37

BULGARİSTAN MEKTUPLARI / FAHRİ ERDİNÇ - KEMAL ÖZER

Fahri Erdinç'ten sanat ve siyaset üzerine

Bulgaristan mektupları

Düzenleyen: Kemal ÖZER

NAZIM KİTAPLIĞI

BULGARİSTAN MEKTUPLARI

Nâzım Kitaplığı: 37

BULGARİSTAN MEKTUPLARI

Kapak Tasarımı:
Tuluğ Ünlütürk

Birinci Baskı
Ekim 2006

ISBN:
975827191-1

Baskı
Kayhan Matbaacılık
Güven San. Sitesi D Blok No: 155
Topkapı - İSTANBUL (0212 576 01 46 / 0212 612 31 85)

İrtibat
Tel: 0212 251 54 10 / Faks: 0212 244 66 64
www.nkyayinlari.com
nk@nkyayinlari.com

Dünya Yayımcılık Org. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Osmanağa Mah. Nihal Sok. No: 4
Kadıköy - İSTANBUL

Fahri Erdinç'ten Sanat ve Siyaset Üzerine

BULGARİSTAN MEKTUPLARI

Düzenleyen: Kemal Özer

NÂZIM KİTAPLIĞI

İçindekiler

Mektupların Tanıklığı 7
1976 - Fahri Erdinç 9
1976 - Kemal Özer 15
1977 - Fahri Erdinç 25
1977 - Kemal Özer 45
1978 - Fahri Erdinç 63
1978 - Kemal Özer 101
1979 - Fahri Erdinç 131
1979 - Kemal Özer 181
1980 - Fahri Erdinç 225
1980 - Kemal Özer 251
1981 - Fahri Erdinç 279
1981 - Kemal Özer 291
1982 - Fahri Erdinç 303
1982 - Kemal Özer 321
1983 - Fahri Erdinç 331
1983 - Kemal Özer 345
1984 - Fahri Erdinç 353
1984 - Kemal Özer 375
1985 - Fahri Erdinç 379
1985 - Kemal Özer 385
1986 - Fahri Erdinç 389
1986 - Kemal Özer 397
Apolonia Cumhuriyeti 399
Tuğrul Deliorman'ın Cenazesindeki Konuşma 411
Yaşamöyküsü 413
Adları sık anılan bazı yakınlar 416
İsim Dizini 417

Mektupların Tanıklığı

Bu kitapta kuşkusuz yan yana gelmiş pek çok şey var. Ama bunlardan üçü hemen anılmalı: Mektup, Bulgaristan, Fahri Erdinç. Üçü de birbirini hazırlıyor, üçü de birbirini bütünlüyor. Önce 'mektup'tan başlarsak, mektup yazmanın, göndermenin ve almanın daha erken yaşlarda benim için bir heyecan kaynağı olduğunu söyleyebilirim. Yazarken, anlatmaya her şeyi unuturcasına kendini kaptırmanın, okurken açık gözlerle düş görmenin heyecanı alıp götürür. Üstelik zamanla körelmez, her ele alışta yeni boyutlar kazanır.

Bulgaristan, yine erken yaşlarda, benim için bir merak konusuydu. Gözümde canlandırmaya çalıştığım kimi ayrıntıların ülkesi. Anneannemin anlattığı masallar onun topraklarından geliyordu çünkü. Göç etmenin gizemli bir yazgı olduğunu düşündüren öyküler, onca yıl sonra dahi eksilmeyen bir dalgınlık bırakmıştı arkasında. Gölgesi zaman zaman bana da düşen o dalgınlıktı Bulgaristan. Hiç tasarlamadığım halde, sonradan ilk gittiğim, yazınsal ve yaşamsal görgümü genişleten, kendime, kendi ülkeme dışarıdan bakmamı sağlayan, yeni tanışıklıklarla zenginleştiren ülke de oldu.

Fahri Erdinç, ilk okurluk yıllarımda, öykülerini büyük tat alarak okuduğum birkaç yazardan biriydi. Başucumdan eksik etmediğim *Seçilmiş Hikâyeler Dergisi*'nin özel sayısını ne zaman yeniden okusam sanki yinelenen bir büyü çıkardı karşıma, açıklanamayan ve adı konulamayan gizemli bir özellik. Bulgaristan beni Fahri Erdinç'le de buluşturmuş oldu. Tanışıklığımız yıllar önce başlamıştı; ama bu ilk buluşma, tanışıklıkla yetinmeyen bir ilişkiye dönüştü.

Kendi ailemi, doğduğu topraklardan uzaklaştıran göçmenlik yazgısını, Fahri Erdinç'te kuşkusuz başka boyutlarla yeniden görmüştüm. Göçmenliği seçmesi, yaşamını yeniden kurgulamayı göze alması, ülkesi için siyasal ve sanatsal hizmete kendini adaması onu bir yazgı adamına dönüştürmüştü. Yaşadıklarına bakınca, hem yaşamsal hem sanatsal direniş çıkıyordu önümüze. Ülkesiyle yaşıyordu onca yıl, ülkesinin insanlarına yazıyordu, varlığıyla dili arasındaki bağlantıyı köreltmeden sürdürüyordu. Üstelik yazdıkları, yıllarca okura ulaşamamıştı. Bu direniş, hayran olunası bir şeydi ve yazılanları adresine ulaştırmada kutsal bir görevle yükümlüyordu insanı.

1976'daki ilk buluşmadan sonra, ben de bu ulaklığı yükümlenenlere gönüllü olarak katıldım. 1976'dan 1986'ya 10 yıl boyunca her yıl, kimi kez birden fazla, buluşmayı sürdürdük. Ayrıca, onun da 'mek-

tup' kavramına özel bir anlam yüklemesi, bu süre içinde yoğun bir yazışmaya yol açtı. Nâzım Hikmet, hapislik yıllarında, 'dışarı'yla, 'dışarı'dan aldığı haber ve mektuplarla yaşadığını vurgulamıştı. Fahri Erdinç, bunun tersini yaptı. 'İçeri'yle yaşadı. 'İçeri'den, yani ülkesinden gelenlerle.

Elinizdeki kitap, 10 yıl sürüp giden bu yazışmayı kapsıyor. Okuyacağınız mektuplar, kuşkusuz öncelikle bir yazgı adamının yaşamından kesitler içeriyor. Onun hem siyasal, hem sanatsal çalışmalarına tanıklık ediyor. Ama daha ayrıntılı bakıldığında, sözkonusu zaman dilimi içinde iki ülkenin, Türkiye ile Bulgaristan'ın, sanat ve siyaset yaşamından izdüşümlere de yer veriyor. Hele aradan geçen zamanın kattıklarıyla bakılırsa, o günleri yaşayanları belki bir yeniden değerlendirmeye, bugünden geriye ilgi duyanları ise birinci elden bir tanıklığın ipuçlarına yöneltebilir.

Kendi adıma, üstlenmeye çalıştığım ulaklığı, bugüne değin çeşitli nedenlerle yerine tam getirememenin üzüntüsü içinde olduğumu, ama Fahri Erdinç'i okura götürecek yayın çalışmalarının yeniden gündeme gelmesinden, kitaplarının yakın zamanda basıma kavuşacak olmasından duyacağım sevinci belirtmek isterim.

Kemal Özer
Haznedar, 4 Ağustos 2006

1976

Fahri Erdinç

1

Sofya, 12 Eylül 1976

Kemal Özer kardeşim,

1. Daskalova'dan[1] bir de özlüğü politik bir şiir istemiştin. Seçtiği şirin ak çevirisi şöyle:

Şehitlikler (Şehitler)
Çoktan uykudalar mezarlarında
yanyana kardeşçe yatışları var.
Ve dal dal (tek tek) canlı karanfilleri
bir sana bir bana (birer birer) paylaşıyorlar.

Biri ve hepsi önünde dize gelerek
derin bir suskunluk içindeyiz.
Buraya ışımak için geliyoruz
kardeşleşmek için her biriyle biz.

Liana Daskalova

2. Asım'ın öteki ricası için bugün R. Fiş'e de mektup yazıyorum. Sözkonusu önsöz elime geçtiğinde, hemen aktarırım.

3. Zarftaki hikâye kitabı, Azerbaycan yazarlarından Vasıf Na-

[1] *Liana Daskalova*: Bulgar şair ve yazar. Romancı Stoyan Daskalov'un eşi. Kitapları Türkçeye de çevrilip yayınlandı.

siboğlu'nun. Kendisi Bakû Bilimler Akademisi örgütünde edebiyat uzmanı (doktoru) olarak çalışıyor. Birkaç yıldır benden bazı hikâyeler çevirdi Azericeye. Şimdi *Acı Lokma* çevirisi üzerinde çalışıyor.

Vasıf'ın daha önce *Varlık*'ta bir veya iki hikâyesi yayımlanmış. Buradan, bu kitabını Türkçeliyen arkadaşlar göndermişler vaktiyle İstanbul'a (Yakup İsmailov). Bu Türkçe kusurlu ve eskice olabilir.

Ricam şu: Bu kitabı hemen M(ustafa) Balel'e[2] ver (unutmuşum burada kendim vermeyi). Okusun. Seçsin bir-ikisini. Ve bir yerde basılmasını sağlayıversin. Zira ben bu yolda yazarın kendisine söz verdiydim. (Mustafa'nın seçeceği hikâye vaktiyle *Varlık*'ta çıkan olmasın elbette, bir başkasını seçsin.)

Hepinizi kucaklarım, öperim.

2

Sofya, 10 Aralık 1976

Sevgili Kemal,

28 Kasım günlü mektubuna (şimdiye kadar senden aldığım ilk ve biricik mektup) iki gün sonra ayrıntılı cevap vereceğim. Sevindirici haberlere teşekkürler. Candan.

İşte en yeni öyküm. Derginin ayıracağı sayfalara bunu da geçirmek iyi olur. Gecikmemiş olsam bari..

(O dergiden düzenli olarak Radi Fiş'e gönderilsin lütfen. Adresi: R. Fiş, Ul. Krasnoarmeyskaya, 27, kv. 33. SSSR , Moskva, 125319.)

Bizim tüfeğin demirinden cümle eş-dosta selâm ve sevgiler. Sizleri kucaklarım.

Sizin

3

Sofya, 13 Aralık 1976

Sevgili Kemal,

Üç gün önce "Çakıldak" öykümü postalarken, bir pusula ekledi-

---

[2] *Mustafa Balel*: Kemal Özer'le 1976'da ilk Bulgaristan gezisine katıldı. Çevirileriyle de tanınan, öykü ve roman yazarı (d. 1945). "Öykü" adında, öykü sanatına adanmış bir dergi çıkarıyordu (Nisan 1975-Nisan 1976).

dün ve çok geçmeden ayrıntılı yazacağını söylediydim.

Şiir gibi mektubunu en sevdiğim şiirler, şiirli mektuplar arasına koydum.

Daha ilk cümlesi birçok şey düğümledi, ya da çözdü. "Daha önce yazdıklarımı" diyorsun. Sonra da bir iletme sözkonusu. Bunlar iletilmiş de, kaybolmuş endişesine düştüm, bir. Hayır, daha sonra iletilecek iyimserliğine sığındım, iki.

Özcesi, gittiğinizden beri senden aldığım ilk ve biricik mektup bu. Beni çok sevindirmesinin nedeni de bu. Ve birbirinden güzel haberlerin.

Ne diyebilirim ben? Bütün bu girişimlerde Nurer'le (Uğurlu)[3] elele olmanı isterdim her şeyden önce. Ona yılbaşından sonra, bütün bu tür işlerimin orada işgüderliğini vereceğimi vaadetmiştim. Şiir cildimi de hazırlamaya başlıyacaktım. *Acı Lokma*'nın orada gün ışığına çıkmasında onun cesaret, girişim ve iyiniyetini unutamam. Sunu yazısına da senin aracılığınla teşekkür etmiştim.

Önce bir yoklama yapalım: Sana iki kez yazdım şimdiye dek. Birincisi, Daskalova'nın şiirinin çevirisini iletmek için. İkincisi *Acı Lokma* işine teşekkür etmek için. Alındı mı bu mektuplar? Sözünü etmiyorsun.

Bu arada, Tarık (Dursun K.)[4] -Eylülde orada bulunan Gülçin (Çeşmeciyeva)[5] kızımızla- bana -prova halinde de olsa- bir kitap gönderdi (*Türkiye Hikâyeleri*). Sağolsun. Beğendim. Kıvandım. Sonra Muzaffer'in (Buyrukçu) bu kitabı tanıtma yazısına da çok sevindim. Kendisine teşekkürlerimi iletiver, e mi. Demem o ki, Tarık bir de -yine Gülçin'le- "Bende bin lirası var, ne yapayım?" diye haber yollamış. Bu hediyenin Nurer'e aktarılmasını isterdim. O da -beraberce uygun görürseniz, ve de gerçekten sıçanın sidiği denize faydaysa-, bu parayla Naci Çelik'e yardım etsin (Kerim Korcan'ın dediğine göre, benim için yaptığı özel sayıdan ve şiirimden ötürü mahkemelik olmuş, üzülüyorum).[6] Bir ricam da şu: Tarık, mümkünse, on kadar

---

[3] *Nurer Uğurlu*: Şair ve araştırmacı yazar (d. 1940). OK ve Örgün Yayınları adı altında kitap yayını da yapan, GE-DA (Genel Dağıtım) adlı kitap dağıtım evinin sahibiydi.

[4] *Tarık Dursun K.*: 1970'li yıllarda Koza Yayınları'nın ortağı ve yöneticisiydi. Fahri Erdinç'in Türkiye'den ayrılmadan dergilerde çıkmış bulunan öykülerini "Türkiye Hikâyeleri" adıyla derleyip yayınlamıştı (1976).

[5] *Gülçin Çeşmeciyeva*: Bulgaristan Türklerinden. Türk edebiyatından Bulgarcaya çeviriler de yapan ve Narodna Kultura (Halk Kültürü) adlı yayınevinde redaktör olarak çalışan Türkolog.

[6] *Naci Çelik*: "Türkiye Defteri" dergisinin yönetmeni olarak Fahri Erdinç Özel

kitap göndersin benimkinden, Sof. Pres aracılığıyle, ya da öteki dostlarla, yılbaşında gelecek olan vardır oralardan herhalde.

Şimdi gelelim bu zarftaki materyale. Şiirler gönderiyorum. Bunlar hep bu yılın, hep altmışımla esinli ürünleri. "Din Rid'le Söyleşi" (politik göçmen olarak Doğu Almanya'ya yerleşen Amerikan şarkıcısı) ve "Telâşe Müdürü" gibi şiirler burada geçemiyor (iyi komşuluk ilişkilerine zararı dokunur düşüncesiyle). Bu cümleden olarak, altmışımla ilgili kutlama da, havası ve ayrıntıları pek dışa vurulmadan, pek vurgulanmadan geçecek. Ama zararı yok, ayrıntıları ben sonra size yazacağım. Evet, şiirleri diyordum. Bu ikisinin orada da geçeceğinden kuşkuluyum. Ama hele "Telâşe Müdürü"nün sizin gazetede çıkmasını isterdim. Olmazsa, derginin ayıracağı sayfalara girer mi, bilmem. Ensonu, hazırladığın kitaba alırsın belki. (Hazırladığın kitap demişken, bir-iki notum var: Oraya vaktiyle Allende üstüne bir şiirimi de göndermiştim. Eline geçmiş olmalı. Bura yazımına uyarak "Aliende" diye yazdığımı hatırlıyorum. Bunun düzeltilmesi gerek. Bir de "Relâtiv" başlıklı bir şiirim olacak. Bu başlığı da "Süperlâtiv" olarak düzeltiver.) Bunların dışında, şiirlerin dili üzerinde gerekli göreceğin düzeltmeler bakımından yetkilisin. Kitabın adını da sen koy.

Öteki materyal *Acı Lokma* üstüne belgeli sunu yazıları ve izlenimlerden parçalar. İlk karar ve habere göre, tefrika bittikten sonra romanı MAY'ın kitaplıyacağını bildiğim ve beklediğim için, bu izlenim notlarının kitabın başında veya sonunda yer almasının uygun olacağını düşündüm. Ama bir koşulla; Asım da (romanı tefrikadan okumuş olmalı, ya da artık vakit bulup okumalı) kısaca sözünü söylemeli roman hakkında ve onun diyecekleri bu parçaların en başına alınmalı. Belki R(auf) Mutluay da yapar buna benzer bir şey. 1969'da *Diriler Mezarlığı*'nın çıkışında pek kıt, pek çekingen konuşmuştu! Bir yoklarsın onu da, havasına bakarsın, aykırı çekerse, üstelemezsin.

Bir dost vaktiyle, AST tiyatrosunun benim "Marşal Katırı" başlıklı öykümden bir piyes yaptığını ve oynanacağını söylemişti. Neden sürüncemede kaldı, bilmem ve sormuyorum. Ama diyeceğim şu: *Canlı Barikat* adlı son öykü kitabımda "Türkler Giremez" başlıklı bir öykü var. Oyunlaştırılması değilse de senaryosunun yapılması iyi olur bu hikâyenin. İyi bir film çıkabilir bundan. Güney'cilerle bunu da konuşsan kötü olmaz.

Burada, Gülçin'in çalıştığı yayınevinde müdürün size taslağını gösterdiği *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi* -senin de önerdiğin yeni isimlerle-

---

Sayısı'ndan dolayı mahkemeye verilmişti. Fahri Erdinç, destek olmak amacıyla, Koza Yayınları'ndan alacağı telif ücretinin ona verilmesini istiyordu.

tamamlandı ve artık basıma verilmek üzere.[7]

Hepimiz, bütün dostlar, senden resimler bekliyoruz.

Kısacası, 25 yıldır yurt dışındayım, şimdiye dek memleketimin havasıyle böylesine dopdolu, dostların özeniyle böylesine mutlu olduğum bir başka dönem hatırlamıyorum. Bunda senin dostluğunun payı büyük. Hepinizi seviyorum.

Çok hanım hanımcığına selâm ve sevgi. Seni kucaklarım, öperim.

Elen (Kirçeva)[8] kızın da selâmları. Bütün dostların da.

Sizin

Ek: - İlişik mektup Mustafa'ya.

- Elen, Mustafa'nın hikâyelerinden sonra, senin birkaç şiirini çevirecek, ben de yardım edeceğim.

- Senin röportajlar ne oldu?

4

24 Aralık

Sevgili Kemal,

Eski mektupların, öteki genç dostun mektubu, iki kitap ve resimler geldi. Sağol. Teşekkürler ederim.

İstekleri yılbaşından sonra yerine getirmeye çalışacağım.

Birkaç şiir daha koyuyorum zarfa. Belki bazıları tekrarlanıyor. Ama sen bakarsın. "Mehmedali" başlıklı bir şiirim olacak, elindekiler arasında var mı, bilmem. Bir dizesinde "yüz yirmi pangınot da 'mayiş' " diyorum. Bunu "beş yüz pangınot da 'mayiş' " olarak düzeltiver.

Özellikle anlamsız şiiri yapan ve savunanların, bizim Nâzım çizgisindeki angaje şiirimizi, dokusuna politik lirizinin sindiği şiirimizi, zayıf bulmalarına, giderek "manzume" saymalarına, şiirden saymamalarına şaşmıyorum. Bizim şiirimiz anlamlı ve bildirilidir. Bu temelde anlaşamadıktan sonra onlarla, ötesini tartışmayı boşuna çaba sayarım bir yere kadar.

---

[7] *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*: Hasan Karahüseyinov ve Paraşkev Paruşev'in hazırladığı, Narodna Kultura Yayınevi'nin 1981'de yayınladığı Bulgarca antoloji. Kemal Özer, eksik gördüğü birtakım şairlerin bu antolojiye alınmasını önermişti.

[8] *Elen Kirçeva*: Sofya Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nü bitirmiş, Türk edebiyatından çeviriler yapmak isteyen, Fahri Erdinç'in yardımcı olmaya çalıştığı Türkolog. Kemal Özer'le Mustafa Balel'e gezi sırasında konukçuluk ve çevirmenlik yapmıştı.

Önceki mektubumdaki bazı soruların bakımından beni ilk fırsatta aydınlatırsan, sevinirim.

Hepinizin, bütün dostların, yeni yılınızı kutlar, sağlık, mutluluk ve başarılar dilerim soylu çabalarınızda.

Gözlerini öperim.

Sizin

1976

Kemal Özer

1

İstanbul, 21 Eylül 1976

Sevgili Fahri ağabey,

Sizden ayrıldıktan sonra, trenimiz oldukça uzun bir gecikmeyle getirdi bizi İstanbul'a. Pazar günü (saat 14'de). İner inmez de, yorgun olmamıza karşın, Bulgaristan'da geçirdiğimiz günler dokunaklı bir biçimde çarptı bizi. O gün bugündür, anılarımızın sıcaklığı yatışmıyor, tam tersine her andığımızda ya da anlattığımızda yeniden kavrıyor. Her şey bizi adamakıllı etkilemiş anlaşılan. Komşu ülkeden başlayarak yurt dışına çıkmanızın bir şans olduğunu düşünüyorum kendi payıma.

Hemen belirtmeyi bir borç biliyorum ki, gezimizin en ilginç yönlerinin başında sizi tanımış olmak geliyor. Candanlığınız, içtenliğiniz, duygusallığı yenişinizdeki irade gücünüz, çalışkan, özverili, yaratkan ve savaşkan kimliğiniz beni etkiledi. Gerçek bir sosyalisti tanımış olmak mutluluk verdi. İnancını ve direncini bileydi ayrıca. Nâzım'a lâyık bir ardılı tanımak, onunla tanışamamanın üzüntüsünü yarı yarıya azalttı. Kişiliğinizde yurt özleminin nasıl bir duygu olduğunu somutça gördüm. Onu nasıl sınıfsal bir konuma aktardığınızı da...

Sevgili Elen Kirçeva'yı bize tanıtmış olmanıza da teşekkür etmeliyim. Kısa biraradalığımız uzun bir dostluğun başlangıcı olacak nitelikte boyutlar taşıyordu. Onu Türkiye'de konuk etmekten büyük bir sevinç duyacağız. Öğrenciniz olması belli ki ona çok şeyler katmış, daha da katacağından başka. Alacağı yolda başarılar, özel yaşamında mutluluklar diliyorum.

Bay ve bayan Daskalov,[1] baba oğul Karaslavov'lar,[2] Kamen Kalçev,[3] dostça davranışın kolay rastlanmaz örneklerini tanıttılar bize. Her türlü protokolün dışında onlarla geçirdiğimiz içten saatler, insan yaşamında bizim için ne yazık ki sıklıkla ele geçmeyen bir yaşantı zenginliğiydi. Hani andıkça insanın içini ılıtan anılar vardır, en düşkün ânında kalkındırır, işte o anılardı onlarla geçirdiğimiz saatler. Karşılık beklemeden yaşanıvermiş, yaşanırken nice şeyleri öğretivermiş, sağaltıcı, diri, verimli... Sait Faik'in *Sarnıç* öyküsünü hatırlıyorum. Uzaktan uzağa dolan bir sarnıçtan söz edilir ya, onun gibi işte...

Bay Boşkov'u ilginç bir görev adamı olarak hatırlayacağım hep. Bayan Spasova'yı, bay Lenko'yu, çok az bir arada olmamıza ve çok az konuşmamıza karşın, daha yakından tanımanın merakı kaldı içimizde.[4]

Tatarlı Hoca'yla[5] ne yazık ki çok az bir arada olduk. Konuşulacakların çok azını konuşabildik. Daha geniş bir vakitte, diyelim. Ve dileyelim ki çok uzak olmasın o vakit.

Elbet yazıya sığar şeyler değil bunlar. Yazınca da çok azı dile gelebiliyor. Nâzım'ın o eşsiz şiirinde kardeş Macar toprağını anlatışı geliyor aklıma. Usta gibi anlatamadıktan sonra, kardeş Bulgar toprağının bana duyurduklarını burada daha uzun söz konusu etmeden, bir başka vakite, diyeyim.

Notlar:

Bugün gazetede mektubunuzu aldım. Vasıf Nasiboğlu'nun kitabını, rast geldi, bana uğrayan Balel'e hemen ilettim.

Akşam eve dönerken, Kadıköy'de A. Kadir'le karşılaştık. Bir türlü haberleşememiştik döneli. Hemen oturup bir yerde konuştuk. Tabii sizlerden ve Bulgaristan'dan. Selâmlan var. Cambazov'un[6] Bulgar ozanlarından örnekler gönder-

---

[1] *Stoyan Daskalov*: "Yağmurlar Cumhuriyeti", "Geçitteki Kız" gibi yapıtları Türkçeye de çevrilen ünlü Bulgar romancı.

[2] *Georgi Karaslavov*: "Tatula" romanı Türkçede yayınlanan ünlü romancılardan.

[3] *Kamen Kalçev*: Dimitrov üzerine yazdığı roman Türkçeye de çevrilen, 1970'li yıllarda Bulgar Yazarlar Birliği ikinci başkanlığı görevinde bulunan romancı.

[4] *Spasova, Lenko, Boşkov*: Bulgaristan Yazarlar Birliği görevlileri.

[5] *İbrahim Tatarlı*: Bulgaristan Türklerinden. 1925 Nigbolu doğumlu. Sofya Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nde, Sabahattin Ali üzerine doktora çalışması ve "Hüseyin Rahmi'den Fakir Baykurt'a Kadar Türk Romanı" (1968), "Marksist Açıdan 10 Türk Romanı" (1969) gibi edebi incelemeleriyle tanınan doçent.

[6] *İsmail Cambazov*: Bulgaristan Türklerinden. Yüksek öğrenimli. Sofia Pres Ajansı'nın Türkiye masasında görevliydi.

mesine çok sevindi. Yarın benden aldıracak. Bu arada, Tatarlı'yla size *Mutlu Olmak Varken* kitabını imzalayıp yollayacak.

Metin Eloğlu'nun hanımıyla görüştüm. Pılamık dergisini[7] verdim. Sizin şiirlerle ilgili tasarıyı açtım ve bana göndermesini istedim. Eloğlu, şiirlerin bir bölüğünü Toprak'a vermiş. Toparlayıp bana iletecekler.

Berov'a[8] iletmek için bana mektup veren arkadaş (faşistlerce yakılan bir kitabevi var[9]) sizin şiirleri kitap olarak 77'nin başında yayınlamak istiyor. Hatta *Kore Nire* romanını da. Adı Muzaffer Çengil. Konuştuğumuz gibi, şiirler toparlanıp bana iletilince bir çalışma yapacağım ve o arkadaşa kitap düzeninde teslim edeceğim.

Demirtaş Ceyhun'a[10] getirdiklerimi ilettim. Bayram ertesi (28 Eylül) romanın tefrikası başlayacak. Benim çektiğim fotoğraflan da kullanacaklar. *Politika* gazetesi bu arada yüzde 15 artış sağlamış satışında. Size her gün değil, biriktirip haftada bir postalayacaklar gazeteleri.

Çektiğim fotoğraflan İsa Çelik adında bir fotoğraf sanatçısı arkadaşa yıkattım. Bugünlerde basacak. Yetiştirebilirsem Onat'la göndereceğim size de. İsa, sizin öykülerinizi bilirmiş, çok da beğenirmiş. Bu arada Devrek, 17'yi özellikle andı. Okuduğu gece o kadar etkilenmiş ki "bu kadar yazılır" diye kaldırıp duvara fırlatmış elindeki kitabı.

Onat'la da konuştuk dün. O da öykücülüğünüzün eski tutkunlarından. Karşılaşabilirseniz siz de onu seveceksiniz sanırım, çok iyi ve yetkin bir arkadaştır.

Asım'ın ve Nurer'in selâmları var. Asım, hem kitaba, hem notlara teşekkür etti ayrıca. Şükran Kurdakul'a yolladığınız kitabı ilettim.

Tarık Dursun'a bugün rastladım. Kitap yetişmemiş. Sonradan postayla gönderecek.

Konsolosluktan Pavel Pavlov'la görüştüm. Geldiğimizi bildirdim. Yeni arkadaşla daha sık karşılaşma isteğini ona da açtım. Gazeteye uğramasını önerdim. Biz de yolumuz düştükçe uğrayacağız.

Ben gezi notlarını yazmaya başladım. Dizi olarak değil, tek tek yayınlanacak. Sanırım Ekim başında. Balel'in yazdıkları da 20 Ekimden sonra *Politika*'da çıkacak.

Göndereceğim haberler bunlar. Üç gün içinde gelişme olursa onları da ekle-

---

[7] *Pılamık*: Bulgaristan'ın ünlü sanat dergilerinden. Türk edebiyatından çevirilere de yer veriyordu. Sözcük anlamı "Alev"

[8] *Rusi Berov*: Bulgaristan'ın İstanbul Başkonsolosluğunda görev yapmış kültür ataşelerinden.

[9] *Öncü Kitabevi*: Cağaloğlu'nda, Bâbıâli Caddesi üzerinde bulunan, ilerici yayınlar satan, bu yüzden gerici saldırılara uğrayıp yakılan bir kitabeviydi. Aynı zamanda kitap yayını da yapıyordu.

[10] *Demirtaş Ceyhun*: Sözkonusu tarihte günlük Politika gazetesinin genel yayın müdürlüğünü yapıyordu. Fahri Erdinç'in "Acı Lokma" romanını gazetede yayınlamıştı.

yip Onat'a vereceğim. Siz de göndereceklerinizarasına, eliniz değerse, orada konuştuklarımız dışında, şiirlerim için düşündüklerinizi katarsanız sevinirim ve yararlanırım.

Bütün arkadaşların ve Günseli'nin[11] sevgi ve selâmları.

Özlemle kucaklar, sağlık ve başarı dilerim

2

İstanbul, 12 Ekim 1976

Sevgili Fahri ağabey,

Onat Varna'ya gidemediği için, yazdığım ilk mektubu ve göndermek üzere hazırladığım küçük paketi gönderememiştim. Dün ikinci mektubunuzu buldum gazeteye gidince. Hemen Melek'in izini bulmaya giriştim. İki gün önce Nurer'e uğradığını, yarın yine uğrayacağını saptadım. Yarın size göndereceklerimi ona vereceğim ve kendisiyle konuşacağım.

Dediğiniz gibi, birikmiş gazeteleri vereceğim. Fotoğraflar basıldı bu arada. İstediğim oranda basılmasalar da onlardan bir tutam ekleyeceğim. Daha sonra ben kendim yeniden bastıkça daha temizlerini de gönderirim.

Günseli, Elen'in adresine bir kart atmıştı. Eline geçti mi acaba, diye sorar. Mektuba nasıl devam edeceğini bilemiyorum. En iyisi, aklıma geleni sıralayayım. Biraz karışık olur ama hiç olmazsa eksik bırakmam.

Sizin şiirleri Metin Eloğlu, daha önce Toprak'a ve Macit Cevat'a da dağıtmış. Eloğlu'ndakileri, Toprak'takileri getirdiler, şimdi bende. Macit Cevat'takileri de alınca hepsi bende toplanmış olacak. Şiirlerinizi koyduğum dosyayı arada açıp okuyorum. Önce şunu söyleyeyim, çoğu kişi roman ve öyküdeki düzeyde bulmuyorlar şiirlerinizi. Ben o kanıda değilim. Sıkça okuyunca, değişik örneklere bakınca, sizinle konuştuğumuz "insanın yüreğini cam gibi çizmeli" ölçütünü düşününce, onları Türk sosyalist şiirinde sağlam bir geleneğin güvenilir yapıtaşlarından saymak gerektiğini anlıyorum. O yerleşik kanı da sanırım Türkiye'de şiirlerinizin az bilinir olmasından, bir de kolay rastlanmaz alçakgönüllülükle büyük şiire henüz ulaşamadığınızı söylemenizden kaynaklanıyor. Kitabınız çıktığı zaman bu kanı da sarsılacaktır kuşkusuz. İki kat sevinmiş olacağım ben de. Becerebilirsem şiirinizin özelliklerini göz önüne sermek, gücünün nereden gel-

[11] *Günseli*: Kemal Özer'in ilk eşi.

diğini kanıtlamak istiyorum yazacağım önyazıda.

Biliyor musunuz, Bulgaristan'da en çok ne eksik kaldı? İkili konuşmamız. Şimdi düşünüyorum da, karşılıklı konuşacak sanat sorunlarımız, özellikle şiir üzerine yapacağımız görüş alışverişi hemen hiç olmadı. Bir ikisini, şöyle ayaküstü açtık, o kadar. Oysa baş başa oturulup saatlerce konuşulacak kadar önemli şeyler vardı. Hayır, gezimizin anısını zedelemiş olmak niyetinde değilim. Her şey çok iyiydi, içtendi en önemlisi. Ama sanki bir çeşit özveri, gezi programından zaman çalmamızı, şiir sorunlarına vakit ayırmayı önledi.

Nâzım'dan sonraki 40 kuşağı toplumcuları ile 1965'ten sonra sosyalist olan ozanlar arasında önemli bir kopukluk var. En önce, onlar estetik bakımdan geri, ilkel bulunuyor yeni yetişenlerce. Şiirin, *İkinci Yeni* de araya girdikten sonra, daha başka türlü yazılması gerektiği düşünülüyor. Bu da önemli bir kaynaktan uzak durmalarını sonuçluyor ister istemez. Oysa 40 kuşağı şiiri ilkel, geri bir estetik yapıda değil. Kendi koşulları içinde görülebilirse, incelikleri olan, değerler yaratabilecek kıvamda. Son yıllarda bunun kavgasını yapmayı çok istedim. Yapmaya da çalıştım. *Militan* dergisinde bir ölçüde başarı kazanıyor, girişimler koyuyorduk ortaya. A. Kadir'e ve Rıfat Ilgaz'a özel sayılar yapmıştık. Ne yazık ki dergi kapandı. Daha ileri gidemedik. İşte sizin şiirlerinizin başında yazmayı düşündüğüm yazı bu kavganın bir parçası olacak. Önümüzdeki günlerde, 24 Ekimden sonra 20 günlük bir iznim var. Çalışmaya o vakit girişeceğim. Vardığım sonuçları fırsat buldukça size de yazarım.

Dün kitapçılarda Koza Yayınlarında çıkan *Türkiye Hikâyeleri* adlı kitabınıza rastladım. Camın önünde heyecanla duraladım. Yıllarca istediğim bir şeyin gerçekleşmesiydi beni heyecanlandıran. Yarın sabah Tarık'a uğrayacağım, daha önce göndermediyse alıp Melek'e vereceğim size götürmesi için.

Geleli beri Toprak'la, A. Kadir'le, Ş. Kurdakul'la, Tarık'la, Demirtaş'la, Erdal'la, bu arada ödül alınak için gittiğim Ankara'da birçok yazarla, sanatçıyla konuştum. Hepsiyle Bulgaristan'dan ve özellikle sizden konuştuk. Hepsinin selâmları var.

Asım, sizden gelen bilgileri hemen Nâzım'ın *Tüm Eserleri* dizisindeki 5. cildin ilgili yerlerine aktardığını söyledi. *Nâzım Hikmet ve Bulgaristan* kitabından da,[12] özellikle Tatarlı'nın yazısından aktarmalar yapmış. Melek'in getirdiğini de alınca çok sevinecek.

Spasova'ya verilmek üzere barbunya fasulye ve tahin helvaları da

[12] *Nâzım Hikmet ve Bulgaristan*: Fahri Erdinç'in derlediği ve yayınladığı, Bulgaristan'da Türkçe basılan kitap.

Melek'e vereceğim. Afiyetle yesin.

Elen'in Türkiye'ye getirilmesi işine gelince, konsolosluktan Pavel Pavlov'la konuştuğumda sormuştum, yapılacakları öğrendim. Şöyle bir şey düşündüm, eğer uygun görürseniz, başka arkadaşlarla da görüşeceğim ve daha uzun kalması için birkaç arkadaş paylaşarak konuk edeceğiz. Bu durumun ve konukluğun hangi mevsimde daha uygun olacağının seçimi için siz ne dersiniz, bize yazın.

Mustafa'yla Ümit[13] geçen hafta bir gece bize geldiler. Bulgaristan'ı, sizleri andık bütün gece. Ordan getirdiğimiz içkilerin sonuncusuyla sağlığınıza kadeh kaldırdık, "nazdrave"[14] dedik. Fotoğraflara baktık uzun uzun. Bir daha ne zaman görüşürüz dedik.

Mustafa da, ben de gezi notlarımızı daha bitirmedik. Yazıyoruz. Benimkiler *Cumhuriyet*'te ayrı ayrı yazılar halinde çıkacak. Öyle istediler. Çalışıyorum. İlk iki yazıyı bitirdim. Çok uğraştım, istediğim kıvamda olmaları için. Hatta 4 kez yeniden yazdım ilkini. Acele etmemek, izlenimlerimi daha iyi değerlendirme olanağı verdi bana. Mustafa da *Politika*'yla görüştü, orada yayınlayacak.

Orada, her çevreden tanıştığımız bütün dostlara selâm, ama hepimizden. Elen kıza ayrıca selâm, ama hepimizden.

Size de sağlık, selâm, sevgi, hepimizden.

3

İstanbul, 28 Kasım 1976

Sevgili ağabey,

Daha önce yazdıklarımı elbet bir gün iletirim diye burada özetlemeye girişmeyeceğim. Büyük bir sevinçle hemen bildirmek istediğim bir haber var. Doğrudan doğruya onu yazacağım.

Duyduğunuzu sanırım, Güney Film adında bir şirket var. Yılmaz Güney'in çevirdiği filmlere ve çoğunlukla onun kitaplarına yatırım yapıyor. Ünü de bu yüzden ülke çapında çok yaygın. Bastığı kitapların çok geniş bir okur kitlesi var. İşte bu şirket, sizin bütün eserlerinizi arka arkaya, bir dizi halinde yayınlayacak. Hem bir okurunuz olarak, hem sizi tanımış biri olarak beni son yıllarda en mutlu edecek olaylardan sayıyorum bunu. 60 yaşınıza basarken kendi ülkenizin topluca bir kutlama jesti de sayılabilir ve bu ülkenin bir bireyi olarak

[13] *Ümit*: Mustafa Balel'in eşi.

[14] *Nazdrave*: Bulgarca "şerefe"

ayrıca bundan kendime pay çıkarmaktayım. Sevinç ve gönül borcu payı elbet.

Size kısa zamanda kendileri de duyuracaklar. Ama ben elimi çabuk tutarak, bu konuda önceliği kimseye bırakmak istemedim. Bilmem başarabildim mi?

Daha önce kararlaştırdığımız gibi, ben burada şiirlerinizi yazar arkadaşlardan topladım. Bir önsöz yazarak basıma hazırlayacağım. Bir arkadaşla bastırmak üzere anlaşmıştım. Şimdi yukarıda andığım dizide yayınlamak üzere Güney Filın'e aktaracağım. Aralığın 15'ini sınır olarak bildirdim kendilerine. En geç 15 Aralıkta şiirler kitap düzeniyle ellerinde olacak. Düzeltisi ve basım işleriyle kendim uğraşacağım.

Bu arada *Cumhuriyet* sanat sayfasıyla konuştum. Orada kimi şiirleri yayınlamamız mümkün olacak. Özellikle Ocak ayında. Bir de *Doğrultu* dergisiyle[15] konuştum. En genç militanların çıkardığı bir dergi. Ocak sayısında bir formalarını sizin şiirlerinize ayıracaklar. Onlara da bu ay başı şiirlerden seçip vereceğim.

Şimdilik burada son verirken, haberlerinizi beklediğimi ve sizi özlemle kucakladığımı bildiririm.

Daha iyi haberlere..

Kemal Özer

4

İstanbul, 26 Aralık 1976

Sevgili ağabey,

Sanırım haberleşme işi yoluna girdi. Onat'ın, daha önce yazıp bıraktığım mektupları ve fotoğrafları, sonunda size ulaştırabilmek üzere gönderdiği anlaşılıyor. Son mektubunuza yanıt verirken, o mektuplarda yer alan ayrıntıları yinelemeyeceğim o yüzden.

Önce bilgi vereyim. Son öykünüz "Çakıldak" zamanında yetişti, dergide 9 şiirinizle birlikte yer alıyor. Yaşamöykünüz konusunda küçük bir düzenleme de yaptık. Şu günlerde basılıyor olmalı. Dergiyi çıkaranlardan genç eleştirmen Mehmet Ergün, başarabilirse, Bulgaristan'a Ocak ayı içinde küçük bir gezi düşünüyor. Gerçekleşirse, dergiyi size bizzat ulaştırmış olacak. Hem de kendisini tanıyacaksınız.

[15] *Doğrultu*: İlk sayısı 1 Temmuz 1976'da çıkan ve iki yıl kadar yayınını sürdüren, yönetmenliğini Mehmet Ergün'ün üstlendiği aylık sanat dergisi.

Biraz fazla atak olmasına karşın, zamanla durulacağını, yararlı ve başarılı bir eleştirmen olacağını umuyorum.

Son şiirlerinizi başka bir dergiye verdim. *İlerici Yurtsever Gençlik* adındaki bu dergi,[16] adından da anlaşılacağı üzere, üniversiteli ilerici gençlerce yayınlanıyor. Siyasal niteliği ağır basınakla birlikte, kültür ve edebiyatı da kulak ardı etmiyorlar. Özellikle Nâzım ustadan hemen her sayı bir şiir yayınlayıp bir sanatsal soruna değiniyorlar. Şiirlerinizin yanı sıra kişiliğinizle ilgili bir derleme (özellikle *Politika* gazetesinde çıkan yazılardan) düşündüler. İyi bir sunuş olacağını umuyorum.

Cumhuriyet sanat sayfasında, Ocak ayı içinde, "Nâzım'ı Okurken" adlı şiirinizi yayınlatabileceğimi düşünüyorum. Hem sizin yeni yaşınız için, hem de Nâzım'ın 75. doğum yıldönümü için bir anış olsun.

İki genç arkadaşın kurduğu bir yayınevi, cumhuriyet toplumcu şiiri için bir çalışına hazırlıyor bir süredir. Onlarla konuştum. Sizi de katmayı kabul ettiler. Her ozan için bir değerlendirme, kendi kaleminden sanat anlayışı ve örnekler yer alıyor. Değerlendirmeyi ben yapacağım. Sanat anlayışınızı, siz yazıp da gönderirseniz iyi olur. Yoksa, uygun görürseniz, *Türkiye Defteri*'ndeki görüşlerinizi özetleyebiliriz. Çok acele değil, ama bir an önce gönderin yine de. Şükran Kurdakul, yazar ve şairler için düzenlediği sözlüğün 3. baskısını hazırladı geçtiğimiz aylarda. Sanıyorum ilk baskılarda sizin maddeniz yoktu. Yeni baskıya ekledi. Bilgileri ve bibliyografyayı istedi, verdim.

Sizin şiirlerden 62 örnek derlemiş, kendime göre bölümlemeler yapmıştım. Şimdi yeni gönderdiklerinizi ekleyeceğim, bir de şu sorun çıktı: Macit Cevat, *Şen Olasın Halep Şehri*'nden bir tane kendinde olduğunu, geri almak üzere verebileceğini söyledi. Acaba derlemenin başına o kitabı olduğu gibi koyabilir miyiz? İster misiniz? Doğrusu karar veremedim. Verecek durumda da görmüyorum kendimi. Tez elden bu düğümü çözecek yanıtı bana ulaştırın, olmaz mı? (Kitap daha elime geçmediği için şiirler konusunda bir kanı edinemedim).

Güney Film'den Altan Yalçın[17] size yazmıştı. Elden bir filmciyle göndermişti. Ama elinize geçip geçmediği mektubunuzdan anlaşılmıyor. Durum şu: *Acı Lokma*'yı kitap olarak dizdirdiler bile. Sizden

---

[16] *İlerici Yurtsever Gençlik*: İlerici Gençler Derneği'nin, sanata da yer veren dergisi.

[17] *Altan Yalçın*: Türk Sinematek Derneği'nde, Güney Film Yayıncılık'ta, İstanbul Üniversitesi Film Merkezi'nde çeşitli görevlerle çalışmış olan, kısa yaşamı boyunca yayına hazırladığı kitaplarla, kitap eleştiri ve tanıtım yazılarıyla, yaptığı "Haliç" adlı belgesel filmle tanınan yazar.

gelen *Acı Lokma*'yla ilgili yazıları verdim, kitabın başına koyacaklar. Sonrası için, çeşitli kişilerden kitaplarınızı topluyorlar. Yusuf Ziya'dan da *Ali'nin Biri*'ni almışlar. Yalnız, bu kitabın telif hakkını bana ödeyeceksiniz, demiş Yusuf Ziya. Bu konuda bir karışıklığa yer vermemek için, bir an önce yetkili kılacağınız kişi hakkında oradan bir belge göndermeniz gerekecek sanırım. Bu yetkili kişi bence Nurer olabilir. Hem girişkendir, tuttuğunu koparır, hem de elinde çeşitli olanaklar var. Örneğin haklarınızı size iletmekte elindeki kolaylık şu: Buraya Bulgaristan'dan geleceklere kitap olarak ya da para olarak ödeyebilir, onlar da size orada kitapların karşılığını öderler. Tarık'tan alacağınız konusunda mektupta yazdıklarınızı da ona okudum, dediğim gibi bir belge gönderirseniz o işi de çözümlemek kolaylaşır. Nurer de bir an önce belge göndermenizden yana. Hatta *Politika* gazetesine girişimde bulunmak istiyor. Çünkü gazete bu arada el değiştirdi. Yine İsmail Cem oldu sahibi. Demirtaş'ı uzaklaştırdılar. Roman tefrikasına para ödemek istemeyebilirler. Elde belge bulunursa Nurer onunla başvuracak.

Mustafa'ya yazdığınız mektubu hemen ilettim. Ben de 1.5-2 aydır kendisini görmüyordum. Hem kendim için, hem sizler için biraz sitem edip sıkıştırdım. Sanıyorum Daskalov'a ve sizlere hemen yazdı. Bu arada o da epey çalışmış, çeviriler yapmış. Oyun da çevirmiş, oyunun içindeki şiirler için benimle işbirliği yapacak yakında.

Bulgaristan gezisiyle ilgili yazmaktan vazgeçmiş değilim. Ayrı ayrı bölümler halinde yazıyorum. Çok titizlendiğimden çabucak bitmiyor. Araya başka işler de girince epey gecikti. Sıradan gezi notları hoşuma gitmiyor. Bir sanat ürünü gibi olmalı olunca. Herkesin kolayına çiziktiremeyeceği kadar işlenmeli.

Türkiye Yazarlar Sendikası'nda oluşturulan Nâzım Hikmet Kurulu'nda görev aldım. Uzun ve kısa süreli birtakım erekleri var bu kurulun. Nâzım adına büyük bir ödül koymak, doğum ve ölüm günlerinde anmak gibi... Önümüzde ilk erek, 21 Ocak'ta 75. doğum yıldönümünü bütün dünya ile birlikte kutlamak. Hazırlıklar epey ilerledi. Bir anma gecesi olarak düşünmüştük, sonradan gelişti. Bir hafta halini aldı. Başka dernek ve kurumların katkısıyla tam bir hafta büyük usta için sergiler açılacak, oturumlar yapılacak, geceler düzenlenecek. Basından izlemeniz mümkün olur sanırım. Vaktimin bir bölümünü bu çalışmalar alıyor.

Milliyet Sanat Dergisi'ne Nâzım'ın şiir anlayışını yazacağım Ocak başında. Bir arkadaşın çektiği belgesel *Haliç* filmi için bir Haliç şiiri

yazıyorum.[18] Başka bir sinemacı da benim şiirlerimden film yapıyor. Ayrıca çeşitli toplantılara, gecelere katılıp şiir okuyorum. Şiirim üzerine geçen ay küçük bir galeride konuşma yaptım. Gazete için, gelen yabancı yazar ve sanatçılarla konuşmalar yapıyorum. Son şiir kitabım, ödül aldıktan sonra üçüncü baskı yaptı.[19] Kısaca kendimden haberler de bunlar.

Yeni yılınızı ve yaşınızı kutluyoruz. Size sağlık, mutluluk ve başarı diliyoruz. Karım, kızım ve buradaki tüm dostlarla birlikte.

Sevgiler, selâmlar

Elen'e ayrıca yazdık. Onun da yeni yılını kutlar, çeviri zahmetleri için teşekkür ederim.

[18] "Haliç": Altan Yalçın'ın yaptığı belgesel filmde seslendirilen, Kemal Özer'in aynı adlı şiiri. (Bkz. "Geceye Karşı Söylenmiştir" kitabı.)

[19] "Sen de Katılmalısın Yaşamı Savunmaya" (Kemal Özer).

1977

Fahri Erdinç

1

Sofya, 14 Ocak 1977

Sevgili Kemal,

Önce aklımdayken söyliyeyim: Allasen, bana sen'li yaz artık. Benim daha merhabadan sonra sen'li konuşabildiğim adamların, siz'li zahmet ve inceliği beni bayağı sıkıyor. Ben artık siz'li konuşmaya dönemiyeceğime göre, senin beri gelmen gerekiyor. Anlaştık mı?

Katkısız dost mektubunun beni mutlandıran bilgi bolluğunun her birine karşılık verebilmek için, senin yazma sıranı izlemekten başka çare göremiyorum. Sıradan başlıyalım:

- Şiir kitabına *Şen Olasın*'dan şiir katmanın gereği yok. Eğer başlangıçtan günümüze kadarki şiirimi sergileme konusunda bir cilt düşünecek olursak (ileride), o zaman bu ilk dönem şiirlerimi kalburlamak, hele dil bakımından çoğunu bir kez daha işlemek, ondan sonra değerlendirmek isterim. Hemen şimdi de buna vaktim yok, bekliyelim.

- Güney Film'den Altan Yalçın'ın bir filmciyle elden gönderdiğini söylediğin mektup, ne yazık, eline geçmedi. *Acı Lokma*'yla ilgili değerlendirme yazılarının, onların kitaplama hazırlığına yetişmiş olması sevindirici. Ama, Asım'ın da roman hakkında yarın sayfacık olsun söz etmesini isterdim. Buna hiç değinmiyorsun. Göremedin mi? Yanaşmadı mı? Oldurmaya çalış bu işi e mi.

- Güney'in bana yazması, mektubun elime geçmediği bir yana, onların hakkımdaki iyiniyet ve kararına teşekkür ederim. Sizin onayınızla bu yetkiyi onlara veriyorum. Kendilerine kazasız-belâsız, hayırlı-uğurlu bir uygulama dilerim. *Ali'nin Biri* romanım üzerinde yapa-

cağım yeni bir şey, bir işleme yok. Olduğu gibi çıkabilir. Ama *Kore Nire*'de, burada yapılan baskı, yer yer anlam değiştirici dizgi hatalarıyle dolu. Hem bunları düzeltmem, hem de yer yer bazı yazım kuralları bakımından düzeltmeler yapmam gerekecek. Sırası yaklaşırken, beni uyarırsın. Ben burda ilk fırsatta gereğini yapmaya çalışacağım. Hemen bir fotokopi yaptırıp, onun üzerinde işlemeyi düşünüyorum. Sonra, dördüncü, son romanıma *-Acı Lokma*'nın devamı *Kardeş Evi*'ne- gelir sıra. Onu, hazır olduğu halde hemen sunamam. Bulgarcası (burada Türkçe çıkmıyacak, bu tür uygulamalar artık sıfıra indi) 1978 plânında. Bu yıl içinde eleştirisel incelemesi, buna göre (gerekirse) işlenmesi ve sonra da redaktesi tamamlanacak. Ancak ondan sonra orijinalini size gönderebileceğim. Belki orda Türkçesi, burda Bulgarcası, koca köyde de Rusçası paralel olarak çıkacak... Bir de öykülerim konusu kalıyor. Ben orda 36 öykü bıraktım. Bunlar Salim'in *Seçilmiş Hikâyeler* dizisi sayılarında, benim için yaptığı 1948 özel sayısında (ki çoğu artık Tarık'ın çıkardığı kitapta tekrarlanmış oluyor); birkaçı *Varlık*'ta ("Uyku hapı" vb.); 6-7 kadar da *Şadırvan* sayılarında. Ötesi burdaki beş kitabın: *Akrepler*, *Âsi*, *Memleketimi Anlatıyorum*, *Diriler Mezarlığı* (Hür Yayınevi tekrarladı), *Canlı Barikat*; daha da ötesi, sizin *A* dergisindeki "Korkuluk", Balel'in bastığı "Nakışlı Kaşık" ve son gönderdiğim "Çakıldak"... Tümü 150 öyküye yakın. Kaç parçada kitaplanır, bilemem. Seçme de yapılabilir. Kimilerini, dil bakımından, sizlerin emeğinizle, bir yere kadar sadeleştirmek de gerekebilir... Önemlisi şu: Bu kitaplardan hangileri var orda eş-dost elinde (ne kadarı Güney'in elinde artık)? Eksikleri hangileri? Bende birer tanecik var bunlardan burada. Eksiklerinizi ancak fotokopiyle tamamlıyabilirim...

- Sevimli, dost Yusuf Ziya'yı, en çetin zamanlarda, yirmi yıllık bir suskunluktan sonra, beni tekrar okuyucuya götürme girişiminin sahibi, bu cesaretin adamı olduğu ve de bunu benim kara gözlerimi henüz görmeden, ideolojisi adına, inanmışlığının gereği olarak yaptığı için, ayrıca sayarım da.[1] İşte, *Ali'nin Biri*'nden ötürü o türlü davranışını ve isteğini, ancak bu girişim öncülüğünün, bu piyonerliğin kendisine verdiği bir hak olarak benimsemesine yormak gerekir. Hiç bir suretle gücenmesini, gücendirilmesini istemem. Ama iş şimdi genişlemiş, o cesur girişimin çok ötelerine açılmıştır. Bu açılmanın

[1] Yusuf Ziya Bahadınlı'nın Hür Yayınevi'nde basılmasını sağladığı "Diriler Mezarlığı" (1969) kitabı kastediliyor. Fahri Erdinç'in Türkiye'den ayrılmadan yayınladığı öyküleri bir araya getirmişti ve kitabın yayınlandığı yıllarda böyle bir işe kalkışmak hem yasal hem parasal bakımdan cesaret istiyordu.

ilk fikrini veren Nurer'dir, olanaklar arayan ve elinden geleni yapan, dahasını yapacağına da inandığım Nurer'dir. Yetkiyi ona veriyorum. Yusuf Ziya'yla anlaşmanın çaresini de o bulur. (İlişikte sunduğum yetki belgesi, belge olmaktan önce, sadece bir dost isteğini saptıyor. Geçer mi, yeter mi, bilmem. Şu var ki, burdan Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk Şubesi'yle ve elçiliğin de onayıyla resmi bir vekâletname göndermek, çok dolaşık ve de benim hiç istemediğim [elçilikten onay almak!] ve yapamıyacağım bir iş. İlle gerekliyse, resmisini, orda yaptırıp, imza için sadece bana göndermeniz [?] ve benim imzamı burda Yazarlar Birliği'nin [örneğin] tasdik etmesi düşünülebilir.)

- Ümit'li Mustafa ya çok âşık, ya da bizleri unutmuş olmalı. Dört öyküsünü artık *Bülten* dergisine[2] sunduk (Elen'le). Senin gönderdiğin tek gazete geldi elbet. Daha o zaman "Şili Gecesi Şiiri"ni Elen bana aktardı. Birkaç şiir daha seçip, yakında çeviri çalışması yapacağız. Elen sizin mektubunuzu almış. Mustafa'nın sesini çıkarmaması onu da üzüyor. O kız için Noter'li bir çağrı gönderseniz iyi olur. Belki söktürür.

- Gezi notlarınızı heyecanla bekliyoruz.

Yeni "Nâzım Hikmet Kurulu"nda görev almana çok sevindim. Kutlama ayrıntılarını da yaz bana. (Ben de burdan, benim jübilemle ilgili ayrıntıları yazarım gelecek mektubumda.)

- *Doğrultu*'yu da, öteki dergiyi de dört gözle bekliyorum. Sizin gazetede "Nâzım'ı Okurken"in çıkması da iyi olacak elbet.

- Kalçev'e selâmlarınızı ve başsağlığı dileklerinizi ileteceğim.

- Eşe dosta (Karaslavov'lara vb.) verince, bendeki resimler yarıya indi. Daskalovların resimlerini ayrıca sundum kendilerine. Ama bunu yazdıydım galiba.. Hepsinin, Bojkov'un, Spasova'nın, Daskalovların selâmları...

- *Ali'nin Biri* romanının basılmasında, (İbrahim) Tatarlı hoca ile Rıza Mollov'un[3] *Marksist Açıdan Türk Romanı* adlı kitaplarında, Mollov'un bu romanım hakkındaki inceleme yazısından bir özet alıp, kitabın başına veya sonuna koymak iyi olur.

- Şiir derlemesi üstüne iki sözcük daha: Vaktiyle, onları Metin'le (Eloğlu) gönderirken, daha çok, "dişsiz", "az tuzlu-biberli" şiirler seçmeye çalışmıştık. Son gönderdiklerim bu doz eksikliğini epeyce giderir sanıyorum. Bunları yaptığın bölümlemeye katarken, bu açı-

---

Bülten: Bulgar Yazarlar Birliği'nin, üyelerine dünya edebiyatı ürünlerinden örnekler tanıtmak amacıyla yayınladığı çeviri dergisi.

[3] *Rıza Mollov*: Bulgaristan Türklerinden. İbrahim Tatarlı'yla birlikte yayınladıkları "Marksist Açıdan 10 Türk Romanı" kitabıyla tanınıyordu.

dan düşünürsün.

- Tarık hâlâ bana kitap ulaşturamadı. Hiç değilse iki-üç tane paketleyip, doğrudan adresime gönderse. Bir denesek. Elden olanak bulunca da on tanecik gönderse, yeter,

- Cumhuriyet toplumcu şiiri'ni hazırlıyan yayınevi sahibi arkadaşların, Ş. Kurdakul'un ilgilerine teşekkürler. Sana çok minnettarım.

- Mehmet Ergün gelirse, kucağım açık.

- Abdülkadir Bulut, şiir kitabını göndermiş. Sağolsun. Bildiğin, tanıdığınsa, gör, telefon et de, benim teşekkürlerimi iletiver.

- Adnan'a (Özyalçıner), Sennur'a (Sezer) selâm ve sevgiler. Onların albümüyle[4] her gün İstanbul'a geliyorum, kapılarınızı çalıyorum, ayrımında mısınız? Nâzım'ın dediği gibi oluyor yani: "Ne sen bunun farkındasın, ne polis farkında.."

- Önemli bir not: Mustafa, piyes çevirileri için, evvelce dediğim gibi, bir rica mektubu yazsın Y. Birliği'ne.

İşte böyle kardeşim Kemal. Kısacık söyliyeceğim: Dostluğunla mutluyum. Evcek evinize selâm ve en iyi dilekler sunarız. Seni kucaklarım.

Not:
Önceki mektuplarında sözü geçen Altınkaynak'ın ricasını[5] ve öteki ricaları, yakında elim değince, yerine getireceğim.

Erik rakısı göndereceğim, gelip giden bulamıyorum. (İsmail) Cambazov'a telefon ettim dün. Yok, dedi. Bir de, Ecevit grupuyla M(ehmed) Kemal'in geldiğini, hava alanında ayaküstü görüştüklerini, Kemal'in bana ulaşmak için gruptan kopmak istediğini, ötekilerin bunu uygun bulmadıklarını vb. söyledi. Velhasıl, görüşemedik "kucağımda sızmaya hazır"[6] kırk yıllık dostla!

---

[4] Özlemini gidermek amacıyla Adnan Özyalçıner ve Sennur Sezer'in Fahri Erdinç'e gönderdiği İstanbul fotoğraflarından oluşan albüm.

[5] Hikmet Altınkaynak, hazırlamakta olduğu "Edebiyatımızda 1940 Kuşağı" kitabı için Fahri Erdinç'e sorular göndermiş ve yanıtlamasını istemişti. Kitap 1977'de yayınlandı.

[6] *"Kucağımda sızmaya hazır"*: Mehmed Kemal'in "Acılı Kuşak" adlı kitabında Fahri Erdinç'le ilgili satırlardan.

2

Sofya, 22 Şubat 1977

Sevgili Kemal,

Onat'la (Kutlar) ve arkadaşıyle[7] bana yeni dostlar kazandırdın. Teşekkürler ederim. Doyumluk konuşamadık. Gündüzün vakitleri yoktu; Pazartesi gecesi otellerinde buluştuk. Bir de bu gece hava alanı terminalinde buluşacağız. Kendilerine bu mektubumu ve diğer mektupları vereceğim.

Altan (Yalçın) beni mutludan mutlu etti. *Acı Lokma*'yı bağrıma bastım evlât gibi. Çok da sevdim her bakımdan. Girişim ve uygulamada bütün sözü ve emeği geçenler varolsunlar. Dünden beri lebaleb memleket havası ve dost kokusu doluyum.

Değinmelerimi yine senin mektubundaki sıraya göre sıralıyayım:

- Tarık'ın istediği belgeyi, Nurer'in adına yazıp, kendisine bir de mektup yazarak Nurer'in, gönderiyorum.

- *Doğrultu*'nun beni Nâzım'la yan yana sunması, beni yine Nâzın'lı günlere ve anılara götürdü. Gençlere büyük teşekkürler borçluyum. Hepsini hepsine iletiver, e mi. *İlerici Yurtsever Gençlik* dergisine de öyle, *Sanat Dergisi*'ne de öyle.

- "Nâzım'ı Okurken"i kitaba koyacaksın ya, yeter şimdilik. (Kitabı basıma verdiğini de bildirirsin değil mi?)

- Rauf Mutluay'ın yazısını ille bulup gönder, rica ederim.

- Asım'ı, düşüncesinde elbette haklı buldum. Daha da memnun oldum. İmzalı gönderdiği kitap için de teşekkürlerimi iletiver ona; çabalarında kendisine daha büyük başarılar dilerim.

- Naci Çelik işini Nurer'e yine yazdım. Bu kadarcığı doğal. Duygulanmaya değer bir şey yok. Yalnız onun mahkemelik durumuna da biraz değinseydin, iyi olurdu. İlgilen de, ileride yazarsın bana.

- Onat'tan da dinlediğim Nâzın Hikmet aksiyonlarınızla, bir yere kadar basından da izliyerek, mutlu oldum. Onat'a da söyledim, bu girişimin, bütün kurul çalışmanızın, doğan engellerin, verilen savaşımın belgesel kitabı yazılmalı. Kurul'u meydana getirmenize kadarki dönem -ölümünden sonra Nâzım'ı memlekette yayımlama ve bunu ister istemez kabul ettirme; M. Ali Ermiş'i bu yolda yitirmemiz[8] gibi olaylar- özetle değerlendirilmeli böyle bir kitapta. Bu saptama, sizin,

---

[7] Türk Sinematek Derneği çalışmalarına katılan Vecdi Sayar.

[8] Gün Yayınları sahibi Mehmet Ali Ermiş, Nâzım Hikmet kitabı yayınladığı için kovuşturmaya uğramış, ifade verirken savcının odasında fenalık geçirip ölmüştü.

toplumumuza, gelecek kuşağa, bütün dünyada Nâzım'ı yaşatan kuruluşlara derlitoplu raporunuz olur.

- Bütün bu günlerin sargın uğraşları içinde, bana da vakit ayırabildiğin için, sana çok minnettarım. Ama, başımızın belâsı, canınızın içi şiiri hiç boşlama. Bütün mutluluğumuzun ve mutsuzluğumuzun kaynağı ve nedeni o. Yeni şiirler de gönder bana.

- Elen'i yarın çağıracağım. Mektubunu vereceğim. Çok sevineceği kuşkusuz.

- Öteki selâmları, Tatarlı'ya Asım'ın (Bezirci) kitabını da tezinden ulaştırırım.

- Benim altmışıncı doğum yıldönümüm umduğumdan da iyi geçti. Birlik Başkanımızın mesajını, yazınsal çabalarımı özetliyen bir küçük yazıyı, ve bana "Kiril i Metodi" (birinci derece) nişanı verildiğini duyuran Devlet Konseyi kararını içeren *Edebiyat Cephesi* (*Literaturen Front*) gazetesini[9] ilişikte sunuyorum. Duyuru birinci sayfa altında, mesaj ve yazı üçüncü sayfada. Bunları (Türker) Acaroğlu'na ya da (Naime) Yılmaer'e[10] özetle çevirtip, sizin edebiyat sayfasında, ya da başka bir sayfada küçük bir haber yayımlatman iyi olur.

Sana bir şişecik konyak gönderiyorum. Nurer'e erik rakısı. İkisini de birkaç dostla birlikte açın.

Günseli'ye, Simge kıza[11] evcek selâm ve sevgiler. Seni kucaklarım, kardeşim.

Sizin

3

Sofya, 1 Temmuz 1977

Kardeşim Kemal,

Ocak ve Şubat ayları, jübilem etrafında gösterilen dikkatle okşanarak büyük duygulanınalar içinde geçtikten sonra, Mart'ta zorlu bir kriz geçirdim. Ben yine tansiyon krizi sanıyordum bunu, ama daha ciddisi çıktı başımıza: Atardamarda sklerotik etkilerle elâstikiyet yitirme yüzünden bir "atma" gücü yetersizliği, bundan ötürü de göğ-

[9] *Edebiyat Cephesi*: Bulgar Yazarlar Birliği'nin haftalık edebiyat gazetesi, "Literaturen Front" adını taşıyordu ve "Edebiyat Cephesi" anlamına geliyordu.

[10] *Türker Acaroğlu ve Naime Yılmaer*: Gerek Acaroğlu, gerek Yılmaer Bulgaristan'da doğup eğitim aldıktan sonra Türkiye'ye göç etmiş Türklerden. Her ikisi de Bulgar edebiyatından Türkçeye yaptıkları çevirilerle tanınıyordu.

[11] *Simge*: Kemal Özer'in kızı.

sümün sağ yanında koluma da vuran tıkayıcı bir ağrı.. Bereket, organik bir hastalanına değil, işlevsel bir aksama dediler buna. Ama damar açıcı, atardamarın işlevini güçlendirici çok güçlü ilâçlara geçmek beni bayağı korkuttu ve sarstı mâneviyatımı. Öyle ki, o bildiğin enerjik haliini, çevikliğimi yitiriverdim. Bu ağrıyı ve yetersizliği hâlâ iyice yenebilmiş, atlatabilmiş değilim.

Göreceklerim varmış daha ki (memleketim de bunlar arasında olsa bari!), bu sefer de kefeni yırttık, senin anlıyacağın.

Bunları hastalıktan söz etmeye yatkınlıkla değil, son aylarda yazışmamızın benden yana neden aksadığını açıklamaya yardımı olur diye söylüyorum. Nisan ve Mayıs'ı yeni evimize taşınma telâşıyla geçirmiş olmamız da, benim suskunluğumu uzattı. Bu arada ancak Metin'e kısacık yazarak (susmamı acı acı protesto ettiği için), yeni adresimi Nur'un (Eloğlu) sana da bildirmesini rica etmekle yetindim.

Her neyse. Şimdi yeniden merhaba!

Seçim kampanyası, yol açtığı kitap pazarı durgunluğu, Güney'de benim toplu yayın işinin de seçimlerden sonra yürüyeceği filân, hep öğrendiğim, bildiğim şeyler. Son konferansta Aziz (Nesin) de anlattı bir yere kadar durumu. Demek ki, bütün bunların geride kalacağı bir düzeye geçiyoruz artık. İnşallah, bu arada senin kotarmaya çalıştığın şiir kitabı girişimi de yürür ve sonuçlanır. Bana bu konuda bilgi verirsen, sevinirim.

Son kriz, benim, partili olarak çalışmamda emeklilik işlemimi çabuklaştırdı. Rica ettim açıkça kendim, hiç değilse bu sağlık durumumun elverdiği kadarına indirilmesini istedim görev yükümün. Kabul ettiler. Artık prensip bakımından emekliyim. Görevim belirli ölçüde devam ediyor. Edecek. Ne de olsa, girdiğim bu yeni dönemde artık yazınsal çalışmalarım için daha çok vakit bulabileceğim gibime geliyor. Demem o ki, güze doğru, Güney'deki toplu yayın için, öykülerimi kendim hazırlamak, kitap kitap bölümlemek, bir iki öykümü de biraz işlemek istiyorum. Bunu lütfen, selâmlarınla birlikte Altan'a duyuruver. *Ali'nin Biri*'nin basımdan çıktığını duymak beni mutlu eder. Bekliyorum. Hem *Acı Lokma*'dan, hem yenisinden yine onar tane gönderilirse, iyi olur.

Şiir kitabım olacaksa senin çabanla, ve bu kitaba son gönderdiklerim arasındaki "Telâşe Müdürü" başlıklı şiirim de girecekse, iki düzeltme yapmak istiyorum: 1) "Kökümüz yok da ondan yıkılırız a benim köylüm" dizesi "kökümüz yok da ondan yıkılırız a benim efendi köylüm" olacak. 2) "Çetin körelir gider sözgelişi telâş ederim" dizesi "Nâzım'a küfrederler sözgelişi telâş ederim" olacak. (Çetin'in benim şiirimde böyle bir dizeyle anılmaya yaraşık olmadığını söyledi

arkadaşlardan biri, ve beni ikna etti.)

Bende yeni şeyler artık bundan sonra olacak. "Düşmana inat, bir gün fazla yaşamak" Nâzım'ca şiarınız olsa da, bu bir gün fazlası için sağlığı katık etme düşüncesiyle, kafamda gün ışığına çıkmak üzere itişip kakışan şeyleri kâğıda dökme çalışmalarını kısıtlayacak değilim. Bildiğim gibi, atardamarın çatlaması pahasına da olsa, eski tempoyla çalışmaya devam edeceğim. İlk ağızda yeni romanım var. Bulgarca basıma hazırlıyoruz. Çevirisi çoktan bitti. Bulgar Yazarlar Birliği Yayınevi, eleştiri için uzmanlara verdi romanı. İki eleştirmenin fikirlerini alıp, Eylülde gereken işlemeyi yapmak üzere bir aylık sıkı bir çalışmaya girişmek bekliyor beni. Buna koşut olarak da Rusça basımına hazırlanacağız. Sonra yeni öyküler ve şiirler var sırada. Bir de Kore'ye gitmek istiyorum. Kore romanımı daha bir işlemek için. Öteden beri isteğimdi bu. Olacağa benziyor. Olursa, romanı belki ileride -ikinci baskısı için- biraz genişleteceğim. Ama toplu yayında şimdiki haliyle çıkabileceğini daha önce Altan'a yazmıştım,

Mustafa'nın suskunluğu üzmeye başladı beni. Daha çok, Daskalov'un başının etini yemesi yüzünden. Adam *Geçitteki Kız* büyük öyküsünü çevirtti burada birisine Mustafa için, *Madalyalı Genç* büyük öyküsüyle ikisi bir kitap olsun diye. Böyle de sözleşmişlerdi. Sözkonusu çeviri çok kalitesiz. Şimdi elimde. İşliyorum, Mustafa'yı zahmetten ve masraftan kurtarmak için. Ama bir yandan vaktime ve emeğime de acıyasım geliyor, belki boşuna çalışıyoruz gibi düşünceler geçiyor içimden. Daskalov'un *Yağmurlar Cumhuriyeti* romanı ne oldu? Onu da bilmiyoruz. Adam soruyor, ben yanıt veremiyorum, Mustafa susuyor, ve ben bir yandan adamın büyük öyküsünü onarmaya çalışıyorum. Boşuna mı, değil mi, Mustafa neden kurtarmaz bizi böyle bilinmezliklerden, acabalardan, şaşıyorum. Söyle kendisine lütfen, bu hayırsızlığı bıraksın. Kendisine ve Ümit'e selâm ve sevgilerimizi iletiver yeniden.

Elen'in biraz desteklediğim çevirileriyle Mustafa'nın üç öyküsü çıktı Birlik'in *Bülten* dergisinde. İyi de karşılandı öyküler. Yazarlar Konferansı öncesinde çıkması da ayrıca iyi oldu. Öyküleri, Elen'in Mustafa'ya verilmek üzere sağlıyabildiği biricik dergide işaretledim.

Elen'in ayrıca selâmları. Sergiye gelemedi çeşitli nedenlerle. Radyoya atanması da hâlâ gerçekleşmedi. Olacağa benzer. Senin noterli filân bir çağrınla ileride oraya gelmesi olanaksız görünmüyor bir süre için. İyi de olur. Gereğini yapabilirsen, hepimiz sevineceğiz.

Sana bu mektubu Ataol'la (Behramoğlu) gönderecektim. 19 Haziran Pazar günü -onun Varna dönüşünde- görüşecektik enikonu. Bu ikimizin de içten isteğimizdi. Olmadı. Daha iki gün öncesinden geli-

vermiş Varna'dan ve aynı akşam uçakla -(Burhan) Arpad'la birlikte- dönüvermiş İstanbul'a. Ben dediğim Pazar günü otellerine gittim aramaya, boşa çaldım. Üzüldüm elbette. Söyle bunları ona. Adresimi de ver. Bana yazabilir de. Her bakımdan olumlu izlenimler bıraktı burada kendisi. Bununla ben de kıvanıyorum. Benim için gözlerinden de öpüver e mi.

İlişik mektubumu Nurer'e iletiver lütfen. Ağustos başında buralardan Koca Köy'e doğru geçmesi sözkonusuydu. Ama Metin, son mektubunda, Nurer'in bu tasarıdan cayar gibi olduğunu çıtlatıyor. Doğru ın'ola? Doğru olmasaydı bari..

İşte böyle Kemalciğim.

Kesmeden, şunu da söyliyeyim: Buradaki konferans vesilesiyle, Ataol'la ve Y(aşar) Kemal'le ilk kez tanıştım. Arpad'la -eskiden tanışıyoruz- yine söyleştik. Ama A. Nesin'le her zamanki gibi, yine tepiştik. Bazı sivrilikleri bir yere kadar giderdik gerçi, ama yine de tam anlaşamadık. Konu, bizim partinin A. Nesin konusunda görüş ve tutumu. Bu görüş ve tutum tek sözcükle olumsuz. Aziz, bu olumsuzluğun, kendisiyle 1965 Mayısında Vaymar'daki toplantıdan sonra benim yaptığım -partimiz tarafından görevlendirilmiş olarak- bir konuşmayla ve bununla ilgili partime verdiğim bir raporla başladığı kanısında. Kendisiyle görev gereği yaptığım konuşma, o zaman TİP'in yurt sorunlarına çözüm getirme stratejisinin ne olduğu, aynı ve benzeri konularda, sırf mesleksel konularda Türk-İş'in tutumu, ve TİP-Türk-İş ilişkileri konuları üzerindeydi. O zamandan beri bana karşı soğuk, bozuk ve kurulu durumda hep. Ben de daha sonra yurt dışında defalarca buluştuğumuz halde, kendisi açıklama istemedikçe, oralı görünmemeyi, onun sitemlerini anlamazlıktan gelmeyi yeğleniştim... Bu sefer ensonu açıklama istedi. Ben, bu olumsuz tutumun, bizim o konuşmamızdan sonra başlamadığını, kökünün çok öncelerden, yurt içinden, bazı eski olay ve izlenimlerden geldiğini kendisine açıkça anlattım. Ayağı suya erdi. Hem bana karşı yumuşadı, hem bir yandan daha çok bozuldu. Kendisine yazar A. Nesin olarak her zaman saygı ve sevgi beslediğimi, bu saygı ve sevgiden şimdi de bir şey eksilmediğini temin ettiğim halde, katkısız dostlaşamadığımızı biliyorum ve dostlaşamıyacağız da... Nedeni şu, yani ikinci çatışma konumuz: Nâzım konusu. Bunu da biraz gerilerden alalım. Z. Sertel geçen Ağustos'ta birkaç günlüğüne konuğumdu Sofya'da. Söz arasında, yeni bir (Nâzım konusunda) kitap yazdığını, bunun ancak kendi ölümünden sonra çıkabileceğini, zira Nâzım konusunda -Şekspir konusunda ölümünden 200 yıl sonra getirilen yorumun bütün daha önceki yorumları silip süpürdüğü gibi- yepyeni, kimsenin bilmediği,

(Nâzım'ın kendi partisiyle ilişkilerine ve Stalinizmin tasfiyesinden sonraki bunalım dönemine ilişkin) bir yorum getirmekte olduğunu söyledi.[12] Bu yorumun ne olduğunu ve şu son parantez içine aldığını noktaları saklı tuttu. Ama ben anladım. Ve kendisine, bu kitabı sağlığında yayımlamaktan kaçınmakla, "gerçekler" diye ileri sürdüklerini tartışmaktan kaçınmış olacağını, bunun doğuracağı tepkileri peşinen kestirdiğini söylemekle yetindim. "Bilmezsiniz" demeye getirdi; "Siz koşullarınışsınız Nâzım konusunda da, ben koşullarınadan düşünüyor, görüyor ve yazıyorum" demeye getirdi. Adamın hiçbir zaman bizden olmadığını bildiğim için, Nâzım konusunda da içtenlikli olmadığına inandığım için, tartışmadın, uzatmadım.

Şimdi, "gerçekleri ille gün ışığına çıkarma" gibi masum bir gerekçe ardına saklanarak, Nâzım'ın "kirliliği" diye bir uydurmadan da çekinmiyen ve daha da küçülen A. Nesin de, Nâzım konusunda ve hele Nâzım-TKP ilişkisi konusunda hazırladığını söylediği bir kitapla, bu yolda ve bu ruhta Z. Sertel'le birleşiyor. (Kendisi söyledi bana: Z. Sertel sizin *Cumhuriyet*'e sunduğu Nâzım kitabını, önce fikir almak üzere A. Nesin'e vermiş. Ama kendisi henüz okuyamamış. Okuyacakmış ille.) Kendi yarı kapalı ifadeleriyle belirttikleri üzere, biraz da benim çıkarımlarımla, yapmak istedikleri şu: Nâzım'ı, 1953-1956 yıllarındaki bunalımıyla (bunalım da şu: Nâzım, Stalinizmle ilgili açıklama ve önlemlerle çok sarsılmıştı, yani komünistin komünisti kesmesini bir türlü havsalasına sığdıramıyor ve bundan duyduğu nefreti, tepkisini kimseden gizlemiyordu; ama bu onun kendi partisiyle ilişkilerine, partisine bağlılığına, ideolojisine olumsuz biçimde yansımadı), ideolojik sarsıntılar içinde, kendi partisiyle, partisinin en yetkili resmi temsilcisiyle çatışmalı göstermek, böylece hem Nâzım'ı, hem partisini, hem sosyalist demokrasiyi ve sosyalizmin kendisini - sosyalizmin ilk yurduyla beraber- vurmak, karalamak, sonra da memlekette "bakın, ne gerçekleri ortaya döktük" gibilerden göğüs döğmek, böylelikle de bizdeki hareketi vurmak, bayraklaşan Nâzım'la da gelişmesi artan hareketi vurmak, Nâzımcılık yapayım derken, Nâzım sempatisini zedelemek...

Ben, A. Nesin'e şu cevabı verdim: Memlekette, gelişmenin bu döneminde, hareketin, genç kuşağın hele, bir Nâzım bayrağına, bir Nâzım sempatisine çok gereksinimi var. Bu bayrağa şu veya bu biçimde gölge düşürme, Nâzım'ı ve partisini şu veya bu biçimde kötüleme, o değilden karalama, en sakat davranış olur ve böyle "Nâzım kitapları" sahiplerine yüzakı getirmez. "Gerçekler" dediğiniz şeyler, Nâzım-TKP

[12] *Zekeriya Sertel'in kitabı*: "Nâzım Hikmet'in Son Yılları" (1979).

ilişkisi sorunları, ortaya atılamaz değil, atılır, ancak böyle bir şey Nâzım'ın partisinden olanlar tarafından, partinin içinde sözkonusu edilebilir, görüşülür, tartışılır, kararlaştırılır. Nâzım'dan yana veya Nâzım'a karşı sonucuyla partisinin içinde kalır. TKP gibi bir partiyi, bu partinin dışında olanlar, harekete bir süre katılmış, musallat olmuş veya edilmiş olanlar, partinin dışından, Nâzım-TKP ilişkisi açısından da, eleştiremezler. Eleştirirlerse, bu hiç de iyiniyet ürünü olmaz, sübjektif açının getirebileceği bütün sakatlıkları taşır ve olumlu sonuç vermez. Yani rüzgâra tüküren, kendi suratına tükürür.

A. Nesin, benim bu cevabıma elbette bozuldu. "Belki haklısın ama, yazmaktan yazınaya fark var bu sorunları, yazmaya bağlı" diye sözü geveledi ve sustu.

Bana bir de, -kendisine Z. Sertel'in anlattığından şüphe etmediğim- bir geçmiş olayı sordu. *"Vaktiyle, Avrupa'da bir yerde, partili arkadaşınızın evinde, bir akşam yemeğinde, sen Nâzım'la, senin hikâye kitabına yazdığı önsözle ilgili olarak bir kavga yapmışsınız, doğru mu?"* dedi. *"Evet, doğru"* dedim. Ve olayı, olduğu gibice, şöyle özetledim:

> "O yıl çıkacak *Memleketimi Anlatıyorum* başlıklı kitabıma bir önsöz yazmayı üstlendiği günlerdi Nâzım rahmetlinin. O akşam, o sofrada, önsözü yazmakta olduğunu söyledi bir ara. Ve hikâye yazım tarzına ilişkin bir fikir ileri sürerek, bunu Batı öykücülüğünden, hatta son günlerde okuduğu bir Kore'li yazardan örnek vererek genişletmeye çalıştı. Ben hemen, gayrıdan örneklenmeyi o anda yadırgadığım için, itiraz ettim. Söz uzadı. Nâzım'a, öyküde, şiirdeki yetkisiyle konuşamıyacağını hatırlattım. Kızdı. Tartışmamız başka bir akağa girdi. Ben, kendisini, Moskova'da, yalnız kendisini ve en sevgililerini düşünen bir pasiflik içinde gördüğümü söyledim bizim çağdaş edebiyatımız bakımından. Kendisi gibi, S. Ali gibi, bu çağdaş edebiyatın Rusçaya da çevrilmeye yaraşık daha nice yapıcıları olduğunu söyledim. Kendisini, bu bile bile pasiflikle suçlayışıma alındı. Bunu sorun yapacağını söyledi. Ben yapmasını istedim. Hattâ -isterse- kitabım için vaadettiği önsözden vazgeçebileceğini söyledim. Ama o, büyük Nâzım, vazgeçmedi, ertesi gün hem barıştık, hem önsözü bitirip verdi."

Bunu, Z. Sertel'in A. Nesin'e anlatmaktan maksadı da, "Fahri'yi Nâzım'a saygısızlık etmiş durumda ve elinden zorla önsöz alınış göstermek".

Bu olayı, Z. Sertel'in, yeni Nâzım kitabında, sözkonusu edeceğini ve kendine göre yorumlıyacağını umarım. Böyle bir not da, A. Nesin için, elbette "Fahri'yi vurma" açısından pek elverişli bir şey. Ama

bunda vurulacak ne var? Ben Nâzım'la sadece bu olayda, sadece bir kere tartışmadım. Nâzım tartışma partnörü olarak da ilginç ve büyük yürekli adamdı. Bana "kendisiyle tartışmakla boyundan büyük işe kalkışmış" gözüyle bakmadı. Zaten, düşmanı değilse eğer tartıştığı, çekiştiği adam, 24 saat bile dargın kalamazdı. Benimle de dargın kalamadı netekim. Hem gerçeği niye söylemiyelim, çağdaş edebiyatımızın diğer genç ve değerli yapıcılarının yapıtları, derlemeler veya ayrı ayrı kitaplar halinde, bizim Nâzım'la bu tartışmamızdan sonra, Rusçaya düzara çevirilmeye başlandı. Yani Nâzım'ın bu konudaki büyük hizmet payında, benim de böyle bir tartışmayla etki katkım var.

Bütün bunları, Sertel'in ve Nesin'in, Nâzım konusunda hazırlandıkları çıkışa karşı, seni ve Asılyazıcı'yı (ve sizin kişiliğinizde, sizin uygun göreceğiniz diğer yaraşık arkadaşları) karşı-çıkışa hazırlamak için, sizi gerçeklere vardırmak için yazıyorum. Aynı zamanda, böylece, A. Nesin'e verdiğim yanıtı belgelemiş oluyorum. Bu anlattıklarımın virgülüne kadar doğruluğunu size temin ederim.

Asılyazıcı'ya, bu işin Sertel yönünü bir ölçüde anlatmış, ilerici arkadaşları bu konuda uyanık bulundurmaya çalışmasını rica etmiştim. Geçen ay aldığım bir mektubunda (henüz cevap veremedim), Sertel'in Nâzım kitabı konusunda, (kitap *Cumhuriyet*'e verilmiş diyordu) onu biraz iyimser veya az kuşkulu buldum. Dostumuz, "eğer öyle bir çıkış varsa kitapta, buna *Cumhuriyet* de göz yummaz" düşüncesinde. Dilerim ki, öyle olsun. Gazetenizin yönetimini, bu yazdıklarımla, senin aracılığınla uyarmak da sayabilirsin bu açıklamalarımı. Ve lütfen bu bölümünü mektubumun Asılyazıcı'yla da bir kez okuyun da, beraberce düşünün. İleride, beklenen çıkış, beklendiği gibi olursa, karşı-çıkışı önce ikinizden bekliyorum çünkü. Yeri gelmişken söyliyeyim. Geçen yılın sonunda burada konuştuğumuz bir başka yazar arkadaşımız da -adı gereksiz şimdi- bana, Nâzım'ın vaktiyle -beraberce hapiste bulundukları dönemde- partiden çıkarıldığı olayı, bunun ayrıntılarını anlatacağı bir kitap yazacağını, bunu olayın tanığı olarak birinci elden vermeyi ödev saydığını (yine "gerçekler"in bilinmesi adına!) söylemişti. Ona da aynı yanıtı verdim: Bu konu da Nâzım'ın partisinin içinde görüşülebilir. Yazabilirsin birinci elden bu dediğin "gerçekler"i, ama yazdıktan sonra, bunu ancak onun partisine sunman iyi ve doğru olur; ortaya salıvermen ise, bindiğiniz dalı kesme kapısına çıkar. (Bunu böylece A. Nesin'e de naklettim, yine isim vermeden.)

Görüyorsunuz işte, ölüsünü de rahat bırakmıyorlar Nâzımımız'ın. Ama bu takım yorumculara Nâzım'ın ölüsü bile yetebilir tek başına, merak etmeyin. Onların "gerçekler"ine karnınız tok. Mürekkep yeri-

ne bulaşık suyu kullanarak yazdıkları ve yazacakları şeylerle, "gerçeğe" hizmet ettiklerini, safdillerle, kuşkululardan, açık düşmanlardan başka kimseye yutturamıyacaklardır.

Deyip kesti.

Evcek selâm ve sevgiler.

Gözlerini öperim hasretle, senin de, Hayati'nin (Asılyazıcı) de, Nurer'in de, öteki dostların da.

Sizin

Not:

Biz bu akşam Karadeniz kıyısında bir dinlenme evine hareket ediyoruz. Temmuz sonunda eve dönmüş olacağız.

(Hikmet) Altınkaynak dostumuzun isteğini, ne yazık ki, o hastalık dönemine rastladığa için yerine getiremedim. Ne de olsa, *1940 Kuşağı* kitabını edinmek isterim. Bir de E(rol) Toy'un *Azap Ortakları*'nı gönderirsen, memnun olurum.

Mektuptaki düzeltmelerden ötürü özür dilerim. Böyle bir ciddi konunun içinden karalama yapmadan çıkmak bu kadar oluyor işte.

4

Sofya, 9 Ekim 1977

Kemalciğim,

Bu kez sana reçete kadarcık yazacağım.

Bıraktığın şiirler, sonradan, derinleştikçe, gözümü gönlümü doldurdu ve doyurdu. Devrimci öz, bildiri, şöyle sanki hiç de önemli bir şey söylenmiyormuş gibi usulca son dizelere siniyor, kurşun ağırlığı, devrimci öğütleme sonra sonra iyice hissediliyor. Bu da şiiri deklârativ olmaktan kurtarıyor.

Bunları biçim ve kupleler konusunda söylediklerimden önce duyurmak isterdim sana. Ama, biliyorsun, vaktimiz yoktu.

Biçim konusunda söylediklerimi bir kez daha vurgulamak isterim. Bu konuda Nâzım'ın genç Bulgar şairlerine öğütlerini (daha 1950'lerin başlangıcında), Nâzım hakkındaki kitabımda,[13] Plamen Tsonev'in (Nâzım'ı çeviren Bulgar arkadaşımızın kardeşi) yazısında da okumanı isterim. Nâzım'ın o öğütlerini özümsiyerek kuplenin çerçevesini kırabilen Bulgar devrim kuşağı şairleri bir değil, üç değil.

[13] Fahri Erdinç'in hazırlayıp Bulgaristan'da Türkçe yayınladığı "Nâzım Hikmet ve Bulgaristan" kitabı.

Nâzım'dan etkilenmiyenlerse, hâlâ bizim hececilerin sularında yüzüp duruyorlar. Oysa, kuplelerin sınırlılığı ve hele uyakta zorunluknuş gibi direnme, uyağı tanrılaştırına, yeni öze dar geliyor.

Diyeceğim, kuple kuple bölümlemeden, gerekli göreceğin yerde (konu değiştirir, ya da konuyu yeni bir öğeyle geliştirmeye geçerken) bir dizelik aralık bırakarak yaz. Ama, her dizeiiin, en azından, şiir cümlesinin bir öğesini oluşturmasına, bir anlam kırıntısı taşımasına dikkat et. İki sözcükten ibaret bir dize haturlıyorun bir şiirinde (şimdi aradım aradım bulamadım), birinci sözcük yukarıdaki dizeden sarkma, ikinci sözcük gerçekte daha sonraki dizenin başlangıcı, ama belki de uyak gereği ve dize sayısı doldurma düşüncesiyle, başlıbaşına bir anlam kırıntısı oluşturmasa da, dize olarak konulmuş. Bundan kaçın işte, iki gözüm. Bir de bu uygulamayı özümsedin mi, kendini yenileme atılımını iyiden iyiye bütünlemiş olacaksın.

Şimdi birkaç ayrıntıya değineyim: Lubomir Levçev'ten henüz cevaplarını alamadım. Oysa senin soruları, daha hareketinden birkaç gün sonra çevirip ulaştırmıştım kendisine. Ama yakında temasımız olacak onunla. Koparacağım. Zaten soruları ilginç bulduğunu ve gereğini yapacağını vaadetmişti. Yani geç olsun da güç olmasın. Seni biraz daha bekleteceğiz.[14]

Hastaneden sanatoryuma geçerken birkaç günüin vardı Sofya'da. Ama bir aralık bulup da Cambazov'a gidemedim. Ve -bağışla beni- henüz senin ricalarını iletemedim. Bunu da 22 Ekim'den sonraya bırakıyorum.

Benim son şiirlerde ufak-tefek bazı düzeltmelerim olacak. Onu da o zaman bildireceğim.

Not: Senin "Sevda Türküsü" başlıklı şiirde, son iki dizeye, önce, birinci kuplenin sonunda 'biz ancak o vakit'ten sonra da yer versen iyi olur. Yani bu iki dize hem birinci kuplenin, hem ikinci kuplenin (kuple değil artık bunlar, bölüm) sonunda yer alsın. Yoksa, 'biz ancak o vakit' dedikten sonra, şiir cümlesini noktalamadan aralık vermek dayanaksız oluyor.

"Dilime Dolanıyor Gece"de, "dostluk değil gecenin kelepçesi" dizesini kırmak gerek bence:

dostluk değil
gecenin kelepçesi

---

[14] Kemal Özer'in yönelttiği sorulara Bulgar şairi Lubomir Levçev'in verdiği yanıtlar. Sonradan bu yanıtlar, Levçev'in çeviri şiirlerinin yer aldığı "Haydut Otu" kitabının başında ve Kemal Özer'in "Sanatçılarla Konuşmalar" kitabında yayınlandı.

biçiminde.

İşte, yukarıdaki bilgiçliğimi yaparken "şimdi aradım aradım, bulamadım" dediğim dizeyi buldum: "İlk Kez Bir Arada Olsak Bile" başlıklı şiir. Üçüncü kuplenin ikinci dizesi. "Anlıyoruz" sözcüğü yukarıki, "partizanların" sözcüğü aşağıki dizenin anlamını bütünlüyor ve başlıbaşına bir anlam kırıntısı taşımıyor. Buna dikkat.

Bu dediğim bir yere kadar aynı şiirin dördüncü kuplesinin ilk iki dizesi için de böyle.

Bu iki dize şöyle olabilir:

Namuslu omuzlarında
geleceği taşıyan insanlarımızdan

Bir de şu var: Üçüncü kuplede, İstanbul'da 1 Mayıs'a kurulan pusudan da selâm getiriyorsun. Niye? O pusudan sağduyulu hiç kimse selâm istemez. O pusuda şehit düşenlerden selâm, evet. Demek ki, dörtlüğü yeniden işlemen gerekiyor.

Sonuncu dileğim de şu: "zafer" sözcüğü artık senin an Türkçenle bağdaşmıyor. Utku'ya geçmelisin.

Dedim ya, ödüllenmenden sonra, kendine bir çekidüzen vermek üzere, başdönmesine filân kapılmamak için, şöyle bir duralaman var ya, yerinde olmuş bu duralama. Gerçekten toparlanmış, ve ayık, ve capcanlı, ve gayet akıllı olarak atılımını bütünlemeye girişmişsin bu son şiirlerinle. Seni tekrar kutlarım, kucaklarım, öperim.

Evcek selâm ve sevgiler.

5

25. X. 77

Kemalciğim,

Altan Yalçın'ın istediği gravürler albümü bu mu? İ. Cambazov dostumuzdan bunu sağlayabildim.

İletiver selâmlarımla.

A. Yalçın Kurban Bayramı'nda gelecek mi? Bildirin.

Öperim.

AST'lı aktör arkadaşlarla gönderiyorum.

6

Sofya, 25 Ekim, Salı.

Sevgili Kemal'im,

Bu sabah saat dokuzda Cambazov'un yanında AST'lı arkadaşların görüşme konukluğuna ben de katıldım. Şükran da beraberdi. 26 Eylül günlü (Bülent) Habora eliyle gönderdiğin mektup orada elime geçti, Bülent'in bir sevimli hediyesiyle birlikte. Mektubunu susuzlukla okudum. Konukların görüşmesi başlamadan, Cambazov'a, hanidir yanına gidip de bildiremediğim ricalarını ilettim. İlk ağızda Dimitrov'un gravürler albümünü sağlayabildi oracıkta. Onu AST'lı dostumuza havale ederken sana iletilmek üzere, yazdığın küçücük pusula sonradan beni doyurmadı. İşte öğleden sonra eve döndüm. Bu akşam onları geçirmek üzere gara gideceğim. Gitmeden önce de makine başına geçtim.

Mektubunu sindire sindire bir daha okudum şimdi. Benim mesajlarımla ilgili bütün haberlere, zahmetlerine, hatırşinaslıklarına hep candan teşekkürler ederim. Öncü dostumuzun vaadi beni elbette çok okşadı.

Enver'in (Gökçe) durumunu bu ayın başında sana ve Adnan'lara yazdığımda belirtmiştim. O mektuplarımı herhalde aldınız. Bugün Enver'i hem AST'lı arkadaşlarla, hem Şükran'la (Kurdakul) gidip hastanede ziyaret ettik.[15] Tedavi eden doçentle de konuştuk. Görünüş iyimserlik verici. Cerrahi müdahale yapılmadan iyi olacağa, ama bu iş epey uzun süreceğe benzer. Enver'in morali, en önemlisi, çok iyi. Sabırlı. Güçlü. Dişini sıkıyor. Ayaklarının yaraları ve ağrıları henüz tamamen kesilebilmiş değil. Şükran'ın hepinize getireceği canlı selâmlarını Enver'in ben şimdiden iletebilirim.

Pusulada dediğim gibi, Altan'ın haberini bekliyorum. Sözkonusu antolojinin A. Kadir için fotokopyasını yaptırmaktan başka çare yok. Yapacağım. (Hayır, elimdeki biricik nüshayı gönderiyorum.)[16]

Öteki kitap ricalarınız hakkında Cambazov, yekten, "bunların çoğu oraya gönderildi" dedi, ve yine de not aldı. Bakalım. Benim sağlık durumuna gelince: Evvelki gün sanatoryumdan döndüm. Omuz mafsalımdaki yangıyı giderme tedavisi, elektrik tedavisi yani, epey

---

[15] Bulgar Yazarlar Birliği, Türkiye Yazarlar Sendikası ile yapılan ikili anlaşma gereğince Enver Gökçe'nin sağaltım işini üstlenmiş ve onu Bulgaristan'a çağırmıştı.

[16] Fahri Erdinç'in Bulgaristan'da Türkçe yayınlanan "Türk Şiiri Antolojisi"

bir iyileşme sağladı. Göğsümdaki ağrı seyreldi, yürüme takatim biraz arttı. Ama ağır ağır hareket etmek gerekiyor. Duygulanım yine yasak. Yine o kurtarıcı ilâç cebimde. Boyundan çıkan bu ek kaburga cenabetine, siniri kıstırmasını önlemek için bir direkt müdahale yapılamıyor. Yılbaşından sonra yine bir süre elektrik tedavisi göreceğim, hattâ biraz da buranın ünlü çamur banyolarına gideceğim.

Önümüzdeki ay, *Kardeş Evi*'ni işliyeceğim. Yirmi günlük bir çalışma gerekiyor. Sonra yılbaşı dolayında yeni romanının bir kopyasını sizlere ulaştıracağım.

Felsefe dergileri geldi.[17] Öteki arkadaşlara da nüshalarını ilettim. Teşekkürler ve başarı dilekleri hepimizden. Nurer'in mektubunu aldım. Sağolsun. Kendisini bekliyoruz. Metin Eloğlu'na telefon et, değilse gidip gör, hastaymış, halimi anlat, halini sor, epeydir yazamayışımı hoşgörsün, yakında yazarım.

Hepinizi kucaklarım.

7

Sofya, 1 Aralık 1977

Sevgili Kemal,

Sanatoryumdan döneli, bütün Kasım ayını evde geçirdim. Bugüne kadar yazmalıydım. Ama olmadı, uymadı işte. Yazılacak şeyler de birikti, yığıldı. Hangisinden başlamalı, bilmem.

Önce sağlık durumum: Göğsümün sağındaki ağrının -nedenini yazdım ya- "oturup gitmez"lerden olduğu anlaşılıyor. Seyreldi ama, savulmadı. Sırtımdaki siniri kıstıran ek kaburgaya doğrudan doğruya bir müdahale yapılmadan, savulacağa benzemiyor. Yürürken, kendimi "kırılacak eşya" gibi taşıyorum; köşe yastığı gibi duygusuz olmaya çalışıyorum. Ama içimde çalkanıp duran okyanusu kimlere anlatayım?

Üç gün sonra, yirmi günlüğüne yine sanatoryuma gidiyorum. Aynı ılıca kentine. Yakıncacık. Havası bizim oraların havası. Devası da tevatür. Bir yandan dinleneceğim, bir yandan elektrik tedavisine devam edilecek, bir yandan da Levçev'in şiirleri üzerinde çalışacağım. Çevirileri (30 kadar şiir) yılbaşına kadar bitirmeliyim.

Levçev demişken.. Sorularına yanıtlarını hâlâ söküp alamadın

[17] *Felsefe* dergisi: Afşar Timuçin ile Eray Canberk'in ortaklaşa çıkardıkları, üç ayda bir yayınlanan, felsefe ağırlıklı, ama edebiyata da yer veren dergi.

elinden. Enson, yirmi gün önce, kesinlikle vaadettiydi. Tam sözleştiğimiz gün, ansızın dış ülkelerde bir yere hareket ediverdi. Bu kez de kaçırdık, senin anlayacağın. Ama vazgeçmediğimi ve vazgeçmiyeceğimi söylemiştim kendisine. Yakında dönecek. Yine bineceğim dalına.

Kalçev imza törenine gelecekti kurban bayramı öncesi. Olmadı. Çevirmen olarak ona bir dostum (hastanede, odada seni tanıştırdığım, beni ziyarete gelen) eşlik edecek.[18] Vize gecikmesi ve Kalçev'in bir başka angajmanı nedeniyle bu ayın yirmisine ertelendi gelmeleri. Enver'in iki şiirinin çevirisi çıkacak bugünlerde edebiyat gazetesinde. Kalçev getirecek size.

Enver iyileşiyor. Sol ayağının başparmağında yara mercimek kadar kaldı. Yakında sargı atılacak. O ufak ufak, o tekliyen yürüyüşü değişiyor gibi. Şimdi sinir sistemiyle ilgileniyorlar. Sanatoryuma aynısına- belki beraber gideceğiz birkaç gün sonra. Onu oraya da ben alıştıracağım ilk günlerde. Psikolojisi iyi. Sanatoryumdan sonra, Enver'i bir süre de Yazarlar Birliği'nin Hisar'daki evinde dinlendirmek, biraz da daha sonra bir geziyle memleketi göstermek istiyorlar. Demem o ki, artık kendisi sabırsızlanmakta olsa da, en azından iki ay daha buralarda olacak gibime geliyor. Aziz'e ve Şükran'a böylece anlatırsın durumu.

Şükran'la gönderdiğim şiirleri aldın herhalde. O zaman da dediğim gibi, sen seçimini çoktan yaptıysan, son gönderdiklerimi yok da sayabilirsin. Ben sadece senin seçi olanağını genişletmek, o yaptığın bölümlemelere belki bir şeyler katmak istedim.

Cumhuriyet'te Caınbazov küçük bir haber görmüş edebiyat sayfası duyuruları arasında. Benim şiir kitabının çıkacağına dair. Ben görmedim. Sonradan da anyamadım. Her şey normal gelişir de şiirler gün ışığına çakarsa sevineceğim elbette.

Altan'ın telgrafını 18 Kasım'da aldım. 21 Kasım'a kadar bir şey yapmaya olanak yoktu. Buradan böyle koşullar içinde çağrı sağlamak ve oraya duyurtmak benim gücümü aşıyordu. Durumu, aynı günlerde Polonya dönüşü iki günlüğüne uğrayan Yusuf Ziya'yla kendisine bildirdim. Sen de söyle. Kalçev geldiğinde, tanıştır. Maksadı söyle. Çağrılması için Kalçev'in şahsen ilgilenmesini sağlamaya çalış. Anlaşma dışı yani.

M. Balel'e ulaştırılacak materyali (Daskalov'un *Geçitteki Kız*

[18] Strahil Nikolov kastediliyor. 40'lı yıllarda İstanbul'da Bulgaristan Başkonsolosluğu'nda görevli olarak bulunmuş, birçok ilerici Türk yazarıyla, bu arada Aziz Nesin'le dost olmuş, Türkçe bilen emekli konsolos.

nuvelini) tarafımdan iyice onarılmış ve yeniden daktilo ettirilmiş olarak, bu akşam İstanbul'a hareket edecek olan bir hanım kıza (Metin'lere uğrayacak) verdim. Nur sana aktaracak. Sen de Mustafa'ya. Böylece birkaç ay önceki kurtarıcı yalanımızı ortadan kaldırmış oluyoruz. Daskalov'un selâmları hepinize. Mustafa'nın *Tatula* dramatizasyonu haberi burada edebiyat gazetesinde çıktı ve elbette olumlu karşılandı. Ama Daskalov, *Yağmurlar Cumhuriyeti* ve ötesi için her görüştüğümüzde başımın etini yiyor ve Mustafa'nın yazmamasının acısını benden çıkarıyor. Benim cezam ne, anlıyamıyorum. Adama, aldığımız entervü çevirisiyle, Mustafa'nın dergisinde çıkan hikâyesinin çevirisiyle, *Yağmurlar*'ın eksik sayfalarının çevirisiyle, şimdi de bu nuvelin çevirisinin redaktesiyle hizmetimden, hem de tek kuruş düşünmeden hizmetimden başka bir "kötülük" etmedim. Mustafa'ya da öyle. Bence, Mustafa vaadettiği Fransızca mektubu yazsın artık bu insanlara. Gerçeği söylesin, perspektiv nedir, bildirsin.. Sonra, Mustafa'ya verdiğiniz çağdaş Bulgar öyküleri derlemesi çevirilerinin ne olacağını da ben merak ediyorum... Bütün bu sözlerimle Mustafa'nın kulağını çekmiş gibi oluyorum. Ama bağışlasın beni. Yine de kucaklarım onu da, Ümit'i de. 1978'de ana-baba olmalarını da dilerim.

Elen ilişik mektubu ve size imzaladığı düğün resmimizi, Kalçev'e eşlik edecek dostumuzla gönderilmek üzere birkaç hafta önce bırakmıştı bize. Onların hareketi ertelenince, hepsi sarkıp kaldı. İşte böylece şimdi sunuyorum.

İlişik olan öteki küçük mektubu da Yusuf Ziya'ya iletiver lütfen. Nurer'e ve Altan'a da selâm ve sevgiler. Adnan'lara da.

Ayrıntılı yaz, bekliyorum. Evcek evinize en iyi dileklerimizi sunarız. Seni hasretle kucaklarım.

Not:

A(ysel) Özakın'dan ("Sessiz Bir Dayanışma"), Adnan'dan ("Asfalt" öyküsü) çevirileri tekmilledik Elen'le. Bir de Yusuf Ziya'dan "Mustafanın Kağnısı" öyküsünü çevirdik kendi ricasıyle. Şimdi Demirtaş Ceyhun'dan seçeceğiniz öyküyü bildirmenizi bekliyoruz. Biliyorsunuz, onun öykü kitapları var bizde. Sonra böylece dört öykülük demeti *Bülten* dergisine sunacağız yılbaşı dolayında. Yani tezinden yazın.

Bir not daha:

O(ktay) Akbal'ın yazısını sanatoryumdayken ulaştırdılar bana dostlar. Tümüyle ilâç gibi geldi bana. Sağolsun. Kendisine candan teşekkürler ederim. Onu da bir gün kucaklıyacağım dostlar arasında düşünüyorum.

Bir not da buraya:

Şükran'a söyle, bana vaat ettiği Bedreddin materyallerini (A. Özkırımlı'nın araştırması; Bezmi Nusret'in kitabı vs.) Kalçev'e eşlik edecek dostumla göndermeyi unutmasın.

1977

Kemal Özer

1

İstanbul, 10 Şubat 1977

Sevgili Fahri ağabey,

İşte yine sana (size demiyorum ilk kez) yazıyorum. Bir perşembe gecesi. Günseli'yle birlikte Sinematek'in film gösterisindeydik bu akşam. Harika bir Kazakistan filmi gördük. Hem o coşkulandırdı beni, hem de bu satırları yazmak. Ne yazık ki makineyle yazamıyorum. Vakit geç oldu ve benim özel bir çalışma odam olmadığından annemin yatak odasındayım. Çalışmalarını burada yapıyorum.

İki gün önce Sinematek yönetmeni (yeni) Vecdi Sayar ile Onat Kutlar'ın hafta sonunda Macaristan'a gideceklerini, dönüşte de Sofya'ya uğrayacaklarını öğrendim. Bu sabah Tarık'a koşup *Türkiye Hikâyeleri*'nden 10 tane aldım. Telif hakkının alınması söz konusu edildi. Hemen onu yazayım; senden şöyle bir kağıt ve imza istiyorlar:

"Koza Yayınevi'ne
Türkiye Hikayeleri adlı hikâye kitabım için tahakkuk eden 1000 TL telif hakkımın '[redacted]'a ödenmesini rica ederim.
Adres
İmza"

Kime verilmesini öneriyorsan onun adı yazılacak. Bu formaliteye, maliye defterine ödemenin işlenebilmesi için gerek olduğunu söylediler.

Sevindirici ilk haber de şu: *Acı Lokma* kitap olarak çıktı ve Ocak ayı

başından beri kitapçı vitrinlerini süslüyor.

Güney Film'deki Altan Yalçın arkadaş, sana ulaşmayan ilk mektubunun bir kopyasını ve kitaplardan bir miktar Onat'la gönderiyor. Bilgiler ve öneriler ilk ağızdan eline ulaşacağı için ben burada ayrıntıya girmiyorum. Yalnız şu kadarını söyleyeyim, *Ali'nin Biri*'ni de bugünlerde dizgiye verdiler ya da vermek üzereler.

Daha önceki mektubumda sözünü ettiğim dergilerde şiirlerin ve bir hikâyen yayınlandı. Dergileri gönderiyorum. O yüzden ayrıca bilgi vermem gereksiz. Yalnız, *Cumhuriyet* sanat sayfasında "Nâzım'ı Okurken" şiirini yayınlatamadım. Yapılan Nâzım sayfasını, Fransa'dan gelen yazılar doldurduğu için. Ve ertesi haftaki sayfayı bir daha Nâzım'a ayırmak istemedikleri için.

Onat'la gönderdiklerim arasında, Asım Bezirci'nin sana ve Tatarlı'ya imzaladığı Nâzım'ın *Tüm Eserleri* dizisinden çıkan son cilt de var.

Türkiye Hikâyeleri için Buyrukçu'nun *Politika*'da çıkan yazısından başka, yeni yılda bir iki küçük yazı daha yayınlandı. *Milliyet Sanat Dergisi*'nin 31 Aralık 1976 günlü 212. sayısında 1976'nın hikâye-roman değerlendirmesini yapan Mehmet H. Doğan şu değinmeyi yazdı: (Fahri Erdinç'in, 40'ların sonlarında Orhan Kemal çizgisinde parlayan bu yetenekli hikâyecimizin o günlerde yazdığı hikâyeleri bir araya toplayan kitabı, *Türkiye Hikâyeleri* tazeliklerini hâlâ yitirmemiş.)

Aynı yazar, aynı derginin bir sonraki sayısında daha geniş bir değinme yazdı. O sayıyı gönderiyorum.

Rauf Mutluay'ın da *Cumhuriyet*'te küçük bir yazısı yayınlandı. Ama şu anda gazeteleri tarayıp bulamadım. Ayrıca postayla o gazeteyi yollarım.

Acı Lokma'yla ilgili, gönderdiğin değerlendirme yazılarını ben yayıncı arkadaşa vermiştim. İlk baskıya bunları koymadılar. Göreceğin gibi, kitabın başına zorunlu bir açıklama koymayı yeğlediler. Ama ikinci baskıya koyacaklar.

Daha önce de yazmıştım. Güney Film yayınlarının satış şansı yüksek. Kitabın yeni baskılar yapacağına inanıyorum.

Yeri gelmişken, Asım Bezirci'yle ilgili isteğine de değineyim. *Acı Lokma* üstüne bir şeyler karalamak, ayaküstü yazmak istemiyor. Hikâyecileri tek tek ele alan bir dizi yazmıştı. Öyle köklü bir çalışma yapacak. Yalnız Mayısa kadar Nâzım'ın *Tüm Eserleri* dizisine çalışıyor. Bir de Mayısta emekli olacağı için öbür çalışmalarını hep o tarihe erteliyor.

Güney Film'in ara vermeden diziyi sürdürmek istediği açık. *Kore Nire*'yi bir an önce işleyip göndermende yarar var. Üç roman arka arkaya çıkarsa dizinin okurla ilişki kurması kolaylaşır. Hikâye kitap-

larının, anladığıma göre, tümü yayınevine ulaştı. Ama kaç cilt içinde toplarlar bilemem. Herhalde belli bir sayfa sayısı saptanır, ona göre hikâyeler ciltlere ayrılır.

Son yıllarda bütün eserleri dizisi yapmak olumlu sonuçlar verdi. Okura ulaşmada çok yararlı oluyor. Fahri Erdinç dizisinin de hem okur katında ilgi uyandıracağını, hem de değerlendirme yazılarına yol açacağını sevinerek düşünüyorum.

Gönderdiğin yetki belgesini Nurer'e ilettim, mektubun ilgili bölümünü de kendisine okudum. Öncelikle *Politika*'ya, İsmail Cem'e başvuracaktı. Son günlerde çok doluydum, pek görüşemedik. Ne oldu, haber alamadım.

Naci Çelik'e, daha önce bildirdiğin, 1000 TL'yi aktarma işini Nurer kendisine iletmiş. Çelik'in bunu düşünmüş olmandan son derece duygulandığını söyledi.

Mustafa'ya gelince, gördüm ve son mektuptaki ilgili satırları kendisine okudum. Mektup yazdığını ve gönderdiğini söyledi sonraki görüşmemizde. Ama, anladığıma göre, birtakım duygusal ve parasal sorunlar içinde. Gerek çalışmalarını, gerek verdiği sözleri bu yüzden aksatıyor sanırım. Hikâyelerinin çevrilmiş olmasına ve yayınlanacaklarına çok sevindi.

Nâzım Hikmet Kurulu'ndaki çalışmalara katılmam Kasım başından bu yana sürüyor. O yüzden başka işlerde daha çalışkan olamadım. İlk aşama olarak 75. doğum yıldönümünü anma gecesi düzenlemek istemiştik. Sonradan bu, bir hafta halini aldı. Basından (oraya gelen gazetelerden) izlenebildi mi bilmiyorum. 20-27 Ocak arasında, bir hafta boyunca Ankara ve İstanbul'da gösteri, açık oturum ve anma geceleri yapıldı, sergiler açıldı. Kurul olarak bu ilk çalışma oldukça ağırdı. Ama galiba yüz akıyla çıktık. Kimi aksamaların, hatta yanlışların olmasına karşın..

Kısaca özetleyeyim: 20'sinde bir basın toplantısıyla hafta açıldı. 21'inde Spor ve Sergi Sarayı'nda "anma gecesi" yapıldı. Valilik son anda izin vermediğini bildirdi. Ama yasaklamaya uymadık. 6-7 bin kişilik salon, hıncahınç doluydu. Bir o kadar kişi de içeri giremeyip kapıdan döndü. (Ne yazık ki daha çok alan bir salon yok!) Slayt gösterisi ve müzik eşliğinde, Nâzım'ın ozan olarak belirdiği tarihten günümüze kadar, iç ve dış olaylarla birlikte sanat serüvenini işleyen bir senaryo uygulandı gece boyunca. (Bir benzeri de aynı saatlerde Ankara'da yapıldı.) Bestelenmiş olan şiirlerini ses sanatçıları, ötekileri tiyatro sanatçıları okudular. 22'sinde Kemal Sülker, "İşçi Sınıfı ve Nâzım Hikmet" konulu bir konuşma yaptı. 23'ünde Şehir Tiyatrosu'nda *Ferhat ile Şirin* oynandı. 25'inde "Nâzım Hikmet ve Türkçenin

Musikisi" adlı bir toplantı yapıldı. 26'sında Asım Bezirci, Can Yücel, Şükran Kurdakul, Afşar Timuçin ve ben "Nâzım Hikmet'in Şiiri" üzerine bir açık oturumda konuştuk. 27'sinde yine şiirlerinin okunduğu ve bestelerinin çalındığı bir geceyle hafta kapandı.

Bu arada, bütün bu toplantılar Valilikçe yasaklanmak istendi. Baro'nun katkısıyla yapacağımız ve avukatların katılacağı "Nâzım Hikmet'in Haksız Mahkûmiyeti" konulu açık oturum ise ertelendi.

Sağ basında ağıza alınmayacak sövgüler çıktı. İlerici basın ise oldukça iyi yer verdi bu haftaya. İzleyenlerin ilgisi, dikkati çekecek kadar fazlaydı.

Tüm bunları derleyen bir armağan kitabı yayınlanacak. İletmeye çalışacağım. Orada daha geniş izlenebilir bu yapılanlar.

Kurul'un çalışması bu düzenlemeyle bitmiyor elbet. Nâzım Hikmet adına yaraşır bir ödül ve bir yarışma kararlaştırdık. Ödül, öncelikle şiire verilecek. Yarışma ise, Nâzım'la ilgili inceleme, araştırma ya da eleştiri çalışmaları arasında olacak.

Daha uzun erimli çalışmalar arasında, müze, enstitü kurmak, mezarını yurda getirmek, hukuk açısından suçsuzluğunu kanıtlayıp saygınlığını geri getirmek vb. bulunuyor.

Araya giren ve gittikçe yoğunlaşan tüm bu uğraşlar beni biraz (vakit bakımından) darda bıraktı. O yüzden örneğin senin şiirlerini teslim edemedim. Hem kitap olarak, hem toplumcu şiirimiz antolojisine... Gezi notlarını da tamamlayamadım. Hatta kendi şiir çalışmalarım da iyice aksadı. Oysa yazılmak için bekleyen bir dolu şiir var gerek kafamda, gerek dosyalarımda... Nâzım için olunca akan sular duruyor. Yoğunluk da azalacak nasıl olsa önümüzdeki günlerde...

Karın Günseli, kızım Simge selâm ediyorlar. Ben de tüm dostlarla birlikte sevgi ve selâmlarımı sunuyorum.

Tatarlı'ya, Caınbazov'a, Boşkov'a, Spasova'ya, Daskalovlara, K. Kalçev'e ayrıca selâmlar... Altınkaynak cevabını bekliyor. Abdülkadir Bulut'a teşekkürü ilettim.

Kemal Özer

2

İstanbul, 31.7.1977

Fahri ağabey,

Fethi Savaşçı arkadaşın getirdiği 1 Temmuz günlü mektubunu aldım. Çok sevindim. Çünkü araya giren kesiklik beni üzüyordu. Gerçi

senin yeniden hastalanmanı öğrenmenin üzüntümü azaltmış değil, daha da arttırdı. Göreceklerin arasında yurdun var biliyorum, en başta o. Yeniden görüşme olanağı bulmanın gerçekleşene dek ben de varım, unutma. Dişini sık, diyorum ve -biraz da bencilce- iyilik diliyorum.

Ağabey, (galiba ilk kez bu kadar içten bir insana ağabey diyebiliyorum) aradaki kesiklik için benim açımdan söylenebileceklere gelince, son kez Şubat sonunda yazmıştım sanıyorum. Ama Bulgaristan'dan döndükten sonra, yani Eylül 1976 ortalarından beri, yapmaya kalkıştıklarım istediğim gibi yürümüyordu. En başta şiir. Kitabımın tutunması, Eylül 76 sonunda armağan kazanması, üçüncü baskı yapması bende coşku yerine, durgunluk yaratmıştı. Kendimi daha sorumlu duyuyordum. İstiyordum ki başım dönmesin, kendimi kaptırmayayım. Ucuz başarıların altına imza atmayayım. Tek sözcükle, yapacaklarımda kendimi aşayım. Bunun için de bir çeşit sindirim dönemi geçirdim. Yeniden kendimi bulana kadar pek elimi bir şeye sürmedim. Epeyce de uzadı bu dönem. İşte Ocak ayında Nâzım için düzenlediğimiz haftanın uğraşları da buna eklendi. Marttan sonra ise Nâzım için tasarladıklarımızın süreği aksadı. Örneğin kuracağımız ödül bir türlü gerçekleşmedi. Acı bir nedeni var bunun. Nâzım için yaptığımız gecenin geliri elimize dönmedi. İlerici Gençler Derneği'ne vermiştik çağrılıkların dağıtım ve satımını. 180 bin lira tutarında hesabın 30 binini getirdiler, üst yanını bugüne dek ödemediler. Yoksul sendika, harcadıklarını bile geri alamadı kısacası. Durum hâlâ aydınlanmış değil. Sanıyorum sonunda mahkemeye kadar dökülecek iş. Yaptığımız tüm girişimler sonuçsuz kaldı çünkü. Noterden ihtar bile çektik. Bir türlü sonucu bildirmiyor, görüşmeye bile gelmiyorlar. Şimdiye dek sol düşmanlarını sevindirmemek için mahkemeye başvurmadık. Üstelik gayriresmi olarak TKP'nin gençlik örgütü sayılıyor kamuoyunda, adını andığım kuruluş. Bu beklenmedik sonuç hepimizi bocalattı. Üstelik daha ilk adımda, duyurduklarımızı gerçekleştiremedik duruma düştük.

Psikolojimi açıklayan bu iki boyuta bir de Nisandan sonra eklenen çalışma koşullarını anmalıyım. Seçim hazırlıkları ve yayınları gazetedeki işimizi büyük ölçüde arttırdı. Haziran ortasına kadar süren sıkı çalışmanın arkasından ancak izne çıkarak biraz kendime gelebildim.

Benim açımdan suskunluk gerekçeleri de bunlar.

İzin boyunca, senin iki kitabını okudum. *Diriler Mezarlığı* ve *Acı Lokma*. İkisi de beni yeniden etkiledi. Özellikle *Acı Lokma*'da, nicedir duymadığım heyecanı duydum. Bir insanın yaşamöyküsünün verilişindeki içtenlik yer yer gözlerimi yaşarttı, genzimi yaktı. Soylu bir

gerçekçi edebiyat geleneğinin o derin etkileyiciliğini yeniden buldum bu yapıtta. "Bir İnsanın Yazgısı" başlığı altında düşüncelerimi derleyip yayınlamak istiyorum. Burada kısaca iki özelliğe değineyim. Ele alınan kişiyi yazarken, çok elverişli olduğu halde duygusal bir sömürüye kalkışılmaması çok önemli görüldü, bir. Ele alınan kişi, birey olarak toplumsal gelişme ile birlikte gelişiyor, belli bir zaman parçasında ve belli bir koşullar toplamı içinde yaşatılıyor. Yani birey olarak serüvenini izlerken, yaşadığı toplumu da belli bir kesitiyle somut olarak kavrayabiliyoruz. Ve hepsinin üstünde bütün bunları, Türk yazarlarında giderek kalmayan bir önemli özellikle, içtenlikle atbaşı yürüyen bir anlatımla yapılmış görüyoruz. Demek istediklerimi, yazacağım yazıya bırakarak bu konuyu keseyim burada.

Büyük bir susuzlukla *Kardeş Evi*'ni beklediğimi hemen ekleyeyim.

Aziz Nesin'le ilgili ayrıntıları yazman iyi oldu. Ben daha önce, üzmemek için sana yazmamıştım. Yazarlar Sendikası ve Nâzım Hikmet Kurulu toplantılarında karşılaştığımız sırada sana karşı yaptığı çıkışları üzülerek görmüştüm. Özellikle *Acı Lokma* çıktığı gün, Altan Yalçın toplantıdan önce hepimize birer tane dağıtmış, bu arada Aziz'e de vermişti. Aziz de, hazır bulunanların önünde köpürmüş, senin mektubunda anlattığın Nâzım'a karşı çıkma olayını büyük bir öfkeyle aktarmıştı. Altan'la ben, daha önce de tavrını bildiğimizden tartışmaya girmek istemedik. Sana da olayın içyüzünü bilmediğimden yazmak istemedim. Çünkü altında, Aziz'in anlatmadığı, ama seninle arasında oluşmuş çok daha başka ve belki de özel bir olay olduğu açıktı. Aşağı yukarı Aziz'in bu tür davranışlarının altında her vakit başka şeylerin (özel şeylerin) yattığını biliyorduk. Her neyse, bu ve Nâzım'la ilgili öteki ayrıntıları yazman yine de iyi oldu.

Z. Sertel'in Nâzım'la ilgili yazıları şu anda *Cumhuriyet*'in elinde. İlgili bir arkadaşla, senin verdiğin bilgiler içinde görüştüm. Yayınlamayı hemen düşünmüyorlar. Ve yayınlamadan önce o arkadaşa verileceği aşağı yukarı kesin. Gerekli uyarıyı o arkadaş aracılığıyla daha yukarı kademelere ileteceğim. Edindiğim izlenime göre, "bazı gerçeklerin bilinmesi" perdesi altında oynanmak istenen oyunu yazı işlerindeki üst kademelere anlatabilmemiz mümkün olacak.

Aziz'in ve Sertel'in kitap olarak yayınlaması halinde, karşı tavır olarak elbette gerekli yayın yapılacaktır. Nitekim, belki eline geçmemiştir, Aziz'in yazdıkları *Vatan*'da çıktığı günlerde, gerek aynı gazetede, gerek dergilerde yayın yapılmıştı.

Burada bir ayraç açayım. Asılyazıcı konusunda farklı düşünüyorum. Kendisinin, götürüp de senin mektubunu okuyacağım yapıda bir kimse olmadığı kanısındayım. Basın ve yayın yaşamımızda olsun,

sol kamuoyunda olsun hiç de ilerici ve saygın bir yeri yok. Yapacağı çıkış ve yayınların olumlu karşılanabileceğini de sanmıyorum. Özellikle sosyalist ülkelere yaptığı gezileri Türkiye'de kullanışı, orada bizim realitelerimizi yeterince bilmemelerinden yararlanışıyla "fırsatçı" bir görüntü bıraktığı söylenebilir. Solu her anlamda kendine kullanan kişilerden sayıldığını (bu tür bir açıklama yapmak zorunda olmamdan duyduğum rahatsızlığı da belirterek) bildirmeliyim. "Biraz iyimser ve az kuşkulu" bulmanız, bu saydığım özelliklerinden kaynaklanmıştır diyebilirim. Kısacası, beklediğiniz karşı çıkışın ondan gelmeyeceğini, gelirse de etkili olmayacağını belirtirim. (Şunu da bilmende yarar var, kendisiyle aramda hiçbir sürtüşme olmamış, hatta en ufak bir alışveriş bile geçmemiştir. Bu kadar rahat bunları yazmamda önemli etken de bu oluyor.)

Bana gösterdiğin güvene teşekkür ediyorum ve hemen çok daha bu işe yatkın, Nâzım'a sahip çıkacak kalemler bulunduğunu belirtmek istiyorum. Nitekim Aziz'e karşı yazı yayınlayanlardan Kemal Sülker, Asım Bezirci, Adnan Cemgil, Muvaffak Şeref, kız kardeşi Samiye Hanım şu anda aklıma gelen birkaç ad. Nâzım'a yapılan saygısızlık, sempatisine düşürülmek istenen gölge elbet fazlasıyla yankı uyandıracaktır. Aslında kamuoyunda, yaptıkları deneme olumlu hiçbir etki yapmadı Aziz Nesin gibilerin. Kitap olarak çıkarsa, bunun böyle olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Asım'ın açıkça yazdığı gibi, "Nâzım putunu yıkayım derken Aziz Nesin asıl kendi putunu yıkmış" oldu. Hem de tahta putunu.

Bu konuda gönül esenliğiyle şunu söyleyebilirim ki Türkiye'deki sol hareketin bayraktarlığını yapan Nâzım'dan hiçbir şey eksiltmedi, eksiltemez de o tür yayınlar. "Safdil"lerle "kuşkulu"larını önemli bir sayısı ve etkinliği olacağını sanmıyorum. Olsa olsa açık düşmanların işine yaradıkça, bunları yazanların gizlilikleri açığa çıkar.

"Telâşe Müdürü" şiirinde yaptığın değişikliği söz konusu ederek Çetin Altan ve benzeri kişilerle ilgili bir iki söz etmek isterim. Bağışına sığınarak diyebilirim ki, Türkiye'de çok şey değişti ve hızla da değişiyor. Bu değişme sol kişiler ve düşünceleriyle eylemleri açısından da geçerli. Sol olmak, düşünce ve eylem sahibi olmak her geçen gün zorlaşıyor bence. 65-70 arasında bayrağı ellerinde tutanlar bakıyorsunuz bir iki yıl içinde gerilerde kalmışlar. Türkiye'deki ve dünyadaki gelişmeler, kendilerini yenilemeyen kişileri hızla aşıyor, eskitiyor. Giderek yararsız, hatta zararlı duruma getiriyor. Çetin Altan bu dediklerimin belki en "afişe" olanlarından. Siyasete doğrudan girdi çünkü. Edebiyat çevresinde kalanlarda belki o denli açık görmek daha güç. Ama ne yazık ki böyle. Metin Eloğlu, Melih Cevdet,

Mehmed Kemal'e bakışında duygusal yanın ağır bastığını bildiğim için yadırgamıyorum. Ama Asılyazıcı'ya sözü yeniden getirirsek, (bu arada Rauf Mutluay da aklıma geliyor) birçok kişinin ya eskiden kalma görüntüsü, ya bıraktığı izlenim insanı şaşırtıyor. Tatarlı'yla konuşurken de ayırt etmiştim, Melih Cevdet'in bugün kaydığı yeri bilmiyordu. Bence eskiden adı sola çıkınış pek çok kişi, bugün sol kimliğinin sığınağı içinde düpedüz burjuvaziye şu ya da bu biçimde hizmet eder duruma düşmüştür. Bir de bunu bilerek yapanlar var. Toparlarsak şunu demek istiyorum, satın almalar belki her dönemde oldu. Ama bugün, çok daha ince yollardan gerçekleşiyor. Hatta o kadar ki, kimisi satın alındığını anlamıyor bile. Zaten bugün Türkiye'de de hiç kimse sola açıkça karşı çıkmıyor, faşistler dışında. Karşı çıkmaların çoğu, solun içinden birtakım ince yollarla oluşuyor. Nitekim faşistlerin karşı çıkışı etkili olmuyor ve burjuvazi, üst düzeyde bunlardan fazla bir şey beklemiyor. Fethi Naci gibi, Mehmet Doğan gibi, Memet Fuat gibi bir zamanların solcu eleştirmenleri bugün tek uğraş alanı olarak sol edebiyatın açmazlarını, tıpkı Aziz Nesin'in Nâzım'a yaptığı gibi, birtakım "gerçeklerin bilinmesi" uğruna sergiliyorlar. Sofya'da tanıştığın Ataol Behramoğlu'nun yazdığı şiirler için Fethi Naci, "televizyondaki reklam cümlelerine benziyor" demiş ve *Politika* gazetesindeki köşesinde alay etmişti. Burjuvazinin silâhları da inceliyor, gelişiyor. Her araçla her an beynimize yaptığı çıkartmayı geri püskürtmeyen, geri püskürtecek ideolojik donanımı şu ya da bu nedenle "ihmal" eden her solcu, ödün vermenin nerde başlayıp nereye sürükleyeceğini kestiremeyen her solcu bir gün ola geriye düşecektir, iş o kerteye gelmiştir. Sendeleyen adamın yıkılışı eskisi gibi uzun zaman alınıyor. Bir bakıyorsunuz, kısa zamanda cumburlop öte yana. Ne yazık ki bugün Türkiye'de bu dediklerim sıkça rastlanan olgular.

Yeniden toparlarsak, Metin Eloğlu bugün 1953-54'lerden çok uzak bir şiirin adamı. Satın alınmış demiyorum geniş tanımıyla. Ama beynini sola değer katacak kıvamda tutamayışıyla en azından bir 'hatıra' olarak dolaşıyor, daha doğrusu görünüyor ortalıkta. *Odun*, *Sultan Palamut*, *Düdüklü Tencere* kitaplarının söz verdiğini yerine getirememiş, üstelik o kitapların 'rant'ını yiye yiye eleğe çevirmiş bugün. Mehmed Kemal, gerilemese bile, şiirini bir adım ileri götüremeyerek, beklenen hizmetin çalışkanlığını gazetelerde günlük siyaset yazıları için harcamış durmuş bir başka 'hatıra'. Rauf Mutluay, bugün burjuvazinin resmî edebiyat tarihçisi durumunda. İş Bankası'nın ısınarladığı *50 Yılda Türk Edebiyatı* buna tanıktır. Üstelik *Cumhuriyet* gazetesinde sütun sahibi olmanın sağladığı olanaklarla her hafta iki kez okurları 'sol olmayan bir sol edebiyat'a koşulluyor. İncir çekirdeği

doldurmaz sorunları önemsetmekten tut da, Yahya Kemal şiir beğenisini hortlatma girişimine kadar, Ümit Yaşar gözüyaşlılığını geçerli göstermeye kadar çeşitli görevleri var. Armağan jürilerinin değişmez ve ödenekli üyelerinden.

Kısacası göze aldığım sekterlik şu: Bugün, şu koşullarda elimizdeki ölçek, "sola hizmet etmeyen, burjuvaziye hizmetin adayıdır"

Güney'le ilgili ayrıntıları, Altan Yalçın yazdı. Ben onun için değinmeyeceğim. Mustafa'ya, mektubunun ilgili satırlarını okudum. Benimle birlikte mektup yollamasını söyledim. Olur, dedi. Yarın yine kendisini arayacağım.

Elen için, çağrıyı izinli olduğum Temmuz başı gönderebileceğimi kendisine çok önceden bildirdiğim halde, uzun süre yanıtlamadı. Hatta telgraf çektim. Yanıt alamayınca, çok da yorgun düştüğümden, izni erkene alıp İstanbul dışına tatile gittim. Dönüşte mektubunu buldum. Sergiyle gelmekten söz ediyordu. Sergiye koştum hemen, gelmediğini öğrendim. Oysa gereği gibi kendisini ağırlayabilmek için izinli olmam şart. Gazetede çalıştığım süre içinde ona yararlı olacağını sanmıyorum. Onun için, çok istediğim halde, ilerdeki izinlere ertelemek zorundayım.

Benim şiirleri çevirme işinden hiç söz etmemiş mektubunda. Gerçi Bulgaristan'da ben, her şeyden önce kendi halkım için yazıyorum, çeviri benim için ikincil bir şey demiştim ama bu, çevrilmese de olur anlamına gelmez. Çeviriyi her şeyden önce, beni kendi ülkemde güçlendiren bir olgu olarak gördüğümü bir kez daha yineleyeyim. Zaman zaman bu tür güçlenmelere gerek duyduğumu da.

Bojilov'un[1] yayınladığı *Türk Şiiri Antolojisi*'nden de ses çıkmadı. Bir ara, Hasan Karahüseyinov[2] biriyle haber göndermişti. Nisan ya da Mayısta çıkacak diye. Herhalde hâlâ çıkmadı. Çıkınca bir tane bekliyorum. Burada duyuracağımız biçimde açıklamalarla birlikte.

Bir arkadaşla Fransızcadan çevirdiğimiz Lubomir Levçev'in bir şiirini *Cumhuriyet*'te yayınladık.[3] Birkaç tane daha şiir çevirdik. Onlar da çıkacak. Cambazov, Levçev'in Fransızca çıkmış kitaplarını yollayabilirse bu çevirileri arttırıp zamanla bir kitap da yapabiliriz. Çünkü Levçev'in şiirlerini gerçekten seviyoruz, burada yankı bulacağına da inanıyoruz.

---

[1] *Bojidar Bojilov*: Narodna Kultura Yayınevi'nin yöneticisi Bulgar şairi.

Hasan Karahüseyinov: Bulgaristan Türklerinden. Gazeteci, yazar, şair ve çevirmen. (Türk kimliğinin ve adlarının değiştirilmesine olumlu bakanlardan.)

[3] Kemal Özer'in Okay Gönensin'le birlikte Lubomir Levçev'ten çevirdiği "Yara" şiiri.

Senin ya da ba ;ka bir arkadaşın uygun görüp de yaptığı ve gönderdiği ak çeviriler ılursa Bulgar şiirini tanıtıcı çalışmalar yapmaya her zaman hazırım. ılişikte Liana Daskalova'dan yapılan çeviriler üzerindeki çalışınamı gönderiyorum. Bir bak ve düşüncelerini, aslından sapma olup olmadığını bildir.

Bulgaristan notlarına gelince, *Cumhuriyet*'te ancak bir bölümü yayınlandı. O da istediğim gibi olmadı. Ben de kitap olarak yayınlamaya karar verdim. Bir yayıneviyle de konuştum. Güzün yayınlanabilecek. O yüzden daha geniş tutuyorum. Aralara şiirler de (kendi şiirlerim) katacağım. Çünkü izlenimlerimin bir bölümünü şiirleştirdim. Bu arada seninle ilgili bir şiir de yazdım. "Gurbetteki Ozanla Karşılaşma" adlı bu şiiri de[4] gönderiyorum. Her ne kadar sürc-i lisan ettikse affola..

Senin şiirlerinden 80 kadarını derledim. Temize çektim, duruyor. Güney'den istediklerinde vereceğim. Kendime göre bölümlere ayırdım. Başına ekleyeceğim yazıda, şiirlerinde saptayabildiğim özellikleri işaretleyeceğim, Türk şiirinin son 45 yıl içindeki serüveninde tuttuğu yeri belirtmeye çalışacağım. Aynı önsözden yararlanarak, bu güz Kavram yayınlarında çıkacak Türk şiiri antolojisinde de Fahri Erdinç bölümündeki tanıtımı yazacağım.

Adnan'la beni Ağustosun 18'inde başlayacak Struga Şiir Akşamları'na çağırdılar. Yugoslavya'ya geçerken Adnan Sofya'da bir gece kalmak, özellikle seninle görüşmek ister. Kesin gününü, saatini kendisi birkaç satırla ekleyecek. Onun için ben daha fazla yazmıyorum. Bu arada benim de bir gece konaklamam, seninle görüşmemiz iyi olur, ama hâlâ neyle gideceğimi kararlaştıramadım. Şükran Kurdakul bir gazetecinin arabasıyla gitmek ister Yugoslavya'ya. Onun ayarladığı bu arabayla ben de gidersem, uğramamız, hep birlikte seninle görüşmemiz mümkün olacak. Olmazsa dönüşte (Ağustos sonu) uğramak isterim. Bakalım..

Ben Türkiye Yazarlar Sendikası yönetim kuruluna da geçtiğimiz ay girmiş bulunuyorum, Bekir Yıldız'ın istifasıyla boşalan yere. Aziz'in dediğine göre Bulgar Yazarlar Birliği'yle aramızda ikili kültür anlaşması hazırmış. Kasım ayında İstanbul'a gelecek ilgiliyle imza töreni yapılacak. Sovyetlerle Haziranda imzalandı, biliyorsun.

Şimdilik yazacaklarım bu kadar. Özlemle seni kucaklarım, tüm dostlara, tanışlara selâm.

Elen'in de gözlerinden öperim.

---

[4] Fahri Erdinç'le tanıştıktan sonra Kemal Özer'in yazdığı şiir.

3

İstanbul, 26 Eylül 1977

Sevgili Fahri ağabey,

Karışık duygular içinde ayrıldım Sofya'dan. Sevinçliydim yeniden görüşebildiğimiz için. Bir yandan da sağlık haberlerini bir an önce almak için sabırsızlanıyorum. Özlem gidermek güzel bir şey yine de. Tazelemek demek olsa da yeniden ayrılığı.

Ben ordayken, İstanbul'a gelen Enver Gökçe'yi sendikaya danışmadan bir uçağa koyup yollamış bir arkadaşı. Günlerce sonra öğrendik üstelik. Bir yandan arayıp durduk adamcağızı. Ne yaptı, nasıl ulaştı oralara? Hastaneye yatmıştır herhalde diye avutuyoruz kendimizi şimdilik.

Bülent Habora, Sofya Pres'in çağrılısı olarak gidiyor. Bu mektubu ona yetiştirmek için acele yazıyorum. Levçev'in kitabını yayınlayabilir sanırım. Belki Sofya Pres'te önerirler kendisine.

Levçev'in uzun şiirini yakaladığım dostlara okuyorum. Bir gece biracıda oturduk Ataol'la. Ona da okudum. Kime okudumsa etkilendi. Kitabı çıkınca herkesin beğenisini kazanacak. Öyle anlaşılıyor.

Sorularını kendisine iletebildin mi? Habora 10 gün kadar kalacak. Dönüşte yanıtları getirse çok iyi olur. Tabii bütün bunları "önce sağlık"tan sonra söylüyorum.

Senin "Sozopol" şiirini de çok sevdim. Onu da evden başlamak üzere dostlara okuyorum. Sanıyorum ki tüm ozanlık niteliklerinin bir bileşimi, bir doruğu olmuş o şiir. Çok canlı, çok içten, çok bizden... Bir dergide yayınlatmayı çok isterim. Okura bir an önce ulaşması için. Yoksa Fazıl Hüsnü'nün durumuna düşeriz. O okurdan kıskanır yeni yazdığı şiiri. Uzun süre iç cebinde taşır, kimseye okumaz.

Çağrışımlarla yazıyorum, Öncü'yle konuştum. Senin şiir kitabını basmak niyetinde. Kesinleşince ayrıca yazarım ya, şimdilik yılbaşından sonra basabileceğini söyledi.

Nurer'le konuştum. Ben yanlış anlamışım. Baklacı'ya borç verdiğini biliyor. Ve de senin 1000 TL'yi daha almamış Tarık'tan. Alınca Naci Çelik'e aktaracağını da söyledi.

Tarık'ı ne yazık ki daha göremedim. Adnan'a öykü adlarını yazdırdım. Mustafa'ya telefonda işin ince yanını anlattım. Liana'ya bu günlerde mektup yazacakmış. Pot kırmayacak.

Altan Yalçın'a, konuştuklarımızı aktardın. Geliş gününü o ayrıca bildirecek kesinleşince.

Öyküleri çevrilecek arkadaşlardan Adnan hangi öyküsünü istediği-

ni yazdı, Elen'e iletilmek üzere onu ve kitaplarını da Habora'ya veriyorum. Kararlaştırdığımız gibi üçüncü öykücü Aysel Özakın'ın kitabını da Elen'e iletiyorum. Yalnız Demirtaş İzmir'de bulunduğu için kendisiyle görüşemedim. Ya siz seçersiniz, ya da ben daha sonra bildiririm hangi öyküyü seçtiğini.

Ben daha çalışmaya başlayamadım. Oysa yıl sonunda kitap çıkarmak için yazacağım şiirler var. Bulgaristan notlarını basıma hazırlamak var. Bu arada onu sorayım, Nikolay Tsonev'le çeviri çalışmaları ilerledi mi?

Sevgili ağabey,

Habora'ya yetiştirmek üzere gazetede ve çok acele yazıyorum bunları. O yüzden epeyce dağınık oldu, kusura bakma.

En başta sağlık haberlerini bekleyeceğim. Yanıtını Habora getirebilir.

Başta vefakâr hanımın olmak üzere tüm dostlara selâmlar, sevgiler. Seni özlemle kucaklarım.

Günseli ve Simge'nin geçmiş olsun dilekleri ve selâmları.

Kemal

4

İstanbul, 18 Kasım 1977

Sevgili ağabey,

Önce sağlığın konusunda aldığım bilgilerden duyduğum sevinci dile getirmek isterim. Gerek gazeteye gönderdiğin mektuptan, gerek Şükran'dan öğrendiklerimiz doğrusu derin bir soluk aldırdı bize. Ne yalan söyleyeyim, doğrusu bayağı korkmuştum.

Dün sabah uyandığımızda İstanbul'da kapkara bulutlar vardı. Hava karanlıktı. Ürkütücü, sıkıcı bir yağmur yağıyordu. Öğleden sonra bulutlar yükseldi, hava açtı. Hatta güneş çıktı. Bir ara pencereden baktım, gökyüzünün mavisi pırıl pırıl ortaya çıkmıştı. Öyle bir duygu veriyordu ki bu mavilik, her şey yıkanmıştı da bütün kirler, kötülükler akıp gitmişti. Daha güzeli, bir daha ne kirlenir, ne de kötülerdi ortalık artık. Hezârıfen Ahmet Çelebi olsam, dedim karıma, kanatlarını takar şimdi bırakırım kendimi bu maviliğe.

İşte sağlık haberlerinle içimin rahatlaması, kanat takıp kendimi maviliğe bırakırım duygusunun eşdeğerlisiydi.

Ağabey,

Mektubuna yanıt vermekte gecikmemin nedeni, Altan'ın gidişini

beklememdi. Elden gönderirim, diyordum. Ne yazık ki olmadı. Şükran'dan senin bu konuda gönderdiğin haberi aldıktan sonra, Altan pasaport ve döviz işlemlerini kotardı. (Son günlerde döviz yasağı var,[5] çok zor sağladı.) Ama Bulgar konsolosluğu, çağrılı olmayanlara oturma vizesi vermeyeceğini bildirmiş. Teleksle çağrılı olup olmadığı Sofya'dan sorduruldu. Bugün biraz önce Altan telefon etti. Gelen yanıt olumsuzmuş. Bu arada ben Altan'a, sana tel çekmesini söylemiştim. Teli alıp orada yapacağın girişimler durumu değiştirir mi, bilemiyoruz. Az önce telefonla konuşurken, Altan, Aziz beye de durumu anlattığını, Kalçev geldikten sonra bir olanak bulup Altan'ı oraya gönderebileceğini söylediğini iletti. En kötü olasılıkla Aralık içinde bu sorun çözümlenir, görüşmeniz sağlanır sanıyorum.

Altan, *Ali'nin Biri* romanı için *Politika* gazetesiyle görüştü. Tefrika etmeyi kabul ediyorlar. Senden izin istiyorlar. Görüşseydiniz, ayrıntılı olarak bunu anlatacaktı sana. Bir de, tefrikadan önce yayınlanmak üzere röportaj yapacaktı seninle. Şimdi diyoruz ki, demir tavında dövülsün, bu iş gecikmesin diye ileriye atmayalım, konuşma yerine sen bize *Ali'nin Biri*'ni hangi koşullarda yazdığını, romanı yazarken neyi gerçekleştirmek istediğini içeren kısa bir yazı gönder. Yazı alınır alınmaz, tefrika girişimi de bir an önce sonuçlansın.

Tüm yapıtların sırayla basılması için ben ayrıca Konuk Yayınevi'yle görüştüm. Daha önce tanıdığım için yayınevinin iki ortağıyla da enine boyuna konuştum. İlke olarak kabul ettiler, böyle bir girişimden sevinç duyacaklarını bildirdiler. Kitapları okumak istiyorlar. Altan'da büyük çoğunluğu var. Bayram ertesi kendilerine ileteceğiz. Sanıyorum bu iş olacak. İlk ağızda benim söylediğim, dizinin dört romanı, iki cilt öyküleri, bir cilt de şiirleri kapsayacağı. Altan gelseydi *Kardeş Evi*'nin bir kopyasını göndermeni isteyecektim. Onu da okusunlar. Özellikle anıların olup olmadığını sordular. Ben bilmediğimi söyledim. Ama romanların (*Acı Lokma* ve *Kardeş Evi*) yaşamöyküsünden kaynaklandığını anlattım. Altan Aralıkta giderse en geç onunla, gidemezse postayla ya da bir gelenle yollamanda ve anılar konusunda bilgi vermende yarar var.

Şiirleri Öncü basmaya hazır. Ama ben Konuk Yayınevi işi olursa diye şimdilik elimde tutuyorum.

Bu arada şiirleri ve son öykünü dergilerde yayınlama olanağı var. *Felsefe Dergisi*'ni sana da göndermeleri için adresini vermiştim. Her-

[5] Yurtdışına çıkışta 200 dolar döviz alına zorunluluğu kastediliyor. Çağrılı olanlar, döviz alınadan çıkış yapabilmek için kambiyoda bir dizi işlem yaptırmak zorundaydı.

halde ilk sayı eline geçmiştir. Onun ikinci sayısında şiirlerinden yayınlatmak istiyorum. Ayrıca yayınlanmaya başlayacak yeni dergiler olacak önümüzdeki günlerde. Daha bol yayın olanağı bulacağız.

Bülent Habora beni düşkırıklığına uğrattı doğrusu. Seninle görüşmek konusunda olsun, Elen'e gönderdiklerimi iletmek konusunda olsun gösterdiği beceriksizlik şöyle böyle değil. Şükran'ın getirdiği mektuptan sonra kendisiyle bir kez daha konuştum. Durumu anlattım, kitapların Elen'e ulaşmadığını söyledim. Dediği şu: Elen için verdiklerimi Stefka Pırvanova'ya[6] teslim etmiş. Hastaymış o sıra Stefka, evine götürmüş, orada vermiş. Ve Elen'e ancak kendi eliyle iletmesini, araya başka aracı sokmamasını istemiş.

Sen bana yazdıktan sonra durumda bir değişiklik oldu mu? Yeni gönderdiklerim Elen'in eline geçti mi acaba? Kısa zamanda bunu da bana bildirin, gerekirse aynı kitapları yeniden göndermeye çalışayım.

Şükran'la tanışmanız, anlaşmanız beni çok sevindirdi. Tam anlatamayacağımı bildiğim için Şükran'dan daha önce söz açmamıştım, yüz yüze konuşmanız sorunu çözecekti. (Ortada bir sorun da yok ya, Şükran'ın biraz aşırı titizliği) Nitekim öyle de olmuş. Dost olmanız onu da rahatlatmış olacak ki izlenimlerini olsun, seninle görüşmelerini olsun büyük bir coşkuyla iletti bana. Bu arada Nikolay Tsonev'i[7] çok sevmiş. Ondan aklında kalan bir şiirin anlamını aktardı bana. Doğrusu merak ettim. Levçev çevrilirken elin değer de bir iki tane de ondan çevirip gönderirsen hem okumuş olurum, hem yayınlama olanağı ararım. Şükran'ın ilettiğinden anladığıma göre ben de hoşlanacağını şiirlerinden.

Levçev'den yanıtları göndereceğini bildiriyorsun, şu ana dek elime geçmedi. Yanıtlar geçer geçmez, uzun şiiriyle birlikte bir dergide yayınlamak istiyorum. Çeviriler bitince hepsini mi göndereceksin, yoksa çevirdikçe parça parça mı? Parça parça olursa benim için daha iyi. Üzerinde tek tek durabilirim. Yapacağı antoloji için A. Kadir de Levçev'den çeviriler yaptı. O da onun şiirlerini çok seviyor. Onun çalışması sanıyorum daha önce yayınlanacak. Bizim bir kitap yapacağımızı duyunca çok sevindi.

Ekim Devriminin 60. yılı için TİP'in düzenlediği geceyi geçen hafta izledik. Oldukça etkili ve başarılıydı. Tiyatrolarda bu arada yeni başlayan iki oyun gördük. İkisi de yerli yazarların. Oyun olarak çok ba-

---

[6] *Stefka Pırvanova*: Sofya radyosu Türkçe yayın bölümü yöneticisi, Türkolog. Türk edebiyatından çevirileriyle de tanınıyordu.

[7] *Nikolay Tsonev*: Nâzım Hikmet'in şiirlerini Bulgarcaya çevirenlerin en başarılısı kabul edilen şair.

şarılıydılar. Bu kış üzerlerinde durulacak, tartışılacak sanıyorum. Biri *İşgal* adını taşıyor, Başar Sabuncu'nun. Biri *İkili Oyun* adını taşıyor, Bilgesu Erenus'un. *İkili Oyun*'la ilgili yazarıyla ben de bir konuşma yaptım. *Yürüyüş* dergisinde çıkacak. Bir de Nâzım'ın, daha göremediğim *Yolcu* oyunu oynanıyor. Nâzım deyince, Ekim Devrimi gecesindeki şiirlerinden söz açmak gereğini duydum. Gecenin sonunda Genco Erkal (Dostlar Tiyatrosu başaktörü, *Kerem Gibi* adıyla Nâzım'ın şiirlerinden tek başına oynadığı bir gösteri düzenlemişti geçtiğimiz yıllarda) Nâzım'ı getirdi salona, yaşayan Nâzım'ı. Ekim Devrimiyle ilgili şiirlerinden, araya başka parçalar da ekleyerek, müthiş bir düzenleme yapmıştı. Bir fırsatını bulsan da yurt dışında, örneğin Almanya'da, dinlesen ve izlesen Genco'yu Nâzım okurken. Çok isterdim, o ezbere bildiğimiz şiirlerin ardına nasıl insanları taktığını görmeni. Sözün gücüne, yoğun sözün gücüne, şiirin hiçbir şeyle yeri doldurulamayacak gücüne inandım iman ettim bir kez daha, kitleyi bir mıknatıs gibi yerinden alıp ayaklandırdığını gördükçe.

Bugünlerde çalışma gündemimde şiirler var. Yıl sonuna kadar kitabımı bitirmek ve bastırmak istiyorum. Bulgaristan notları da sırada. Yakında bu konularda yeni haberler ileteceğimi sanıyorum. (Senin 9 Ekim'de yazdığın, büyük ölçüde şiirlerime değinen o güzel mektup üzerinde ayrıca durmak istediğimden burada yalnız teşekkür etmekle yetiniyorum. Eline ve ağzına sağlık.)

Kısa zamanda haberlerini bekleyerek burada bitiriyorum. Sağlıklar, mutlu ve başarılı çalışmalar dilerim. Yordanka bacı ve Oktay'a en içten selâmlarımla.

Sana özlem ve sevgi
Kemal

Elen'e ayrıca yazacağım. Spasova, Cambazov ve Tatarlı Hocaya, sevgili Paruşev'e[8] gönülden sevgi ve selâm.

[8] *Paraşkev Paruşev*: Bulgaristan'ın Gagavuz Türklerinden. Atatürk ve Şeyh Bedrettin üzerine kitapları olan araştırmacı yazar, gazeteci ve çevirmen. Bulgaristan'ın İstanbul Başkonsolosluğunda ve Ankara'daki büyükelçiliğinde zaman zaman görev üstlenen Paruşev'in siyasetçi kimliği de var.

5

İstanbul, 23 Aralık 1977

Sevgili ağabey,

Postayla gönderdiğin 1 Aralık günlü mektubunu almadan önce sana özel ulakla ve taahhütlü bir mektup atmıştım. Ne yazık ki geri geldi. Nedenini anlayamadım bir türlü.

Kalçev ve Elenkov'la birlikte Strahil Nikolov da şu sıra İstanbul'dalar. Bugün bir basın toplantısı yapıldı. Ben gazeteden bir ara kaçarak basın toplantısını bir sürecik izledim. Bitmeden gazeteye dönmek zorunda kaldığım için kendileriyle görüşemedim. Bu arada, Pazar akşamı döneceklerini, daha fazla kalamayacaklarını öğrendim. Sendikanın yaptığı program da aksamış olacak. Nikolov'un senden bir şey getirip getirmediğini anlayamadım daha. Yarın sabah erkenden kaldıkları otele gidip üçüyle de görüşmeye çalışacağım. Mektubu, ne olur ne olmaz diye, hemen yazıyorum.

Bir hafta kalsalardı, Altan'la bir özel yemek vermeyi, Altan'ın işini de bu arada görüşmeyi düşünmüştük. Pazar akşamı bile kalmadıklarına göre, sanıyorum bir tek yarına her şeyi sığdırmak gerekecek ve bizim tasarı suya düşecek. Belki bu gece Altan bir temas sağlar. Pazar günü öğleyin anlaşmanın imza töreni var çünkü.

Mektubundaki notlardan Yusuf Ziya'nınkini hemen ilettim. Nurer'e ilâçlarla ilgili notu verdim. Kıbrıslı kız, gönderdiğin çeviriyi Y. Ziya'ya bırakmış, onu da alıp Mustafa'ya aktardım. Sanıyorum Mustafa'yla ilgili sıkıntıların kalkacak yakında ortadan. *Yağmurlar Cumhuriyeti* ile *Tünel* yakında çıkıyor. Hatta hiç değilse kapağını Nikolov'la göndermesini söyledim. Çünkü kapak önceden basılıyor. Adamın çenesi biraz olsun kapanır. Mustafa, sana ve Daskalov'a yazdıklarını Nikolov'a verecek. Bugün basın toplantısındaydı.

Daha önce yazıp da eline ulaştıramadığım mektupta haberini verdiğim Konuk Yayınları'yla ilgili girişim gelişmekte. Senin kitapları okumak istediler. Ben de elimizdekileri (*Ali'nin Biri*, *Kore Nire*, üç cilt öykü kitabı) toparlayıp verdim. Okuduktan sonra yayınlayıp yayınlamamak konusunda varacakları yargıyı bana bildirecekler. Basmaya karar vereceklerini sanıyorum büyük bir olasılıkla. *Kardeş Evi*'ni de bekliyorlar. Öte yandan şiirleri Öncü basmaya hazır. Ama ben Konuk'tan alacağım yanıtı bekliyorum. Şiirleri şimdilik elimde tutuyorum. Şükran'la gönderdiklerini de katacağın. Epeyce kalın bir cilt olacak.

Bana gelince, hazırladığım şiir kitabının eksiklerini epeyce gider-

dım. Sofya'da konuştuğumuz gibi, kitabın bir bölümünü oluşturan Bulgaristan izlenimleriyle ilgili şiirleri oluşturdum. Bunların bir kopyasını sana, bir kopyasını da yarın Elenkov'a sunmak istiyorum. Ocak, Şubat, en geç Mart ayında kitabın çıkar sanırım.

Levçev'ten yanıtları ve çevirileri sabırsızlıkla bekliyorum. *Felsefe Dergisi*'nin ikinci sayısında senin 4-5 şiirin yayınlanıyor, benim de seninle karşılaşmamı anlatan şiirim var. Levçev çevirilerini de çeşitli yerlerde yayınlayabileceğim.

Yeni yılda başarı, sağlık dilerim. Sevgiyle kucaklarım.

6

İstanbul, 29 Aralık 1977

Sevgili Fahri ağabey,

Bir hafta içinde bu ikinci mektubum oluyor. Aleksandr Çobanov geldi Sofya radyosundan. Gazetede beni buldu. Bir konuşma yapmak istedi radyo için. Yarın sabah buluşup konuşacağız. Radyodan deyince, hemen Elen'i tanıyıp tanımadığını sordum. Tanıdığını, göndermek istediğimi götürebileceğini söyledi. Ben de hem Elen'e, hem sana bu mektupları yazarak göndermek istedim.

Önce şunu söyleyeyim: Strahil'le iki gün birlikteydik. Herhalde anlatmıştır. Kalçev ve Elenkov'un gezileri burada olumlu yankılara yol açtı. Özellikle Adnan'la Sennur'un çabalarıyla, kendileri buradayken, *Politika* ve *Vatan* gazetelerinde, *Cumhuriyet*'in sanat sayfasında yazılar çıktı. Elenkov'dan şiirler yayınlandı. Kendisi de sıcağı sıcağına gördü gazeteleri. Ben Kalçev'le bir konuşma yaptım. *Milliyet Sanat Dergisi* için. Önümüzdeki günlerde çıkacak. Göndereceğim. Ayrıca Elenkov'a sorular yönelttim. Vakit kısıtlıydı, ben de geniş yanıtlar istiyordum. O yüzden yanıtlayıp oradan göndermesini istedim. Strahil'e de rica ettim, seninle bağlantı kurmasını. Çevirip göndermekte yardımcı olursun değil mi? En kısa zamanda yanıtlayacağına söz verdi Elenkov. Şiirlerinden de anlam çevirisi yapıp gönderirseniz burada yayınlama olanağı buluruz.

Strahil'le ayrıca "Gül Üstüne Çeşitlemeler" adlı şiirlerimi gönderdim sana.[9] Bir kopyasını da doğrudan Elenkov'a verdim. Strahil, bir geniş vakitte ben ona çeviririm, dedi. Bu şiirlerden başka, kitabımı bütünleyecek birkaç şiir eksik var. Onları da önümüzdeki ay bitirece-

[9] Kemal Özer'in Bulgaristan izlenimleriyle yazdığı bir dizi şiir.

ğim. En geç Mart başında çıkacak kitabım.

Bulgaristan kitabını hazırladığını burada Kalçev'e de duyurdum. Levçev ve Elenkov'dan yanıtlar gelirse onları da ekleyeceğim kitaba. Olabildiği kadar geniş tutuyorum çünkü.

Demirtaş, öykü adı olarak "Sultan Gelin"i bildirdi. *Çamasan* kitabından ilk öykü. Senin şiirlerin bu ay (Ocak) *Felsefe Dergisi*'nde basıldı. Kalsalardı Kalçev'le gönderecektik. Ama erken gittiler. Yarın sabah bakacağım, çıkmışsa Çobanov'la gönderirim dergileri.

Konuk yayınlarına okunmak üzere kitaplarını bırakmıştım. Daha ses çıkmadı. Yarın ondan da bir haber alırsam, eklerim bu mektubun bir ucuna.

Strahil'e senden bir haber getirip getirmediğini sordum. Bir şey yok dedi. Oysa göndereceğini yazmıştın. Bilmiyorum, ya aklı karıştı, ya da gerçekten yoktu. Yalnız, Banki'den döndüğünü, sağlık durumunu söyledi, o kadar.

Altan'ın işini Kalçev'e açtık. Zaten onunla tanışınca adını hatırladı. Strahil'in dediğine göre, yeni yılda, ne zaman geleceğini yazarsa Altan'a çağrı gönderilecekmiş.

Haberlerini özlemle bekliyorum. En kısa zamanda yaz, olur mu? Ben de, özellikle sana ilişkin gelişmeler oldukça hemen yazacağım.

Nisan ayında izne çıkacağım aşağı yukarı kesin. Elen'in İstanbul'a geliş işini bu kez çözümleyeceğim. Kendisine de yazdım.

Mustafa, haberlerini Strahil'le gönderdi. Sanırım Daskalov'la ilgili rahatsızlığın ortadan kalkmıştır. Selâm, sevgi, sağlık ve başarı dilekleri hepimizden.

1978

Fahri Erdinç

1

Sofya, 13 Ocak 1978

Sevgili Kemal,

İki haftadır, enikonu hazırlık yapmadan, sana mektup yazmaya oturamadım. Strahil dostumla, senden, güllü şiirleri, "Y. Stefanova"ya adreslenen ve sana geri dönen mektubu, ona ek 23 Aralık günlü mektubunu, daha sonra -beş gün önce de- 29 Aralık günlü mektubunu (Çobanov'un getirdiği) aldım.

Strahil ayrıca ilâçlarla sevindirdi, ama çok sevindirdi beni. Zira "İsoket", her iki çeşidiyle, benim için kurtarıcı ilâç artık. Burada karşılığını epeydir bulamıyoruz. Dostum, ayrıca Şükran'dan bidolu çerez, Adnan'dan kitaplar, Şükran'dan Bedreddin kitapları, Mustafa'dan da kitaplar ve mektuplar getirdi.

Bence, bundan böyle yazışmamızda, böylece alınıp verilenleri bir bir saysak iyi olacak. (Örneğin, ben şu ana kadar, Adnan'lara gönderdiğim resimlerin, Rutkay'la gönderdiğim mektubun, Elen'in renkli resim ve mektubunun elinize geçip geçmediğini -kestirsem bile- açık seçik bilemiyorum.)

Canlı ulağı her zaman bulamadığımız için, dediğim gibi, her mektupta neyi aldığımızı, neyi alınadığımızı bir bir sayalım, olur mu?

Bu bilgiye ilişkin olarak söyliyeceğimi de hemen söyliyeyim: Daskalovlara, Tatarlı'ya, Cambazov'a, Elen'e vb. verilecek ne varsa, hepsini bir bir selâmlarınızla birlikte iletmiş bulunuyorum.

Mektuplarını yanıtlamanın hazırlık gerektirdiğini söyledim. Bunun ne hazırlığı olduğunu ve nedenini mektubunun tümünden

anlıyacaksın.

Yine iş mektubu düzeniyle sorunlarımızı sıraya koyacağım:

- L. Levçev. (Beni en çok uğraştıran sorun). Aralığın 15'inde ılıca kentinden Sofya'ya geldim onu görmeye. Konsültasyonumuz vardı çeviri çalışmalarım üstüne. Vakti bolcaydı o gün her nasılsa. Ben soracaklarını ve danışacaklarımı bitirdikten sonra, senin sorularının Bulgarcalarını (çoktan vermiştim kendisine) aldı çekmeceden. "Hadi, bu soruları sen yönelt bana, ben de seninle söyleşircesine yanıtlar vereyim, sekreter kızı da çağıralım, stenografiyle tespit etsin, bu iş de böylece bitsin." dedi. Benim gökte ararken yerde bulduğum oldu bu. Hemen kızı çağırdık. Ve başladık. Bir saat sürdü konuşmamız. Ben, Kemal dostumuzun bıraktığı sorular bunlardı, diye başladım. O yanıtlarını hep araya "Erdinç dostum" katarak sürdürdü. Stenograf da böylece kendi işini gördü.

Sonra, yılbaşından önce, artık çevirileri de bitirmiş olarak Banki'den döndüğüm zaman, 31 Aralık günü yaptığımız (birbirimizi kutlamak için) görüşmede, bana stenografinin deşifre edilmiş metnini de verdiler. İşte o anda inandım ancak mülâkat işini de başardığımıza. Yük indirmiş mekâre beygiri gibi de hafifledim.

Mülâkatın çevirisi birkaç günümü aldı. Aradaki bütün 'Erdinç dostum' katkılarını ve benim de tespit edilen sözlerimi çıkardım. Kıtıkları ayıkladım. (Yalnız çevirme değil, bana redakte yetkisi de vermişti.) Soruları doğrudan sen sormuşsun, o da doğrudan seni yanıtlamış biçimine soktum bütün konuşmayı. Sonra da gidip parafını aldım.

Böylece, ilişikte sunduğum mülâkat meydana geldi. Ve sanırım, istediğimizden de iyisi oldu. Tam senin estetik kavgana destek niteliğinde bir yorum getirdi adam kendi şiirine. Çoğu şiirlerine bir konu, bir olay kurgusuyle girdiği, diyaloga da yer verdiği, bundan sonra şiirin asıl poetik bölümü geldiği, ve bu tür şiirlerin çoğunca bir bilgelikle, bir felsefe kırıntısıyle, coşkun bir bildiriyle sona erdiği hususuna ben dikkatini çektim. "Bu benim tespitim, ne dersin?" dedim. Buradan, şiire yabancı janrın (burada öyküleme ve diyalogun) ne derece yararlı olduğuna, ya da olmadığına geçtik. Vardığımız sonuç, üçüncü soruya verdiği yanıtta.

Bunun dışında özetlemek gerekirse, Levçev'in şiiri, sözün tam anlamıyle çağdaş, güncel şiir; lirik bir gam üzerinde devrimsel romantizmin şiiri. Ana temleri, süren devrim, yeni toplum, yeni insan, enternasyonalizm.. Şiirinin daha çok yukarıda belirttiğim yapısal özelliğinden gelen bir kişiliği var. Yaptığı düşünsel, felsefi şarjlar, bildiri yükümü ve hele yer yer imajları çok güçlü.

Ben, bütün bunlardan başka, onun şiirlerinde biraz da kendinden

azıcık daha yaşlı olma, önceki devrimci ozanların çağına özenme eğilim seziyorum. Yani, Levçev, bir bakıma, ("Öldürülen Ozanlar Ülkesinde" başlıklı şiirinde sezildiği gibi) Geo Milev'i, Smirnenski'yi (25 yaşında veremden öldü), Vaptsarov'u (kurşuna dizildi) konuşturmaya devam ediyor. Adeta onların heyecanını, coşkusunu, duyarlığını, şimdi sosyalizm kuruluşu döneminin, süren devrimin romantizmiyle örerek devam ettiriyor. Bir başka deyişle, Levçev'in şiirinde, bu ozanları vakitsiz yitirmenin acı burkuluşu ile, yeni dönemde yetişmenin, bu dönemin Nisan Kuşağı (1956) ozanı olmanın övüncü birleşiyor.

Levçev'in şiirinin biçimine gelince: Uyaklar bu şiirde ne tanrı, ne şeytan. Ama gelişigüzel de değil. Şiirlerinin, o yapısal özelliğinde belirttiğim öykülü, diyaloglu bölümünde değil de, daha çok, asıl ozanca söyliyeceğine geçtiği bölümünde, hele puanta'ya yaklaşırken ve finalde önem veriyor uyağa veriyorsa. Çeviride ben de buna uymaya çalıştım. (Yeri gelmişken söyliyeyim: *Milliyet Sanat* dergisinin eklerindeki çevirileri, bu bakımdan, anlam çevirisinden pek de ayrımlanmış bulmuyorum. Ataol'un Rusça'dan yaptıkları da içinde, Saraç da, Melih de, ötekiler de, yalnızca dize yapısına, sözcük tasarrufuna önem vererek yalın bir anlam çevirisi koyuyorlar ortaya ensonu. Ben, sanırım, Levçev çevirilerinde bunlardan bir adım ilerdeyim.)

Levçev, İslâv şiirine özgü bir ritme önem veriyor daha çok dize yapısında. Bu bir açık ve kapalı heceler düzenidir. Çeşitli biçimleri ve adları var. Böyle bir ritmi korumaya elbette gerek ve olanak yok çeviride.

Levçev üzerinde başarılı çevirinin, ancak, onun şiirde duygu ve düşün yapısına verdiği önemi ençok yansıtmakla sağlanabileceği kanısındayım. Ve böyle çalıştım.

Bazı şiirlerinin şurasında burasında, tam bir mantık düzenine uymıyacak deyişlerine dikkatini çektim. "İsla Negra'nın Çanları" şiirinde, Neruda'nın odasına giriyor, "koltukta oturan rüzgâr" diyor. "Bunun anlamı koltuk boş, adamın yeri boş" dedim ve buna benzer bir çeviri önerdim. Kabul etmedi. "Varsın, mantıksız olsun." dedi. İlginç! "Ala Sabah" şiirinde, "karanlık rüzgâr" diyor. Rüzgâr kara olur, kara yel gibi, sert olur, soğuk olur, keser, ustura olur giderek, amma karanlığını nasıl anlıyalım rüzgârın? Kısası, burada da mantık aratmadı. Böyle daha nice örnekler sayabilirim. (Öyle ki, böyle tartışmalarımızda, sonuç alamadığını, ve çok aykırı düştüğü için, çevirdiğim halde, derlemeye katmaktan vazgeçtiğim üç şiir var.)

Bütün bunları niçin söylüyorum böyle enikonu? Seninle somut bir

kurs geçirir gibi, koşut bir çalışma yapmak için. Eylül'de, hastanedeki konuşmamızda söylemiş, rica etmiştim. Yayıncısı kim olursa olsun, çevirileri önce senin bir gözden geçirmeni istemiştim. İşi bitirdikten sonra, senin bu yardımını daha çok gereksindiğimi anladım. Derleme yayıncıya kanaldan gönderilecek. Ben artık yerine teslim ettim iki nüsha olarak. Yayıncıya hitaben bir de mektup kattım. Bu ricamı yayıncıya da duyurdum.

Çeviriyi gözden geçirmede, bulabileceğin Fransızca çevirilerine de bakarak, en çok dize yapısında yardımcı ve yararlı olacağını sanıyorum. Yapacağın katkının niceliğine göre, yayıncıyla senin bu emeğinin adını korsunuz. Yani ya yayıncı sana bu emeğini -sembolik de olsa- öder. Ya da, ben sana burada alacağım çeviri ücretinden oranlı bir pay ayırırım. Senin katkın, nicelik ve nitelikçe, basılacak kitapta adının da görünmesini gerektirirse, sen bu kitabın 'basıma hazırlıyan'ı olursun, ya da adlarımız çeviriciler olarak görünür.

"Doğu Yolu" (başlık böyle de kısaltılabilir) şiirini artık ayrıca yayımlamayı düşünmezsin. Ben onu daha da işliyerek, derlemenin sonuna kattım 30'uncu şiir olarak.

Lorca'yı ve "Yara" şiirini, burada benim emeğimin bütünü içinde bir ayrım yaratmamak için yeni baştan çevirdim. Zaten sizin çevirilerinizin bulunduğu gazeteleri daha o zaman kendisine verdiğim için, bir daha da istemedim ve bu benim çevirilerimi sizinkilerle oranlama olanağı da bulamadım. Böylesi daha iyi. Oranlamayı artık siz yapar, ikinci dilden çeviri ile orijinalinden çeviri arasında nereye kadar ayrım meydana gelebildiğini görürsünüz.

"İmaj" diye başlık koyduğum bir şiir var. Başlık, aslında hâlâ karşılığını tam bulamadığımız bir sözcük. *Yansıma*'nın 1975 sayılarından birinde "suret" diye alınmıştı bu kavram. Şiirdeki kız çocuğunun portresi, tipi sözkonusu. Ben "kız çocuğu" dememizi önerdim. Kabul etmedi. "İmaj"da karar kıldık. (Bulgarcası ve Rusçası "obraz". Sanat yapıtında "obrazlama"yı, dilimizde "tipleme"yle karşılıyoruz.)

"İsla Negra" şiirinin ikinci dizesinde, "Neruda'ya 'Hava üstüne oda' şiirinin çağrılısı olarak" gittim diyor. Hani bizde zamları, vergileri yererken "zam yapılmadık bir hava kaldı", "vergilenmedik bir hava kaldı" falan diyoruz ya, Neruda'nın da ülkesinde hav nın ağırlaştığını, zehirlendiğini söylediği bir şiiri var aşağı yukarı. Oda (ilk hece vurgulu) biçimce bir şiir türü. Böyle olunca, sözkonusu şiiri "hava şiiri" diye mi, "havaya dair" diye mi, yalnız "hava" olarak mı başlıklıyacağımı şaşırdım. Kendisi oda'da ısrar ediyor, başlık tam söylensin istiyor. Kısacası, çeviride bunu koşullu olarak koydum böyle. Bizde Neruda çevirilmiş, Enver'in çevirileri birkaç baskı yap-

mış. Bana, çevirdikleri arasında bu hava şiirinin bulunmadığını söyledi Enver. Ondan sonra, hele Neruda'nın ölümünden sonra da çeviri yapıldı sanıyorum. Benim elime hiç biri geçmedi. Demem o ki, son Neruda çevirileri arasında bu şiiri bulursan, başlığını bizim çeviriye de öylece koyuverirsin.

Görüyorsun ya, Levçev konusunu bitiremiyorum. İlginç bir yenilik de şu (bu yayıncı için de önemli): Yılbaşından önce, ozan Nikola Yonkov Vaptsarov'un (Nâzım'ın çok sevdiği ve kitabını kardeşim diye bağrına bastığı ozan) doğduğu sancakta (il'de), bundan böyle her yıl -ozanın doğum gününde- yapılacak bir anma töreni düzenlendi. Bu münasebetle ihdas edilen Ulusal Vaptsarov Şiir Ödülü de, ilk kez olarak L. Levçev'e verildi Yazarlar Birliğinin önerisiyle, Levçev'in "yüksek insancıl lirizmi" dikkate alınarak.

Dün, çeviriyi teslim ettiğim Telif Hakları Ajansı Müdürlüğü'ne[1] gittim. Levçev'i hangi yayıncımızın yayımlayacağını sordum. "Koza" dediler. Tarık kendisi üstlenmiş bu işi buradayken. Giderek Cagarov[2] çevirisi de sözkonusu böylece. Ama bu işi bana yükleyip yüklemiyeceklerini şimdilik bilemiyorum. Bunu öğrenince içim daha bir rahatlayıverdi. Tarık birçoklarından daha kolay anlaşabileceğimiz bir arkadaşımız. Kanaldan kendisine çeviri ulaştırılıncaya kadar, gider, kendisiyle görüşürsün. İşi ayrıntılarıyle kararlaştırırsınız beraberce.

Bir de "özportre" başlığı üzerinde düşündüklerimi söyliyeyim de, Levçev konusunu kapayalım. Otobiyografi'ye özyaşam diyoruz Otoportre'ye de özportre dedim. Olur mu? Kullanımda böyle mi? Bir ressamın sergisinde, kendi fırçasından kendi portresinin altında ne yazılı? "Kendi portresi" mi? Belki uygun. Ama bu biçimde şiir başlığı olamıyor.

Ötesi, Levçev'in, sana, iki çeviriyi yaptığınız öteki arkadaşına, ilgisinden ötürü A. Kadir'e selâm ve sevgileri!

Not: Mülâkatı, kitaba önsöz yerine katmayı ozanla beraber kararlaştırdık, senin de izin vereceğine güvenerek. Bir nüshasını ayrıca sana veriyorum.

Ozanın özyaşam notlarının da sana üçüncü nüshasını ilişikte su-

---

[1] Bulgar kültür ve edebiyatını tanıtmak amacıyla çeviri yapanları destekleyen, başka ülkelerdeki yayınevleriyle anlaşmalar imzalayan kuruluş. Türkiye'den Bülent Habora'nın sahibi olduğu Habora Yayınları'yla anlaşması vardı. Bu anlaşma doğrultusunda Bulgarcadan çevrilmiş birçok kitap yayınlanmış, bunları çevirenler arasında Fahri Erdinç de yer almıştı.

[2] *Georgi Cagarov*: Şiirleri Türkçeye çevrilip "Benimdir Bu Dünya" adıyla yayınlanan Bulgar şairi.

nuyorum.

Sana onun bir de başka fotoğrafını ayırdım.

- Mektubumun en başındaki sayım-dökümde sormam gereken bir şeyi unuttum. Burada soruyorum: A. Kadir'in gereksinimi için *Dünden Bugüne Bulgar Şiiri* kitabımı, yani Bulgar devrimci şiiri çevirilerimi göndermiştim, elimdeki biricik kitabı gözden çıkararak. Şükran'la mı, Rutkay'la mı, kestiremiyorum. Ama alındığını bildirirsen, rahatlayacağım.

Tarık Dursun demişken: Önce beni ilgilendiren konudan başlıyayım: 1) *Türkiye Hikâyeleri*'nin 1000 lirası işini hâlâ bitirmemişse, ben bir daha bunun sözünü etmek istemiyorum ve etmiyeceğim. 2) *Canlı Barikat*'ı basacak mı? Onardığım biricik öyküyü ("Viski Tükenince") verdin mi kendisine? 3) *Canlı Barikat*'tan sonra, 1971'den bu yana yazdığım öyküleri (12 kadar) (belki 15'e de çıkarabilirim) yeni ve son öykü kitabım olarak basar mı?

- Konuk'taki girişim. İyi. Olumlu sonuç alınırsa, ben de sevineceğim. Bu sonuca doğru bir ön hazırlık olarak, Adnan, oradan ayrılmadan bıraktığım 36 öykümü derleme işine hız verse, iyi olur. Bu konuda sana (belki ona) verdiğim bilgiye ek bilgi şu: *Büyük Doğu*'da iki öyküm çıkmıştı. Biri "Telgrafçı" (iyi biliyorum). Öteki (kestiremiyordum, şimdi bulur gibiyim) ya "Gömü", ya "Kızılbaş" olmalı... Ötekiler Salim'in yayımladıkları (çoğunu Tarık tekrarladı); *Şadırvan*'dakiler; *Varlık*'takiler. Bir de, kaçışımızdan sonra mı, önce mi, hangi dergide çıktığını bilemediğimi söylediğim "Ayçiçeği" öyküm... Ama en sağlam liste elbette ki Hayriye hanımda, koleksiyonun tümü onda, eğer koruduysa bugüne dek.

"Konuk" konusuna devam: *Kardeş Evi*'ni ancak yazın gönderebilirim. Şimdi Bulgarca basımı için işlemeye oturuyorum. Rusçası Bulgarcasıyle paralel çıkacak. Türkçesi de İstanbul'da bunları izler sanırım.

Kardeş Evi'yle işimi bitirdikten sonra, ilk ağızda, Nâzım'la ilgili anılarımı yazmak istiyorum (100 sayfa kadar). Onu da ileride seve seve veririm Konuk'a.[3]

- *Politika* gazetesi ve *Ali'nin Biri* romanının. Basımalarına ancak *Acı Lokma*'nın sembolik de olsa telif hakkını Nurer'deki hesabıma yatırmaları koşuluyle, aynı hakkı *Ali'nin Biri* için de tanımaları koşuluyle razıyım. Hak savaşımcısıysak eğer, bu, kendi hakkımızın çiğnendiğini görmezlikten gelmemizi gerektirmez. Haksızlık etmesinler.

---

[3] Fahri Erdinç'in yazdığı, ölümünden sonra Varlık Yayınları'nda çıkan "Kalkın Nâzım'a Gidelim" adlı anı kitabı.

- *Ali'nin Biri* için özel olarak oturup enikonu bir sunu yazısı yazdım. Bunun rakamlı paragrafı, veriler eski olduğu için, işe yaramıyabilir. Sen, gazetenizden sağlayabilirsen, bu rakamlardan bazılarını yeniliyebilirsin. İyi olur. Yoksa, bu paragrafı yok sayarsınız. Zaten sunu olarak yazının tümünü koyabileceklerini sanmıyorum. Ben sana daha genişçe bir elaltı materyali vermek istedim. Bundan, istediğin gibi ve istediğin kadar bir özet yapar, verirsin. Yazı ilişik.

Ali'nin Biri basılırsa (kitaplanırsa yani) Altan'ın sadeleştirdiği R. Mollov'un sunu yazısıyle çıkmasını ille isterim.

- Gelelim dostlara mesajlara.

Altan'a: Strahil, Altan için orada konsoloslukta işi görüştüklerini ve vize işinin yerinde çözümlendiğini (Kalçev'in önünde) söyledi. Böyleyse (Kalçev'i şahsan göremedim daha, hemen yılbaşı için bir yerlere gitmiş), bir haftalık da olsa, oturma izniyle gelivermesi iyi olur. Demir tavında yapışır. Gecikmesin. Madem Kalçev Birlik'çe ilgi vaadetmiş, sorun yok. Olsa da ötesini ben çözerim. Değilse, ayrıca buradan çağırı gerekiyorsa, telleyin, Kalçev'i arıyayım ve gereğini yerine getirmeye çalışayım.

Altan'la bana yine ilâç (İsoket her iki çeşidinden ve Coryban-D) gönderin birkaç doz. Bir de, Bahadınlı'da bir valizim var. Verirse, getirirse, iyi olur.

Şükran'a mesaj: Hediyesine candan teşekkürler. İki Bedreddin kitabı pek hora geçecek. Radi mutlu olacak. Ancak, bir eksiğimiz kaldı: A. Özkırımlı'nın Bedreddin araştırması. Şükran böyle bir şey olduğundan kuşkuluydu. Varsa, istiyoruz. Yoksa, bildirirsiniz. Şükran'a evcek candan selâmlar ve en iyi dilekler. Svetla'nın ve eşinin de selâmları...

Demirtaş'a mesaj: "Piyangomanlar" öyküsünü ben seçtim gecikme karşısında. Biraz da, sakatlamadan, kısaltttım orasından burasından. Dört öykü için verilen ölçüye sığma zorunluğu gerektirdi bunu. Kusura bakınaz sanırım. Elen işini bitirdi ve öyküler *Bülten*'e verildi. Dört yazar için de kısa kısa özyaşam notları koyduk.

O. Akbal'a mesaj: Benden, içtenlikli yazısına teşekkür ettiğim özel bir mektup almış saysın kendisini (direkt mektup veya aracıyla), ve bunu vesile yaparak, güncel ve yerinde olacağı için, olanağı varsa, bir de TKP ve TKP'ye özgürlük konusuna değinsin. Evet, ben de elbette dönmek istiyorum yurduma, hem de sırf bunun için sağlıklı ve ayakta kalmaya çalışıyorum, ama bu her şeyden önce partiinin açık çalışma özgürlüğüne kavuşmasına bağlı. Ben, bunu, zaten alıntıladığı şiirlerimde "benim dilim ve ülkünce gel demeni" diyerek sezdiriyorum. Oktay da sezdiriyor yazısında. Ama olanağı varsa, açık seçik

söyleyelim bir de. Olur mu? Vaktidir. (Bu konuda son şiirimi de O. Akbal'a adadım. Mektup yerine. İlişikte sunuyorum.) (Bu şiiri Ruhi'ye de ver lütfen)

Bir de sana, senin işinle ilgili mesaj: Güllü şiirler için Elenkov'la henüz konuşamadım. O da yeni yıl arifesinde çekip gitmiş bir yerlere. İzinli daha. Dönmesini bekliyorum. Konuşacağım. Strahil'le hazırlık çalışmasını yapacağız. N. Tsonev'in arkadaşı olan bir başka ozan dostuma (şimdi benim "Apolonya Cumhuriyeti" dizi şiirimi çeviriyor, adı İvan Kolarov) şiirleteceğim. (Elenkov'un bunların tezinden gün ışığına çıkmasına iyiniyet olarak destek olacağına inanıyorum. Ama pratik başka şeyler söylüyor. Öyle ki, Enver'in iki şiiri, senin şiir, ve Sennur'un şiirleri hâlâ sıra bekliyor edebiyat gazetesinde.

N. Tsonev dostumuz, karısı göz doktoru, yılbaşından önce Cezayir'e gittiler çalışmaya iki yıllığına yine, orada bulunduğu sürece Nâzım'dan yeni çevirilerle şimdiye kadarki Nâzım çevirileri kitabını yeniliyecek.. Demem o ki, seni onun şiiriyle tanıştırmaya şimdilik elim değmiyecek.

Enver Gökçe daha iyi durumda artık. Sol ayağının başparmak yarası geçer gibi olurken, sanatoryumda tekrar açılır gibi bir acı oyun oynadı. Tekrar hastaneye aldılar Sofya'ya. 15 gündür, yarayı yeniden kurutmaya çalışıyorlar. Dün yanına uğradım. Kuruyup gider, dedi. Artık çoktandır kanat çırpıyor, köyüm diyor da, bir daha demiyor. Eteğinden asılmaya çalışıyoruz, acele etmemesini öğütlüyoruz. Spasova ve öteki arkadaşlar, hastane döneminden sonra, Hisar'da, Yazarlar'ın dinlenme evinde de ağırlamak istiyorlar bir süre. Razı olası görünmüyor. Bakalım. Söz profesör'ün. Bugünlerde Spasova da bir böbrek krizi nedeniyle hasta ve izinli. Enver hakkında, onunla ayrıntılı konuşmadan, daha fazla bir şey söyliyebilecek durumda değilim. Kendisinin dostlara, hepinize selâmları...

Mustafa'ya mesaj: Yılbaşında Noel Baba olarak ben gittim Daskalovlara. Beni gerçekten böyle adlandırarak, sevindiler. Mektup onları mutlu etti. Haberler cidden içaçıcı Daskalov açısından. Bir yandan ben de kıvandım. Bana hemen bir piyes verdiler Bulgarca basılmış. *Büyük Mücadele* diye çıkan romanının dramlaştırılmış biçimiymiş. Ama onu elden göndermek istiyorum. Belki Paruşev'le (A. Konstantinov'la[4] birlikte oraya çalışmaya gelecekmiş bir süre diye duydum, yarın öbürgün arıyacağım kendisini).

Mustafa'nın başarıları, yeni yapıtları beni de gönendirdi. *Kiraz Küpeler*'i daha okuyamadım. Okuyunca, bilgiçlik taslama sayınıyacağı

[4] *Argir Konstantinov*: Bulgaristan'ın İstanbul Başkonsolosu.

bir şeyler yazarım sanıyorum. Mustafa'ya ve Ümit'e evcek selâm ve sevgilerimiz. Daskalovlar'dan da... (Mustafa'nın bana mektubunda, seni Maden-İş grevi konusundaki tartışma sonrası gelişme, sendikadaki bloklaşma konusunda olumsuz tutumdan yana kayar göstererek bir iki gagalama cümlesi var. Aldırmadım. Sen de aldırma. Ben bu tür enformatörleri sevmem. Hem senden gizleıniyeceğim: Bu oğlanın yazar kişiliğine ruh yapısı biraz dar ve küçük geliyor gibi bir izlenim var bende. Eh, o da olgunlaşır zamanla. Sen ağabeyliği elden bırakma. Ve sakın bu çıtlatmamı hissettirme. Gerekirse, uzatırsa yani bu gevezeliği, ben geçerim öğütlemeye kendisini...)

Bir de ayrıntı: *Felsefe* dergisinin ikinci sayısı henüz gelmedi. Çabana teşekkürler ederim.

Şiir kitabım işini yakında sonuçlandıracağını umuyorum.

Haydi artık bu uzun mektubun şu daracık sonunda, özlemli canlarımızı fındık kabuğuna tıkar gibi ufacıktan kucaklaşalım. Gözlerini öperim, evcek sağlık ve mutluluğunuza duacıyım iki gözüm kardeşim.

Not: Yeni adreste posta dağıtıcılarını Y. Stefanova adına alıştıramadık.[5] Dağıtıcılar da sık sık değişiyor. Zarfları direkt benim adıma yazsan daha iyi olur. O mektubunun gidiş-dönüş yolculuk yapması tadsızlığı bundan...

Bu mektubumun selâmetle eline geçtiğini hemen bildirirsen, hatta tellersen, beni bir an önce meraktan kurtarırsın. Yoksa, bunca emek... acımaya değer.

2

15 Ocak 78

Sevgili Kemal,

Dün sana mektup postaladım, büyük zarflı, şişmanca bir mektup. Bu da eki. Yoklaması.

Şiiri daktilo ederken biraz aceleden iki dize kaçırmışım. Diğer bir-iki düzeltmeli biçimi ilişik.

Bir de Levçev'in "İsla Negra" şiirinde beni düşündüren "koltukta rüzgâr" dizesini çözdüm. Yani "rüzgârdı masada oturan" dizesini

[5] *Yordanka Stefanova*: Fahri Erdinç'in eşinin evlenmeden önceki adı. Postaya vermek zorunda kaldığı zaman mektuplarını bu adla imzalıyor, kendisine gönderilecek mektupların da yine aynı sakıncayı düşünerek bu ada gönderilmesini istiyordu.

"yeller esiyordu masada" biçiminde alabiliriz gibime geliyor.

Dün gece, sana yazdıklarımın eline salimen geçip geçmiyeceği merakıyle uyuyamadım. Bu ekler ve düzeltmeler aklıma geldi. Ve işte ekledim. Hoşçakal. Anlıyorsun ya ne kadar merakla yanıt beklediğimi?

Öperim.

3

Sofya, 19 Şubat 1978

Sevgili Kemal,

Ankara'dan döner dönmez yazdığın son mektubu aldım. Yenisini merakla, özlemle bekliyorum.

Demirtaş selâmlarını getirdi yalnız. Yine düşlü birkaç gün yaşadık. İşte bugün uçuyor yine sizlere doğru. Ayrıntıları herhalde anlatır. Ben birkaç probleme değineceğim sadece.

Elenkov biraz rahatsız son zamanlarda yüreğinden. Yüreği besliyen damarlarda daralma (stenokardi) teşhisi koymuşlar. Sigarayı bırakmaya yeltendi. Yapamadı. Yapamıyor. Demirtaş'ı konukladı bir akşam Birlik'in kulübünde. İçtiğimiz ikişer kadeh bile çok geldi. Ertesi gün, bana, daha önce Bulgarcalaştırıp kendisine verdiğim soruların (senin sorularının) yanıtlarını getirmeyi vaadettiği halde, biraz hastalandığı için, gece çalışamadığını söyleyip özür dileyerek, işi erteledi. Demem o ki, Demirtaş'la iletmeyi çok istediğim ve gereğini yapmaya hazır olduğum halde, yanıtları elinden alamadım. Ama sık sık görüşüyoruz. Peşini bırakacak değilim. Elbet yakında koparır, kotarır ve gönderirim.

Elenkov bir şiir yazdı yeni. Demirtaş'la beraber olduğumuz akşam şöyle bir okuyuverdi bize. Ben de ertesi gece çalışıp, aşağı yukarı yetkince bir çevirisini meydana getirebildim. Sen de bir bakarsın. Şiirin başlığı "Dipte". Ve Aziz Nesin'e adadı.

Levçev çevirileri gönderilmiş oraya. Neşev'e[6] sormalısın. Tarık'ın "Koza" eylemi durduğuna göre, ne olur, Neşev bu derlemeyi hangi yayıneviyle gün ışığına çıkarmayı düşünür ve sağlar, bilmiyorum. Herhalde bir formül bulur gibime geliyor, ve de bulunmalı.

Benim *Canlı Barikat* niyeti de böylece suya düşüyor olmalı. Sizin bu konuda ne düşüneceğinizi, *Politika* ve Konuk'tan beklediğiniz

[6] Neşo Neşev: İstanbul'da, Bulgaristan Başkonsolosluğu'nda kültür ateşesiydi.

yanıtları, şiir derlemesinin nereye yöneleceğini merakla bekliyorum.

R. Fiş'e yardım kaygısıyle yine merakla beklediğim bir şey de -tekrar ediyorum- A. Özkırımlı'nın sözkonusu Bedreddin araştırması.

Ö. İnce'nin dört kitabı geldi. Bu incelik de beni duygulandırdı elbet. Kendisine teşekkürlerimi ve selâmlarımı sen iletiver. İki edebiyat arasında elçilik cümlesinden çok değerli emek ürünleri bu kitaplar. Onları iki hafta çantamda gezdirdikten sonra, nihayet Demirtaş'la yanında buluştuğumuz gün İ. Cambazov'a sundum. Ve Demirtaş'ın önünde konuştum. Bu arkadaşımızın Sofya Pres'çe çağrılmasını önerdim. İsmail kitapları aldı. Gereken notu da aldı. Gereğini düşüneceğini söyledi. Demirtaş da önerimi destekledi. Biz bu işi kotarmaya çalışırken, Kalçev'in Demirtaş'a verdiği öğle yemeğinde, Bojkov'un kulağına çalındı Ö. İnce konusu. Hemen ilgilendi. "Ah, biraz Bulgarca bilseydi, onu hemen, bu Haziran'da yapacağımız çevirmenler sempozyumuna çağırabilirdik Naime Yılmaer'in yanısıra." dedi. Biz, bildiğimizce, İnce'nin Fransızca'dan çeviri yaptığını söyledik. Enisonu anladım ki, Naime'nin yanısıra, sözkonusu sempozyuma, Sendika'nın önerdiği Ankara'dan bir genç eleman (belki öğretim üyesi) gelecek. Kısacası, İnce'nin işi gündemde. Bu yıl olmazsa, gelecek yıl, ben, İsmail'in bir çare bulacağına inanıyorum.

Demirtaş'la birkaç şiir de okuduk. Son şiirimi "Kulağım Kirişte"yi ve "İçsel Savaş"ı istedi benden. Vakit bulup da kopya çıkaramadım. Lütfen sen sağla bunları ona. Benim bir de "Ekmek" başlıklı şiirim var son zamanların ürünlerinden. Onun -bir kopyası vardı- verdim kendisine. Sen de ondan ekmek iste.

Bizde hemen belirtmeye değer bir yenilik yok Kemalciğim. Sağlığımı dengeli tutmaya çalışıyorum. Romanı işleme çalışmalarım devam ediyor. Mart sonunda bitecek gibi. Sonra orijinalin tekrar daktilo edilmesi filân derken, size ulaştırmamız herhalde yazı bulacak.

Bana, *Felsefe Dergisi* de, *Türkiye Yazıları* da hâlâ gelmedi. Şaşıyorum doğrusu. Pek aksadı bu sefer. Yeni adresimi (Apt. 52) de katarak, kendilerine bir kez daha vermen iyi olur.

Cumhuriyet'te Sennur'un "Suya Şarkı"sını okudum. Elleri nur olsun. Özyalçınerler'e selâm ve sevgiler. Mehmed Kemal'e de, mektubunu aldığımı, çok sevindiğimi ve kendisini beklediğimi söyle lütfen.

"Güllü Çeşitlemeler"i gün ışığına çıkarma işini Elenkov'la bundan böyle tezgâhlıyacağız. Henüz *Lit. Front*'ta[7] sıra bekliyen şiirler gün ışığına çıkmış değil. Mart'ta sıra gelecek onlara (Sennur'a, Gökçe'ye, sana) diyor Elenkov. Bekliyoruz.

[7] Edebiyat Cephesi.

Yalınlığın lirizmi düşünceni tamamen paylaşıyorum. Doğru yoldasın, şiirini bu yol güçlendirecek daha da, ve eleştiriden önce kendi düşünce doğrultuna bakarak hizaya gel.

İşte böyle sevgili dostum. Özlemle gözlerini öperim. Evimizden evinize en iyi dileklerle.

Sizin

4

6 Mart 1978

Kemalciğim,

Altan'a yazdığım mektubun sonuna kattığım mesaj beni kandırmadı. Biraz daha diyeceklerim var.

Güllü şiirlerin ak çevirilerini hazırlattım. Bir ozan arkadaşla daha öte çalışmamız gerek bunlar üzerinde. Ne yazık, Nikolay Tsonev burada değil. İki ay oldu artık, karısıyle tekrar Cezayir'e gittiler iki yıllığına. Orada, daha önce ak çevirilerini beraber hazırladığımız yeni Nâzım çevirileriyle uğraşıyor.

Elenkov, "Yap yakıştır, getir" dedi ya, fazla güvenemiyorum. Sennur'un iki şiiri, senin (Nikolay'la yaptığımız) şiirin, Enver'in iki şiiri hâlâ sırada. Galiba, sitemlerim etki yapmış olacak ki, Kalçev'in Enver'e resmi yemek verdiği akşam (28 Şubat), bunların sözünü ettiler, yakında edebiyat gazetesinin arka sayfasında hepsinin birden çıkacağını söylediler. Bekliyorum.

1 Mart günü Balkan otelinde Enver'le beraberken, radyodan Stefka Pırvanova bacımız geldi onu görmeye. Yanında, 25 Şubat günlü *Cumhuriyet*'ten daktilo ettirdiği senin "Ozanın Gözü" şiirini de getirdi. Rica etti, Enver'e ben okuyuverdim bu şiirini. Alabildiğine de kıvandım okudukça. "Sökmüş ve sökecek bütün şafakların habercisi" olarak ozanı tanımlama çok güzel. Bütün şiir güzel. Şu var ki, ozan, bu şafakların yalnız habercisi de değil, emekçisi de. Sökmüş ve sökecek bütün şafakların kanter içinde emekçisi, ilk habercisi. Bundan ötürü, Nâzım, şiire "zanaatların en kanlısı" diyor. Ahmed Arif de, ozanı "namus işçisi" olarak tanımlıyor. Bunların yanısıra, senin getirdiğin bu tanım pırıl pırıl, düşünsel açıdan çok sağlam. Bu şiirinde, aldığını söylediğin eleştirinin aradığı duygu payını fazlasıyle koyabilmiş bulunuyorsun dizelerine. Sağol. Kutlarım.

Elbette ki, bu şiirini de sözkonusu ettim Elenkov'la ve Kalçev'le konuşmamda. "Hemen çevir" dediler. Yapacağım, merak etme.

Elenkov'la, pek yakında, Türkiye'den dönüşlerinde getirdikleri kitaplara eğileceğiz. Çağdaş edebiyatımızın bu son ürünlerini (şiirde, öyküde, romanda), konu ve düşünsel içerik bakımından özetleyip sunacağız dış ilişkiler koluna. Elenkov da, şiirde, öyküde ve romanda, bu yıl sonuna kadar, bellibaşlı edebiyat gazete ve dergilerinin, bir de Profile yayınevinin, çağdaş Türk edebiyatının bu ürünlerinden en yaraşık olanlarına yer ayırmalarını isteyecek. Bu, ilke olarak yönetim kurulu kararı.

Ama beni bekliyen iş çok. Daha romanımı işlemeyi de bitiremedim. İşte böyle. Öperim.

Not: Eski mektubunu kurcalarken, *Acı Lokma* hakkında söylediklerini çıkarırken, "Sozopol" şiirimi yayımlamak istediğin kaydı gözüme ilişti. Acele etme. Onu işledim biraz. Yeni kopyasını ileride gönderirim.

5

Sofya, 3 Mayıs 1978

Sevgili Kemal,

15 Mart günlü mektubuna ancak bugün yanıt verecek duruma gelebildim.

Önce, mektubundaki değinmeler ve sorular sırasıyle diyeceklerimi diyeyim:

A. Kadir'in istemiyle ilgili diyeceklerimi mektubumun sonuna ekliyorum.

- Elen, Nisan boyunca sonuç alamadı. Ben Hisar'dayken telefon da etmiş size. Hâlâ sonuç bekliyor. Ümitli. Olursa, Haziran'da gelebilecek. A. Kadir'le şiir çevirisi yapamaz. Anlar okuduğu şiiri, ama gerektiği gibi Türkçeleştirip de ağızdan aktaramaz. (Şimdiden müjdesini vereyim: Elen gelebilirse, artık işlemeyi bitirdiğim ve daktilo ettirmekte olduğum ***Kardeş Evi***'ni de onunla göndereceğim.)

- KONUK Yayınları'ndan gelen sesi, olumlu ve memnuniyetle karşılamamız gerek. Sözkonusu kurul oluştuysa, artık somut sonuç da gecikmez sanırım. ***Ali'nin Biri***'nin orda çıkması, bir başlangıç olarak, iyi olur. (Onu ve ötesini beklerken, senin bir yandan şiirleri Öncü'yle gerçekleştirme çaresi aramanı önermek istiyorum.)

Hisar'da yazdığım son şiiri ekliyorum mektubuma. Bunda da yer verdiğim yerel ağız'a özgü birkaç deyişi, biçim olarak, özün kendisi, içerikteki aşırmalı-kinayeli nitelik gerektirdi. Diyeceğim, başlığı tuttu

beni bu şiirin biraz da. Giderek tüm kitabınıza ad bile olabilir gibime geliyor "Evlere Şenlik". Sen ne dersin?

- Nâzım yıldönümü anma sayısı için "Haziran Şiirleri"mi düşünmüş olman isabetli ve sevindirici. Şiir üzerinde ek çalışmalar yapmış olmamı düşünmen de doğal. Ben, yıllar da geçse, şiirimi basılıncaya kadar işler dururum. Birkaç düzeltme yaptım. İlişik olarak sunuyorum. Gecikmiş olursak bunlarla, sözkonusu düzeltmeler provalarda bile yapılabilir. Nazım'ı anma sayısına "Nâzım'ı Okurken" başlıklı şiirim de girse, iyi olur. Vaktim olsaydı, anma sayısı için Nâzım hakkında bir yazı, ya da anı filân da yazabilirdim. Ne yazık, geciktim. A. Kadir'e yardım işinden vakitlice kurtulamadım (hiç bir işi serçe parmağımla tutmaya alışamadığımdan!).

Felsefe dergisi iki parti geldi. Sağolsunlar gönderenler ve sağlayan. Bol bol dağıttım eşe dosta. Timuçin'in Nâzımlı kitabı hakkındaki yazıyı *Cumhuriyet*'te okuduğum zaman, "kitabın kendisini kim bilir ne zaman edinirim" diye geçtiydi içimden. Derken, diğer kitaplarıyle birlikte paketi geliverdi. Hay sağolasınız! Şöyle bir baktım yalnız ilk ağızda. Sindire sindire şimdi okuyacağım Nâzım kitabını da, onun kendi şiirlerini de. İleride söyleşiriz bu konuda. Şimdilik Afşar'a candan teşekkürlerimi iletiver. Hem şiirlerimi yayımladığı, hem kitapları, hem de özel bölüm vaadi için.

(Not: *Felsefe*'deki şiirlerim arasında "İçsel Savaş"ın "Paşa Gönlüm" bölümünün ilk dizesindeki "Türkiyedeki" sözcüğü yanlış dizilmiş; "türküdeki" diye düzeltilmesi gerek.)

- Güze kadar bu özel bölüm hazırlığını yapabilirim elbette rahat rahat. Senin elinde "Zırdeli" başlıklı öyküm var. Bir yere vermediysen, bu özel bölüm için sakla onu. İki öykü daha yazacağım en azından. Birkaç da şiir oluşur herhalde o vakte kadar. Ayrıca somut istekleriniz olursa, yazarsın. Ben bu ayın sonunda hazırlığa başlıyorum (allah kahretsin, galiba yine bir aylık bir hastane dönemi girecek araya; beni yine bir kalafata çekmek istiyorlar).

- Levçev çevirilerim eline geçti artık sanıyorum. Tarık'tan elbette bu olumlu tutumu beklerdim. Teşekkür ederim. Bana çeviriler hakkında görüşlerini yazarsan, sevinirim. Georgi Cagarov üzerindeki çalışmalarını bitirdim bir yandan. 40 şiir çevirdim ondan. Bir danışmamız daha olacak kendisiyle yakında. Sonra onu da Neşev aracılığıyle ulaştıracağız. Hangi yayınevi basarsa bassın, yine öylece yardımcımsın.

- R. Fiş'in Bedreddin'le ilgili gereksinmelerini tamamladık çok şükür. Girişti artık o işe. Şimdilik sesi çıkmıyor. Özkırımlı'yla ilgili açıklamana teşekkür ederim.

- *Vatan* gazetesinde yayımlanan şiirleri de, öteki materyali de gördüm. Sevindim. Ceyhun yüz ağarttı. Mektubunu da aldım bu arada. Yanıt veremedim daha. Nedeni de belli. Sen kendisiyle enikonu bir konuşuver, aktarıver bu dediklerimi, olur mu? Bir ön mektup yerine geçer hiç değilse. Ben onun gazeteci arkadaşı Can Aksın'la görüşemedim. Aradığımda otelinde yoktu. Sonra da buluşamadık birtürlü. Hayıflandığını İsmail söyledi sonradan. Ben de hayıflandım, ama neye yarar? Ceyhun'a elimin değeceği ilk fırsatta ayrıca yazacağım elbet. Şimdilik sen öpüver gözlerinden. Bir düşüncesi vardı, gerçekleştiremediği için hiç hayıflanmasın. Elbette, dedikleri doğru, ben de kendimi hep aranızda hissediyorum. Nâzım, hapisteyken "dışarıyla yaşamak" diyordu. Ben, bunun gibi, yurt dışındayken, "içeriyle yaşıyorum". Böyle olmasa, dayanamam ötesine gibime geliyor. Benim sanatçı olarak içeriyle yaşamam, sizlerle dostluğum, sizlere sevgim, sizlerle bu yazışmalara konu olan çalışmalarımdır.

- Senin şiir kitabını dört gözle bekliyorum. Heyecanla okuyacağım, ve diyeceğimi diyeceğim yine elbet. "Dikkat çektiğin, eleştirdiğin noktalara her zaman katılmasam da..." diyorsun. Bu, bana, senin şiirin, dizeler, ayrıntılar üzerine ağabeyce eğilmekten el çektiremez. Katılmamakta senin ozan kişiliğin vardır. Bu yoksa, zaten ozan da yoktur. Ben diyeceğim diyeceğimi, sen de seninkini diyeceksin. Okuyucu da denebilecek olanın en iyisini, en doğrusunu diyecek.

(Gördüm. Çıkmış kitabın. Gazetede ilânını okudum. Kutlu olsun. Daha nicelerine!)

Sen ozanın "habercilik"i konusunda, Geo'ya yaslanarak yaptığın açıklama, gerekçe ve savunuları tümüyle geniş okuyucunun da bildiğini sanıyorsun. İşte yanılgımız burada. Ben bizim karnımızdaki anlamı okuyucunun da açık-seçik bilmesinden yanayım. Bu tutumun şiirime de öykünden geliyor. Ben her iki türde de dolaysız, sade, bir köşeciği ve ayrıntısı bile karanlıkta kalmadan söyliyebildiklerimizin, mesaj haline getirebildiklerimizin, bizim koşullarımızda ve günümüzde iyi sanat olduğu kanısındayım.

Şiir çalışmalarımda, hele Nâzım'la beraber olduğunuz yıllarda, hep bir şiir üzerinde çalıştığım sürece, "acaba Nâzım bunun burasına ne der" düşüncesini de kılavuz edinerek çabaladım. Sen de, çalışırken, "Fahri ne der"i kılavuz edinebilirsen, böyle bir soylu endişeye, saygıya yer verebilirsen içinde, iyi olur, zarar değil, yarar görürsün bundan. Bu oranlamada kendimi Nâzım'la terazilediğim, ya da kendimi tepende -Nâzım'ın benim tepemde dikildiği gibi- dikilir durumda gösterdiğim için, özür dilerim. Buna şiir ustalığım değil, en azından yaşım elverir. Yoksa şiirimle sizin kuşağınızın gerçekten saygı-

değer zorlu ozanlarının hiç birinden üstün değilim. Ben, sizlerle, hepinizi ozanca severek, hepinizle ozanca etkileşerek bütünleşmeye çalışıyorum.

"Eleştiri"ye gelince, eskiden söylediğimi yinelerim (hani bundan önceki, ya da daha önceki mektubumda dediklerimi: Önce kendinden hizaya gel!). Mart'ta Halikarnas Balıkçısı[8] rahmetli üstadın mektuplarını okuyordum Azra'ya.[9] Günlerce esrik gezdim. Hemen, kesinlikle diyeceğim ki, bizde bugün aydının diyen aydın, Halikarnas'ı bu mektuplarıyle, *Hey Koca Yurt*'la okuyup anlamadıysa, o dediğinde tüm haklı değildir. Adam vurgun olduğu denizin kendisi gibi: Derya! Diyeceğim, eleştiriye de değiniyor bir mektubunda. Bu konuda neler dediğini, ve bunların benim sana dediklerimle yakınlığını, o mektuplar kitabını yeniden aç, 33. sayfasında bir daha oku. (Bk: "Sen kritiklere fazla önem veriyorsun"la başlayıp, "o ne diyorsa onu yap"la biten paragraf). Aynı konuda 151/152. sayfada da değinmeleri var.

"Ozanın Gözü" şiirini ve "Güllü Çeşitlemeler"i, Nikolay Tsonev'ten sonra en güvendiğim çevirmen olan İvan Kolarov'la çevirmeye başlıyacağız yakında. Adam aylardır, yüklüce bir Nekrasov çevirisiyle uğraştı. Yeni bitirdi. Artık merhaba, dedi geçenlerde. Bu arada Ecevit'in birkaç şiirini çevirdi S. Pırvanova'yla birlikte. Şiirler *Lit-Front*'ta da çıktı geçen hafta. (Bu konjonktürel bir iş, bir hesap işi!)

Enver'in, Sennur'un, senin şiirlerin hâlâ sırada. Bekliyecek de daha. Benim de geçen güzden bir öyküm ("Zırdeli") sırada. İki de şiirim var sırada. Çare yok. Nedeni, sorduğun varyantların hiç biri değil. Şiirleri de beğeniyorlar, çevirileri de. Yerleri yok, yerleri! Ötesi, dediğin gibi, bürokratik engel. Aşılacak elbette hepsi.

Enver demişken: Paris'te bir dostum (Hasan Kudar), sana, yakında, ya elden, ya postayla, bir kitap gönderecek. Ben yazdım kendisine ve sana göndermesini rica ettim doğrudan. Bu kitap P. Neruda'nın *Chants Generale*'inin üçüncü cildi. Eline geçince, Enver'e ulaştırmanın çaresini ara tezinden. Sağlam aracı bulamazsan, kendisinin çıkıp gelmesini bekle. Ya da yazarak sor. Adresi, biliyorsun, Erzincan, Kemaliye, Çit köyü. O daha önce başarılı çevirler yapmış Neruda'dan. Bu soylu işe devam etmek istiyor. Buradan ayrılmadan önce, eksiği olan bu kitabı sağlamamı rica etmişti.

- Elenkov'la çağdaş edebiyatımızın ürünleri üstüne eğilmemizde - hâlâ önümüzde duran işlerden biri-, gereksinme duydukça, sana yazarım, danışırım. Bu iş de henüz donuk, buzları çözemedim

[8] Cevat Şakir Kabaağaçlı.
[9] Azra Erhat.

birtürlü. Vakit de yetmedi hani. Elenkov hâlâ hasta. Ayakta gerçi, ama yakınması çok. Bana, aynen, mülâkat konusunda, "allahaşkına, izin ver, biraz soluklanayım, Kemal de affetsin beni, hazır değilim birtürlü sorularını yanıtlamaya, biraz daha zaman geçsin" dedi. Senin kitabını bu yüzden geciktirdiğini söylemem de sonucu değiştiremedi.

Sen sosyalist ülke ozanları (hele Bulgar ozanları) konusunda kafanda oluşan görüşü hele paylaş benimle, daha sonra benim de diyeceklerim, ekliyeceklerim olacak herhalde. Şimdiden söyliyebileceğim şu özetle: Çok güçlü bir şiirle karşı karşıya değiliz. Bunun nedeni, bence, bir bakıma gelenek, gelenekte derinlik noksanlığı (bu şimdilik aramızda kalsın).

- Sana yerli ozan Naci'yi ileride tanıtmaya çalışırım. Şimdi, elimdeki bütün şiir kitaplarımızı verdim kendisine, bizim şiiri tanıtmaya çalışıyorum ona. Sonra da onu size tanıtırım. Ceyhun'un dedikleri doğru. Değerli şair Naci. Daha da gelişecek. Öfkesi, bir yerde olumlu, bir yerde olumsuz çizgisi onun.

Recep Küpçü'ye gelince, o rahmetlinin iki şiir kitabı Aziz Nesin'e geçen yıl ulaştırıldı. İlgilenmişti. Kendisinden iste. (Biliyorsun, benim geçen yılki "Sozopol" şiirlerim de Recep'le söyleşilidir. O şiirleri işledim artık. Yakında son biçimiyle sunarım herhalde.)

Eh, Kemal'im, bu kadar yazdığım hem yetti, hem artı galiba. Bir şey unutmadığımı sanıyorum. Mustafa'yla Ümit'in Ceren kızı kutlu olsun, mutlu olsun, analı-babalı büyüsün. Arkadaşlara selâmlar (hele Adnan ve Sennur'lara. Ne oldu benim oralı öyküleri toparlama çabaları, sonuç verdi mi?). Buradaki arkadaşlardan da sizlere selâmlar.

Artık, sender yanıt gelse de, gelmese de, Elen'le yazarım bir daha.

Sizin evde bu ay onarım işi varmış, Elen'in söylediğine göre, telefonla konuşmuş Günseli'yle, kolay gelsin!

Hepimizden hepinize selâm ve sevgiler. Seni özlemle kucaklarım.

Sizin

Not: Lütfen, Habora'ya şunu da önemle duyuruver G. Cagarov'un piyesinin adı *Benim Küçük Ülkem* değil, *Bu Küçük Ülke* olacak.

A. Kadir'in çalışmaları konusunda:

Bulgar şiiri çevirilerini ertelemesi iyi olmuş bir bakıma. Eksik iş görmektense, "geç olsun, güç olmasın"ın doğruluğuna sığınmak daha iyi.

Sen, gerçi, Eylül'de (1977), bana A. Kadir'in giriştiği Balkan şiiri çeviri çalışmalarını duyurmuştun ve kaynak istemiştin. Ben de sağlama

işini İsmail'le görmeni salık vermiş, kendimden de ancak vaktiyle yaptığım Bulgar şiiri çevirilerini (elimdeki biricik kitabı) katabileceğimi söylemiştim. Sonradan öyle de yaptım, kitabı ulaştırdım.

Ne var ki, şimdi, 15 Mart günlü mektubunda ilettiğin "eksikler listesi"nden, vaktiyle kaynak sağlama işinin yeterince kotarılamadığını anladım. Yani Fransızca ve İngilizce olarak yeterince çeviri bulunamamış o zaman. Bir başka deyişle, hazırlığımız doğuluca olmuş. (Batılı mühendis 6 ay sürecek bir yapı işi için 6 yıl hazırlık yapar, şantiye kurarmış önce. Biz doğuluyuz, 6 yıl sürecek işe, 6 aylık bir hazırlıkla girişiveririz!) Bunları A. Kadir'i eleştirmek için söylemiyorum. Hakkım da yok buna. Kusur hepimizindir. Onun için de çoğul konuştum.

Senin mektubunu alınca, Yazarlar Birliği'ne, Elenkov'a koştum. Eksikler listesinin sözünü ettim. A. Kadir'in giriştiği güzel işin kapsamını, yeteneğinin verdiği umudu ve güveni övdüm. Yardım istedim. Bulgar edebiyatını dışarıda tanıtmayla uğraşan bir özel komisyon varmış (benim haberim yoktu!). Başkanı Bojidar Bojilov'muş. Elenkov da üyesiymiş bu komisyonun. Beni hemen komisyon sekreteri hanıma gönderdi. Oturup hep beraber bu işi nasıl kotarabileceğimizi görüştük, plânladık ve işbölümü yaptık.

Derken, daha ertesi günü, beni Telif Hakları Ajansı Genel Müdürü'nün edebiyat kolu referenti olan hanım çağırdı. (Müdür hastaydı o günlerde.) (B. Habora'nın yayıncı olarak bir bu Ajans'la, bir de Sofya Pres'le alışverişi var.) Meğer, iki ay önce, belki de Romanya dönüşü buradan geçtiğinde, Habora, A. Kadir'in sözkonusu eksiklerinin tamamlanmasını (bir başka liste vererek) Ajans müdüründen rica etmiş. Müdür referent hanıma havale etmiş işi. O hanım da birbuçuk aydır bocalamaktaymış. Beni çağırmasının nedeni de buymuş. Doğrudan doğruya, "İstanbul'dan A. Kadir ve B. Habora'nın böyle böyle ricaları var, ben birtürlü işin hakkından gelemedim, aman, sen yardım et" dedi. Ben de hemen senin mektubunla yeni bir eksikler listesi aldığımı, bunun gereğini yerine getirme işini Birlik'te, Komisyon'da tezgâhlamaya çalıştığımızı söyledim. Sevindi. Doğal olarak, hemen, iki kanaldaki hazırlık çalışmalarını bağdaştırmayı kararlaştırdık.

Böylece somut çalışmaya Mart sonunda başladık: Ajansın referenti hanım Fransızca ve İngilizce *Obzor* dergilerinden gerekli olanları bulup buluşturdu, bir de Fransızca çevirilerin bulunduğu biricik kitap olarak *La Poesie Bulgare*'ı sağladı. Bu Fransızca ve İngilizce kaynaklarda şiiri bulunmıyan eksik ozanların şiirlerinin beyaz çevirilerini hazırlamayı da ben yüklendim (Hasan Karahüseyinov arkadaşımız da birkaç şairi hazırlıyarak yardımcı olmayı kabullendi.)

Komisyon'un sekreteri hanım, biyo-bibliografik verileri toplamayı yükümlendi. Bunların (her biri yarımşar sayfa) çevirileri de bana kaldı. Böylece, verileri, beyaz çevirileri yapılacak şiirleri alıp, Nisan'ın 10'unda Hisar'a (Birlik'in çalışma evi var orda) gittim. On gün kaldım orda. İşi bitirdim. 22 Nisan'da Sofya'ya döndüm.

İşte 1 Mayıs arifesine kadar, bu işbölümünün sonuçlarını birleştirmeye, Ajans'ın eliyle -kanaldan- size, yani Habora'ya gönderilmek üzere teknnilleıneye çalıştık.

Nihayet bugün (3 Mayıs) kanaldan gönderilmek üzere Ajans Müdürlüğü'ne teslim ettiğimiz pakette şunlar var:

1. Fransızca ve İngilizce birçok Bulgar ozanının şiirlerinden çevirileri içeren *Obzor* dergileri.

2. Fransızca çevirileri (bu çeviriler şiirsel olmaktan çok düz çeviri niteliği taşıyor, pek başarılı değil diyorlar!) içeren antoloji: *La Poesie Bulgare.*

3. Bu iki kaynakta da şiirleri olmıyan, ya da şiirleri sayıca yetersiz olan ozanlardan bizim seçtiğimiz bazı şiirlerin çevirileri veya beyaz çevirileri (ayrı bir zarfta, çoğu benim beyaz çevirilerim, ötesi de H. Karahüseyinov tarafından hazırlananlar).

4. Bu iki kaynakta olmayıp da, bazı ozanların ayrıca -ricamızla- hazırlayıp ya da sağlayıp verdikleri Fransızca ve İngilizce bazı çeviriler (B. Bojilov-İngilizce; Liana Daskalova-Fransızca, kendisi hazırladı; A. Germanov-İngilizce).

5. Benim, çoğu Nisan Kuşağı ozanlarından vaktiyle yapıp da Ö. F. Toprak'a gönderdiğim şiirsel çevirilerimden artarak elimde kalanlar. (Ötesi, yani onun orada yayımlayamadıkları, yararlanılmak üzere kendisinden istenebilir. Birkaçını, *Milliyet Sanat Dergisi*'nde yayımlamıştı, "Nisan Kuşağı" şiirini yorumlıyan bir yazıyla birlikte - sayı 186, 28 Mayıs 1976.)

6. Eksik ozanların (sizin listede 17 ozan; eksiktir korkusuyle biz de birkaç ozan daha kattık, hepsi 29 kadar oldu) biyo-bibliografik verileri, başlıca şiir kitaplarının adları ve basılış yılları.

(Bunların dışında, daha eksiğiniz varsa ya da çıkarsa, aynı kaynaklarda bazılarını bulabileceğinizi umuyorum. Yok, bu kaynaklarda da bulunamıyan bazı eksikler çıkarsa ek olarak, yine isteyin benden ilerde, onları da tamamlıyalım.)

(Yeri gelmişken, şunu da söyliyeyim: Eksik listenizde, bir de "kısaca sanat anlayışları" isteği var. Bunu sağlamak olanaksız. Bir kere, bu ozanları kişisel olarak bulmak, sormak ve bu anlayışlarını ellerinden almak ya da saptamak olanaksız. Telefonla veya yüzyüze defalarca aldatılmaya, atlatılmaya benim de dayanı gücüm, sabrın ve vaktiin

yok. İkincisi, bunların sanat anlayışlarını yazılı ve basılı olarak bulabileceğimiz bir kaynak da yok. Böyle bir ricayı ancak Liana Daskalova yerine getirdi ve şiir anlayışını birkaç cümleyle özetledi.)

Biz, hem Ajans, hem Birlik ve Komisyon, bu eksikliği gidermek için, akıllı bir eleştirmene, 10 sayfalık, Bulgar şiirini kronolojik bir sırayla inceleyip yorumlayan bir önsöz yazdırmayı kararlaştırdık. Giderek, adamını bulup, işi havale de ettik. İleride, bu önsözü de çevirip ulaştıracağız.

Not: Lubomir Levçev'ten, 33 kadar şiiri benim çevirimle, bir kitap halinde Koza'nın elinde ve belki de şu anda gözden geçirmesini rica ettiğim K. Özer'de. Bu kitaptan da şiirler alınabilir, ya da yararlanılabilir.

Keza, Georgi Cagarov'tan da böylece bir kitap hazırlamış bulunuyorum. Bu kitap tasarısı Mayıs sonunda Neşev'e gönderilmiş olacak. Hangi yayınevinin basacağını bilmiyorum. Gösterdiğimiz kaynakların ve H. Karahüseyin'in çevirilerinin dışında, bunlara ek olarak, bu çeviri kitabımdan da ileride yararlanabilirsiniz.

L. Elenkov'tan çevirdiğim "Dipte" şiirini de alabilirsiniz (3 Mart 1978, *Vatan* gazetesi). (Ancak, dizgide kuple aralıklarına dikkat edilmemiş. Ayrımları siz düzeltin.)

Bir not daha: Bulgar şiirinin Arnavutluk şiiriyle aynı ciltte verilmesi düşüncesi, burada Birlik'çe pek iyi karşılanmadı. Ayrı verilse iyi olur.

Bütün bunlardan sonra, bir diyeceğim de şu: Benim çeviri veya beyaz çeviri katkım, hiç bir sorun yaratmasın. Varsa böyle bir katkım, bunu önce şiire, sonra dostlara ve dâvamıza bir hizmet sayıyorum. Ben ödev belliyerek çalıştım ve daha da gerekliyse çalışacağım. A. Kadir'in yetenekli, usta ve soylu çabasına, bu katkımdan ötürü adım katılmasa da olur.

Bir küçük ricam var yalnız A. Kadir'den: Bende onun ve Azra'nın *İliada* ve *Odysseia* çevirileri yok daha. Gönderebilirse sevinirim.

Kendisine selâmlar ve başarı dileklerimle.

4 Mayıs

Mektubumun sonunda Altan Yalçın için bir not koymuştum. Şimdi gözlerim yaşararak kestim o parçayı. Evcek, karımla oturup bigüzel ağladık. Oysa bugün karımın 50. doğum yıldönümü. Gülmeliydik. Gülemedik.

Sabahleyin şehre indim. (Vedat) Türkali'yi görmeye. Dün gelmiş. Birlik'ten yatacak yer sağlamalarını rica etmeyi bana bırakmış

Cambazov. Adam çağrılı değil. Bulgar sinemacılığıyle ilgilenmek üzere uğramış. Oranın da çağrılısı değil resmen. Tek sözle, tadsız bir iş. Birlik'ten razı olmadılar. Tatarlı'nın oraya yerleştirdik arkadaşı birkaç günlüğüne. Bizde olanak yok. Karımın doğum günü münasebetiyle en yakın bir iki akrabası sökün edip geldiler. 6-7 Mayıs günleri de bizde bir küçük onarım işi var; eve usta girecek. İçim sızlıyarak özür diledim Türkali'den. Neyse. Görüştük. Sinemacılık müdürlüğünde ilk temasına aracılık ettim. Birkaç gün kalacak. Bura sinema çevreleriyle teması en azından programlandı. Yarın bir stüdyoya götürüp bir film gösterecekler ona özel olarak, 5 Haziran'da Türk Film Haftası başlıyor. Onu da çağıracaklar. (Buradan Demokratik Almanya'ya, İskandinav ülkelerine doğru yola devam edecekmiş birkaç gün sonra. Haziran başında sözkonusu hafta için tekrar gelecek. Çünkü haftanın ilk Türk filmi onun senaryosu: *Kara Çarşaflı Gelin*.

Demem o ki, söz arasında, bana Madaralı Ödülü'nde ikincilik kazandığımı söyledi *Acı Lokma*'yla. Doğru dürüst sevinmeye fırsat kalmadan, bu katılım önerisinin sizlerden, senden, Altan'dan gelmiş olabileceğini, bundan haberim olmadığını filan söylemek istedim. Bitiremedim. Bana Altan'ın birkaç hafta önce ölüverdiğini söyledi. Tepemden kaynar sular döküldü. Kaskatı sustum kaldım. Çok geçmeden de kendisinden ayrıldım.

Eve geldim. İşte bu sayfayı yazmaya başladım. Ben dışarda, Hisar'da olduğum sürece düzenli gazete de okuyamamış, radyo da dinlememiştim. Sevgili Altan'ı kaybettiğimizden de bu nedenle haberim olmamıştı. Ödül işini de bilmiyordum. Oysa 17-20 günlü gazetelerde varmış haberi. Yarın, belki de öbür gün radyoya gidip gazetelere bakacağım.

Konuklar gelmeye başladılar karımın günü için. Bende neşe yok. Karımda da. Bu akşam bir tek de içsem, herhalde bozulurum. Dostumuza rahmet, Dora[10] bacımıza sabır dilemekten başka diyecek şey kalmıyor. Bizim başsağlığı dileklerimizi lütfen sen ilet mutlaka ona.

Not: Ayrıca yazdım, başsağlığı diledim.

5 Mayıs

Bugün mektubumu postalamadan önce birkaç satır daha yazmam gerekiyor.

[10] *Dora*: Altan Yalçın'ın eşi, doktor.

A. Kadir için yaptığım hazırlığı iki gün sonra, 8 Mayıs Pazartesi günü Ajans'a teslim edeceğim. Onlar da gecikmeden kanala verecekler Habora'ya ulaştırılmak üzere.

A. Kadir hele bu kadarıyle işe başlasın, ya da kaldığı yerden devam etsin.

Bu durumda, beş ozan için hem yeterince Fransızca veya İngilizce çeviri gösteremiyorum, hem de beyaz çeviri sunamıyorum (Angel Todorov, Evtim Evtimov, Matey Şopkin, L. Elenkov, Penü Penev). Bu ozanlardan beyaz çevirileri (en az beşer şiir) H. Karahüseyinov yapmayı "yandan dalarak" üstlenmişti. "Beyaz çeviri" dediğimizi şiirsel çeviri anlamış, ya da öyle istemiş, şiirsel çeviriler yapmış ve buna göre de Birlik'ten (dizesi 1 leva üzerinden) ücret istemiş. Birlik de böyle bir peşin anlaşmamız yok, esasen ödev bu değil, beyaz çeviriyle yardım sözkonusu deyince, iş sarpa sardı. O da çevirilerini geri aldı. Şimdi ya bu sorun onun yararına çözülecek ve yaptığı çevirileri size yine beyaz çeviri niyetine sunacağız ilerde, ya da çözülmiyecek de bundan böyle ben kolları sıvayıp bu ozanlardan beşer şiirin beyaz çevirilerini yapıp elden ya da postayla ek olarak göndermek zorunda kalacağım (beyaz çeviriler belimi bükmüyor da, adamların kitaplarını kurcalayıp şiir seçmek daha çok vakit alıyor!).

İşte böyle dostlar. Habora eliyle emanetin elinize geçtiğini tezinden bildirirseniz, sevinirim. Başarılar dilerim.

6

Sofya, 29 Mayıs 1978

Sevgili Kemal'im,

Elen bugün akşamüzeri gelip, mektupları ve emanetleri alacak benden. Önce sana yazmak üzere makine başına oturdum.

Merhaba!

İş niteliği ağır bassa da, sana yazmak mutluluk benim için ama, bu mutluluğun tadına varamıyacak ve dilediğim gibi yazamıyacak kadar rahatsızım bir haftadır. Tansiyonun ne çıktığını kestirebiliyorum, ne düştüğünü. Zaman zaman artan bir başdönmesiyle hep esrik geziyorum. Sanırım, yeni bir kalafat için hastanede konaklamanın sırası geliyor. Göğsümdeki acayip ağrı, seyrek de olsa, yakamı bırakmış değil. Ne desem, ne yazsam, halimi, sağlığımdaki aksaklığı tanınlıyamıyacağımı biliyorum. Sonu hep kavrıyor ve kabul ediyoruz, ama sonun yaklaştığını bilmeye, hissetmeye katlanamıyorum.

Neyse, mızırdanmayı burada keserek, sorunlarımıza geçiyorum.

Önce kitabın kutlu olsun. Daha nice nice kitaplara! Şiirlerin çoğunu biliyordum zaten. Bir solukta okudum hepsini. En çok, belki biraz da Altan'la ilişkili olduğu için, "Haliç" tuttu beni. Derinleşme var, "camkesiği" etkilemelere yaklaşım var, ileri adım var teksözle bu kitapta. Ama bazı şiirlerde, yer yer, çoğu kez girişte, anlatım yanı ağır basan, şiirselleşmemiş dizeler ya da kupleler yok değil. Bu da en çok aldığın eleştiriyi tekrarlamak istiyenlerin işine yarıyacak.

Kitaplarının geldiği gün, belki de ertesi gün, Varna'dan Turhan Rasiyev (yergi ozanı) geldi. Bir gece kaldı bende. Ertesi gün, dönerken, bana imzaladığın kitabı da alıp götürdü. Şöyle sözleştik: Ben, Elen'le beraber, hemen, "Şu Varna'da"nın, "Ozanın Gözü"nün, "Gül Üstüne Çeşitlemeler"in ak çevirilerini yapmayı üstlendim. O da bunları, orada ozan Kolyo Sevov'la[11] beraber Haziran'ın 15'ine kadar şiirlemeye ve Varna'da çıkan *Orbita* (Yörünge) dergisinin yeni sayısına yetiştirmeye söz verdi. Biz Elen'le bir hafta önce Bulgarca ak çeviriyi kotarıp Varna'ya postalamış bulunuyoruz. Şimdi onlar çalışıyorlar. Hayırlısı, diyelim. (Ben bu çözüme sevindim; çünkü *Lit-Front*'ta hâlâ sıra bekliyoruz. Elenkov, hiç sıkılmadan, "Ecevit'in şiirlerinin araya girmesi bozdu sırayı" gibilerden baştansavma bir lâf etti. Ben de düpedüz ayıpladım.)

Elenkov demişken, sırayla girelim artık konularımıza:

- Kendisi Moskova'daydı yirmi gündür. Dönüşünde, mülâkatı artık vereceğini söylemişti. Ben de Elen'le iletmeyi düşünüyordum. 24 Mayıs Elif Bayramı'ndan sonra telefon ettim. Yine ipe un serdi. Yarın randevumuz var. Koparabilirsem, ve Elen de hareketini 1 Haziran akşamına ertelerse, belki yetiştiririm. Bakalım.

- A. Kadir için yaptığım hazırlığı 7 Mayıs günü Ajans'a teslim etmiş ve bir oh çekmiştim. Materyali hâlâ kanala veremediler. İki nedenle: H. Karahüseyinov'un çevirilerinin (keşki yardım edeyim diye araya girmeseydi!) ödenmesi işi sorun çıkardı. Günlerce çözülmedi. Yaptığı çevrileri geri alacağını söyledi. Ben de aynı şairlerin kitaplarını alarak kitaplıktan, bir ek çalışma için kolları sıvadım, yani onun yaptığı şiirleri yenibaştan çevirmeye oturdum. Derken, bir sinyal verdi, ödeme işi yoluna girecek galiba, dedi. Durdum. Sizin anlıyacağınız, ödemişler en ucuzundan, şiirsel çeviri yaptığı savında olsa da, ak çeviri ödemesine razı olmuş nihayet kendisi ve sorun çözülmüş.

---

[11] *Kolyo Sevov*: Kuruculuk yıllarında yapılarda çalışmasıyla olduğu gibi, denizci olarak da kendine özgü bir yaşamı olan, yaşadıklarını şiirlerine yansıtmakla ünlü, Varnalı şair.

Çevirilerini dosyada bıraktı. Böylece tekmillenen dosyayı (ikimizin beyaz çevirilerini, Fransızca ve İngilizce çevirilerin bulunduğu dergileri ve Fransızca antolojiyi) hemen gönderilmek üzere kanala vermelerini rica ettim. Birkaç hafta sonra herhalde Neşev ulaştırır Habora'ya ve A. Kadir'e.

Bu birkaç hafta daha gecikmeye birtürlü gönlüm yatmadığı ve daha uzayabileceğinden korktuğum için, yaptığım hazırlığın ikinci nüshasını geri aldım Ajans'tan geçen gün. İşte bu dosyayı "öncü" olarak Elen'le gönderiyorum. Bunda yalnız Karahüseyin'in çevirileri yok, ne varsa hepsi benim emeğim. Birinci nüsha, antoloji ve dergiler eline geçinceye kadar, A. Kadir bu benim dosyada çalışmasına temel olabilecek epey materyal bulacak.

Yine bu konuda ikinci sorun, önsöz sorunu. Bulgar edebiyatını dışarıda tanıtma komisyonunun (geçen mektubumda sözünü ettiğim), henüz oturmamış bir komisyon olduğu, ödeme yetki ve gücünden yoksun olduğu, H. Karahüseyinov olayından anlaşıldığı için, sekreter hanım, sözkonusu önsözü ısmarladığı eleştirmene "Dur" demiş. Sözün kısası, ileride bir önsöz gönderebileceğimiz şüpheli. İş oraya dayansın hele. Elbet gereğini düşünürüz.

Not: Ne Ajans, ne Komisyon, bana bu dosyanın belgelediği işimden ötürü, her hangi bir ücret ödemek niyetinde değiller. Ben de istemek niyetinde değilim (çünkü Karahüseyinov'un bu olaydaki ısrarı, eşik aşındırması, kavgaları vb. bana göre değil!)

Daha önce de yazdım ya, önemli değil. Ben A. Kadir'e daha öte hizmete de devam edeceğim. Bana güvenebilirler. Yalnız, Cagarov'tan çevirilerde acele etmesin. Fransızcaya, İngilizceye çevirileri de yüz ağartıcı değil. Hepsi beyaz çeviri niteliğinde sayılıyor, zayıf bulunuyor. Demek ki, bunları taban edinen bir Türkçe çeviri, orijinalden iki kat uzaklaşma doğurur kaçınılınazlıkla. Bundan kaçınmak için, benim Cagarov'tan kitapladığım çevirileri bekleyin (kendisiyle son konsültasyonu Elif Bayramı'ndan önce yaptım ve çevirileri artık Ajans'a teslim ettim. Onlar da yakında kanala verip gönderecekler. Dediğim gibi, Cagarov'u hangi yayınevinin kitaplıyacağını Neşev belirliyecek -Levçev çevirisi gibi-.) (Levçev çevirilerimin epey gecikmeden sonra, iki hafta önce gönderildiğini kesinlikle öğrendim; dosya Ajans Müdürü'nün hastalık nedeniyle işinde olamadığı birkaç ay boyunca bekletilmiş. Kendisi de, güya "anlamsız bir bekletme bu; gönderseydiniz" diye, referente çıkışmış!)

- Nikolay Tsonev'ten sonra, Bulgarcaya şiir çevirisinde İvan Kolarov'a güvendiğimi söylemiştim geçen mektubumda. Adam, yüklüce bir Nekrasov çevirisinden yeni kurtuldu. Şimdi, elinde, *100*

Sone Şedövrü (şaheseri-başyapıtı) adıyla kitaplanacak bir çeviri işi var. Balkanlar çapında soneler topluyor ve seçiyor şimdi. Ricası şu: Türk şiirinden (klâsik ve çağdaş) sone örnekleri. Var mı bizde, bilmiyorum. Bilmediğim şeyi hiç saklamam oldum olası. Araştıracağıma, sizlerden istiyeceğime söz verdim. Bu ricamıza da A. Kadir omuz versin lütfen. İvan'ın elinde, nerden bulmuşsa, yalnız bir sone var H. İ. Dinamo'dan. Çevirisini de epeyce başarıyla becermiş. Bilindiği gibi, sone çevirisi (yalnız çevirisi mi, kendisi de, yazması da) zor iş. Biçim çok kesin. Başta iki dörtlü, sonra iki üçlü, 14 dizeden oluşuyor. Her koşuğun son dizesi, daha sonrakinin baş dizesi oluyor. Böylece 14 koşuk tamamlandıktan sonra, bir de, her koşuğun ilk dizelerinden oluşan bir 15. şiir yapılıyor (buna "magistral" diyorlar Bulgar şiirinde) ve böylece yine Bulgar şiirinde "çelenk" dedikleri 15 şiirlik bütün, demet meydana gelmiş oluyor. İvan'ın dediğine göre, sone demetleri üç koşuklu, ya da 5-6 koşuklu da (şiirli) olabilirmiş.

İşte böyle, sözkonusu kitabın Türk soneleriyle de bütünlenmesi için, İvan'ın bu candan ricasına aracılık ediyorum. (Senin güllü şiirleri İvan'la neden çalışamadığımızın nedeni de anlaşılıyor kendiliğinden değil mi? Ben daha çok gecikmemek için, anlattığım çözümü yeğledim. Bir şey yitirmiş olmuyoruz. İvan yine bizim. İleride çalışacağız onunla.) (En azından birkaç ozandan 10 kadar sone örneği yeter.)

- Öteden beri, 77 Eylül'ünde Adnan ve Sennur'la tanıştığımızdan ve Sofya Devrim Müzesi'ni beraber gezdiğimizden beri oluşturmaya çalıştığım bir şiir vardı. Ben, şiiri yastığımın altında, dosyamda durduğu sürece, elim değdikçe işler dururum. Bunu da işledim böylece. *Yeni Hayat* dergisinin Ağustos sayısında çıkması kararlaştırıldı. İşte bir kopyasını gönderiyorum. Adnan'la Sennur'a selâmlarımla birlikte sunuver. (Adnan'ın ödülü de, sendikada yeni görevi de kutlu olsun. Başarılar dilerim.) (Ceyhun'un görevi bırakması nedenini de yazarsan bana kısaca, iyi olur.)

- Altan'a, rahmetliye, buradan dönüşünden sonra yazdığım ayrıntılı bir mektupta, vaktiyle *Acı Lokma*'nın baskısına yetiştiremediğimiz izlenim materyaline (dostların roman hakkındaki düşüncelerinden parçalar) ek olarak bir şeyler göndermiştim (giderek senin mektubundan bir ilgili parça da vardı onların arasında). Bunları, tümüyle, olası bir yeni baskıda kullanmayı düşünüyorduk... Şimdiki durumda ricam şu senden: Dora'yla konuş. O mektubumu, evvelki materyali ve ek materyali bulun, ve hepsini sen alıp sakla. Zamanı gelinceye kadar.

Öykülerim için de böyle bir derleme yapmak istiyordun. Ama henüz "Konuk" yayınları işi kesinleşmediği için, Adnan da orada kalan

öykülerimi derleme işini kotaramadığı için, pek acele etmiyorum.

Not: Altan, burada, hele dağda, epey resim çekmişti. Ceyhun'la, benimkilerden birkaç örnek göndermişti ("tezinden basabildiklerim bunlar" kaydıyle). Öteki resimleri basmaya eli değmedi sanıyorum. Ama filmler herhalde korunmaktadır. Bu işi de, Dora'nın izniyle, sen sonuçlandırabilirsin ve belki İsa Çelik'in yardımıyle başarabilirsin, sanıyorum. Ve Dora'dan da, senden de rica ediyorum. Zira Altan'ın yaptığı resimler, değeri bir kat daha artan bir anı oldu şimdi.

Altan'dan bir de, folklor (âdetler, gelenek, görenek vb) kitabı, ayrıca da bir gümrük terimleri kitabı (gümrük kılavuzu) istemiştim. Haydi, folkloru bırakalım şimdilik. Ama gümrük kılavuzu çok gerekli. İstiyen Türkolog arkadaş (benim bir öğretmen kızım) çok ısrar ediyor. Ona, burada, sınırda, Türklerin giriş çıkışında gümrük yoklaması yapan memurların (Bulgar memurların) yararlanabileceği Türkçe bir gümrük kılavuzu yazma ödevi verilmiş. İçinden çıkamıyor. Terimleri bilmiyor. Özcesi, bu kitap, Bulgar memura, bu yoklamayı (Türkçe) yapmayı öğretecek. Oradan, buna taban olabilecek bir kılavuz sağlanmadan, altından kalkılabilecek iş değil teksözle. Bunu böylece Altan'a da yazmıştım. Lütfen araştır Kemal. Yarıyacak ne bulabilirsen, postayla, taahhütlü olarak gönder. Hem tezinden. Sağlıyabilirsen hemen, Elen'le göndermek en iyisi.

Altan'dan (Dora'dan daha doğrusu), enson, bir parkinsonizm ilâcı rica etmiştim. Sağ elimin titremesi artıyor. Elyazım iyice bozuldu. Dora biliyor durumu. Dört-beş ilâç adı sıralamıştı. Hiç biri burada yok. İkincisi (galiba "Artan"), uygunsa eğer, sağlamanın çaresine bakıverin de, Elen'le gönderin. (Şimdi eğil de kulağına bir şey diyeyim: Eğer bu ricalarım bakımından Dora'ya yük olmayı, yersiz, vakitsiz, yasından ötürü münasebetsiz falan bulursan, hiç birini açma, zamana bırak hepsini. Ama yalnız ilâcın gereğini düşün. Ya da Ceyhun'a söyle, o düşünsün. Çünkü bu konuda bana sözü vardı.)

- Elen'in yolculanması kararlaşınca, Daskalovlara telefon ettim, "Mustafa'ya bir diyeceğiniz varsa, göndermek istediğiniz bir şey varsa (bebek için filân), hemen hazırlayın" dedim. Liana candan karşıladı bu ricamı. Bir küçük armağan almışlar, içine bir kart koymuşlar, paketi göndermişler bana. Ben de Elen'e veriyorum. Mustafa'dan ricaları şunlar: *Yağmurlar Cumhuriyeti*'nden dört-beş kitap. Bir de, Mustafa'nın son Fransızca mektubunda bildirdiği perspektif olanaklar hakkında, öteki kitap tasarıları hakkında ek bilgi. (Mustafa'nın vefasızlığını kınaya kınaya bir hal oluyorlar. Neylersin, elimden bu aracılığı yapmaktan başka bir şey gelmiyor. Daskalovların sizlere de ailece selâmları var. Evvelki gün 10 günlüğüne Macaristan'a gittiler.

En geç gelecek yıl, İstanbul'a gelmek istiyorlar.)

Daskalov'un bir önemli ricası şu Mustafa'dan: Orada, Daskalov'u basan yayınevinden örneğin, buraya, Yazarlar Birliği'ne, Daskalovları daha öte bir diyalog için çağrılayan bir mektup. Önümüzdeki yıl oraya gelme sırasına giremezse, hiç olmazsa böyle bir mektupla sağlamak istiyor gelmeyi.

- Senden önemli bir ricam da şu: Lise ve dengi okullarda okunmakta olan *Osmanlı Tarihi*. Sağlıyabilirsen, Elen'le ya da postayla.

- Gelelim Elen'in konukluğunun gerektireceği harcamaya: Bu konuklama, ne de olsa, seni ek harcamalara zorlıyacağı için, ve Elen de, kendisine, Hristo'ya, annesine vb. azçok pahada ağır bir şeyler almayı düşündüğünden, bu işin, burada bozdurabileceği dövizin ötesinde, parasal yanını ayarlamak bana düştü. Kaldı ki, benim de hiç değilse Oktay için bazı ricalarım olacak.

Bu nedenle, Nurer'e, Kurdakul'a ve Mehmed Kemal'e mektup yazdım ayrı ayrı. Ve her birinden Elen için 1000'er lira istedim. (Karşılığını borçlanacağız ve bir gün burada ödiyeceğiz her birine.)

Bu mektupları dostlara ulaştırmayı ve gereğini -Elen'i mahcupluk duyabileceği bir duruma düşürmeden- sağlamayı sana bırakıyorum.

Mektupların her birini okuyabilirsin. Nurer'den kendim için de dörtyüz lira istedim: Oktay'a bir kovboy pantolon ve bir Şile bezi gömlek alacak Elen. Hanıma da bir çift ucuz sabo ayakkabı.

Ayrıca Bahadınlı'ya bir mektubum var. Kendisinde emanette bir valizim var, onu gönderecek. Kişisel bazı ricalarımı da ona yönelttim.

Gönderdiğim şişelere gelince, bunlar şöyle dağıtılacak: Üç büyük şişe (iki mastika, bir vodka) M. Kemal'e, Kurdakul'a ve Nurer'e. Bir şişe şarap Bahadınlı'ya. İki küçük şişe erik rakısı da size. (Mastikanın birini yeğlersen, bu erik rakılarını M. Kemal'e aktarabilirsin.) Kusura bakmayın. Elen'i daha fazla yükliyemeyiz. Zaten kendisi de sizler için bir şeyler düşüneceğini söylemişti, ve benden yana bu kadarı için anlaşmıştık.

İşte böyle dostum, kardeşim. Evcek, hepinize selâm ve sevgiler. Mektubu yine çok uzun ettik. Seni özlemle kucaklarım. Tekrar kutlarım. Öperim. Elen'le iyi günler dilerim hepinize.

Sizin

Not:

- Bahadınlı'ya telefon edersen, kapalı konuşman iyi olur. Böylesini yeğler, bilirim. Olmazsa, uğrar, yayınevinde bulursun.
- Bana M. Eloğlu'nun sağlık durumunu bildir lütfen.
- Romanın daktilosunu ne yazık ki Elen'e yetiştiremedik. Haziran sonuna kadar

gönderme çaresi bulurum herhalde. Sen *Kardeş Evi* için, örneğin MAY'la bir ön görüşme yapsan, fena olmaz. Eğer vaktiyle *Acı Lokma*'yı bırakmadığımız için danlmadıysa.

7

Sofya, 7 Haziran 1978

Sevgili Kemal,

4 Haziran Pazar günü Kerim Korcan uğradı bana. Hemen hemen bütün gün beraberdik. Dönüşünü birkaç gün ertelemiş. İyi de oldu. Lıçezar'ın[12] son aldatması yüzünden Todorov'la gönderemediğim mülâkatı, böylece Korcan'la gönderme olanağı doğdu.

5 Haziran sabahı sözleşmiştik Lıçezar'la (belki onuncu defa!). Yine gecikmeyle geldi, yine üzdü beni ama, bu sefer kurtulamadı. Oturduk. Kapıyı kilitledik içerden. Telefon santraline de, "bizi rahatsız etme" dedik. Ve başladık. Soru soru, o konuştu, ben de çevire çevire tespit ettim. Böylece, daha sonraki ek çalışmayla işte bu yanıtlar meydana geldi. Ben rahatladım. Senin de gözün aydın!

"Gül Üstüne Çeşitlemeler"in birkaç parçasını İv. Kolarov'un çevirisiyle *Lit-Front*'ta yayınlama olanağı doğdu sonradan. Gelecek hafta için söz aldık. Bakalım. Bunun Varna'daki yayınlamaya bir zararı olmıyacak. Giderek, tadımlık bir öncü olacak bu parçalar.

Mülâkatın bir nüshasını da postayla göndereceğim ayrıca. Eline geçtiğini bildir. Korcan vaktiyle gönderdiğim fotoğrafı hâlâ senden alamadığını da söyledi. Bu kez görüştüğünüzde verirsin herhalde.

İşte böyle, iki gözüm. Özlemle kucaklarım seni. Elenkov'un da selâmları...

Elen kızımı da öperim!

8

Sofya, 22 Haziran 1978

Sevgili Kemal, kardeşim,

- Anmalıklara, kitaplara, Adnan ve Sennur'un armağanlarına, ve de Y. Ziya'nın armağanlarına candan teşekkürler ederiz. Bizi çok duygu-

[12] Bulgar şairi Lıçezar Elenkov.

landırdınız. Minnettarız.

- Elen'i harçlıksız bırakmıyan arkadaşlara da ayrıca teşekkürlerimi bildirirsen, memnun olurum.

- *Bülten*'den iki tane sunuyorum. Biri Y. Ziya'ya, biri Adnan'a şimdilik. (İki tane de Elen alacak, onları da Özakın ve Ceyhun için göndereceğiz.)

- İşte ensonu *Kardeş Evi*'ni sunuyorum. Sen oku. Bir de Şükran okusun ille şimdilik. Böylece, yapacağınız öneri için tam hazırlıklı olursunuz. (Romanın Bulgarcası 1979-80 plânında. Rusçası da öyle. Ama orijinalin İstanbul'da basılması Rusçasını çabuklaştırabilir.)

Bazı sorunlar askıda kalıyor: Şiirlerin yazgısı gibi, Konuk'la ilişkiler gibi.

- Paris'ten Enver için kitap gönderdiler mi? Dora *Acı Lokma* notlarını da bulabilecek mi? "Evlere Şenlik" şiiri ne olacak (ona hiç değinmedin)?

- *Gümrük Terimleri Sözlüğü*'nden başka, dediğim anlamda ve amaca hizmet edebilecek bir kılavuz gereksinimi giderilmiş değil. Bulabilirseniz, pek gecikmeden gönderin.

- Bize bir de üslûp konulu kitaplar gerekli. Gramerin uzantısı gibi bir şeymiş bu kitaplar. Daha doğrusu birkaç bölümlü tek kitapmış galiba. Üslûp özelliklerini ve tekniğini anlatıyormuş.

- Metin Eloğlu nasıl? Ameliyat oldu mu? Selâmlarımı iletiver. Ona da, Nur'a da. Bana yazarlarsa, sevinirim.

- "Sozopol" şiirlerimi işledim. İşte son biçimi. Bunu artık, özel sayı için katık edersin. Eski varyantı yırtabilirsin, epey yeri değişti.

Artık biraz ferahladım. Şimdi birkaç öykü üzerinde çalışmalarımı sürdürüyorum. Sağlıkça da, bu kez hastanesiz geçecek gibiyim.

Yakında daha uzun yazmak üzere, seni kucaklarım. Tekrar teşekkürler ederim.

9

Sofya, 10 Ekim 1978

Sevgili kardeşim, Kemalciğim,

Eline daha çabuk ulaşsın diye, mektubumu Tekin'le (Sönmez) gönderiyorum.

16 Ağustos günlü mektubun (Erbil'le yollıyamadığın hani) vakitlice elime geçti. Ama beni endişeye de düşürdü. Daha önceki Temmuz günlü mektubunu çok aradım. Paruşev'e bırakılmadığını yazıyordun.

Oysa kendisine daha sürekli eşlik edene değil, gerçekten Paruşev'e bırakmış. O da film çekimi nedeniyle epey bir süre İstanbul'da olduğu için, sözkonusu mektubu ancak dönüşünde bana ulaştırılmak üzere Stefka Pırvanova'ya aktarmış. Öyle ki, ben de Eylül'ün ikinci yarısında Moskova'daydım (dinlenme ve sağlık kontrolü sözkonusuydu), bu yüzden ancak Eylül'ün sonunda döndüğüm zaman Stefka'yı aradım ve böylelikle o Temmuzlu mektubunu ancak 1 Ekim günü okuyabildim.

Beni sevindirdin, Kemal. *Kardeş Evi* hakkında düşündüklerinde, ya da romanın sanatsal değeri, janr olarak nasıl nitelenebileceği, kurgusu vb. üstüne söylediklerinde çok haklısın. Benim ilk varyantı yarı yarıya işliyerek romanı bu hale getirmemin nedenlerini ancak seninle başbaşa vererek konuştuğumuzda açıklıyabilirim. Şu kadarıyle söyliyeyim yalnız: Parti ve güvenlik organlarına ilişkin anlatımda, verilerde, ayrıntılara düşmekten, ve sosyalizmin güvenlik organlarının çalışma ve işlem tarzını açıklama kapısına çıkan her şeyden sakınmamı öğütlediler partinin ve yayınevinin eleştirisel inceleme sonuçlarında. Ben işte buna uyarak işledim romanı. Kurguya, türüne vb. gelince, bu konuda senin dediklerini dikkate almakta artık gecikmiş bulunuyoruz. Ben bu kurguyla, bu romanın *Acı Lokma*'nın devamı olduğunu da hissettirme çabasıyle, böyle basite indirgenmiş bir biçimi yeğledim. Ve bunu artık değiştirebilecek durumda da değilim. Janrını, türünü gözönüne alarak, R. Fiş, bu anlattıklarımın roman mı, büyük öykü mü, sırf anılar ve biyografi mi olduğunu tartışmaksızın- bir çağcıl yapıt olduğunu söylemişti. Benim için, Kemal, her şeyden öte bu romanın *Acı Lokma*'yla bütünleşmesi önemli. Sonra, politik göçmenlik, bütün ülkeler arasında, bütün coğrafyalarda ortak bir yazgı olduğu için, bu romanla, öncelikle kendi deneyimimizi sergileyerek, bir ibret dersi çıkarılmak üzere, okuyucuya sadece birinci elden bir hammaddeler yığını, küçük küçük öykülerden oluşan öğütler toplamı sundum.

Moskova'da "Progres" Yayınevi romanın Rusçaya çevrilmesini ve yayımlanmasını kabul etti. Ve roman orada 1979 plânında. Ancak, daha önce de yazdığım gibi, Rusçasının çıkması, romanın orijinaliyle memleket içinde bir an önce gün ışığına çıkmasına bağlı. Bu yönde, çabayı esirgemiyeceğini biliyorum.

Eylül'de yolunu gözlediğim halde Tarık bu yana gelemedi. Levçev'ten çevirilerin de bu yıl içinde kitaplanması, bunu Cagarov'tan yaptığım çevirilerin izlemesi çok iyi olur.

A. Kadir'e şimdilik başarı dileklerimden öteye diyeceğim yok.

Mustafa'ya "geçmiş olsun" dediğimi iletiver. Daskalov artık düpe-

düz darılıyor, "hiç olmazsa" basılan kitaplarından kendisine bir-iki tane göndermesini istiyor. Bu isteği elbette normal ve haklı buluyorum. Yazar-yayıncı ilişkisi kuralları da bunun böyle olmasını gerektirir.

Elen'e resimli zarfı ilettim. Onun hakkındaki düşünce ve endişelerinde haklısın. Ama hoşgör. Henüz çok acemi, çok çocuk olan Elen elbette daha gerektiği kadar olgunlaşmış değil. İyisi, bu konuyu bir kez daha görüşebileceğimiz günlere bırakalım, düşünce ve endişelerini şimdilik aramızda gömelim.

Ben seninle bir kez daha buluşma ümidiyle dopdoluyum.

Tekin'i çok sevemedim, ne yazık. Yardım ettim elimden geldiğince. Benden dergisi için mülâkat istedi, bir özel bölüm için öyküler ve şiirler vb. istedi. Hem *Felsefe Dergisi*'ne (Bu dergide benim "Haziran Şiirleri" çıktı mı? Göndermediler.) söz vermiş olduğumuz için, hem de diğer bazı düşüncelerle, kendisine hiç bir şey vermedim. Önce seninle danışmak istedim.

Adnan'a, Sennur'a selâmlar ve teşekkürler. *Yeni Hayat* dergisinin Ağustos sayısında "Devrim Müzesinde" başlıklı şiirim var. Bunu kendilerine anmalık olarak sunuyorum.

Şimdilik bu kadarla kesiyorum. Hem şiirler, hem de roman konusunda beni bir an önce sevindirmeni bekliyorum.

Senin Bulgaristan notlarını ufak-tefek bazı düzeltmeler yaparak İstanbul'a göndermiş ve konsolosluğa bırakılmasını sağlamıştım. Almış olmalısın artık.

10

Sofya, 11 Kasım, galiba, 1978

Sevgili Kemalim,

Eşref saati geldi, aha oturduk ya, yine de gönlümün istediğince gelmiş değil bu saat. Gene vakit darlığı. Gene, boyumdan büyük değilse de, boyumu aşan işler. Elen çıtlattı mı, bilmiyorum, yılbaşından önce, Şef'in büyük bir cildinin çevirisini tamamlamamız gerekiyor. Elen yardımcım.

Elen demişken, onunla ilgili, çoğu onunla ilgili yani, çok daha önceki bir mektubun yanıtlama sırası bekliyordu. Ben, bilinen nedenlerle, "hadi bu sorunun şurasına bir mum koyalım da, sonra konuşuruz" dediydim. Gene de öyle diyorum. Sırası değil. Şu kadarını şimdiden söyliyeyim ki, yabana atılacak gibi değil kızımız, ama adam etmeyi iş edinirsek, bizi epey terletecek. Eh, günü gelir, terleriz de, ne

yapalım...

Rica etti benden bu kez, "sözlük yardımıyle neden kitap okumayı yeğlemediğimi, neden beceremediğimi, neden sözlüksüz, anlıyabildiğim kadarıyle yetinerek, düz, büyük sorunsuz, serüven romanı da olsa, çok zorlanmadan bazı sözcükler öğrenebileceğim kitaplar okumayı yeğlediğimi Kemal'e anlatamadım, bunu adeta benim Türkoloğluğumla bağdaşmaz bir 'kolay çaba' sayıyor, sen de anlatıver de beni savun, olur mu?" falan dedi. Ben de derim ki hemen, "koyver şimdilik ipini üstüne, çalışmasında henüz seni-beni doyuracak bir sistem ve ciddilik yok, ve olamaz da daha..."

Her neyse.. İşte selâmları, mektubu, şişesi, mendilleri falan kızımızın. Yılbaşılıkmış bunlar...

Sırada önce 5 Ekim'li mektubun, sonra son Habora'yla gönderdiğin mektup, yükünün dostluk yanı ağdıran mektupların var. Dedim a, istersen hiç birine yanıt sayma bu dediklerimi ve diyeceklerimi de, ben yine, çoğu kez olduğu gibi, sorun sırasıyle bazı değinmelerle yetineyim. Doyumluk yârenliği biraz daha ötelere bırakalım (yani yılbaşına doğru gözümü açacağım).

Önce güzel işimizi konuşalım: Yerden göğe sağol, Kemalim. Senin çabanı destekliyen Adnan'a da teşekkürler önceden.

Habora'yla konuştuk. Hem de gerektiği gibi ve kadar. Bütün sorunlarda, hepsinde her şeyi kendisine bırakarak, kendi oluru ve olanağına bırakarak, he dedim. O anlatır artık buralarını. Beraber çalışacağız. Ben ne buyurursanız, buradan onu kotarıp göndereceğim.

İlk ağızda çözülecek şey şu: KONUK'tan geri aldığın kitaplarım hangileri? Yani, Altan'dan devraldığın, KONUK'la görüşmelerinizde ortaya koyduğunuz kitaplar... Doğrusu ya, ben orada sizlerde ve daha bilmiyorum kimlerde nelerim olup olmadığını kestiremiyorum. Evet, önce bunu saptayın, sonra bana (1 Aralık'ta gelmesi sözkonusu Demirtaş'la), (olmazsa, hemen mektupla) bildirin. Ben de hemen gereğini düşüneyim, elinizde olmıyan kitaplarımı sağlamanın (öyle de zor ki, elimdekiler biricik sayılar, fotokopya mı yaptırmalı, Habora pahalı olur diyor, öyle mi göndermeliyim, daha kararlaştıramadım) çaresine bakayım.

Altan'a Kore romanımı gönderirken, dizimli-yazımlı nice hatalara değinmiş, hepsini işaretlemiş, daha bazı düşündüklerimi de yazmıştım. Bu kitap elinizdeyse, o notlarım da yanısıra mı? Öyleyse, çok sevineceğim.

Altan'a *Acı Lokma* hakkında yazdıklarım, kimlerin neler dedikleri derlemeler, bir nüshası bende varmış, günü gelince gönderirim. Dora'ya ancak yılbaşına doğru yazabileceğim. O, fotoğraflar işini unut-

masın yalnız. Bulgaristan'a gelmeyi sağlaması iyi olur. Yakında veya uzakta, ille yapsın bu işi. Söyle ona, elimin titremesi devam ediyor. Yeni ilâçlardan Aparkan'ı bitirdim, iki doz aldım, bana mı demiyor. Şimdilerde öteki ilâca geçmeyi düşünüyorum. Selâmlar et, kahraman kızımıza.

Öyküler üstüne de şimdiye dek kimlerin neler dediğini derlemeye çalışacağım ileride.

Özel sayı işine sevindim. Hazırlığı yılbaşı dolayında yapacağım. Ocak 1979 ortasında sunabilirim ancak gerekli materyali. Afşar'la bu özel bölüm işi ilkbaharda düşünüldüydü, araya zaman girdi, tavsadı filân diye düşünmediğime iyi etmişim. "Bizim *Felsefe*'ye bir sözümüz vardı" diye durup duruyordu kafamın bir kenarında. İçimi ısıtıyordu da. Derken, bu kez Tekin (Sönmez) asıldı sözün tam anlamıyla. "Sevemedim" dediydim ya, işte o sevememişlikle de yanaşmadım. Sizin plânınıza benzer her şeyi o da önermiş ve istemişti. Söylemedim kendisine ne gibi bir tasarı yattığını kafamda. Ama iki taraflı üzüntü yaratmıyacak bir biçimini bulup geçiştirdim. Senin değindiğin gayretkeşliği kendi bileceği iş... (Bu deney, bir deneyi daha söyledi bana Kemal: Galiba biraz insan sarrafı olabilmişiz desem, yakışıksız, abartınalı kaçar mı, bilmiyorum. Ah Nâzım! Burada da bir dizesiyle imdadıma yetişiyor: "En çok insanları sevdim, insanlara şaştım.")

Sertel, Aziz konularına değinmeyi de erteliyorum. Diyeceklerimi Demirtaş'a da desem olur. İleride paylaşırsınız. Şunu bilin yalnız: Baştanbaşa sizinle beraberim. Aslan gibi bir kavga verdiniz. Aksamalar, yetersizlikler, giderek belirli yanlışlar bile olur, ve olacaktır. Temelde doğruyuz, doğru kalacağız.

- Bu kez gönderdiklerine gelince: *Felsefe*'leri hemen yerlerine ulaştırdım. Ne ki, benim Haziran şiirlerinin çıkacağını duyurduğun sayı elime geçmedi. Soruşturabildiğim kimselerde de yok.

Paruşev teşekkürler ediyor. Uzun uzun söyleştik geçen gün, biz de senin kulaklarını çınlattık,

Livaneli'nin bandını artık yılbaşına doğru dinlerim gibime geliyor. Zahmetinize ve kayırmanıza teşekkürler ederim. Simge kıza da teşekkürler elbette.

- Senin Varna'da çıkacak şiirlerden henüz somut bir haber alamadım. Yılbaşı sayısı sözkonusuydu. Eli kulağındadır sanıyorum.

- Sone'ler işe yaradı. Dört tane seçti arkadaş. Gereği yapıldı ve yerini buldu.

- Asım'ın senin son kitap üstüne yazısını okudum dergide. Her zamanki efendi, akıllı, ölçülü ve oturaklı Asım'ı buldum. Nâzımlı çabalarında ona başarılar ve her şeyden önce sağlık dilerim. Selâmlarımı

da söyle.

- A. Kadir'e de bolca selâm ve aynı dilekler. Ajans'tan belli yolunca gönderilen birinci nüsha yardım hazırlığı (Fransızca dergilerle) hâlâ ulaşmadıysa eline, Neşev'in yakasını bırakmayın. (Ben o adamı genellikle görmüş değilim ve bana kimseden bir şey getirmiş de değil. Belki getirip de, İsmail eliyle ulaştırdığı bir şeyler olmuştur geçmişte, ama şimdilerde böyle bir şey söyliyemem.)

- Tarık ve Balel konularını geçiyorum.

- Senin Bulgaristan notlarını, üzerinde bir şeyler yapmaya çalışarak; iki ay (daha da fazla) önce, vaktiyle Kurdakul'a eşlik eden hanımla (Svetla Nenova) gönderdim, kadın bir bakana eşlik ediyordu çevirmen olarak, Ankara dönüşü, İstanbul'da Konsolosluğa -herhalde Neşev'e- bıraktığını söyledi.

Notları Habora'nın basması iyi olur. Sana başarılar dilemekten başka bu konuda ne diyeyim daha. Ufak-tefek düzeltme ve önerilerimle birlikte değer hükümlerimi de kısaca yazdıydım o zaman.

- Dilbilgisi kitabı ricamızı, ileride, dediğin gibi yerine getirirsen, iyi olur.

- Bu mektubuma ekli bir demet şiir var. İşte Kırcali'den, akıllı bir çocuk. Çocuk değil, 45 yaşında adam artık. Kırcali'de bir kanadıyle Türkçe çıkan gazetede redaktör. Tatarlı'nın ilk öğrencilerinden. Şiirinin çorbasında bir fiske tuzum var gençlik yıllarından. Dilce iyi gelişemediyse de, şiircesiyle ümit veriyor. Bak bunlara Kemal. Düzelt de yer yer. Bazılarını olsun seç de, belki *Felsefe*'de, yer vermeye çalışın, olur mu? Kendisi hakkında kısa bilgi de gerekli olacaksa, yazdırır, yazar, onu da gönderirim sonra. İleride, gülmece ve yergide ustalaşan Turhan Rasiyev'ten de böyle bir demet sunacağız, ve yardımınızı rica edeceğiz. (Biliyorsun, Varna'da senin şiirleri o kotardı.)

Kemal'ciğim, artık sona geldim sanıyorum. Değinemediğim şeyler kalıyor belki, ama, hepsi bir yana, neye seviniyorum en çok biliyor musun, seninle artık iyi tanışmış olmamıza, senin beni şu anda belki de birçoklarından iyi tanır durumna gelmiş olmana, içimin sıcak köşelerini, zakkum acılarını... ve "arkam kale'ın evim"i, yazgımızda bir tür kahramanlığa yükselen Yordanka'mı ve daha birçok şeyleri artık herkesten önce ve iyi bilene yazdım işte bu mektubumu da, işte bitiriyorum da, sana ne kadar minnettar olduğumu -minnettar olmayı sevmesem de bunu sana ne kadar rahat söyliyebildiğimi bilsen!- vurgulayarak bitiriyorum.

Evcek mutluluklar dileriz size. Kafacığın hep sağ olsun ve ağrımasın. Kusura bakma, çok bunalık bir zamanıma rastlamasını hoşgör bu işlerin. Bir ay daha sıkıntım kaldı. Ondan sonra elbette ağız tadıyle

çalışırız.

Moskova'dan sizin için bir "Matroşka" getirdiydim, işte şimdi gönderebiliyorum. Her çay içme oturmalarınıza evde beni de katın e mi. Arife tarif gerekmez ama, söylemek borç, çay demlendikten sonra, bu "sıcak kız" çaydanlığa oturtuluyor sımsıkı, demlenme süresince, sonra da, çabuk soğumasına olanak vermiyor.

Hepimiz hepinizi öperiz

Not: Adnan'lara artık yılbaşında Demirtaş'la bir şey göndermeyi düşünüyorum. Orda kalan öykülerim 36'ydı. Hayriye Sel hanım ya sağ değil, ya bana yardıma yanaşmıyor herhalde. Olağan karşılıyorum. *Şadırvan*'dakilerin hepsi bulunduysa, iyi.

Adnan'a Sennur'a selâm, sevgi ve teşekkürler.

11

Sofya, 17 Aralık 1978

Sevgili Kemal,

Evimize şenlik getirdi mektubun, kitaplar, ailece armağanlarınız, haberlerin, selâmların, tek sözle sıcaklık ve yakınlığınız. Sağolun.

Ben Elen'le beraber ancak ayın 14'ünde kurtulabildim o ağır çeviri işimizden. Aynı gün gidip Demirtaş'ı buldum. Bulduğum andan şu âna kadar hep ellerimiz kavuşuk bir söyleşiyi sürdürdük. Şimdi, onu ve eşini terminalde uğurlıyacağım vakte kadar tam iki saatim var. Senden başka bir-iki dosta da (eski hapislik arkadaşım Zihni Anadol, Metin Eloğlu, Habora vb.) tadımlık bir şeyler yazmalıyım. Çünkü Demirtaş onlardan da selâmlar ve bazı kitap ve leblebi armağanlarıyla geldi.

Önce eksik kitabımı söyleşelim: İşte *Canlı Barikat*. (Metin'de vardı bu kitabım. Tarık'a vermiş. O da güya bana iletmişmiş, öyle demiş Metin'e. Yok öyle bir şey oysa. Neyse. Aklım ermedi. Bu yüzden elimdeki son nüshayı gönderiyorum işte.) Bir tek düzeltme var bu kitapta: 47. sayfada 16. satırdan ötesini, finale kadar işledim vaktiyle, ve Bulgarcasını böyle yaptım. Sizin de böylece dikkate almanızı rica ediyorum.

Başkaca yer yer dizgi hataları var. Bunların doğrularını da işaretledim.

Bir de öykünün başlığı sorunu kalıyor. Bulgarcasını burada *Edebiyat Cephesi* gazetesinde "Viskiler Tükenince" başlığı altında bastılar. Bu vaftiz hoşuma da gitti hani. "Esirciyi Kurtaran Esir" politik başlık.

Ama "Viskiler Tükenince" benim gülmece çeşnili buruk deyişime, vurgulayışına daha uygun gibime geliyor. Size bırakıyorum, nasıl kararlaştırırsanız öyle olsun.

Orada kalan öykülerim konusuna gelince: 25'ini derleyebilmiş olmak çok sevindirici. İş, Salim'in (Şengil) dergisine dayandığına göre, benim diyeceğim şu: Salim'deki öykülerin hepsi Tarık'ın çıkardığı kitapta var: Önce Salim'in benim için yaptığı özel sayının dokuz öyküsü. Ayrıca da üç tane, ayrı ayrı, özel sayıdan önceki sayılarda tek tek çıkan öyküler. Yani "Kırmızı Ampul", "Yeşil Banknot", "İftira" "İstiridye Kabuğu" (Varlık Yayınları, *Yeni Türk Hikâyeleri – I*, 1948).

Bir de *Diriler Mezarlığı* İstanbul baskısından "Devrek No 1" öyküsü alınacak. Bir de, benim bu yana geçişimden sonra çıktığını öğrendiğim, ama dergi adı olarak şimdi hatırlıyamadığım bir öyküm: "Ayçiçeği". Daha doğrusu, ben bunu "Cehennemde İlkbahar" diye adlandırmak istediğimi anımsıyorum. Ama önemli değil, "Ayçiçeği" de olur.

(Bir not: "Kırmızı Ampul", *Türkiye Defteri*'nin bana ayırdığı sayıda, bir yeri sakatlanmış, 10-15 satır eksik olarak -*Türkiye Defteri*, sayfa 432- ilk iki satırda atlama var. Bu iş biraz karışık. Şimdi vaktim de yok. Gelecek mektubumda bildiririm, nasıl olması gerektiğini.)

Bence eksiklerden bir kitap da, buradaki şiir kitabım: *İşte Böyle*. Bu kitaptan vakti gelince seçme yapma işini sana bırakıyorum. Senin seçeceklerini belirli ölçüde işlememi de düşünebiliriz.

Ali'nin Biri için bana -gazete için- bir yazı yazdırmıştın. Onu bir yerini ve biçimini bulup değerlendirebilir miyiz?

Acı Lokma hakkında söylenen ve yazılanları -kopyasını- ilişik olarak sunuyorum. Bunlara senin bir mektubundan alınması gereken satırlar da var. Mektubunu buldum, o yaprağı ayırdım, iliştiriyorum. İşaretli paragraftan sen çıkarıver gerekli göreceğin değerlemeleri.

Şunu unutmayın: *Acı Lokma*'ya ilişkin değerlemelerin sonuna, R. Mutluay'ın "bu roman yeni bir şey getirmiyor" cümlesini de mutlaka koyun. Koyun ki, sırıtıp kalsın adamın öznelliği. (Bunu vaktiyle, notları gönderirken rahmetli Altan'a da yazmıştım.)

Yılbaşı dolayında, öykülerim için de bir dizi "neler dediler" seçip sıralamak istiyorum.

Özel sayı hazırlığına birkaç gün sonra başlıyacağım.

Ocak'ta bir gelip geçen olursa, sevineceğim, özel sayı hazırlığını elden göndermeye çalışacağım.

Paruşev'e emanetleri ulaştırdım. Ayaküstü buldum onu. Geliyor, yarından sonra hareket ediyor buradan. Onunla tadına doyulmaz bir dostluğu sürdüreceğiniz için seviniyorum. O sana her şeyden önce

Neşev'e ilişkin tadsızlıkları unutturacak kadar vefakâr olacak, kuşkun yok.

Elen, mektubunu ve hediyelerini Demirtaş'a verdiği zaman, benden henüz sizin gönderdiklerinizi almış değildi. Bir restoranda kebap yiyorduk dostlarla, kızımız oraya geldi, emanetleri bıraktı ve benden de sizinkileri orada aldı. Bunu bilesin. Yani sevinçlerini, duygularını mektubunda yansıtmamış olmasının nedeni bu. O daha çevirimizi daktilo etme işini kotaramadı. Yarın bitirecek sanıyorum.

Zarev yanılmış; şiir antolojisi 1980 plânında. Daha eklemeleri de gerçekleştiremedik.

Benim *Canlı Barikat*'tan sonraki öykülerim artık bir ayrı kitap oluşturabilecek kadar oldu. Sizin dergide bastığınız "Korkuluk"tan, Mustafa'nın bastığı "Nakışlı Kaşık"tan, ta elindeki "Zırdeli"ye kadar, bir de bu yaz yazdıklarım ("Eşeklik" ve "TIR Kamyonu"). Son ikisini özel sayı için tekmilleyip göndereceğim, "Zırdeli"yle beraber basılsın diye (yer olursa elbette).

Felsefe'nin 4. sayısını gönderdiğine ne iyi ettin. Gördüm Nâzımlı şiirlerimi, ve sanki benim değilmiş gibi, çok duygulanarak, ve nedense az beğenerek okudum.

Niyazi'nin[13] şiirlerini benimsemen çok duygulandırdı beni. Onun adına teşekkürler ederim şimdiden. İleride Naci'yi de, Varna'daki yergici Turhan Rasiyev'i de tanıtacağız herhalde.

Habora, Demirtaş'la gönderdiği mektupta bir "izin belgesi" istiyor benden. Yazdım, gönderiyorum. Ama imza tasdiki olmadan, notersiz-motersiz, geçerliği, resmiyeti olur mu, bilmiyorum. Ensonu, "benim için sözümüz, sözleşmiş olmamız esastır" dedim. Yine de, ille "resmiyetli" olsun isterse, ileride gereğini düşünürüz. Bu gibi işlemler, işimizin başlamasına engel olmasın.

Kemal'ciğim, canım burnumda, neden sıkılıverdim bu kadar, vakit darlığından, söylemek ve anlatmak istediklerimin yanına bile varamadan, bir şeyler yazmak durumuna sıkışmış olmaktan mı, bilmiyorum, bir de mahcupluk kasıp kavuruyor ki içimi, sonra. "Kemal'in vefasını, caanım dostluğunu yeterince karşılayamaz durumda kalma"nın ezinci altındayım sanki. Sözcükler, en uygunlarını bulamamak şöyle dursun, yetmez oluyor bir yerde. İçimi bir kavuşma isteği dağlayıveriyor durup durup. İyi olurdu önümüzdeki yıl bir özlem giderebilseydik. Şimdi yanımda olsan, böyle tutukluğa düşmezdim gibime geliyor.

---

[13] *Niyazi Hüseyinov*: Bulgaristan Türklerinden, şair. (Sonradan Türkiye'ye göç ettirildi, İstanbul'da yaşıyor.)

İşte böyle. Bu kubbede kalan, dost dost deyi ünler bir seda imiş, caarım kardeşim. Dostluğun, olanca acılarımın, yoksunluklarımın, özlemlerimin ve daha neler nelerin dörtte üçünü yedi, yiyor, daha da yiyecek filân dersem, lâfa benzer mi dersin?

Evcek, ailece kucaklarız sizleri. Yeni yılda ve daha nice yıllarda sağlık, mutluluklar dileriz.

Sizin

Son mektuplarının kunt düşüncelerle örülü bölümlerine, değindiğin sorunlara, artık özel sayı hazırlığını kotardıktan sonra tekrar eğileceğim.

Adnanlara selâm ve sevgiler.

1978

Kemal Özer

1

İstanbul, 20 Ocak 1978

Sevgili ağabey,

13 Ocak günlü mektubunu, ardından 15 Ocak günlüsünü aldım. Levçev'in yaşamöyküsüyle sorularıma verdiği yanıtlar, senin "Kulağım Kirişte" adlı şiirin, "Bir Damlada Türkiye" başlıklı yazın elimde. Daha önce gönderdiğin Adnan'larla çektirdiğin resimler, Rutkay'ın getirdiği mektup ve gravür albümü, Elen'in mektubu ve gelinlik fotoğrafı da ulaşmıştı. *Dünden Bugüne Bulgar Şiiri* kitabı da geldi. Sayım döküm işleminde eksik kalmadı sanırım.

Levçev'in şiiri ve çeviriler üzerine verdiğin bilgiler çok önemli. Adamın nerdeyse şiirlerinin özelliklerini irdeleyen küçük bir çalışma niteliğinde. Çok yararlanacağım. Hem çevirilere el atarken, hem de şiirlerine bakarken.

Mektubunun elime geçtiği günün akşamı Ankara'ya gitmem gerekiyordu. Dün gece İstanbul'a döndüm. Bugün de ikinci mektubun yetişti. Onun için, yazdıklarınla ve notlarınla ilgili hiçbir girişimde bulunamadım daha. Ama bir an önce aldığımı bildirmek için yazıyorum bu satırları.

Tarık Dursun'un bir ülser krizi geçirdiğini, ansızın ameliyat edildiğini işittim bu arada. Ne yazık ki bugün hangi hastanede yattığını araştıramadım. Tarık iyileşene kadar herhalde biraz gecikecek onunla ilgili işler. Ama ortağıyla (Levçev ve senin öykülerle ilgili) ilişki kurmaya ve bilgi almaya çalışacağım.

Konuk'taki girişimde yeni bir gelişme yok. Sanırım eli kulağında-

dır. Bugün yarın okuyup bitireceklerini, sonuç hakkında bir şey söyleyeceklerini umuyorum. Nâzım'la ilgili anılarını yazacağını da kendilerine bildireceğim.

Altan, Ocak başında Rusya'ya gitmiş bulunuyor. Sendika'nın imzaladığı anlaşma gereğince. Ayın 27'sinde dönecek. Bulgaristan gezisi için yazdıklarını ve *Politika*'da tefrika işini, gelir gelmez kendisine ileteceğim.

Oktay Akbal'ı da, yukarda değindiğim kısa Ankara gezisi yüzünden, daha göremedim. Şiirini kendisine, bir kopyasını da Ruhi Su'ya vereceğim. Ayrıca yazı konusunda dileğini de ileteceğim.

Felsefe Dergisi'nin ikinci sayısı oraya postalandı. Senin şiirlerle birlikte benim "Gurbetteki Ozanla Karşılaşma" şiirim de yayınlandı. Ankara'da Türkiye Yazıları'nı çıkaran Ahmet Say'la konuştum. (Kendisi liseden arkadaşım, ama tam 22 yıl sonra ilk kez karşılaştık yeniden). Önümüzdeki aylarda senin şiirlerinden orada da yayınlayacağız. Levçev'in çevirileri gelince ondan örnekleri de, konuşmayla birlikte yayınlamak üzere anlaştık. Sana iki aydır dergiyi postalamakta olduğunu söyledi. Bilmem eline geçti mi? Bundan sonra da düzenli yollayacak. Ayrıca Elen'e, Tatarlı'ya, Paruşev'e de göndermesini önerdim, kabul etti. Bu arada başka uygun düşen kimseler önerirsen onlara da gönderebiliriz, bana ad ve adreslerini yazarsın.

Ankara'da ozan arkadaşlardan Özdemir İnce'yle de görüştük. Adresini verdim, kitaplarını selâmlarıyla birlikte sana postaladı. Biliyorsun Fransızcadan çevirdiği *Bulgar Şiiri Antolojisi*'ni yayınlamıştı. Sofya Pres aracılığıyla Bulgaristan'a çağrılmayı, Bulgaristan'ı ve Bulgar şiirini daha yakından tanımayı istemekte. (Bu arada Dora Gabe'nin ünlü bir çocuk kitabını da çevirdi, 78 içinde yayınlanıyor). Örneğin Cambazov'a isteğini iletmen mümkün olursa ilerde bu arkadaştan daha çok yararlanmak sözkonusu. Kendisini en az yirmi yıldır tanırım, bir şiir kitabını da ben basmıştım. Hem sanatı, hem kişiliği konusunda duygu ve düşüncelerim olumlu. (TRT'de önemli bir görev sahibi).

Levçev'den sonra Elenkov'a burada verdiğim sorulardan da yanıt gelirse, hazırladığım kitap biraz daha kapsamlı olacak diye düşünüyorum. "Gül Üstüne Çeşitlemeler"in çevrilmesi mümkün olursa ve yayınlanırsa, benim için küçük bir *olay* sayılır. Çünkü bu şiirleri yazarken, 70'ten sonra yazdıklarımın aldığı en büyük eleştiriyi aştığını düşünmüş ve özel bir heyecan duyınuştum. Eleştiri şuydu: Kaba çizgili, ayrıntılara sırt dönen, ancak genelgeçer şeyleri yazan biriymişim. Oysa soyut şiirlerim inceliklerle doluyınuş, vb.

İşte "Gül" şiirlerinde bu eleştiri aşılıyor, inceliklerle, ama soyut olmayan bir şiirin de yazılabileceğini göstermiş sayıyorum kendimi.

Hazırladığını yeni kitap aslında tümüyle bu çabayı el altına getiriyor. Lirizmin olmayışını söyleyenlere, ancak yalınlığın lirizmiyle yanıt verilebileceğini düşündüm bu kitabı oluştururken. İleride daha geniş durmak üzere bu konuya değinmekle kalayım şimdi.

Paruşev'in gelişinden haberim olacak mı? Kendisine yardımcı olmak, dostluk göstermek isterim. Herhalde bana uğrar.

Yakında daha geniş ve bol haberli mektuplar yazmak üzere şimdilik bu kadar. Sevgiyle, özlemle, yeni yılda sağlıklı ve verimli olmanı bir kez daha dileyerek...

2

İstanbul, 15 Mart 1978

Sevgili ağabey,

Bugün, Altan'a yazdığınla birlikte bana da gönderdiğin kısa mektup elime geçti. Daha önce 19 Şubat 78 günlü mektubunu almıştım.

Konuk Yayınlarından ses geldi. Bütün eserleri basmayı şimdilik istemiyorlar. Gerekçeleri şu: Edebiyat türlerine yeni başlayacaklar, hem yerli hem yabancı ürünleri, üstelik bütün türleriyle yayınlamak istiyorlar ve buna ayıracakları yıllık kapsam 10 kitap. Bu durumda bir bağlantıya girip tümünün basımını üstlenemeyecekleri kanısındalar. Ben de karşı öneri olarak, bir yılda tüm yapıtları basmalarının gerekmeyeceğini, daha uzun bir süreye yayabileceklerini söyledim. Sonuçta benden süre istediler. Bu süre içinde, sözkonusu edebiyat ürünleri için bir kurul oluşturacaklarını, bu kurulun kararlarına göre yapıtları basacaklarını bildirdiler. Kurul için düşündükleri arasında ben de varmışım. Öteki kişilerden bildiğim biri Ataol, biri Asım. Bir de genç aday var. Gerçekten bu kurul bizlerden oluşturulursa, senin tüm yapıtlarının basılması doğrultusunda bir karara varılması güçlü bir olasılık olarak görünüyor. Türkçesi, tüm yapıtların basılmasına girişmeseler bile, senin kitaplardan birinin ya da ikisinin yayınını ilke olarak kabul ediyorlar. Önümüzdeki aylarda ya tümünü basıp basmayacakları, ya da bir seçim yapacaklarsa hangilerini seçecekleri belli olacak. Ben de ona göre, başka yayın olanakları arayacağım.

Tarık Dursun'la Levçev için konuştum. Onun eline Sofia Pres'ten şu güne kadar çeviriler geçmemiş. Neşev'in şu sıra Sofya'da bulunduğunu söyledi. Gelirken getirebileceğini umuyor. Koza yayınlarının yerli dizisi bitmiş, ama çeviriler için yayınlama kararı sürüyormuş. Levçev'i basmaya da hazır olduğunu, hatta yılbaşında çıkarmayı

istediğini, ama çevirilerin bugüne dek eline geçmediğini söyledi. Çevirileri elde edince bana aktarmasını, senin mektupta yazdığın gözden geçirme gereğini yapacağımı bildirdim. "Sizin bileceğiniz iş, nasıl isterseniz öyle yapın" dedi. Yani çeviriler gelir gelmez bana aktaracak, ben de çalışmaya başlayacağım.

R. Fiş'e yardım kaygısıyla beklediğin Bedrettin araştırmasına gelince, A. Özkırımlı'nın böyle bir çalışması yok. Şükran'ın bir yanlış anımsaması. Özkırımlı, Anadolu tarihinden Babalılar ayaklanmasıyla ilgili bir araştırma yayınlamıştı. Daha önce bildirmeyi unutmuşum, işin doğrusu bu. Ben her olasılığı göz önünde tutarak kendisine yine de sordum, dediğim gibi olduğunu doğruladı.

Ş. Kurdakul'un ağabeyi, Bedrettin üzerine bir kitap yayınladı bu arada. Ama onu da Şükran sana yolladı sanırım.[1]

Ö. İnce'yle ilgili haberleri kendisine yazıp bildirdim.

Felsefe Dergisi'nin ikinci sayısını arkadaşlar sana yeniden yolladılar. İnşallah bu kez eline geçmiştir. Afşar Timuçin (derginin çıkarıcılarından, *Nâzım Hikmet'in Şiiri* adlı bir inceleme kitabı yayınladı, sana da yollamasını söyledim, herhalde eline geçmiştir) dergide senin sanatınla ilgili bir özel bölüm yayınlayabileceklerini, daha doğrusu ileriki sayılardan birinin edebiyat bölümünü tümüyle sana ayırabileceklerini söyledi. Sevinerek aktarıyorum haberini. 78'in güz sayısı olabilir, ancak o vakite doğru dürüst yetiştirebiliriz diye düşündüm. *Türkiye Defteri*'ndekinden daha ileride olmalı. Temmuz'da çıkacak sayısına da Nâzım'la ilgili "Haziran Şiirleri"ni vermek istiyorum. Üstünde sonradan çalışıp değiştirmeler yaptıysan Mayıs başına kadar gönder, değilse bendekini vereceğim. Bu arada Nâzım'la ilgili başka şeyler, örneğin anılar, gönderebilirsen daha da zenginleşmiş olur anma sayısı.

Türkiye Yazıları (Mart sayısı eline geçtiyse görmüşsündür) bizim şiirleri yayınlamadı. Ahmet Say'dan mektup da gelmediği için nedenini, Nisan sayısında olup olmadığını anlayamadım.

Senin "Kulağım Kirişte" ile "Ekmek" şiirlerin *Vatan* gazetesinde çıktı. Bulgaristan'ın bağımsızlık yıldönümü dolayısıyla oldukça geniş bir yayın yapıldı. Demirtaş'ın ve Tatarlı'nın yazıları da günlerce sürdü. Eline geçip de gördün mü, bilmiyorum.

Benim yeni şiir kitabım şu günlerde dizildi, basılmak üzere. Ay sonuna dek satışa çıkacağını umuyorum. Adı, *Geceye Karşı Söylenmiştir*. Üç bölümden oluşuyor. Bir bölümü "Gül Üstüne Çeşitlemeler", bir bölümü "Haliç", bir bölümü de "Tutanak" adını taşıyor. Görüp

[1] "Bütün Yönleriyle Bedreddin" (1977) kitabının yazarı, Necdet Kurdakul.

okuyunca ne düşüneceğini, neler söyleyeceğini merak ediyorum. Şiirlerime gösterdiğin yoldaşça ilgiye çok teşekkür ederim. Dizeler üstünde durman, görüşlerini belirtmen benim için gerçekten yararlı oluyor. Dikkat çektiğin, eleştirdiğin noktalara her zaman katılmasam da, hepsinin üstünde tek tek durup bir kez de önerdiğin biçimiyle düşünmek bana yol göstericilik ediyor.

Son mektubunda "Ozanın Gözü" için söylediklerine ayrıca teşekkür ederim.[2] Sofya'da Milev'le ilgili bir şiir yazmak istediğimi sana söylemiştim. Uzunca bir süre kafamda taşıdım, sonunda ortaya çıkan bu oldu. Üstünde durduğun dize için de düşüncelerimi belirteyim. Haklı olarak, ozanı tanımlarken "haberci" demenin yeterli olmadığına değiniyorsun, "emekçi" olduğunun eklenmesini de istiyorsun. Bense genelde "emekçi"liğin vurgulanmasından yana olduğum halde, bu şiirde "haberci" ile yetinmeyi doğru buluyorum. Şiirin "göz", "alev", "şafak" sözcüklerinin çağrışımlarına yaslanması, "bakmak", "yansıtmak" eylemlerinin üstüne basması, ve tabii en çok da Geo Milev'in özel öyküsünden kaynaklanması, ozana *bu yapı* içinde getirilecek tanımda "emekçi"liğin ayrıca belirtilmesini zorunlu kılmıyor bence. Özellikle Eylül destanından alıntılanan "eylül mayısa dönüşecek" dizesindeki ileriye dönük duyuruyla da bağdaştığı kanısındayım "haberci" nitelemesinin.

Şiirlerimin çevirisi konusunda öteden beri giriştiğin çabalara sağol. Yeri gelmişken onu da sorayım, bizlerden çevrilen şiirlerin *Edebiyat Cephesi*'nin kapısında bunca bekletilmesi nereden kaynaklanıyor:

a) Sözü geçen dergi yüksek düzeyde ürünlere yer veren, bu yüzden de çokça titizlenen bir dergi mi, b) Öyleyse, yapılan çevirileri mi beğenmiyorlar, c) Yoksa şiirlerin aslı için mi birtakım sorular var kafalarında, d) Türk şiirine verdikleri değer sıralamasında mı genel bir geriye bırakış içindeler, e) Hiçbiri değil de salt bürokratik engellerle mi boğuşuluyor, bunlardan hangisi?

Doğrusu herhangi bir alınganlıkla sormuyorum bunları. (En azından salt beni ilgilendirmediği, E. Gökçe ve Sennur'u da içerdiği için) Alınganlıkla sormuyorum ama nicedir kafama da takılıp duruyordu. Sen son mektubunda Kalçev'e ve Elenkov'a sitemlerinin etkili olduğunu yazınca dayanamadım.

"Gül Üstüne Çeşitlemeler"den senin elinde bulunmayan bir şiir

---

[2] "Ozanın Gözü": Kemal Özer'in Sofya'da Devrim Müzesi'nde sergilenen "Eylül" destanıyla ünlü Bulgar şairi Geo Milev'in takma gözünün çağrışımıyla yazdığı şiir. 1923'te faşistlerce "kaybedilen" şairin kafatası yıllar sonra bir toplu mezarda bulunmuş, içinden çıkan takma göz onu katledenleri ortaya çıkarmıştı.

daha var. Onu da mektubuma ekliyorum. Bir de sıralamayı bildiriyorum. Şu Varna'da adında bir şiir daha yazdım, kitaba koydum. Ama onu şimdi yollamayacağım, kitap nasıl olsa kısa sürede çıkacak. Hem de ilk kez kitabın tümü içinde okunanı istiyorum.

Elen'den, Mart başında mektup aldım. Çağrıyı 1 Şubat'ta göndermiştim, ama mektubumun 20 gün gecikmeyle vardığı anlaşılıyor. Kaygım, geç kalıp işlemleri Nisan'da gelecek biçimde yetiştirememesiydi. Çünkü Nisan'da izinli olacağım gazeteden. Bir ay süreyle onu doğrudan kendim ağırlamaya çalışacağım. Sana uğramasını, birlikte bir program taslağı yapmanızı önermiştim kendisine. Gelmeden böyle bir taslağı yapıp da bildirirseniz benim hazırlanmamda yararı olur. Altan'a yazdığın mektuptan işlemlerin sonucunu beklediğiniz anlaşılıyor. İnşallah bir terslik olmaz da gelişi gerçekleşir. Biz, ev halkı olarak hepimiz, onu karşılamaya şimdiden hazırız. Bayağı heyecan duyuyoruz. Gezdireceğimiz yerlerin, müzelerin listelerini yaptık. Senin bir andacın olarak ona baktığımızı böyle olunca daha çok anladım. Konuklamanın, ağırlamanın ötesinde *senin* ülkeni tanıtmanın heyecanı yansıyor hazırlıklarımıza.

A. Kadir, eksik Bulgar ozanlarının Fransızcalarını ya da İngilizcelerini bekliyor. Elen'le gönderebilirseniz çok iyi olur, çünkü başka ülkelerin şiirine geçmek üzere Bulgar şiiri çevirilerini ertelemek zorunda kaldı. Oysa Arnavut şiiriyle Bulgar şiirini bir cilt halinde çıkarmayı kuruyordu. Bu yıl içinde çıkarsa bağımsızlık yıldönümü dolayısıyla iyi olurdu. Elen'in geleceğini benden duyunca listeyi elime yine tutuşturdu. Bir de şöyle bir öneride bulundu. Elen'le doğrudan Bulgarcadan şiir çevirebilirler mi? Haftada bir günden bir ayda dört gün. Fransızcadan yapanlarla da öyle yapıyor, soruyor, notlar alıyor, sonra kendisi oturup şiirleştiriyor. Bu işin ustası olmuş. Bir günde beş altı şiiri bu biçimde kotarıyor. Ne dersin, böyle bir işe Elen'in dayanısı ve becerisi elverişli mi? Sana yazdım ki, yanıtın olumluysa Elen hazırlıklı gelsin, yani listedeki ozanların Bulgarcalarını ve Bulgarca-Türkçe sözlüğünü yanına alsın. Kendisine anlatması rahat olmayacağı için ayrıca yazmayacağım. Uygun görürsen, sen bildir. Ve hazırlıklı gelmesini sağla.

Aklıma gelen bir şey daha var. Çağdaş edebiyatımızın ürünleri üstüne eğileceğinizi yazıyorsun Elenkov'la. Türkiye'den neler götürdüler bilmiyorum. Ama bana bir listesini yapıp yollarsan iyi olur. Kendilerine önerilen yapıtların dışında kalıp da şu ya da bu temsil gücü taşıyan yapıt varsa hiç değilse düşüncemi sana ileteyim.

Elenkov, konsoloslukta verilen kokteylde Levçev'i usta belledğini söylemişti. Sorulara yanıt vermesinin gecikmesinden, yalnız şiir

alanında değil bu yanıtlama alanında da Levçev'i usta bellediği anlaşılıyor. Ama bir şey var ki karşısında senin gibi, ustasını bile dize getirmiş, amansız bir izleyici olduğunu düşünmüyor. Kısacası onun yüzünden Bulgaristan izlenimlerimi derleyen kitap gecikiyor, bunu da böylece bilsin. Kendisine geçmiş olsun dediğimi iletiver.

Elenkov deyince aklıma geldi, "Dipte" şiiri *Vatan*'da yayınlandı. Şiiri sevemediğim için (sen de bir bakarsın dediğin halde) herhangi bir katkım olmadı çeviriye. Bütün şiirleri böyle midir, bilmiyorum. Sosyalist ülke ozanlarıyla ilgili nicedir bir görüş belirdi kafamda. Her fırsatta dallanıp budaklanıyor. Sana gelecek mektubumda enine boyuna açacağım bu konuyu ve düşünceni soracağım.

Şimdilik bu kadar, diyelim.

Sağlıklı günler, verimli çalışmalar diler, özlemle kucaklarım.

Hepimizden hepinize sevgiler, selâmlar.

Not:

1. Ümit'le Mustafa'nın bir kızları oldu. Adını Ceren koydular.
2. *Yağmurlar Cumhuriyeti* Oda Yayınları'ndan yayınlandı. Daskalov'un gözleri aydın.
3. A. Kadir hazırladığı Bulgar şiiri cildine Milev'den Eylül destanı çevirisinin kimi bölümlerini alacağını söyledi, altına senin adını da koymak için ne diyeceğini soruyor.
4. Demirtaş, senin şiirinde adı geçen Naci adlı ozanla tanışmış. Türkiye şiirini çok iyi izlediğini, ayrıntılarına kadar pek çok şeyi bildiğini söyledi. Öfkeliymiş de adamakıllı. Kendisini bana tanıtır, şiirlerinden örnekler gönderir misin? Ya da adresimi verip onun yazmasını sağlar mısın? Recep Küpçü'yü de merak ediyorum doğrusu. Neden Bulgaristanlı Türk ozanlarıyla orada karşılaşmadık, neden onlarla görüşmeyi akıl edemedim diye bir soru yokluyor kafamı.

3

İstanbul, 14 Haziran 1978

Sevgili ağabey,

Sonunda düş gerçekleşti. Elen İstanbul'a geldi. Ne yazık ki düşündüğümüz gibi bir ay kalamıyor. 15 günlük vize almış, 15 gün daha uzatamadık burada. Konsolosluk yardımcı olmadı, biz de poliste etkili olamadık. Onun için geziyi yarın kesip yarın dönüyor. Uygulayacağımız program eksik kaldığı gibi, ona yararlı olacak çalışmayı ikinci 15 güne bıraktığımız için gezi daha çok "turistik" nitelikte ol-

du. Elimizden geldiğince İstanbul'u doğası ve anıtlarıyla tanıtmaya özen gösterdik. Bunda da, Haziran sıcağına kaldığımız için, yorgunluk ağır bastı. Daha doğrusu sıcak havanın yarattığı bitkinlik doğa etkisini azalttu. Kendisi izlenimlerini uzun uzun anlatır herhalde, ben daha fazla yazmayayım.

Elen'le gönderdiğin mektupları yerlerine ulaştırdım. Durum şu: Nurer'den 1400 TL, Kurdakul'dan 1000 TL aldık, üçüncü 1000 TL'yi de ben sağladım. Mehmed Kemal verecekti, gazeteye gittiğimiz gün yakalayamadık. Sonra da yolunuz düşmedi. Bir daha göremedik. Ondan alırsam alırım, almazsam ben vermiş olayım. Nasıl olsa yolum Bulgaristan'a düşer bir gün, durumum da sıkışık değil.

Bahadınlı bir akşam yemeğe çağırdı, ailesiyle de tanıştırdı Elen'i. Nurer de yazlığa adaya taşındığı için oraya çağıracaktı bir gün, ama denk gelmedi. Bunun dışında, geldiği akşam Nâzım Hikmet'i 15. ölüm yılında anmak için bizim sendikanın açıkhava tiyatrosunda düzenlediği törene gittik. Aziz Nesin'i, Zekeriya Sertel'i, Kurdakul'u konuşurken, Ataol'la Can Yücel'i şiir okurken dinledi, gördü. Bir gün de sabahtan akşama, sendikanın verdiği görevle Hristozov'u[3] konukladık Elen'le ikimiz. Aziz Nesin'in dehası burada da işe karıştı yani, çevirmen bulma işini bir çırpıda (bir günlük de olsa) çözüverdi. Ben Hristozov'u içten bir ozan olarak gördüm. Söyleşimizden yararlandım. Sanırım o da bizden hoşlandı. Çünkü bir ara senden benim hakkımda bilgi alacağını söylemişti.

A. Kadir, yapılanlara çok sevinecek. Ne var ki Elen gelmeden iki gün önce Moskova'ya uçmuştu. Sanırım bu akşam dönmüş olur. Hemen ileteceğim gönderdiklerini ve notlarını.

Kitaplara gelince, gümrük terimleri kılavuzu Türk Dil Kurumu yayınlarından bulundu. Lisede okunan tarih kitaplarını araştırdım, Osmanlı tarihine en çok yer veren bir tanesini sağladım. Folklor için de soruşturdum, en uygunu Boratav'ın kitabı dediler. Bir tane de ondan gönderiyorum. Umarım bunlar isteklere uygundur.

Bahadınlı bu akşam bavulu verecek, Dora'dan da ilâçları alacağım yarın. Fotoğraflardan da kendisine söz açtım. Filmleri bulur bulmaz bastıracak ve gönderecek. Nasıl olsa trafik eskiye göre çok arttı. Yalnız sendika bir yılda 8-10 yazar yolluyor oraya. Onlarla her şeyi iletebiliriz. (Hasan Kıyafet, Leylâ Erbil ilk gelecekler arasında)

Mustafa'yı gördük. Mektubunun ilgili satırlarını kendisine okudum. Daskalov'un kitaplarını şu ana kadar iletemedi. Olmazsa onları

---

[3] *Nikolay Hristozov*: Türkçede yayınlanan "Tsankov'un Kanlı Faşizmi" adlı kitabın yazarı, şair.

sonra gönderirim.

Kerim Korcan döner dönmez telefonla beni aradı. Yanıtları getirdiğini bildirdi. Bu sabah elime geçti. Seni ne kadar uğraştırdı bunlar. Bilseydim bu adamların bu kadar ağzı sıkı olduğunu kalkışır mıydım böyle işlere? Bir daha kesinlikle sonraya bırakmam. O anda konuşabilirsem konuşurum, yoksa yok. Her neyse, çok çok teşekkür ederim bütün bu zahmetlere.

Güldeki Şafak adını verdiğim gezi kitabım için artık her şey hazır. Oturup bitirebilirim. Yazdıklarımın bir kopyasını Elen'e vereceğim. Sen de okuyup bana düşüncelerini yazarsan yararlı olur. Kapak için Sofia Press'ten istediğim desen de önceki gün geldi (Tam beş ay sonra).

Konuk'ta yaz dolayısıyla bir gelişme olmadı. Yalnız Türk-Yunan barış şiirleri yayınlayacak. Asım'ın yaptığı seçmelere senin şiirlerini de önerdim. "Merihe Giden Gemi"yi seçtiler. Yunanistan'da da aynı kitap Yunanca basılacak. Bu arada, herhalde görmüşsündür, *Türkiye Yazıları*'nın Haziran sayısında "Dolar Üstüne Söylenmiştir" adlı şiirin yayınlandı. (Hiç düşünmemiştim, şimdi yazarken birden uyandım. Benim son kitabın adıyla ne kadar benzeşme varmış). *Felsefe Dergisi*'nin Temmuz sayısında "Haziran Şiirleri" yayınlanıyor.

Sonelerden de bulabildiklerimi Elen'le gönderiyorum. Benim bir kitabım tümüyle sonedir. Onu olduğu gibi gönderiyorum. Daha da elime geçtikçe gönderirim.

Neşev'le dün konuştuk. Daha ne Levçev, ne de öteki materyal gelmiş.

Sendika'daki duruma gelince, Demirtaş ayrılmakla iyi etmedi kanısındayım. Çünkü hızla yükseliyor başarı eğrisi. Hükümetle de ilişki olumlu. Birçok sorunu, bu arada yer sorunu çözülmek üzere. Başlanmış, ilerlenmiş, yanlanmış o kadar çok iş var ki, özveriyle omuzlayacak kişilere gerek var. Demirtaş en sıkı dönemde bıraktı. Bu yanlıştı. İkincisi, dört sayfalık istifa mektubunda ileri sürdüğü (duyabildiğim) kanıtların epeycesi su götürür. Özetle Aziz Nesin'i eleştiriyor bu mektupta. Başına buyruk davrandığından, yönetim kurulunun yerine geçtiğinden dem vuruyor. Senin üyeliğin için girişimini desteklemediklerinden de yakınıyor. Aziz beyi suçlamak kolay. Çünkü gerçekten birçok şeyi yönetim kuruluna getirmeden kotarıyor. Ama işin bir de öteki yanı var. Kimse işleri yüklenmiyor, hepsi Aziz beyin üstüne kalıyor. İnanılmaz enerjisiyle hepsinin de hakkından geliyor. Bu durumda öteki kurul üyeleri onun karşısında her vakit yenik. İş yeniği, sorumluluk yeniği, enerji yeniği. Biraz da kariyeristse kişi, biraz da bencilse, bu kadar yoruldum nimetini toplayayım diyorsa, şu geziye de katılayım ötekine de diyorsa, ben sekreterim kâtip değ-

lim demek zor olmasa gerek. Şimdi tüm ağırlığı Kurdakul yüklendi. Her sabah oturuyor masanın başına, akşama kadar uğraşıyor. Adnan yeniden seçildi sekreterliğe, o da bir uçtan koşturuyor. Çünkü yemişleri devşirecek sıra değil daha. Çalışacak, yüksünmeden çalışacak kimselere gereksinimi var sendikanın.

Benim şiirlerin Varna'da basılabilecek olmasına sevindim. Üstelik daha anlamlı da olacak. Son kitap üzerine ayrıntıya girmemişsin. Herhalde ilerde bu da olur. Elen'le senin mektubunun gelmesinden bir gün sonra postadan bir başka haber daha geldi. Kitabı gönderdiğim Çekoslovak Türkolog Dr. Ludek Hrebicek, "Haliç" bölümünü çok sevmiş ve tümüyle çevirmiş. *Svetova Literatura* adlı dergide yayınlanacakmış. *Haliç* filmi de bugünlerde bitiyor. Antalya Festivali'nde gösterilecek. Hatta şu satırları yazdığım sırada film seslendiriliyordu stüdyoda. Elen montaj masasında filmi izledi. Tabii tam bir kanıya varamadı. Bakalım sonuç nasıl olacak? Hem Altan açısından, hem benim şiir açısından.

Sağlık durumunu merak ediyoruz evcek. Mektubun epeyce kaygılandırdı. Kerim Korcan'a ilk onu sordum. Hastaneye yatmadığını öğrendik. Şimdi nasıl? Kısa zamanda yazmanı bekleyeceğim. Elen'le birkaç küçük anımalık gönderiyoruz. Ama en çok da selâm, sevgi ve özlem. En çok da Elen'in gözlerinde, üstünde başında, saçlarında. Konuşacak ve konuşmayacak anılarında.

Bitirmiş gibi olmayayım, diye böyle kesmek geldi içimden.

Kemal

4

İstanbul, 12 Temmuz 1978

Sevgili ağabey, merhaba!

Kardeş Evi'ni şimdi bitirdim. İki gece üçlere kadar, bir de bu sabah, topu topu üç oturumda.. Sıcağı sıcağına izlenim aktarmak ne kertede doğrudur, bilemem ya, yazmadan edemeyeceğim elbet.

Acı Lokma'dan bu yana özlediğim ne varsa bunda da buldum. Anlatı, özgün benzetmeler, dil çabası, insanı içten kavrayan sürükleyici trajik.. Özellikle Korman'la[4] ilgili bölümde yüreğimin çizildiğini duydum iyice. O çok merak ettiğim "ordaki" yaşantınla ilgili her satırı pınar suyu gibi içtim. Kimi çengeller kafama takılmadı değil. (Daha

[4] *Korman*: Fahri Erdinç'in Türkiye'deki oğlu.

önceki mektuplarından bildiğim düzeltme noktalarını araştırdım. Acaba şurasını mı, burasını mı, diye. Nelere eleştiri yöneltildiğini, nelerin değiştirilmesini istediklerini, bu denetimi merak etmişimdir hep.) Ama en çok üzerinde durmak istediğim, seninle ilgili duygularımın, bilgilerimin adamakıllı pekişmesi, ardındaki dramın büyük ölçüde açığa çıkması. Üstelik bunların bir duygusal atmosferden çıkıp "maddi olaylar"a dönüştüğünü gördüm. Bir insanın dramı, yaşantısı elle tutulur boyutlara ulaşıyordu. Ne yazık ki *Acı Lokma*'yla yana yana koyduğumda *Kardeş Evi*'nin bana daha çok heyecan çektirmesine karşın daha başarılı bir *roman* olduğunu söyleyemeyeceğim. Hatta *roman* olduğunu söyleyebilmek bile oldukça güç. Sanırım sık sık duyar olduğumuz, "ilk roman"ların taşıdığı anısal yönün kurguyu zayıflatması olayı burada da karşımıza çıkıyor. Anlatmak zorundaydın ve bu, ister istemez, roman niteliğini ikinci sıraya düşürüyordu. Giriş bölümü bir roman başlangıcı olarak ne kadar güzelse, kıvamı ne kadar yerindeyse, sonrası, Kotsev'e anlatma kurgusu o kadar yapay. Romanı anıları anlatma "vesile"si olmaktan kurtaramıyor. Demem o ki, okuduğum sürece, niye doğru dürüst oturup anı olarak düzenlememiş de üstüne bir roman kılıfı geçirmeye çalışmış diye düşünmeden edemedim. Anlatılanlar büyük ölçüde inandırıcı, yürek çizici, ama roman olarak yapılan kurguya kesinlikle inanamıyorsunuz. Şu kadar yıl sonra Kotsev gelip soramaz mı, sorar ama, o inandırıcı incelik konamamış, anı bölümlerinin başında zoraki bir bağlaç olarak kalmış üç-beş satırlık girişler. Hep şöyle düşündüm: Hastane bölümü hiç değişmeden, yazar, Kotsev araya girmeden, geriye dönüşlerle anlatsaydı geçmişini, daha başarılı olmaz mıydı roman?

İlk izlenimim sıcağı sıcağına bu. Ama başka arkadaşlar, örneğin okuduğu vakit Kurdakul ne düşünür bilemem. Sen ne dersin bu konuda?

Romanın yayınlanması için girişimlere hemen başlayacağım. Şiir konusunda şöyle düşünüyorum: Konuk, bütün kitapları basarsa şiirler de oradan çıksın, demiştim. Öncü'yü savsaklamıştım o yüzden. Ama sonra bir-iki kitap bastı Öncü. Biri de Mustafa'nın. Hiç başarılı olamadı. Şimdi de bu yüzden Öncü'yü yeğler durumda değilim doğrusu. Güme gitsin istemiyorum. Bu arada *Doğrultu* dergisini çıkaran genç eleştirmen Mehmet Ergün'le konuştum. Onlar Doğrultu yayınları yapıyorlar. Enver Gökçe'nin kitaplarını basıyorlar. İlgilendi. 10 gün sonra yine bir araya geleceğiz. Senin şiirleri kitaplamak için baş başa vereceğiz. Sanırım elimdeki şiirlerin tümünü değilse de yeterli bir derlemeyi bu yolla bastırmak mümkün olacak. Sana Sofya'da sözünü ettiğim bölümleme içinde, bir de önsöz yazarak, 10 formalık bir ki-

tap. Öncü'den daha büyük satış şansı olur, çünkü özellikle gençlik kesimiyle sıkı ilişkisi var o arkadaşların.

Paris'ten kitap geldi. Ama daha Enver Gökçe'ye iletemedim. Metin Eloğlu ameliyat oldu. Sonuç başarılı. Şimdi evinde dinleniyor. Durumunun iyi olduğunu söylediler.

İstenen kitaplara gelince, "gümrük" kitaplarını o zaman da araştırmıştım. Daha çok "mevzuat" kitapları var, onlar da Türk gümrüklerinde uygulanan yasaları, yönetmelikleri içeriyor. Birtakım listeleri kapsıyor, yol gösteriyor. Bunlarda isteğe yanıt verecek terimler göremedim. Ama yine araştıracağım. Üslûp kitabından neyin kastedildiğini ise doğrusu anlayamadım tümüyle. Daha açık anlatılırsa onu da sağlamaya çalışırım.

A. Kadir Moskova'dan döndükten sonra bir kez telefonla konuşabilmiştik. Gönderdiklerinin muştusunu vermiştim. Dün gazeteye geldi. Uzun uzun konuştuk. Çeviriler konusunda yazdıklarını aktardım kendisine, bugün de dosyayı vereceğim. Kanaldan gönderdiklerin hâlâ gelmedi. (Levçev'den de haber yok.) İyi ki bu dosyayı yollamışsın, şimdi onlardan çalışmaya başlayacak.

Dora'yı biz onbeş gün Bayramoğlu'nda tatilde olduğumuz için, sonra da o Antalya'da olduğu için epeydir göremedim. *Acı Lokma*'yla ilgili notları bana aktaracaktı, Haziran başında konuşmuştuk. Fotoğrafları da bastıracaktı. Elime geçince sana postalarım fotoğrafları. Bu arada Altan'ın *Haliç* filmi bitirildi. Antalya Film Şenliği'nde özel gösteri yapıldı. Yarışmaya sokulmadı. Görenler çok beğendiklerini söylediler, girse kazanırdı dediler. Onat, girmesini sakıncalı bulmuş, Dora da ona uymuştu. Ne yazık ki ben gidemedim Antalya'ya. Hem filmi göremedim, hem de Altan için arkadaşların yaptığı konuşmalara bir şey katamadım. Antalya'da Altan'ın çektiği fotoğraflardan bir de sergi açıldı.

"Sozopol" şiirini yeni baştan okudum. Eskisiyle satır satır karşılaştırmadım, ama Toni'nin öyküsünü çıkarttığını ayırt ettim. Niye delirdiğini anlatan bölümü. Neden gerek gördün buna, anlayamadım. Oysa tam senin istediğin "yüreği camla çizen" bir şeyler vardı o bölümde.[5] Naci'yle ilgili satırları da çıkarmışsın. (Sahi Naci'yi ne zaman tanıtacaksın?)

Sözün burasında yine Elen'e dönmek istiyorum. Gideli nerdeyse bir aya yaklaşıyor. Bu arada hep kendimi yokladım, vazgeçer miyim diye, aşağıdaki satırları sana yazmaktan. Anladım ki vazgeçemeyece-

[5] Kemal Özer'in şiirlerini değerlendirirken Fahri Erdinç, toplumcu gerçekçi şiirin içeriği, okuyanın "yüreğini camla çizmeli, acıtmalı" demişti.

ğim. Üzmekten korka korka, bağışlanacağımı uma uma da olsa söz açmak istediğim şeyler var, başkasına açamayacağım. Yalnız nerden başlayacağını kestiremiyorum.

Sevgili ağabey, bize Elen'i tanıttığın için her zaman gönül borcu içindeyiz. Çünkü gerçekten kanımız kaynadı kendisine. Sempatik, yetenekli, sıcakkanlı, insanı dostluklar kurmaya çağıran bir yapıda ve görünümde. Kısacık (hepsini toplasan kaç gün eder ki) bir araya gelmelerimizde bu dostluk da oluşuverdi zaten. Kendi payınıza onu seviyoruz, nerdeyse aileden biri gibi yakın buluyoruz. İstanbul'a gelişi daha da güçlendirdi bu durumu. Çünkü daha yoğun oldu birlikteliğimiz. Anılarımız, ortak yaşantımız daha arttı. Bir yandan da karışık duygular içindeyiz. Üzüntü mü, şaşkınlık mı, umduğunu bulamamak mı, ad koyamıyorum. Kesinlikle şunu söyleyeyim, bizi kişisel konumda rahatsız etmiyor bu duygular, kişisel en ufak bir pişmanlığı getirmiyor yanısıra. Çünkü Elen'le başlıyor, ama onu daha üst boyutlara doğru aşıyor, Bulgaristan'a ve giderek sosyalizme doğru. Sana sözünü etmekten vazgeçemeyişimin düğümü de sanırım burada.

Sevgili ağabey, Elen'le ilişkilerimizde ağır basan iki şey vardı. Biri, senin de aynı doğrultuda düşündüğünü gördüğüm, Türkolog yanını arkalamak. Türk edebiyatını Bulgarcaya aktaracak yeni kuşağın yetenekli bir temsilcisi olarak bu bana hem heyecan verir, hem de kıvanç. Nitekim İstanbul'a gelmesini sağlamaya çalışınam buna dayanır bir yanıyla. Öte yandan, dostluğun doğal belirtisi saydığım artniyetsiz, karşılıksız bir şeyler verme duygusu ve doyunu, sencilce davranma olanağı ışık tuttu bu konuda bana. Her iki anlamda da her iki bakımdan da özverili olmaya hazırım her zaman.

Elen İstanbul'a geldikten sonra onunla ilgili kimi gözlemlerim oldu. Sana yukarda andığım karışık duyguları tattıran da bu gözlemler. Bir kez geziyi yalnızca "turistik" olarak değerlendirdiğini anladım. Okula gelmiyordu, elbet gezecek, eğlenecek ve alışveriş edecekti. Kapitalist ülkelere karşı çekilim içinde bulunduğunu daha önce de biliyordum. Ama bunun boyutlarının aşırı ölçülere vardığını gördüm. Kendi sosyalist toplumuna karşı hoşnutsuz duygular içinde olduğunu da biliyordum. Ama bunun da boyutları yadırgatıcı geldi bu kez. En önemlisi "insan" olarak taşıdığı yapının zaaflarla öne çıkması.

Anlatması zor, biliyorum. Birtakım belirtilerden yola çıkarak genellemelere varmak oluyor bir yerde. Ama kendimi kurtaramıyorum. "Bencil"liği dikkatimi çekti en önce. Bizlere karşı kesinlikle değil, (öyle olsa sözünü bile etmezdim), çevresine karşı, ailesine, giderek toplumuna karşı. Annesine aldığı yüzüğü ondan kıskanacak kadar "bencil"di. Nitekim Hristo'ya deri ceket alıp da kendisine deri manto

almaktan vazgeçtiği gün çarşıdan çıkarken kendi de bunu şöyle dile getirdi: "İlk kez bencillik yapmıyorum." Başka ayrıntılarla birleştirdiğimiz zaman şöyle bir tablo çıkıyor orta yere: Çalışmadan yaşamak, kimseyi umursamamak, başka insanlara, onların sorunlarına sırt çevirmek. Zaman zaman İstanbul'da bir milyonere rastlama, burada yerleşip kalma hayallerinin altında yine bu geniş kapsamlı "bencil"lik yatıyordu.

İkinci gözlemim "gösteriş" merakı oldu. Aldığı öteberiyi kendi ülkesinde bulamadığı için almaktan çok, ülkesinin öteki insanlarına "göstermek" için alıyordu. Nitekim aldığı kot pantolona Amerikan etiketi dikilmesini istedi. Salt bunu döndüğü zaman orada öyle göstermek için. Oysa bizim yerli malıydı, dikilen etiket dahi yerli malıydı. Başka ayrıntılarla birlikte bunun da öyle küçük bir eğilim olmadığını, alabildiğine yaygın olduğunu anladım. Öbür insanlarla yarışmanın bu en olumsuz örneği beni etkiledi.

Üçüncü gözlemim "mülkiyet" konusunda taşıdığı hayranlık oldu. Adada faytonla dolaşırken zenginlerin villalarını gördükçe bunların ellerinden alınmasının haksızlık olacağını düşünmeye dek vardırdı işi.

"Seks" filmi ve resimleri konusunda gösterdiği merakı da kendisiyle tartışmak istedim. Hepsinin kendi ülkesinde de serbest olmasını, kötülüğüne ya da zararlılığına kendisinin karar vermesini savundu. İğrenç bir ticaret metaı haline getirilmiş seksin "insansal" bir yanı olmadığını boşuna anlatmaya çalıştım. Nitekim görmesini sağladığım filmi yeterince seksi bulmadı, gösterdiğimiz zengin evini de yeterince zengin bulmadı. Topkapı Sarayı'nın hazine dairesinde kamaştı gözleri yalnız.

İzlenme korkusu ve panik de var işin içinde. Vapurla dönüyoruz bir gün Kadıköy'e. Kıyısında oturuyoruz vapurun. Aklı hep alacağı şeylerde. İkide bir onları konuşuyoruz. Parasının istediklerine yetmeyeceğini söylüyoruz. İçi içini yiyor, belli. Bir ara, söz dönüşte aldıklarını Bulgaristan'a sokma sorununa geldi. Sorarlar bunları nasıl aldın diye, dedi. Gizli servisten bir kadın ahbaplarının dönüşte sınıra gelip onu bekleyeceğini, geçmesini sağlayacağını anlattı. Sonra rüzgârdan üşüyüp içeri geçtik. Rengi uçtu, ayakları titredi. Ben ne yaptım demin, diye söylenmeye başladı. Ya duydularsa sözlerimi? Kim duyacak, diye üsteledik. Siz bilmezsiniz, beni izliyorlardır şimdi bizimkiler, dedi. Duydularsa o ahbabımızı mahvederler, beni de. Yatıştırmaya çalıştık, ama bir yandan da üzüntüyle karışık o duyguya kapıldık. Sosyalizm düşmanlarının yazılarında sık sık karşılaştığımız "polis korkusu"nu somut olarak görüyorduk ilk kez.

Bütün bunlara karşılık, gezinin bir başka yanı da ışımadı hiçbir va-

kit. Evde olsun, dışarıda olsun, toplumsal yaşantıyla ya da edebiyatla ilgilendiğini görmedik. Dayanamayıp küçük bir çıkış bile yaptım. Her gün eve alınan gazetenin birinci sayfasına şöyle bir göz atmıyorsun, kitaplıkta bunca kitap var, bir kez el atmadın birine, dedim. Canı sıkıldı belki, ama hiçbir değişiklik olmadı. İş olsun diye bir iki kitaba göz attı o gün. Sonra yalnız günlük fal sütununu okumayı sürdürdü gazetede. Yazarlarla ve yayınevleriyle ilgili ne bir istekte bulundu, ne de sözünü etti. Türkiye'den söz açmak istedikçe "politika"yla ilgilenmediğini yineledi. Politikasız hiçbir şey olamayacağını boşuna anımsattım.

Beni her şeyin içine politika sokan sekter bir tutumda görmüş olacak ki zaman zaman yalnız kaldıklarında Günseli'ye insanların Bulgaristan'da bugünlerinde "mutsuz", geleceklerinden de "umutsuz" olduğunu söylemiş. Memleketin durumunun düzelecek yerde, daha kötüye gideceğine değinmiş.

Son olarak bunlara ekleyeceğim bir şey de "dil" konusunda. Türkçeyi öğrenemediğinden, iyi kullanamadığından yakındı sürekli. Oysa mektuplarını açıp gösterdim, öbür Türkologlardan çok daha iyi olduğunu kanıtlamaya çalıştım. İnançsızlığını, kendisinin anlattığı bir olaydan sonra, şöyle yorumladım: Yeteneksiz değil tembel, fırsatçılıkla iş görmek istiyor. Anlattığı olay şu: Radyodaki spikerler odasına giriyor bir sabah. "Günaydın" diyor Türkçe spikerlerine. Sonra Bulgarca konuşmaya başlıyor. Karşılık vermiyorlar. Bu odada artık Bulgarca yok, diyorlar. O ise arkasını dönüp çıkıyor, kendi odasına gidiyor. Öğrenmesi için spiker arkadaşlarının yarattığı bu olanağı kullanmak zoruna gidiyor. Nitekim seninle de hiç Türkçe konuşmuyormuş. İlerletmek için belki başkalarından daha büyük olanaklar eline geçtiği halde kullanmıyor, buna karşılık spikerliği ya da radyoda istediği kadrolara geçmeyi "birtakım ilişkiler"le sağlamayı amaçlıyor.

Şimdi kan-ter içinde kalarak yazdığım bu satırlardan sonra, gündeme gelen soru şu: Elen, bugünkü toplumu ne oranda temsil ediyor? Kişiliğinin payı ne kadar, toplumsal düzenin payı ne kadar çizilen bu tabloda?

Ardından gelecek soru da şu: Bulgar toplumunda insanların çoğunluğu hâlâ bu yapıda ve yönelişlerdeyse uygulamada eksik ya da yanlış ne var?

Hemen ekleyeyim, gerçekliklerden kaçan, bencil, fırsatçı, kollektif insana, sosyalist oluşuma aykırı tonla özlem taşıyan genç, toplumun gençlik kesiminde azınlıkta bile kalsa, uygulama açısından soru çengelleri yaratmayacak mı? "O da öyle, ne yapalım" demekle mi yetineceğiz? "Hâlâ var böyleleri işte"ye mi sığınacağız? Tüketim özlemleri-

nin körüklenmesini kapitalist dış dünyanın varlığıyla bir kerteye dek açıklasak bile, ekonomik erekleri ilk sıraya çıkarmanın bu sonucu doğurduğunu aklımıza getirmeyecek miyiz? Sosyalist bilinç bu kadar mı az gelişmiş yoksa? 1956'da Macar ayaklanması dolayısıyla tutulan nöbet 1978'de hâlâ mı tutulacak?

Bağışına sığınarak şimdi senden istediklerim: a) Bu yazdıklarım seni üzmesin, b) Elen'e en ufak bir şey belli etme, sonra, onu kınama, (Bak ben Mustafa'ya hiçbir şey belli etmedim o gün bugündür), c) Kafamda beliren soruları mümkün olduğu kadar benim anlayacağım düzeyde yanıtlamaya çalış, d) Beni 'infial'e uğramış sayma, kafamda çengellenen soruların geçmişi var.

Bu mektubu, TYS'nin çağrılı olarak gönderdiği yazar arkadaş Hasan Kıyafet getiriyor. Kendisi güvenilir, devrimci bir arkadaştır. Dönüşünde yanıtını alıp gelebilir. Yılmaer'le gönderdiğin notta daha uzun yazacağını belirtmişsin, hem onu, hem bu mektuba karşılığını özlemle bekliyorum. Romanı okuduktan sonra daha ayrıntılı tanıdığım Yordanka bacıya, Oktay'a, tüm soranlara ayrı ayrı selâm. Seni kucaklıyor ve öpüyorum.

Günseli ve Simge'nin hepinize selâmları.

Benim Bulgaristan notları ile ilgili düşüncelerini ayrıntılı yazarsan, geliştireceğim bölümlere yaran dokunacak. Bir de bir ricam var. Üniversiteden bir doçent arkadaşım, çağdaş Bulgar resim ve heykel sanatıyla ilgili İngilizce kitap istiyor. Ayrıca örnekleri destekleyen albümler, dergi özel sayıları, müze kataloglan da bulunup gönderilebilirse yararlı olacak. Geniş bir çalışma içinde, tüm sosyalist ülkelerin resim ve heykel sanatlanyla ilgili bir kitap yazacak.

5

İstanbul, 16 Ağustos 1978

Sevgili ağabey,

Dün Elen'den mektup aldım. Gönderdiklerimin elinize geçmediği anlaşılıyor. Oysa Temmuz'un ortalarında, yazar arkadaşımız Hasan Kıyafet Sofya'ya yolculanmıştı. Ben de onunla bir büyük zarf içinde sana ve Elen'e mektupla Elen'in burada çekilmiş fotoğraflarını yollamıştım. Dönüşte söylediğine göre seni bulamamış, çünkü Sofya'da değilmişsin. Ama zarfı konukçusuna, sana iletmek üzere, bırakmış. Biraz fazla mı heyecanlanmış ne, kim olduğunu, adını madını aklında tutamamış konukçunun. Paruşev ve Cambazov'la da görüştüğü

halde onlara vermeyi akıl edememiş. Ben de seni bulamayacağını düşünmediğim için başka bir ad önermemiştim. Her neyse, anlayacağın o konukçuda hâlâ bizim zarf.

Aklıma gelen şu: Yazarlar Birliği'nden sorarsanız, Kıyafet'e ayrılan konukçuyu saptayabilirsiniz herhalde.

Kardeş Evi konusunda düşündüklerimi yazmıştım, burada bir kez daha yazmayacağım. Şu kadarını diyeyim, Kurdakul'a okutmamı yazmıştın. Mümkün olmadı daha. Kurdakul'un günleri çok dolu. Sendikanın İzmir Fuarı'ndaki etkinliğini örgütlüyor şu günler, bir yandan da *Edebiyat Tarihi*'nin ikinci cildini bitirme çabasında. Yayıncı sıkıştırıyormuş. Bezirci ise yaz dinlenmesi için Ören'deki evine göç etti yaz başında. Güze dek orada kalacak. Dün Kurdakul'la gazetede kısacık konuştuk. Bulgaristan'a fuardan sonra kısa bir kaçamak yapma özleminden söz etti. Oturup seninle konuşma özleminden.

Levçev'den çeviriler Tarık'a ulaştı. Gözden geçirmek için istedim. Yugoslavya'ya gidecekti. Eylül'de de Bulgaristan'a gideceğini, seninle orada görüştükten sonra kitaplayacağını, vakit olduğunu söyledi.

A. Kadir'e gönderdiklerini ulaştırdım. Çalışmaya başladı. Ne yazık ki son görüşmemizde öteki çeviriler daha ulaşmamıştı eline.

Altan'ın *Haliç* filmi Antalya'da gösterildi. Gören herkes çok beğendi. Yarışmaya sokulsaydı yüzde yüz kazanırdı dediler. Dora'dan öğrendiğime göre biri Bulgaristan olmak üzere 4 ülkeden satın alma girişimleri olmuş. Bu yüzden filmin komanteri olan benim şiirler İngilizceye çevriliyor. Lyon kentindeki uluslararası yarışmaya da gönderiliyor. Bunun için de şiirler Fransızcaya çevriliyor. Ayrıca Türkiye televizyonu göstermek üzere başvurdu. Bütün bunlar sevindirici kuşkusuz. Yine de Altan'ın sağlığında şiiri bitiremediğime üzülüyor, başarısını görmesine engel oldum diye suçluluk duyuyorum.

Adnan, senin öykülerden *Varlık*'takileri derlediklerini söyledi. *Seçilmiş Hikâyeler*'le *Şadırvan*'ın ardına düştü şimdi.

Bugün Leylâ Erbil, oraya hareket ediyor. Ne yazık ki bu mektubu onunla gönderme olanağı bulamadım. Görürsen, yanıtını, önceki mektubu alıp alamadığını onunla bildirirsin. Onbeş gün kalacak çünkü.

Ben son günlerde *Sanatçılarla Konuşmalar* adlı bir kitap düzenledim. Son üç-dört yıldır, bizim yazarlarla ve yabancılarla yaptığım ve çoğunu *Cumhuriyet*'te yayınladığım konuşmaları topladım bu kitapta. Önümüzdeki güz yayınlanacak. İçinde seninle konuşmam, ayrıca Elenkov, Levçev, Kalçev ve Neznakomov'la yaptıklarım da var.

Güldeki Şafak (Bulgaristan İzlenimleri) için senin izlenimlerini bekliyorum. Elen'le göndermiştim, almış okunuşsun. Elen yazdı. Sabır-

sızlıkla bekliyorum. Gerçi gönderdiğim bölüm tümü değildi, ama kapsamı hakkında yeterli bir izlenim verebilirdi. Bunu düşünerek senden gelecek izlenimleri bundan sonrası için bir çeşit gösterge sayıyorum. İnşallah gecikmeden ulaşır da kitabı Eylül içinde kotarırım.

1979'un Dünya Çocuk Yılı kabul edilmesi beni de kamçıladı. Biri kendi çocukluğumdan esinlenmiş iki çocuk öyküleri kitabı, bir de çocuk şiirleri kitabı hazırlamaya başladım. Öyküler de, şiirler de önce *Milliyet Çocuk Dergisi*'nde yayınlanacak, sonra da kitaplanacak.

Mehmed Kemal, Romanya'ya çağrılı gitti döndü bu ara. Gezi izlenimlerini yazıyormuş. Bahadınlı'yla, Demirtaş'la görüşüyoruz arasıra. Demirtaş, sabırsızlıkla *Bülten* dergisinin ilgili sayısını bekliyor.

Mustafa, Ecevit hükümetinden sonra öğretmenlik için yeniden başvurmuştu. İstanbul'da faşistlerden temizlenmeye çalışılan bir öğretmen okuluna atandı. Doğru dürüst öğretime geçemeden tatile sokuldu okul. Çünkü öğretmenlerinden öldürülenler oldu. Bu arada Mustafa da bir korku geçirdi. Öldürüleceği konusunda bir haber çalınınış kulağına. Bir süre ortalıkta görülmedi. En son, bu haberden önce, tatil yerinde iki gün bir arada olmuştuk. Romen yazarlar birliği ikinci başkanını konuklatırken.

Yaz olunca kimseler pek kalmıyor ortalıkta. Yayınevleri tatile giriyor. Roman için, şiirler için bir girişimde bulunamadım o yüzden. Sanıyorum, bu yıl çıkmadan, şiir kitabını sana ulaştıracağım. Ne yapıp yapıp ulaştıracağım, çok geciktiğinin farkındayım. (*Politika* gazetesi de kapandı, tefrika olanağı hemen hiç kalmadı).

Haberlerini bir an önce bekliyoruz. Adını andığım tüm arkadaşların selâmları var. Biz de evcek seni, Yordanka bacıyı, Oktay'ı kucaklıyor, özlemle öpüyoruz.

Tatarlı hocaya, Cambazov'a, Paruşev'e, Strahil'e, Kalçev'e, Elenkov'a, Levçev'e, Daskalovlara, Spasova'ya, Pırvanova'ya ayrı ayrı selâmlar..

6

İstanbul, 27 Ağustos 1978

Sevgili ağabey,

Bundan önce iki mektup göndermiştim sana. Alıp almadığını şu güne kadar öğrenemedim. Birini Hasan Kıyafet'le, birini postayla. İkincisinde birincisinin öyküsü de yazılıydı. Bilmem eline geçti mi?

Bu arada Neşev'den, gönderdiğin benim gezi notlarını ve mektubu-

nu almış bulunuyorum. İzlenimleri okuduğun için çok teşekkür. Yazdıklarından gerçekten yararlandım. Şunu hemen belirteyim, gönderdiğim kadarı bütünün ancak üçte biri idi. Yalnız, gördüğün üzere, zaman sıralamasına uymadım. İzlenimleri, kendime göre bir düzenleme içinde sıralamaya özen gösterdim. Onun için Varna izlenimleri eksik değil, o ve onun gibi birçokları, bu düzenlemeye göre yerlerini bekliyorlar.

Gül konusunun, *yeni* konusunun daha geniş işlenmesi konusuna gelince, dediklerin doğru. Doyumluk değil, tadımlık ikisi de. Kanımca böyle olmaları gerekirdi zaten. Özellikle *yeni* konusunda, o kadar kısa ve dar kapsamlı bir gezide daha çoğunu yazınam olanaksızdı. Geniş tutmam, gördüklerimden çok düşündüklerimi yazınam olurdu. Ben şimdi bu haliyle bile gördüklerimden çoğunu yazdığımı, hiç değilse gördüklerimi düşündüklerimle, genel bilgilerimle ve iyiniyetimle arkaladığımı düşünüyorum. Ama ilerde, daha geniş gezmek, görmek, *yaşamak* olanağı bulursam, bu kez tadımlık kalan izlenimlerimi doyumluk yapabilirim. *Gül* konusunda da, daha önce konuştuğumuz gibi, gül yetişen yöreleri ve gül bayramını görür yaşarsam daha geniş boyutlara çıkarabilirim izlenimlerimi. Bu notlar yayınlandıktan sonra, senin de yardımınla sanırım Sofia Pres bir çağrı yapabilir, Bulgaristan'da daha geniş boyutlu bir gezi yapmamı, ülke insanlarını daha yakından tanımamı, gül bayramı gibi, bilmediğim daha nice etkinliklere katılmamı sağlayabilir. O zaman ben de gönül rahatlığıyla ve ağız tadıyla geniş ölçekli yazabilirim.

Notlarımı bu haliyle "orijinal" bulmana da sevindim. Şimdiye kadar başka sanatçıların yazdıklarından ayrık olmasını istedim gerçekten. Gezi yazılarını, öteden beri öncelikle okurum. Bizde yazılanları da hemen okumuşumdur. Bulgaristan'a gitmezden önce, ora için olanlarını yeniden okunuştum. İki şey gözledim. Biri, gezicilerin kendilerini öne çıkarmaları, "ben" demeleri, gezilen ülkeyi geriye itmeleri. İkincisi, gezi notlarının aşırı ölçüde içeriksiz kalması. Örneğin Melih Cevdet'in yazdıklarından birinde, şuraya gittik, şununla sabaha dek birlikte olduk, şu şu konularda konuştuk diyor. Ama ne konuştuklarını, karşısındakinin ne söylediğini aktarmıyor. O zaman okura ne, o konuşulanın tanıklığı? Okur için konuşulanın içeriği önemli.

İşte bu iki tavırdan da kaçınmak istedim yazarken. Dikkat ettinse, ben olarak anlatmadım çoğu şeyleri, biz dedim. Kendi düşüncelerimi değil, gördüklerimin düşündürdüklerini yansıtmaya çalıştım. İkincisi de, yalınkat tanıklık yerine, okura ne konuşulduysa onu "fire" vermeden aktarmayı amaç edindim. Bir de, Habora'nın *Merhaba Kom-*

şu'sundaki gibi, bilgilerin *ham* kalmamasına dikkat ettim. Çizdiğim bu çerçeve içinde yol aldığıma inanıyorum ve doğrusu hoşnutum.

Her şey için yeniden teşekkürler. Sevgiyle ve dostlukla kucaklıyorum seni.

7

5 Ekim 1978, İstanbul

Sevgili ağabey,

Bu dördüncü mektubum oluyor, eline geçip geçmediğini bilmiyorum. Hasan Kıyafet'le göndermiştim, arkadan postayla gönderdim, üçüncü olarak da Neşev'le. Bunları aldığına ilişkin bir haber gelmedi. Yalnız Leylâ Erbil'le yolladığın selâmı aldım. Ona da mektuplar konusunda hiçbir şey söylememişsin. Ne oldu, bilmiyorum. Doğrusu meraktayım.

Bu satırları, senin yayın işini çözümlediğimi bildirmek üzere yazıyorum. Sanırım bu kez kesinlikle çözümlendi. Habora, tüm kitapları basmayı kabullendi. Dün *Kardeş Evi*'ni teslim ettim. İlk onunla başlayacak. Yaptığımız ilk hesapta tümünü sekiz cilt olarak saptadık. İki yılda bitmiş olacak. İlk yıl sırayla iki roman, bir öykü, bir şiir, ikinci yıl roman, öykü, şiir, roman yayınlanmış olacak. Öyküleri iki, şiirleri iki cilt olarak düşündük.

Ücret konusunda şöyle konuştuk. Senin Nurer'le işlemekte olan hesabını anlattım, ücretleri oraya yatırmasını önerdim. Ama Habora, kendisinin ayrı bir hesap tutmasını, başkasını araya sokmamayı istiyor. İstediklerini ondan isteyeceksin, o karşılayacak hesaptan. Sakıncalı bulmadım, bilmem ne dersin? Ben de denetlerim gerekirse. Habora'da karar kılmamın nedeni, gün günden kağıt fiyatlarının artması, basım ücretleriyle birlikte altından kalkılmaz hale gelmesi. Bu durumda yayınevi bulmamız güçleşiyordu.

Habora, biraz pimpirikli bir arkadaştır. Şimdiye değin onun için düşünmemiştim başvurmayı. Ama, dediğim gibi, yayınevi bulmanın gittikçe güçleşmesi başka çare bırakmadı. Ayrıca büyük bir sorun çıkacağını da sanmıyorum. Daha önce yayınlamayı aklından geçirdiğini, ama *Diriler Mezarlığı* çıktığı zaman Bahadınlı'nın başına senin eski hanımın bazı sorunlar çıkardığını duyunca vazgeçtiğini söyledi. Böyle bir sakınca bulunmadığını söyledim. Olmazsa senden basım hakkını Habora'ya verdiğini bildiren bir belge getirtebileceğimizi ekledim.

İyi bir yan da, Habora'nın büyük bir olasılıkla bu ayın sonunda Sofya'ya gidecek olması. Sofia Pres çağrılısı olarak. Seninle mutlaka buluşacak. O zaman baş başa verir, enine boyuna ayrıntıları görüşürsünüz. Ben de daha rahat olurum. Sen Cambazov'a not bırak, Habora'nın gelişinden seni haberlesin.

Benim Bulgaristan notlarını da Habora basacak. Bu ayın sonuna dek bitirmeye çalışıyorum. *Sanatçılarla Konuşmalar* adını verdiğim kitabımı Çağdaş Yayınlarına Eylül başında teslim etmiştim. Şimdi *Milliyet Çocuk Dergisi* için dizi yazı hazırlıyorum. Ayrıca çocuklar için yazdığım şiirler bu dergide çıkmaya başladı. Önümüzdeki yıla iki çocuk öyküleri kitabı hazırlığım da var.

Kısaca böyle. Yayının hayırlı olmasını dileyerek son verirken ayrıntılı haberlerinin bir an önce elime ulaşmasını bekliyorum. Herkese selâmlar. Özlemle kucaklarım.

Adnan, senin 25 öykünü derledi.
Onun ve Sennur'un selâmları.

8

İstanbul, 23 Ekim 1978

Sevgili ağabey, merhaba!

Bu mektubu sana Bülent Habora getirmiş olacak. Önümüzdeki hafta Sofya'ya hareket ediyor. 31 Ekim ya da 1 Kasım'da. Ama ben üç gün sonra mektubu ona teslim edeceğim. Onun için bugün yazıyorum.

Daha önce 5 Ekim günü bir mektup yazmış, postayla göndermiştim. Sanırım eline varmıştır. Orada yayın işini çözüme vardırdığımızı bildirmiştim. Habora yayınlarında tüm yapıtların iki yıl içinde basılmış olacak. Sevinç içindeyim doğrusu. Bu sevincin yarı kalmamasını dileyerek Habora'yla yapacağınız konuşmanın sonuçlarını bekliyorum.

Bülent'le yüz yüze konuşmanızda büyük yarar var. Sözkonusu mektubumda Habora ile aramızda geçen konuşmayı olduğu gibi aktarmıştım. Ama ikili konuşma olanağı, belki her ikiniz açısından da gözden kaçmış bir nokta varsa daha başlangıçta önlemeyi sağlamış olacak. Bu bakımdan da sevinçliyim.

Olabildiği kadar ayrıntılı bir konuşma yaparsanız, biz aradakiler daha rahat çalışma olanağına kavuşuruz. Habora, sen de görünce anlayacaksın, biraz işkilli bir arkadaş. Ama bu davranışı seni ürkütmesin. İlk ağızda ters gelebilecek kimi önerilerde bulunabilir. Yanlış

yorumlama ve hemen bir karara varma hakkında. Aslında iyi niyetli bir arkadaştır, saygılıdır. Özellikle sana karşı çok olumlu duygular taşıdığını biliyorum. Ücret konusunda biraz kısıtlı davranırsa üzerinde o kadar durma. Çünkü şu günlerde Türkiye'de yayınevleri artan ücretler yüzünden çok güç durumda. Kağıt bulunmuyor, karaborsadan çok pahalı alıyorlar. Kitap fiyatları çok arttı. Bu yüzden satışlar adamakıllı yavaşladı. Üstelik yayıncıların söz verip de sözünde durması, gün geçtikçe az rastlanan bir olay haline geliyor. Bütün bunlar ve benzeri koşullar göz önüne alınırsa Habora'nın bu işi üstlenmesi önemli oluyor bizim açımızdan. Konuşmalarınızda aklının bir köşesinde bunlara yer veresin diye yazdım. Yoksa herhangi bir anlaşmazlığa düşeceğinizi pek sanmıyorum.

Aklımdayken söyleyeyim. Yayın sırasını da kararlaştırsanız iyi olur. Biz önceliği *Kardeş Evi*'ne vermiştik. Ardından bir öykü, bir şiir cildi, bir başka roman gelecekti. Uygun görünmüştü bana. Öykülerin tümünü iki cilt olarak düşünmüştük. Sen başka türlü düşünüyorsan, bunun da ayrıntısına girin. Biz ona göre hazırlayalım. Şiirleri ben tek cilt düşünürdüm hep. Ama Habora, iki cilt istedi. Böyle kararlaştırırsanız, iki cilde nasıl bir paylaştırma düşünürsün, bunu da bildir.

Uğurlu olması dileğiyle ikinci konuya geçiyorum. Afşar'la geçen hafta bir araya geldik. Senin için *Felsefe Dergisi*'nde yapılacak bölümün tasarımını yaptık. Bir kez, yılbaşı sayısında değil, ondan sonraki Nisan sayısında olmasını kararlaştırdık. Yaptığımız çizelge şöyle:

a) Şiirlerden seçmeler b) "Zırdeli" öyküsü (başka öykü istersen adlarını bildir) c) Şiirlerin üstüne yazı ç) Öykülerin üstüne yazı d) Yaşamöyküsü e) Açıklamalı bibliyografya f) Yapıtların üstüne çıkmış yazılardan özetler, alıntılar g) Mektuplarından alıntılar h) Seninle röportaj.

Şimdi bunlarla ilgili açıklamalar yapayım. Şiirler üstüne ben, öyküler üstüne Adnan yazı hazırlayacağız. Mektuplarından alıntıyı da ben üstlendim. Yaşamöyküsü, açıklamalı bibliyografya, yapıtlar üstüne söylenmiş sözleri derleme ve röportaj yanıtlarını da senden bekliyoruz. Yaşamöykünü *Politika*'da yayınlanmak üzere bana vermiştin, ama daha ayrıntılı ve öyküleştirilmiş istediler. Bibliyografya da öyle. Yayınlanmış yapıtların yalnızca adları, yayın tarihleri, hangi yayınevince çıkarıldıkları gibi bilgiler yanısıra konusunu ya da içeriğinin kapsamını da birer paragraflık özetlerle vermek istediler. Röportaj için yönelttikleri soruları ise ilişikte sunuyorum.

Tüm bunların Ocak 1979 başında elimizde olması gerekiyor. Ayrılan bölüm dergi sayfasıyla en az 60, en çok 80 olarak düşünüldü. Ama Ocak başında bilinmesi, derginin felsefe bölümünün hazırlan-

ması ve basımevine vaktinde verilmesi açısından önemli. Sanırım hazırlık süresi yeterlidir.

Habora, bildiğim kadarıyla, orada bir hafta kalacak. Onunla, hazırladığımız bu çizelge için düşündüklerini bildir. Eklemek istediklerin varsa ona göre yeniden ele alalım. Yoksa yolumuzu sürdürelim.

Yayın gerçekleşeceğine göre kitapların çıkmasıyla bu dergi bölümü aşağı yukarı birbirine denk düşüyor. Bölüme ad olarak da ben "Politik Göçmenliğin Otuzuncu Yılında Fahri Erdinç"i önerdim, kabul ettiler. Sen ne dersin? Gönlünce olması için her şeyi iyi düşünelim, ona göre gerçekleştirelim derim.

Adnan'ın burada kalan öykülerinden epeycesini derlediğini daha önce yazmıştım. Bölüm için, kendi yazısından başka, *Seçilmiş Hikâyeler*'in özel sayısındaki Salim Şengil'in sunuş yazısını, senin aynı sayıdaki öykü anlayışını alıntılamamızı önerdi. Bu konuda ne dersin?

Şimdi kısa kısa öteki konulara değineyim.

Tarık'ı nicedir görmüyorum. Gidip gitmediğini bilmiyorum o yüzden. Belki de sen Moskova'dayken oradaydı, onun için görüşemediniz. Levçev çevirilerinin ne olduğunu öğrenemedim. Cagarov'tan da bir haber yok. Bana öyle geliyor ki, Tarık yayıncı olarak Balkanlara yönelmeyi yeğledi. Bulgarlardan ve Yugoslavlardan kitap çıkarıyor, ya da çıkarmaya hazırlanıyor. Ama bunu, bu tür işleri daha önce de yaptığı gibi kimseyi yanına yaklaştırmadan yürütmek istiyor. Karakteri öyledir. Otobüs biletçiliğinden, köftecilikten geldiği için kimseye güvenmemeyi öğrenmiş ve kazık yememeyi ilke edinmiştir. Karşılıksız bir iş görmeyi önerenlere kuşkuyla bakar bu yüzden. Mutlaka altında bir çapanoğlu vardır diye. Benim de Levçev çevirilerini (senin isteğinle) gözden geçirmemi söz konusu ettiğim zaman kuşkuyla karşıladığını sanırım. Necati Zekeriya'ya Makedoncadan yaptırdığı çevirilere de yardımcı olmamı istememiş, ya öyle basılmasına göz yummuş, ya kendi çabasını ve adını katmayı yeğlemişti. Bunu aramızda herhangi bir konuşma geçtiği için değil, günün birinde Levçev basılmış olarak eline gelirse benim neden dileğine yan çizdiğimi düşünmeyesin diye yazıyorum. Yoksa özellikle senin bir dileğin, özellikle Levçev'in şiiri sözkonusu olunca benim için büyük bir onurdur, bilirsin.

Yine de Tarık konusunda yanılmış olmayı yeğliyorum. Düşündüğüm gibi değildir de, bu işe katkım gerçekleşir.

Balel için ne diyeyim? Son görüşmemizde (nerdeyse iki aya yaklaşıyor) yine senin yazdıklarını aktarmıştım. Hemen yazacağını söyledi. İnanmıyorum dedim. Şimdi eve giderken Sirkeci'de postaneye uğra, hemen bir kart at, dedim. Söz verdi. Anlaşılıyor ki yine atma-

mış, haberini bile iletmemiş. *Yağmurlar Cumhuriyeti* çıkalı kaç ay oldu, bana bile bir tane imzalayıp vermedi. Geçen gün bir dergide gördüm, *Tünel* de çıkmış. Bulgaristan'dan konuk gelen yazarlarla tanıştı, konuklanmalarına katkıda bulundu. Demek ki onlarla da bir şey iletmedi Daskalov'a. Söyleyecek söz bulamıyorum, pes demekten başka.

Tekin'e gelince, "çok sevememekte" yüzde yüz haklısın. Dergisi için bir şey vermemen de iyi olmuş. Kumaşını belli etmiş orada da demek ki. TYS'nin bula bula onu bulmasına belki de şaşmışsındır. Sanırım Şükran, onun seçilmesine önayak oldu. Komitacılıkta danışmanlık gelenekleşti. Perde arkasını yeğleyen eski komitacılar kendilerinden akıl sorulsun isterler. Tekin de Şükran'ın bu isteğini 12 Mart döneminde *Yansıma* dergisini çıkarırken bolca doyurmuştu. Şükran TYS Yönetim Kurulu'nda görev alınca Tekin de sendika çalışmalarında görülmeye başladı. Özellikle örgütçülüğü açısından.

Yansıma dergisi sırasında büyük yanlışlar yaptı Tekin. En ünlüsü ve tepki çekeni de, Ortadoğu'ya satılan silâhları yapan fabrikalardaki işçileri kınayan yazısı olmuştu. *Yeni a Dergisi*, sende varsa bakabilirsin, bu yazıya bizim işçilerden gelen tepkilere yer vermişti.

Neyse, uzatmaya gerek yok, nasıl olsa yakından gördün ve anladın. Şimdi çıkarmakta olduğu dergiye, senin gönderdiğin *Yeni Hayat* dergisindeki[6] "Devrim Müzesinde" şiirini hemen alıntıladığını söyledi bizim Adnan. Habora'ya da uğramış, Bulgar edebiyatından çevrilmiş kitapları istemiş. Sanırım yine de Bulgaristan'la ilgili bir şeyler çırpıştıracak.

Bu kadar yakınma dolu satırların ardından bir tane daha: Sertel sorunu. Daha önce yazdıkların ve konuştuklarımız, bu sorunu daha iyi kavramamı sağlıyor. Aziz Nesin'in tavrı, eskiden olduğu gibi çok açık. Hem bir süre istifa gerekçesi yoluyla özgürlük şampiyonluğu yaptı, hem de koltuğu yitirmedi. Yalnız benim anlamadığım ona bu konuda omuz veren TYS yönetim kurulu. Özellikle de Şükran'ın çabaları. İstifanın geri çevrilmesi bence A. Nesin'in ekmeğine yağ sürmekti ve bu yağı Şükran'ın özel çabasıyla sürdü TYS yönetim kurulu. Gerekçe de, genel kurula birkaç ay var ve A. Nesin olmazsa sendika dağılır. Genel kurulda nasıl olsa hesaplaşılacakmış. Yönetim kuruluyla A. Nesin arasındaki anlaşmazlık giderildiyse bunu kamuoyuna duyurun diye bir başvuruda bulunudum. Yani, Sertel için alınan karar özgürlük sorunu olarak görülemez desin genel başkan, dedim. Kabul etmediler. Sonuçta Aziz Nesin hem istifa gerekçesinde direndi,

[6] Bulgaristan'da Türkçe-Bulgarca yayınlanan aylık karma kültür ve sanat dergisi.

hem de geri döndü. Yönetim kurulu da buna göz yummuş oldu.

Sertel'i elden geldiğince yanıtlamaya çalıştık. Düzenlenen bir toplantıda konuşmalar yaptık. Hem Sertel'i kınadık, hem Nâzım'ı andık. Öne sürülen pek çok şeyi çürütecek kanıtlar gösterildi. Dört kişilik bir kurul oluşturulup bunların hazırladığı karşı-yazı *Milliyet* gazetesine verildi. Dün yayınlanmaya başladı gazetede bu yazımız. Kitapçık olarak da bastıracağız.

Bulgaristan notlarımı gönderdiğini yazmış, Neşev'le göndermiştim. Anlaşılan bu kez de Neşev, sana mektubumu iletmedi. Geçenlerde döndüğünü duydum, ama arayamadım.

Bu arada, Hristozov'dan sonra, TYS'nin konuğu Bulgar yazarlarıyla tanıştım. Matey Şopkin[7] ve Gerço Atanasov.[8] Her ikisiyle de bir gün boyu birlikte olduk. Onları gezdirdim. Çok içten insanlar, çabuk dost olduk. Panteley Zarev'le de, gazeteye uğradığında tanıştım, konuştum.

Bu arada başkan Zarev, *Türk Şiiri Antolojisi*'nin yayınlandığını söyledi. Doğru mu? Doğruysa bize yollanacak mı? Bir tane edinmek isterim.

Şopkin de bizim şiirlerin yayınlandığını söyledi. Ama sanmıyorum. Çünkü sizlerden bir haber gelirdi. *Orbita* dergisine giden şiirler ne oldu? Paruşev'den aldığım mektupta benim şiirlerin çevirisinin radyoda okunduğu yazılı. Hangileri, ne zaman okundu, bildirebilir misin?

Milliyet Çocuk Dergisi'nden 12 sayılık bir yazı dizisi ısmarladılar bana. Her hafta onları yetiştiriyorum. Yeni yılda da bütün yıl sürecek bir yazı dizisi daha ısmarlandı. Bu arada çocuklara yazdığım şiirler, adı geçen dergide yayınlanmaya başlandı. Öyküler üzerinde de çalışıyorum. Anlayacağın 1979'da çocuk yılına hazırlıklı gireceğim. Birkaç çocuk kitabı ufukta göründü.

İstediğin dilbilgisi kitabını bulmaya, Habora'yla yollamaya çalışacağım.

Geçenlerde bir akşam, Bezirci'yle Bahadınlı ailecek bizdeydiler. Bol bol kulaklarını çınlattık. Bezirci, emekliye ayrıldığından bütün yaz Ören'deki evinde, tatildeydi. Yeni geldi. Nâzım'ın tüm eserlerini baskıya hazırlama işini sürdürecek. Bu arada benim yeni kitap üzerine bir eleştiri yazısı da yazmış. *Sanat Emeği* dergisinde Kasım sayısında çıkacak. Kitap deyince aklıma geldi, son kitap iyi gidiyor yayıncıdan öğrendiğime göre. *Nasrettin Hoca*'nın üçüncü baskısı, *Kavganın Yüreği*'nin ikinci baskısı, *Yaşadığınız Günlerin Şiirleri*'nin de ilk baskısı tükenmiş durumda. Bunlardan *Hoca*'yı yılbaşına dek hemen basa-

---

[7] *Matey Şopkin*: Şiirleri Türkçeye de çevrilen Bulgar şairi.

[8] *Gerço Atanasov*: Ünlü *Septemvri* (Eylül) edebiyat dergisi yöneticilerinden, öykü ve roman yazarı.

caklar, ötekiler sanırım 79'a kalacak. *Sanatçılarla Konuşmalar*'ı yayıncıya vermiştim. Yılbaşına dek onun da basılacağını umuyorum. Şu günlerde Bulgaristan notlarını bitirmeye çalışıyorum. Habora dönene kadar bitirirsem, Kasım içinde Habora yayınları arasında kitaplanacak. Fazla sürüncemede kaldı, onun için acele ediyorum.

Haberlerini beklerken evcek hepinize selâmlar, sevgiler. Seni başarı dileklerimle kucaklıyor, öpüyorum.

Tüm arkadaşlardan, bu arada Afşar'la ortağı Eray Canberk'ten özel selâmlar.

9

İstanbul, 26 Kasım 1978

Sevgili ağabey,

Habora'yla gelen mektubun, haberlerin, anmalıkların bizi ailece sevince boğdu. Hepsi için teşekkürler. "Matroşka"yı hemen Simge sahiplendi, odasına götürdü. Dolabının üstüne oturttu. Anlattığın üzere, çay demlerken, elinden kurtarır da demliğin üstüne oturtabilir miyiz, bilinmez.

Önce sağlığına, sonra Habora'yla anlaşma haberinize sevindiğimi belirtmeliyim. Anlaşacağınızı öteden beri biliyordum, ama ne olur ne olmaz gibilerden bir kurt yeniği de yok değildi içimde. İşte onu gidermeye yaradı buluşmanız. Şimdi bu işin son noktasını koyduğumuz zaman bütünlenecek bir sevinç çağlayanı var önümde artık.

Evet, sevinmek, sevindirmek.. Böyle özetlenebilir. İnsanlara bir şey yapmanın, omuz vermenin sevincine duyduğum susuzluk içindeyim. Belki oldukça geciktiğim için. Hem sabırsızım, hem sindirimsiz. Bir an önce sonuçlandırmak istiyorum ele aldıklarımı.

Senin ülkemizde okur önüne çıkmanda katkım olmasını isterdim tanıştığımızdan beri. Çünkü beni ilgilendiren, uyaran iki şey var serüveninde. İnsan olarak burayla, ülkenle yaşaman, bir. İkincisi varlığınla dilin arasındaki bağlantıyı iyi değerlendirmen. (Oktay'a Türkçe öğretmeyişindeki açıklamanı doyurucu bulmayışına karşın hoşgörüyle karşılamam bu yüzden). Onca yıl gurbette kal ve Türkiye'den başka bir ülkenin insanları için tek sözcük yazma. Üstelik yazdıkların yıllar yılı, neredeyse 20 yıl, o insanlara ulaşmasın. Büyük bir dirençle yazarlığı, körelmeden, düzeyini düşürmeden sürdür. İşte bu çabaya saygıdan da öte, hayranlık duydum. Olmaz bir iş olarak gördüm. Ve insanların hayran olunacak işlerinin sık rastlanır olmadığını düşündüm.

Kırık dökük anlatmaya çalıştığım şeyin özü şu: Sosyalist ülkelerde sana dilini unutturacak ortam fazlasıyla varken, başka ülkenin insanlarına seslenmeni pirimlendirecek olanaklar fazlasıyla varken, sen bunlara en ufak bir ödün vermemişsin. Ne zaman ulaşacağını bilmeden aynı adrese sürekli yazabilmişsin. İşte bunun altı çizilmeli, bir. İkincisi, yazılanı adresine ulaştırmada kutsal ulaklığı yükümlenmeliyiz. Bu ulaklığın küçük bir ucundan tutma bile insanı dünyada bir iş yapma mutluluğuna götürebilir, yaşamak için haklı bir nedenle buluşturabilir. Sosyalist dünyada bile (ne yazık ki) gittikçe azaldığını gördüğüm 'karşılıksız bir şey yapma' coşkusunu duyurabilir.

Elen'le ilişkime, tepkilerime, duygularıma da bu çerçeve içinde bakmanı isterim. Değindiğin kadarına değineyim. "Macera" romanları okumak istemesine, dediği gibi, sözlük yardımı olmadan öğrenmek neden olsa sorun değil. Ama o tür kitaplardan hoşlandığını, asıl onlardan hoşlandığını, buna da toplumuyla ilişkisinin onu yönelttiğini görmesem, üzerinde bile durmam. Düş kırıklığına uğruyorsam, bir daha söyleyeyim, Elen değil nedeni. Onun kimliğinde, kişiliğinde yansıyan "genel" beni tepkiye sürüklüyor. Küçük burjuvalaştıran, burjuva gözboyacılığına kapılmasına yol açan "yanlışlık" örseliyor duyarlığımı. Bu duyarlığı yitirmemi isteyemezsin ya da yitime sürükleyecek bir biçimde hoşgörmeye başlamamı. Elen'e insan olarak, dost olarak ne kadar sempati duyuyorsam, yardımcı olmak istiyorsam, tehlikeli eğilimlerine o kadar karşı çıkıcı olmak istiyorum. Hatta şunu da söylemek zorundayım: Bulgaristan izlenimlerime *bu açıdan* bir daha göz atmayı düşünüyor, acaba *olanları* doğru yansıtmadım mı, gerçeğin sözcülüğünden saptım mı diye kendi kendime soruyorum. Hiçbir partinin, hiçbir rejimin üyesi değilim, beni yönelten stratejiler, "koşul"lar yok karşımda. Doğrudan dünya görüşüme bağlıyım, *uygulamalar* karşısında gerçekçi olmalı, onları savunarak dünya görüşüme zarar vermemeliyim. Doğru sözlü olmanın uzun süreli yararını, 'koşullar' gereği *'daha az doğru sözlü'* olmanın kısa süreli yararına yeğ tutmalıyım. Ve 1976'da Bulgaristan'a bakan benle bugün bakan ben aynı kişi değiliz. Bugün, o zaman gördüklerimi, başka türlü değerlendiriyorum. Daha doğrusu o zaman göremediğim şeyleri bugün görebiliyorum. Hiç değilse bunu bir önsözle belirtmeliyim. Yarın başka stratejilerin savunusu istenebilir, ama sanatçı için bu stratejiler bağlayıcı olmamalı. Eğer tarihe karşı sorumluysa ve eğer yaptığı iş gününü gün etmek olmayacaksa..

Konuk'tan kitapları aldım. Dökümü şöyle: *Kore Nire* (basılı kitap), *Ali'nin Biri* (fotokopi), *Memleketimi Anlatıyorum* (basılı), *Asi* (basılı), *Akrepler* (basılı). *Ali'nin Biri* ile birlikte, Rıza Mollov'un kitap üzerine

önsözü var. Altan temize çekmiş, dilini yalınlaştırmış. Bunları göndermen gerekmez. Sanıyorum, bir tek *Canlı Barikat* eksik. *Kardeş Evi* ile *Acı Lokma* ve *Diriler Mezarlığı* da elimizde olduğuna göre.

Kore Nire ile *Ali'nin Biri*'ni olduğu gibi Habora'ya aktardım. Sanıyorum, *Kore Nire*'ye işlemiş senin dediğin düzeltmeleri Altan. Karıştırırken dikkatimi çekmişti. Öykü kitaplarını şimdilik Adnan'a verdim. Okusun da özel sayı için hazırlayacağı yazıyı bir an önce kotarsın diye. Öykü derleme işine gelince, Hayriye hanımı ve eşini bulamamışlar. O yüzden dediğin gibi olmamış derleme işi. Şimdi *Seçilmiş Hikâyeler Dergisi*'nin ardındalar. *Şadırvan* ve *Varlık*'takiler, *Büyük Doğu*'dakiler bulunmuş durumda. Sayı olarak da 25'e ulaşmış. Demek ki 11 eksik kalıyor.

Özel sayı için önerdiğimiz taslağa, başka öneri getirmediğine göre uymamız gerektiğini düşündüm. Senin üstlenmen gerekenleri bize Ocak 79 ortalarında göndermeni bekliyoruz. Biz de hazırlayacaklarımızı aynı günlere yetiştireceğiz. İlk ağızda bu özel sayının kotarılması var şimdi. Kağıt sorunu çözümlenmediği için kitap yayınına Habora ne zaman başlar, bilmiyorum.

Neşev'le gönderdiğim 27 Ağustos günlü mektubumu almadığın anlaşılıyor. Svetla'yla gönderdiğin benim notları aldığımı o mektupta yazmıştım. Neşev gibi bürokratların, işinin ustası değil de düzenin adamı olduğu için Türkiye'ye gönderildiğini sen benden daha iyi bilirsin. O buraya geleli beri, Bulgaristan'ın kültür işlerini düzenlemeye mi, yoksa bozmaya mı geldiğini sık sık sorar olduk. Sana gönderdiğim mektubu ulaştırmaması, laçkalığın küçük bir örneği yalnızca.

Niyazi Hüseyin'in şiirlerini sevgiyle karşılıyorum. Hepsini değil ama kimisini küçük bir iki düzeltmeyle yayınlayabilirim sanıyorum. *Felsefe*'ye vereceğim yarın. Adının sonundaki "of"u atarak ama. İzninle, bu "of"un, içten içe çekilmesi gereken başka "of"ların simgesi olmaktan öte bir anlamı olmasa gerek. *Kardeş Evi*'nde, Bulgaristan Türklerine dil konusunda getirilmek istenenlere karşı çıkışını çok daha iyi anlıyorum şu anda.

Demirtaş'la sana, Parnışev ve Elen'e iletmen için de bir iki ufak şey gönderiyorum. Yılbaşında birlikte olma isteğimizin andaçı olan bir iki şey..

Sevgiyle, özlemle seni kucaklıyor, haberlerini bekliyorum. Hepimizden hepinize..

10

İstanbul, 2 Aralık 1978

Fahri ağabey,

Demirtaş ay başında gidecek biliyordum. 4 Aralık'a kaldığını Habora'dan öğrendim. Onun için bu eki de yazıyorum. İki amacım var. Biri, gönderdiklerim hakkında seni bilgilendirmek. Öteki de, daha önce yazdığımı okuyunca eklemek istediğim şeyler belirdi kafamda, onları belirtmek.

Bu mektupla birlikte Paruşev'e ve Elen'e iletilmek üzere iki mektup daha var zarfın içinde. Ayrıca iki kitap gönderiyorum. Biri Paruşev'in, biri Elen'in. Elen dilbilgisi istiyordu (senin istediğin de onun için miydi?) ama Tahir Nejat'ınkini yine bulamadım. Onun için Türk Dil Kurumu yayınlarından, ona yarayacağını umduğum iki kitap seçtim cümle yapısıyla ilgili. Bir de Günseli'nin hazırladığı ailesel torbalar var. Biri size, biri Elen'in ailesine. Yılbaşılık. Sevgilerimiz ve en iyi dileklerimizle birlikte.

Daha önce yazdığım, ilişikteki satırlara ekleyeceklerime gelince.. "1976'da Bulgaristan'a bakan benle bugün bakan ben aynı kişi değiliz" demiştim. Bunu şunun için söyledim. O zaman kafamın bir köşesinde belki birer küçük tohum, soru tohumu olarak duran kimi şeyler, bu iki yılda yaptığım tanıklık ve gözlemlerle uç vermeye, kanılara dönüşmeye başladı. Özellikle sosyalist uygulamanın sonuçları alanında. Ayırabilirsek insansal ve ekonomik diyebileceğimiz iki ana erekten biri, bugüne kadarki uygulamada öteki adına gündemden neredeyse kaldırılmış. Ayırıcı olabilecek iki şey, "eleştiri" ve "yönetimin toplumsallaşması" olayı gün günden geriletiliyor, biçimsel hale getiriliyor. Yönetenle yönetilenin arası kapanacağına, merkezilik arttığı, yöneticilik toplumda bir ayrıcalıklı katman oluşturduğu için, gün günden açılıyor, yönetim de baskıcı bir nitelik kazanıyor. Buna karşılık ekonomik erekler her şeyin önüne geçiyor. Bu ereklere ulaşmada gösterilen başarı, sosyalizme ulaşmanın ölçütü gibi gösteriliyor. Toplumda sosyalist ilişkilerin ortaya çıkması için ekonomik ereklere yönelmenin yeterli bulunduğu savunuluyor. Son yıllarda ekonomik erekler de tüketim ekonomisi ereklerine indirgenme yolunda. Alabildiğine apolitik duruma getirilmiş insanlar tüketime yöneltilerek daha fazla kazanmanın, daha fazla satın almanın insanı mutlandırdığı görüşüne geliyorlar. Gösterişçilik, bencillik, kariyerizm, çıkarcılık gibi kapitalist toplumun ekonomik ilişkilerinden kaynaklanan hastalıklar, sosyalist toplumda giderek yok olacağına, kişiselleşeceğine

artıyor, genellik kazanmaya başlıyor. Bunlarla yapılan savaşım da, kaynağa yönelik bir savaşım niteliğinde değil. Somut nedenlerin karşısında, sözün egemen olduğu, sonuç alınması güç bir slogansal savaşım. Etkileyiciliği, günlük yaşamdaki gerçekler önünde fazla uzun sürmeyecek, derine işlemeyecek bir çaba. Sovyet Yazarlar Birliği ile bizim sendika arasında imzalanan kültür anlaşması töreninde, Sovyet Yazarlar Birliği adına imzaya gelen Federenko, çok güzel bir konuşma yapmıştı. Hepimizi etkiledi, sonra sendikamızın anlaşmayı simgelemek kaygısıyla verdiği kocaman bakır mangalı Yazarlar Birliği yerine kendi evine götürdüğü öğrenildi. Ya da Strahil Nikolov, konuklatıldıkları otelden sendikanın alacağı gider faturasının 1500 TL'lik bölümünün kendi adına çıkarılmasını, Bulgaristan'da bunu Bulgar Yazarlar Birliği'nden kendi harcamış gibi almak istediğini sendika yöneticilerine çıtlatabiliyor. Petır Neznakomov, kültür anlaşmasında ilgili bir madde olmadığı halde, ayrıca gündelik harcama parası isteyebiliyor, sendikanın kendisine konukçuluk etmekle görevlendirdiği arkadaştan kandırıp 1500 TL alabiliyor. Bunları şunun için burada araya sokuyorum, bunları yapmaya o seçkin kişileri birtakım insansal hastalıkların depreşivermesi yöneltmiyor kanımca. Toplumda işletilmekte olan ve insanları daha fazla tüketmeye yönelten ekonomik düzen var altında. Elbet daha iyi yaşaması, bunun için de sahip olması, tüketmesi gerekecek insanların. Ama her şeyin "maliyet"i önemli değil mi? Neye "mal" olduğuna bakmak gerekmez mi? Ve sosyalizmin "maliyet"i söz konusu olunca, dediklerimin ne kadarı konuşulabiliyor acaba?

Bilmem, özetlemeye çalıştığım şeyler, sorunumu açmaya mı, yoksa bulandırmaya mı yaradı? Ama senin herhalde benden bin kat daha iyi, kapsamlı bildiğin bu konuda benim sözü uzatmama gerek yok. Ve inan ki bunları düşünmekten çok, anlatamamak, kol kırılır yen içinde kalır anlayışından çıkamamak koyuyor adama. Açıktan açığa eleştiri yapamamak..

Sözü noktalarken Dora'nın selâmlarını iletiyorum. Dün gece birlikteydik. Mektubundaki satırları kendisine aktardım. İlâç ya da başka bir şey göndermek istiyorsa Demirtaş'ın iki gün sonra gideceğini söyledim. Bulgaristan'a gitmesi için Wagenstein'dan haber bekliyor. Herhalde o oluşturacak bu geziyi.

Selâmlarımı, sevgilerimi yineler, bir daha özlemle öperim.

1979

Fahri Erdinç

1

Sofya, 5 Ocak 1979

Sevgili kardeşim, Kemalciğim,

79 günlemli ilk mektubum bu.

On gündür hiç bir şeye el süremedim. Havamı da, olanağını da bulamadım birtürlü. Yılbaşından on gün önce, o ağır dediğim çeviri işini tekmilledik, yük indirmiş mekâre beygiri gibi hafifledik güya. Niyetim, biraz çoluk çocukla, kendimle ilgilenmek, evin günlük yaşamına, hizmetlerine katkıda bulunmaktı. Nerde o bolluk? Hemen, ayın 22'sinde falan, her ay olduğu gibi, bir parti ödevi yüklendi.[1] Yılbaşına kadar onu başarayım derken, Yazarlar Birliği'nden Spasova geldi bir gün, 26'sında falan Aralığın, Demirtaş'a söz verdikleri bir materyalin hazırlanmasını, çevirilip kotarılmasını benden rica etti. Kırabilir misin? Onu da omuzladık. Derken, Şükran'la Hikmet Çetinkaya çıkageldiler. Doğrusu ya, ilk merhabadan ve sarmaşmadan sonra, üç gün boyunca ne çıktım, ne de bu konuk dostların semtine uğrayabildim. Yılbaşını bizim Deliorman'da geçirdiler. Ben Birlik'te ilk programlama görüşmesine aracılık yapabildim yalnız Elenkov'un yanında.

Tam yılbaşında, o akşam bitirebildim bütün bu dediğim işleri. Yeni yılın tadına şöyle bir yarım saatçik baktıktan sonra, saat yarında, içim biraz buruk ve de hâlâ nedenini ve yorumunu bulamadığım bir

[1] Fahri Erdinç, emeklilik yıllarında, partiden her ay gönderilen bir yazıyı Türkçeye çevirerek bu ödevi yerine getiriyordu.

hüzünle başımı yastığa koyuverdim

Şükran sorduydu bir ara: Neden, nedir bu hüzün? Ben de kendime sordum aynı soruyu: Şükran, Bulgaristan yurttaşı olduğum için, 'Bulgar pasaportuyle pekâlâ gelebilirsin sen memlekete turist olarak, birkaç ay gezer, insanlarını görür ve dönersin' gibilerden konuştuğu, epey kül bağlamış bir ateşi böylece dürtüklediği için miydi bu? Bilemedim.

Ocağın birinci günü öğleden sonra cümbürcemaat bize geldiler: Konuklar ve yazgı arkadaşlarım Tuğrul ve Ziya.[2] İyi saatler geçirdik güya. Sonuca baktım, tarttım kendimi şöyle bir ve anladım ki, o hüzün artık dokuz düğüm olmuş!

Senin anlıyacağın, uykuda gezer gibi geçirdim şu son günleri. Şükran'ı ve Hikmet'i ayın üçüncü günü uğurladık. Kalçev o gün bir öğle yemeği verdi onlara. Yemeğe Tatarlı hocayla ikimiz de katıldık. Ordan, Sofya oteli restoranından da uğurladık onları.

Neden yazıyorum sana bunları? Konuklarla sana iki satır olsun bir mektup da gönderememiş olmamdan ötürü özür dilemek için mi?

Dün, bu gün, artık dergi için özel sayı hazırlığına girişmeliydim. Dün yapamadım bunu. Ufak-tefek hazırlıklar yapabildim yalnız. Bugün de öyle. Her şeyi bıraktım bir yana. Sana mektup yazmam tuttu.

Bütün mahzunluğum içinde, gizli gibi, dışa vuramadığım bir sevinç ışıttı ve ışıtıyor hep içimi: Adnan'la Sennur geleceklermiş Şubat'ta, Zarev'in özel çağrılısı olarak. Bunu Şükran'dan öğrendiğim anda doldu içime bu sevinç. Sen gelecekmişsin gibi, bir o kadar mutlulukla bekliyorum onları.

Toplu yayın için öykülerimi sıralama, bölümleme işlerini, öykülerim üstüne bazı otoritelerin, eş-dostun söylediklerini düzenleme işini, Adnan'la burada beraberce çalışarak da yapabileceğimizi düşündüm.

Şükran, arada bir, uyarını buldukça, yarı yarıya övgüyle Tekin Sönmez'den söz etti. Sekreter Yardımcısı olarak da, dergisinin yönetmeni olarak da olumlu çabalar içinde olduğunu, şimdi Bulgaristan'ı tanıtmak üzere hazırlık yapmakta olduğunu söyledi Tekin'in. Ben olumlu ya da olumsuz her hangi bir tepki göstermedim.

Bulgaristan'ı tanıtmak üzere gereksindiği ve buradan eş-dost yardımlarıyle topladığı materyali değerlendirmede kusursuz bir sonuç alacağını ümit edebiliriz. Sen önceki mektubunda, Tekin'in,

---

[2] 1949'da Türkiye'den Fahri Erdinç'le birlikte ayrılan Tuğrul Deliorman ve Ziya Yamaç.

benim "Devrim Müzesinde" şiirimi de aktardığını yazıyordun. Bunu somut olarak nasıl kullanacağını kestiremiyorum. Ayrı bir sayıda mı, yoksa Bulgaristan'ı tanıtma materyaline ekliyerek mi verecek? Bilmiyorum.

Senden ricam, onun benden özel sayı yapmak üzere istediklerini neden yerine getiremediğimi ve getiremiyeceğimi uygun bir dille anlatıver kendisine. Ona aynı maksatla, "Sozopol" şiirlerimi de önerebilirsin. (Burada, *Eylül* dergisi, çok iyi bir çeviriyle sunduğumuz "Sozopol" şiirlerimi basmaya yanaşmadı. Somut bir gerekçe de yok. Bana başka kapı çalmamı salık vermeye kalktılar. Yapmadım bunu. Recep rahmetliyle söyleşme kurgusunu sakıncalı bulduklarını sanıyorum.)[3]

Evet, o dizi şiirlerin gün ışığına çıkması her bakımdan iyi olur. Tekin'in dergisinde, yeni Bulgaristan'ı anlatmada "güzelleme" verileri çizgisinde söylenenleri destekliyecek ve bütünliyebilecek nitelikte görüyorum o şiirleri.

Bu elbette benden sana bir öneri ilköncе. Bunu uygun bulmazsan, hiç sözünü de etmeyebilirsin.

Yarından öte, bir haftada belki, *Felsefe Dergisi*'nin istediklerini hazırlamaya, sorularınıza yanıtlar vermeye çalışacağım. Materyali Bojidar Bojilov'la göndereceğim. Bojidar, biliyorsun, kendisine uğramıştık beraberce, Narodna Kultura Yayınevi müdürü. Barış Komitesi'nin çağrılısı olarak oraya gelmeye hazırlanıyor. Beklediği vize vaktinde gelirse ordan, ayın 16'sında hareket edecek.

Ayın onbeşinden sonra da, yine Elen'le işbirlikli bir çeviri işi bekliyor bizi.

Habora'ya Demirtaş'la bir mektup göndermiştim. Kağıt işi bel büktüğüne göre, *Kardeş Evi*'nin tez günde dizgiye verilemiyeceğini sanıyorum. Kendisine şimdi tekrar yazarak, romanda sonradan gözüme çarpan yazım yanlışlarını ve gerekli gördüğüm bazı küçük düzeltmeleri bildireceğim.

Senden Ediskun'un gramerini istemiştim. Bununla ilgilenen kızımız (yakınımız ve üniversitede okutman) birkaç isim daha verdi: Gencan, Banguoğlu, Dizdaroğlu, A. C. Emre, M. Sadullah (Sander)...

Bunlardan hangisinin gramerini bulabilirsen, tezinden gönder. Hepsini değilse bile, birkaçını bulabileceğini sanıyorum. Bu biraz harcama gerektirse de, karşılığını burada verebilecek bizim kız. Ken-

[3] Sozopol şiirleri diye anılan dizinin, Bulgaristan Türklerinden şair Recep Küpçü'yle söyleşmeye dayanan bir kurgusu vardı ve Küpçü'nün şiirleri eleştiri içerdiği için sözkonusu dergi bu şiirleri geri çevirmişti.

disinin bir sorusu da şu: Türkçede, yer, yön ve zaman kavramları ve bunların morfolojik kullanımı üstüne çıkmış yapıt, bu konuda yapılmış çalışma var mı? Bunu araştırmanı önemle rica ediyoruz. En geç, Adnanların gelmesine kadar gereğini yapıver, olur mu?

Felsefe enstitüsünde çalışan bir arkadaşımızın da şöyle bir sorunu var: Geçen yıl 'Atatürk'ün sosyal fikirleri' konulu tezini savunarak bilimler adayı olduğu için, şimdi bu konuyu daha da öte işlemek üzere hazırlık yapıyor. Eline bir kitap geçmiş. Kendi konusu bakımından yararlı olabilecek, taban olabilecek bir kitap. Yazarı: Arın Engin. Arkadaşımız, bu adamın kafa yapısı bakımından nemene adam olduğunu öğrenmek istiyor. Benim hiç duyduğum isim değil. Yapıtına Dr. Saffet Engin adını koyduğu da varmış. Bak, lütfen, araştırıver Kemal. Bu yönde Türker Acaroğlu'na da başvurabilirsin. Benim için bu zahmeti esirgemez sanıyorum.

Balel'in vefasızlığı, pısırıklığı yüzünden Daskalov'a uğramayı, telefon etmeyi filân kestim. Adam, bir daha buluştuklarında Mustafa'nın tepesine yağdırması gereken bütün yıldırımları, ağırca takazalar halinde benim üstüme yığmaya başlayınca, artık 'fazla güzel' olmaya başladı bu ilişki, bu merhaba. Neşev'le filân bir şey gönderildiği veya geldiği yok. Adnan getirirse bir şey, *Yağmurlar Cumhuriyeti*'ni, *Tünel*'i olsun getirebilirse, adama bir merhaba demeye yüzümüz olur belki...

Şimdilik başka diyeceğim yok. Evcek evinize selâm ve sevgiler. Seni özlemle kucaklarım, iki gözüm, kardeşim.

2

Sofya, 14 Ocak 1979

Sevgili Kemal,

Yılın ilk gününden başladın çalışmaya diyebilirim. Ama biraz da işin ciddiyeti ve ağırlığı altında zorlanmaktan olacak ki, arada üç dört gün hiç çalışamıyacak kadar hastalandım. Yürekten, tansiyondan çok, genel bir rahatsızlık, belki de aşırı yorulagelmenin sonucu, çullandı bana. Gözümü açamadın. Gene de, yata-kalka, ıkına-sıkına, oflaya-puflaya, ama 'beni neden böyle zorlara sokarsın a Kemal' diye homurdanmadan, verilen ödevi yaptım. Yaptım sanıyorum daha doğrusu.

Bak, neden böyle diyorum. Ben böyle sorulu-yanıtlı görüşmelerde, sorunlarımızı, soylu işimizi açıklama ve tartışmada, hele sözcük ve

terim dağarcığı bakımından sizler kadar zengin değilim. Bir de saklı ürkütüm var sanki, *Politika* gazetesindeki çıkışa hazırlanırken, Tatarlı Hoca'yla ını, seninle mi, yaptığımız konuşmada belirttiğim gibi.

Bu kez, seninle yaptığımız o konuşmadan, o zaman söylediklerinden daha özlü, geniş, doğru şeyler söyliyebildim mi, bilmiyorum. Elimden geleni bu kadar. Bak, senin yardımını gereksindiğim yerler ve durumlar olacak sanıyorum.

- Biyografi olarak sunduğum materyal, *Politika*'da çıkanın -bazı düzeltmeler bir yana- aynı. Ben biyografimi genişletemem, hele öyküleyemem. En geniş ve iyi öykülemeyi *Acı Lokma*'da yaptığımı düşünüyorum. Demem o ki, biyografi varsın bu kadar oluversin.

- Sorulara yanıtlar: Makinede çalıştığım gibice sunuyorum materyali. Bu biçimi, bu kadar çok düzeltme de, nice zorlanarak yazdığını hissettiriyor herhalde. Ama doğallık bakımından böylesi daha uygun. Beni bunda düşündürmeye devam eden nokta, "soyutçular"a değindiğim satırlar. Bunların arasında Eloğlu gibi bir dostu nasıl karşıma alırım? Daha da hafifletmek gerekse o kayıtları, sen düşünüver orasını, çıkartmak gerekse çıkarıp at ve belki de arada meydana gelecek boşluk veya hendeği gideriver. Başkaca da, her bakımdan yetki veriyorum elbet sana her zaman olduğu gibi, bir isabetsizlik, sürçme, eksiklik, yanlışlık görürsen, yardımı esirgeme.

- Ben kaynakça yapmış değilim eni-konu şimdiye kadar. Burada geçen yıl *Bulgar Edebiyat Sözlüğü* için bilgi istemişlerdi. O zaman yaptığım hazırlığı şimdi biraz genişlettim. Böyle bölümledim. Ama iyi tertipliyemedim ayrı ayrı öğeleri galiba. Böyle sunuyorum bunu ama, örneğin, çeviri çalışmalarım bölümünde verdiğim bilginin, yani Habora'nın, ya da bir başka yayınevinin çıkardığı şu veya bu kitabı benim çevirdiğimin bilinmesinin (o kitaplarda, çoğunda, Sarıçizmeli kabilinden çevirici isimleri yer aldığı için) sakıncalı bulunması olası. Bu durumda, benim kaynakçamda çeviri çalışmalarıma ilişkin kayıtlar olmayıversin, çıkarıverirsiniz onları.

Kaynakçanın, öteki bölümünde, benim hakkımdaki yazılarda, F. Giray ve Kansu rahmetlilerin yazılarının gerçek verilerini, dergisini, yılını, başlığını filân bulabilirseniz, ne iyi olur!

- Ayrıca da sayıya girmesini istediğim ikinci öyküyü sunuyorum
- Birkaç şiir seçimini de sen yapacaksın.

İşte, Kemalciğim, benim iki haftadır yapabildiğim hazırlık bu kadar. Sana daha kimbilir bu işde nice zahmetler açacağım sonuca varıncaya kadar.

En çok, gecikmedim diye seviniyorum. Gerçekten gecikmediysem, ya da bu kadarı dergi yetkilisi arkadaşlarınıza bir güçlük çıkarmazsa...

Yazdım galiba önce sana, Bojidar Bojilov gelecekti oraya 16 Ocak'ta. Bana da ulaklık edecekti. Vize bekliyordu. Ben de arada bir Spasova'ya soruyor, dirsek yokluyordum. Evvelki günkü soruşturma, beni düş kırıklığına uğrattı. Adamın oraya çağrılmasına vesile olan iş ertelenmiş. Bu nedenle size doğru yolculanması da sözkonusu değilmiş şimdilik.

Bunu öğrendikten sonra, artık ne kalmışsa önümde bu ödev bakımından, tezinden toparladım. Postalamayı aklıma koydum çünkü. Kadere kırkbeş. Kopya makinesiyle birer örneğini çıkartıp dosyaladım hepsinin. Bu orijinalleri böylece, bir zarfa sığdı, postalıyorum işte. Yani, yarın 15 Pazartesi sabahı yapacağım bu işi, ve arkasından bir "Hadi hayırlısı!" diyeceğim. Böylece, her şey selâmetle geçince, en çok bir hafta-on günlük bir gecikmem olacak.

Bunlar eline geçer geçmez, kuş kanadından haber ilet ki, durumu bileyim. Değilse, artık ikinci nüshaları ileride nasıl ulaştıracağımızı düşünelim.

İşte böyle, kardeşim.

Yorgunum galiba iyice. Dinleneceğim. Sağlık durumumu yoklatacağım. Burada en önemli kalp ilâcım bitiveriyor, bitivermesi doğal ya, bittiğinde eczanede bulunmayıveriyor dönem dönem, tekrar edininceye kadar zorluk çekiyorum. Dora'ya selâm ve sevgilerle ricamı iletiver: Bana yine "İsoket" göndersin biraz her iki çeşidinden. Ayrı yazamamış olmamı hoşgörsün, bağışlasın. Halimi senden iyi bilen yok. Anlatıver.

Ay sonunda, Elen'le, çok çok selâmları var, kendisi için yine bir yetişme kursu yerini tutacak yeni bir çalışmaya başlayacağız. Çok ağır, çok yüklü değil bu kez. Birkaç ay sürecek. Onu artık bir ayağıyle de olsa, radyoya yerleştirebildiğimize seviniyorum. Değerbilir olacağında, bu iyiniyet çabalarımızın boşa gitmiyeceğinde kuşkudan da büsbütün arınabilirsem, ne mutlu!

Evcek, evinize en iyi dileklerle, benim için zahmetlerine candan teşekkürlerle, özlemle, sevgiyle kucaklıyarak...

Sizin

Timuçin ve arkadaşlarına bolca selâm, teşekkürler ve başarı dilekleri...
Adnan'ın gelmesinde lütfen leblebi ve terlik...

3

Sofya, 29 Ocak 1979

Sevgili Kemal,

Spasova'yla görüştük geçen gün. "Henüz kesin bir yanıt almadık ama, Adnan'ların gelmesi yaklaşıyor" dedi. Sevindim. Yazmışlar Dış Bakanlık kanalıyle oraya, "1 Şubat'tan itibaren, istedikleri gün hareket edebilirler bu yana" demişler.

Elen'le bir çalışmaya başlıyoruz yeniden, dedim ya, geçen mektubumda. Başladık. Sürdürüyoruz. Önceki gün, ikimiz de, senden epeydir ses-seda çıkmamış olmasına üzüldüğümüzden söz ettik. Ben, 15 Ocak'ta *Felsefe Dergisi* için gönderdiklerimin eline geçip geçmediğini merak ediyorum. Elen de, mektuplarınıza alıştığını, arası uzayınca eksikliğini duyduğunu söylüyor.

Böylece, beraberce yazmaya karar verdik. (Bir nedeni de, Spasova bizdeydi iki gün önce kocasıyla. Birkaç ricaları var. Mektubumun sonunda, bizimkilerin yanısıra, onları da söyliyeceğim.)

Ben zaten yazmaya, gönderdiğim materyaller arasındaki "Kaynakça"ya bir ek yapmaya hazırlanıyordum. Ek ilişik. Kaydettiğim şeyleri, belki tarih sırası gözeterek "Erdinç'in yazınsal çalışmaları üstüne anı, inceleme ve yazılar"a eklemek gerekiyor sanıyorum.

Benim ricalarıma gelince: Habora'nın çıkardığı *Halk İsyanı*'nın yazarı Emelyan Stanev için, bir kutu, gerçeğinden, lâkerda. (Bu ricayı Bülent'in yerine getirmesi uygun olur.) Kendim için önceki mektubumda yazdıklarımdan başka özel bir isteğim yok. Ama Spasov'lar, geçen akşam, bizim sofrada, yine "yalancı dolma, barbunya fasulye, beyaz tahan helvası vb." diye diye düşlendiler. (Adnan'ların yükü epey ağırlaşacak ama, neylersin...)

Adnan'ların dönüşünde, geçen yıldan beri üzerinde uğraştığım bir öykümü de göndersem, sayıda üçüncü öyküme yer olursa, geç kalmış olur muyum? (Öykü 7 sayfalık.)

Bitirirken, "herhalde Adnan'la mektup gönderecek" diye avunarak, bekliyorum. Evcek selâm ve sevgiler. Kucakların.

Ek: Yordanka yengeniz "Lâkerdadan bir küçük kutu da bize.." diyor.

4

Sofya, 23 Şubat 1979

Sevgili Kemal,

29 Ocak günlü son mektubun. Şubatın ilk haftası sonunda, bir sabah, senin bu mektubunu, açtığım posta kutumda tekbaşına ve kutu açılır açılmaz bana sencileyin gülümser bulunca, ne kadar sevindiğimi bilemezsin. Kaptığım gibi, bir solukta yukarı çıktım ve daha kapıda hanıma seslendim: Kemal'den!

Mektubunu, haberlerini, hele de dost havanı, soluğunu, çözümlüçözümsüz soruların ve düşüncelerinle bilgeliğini ne kadar özlediğimi, beklediğimi, evin içinde bir-iki saatte bir tedirginliğime yenilerek kutuya indiğimi söylemek istiyorum bu satırlarla. Çok şükür gecikmedi. Daha doğrusu, gecikmesi fazla uzamadı.

O gün, okuduktan sonra, güleçliğim hiç silinmedi yüzümden öğleye kadar. Öğleden sonra Elen gelince, hemen ona da muştuladım. Öylesine sevinçle muştulamışım ki, kızcağız, ister istemez imrendi mutluluğuma, hemen arkasından doğallıkla burkuluverdi: "Ben almadım, bana yok, ama belki akşama eve gidince ben de bulurum mektubunu Kemal'in..." (Sonradan öğrendim, ona bu kez ayrıca yazamadığını. Bekledi durdu ümitle günlerce. Benim mektuptan aktarabildiğim onunla ilgili satırlar bu burkuluşu tam gideremedi sanıyorum.)

Bu yârenliğin uzadığının farkındayım. Ama kesemiyorum. Daha diyeceğim şu ki, vaktiyle bir kez yazdım mı, söyledim mi bilmem, bu mektup işinin, yazılı söyleşmenin, vardı mı, eline geçti mi merakı, yanıtı geldi geliyor beklemesi de içinde, düzenli sürdürülmesi ve içtenlikliği ölçüsünde bağlılık duygusunun mihenktaşı değerine varan bir romantizmi vardı benim için. Oralardaki, 1950'lere kadarki yıllarımda, bu romantizmi iyice yaşıyarak yazıştığımız birkaç dostumu anımsıyorum şimdi (Nâzım'ın "Yamyamlar" şiirinde "Yarınışım göğsümü, yüreğimi yiyoruz bir dişiyle beraber" dediği gibice, katık arkadaşım olabilen bir hatun şimdilik söz dışı). Bu dostlardan biri, şimdi Babıâli'de avukatlık yapıyor sanıyorun, hemşerim Salih Otaran'dı. Bir mektubunda, bana, "Sen mektuplarında, salonda nasılsan, kürsüde nasılsan, sınıfta nasılsan, hep öylesin. Nedir beni büyüleyen senin mektuplarında, bilmiyorum, ama içinde yakalayabildiğim ve sana söylemekten çekinmiyeceğim bir imreniş var: Ah, senin gibi yazabilsem mektuplarımı, senin gibi bir halk adamı olabilsem..." filân diyordu. Bu aktarmayı yapıyorum diye, anan, beni bir öğünme fırsatı yakalamışlıktan uzak tut, Kemal. Salih'in o zaman bu satırlarla

demek istediği şey, şu dediğim romantizmde bütünleşmemizden başka bir şey değildi bence.

Şöyle bitireceğim bu konuyu: Bende, sonraları, göçmenlik yılların boyunca, o romantizmin zerresi kalmadı. Az acısını çekmedim bu anlamda yozlaşmamın. Nedeni belli. Kendisinden mektup alınması sakınca doğurabilecek, kimine göre tehlikeli, kimine göre düşman, hain vb. bir adam durumuna girmiştim. Akhisar'daki babama, pulu Bulgaristan'da damgalanmış bir mektup götürülmesine, sonra da başına eşek kulağı yağdırılmasına filân neden olamazdım. Soyumdan sopumdan kimselere yazamadım. Ablama bile. Bunca yıldır nerelerdedir (Ankara'da bırakmıştım), öğretmenlikten emekli oldu mu, sağ mıdır; basında bazı yazıların altında üstünde veya içinde adımı gördükçe, sözüm edildikçe, sevinir mi, yerinir mi, bilemiyorum.

Böylece, Salih Otaran gibi birkaç okul ve meslek arkadaşımla ilişkilerimizde de kapandı mektuplaşma kapıları. Göçümden birkaç saat önce, Edirne'de, bir gece yarısı, bir kapı eşiğinde, o hatunumla da sözleşmiştik artık yazışmamaya. Ve bir daha artık 70 yaşımızda filân kavuşmak ümidiyle ayrılmıştık. (Adnan'a-Sennur'a aramalarını rica ettiğim hatun. Artık kulak asmıyor, bana sahip çıkamıyor olmalı..)

Özcesi, yurt dışı yaşamının 13 yılı boyunca da illegal çalışmanın bazı kaçınılmaz yasakları eklenince bunlara, ben mektupçuluğu iyice yitirdim. Daha da kurur gibi oldum. Gerekli olunca yazdıklarım, mektup diye yazdıklarım, Hoca'nın kar helvası gibi çıkmaya başladı. Ve o gün, bu gün, iş mektubu karakterini ve havasını iyice değiştiremedim yazdıklarımın.

Mektuplaşma perhizi, 69'larda, Bahadınlı'nın *Diriler Mezarlığı*'nı çıkarma yürekliliğini gösterebildiği zamanlarda sona erdi. Bu son onyıllık dönemde, illegallik de sona erdiği için, nice dostlarla hem görüşebildik, hem bir yere kadar yazışabildik ve hâlâ da yazışabiliyoruz. Bu yazışma çizgisi Bahadınlı'dan başlıyarak, M. Kemal'den, M. Eloğlu'ndan, Ömer Faruk'tan (Toprak), Macit Cevat'tan vb. geçerek, birer-ikişer kez belki Altan'a (Yalçın), Erdal'a (Öz) uğrıyarak sana kadar geliyor. Sen işte böylece, mektuplaşma bâbında, bir dağ çayı gibi akıp gelerek, göllenmeye, o yitirdiğim romantizmi bulmaya başladığım güzelin güzeli dostluk uğrağımsın.

Anlatabildim mi şimdi neden öylesine sevindim son mektubuna?

İşte böyle, "dost dost deyi yücesine çıktığım".

x

Şimdi birkaç mesaj:

- Eylül sonunda Moskova'dayken, *İnostrannaya Literatura* dergisi yöneticileri (benden bir mülâkat istemişlerdi, R. Fiş'le gitmiştik redaksiyona), Asım Bezirci'den bir yazı istediler ve bu ricalarını benim iletmeye çalışmam kararlaştırıldı. Konu: Türk edebiyatında gelenekler, yenilikler ve akımlar. Bunların çatışmaları. Örnekler, portreler ve izlenimlerle. Ese[4] gibi.

On-onbeş sayfaya sığar mı, bilmem. Konuş lütfen Asım'la. Gönderdiği son Nâzım kitabını aldım. Sevindim. Gözlerini öperim onun, sağlık ve başarılar dilerim. Yazıyı benim aracılığımla da gönderebilirsiniz, doğrudan Feonova'ya,[5] ya da Fiş'e de adresliyebilirsiniz.

- Bir de benden, aynı ese niteliğinde bir yazı istedi dergi: 1978'de Nâzım'ın memleketteki popülerliği; adı, sanatı, ideali, güncelliği, bayraklaşmışlığı etrafındaki çalkantılar.

Bana bu konuda yardımcı olabilecek bazı notlar, kısa kısa, bilgi, kanıt, olay notları gönderebilirsen, sevinirim,

- Habora'nın 20 Aralık 78 günlü kutlama kartını ve mektubunu, inanır mısınız, üç gün önce aldım Cambazov'tan. Elden göndermiş. İyi. Sağolsun. Ama kim getirmiş, neden geciktirdi İsmail, sormadım, bilmiyorum. Aldım, okudum ve sevindim yalnız, bunu biliyorum. Şimdilik diyeceğim şu ona: *Kardeş Evi*'yle ilgili birkaç düzeltmeyi sana yazmıştım vaktiyle. Herhalde artık böyle bir sorun ve gereksinme kalmadı. İlk kitap Şubat sonunda çıkacakmış. Ne mutlu! Demek pek yakında çocuğum olacak bir daha! Ebelerinin elleri dert görmesin. Fotoğraflar istiyor benden Bülent. İşte birkaçını koyuyorum zarfa. Dora'yla konuş rica ederim, Altan'ın burada çektiği resimleri yaptırsın da, belki onlardan da seçersiniz birkaç poz. Bülent'in bir sorusu da var, yakında cevap vermeye çalışacağım. Bana günlük uğraşının ayrıntılarını sayıyor. Anlıyorum. Hepsini şöyle özetliyorum: Bülent, bence, kendi beşiğini kendisi sallıyarak büyüyen yayıncı. Hizmeti ve himmeti varolsun.

- İki gün sonra, Pazartesi-26 Şubat, evvelce sözünü ettiğim, sığarsa *Felsefe*'nin özel sayısına girmesini rica ettiğim üçüncü öykümü postalıyacağım (Elen bu cumartesi-pazar daktilo edecek). Sayıya sığmazsa, başka bir yere verir, ya da daha öte bir sayısı için saklarsın.

- Kaynakça'ya iki ek daha: Biri, Bulgaristan'da, Hüseyin Rasimov'un (Tatarlı'nın öğrencisi) "F. Erdinç'in Şiiri" konulu diploma tezi. Bilimsel inceleme. Sofya Üniversitesi, Türkoloji Fakültesi, 1973.

---

[4] "Esse": Deneme

[5] *Vera Feonova*: Sovyet Yazarlar Birliği'nin Türkiye masası sorumlusu, Türkolog ve çevirmen.

İkincisi: Tatarlı'nın bir başka öğrencisi, Lüba Kisyova'nın, yine diploma tezi olarak, *Kore Nire* romanım üzerinde yaptığı bilimsel inceleme. 1976.

- *Felsefe*'den bir ricam var: Bana geçen yılın 3. sayısı gelmedi. Son gönderdiğin 6. sayıyı da Niyazi'ye aktardığım için, o da eksik. Her ikisinden birer tane daha. Özel sayı kıvama gelince, elbette en azından on tane rica ediyorum. (Niyazi yerden göğe duacı ve mutlu. Ondan da, öteki yaraşıklardan da, ileride bir demet şiir göndermeye çalışacağım.)

Öncü'yü biraz darıltmışız galiba Kemal. Buradan bir geçen, Berov'a fısıldamış bunu. O da bana, iki hafta önce. (Allah, allah, şu rastlantıya bak yahu! Ben bu satırları yazarken, kapı çalındı, Berov geldi. Vesile şu: Öncü uğramış ona Almanya dönüşü geçen gün. İki tren arasında yalnız İsmail'e uğrayabilmişler de, bana kadar uzanmaya vakit yetmemiş. Öncü'nün benim için bıraktığı bir yeni rakıyı getirdi Berov, selâmlarını getirdi. Gerçi, o burkulmadan eser kalmamış, daha ayrıntılı konuşmuşlar bu kez konuyu, bizim şiir kitabı konusunu, şiirleri onun kitaplamasını yeğlememiş olmamızı anlayışla karşıladığını söylemiş. Her neyse. Benim ricam, kendisine teşekkürlerimi bildiriver. Darılmasın. Biz toplu yayım olanağı arıyorduk. KONUK'tan yanıt bekliyorduk. Konuk'çular, belki kulaklarına öyle fısıldandığı, belki kendileri beni partiyle çatışık saydıkları için, olumsuz yanıt verince, başka kapı aradık ve bulduk. Eğer toplu yayıma başlama olanağı bulamasaydık, şiirleri bir an önce gün ışığına çıkarma çabamız olsaydı, elbette Öncü'yü yeğlerdik ve bugün de yeğleriz. Ama şimdilik böyle bir gereksinme karşısında değiliz. Bilmem, bu nedenler yeterli mi? Benim eremediğim ve kavrayamadığım diğer bazı ayrıntılar, nedenler vb. varsa, sen katarsın onları ve Öncü'nün gönlünü alırsın, bu pürüz ortadan kalkar umudundayım.

Ötesi: Recebov'a ricanızı ilettim.

Gramerler konusunda, ilgilenenle henüz etraflı bir danışma yapamadım, yapınca ilk ağızda ne istiyeceğimizi daha sonra yazarım.

Mektubundaki öteki sorunların her birindeki görüşlerini benimsiyorum. Benim bu ve benzeri konularda somut yanıtlar vermeyişimin hangi taktik düşüncelere dayandığını herhalde kestiriyorsun.

İşte böyle, azizim. Haydi kucaklaşalım. Evcek selâm ve sevgiler.

Berov'la konuştuk bugün de: Seni ailece Sofya Pres'in çağrılısı olarak güze doğru burada kucaklamak istiyoruz. İkimiz gidip genel müdürle konuşacağız. Ne dersin?

Yoldaki kitaplarından yeterince gönder, onlara da sunacağız.

Not: Paris'ten üç cilt Neruda gönderdiklerini yazdılar bana. Sen onları Çit köyüne ulaştırabildin mi? Ve de Enver (Gökçe) nasıl?

5

1 Mart, Perşembe.

İlkbaharınız kutlu olsun!

Burada, takvimce de olsa, bahar kutlanıyor bugün. Demirtaş geçen yıl *Vatan*'da bu kutlamanın efsanesini falan anlattıydı. İşte Simge için Mart süsü[6] de zarfta!

Benim bu 1 Martla ve buranın bahar kutlamasıyle, bizim baharın ne zaman geleceği, ona erişip erişemiyeceğimiz düşüncesinin dışında, her hangi bir ilişiğim yok.

İşte her çalışma günüm gibi kalktım. Ve masama oturur oturmaz, birkaç gündür beklettiğim mektubumu tamamlamaya koyuldum.

Postalamayı kaçınılmazlıkla erteledim. Birincisi, Elen öyküyü daktilo etmeliydi. Etti ve getirdi Pazartesi günü ama, aynı gün Halil Recebov geldi. Bazı ricaları var. Çalıştığı Felsefe Enstitüsü'nden yeni bir inceleme-etüd konusu vermişler ona: Türk felsefi düşünce tarihi üstüne bir oçerk.

Rica ettiği kitaplar şunlar:

- H. Z. Ülken. *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi.*
- Afet İnan. *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler.*
- Mete Tunçay. *Türkiye'de Sol Akımlar.*
- O. Hançerlioğlu. *Özgürlük Düşüncesi.* 3 cilt.
- Selâhattin Hilâv. *Diyalektik Düşüncenin Tarihi.*
- Faik Muzaffer Amaç. *Lâiklik İlkesi Sanık Sandalyesinde.*
- Muzaffer Sencer. *Dinin Türk Toplumuna Etkileri.*
- Muzaffer Sencer. *Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Sosyal Davranışlar.*

Recebov'un elinde Osman Pazarlı'nın *Metinlerle Felsefe Tarihi* varmış. Bu kitapta Türk düşünürlerinden ancak Z. Gökalp'le yetiniliyormuş. Yazar, aynı zamanda Ülken'i, Tunç'u, Erişirgil'i, V. Eralp'i filân anıyormuş. Acaba bunların yapıtlarında Türk felsefe fikri tarihine dair bilgi var mı? Varsa, bunları da edinmek mümkün mü?

İşte dostumuzun ricaları bunlar. Çok olduk, çok ardıldık size, far-

[6] Bulgaristan'da bir geleneğe göre ilkyazın ilk günü sayılan 1 Mart'ta, yakalara takılmak üzere insanların birbirine gönderdiği, renkli iplikten süs. Bulgarca adı: "martenitza"

kındayım. Ama iyi olur yardım edebilirsek, kanısındayım. Bu kitapları zamanla buldukça, elden gönderme olanakları aramam daha uygun olur. Hepsinin ederi-tutarı ileride burada ödenecek.

x

Gramerler konusunda, ilgilenen kızımız geldi, senin mektubunun o parçasını kopya edip gitti. Sözkonusu kaynaklardan burada hangilerinin bulunabileceğini araştırıp, dün, bugün, bana uğramalıydı, onun da somut ricalarını buraya kaydedelim diye. Ama gelemedi. Onu artık gelecek mektuba bırakalım.

Bizim zarf yine bohçaya döndü. Hayırlısıyle eline varır m'ola?

Kucaklarım.

Recebov, özeti hazırlıyor, bana getirecek gözden geçireyim diye. 40 sayfa kadar olacakmış!

6

Sofya, 30/31 Mart 1979

Sevgili kardeşim, Kemal,

Hatırlıyacaksın, *Kardeş Evi*'nde, Martların, benim yaşamımda, çoğu beni mutlu etmemiş olsa da, hep olağanüstü dönemeçleri belirlediğini anlatırım generale. Belki gerçekten bir raslantı, belki biraz da yazgısala inanışlı bir saptama. Ne olursa olsun, bu böyle.

İşte 79 Martı. En güzel mektuplarını aldım senin bu ayın içinde. En güzel haberlerini, en dost, en içtenlikli duygularını. Güzel güzel de kitaplarını. (Burada kitaplara da bir "en" süperlâtifi ekliyemedim. En son kitaplarımızı dersek, doğru. En güzel kitaplarımız diyemeyiz şimdilik. Kitaplarımızın en güzeli hep daha sonraki olacak.)

Evet, Mart diyordum. Bana bu ay duyurdun *Kardeş Evi*'nin çıkmak üzere olduğunu. Bir özel sayının somut haberi de bu ayki mektuplarında.

Ve Demirtaş'ın bir güzel gazetesi!

Hepsi hepimize kutlu olsun!

Kitabım da, özel sayı da belki artık ak dünyaya çıktı bugünlerde. Benim onları görebilmeme vakit var ama daha. Sanırım bir-iki hafta uzar.

Önce, son mektuplarını, nasıl eskisini (27 Şubatlıyı), yenisinden (11 Martlıdan) daha sonra aldığımı da anlatayım kısaca.

22-23 Mart günleri Elen'le beraber çalışmamızı zorunlukla kestik. Birkaç günlüğüne, onu Tan Oral'a eşliğe verdik. Varna'ya gittiler. Gitmeden önce, Elen, Cambazov'a uğrar, ve senin kendisine imzaladığın kitabını, mektubunu, orada (Paruşev tarafından bırakılmış) bulur. Ve öğrenir ki, benim için de oraya bir şeyler bırakılmıştır. Ama bunu bana bildiremeden (hâlâ telefonumuz yok ya!), Varna' ya hareket eder.

Ben bu arada, galiba aynı 22 Mart günü, Birlik'te Elenkov'u görürüm. Bana sevinçle senden iki kitap geldiğini bildirir. Çekmecesinden hemen çıkarıp verir. Ve ben, orada, iki güzelim kitabın elimde,[7] senin eline kavuşmuş gibi olurum, seni bir bağrıma basarım. Elenkov sorar: "Sana daha gelmedi mi bunlar?" (Allah kahretsin, ben çoktandır, yalanın artık "kurtarıcı"sını, "yaratıcı"sını da söyliyemiyorum!) "Hayır!" dedim. "Ama eli kulağındadır, postadadır." Dedim böyle ama, içimi bir kurt da yedi. İster misin sakınan göze çöp batsın? Tam da bana adresli kitaplar, hem de bu kitaplar kaybolsun postada!

Elenkov rica etti: "Peki, sen bu benimkileri al da, hemen, lütfen, *Lit. Front* için bir tanıtma yazısı yazıver bunlar için. Haber karakterli olsun elbette. Gecikme e mi.. Kitaplarını da isterim ha!"

Peki dedim. Elen'in dönmesini düşünerek, birkaç gün sonrası için vaadettim.

Eve döndüm. Yordanka bacına, kitapların söylenecek yerlerini söyledim. Beraberce sevindik bidolu. Ve galiba ertesi gün de, oturup, her ikisi için birer sayfalık tanıtma haberlerini de yazdım. Koydum bir kenara. Elen dönesiye beklesin diye.

Elen 26 Pazar çıkageldi. İşimizin kuyruğundaydık. Aynı gün oturduk çalışmaya. Ertesi ve daha ertesi gün, tekmilledik. Ve ancak ondan sonra, 28 Çarşamba günü Cambazov'ın karşısında arzı endam eyledim! "Ohoo, dedi, feneri söndür bakalım!" Paruşev'i sordum elbet ilkin. "Hareket etmiş olmalı" dedi. Evine telefon ettik, sıcak sesini bari duyayım adamın, teşekkür edeyim, dedim. Bir kadın sesiydi telefondaki (hanımı, kızı?), aynı akşam, ya da ertesi gün döneceğini İstanbul'a, birkaç gün ertelediğini söyledi. Biz de selâmlarımızı iletmesini rica edip telefonu kapadık.

İsmail emanetleri döktü önüme. Kitaplar. İsmail'e meğer *Sanatçılarla Konuşmalar*'ı göndermemişsin. Hemen benimkini bıraktım. Bir an önce tanısın kitabı diye. Ötekileri aldım. Yani Şubat sonu mektubunu, Bülent'in mektubunu, kınayı ve lâkerdayı.

---

[7] Kemal Özer'in "Sanatçılarla Konuşmalar" adlı söyleşi ve "Güldeki Şafak" adlı Bulgaristan izlenimlerini yansıtan gezi kitabı kastediliyor.

Hemen lâkerdayı söyliyeyim önce. Yağı zarfa çıkmış bigüzel. Zaten eline alırken elim titredi bir. Zira kendisine bir sürpriz yapmak istediğim E. Stanev bir ay önce rahmete kavuştu. Burnumun direği bir sızladı. Evde paketi açınca bir de ne görelim! Belki bir aylık yolculuk, İsmail'in orda da bir hafta beklemek yapacağını yapmış o lâkerdaya. Mutfakta kapıyı pencereyi açtıksa da, faydası olmadı. Suyunu hemen attık. Limonladık, ı-ı, olmadı, lâkerda diye deli olan Yordanka bile bir lokmasını yiyemedi. Kusura bakma, attık.

Kınayı da hemen Elen'e aktardık.

Dün götürdüm, Elen'le Bulgarcasını da yaptığımız tanıtma yazısını kitapların hakkında *Lit. Front*'a. Beğendiler. 12 Nisan'da çıkacak. Sana da gönderirim. Cambazov, her kitap hakkında daha genişçe bir yazı hazırlatmak istiyor. Bakalım.

Elen Varna'dan haber getirdi. Turhan (Rasiyev) *Orbita* gençlik dergisinde, senin şiirlerin çevirilerinin belki yakında çıkacağı, belki çıkmıyacağı yollu bir haber göndermiş. Elen de, ben de akıl erdiremedik. Ne de olsa, Turhan ayrıca yazacağını söylemiş yakında. Bekliyeceğim.

Elenkov'la temasımızda, kimbilir kaçıncı kez, Enver'in, Sennur'un, senin bekliyen şiirlerinizi hatırlattım. Burnundan soludu. Gazetede birilerine öfkeleniyor ama, kimlere bilir miyim. Konuşacağını söyledi tekrar ilgililerle. İşi ilkesel olarak, acı acı konuşarak sorun yapacağını söyledi ve ekledi: "Borçluyuz Türk arkadaşlarımıza, diyorum, birtürlü anlatamıyorum adamlara!"

Benim buna ekliyebileceğim bir şey yok.

Gelelim senin ailece çağrılman sorununa. Aynı konuşmamızda Elenkov'la, Sofia Pres katında bir girişimde bulunmak istediğimizi, oradan (İstanbul'dan) bu yıl gelecekler kontenjanına giremeyeceğini ve girmenin uygun olmayacağını, daha senin mektubunu da okumadan, söyledim bir bir. Ve sordum: Sof. Pres'ten bir sonuç alamazsak? (ki öylece de görünüyor: İsmail'le konuştum daha sonra. Bu yılın davetler plânı çoktan yapıldı. Kemalleri katmak için bir fırsat ve olanak kollamak gerekecek. Hep temasta ve tetikte olacağız, dedi.)

Evet, Sof. Pres'ten bir sonuç alamazsak sorusuna, Elenkov, "Dur bakalım, bir başka formül ararız." dedi. Onun arıyacağı, bulacağı, bulamıyacağı bir yana, ben gelecek hafta Levçev'in yanına uğrıyacağım. Onunla konuşacaklarımız arasında (artık konuşabileceğim bir şey var çok şükür, bak, Tarık'tan çeviriyi elde edebilmişsiniz, elimde onunla konuşmamızı da içeren kitabın olacak, sanırım ona da göndermişsindir), evet, onunla konuşacaklarımızı bitirdikten sonra, seni ailece (elbette Simge'li) Kültür Komitesi'nin çağırmasını önere-

ceğim. Böylece, üç ümitle bekliyeceğiz.

x

...Mektubumu burada kesiyorum şimdilik. Bugün Cuma. Şimdi artık saat 17'yi geçiyor. Birbuçuk saat sonra F. Savaşçı'yı alacağım Münih treninden. Bizde kalacak bu akşam. Yarın akşam İstanbul'a devam edecek.

Yükü fazla olacak Savaşçı'nın, biliyorum. Ama senin için elbette bir konyak ve bir vodka yüklenecek ister istemez. İstemez olamaz, çünkü o da dost, hem de beni diri ve ölü sırtında taşıyabilecek soyundan. Gönülden armağanlar ve kitap gibi yüklerin en güzelini taşıya taşıya bir hal olmuştur ama, gık demez yıllardır, ha bu kez de taşısın!

Demem o ki, onunla hem kitap gönderebileceksin, hem de Spasov'ların ricalarını (barbunya, yalancı dolma, helva).

Aman Kemal'im, unutma, geçen mektuplarının birinde sözünü ettiğin gibi, şu Daskalov'un kitaplarından da gönder. Gönder ki, Levçev'ten sonra, bir de o adama uğrıyayım, evine. Sevinsinler. Senin kitapta, onunla, Liana'yla ilgili parçaları da, o zaman aktaracağım çevire çevire kendilerine. Ve herhalde iyi bir sohbet olacak.

Benim özel ricalarıma gelince, bu kadar kitap angaryasından sonra, bir şey istemeye utanıyorum doğrusu. Bülent de, yaz, emrin varsa bildir, deyip duruyor. Ona ayrıca yazacağım, ve belki Oktay için yüzümü kızartıp bir kovboy pantolonu istiyeceğim.

Senden istiyebileceğim özel şey, leblebi ve tesbih. Eh, Bülent, hesabıma yazmak üzre, bir çerez paketi yaptırıverirse, hora geçer.

Ben sizlerden artık dört gözle *Kardeş Evi*'ni ve özel sayıyı bekliyorum, bolcana.

31 Mart

Akşam aldık Savaşçı'yı trenden. Geceyi söyleşiyle geçirdik. Sabahleyin de alışverişe çıktık, birkaç eşi-dostu gördük. Kısacası, ta akşam üstü, trene gitmemize bir saat kala tekrar yazmak üzere makine başına geçebildim.

Sana bugün bir konyak, bir de Macarların badem kokulu kiraz rakısından alabildim. Sovyet votkası bulamadık.

Elen'le telefonla konuştuk. Akşam treıe gelip senin için mektup verecek Savaşçı'ya.

Önemli bir ricamız olarak bir sorun belirdi. Burada, sen tanışmadın

belki, bir candan dostumuz daha var: Salih Baklacı.[8] (Hem galiba tanışınışsınız bir kez, öyle diyor, bu satırları yanyana yazıyoruz). Sorun şu: Eylül'de Ankara'da TDK'nun kongresi sözkonusu. Tatarlı hoca ve daha bazıları buradan artık çağrılı olmuşlar da, bizim Balkan Enstitüsü'nde çalışan arkadaşımız Baklacı'ya henüz böyle bir çağrı sağlanmamış. Giderek, T. Acaroğlu da işin akımında. Bak, rica ederim, onunla çabayı birleştirin de, çaresini düşünün. İlk aklıma gelen C. Külebi'ye kısaca yazmanız ve ricamızı hatırlatmanız. Şu da var ki, Külebi de dostumuzu biliyor ve hattâ M. Eloğlu'na 78 yılı başında Baklacı hakkında, yani kendisini Atatürk 100. yıldönümüne davet konusunda bir mektup yazdığı bile var. Bu mektubun tarihi ve numarası Savaşçı'nın defterinde yazılı. İşte böyle, ötesini beraberce düşünün.

Bülent'e bu durumda, şimdilik ayrı yazamıyorum. Kendisinden en önemli ricam şu: Oktay'a bir kovboy pantolon (blucin). Bel çevresi 72 sm. Sağrı dolayı 90 sm. Uzunluk, dıştan kemerden paçaya 115. İyi ve kalınca kumaştan, iyi biçimli olacak.

İkinci ricam da geçen defa bıraktığı gibi bir limon kolonyası daha. Biraz da çerez (dedim galiba daha önce). Ve elbette hesap açıp, başlasın beni borçlandırmaya.

Yakında herhalde kendisine ayrıca yazacağım.

x

Savaşçı'yla konuşunca, bazı durumlar değişiyor: Benim kestirdiğim gibi 10 gün sonra falan değil, dönüşü Nisan sonunda olacakmış. O vakte kadar, sözünü ettiğim Vera[9] gelir de sana uğrar mı, onunla bir şey gönderebilir misin, bilmiyorum. Başka bir fırsat da doğabilir. Sözün kısası, postayla da olsa razıyım, ama gerek özel sayıdan, gerekse bugünlerde çıkmışsa veya çıkmak üzereyse, benim kitaptan ilk ağızda birkaç sayı ulaştırmaya çalış, emi. Sonra, daha sonra, Savaşçı'yla veya Vera'yla beni, ve ricalarını aktardığım dostları daha öte sevindirmeye çalışırsın, olur mu?

x

[8] *Salih Baklacı*: Bulgaristan Türklerinden. Balkan Enstitüsü'nde görevliydi. Türk diliyle yapılan edebiyata olanak sağlanan dönemde öyküler yazan, kitaplar yayınlayan, bir halkbilim uzmanı. (Türkiye'ye göç ettirildi, Edirne'de yaşıyor.)

[9] *Vera Semerciyeva*: Babası faşizm döneminde Türkiye'ye kaçıp İstanbul'a yerleşen, kendisi Türkiye'de büyüyen ve eğitim gören, "Samatyalı Vera" diye anılan Türkolog ve çevirmen.

Benim şiirler konusunda diyeceğim şu: Evet, bütün şiirleri demek olur. Ama bu yine seçme olmalı. Yani *Şen Olasın*...'dan[10] (hepsi 38 şiir galiba) en çok 15 şiir seçmeli. Ve de bunlar yer yer, sözcük sözcük dokunularak, pek eki belli edilmiyecek biçimde, bir yere kadar özleştirilmeli. Örneğin "Tevellüt" diye şiir başlığı var. Ben ensonu 1940'larda bunun yerine "Doğum günü" diyebilmiş olmalıyım. O kitapta, Tuna'lı-munalı, milliyetçilik esintili bir şiir bile var. Seçimde elbette sosyal dokulu, buruk şiirler öne alınmalı.

Öyleyse, şöyle bir bölümleme yapılabilir: Başlangıçta, bir boş sayfada (1940'lar dönemi) demeliyiz. Ve bu bölüme *Şen Olasın*...'lı şiirlerden seçmeler girmeli. İkinci bölüm (195O'ler) ve buraya *İşte Böyle*'li şiirlerden (yine seçmeler) alınmalı ve bunlar da en azından özleştirilmeli. Üçüncü ve senin ayrıca seçip sıralıyacağın bölüm de (1960-70'ler dönemi) başlığını taşımalı.

Olabilir mi böyle? Düşün ve bana yine yaz.

Son öykümün, belki de en güvendiğim, daha doğrusu en çok emek verdiğim öykümün *Edebiyat Cephesi*'nde[11] çıkmasıyle mutlu olurum. Demirtaş'ı benim için de kutla, öpüver.

Evet, bu, mektuptan başka, her şeye, yamalı bohçaya filân benzedi. Kusura bakma.

Evcek selâm ve sevgiler. Seni özlemle kucaklarım, öperim, kardeşim.

EK

Gramerler ve gramer konularıyle ilgilenen kızımız üniversitede öğretim üyesi. O daha Mart'ın başında geldi. Senin 29 Ocak günlü mektubunun üçüncü sayfası üzerinde beraber durduk. Ve istekleri şöyle:

(Senin mektubundaki açıklamalar sırasıyla)

- Tahir Nejat'ın grameri. Çıkınca hemen postala.
- Banguoğlu. Yeni basılan kitabı. Bekliyoruz.
- Dizdaroğlu. *Tümce Bilgisi*. İstiyoruz.

Türkçe yer, yön, zaman kavramları konusu:

- Reşit Rahmeti Arat. "Türklerde Zaman ve Vakit Tespiti" makale. *1948 Tarih Kongresi tutanağı*. Bulunuyorsa, bir kopya istiyoruz.
- Aynı yazar. *Türkiyat Mecmuası*, sayı XIV, 1965. "Türkçede Cihet Tespiti ve Bunun İçin Kullanılan Tâbirler"

---

[10] Fahri Erdinç'in Türkiye'de yayınladığı ilk şiir kitabı "Şen Olasın Halep Şehri"

[11] *Edebiyat Cephesi*: Demirtaş Ceyhun'un yazı işleri müdürü olarak yönettiği, ilk sayısı 1 Mart 1979'da yayınlanan 15 günlük edebiyat gazetesi.

- Suzan Duran. Yazı: "Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözler". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*. TDK Yayını, s. 1-110 (1956)

Burada üniversite kitaplığında bunların hiç biri yok. Onun için, (bu kaynaklardan ikinci ve dördüncüden birini seçerse, hemen; birinci ve üçüncüyü seçerse, araştırdıktan sonra gönderebiliriz kopyalarını) diyorsun ya, işte istediklerimizi yukarıya aynen çıkardım.

Ayrıca bir de leksikoloji kitabı bulunabilirse, çok iyi olur.

Not: Gerek Halil Recebov'un kitap isteklerinden, gerekse bunlardan hangilerini yerine getirebilirsen, birazını bu kez Savaşçı'yla, birazını daha sonra (Nisan içinde) oraya bir ekonomi heyetiyle gelip birkaç gün kalacak ve sana telefon edecek olan Vera Semerciyeva'yla, daha da kalırsa, onlan da 7 Haziran'da buradaki Uluslararası Yazarlar Toplantısı'na gelecek bir arkadaşımızla gönderebilirsin.

Hem Recebov, hem öteki kızımız, göndereceğin kitapların ve kopyaların ederlerini güzün geldiğinizde ödiyecekler.

7

Sofya, 2 Nisan 1979

Sevgili Kemal,

Savaşçı'yı daha Cumartesi akşamı gönderdik. Sana bugün uğramalı ve mektubumu ulaştırmalıydı. Öyle de yaptı sanıyorum. Mektubumun ardından, bir de, acaba her şeyi yazdım mı, iyi yazdım mı, unuttuğum bir şey oldu mu yollu düşünceler sürdüğü için, ben dünü de seninle geçirdim sayılır. İşte bugün bazı eksiklerini tamamlamak için mektubumun, yeniden makine başına geçtim.

Bugün sabahtan kente indim. Cambazov'a uğradım. Yine bir süre seni konuştuk. *Sanatçılarla Konuşmalar*'ı da okumuş, beğenmiş. Ve kitabımı geri aldım. Selâmları var. "Elbette bir çaresini bulacağız"ı bir kez daha işittim ağzından.

Yine bugün, Levçev'ten randevu aldım. Cuma günü (6 Nisan) görüşeceğiz, saat ayırdı bana. Bir saat yetmez bile. Hem kitabındaki mülâkatı âdeta yeniden özetlemek istiyorum ona, hem de mektubunda ona değgin satırları aktarmak. Bir yere kadar da *Güldeki*'ni[12] özetlemek. Ayrıca, biliyorsun, çağrılama işini ona da soracağım. Hele bir konuşalım, sabredemem, sana hiç değilse gelecek Pazartesi bir daha

[12] "Güldeki Şafak" kitabı.

yazarım gibime geliyor.

Öbür Pazartesi mi, Salı mı, bakalım, şöyle Tuna'ya doğru, Sviştov'a kadar uzanmak istiyorum. Bir dost Süleymanın var orada, 1950'lerde, burada, Parti Yayınevinde beraber çalıştığımız arkadaşım; Kardeş Evi'nde "Selman" diye andığım.[13] Ona bir çeviri işi almıştım buradan, Sof. Pres'ten. Çevirip duruyor epeydir. Zorluklar içinde. Yardıma gideceğim birkaç günlüğüne. Yapmakta olduğu çevirinin güya redaktörüyüm. Sonra 15 Nisan'da tekrar Sofya'da olacağım. Galiba felsefeci arkadaşımız (H. Recebov) düğüne kalkacak. Kızı gelinlik artık. Bizim "uçakçılar" grupundan,[14] sonradan burada felsefe okuyan, bitiren, iyice akıllanan, zaten akıllı bir gençle yuvalanacak kız. Hayırlısı diyelim.

İki gözüm, yanında, ya da tepende giderayak biri varken, mektup yazmak zor elbet. Demem o ki, Savaşçı'nın ulaklık ettiği mektup, Nasreddin Hoca'nın kar helvası gibi, sonradan benim de hoşuma gitmedi. Hele şiir kitabı konusunda her şeyi söyliyemediğimi sonradan kestirdim. Eklemek istediğim şu: Benim şiir kitabını da, Melih'in kitabı gibi, sondan geri geri giderek dizebilirsiniz. İyi de olur böylesi. Bu bir. İkincisi, "Asfalt Ressamları" diye bir şiir olacak gönderdiklerim arasında. Şimdi çocuk yılı. Uygun olur sanıyorum. Onu da ver daha sonra Demirtaş'ın dergisine.

"TIR Kamyonu"nu artık verdin mi ona, bilmiyorum. Verdiysen, son ve küçücük bir düzeltme: Kır bekçisinin, "Mersedes"i, bunun markasını şöyle gözü kapalı, elini sürerek, bayrağımızın ayyıldızı gibi, paramızın turası gibi, şıp diye bileceksin falan dediği yer var. Bu cümleden, lütfen "bayrağımızın ayyıldızı gibi"yi çıkarın, yalnız paramızın turası kalsın, o kadarı yeter.

Bugün Cambazov'a sordum, radyoya sordum, daha hiç birine *Edebiyat Cephesi* gelmemiş. Düşün. Bak, posta işi ne kadar manda'lı! Bu genel bir kusurumuz. Yani bugüne bugün, ben, bizim çevre burada, henüz yeni gazeteyi görememiş durumdayız.

Savaşçı'yla bana kitap gönderirken, Bülent'ten, kaldıysa, iki tane *Tatula*[15] al da, katıver. Ben çevirdiğim halde, hâlâ edinemedim o kitaptan. Telif Hakları Ajansı'nda, Ivanov'un yanında, evvelki yıl, yalnız şöyle bir gösterip koklattılar, işte bu kadarıyla kaldık.

---

[13] *Süleyman Hâfızov*: Bulgaristan Türklerinden, Sviştov kentinde yaşayan, gazeteci, yazar ve çevirmen. (Fahri Erdinç'in "Kardeş Evi" romanında Selman adıyla anılır)

[14] "Uçakçılar": Türkiye'den Bulgaristan'a 70'li yıllarda uçak kaçıran gençler kastediliyor. Bunlardan bir bölümü orada kalıp eğitim görmüş ve evlenmişlerdi.

[15] Georgi Karaslavov'un Türkçeye de çevrilip yayınlanan romanı.

Bülent demişken, İvanov da demişken, şunu da iletiver ona: Biraz hastalık, biraz da memuriyetle dışarılarda olması nedeniyle, hâlâ buluşamadım İvanov'la. Ama artık bu günlerde başaracağın sanıyorum.

Bülent'e elbette ayrıca selâm ve sevgiler. Ricalarını, elinden gelirse, olanağı varsa, yerine getirmeye çalışsın. Değilse, sağlık olsun. Oktay'ın pantolonu konusunda da bir ek: Pantolonun dış uzunluğunu verdim de, iç yanını söylemeyi unutmuşum: Ağından, dipten paçaya kadar uzunluk da 87 sm.

Dedim a, Savaşçı'nın dönüşüne kadar mektup bekliyemem, sabrım yetmez, sen tezinden bir ön mektup yaz hele. Konyağı, Macar'ın kiraz rakısını filân aldığını da yaz ille, emi.

Elen'i de gördüm bugün radyoda. Benim kente inip oraya uğramam da pek sık olamadığı için, çevremi alıveren çok oluyor gittiğimde. Güleçti bugün kızımız iyice. Takıldı bile bana: Trene gelip de Savaşçı'ya verdiğim mektubumda, Kemal'e, kınayı benim için mi gönderdin, Fahri'nin bıyıkları için mi diye sorduğunu da anlattı. Gene öptü iyice ağaran bıyıklarından senin anlıyacağın! Selâmları var yine.

İşte böyle, sevgili Kemalim. Gözlüklerini bir çıkar da, ben de senin gözlerini öpeyim. Evcek evinize selâmlar, sevgiler.

Sizin

8

Sofya, 6 Mayıs Pazar, 79

Sevgili Kemal'im,

Bu kez çok mayalandı, çok birikti ve öyle de taştı ki -benim Mart'lı mutluluklarım yani-, neresinden başlıyacağını bilemiyorum.

Hadi sonundan, bugünden, bu saatten başlıyalım.

Saat onbir. Oturdum makine başına. Oysa ben bir saat önce, 10'da hava alanına gitmeli ve Atina'dan uçup gelecek İnce'yi karşılamalıydım. *27* Nisan akşamı (28 Cumartesi uçtu buradan Atina'ya), bizim kulüpte Elenkov yemek verdi, Telif Hakları Ajansı Müdürü İvanov da vardı. Ve Elenkov, o yemekte, iki kadeh arasında, bugünden ötürü (6 Mayıs) "İnce'yi hava alanından alalım seninle, hemen Sliven'e hareket edelim, ben arabayla geliyorum!" dediydi. (İnce, bir akşam önce Sliven'in Birinci Sekreteri tarafından 6-7 Mayıs günlerine rastlıyacak bir yerel kültür festivaline çağrılmıştı.) Sliven'de iki gün geçirecektik. Sofya'ya dönüşte İnce iki gün daha kalıp, 10 Mayıs'a doğru yolculanacaktı size.

Ben bu sözleşmeye dayanarak, dün akşam Elenkov'u aradım telefonla evinde. Hanımı "Vidin'den bu akşam dönmesini bekliyorum, ve dediğiniz durumu bilmiyorum" dedi. Cambazov'u aradım (İnce'nin evsahibi ya.) Cambazov bu programın değiştiğini, Elenkov'un (daha sonraki konuşmalarına göre) Sliven'e gitmiyeceğini, Sofya Pres'li evsahibi olarak kendisinin de artık dönüşünde İnce'yle ilgilenemiyeceğini söyledi ve şöyle bağladı: "Zaten vizesini Berov uzattırdı, artık ikiniz düşünün çaresini, otel mi bulursunuz, evinize mi alırsınız, bu koşullarla kendi hesabına ne kadar isterse kalsın; üstelik Yazarlar Birliği de angajmana yanaşmıyor, Elenkov kestirip attı!"

Dün geceki can sıkıntımı sorma. Bütün gece uyuyamadım. Ve bu sabah hava alanına da gitmedim. Çünkü Cambazov'un verdiği son haber iyice tüy dikti: "İnce'den telgraf aldım evvelki gün, 6 Mayıs uçağında yer bulamamış, 10 Mayıs Perşembe günü gelecek aynı uçakla Atina'dan!"

Öp babanın sakalını! Neye yazıklanacağımı şaşırdım. Ama bir tarttım kendimi, bir yokladım içimi, en çok sana yazıp yollıyacaklarımı bu aksilikler daha da geciktirecek diye yazıklandığımı anladım.

Niye anlatıyorum hem şimdi bunları. Bu sayfayı çekip yırtsam, mektubuma yeniden başlasam da olur gibime geliyor. Zira öyle çok yazılacak şey var ki, bu tatsız dalgalanmalarla neden vakit kaybediyorum, bilmem.

İki gözüm, o sevemediğim adamla hiç de kıyaslanamıyacak kadar sıcak, babacan, akıllı, ozan elbette bizim İnce. Hem de duygusal yanı ağır basan ozan bencileyin. Tek sözcükle, sevdim. Elenkov'tan Levçev'e ve ondan Cagarov'a kadar hepsi de sevdiler. İyi ama, Sofya Pres konukluğu bir hafta. Buradan Atina'ya uçtu ve her şey bitti. "Un bitti, din bitti" gibi. İyi ama, bizim oğlan, o Sliven çağrısı vesilesiyle, felekten birkaç gün daha çalmak sevdasında. (...) Uzatmayı, gün kazanmak istemesini bu tutkuyla bağlı gördükleri, giderek Elenkov'la sözkonusu yemekte bunu kendisi de gizlemediği için, "burdan öteye bizim sayımız-suyumuz yok" deyip el çekivermiş durumdalar.

Şimdi bana düşen işe bak sen: Hem kardeşimizi buradaki mutluluğunu gölgelemeden göndermek, hem de bu birkaç gün fazla kalmanın gerektirdiği objektif koşulları sağlamak.

Yarın ilk işim Berov'u aramak olacak.

Eh, işin parasal yanı önemli değil, yanında biraz dövizi vardı, buradaki haftası içinde harcatmadık, üstelik radyodan biraz ücret aldık, iki şiirini ak çeviriyle *Lit-Front*'a verdik (söz verdikleri gibi bir-iki sayı sonra basarlar mı, yoksa İnce'nin şiirleri de bir yıldır bekliyen sizinki-

ler gibi dosyaya mı girer bilemem), diyeceğim o ki, oradan da biraz ücret verdiler, bu paranın, yani levaların yarısını çarçur etmiş (şiir yazmak için otel barına yaslanarak, içerek ve de bir kez akşam yemeği ısmarlıyarak!), kalanını ben çekip aldım ve sakladım. Diyeceğim, bu para -karısına ve çocuğuna armağan almazsak eğer- burada bir günlük harcamasını karşılayabilir. Cebindeki öteki dövizi Atina'da harcadıysa, olanağın bundan ötesine geçemeyiz.

İşte böylece rahatsızım bugün. Tüh, kızamıyorum da bu delifişek, bu içtenlikli, görevine ilişkin bazı düşüncelerle belirli bir çizgide olma ve görünmenin ötesinde söylediği her şey düşündüğünün aynı olan bu "fazla" ozan kardeşimize, kızamıyorum ama, beni üzdüğü söz götürmez.

İnce'yi, kendi şiirinde ve çevirilerinde daha iyilere yöneltime gelince.. (bu söz senin mektubundan) diyeceğim şu. Bu konuda her şeyi fazlasıyle sağladık sanıyorum. İstediği temasların, konuşmaların hepsini yapabildi. Bol bol sempati kazandı. Çevirilerini birkaç kitap halinde masaya koyuvermesi, bunları sayıvermemiz yetiyordu hep, en üstün değerlemeleri kazanması için. Çevirilerin kalitesi elbette daha sonraki, ayrı değerleme konusu. Çevirdiği ozanların kendi ağırlıkları da ayrıca yardımcı oluyordu kendisine... Kendi şiirlerine, kendi ozanlığına gelince: 71 baskı döneminin duygularımlarından imbiklediği şiirleri iyi. Nâzım'a her yıl bir şiir yazması iyi. Dize işçiliğinde gözden kaçmayan üstünkörülüğü bırakması, şiirin bildirisine önem vermesi, değinme ve çıtlatmaların ötesinde bu bildirilere açıklık ve dolgunluk kazandırması vb. yollu öğütlerimi "yumuşak baş"la dinlemesi, çabayı artıracağına söz vermesi de iyi...

Şiirde Ritsos'la bir bütünleşme sürecinde olmasını, ben, işte bu yöneltim bakımından, doğal, çok yararlı bir beraberlik olarak, bir akrabalaşma olarak değerlendiriyorum.

Kişiliğine, görev durumuna, solculuğuna ve bunlardan doğan uyum'a ve çelişkilere gelince: Benden, benim partili kişiliğime seslenerek (ağlamaklı olduğu ve başını ak duman sardığı bir kertede) görev istedi. Partice verilecek her görevi yapabileceğini söyledi. "Verin bana bu şansı, deneyin beni" dedi. Ben işin bu yanını gelişmenin kendisinin ayarlıyacağını söyledim. Solda, içerdeki olanaklarla örgütlü çalışmaya yanaşmaya çalışmasını salık verdim. Solun bugünkü somut örgütlerinden hiç birini gözü tutmuyor. Bu durumda, kendisine, solun içerde bizim çizgimizdeki yayınlarını dikkatle ve düzenli okumaktan ve okutmaktan başka bir şey salık veremezdim. Ha, bir de şunu söyledim: Kemal'den hizaya gel. Elin onun elinde olsun, omuz öpüşün, yaşamda ve şiirde.. He dedi. Sana saygısı tam, güveni büyük.

Bana "ağabey"den öte, bir de "baba" dedi. Kabullendim. Ve izin verirsen, o beğendiğin sözcüğünü yine kullanayım: Okşandım da.

İşte şimdi, bu anda, bu satırları baştan beri boşuna yazmamış olduğumun bilincine girdim Kemal. İnsanları oluşturmak, oluşmalarına yardımcı olmak önemli şey. Bunun içinde rulı mimarlığı da var öğe olarak. Senin ağabey, benim baba olarak, böyle bir mimarlığımız olabilecekse bu kardeşimiz üzerinde, bundan öte ve her alanda omuz öpüşmelerimiz adına, oturun ikiniz başbaşa, birer kadeh de benim için için, ve bu satırlarımı ona okut.

Kendisine, bir de, (İsmail) Cem'li dönemden sonra, yeni yönetime çabucak uyarlanmışlığı, bir kıyım kurbanı olan Cem'le ilişkisi, Cem olayı içindeki konumu söz götürür yollu bir eleştiri aldığına göre (ki böyle bir şeyi, Sofya Pres'çe çağrılanmasını önerdiğim kertede, seninle ortak dostlarımızdan biri fısıldamıştı hem bana, hem Cambazov'a, ve de bu yüzden biraz da, bu çağrılanmayı gerçekleştirmemiz oldukça gecikti), kamuoyunda yanlış olarak yaratılan bu havayı gidermesi, bu kanıda bir düzelti sağlaması gereğini anlattım. Bu gerekliği senin de destekliyeceğini umarım. Bana kendisi de anlattı gerçek durumu. Öyle ki, Cem hem -İnce de içinde- bazılarına kıyabilecek tutumlara, hem de kendisi kıyıma uğrayan durumuna ustaca girebilmiş! Yani ortada evsahibini basturan bir değer hırsızlığı var gibime geliyor. "Ustaca" deyişimin bence anlamı bu.

İnce'yi bu konuda epey dinledikten sonra vardığım sonuç bu. Bir gerçek bir kez daha pekişiyor: Hiç bir olayda, yanlardan yalnız birini dinlemekle kesin yargıya varmamak. Bu işlerde çabukçuluk çok aldatıyor.

x

Buradan ötesinde mektubumun, artık İnce'yle gönderdiğin mektuptan başlıyarak seninle dertleşelim.

Önce merhaba!

Güzel müjdenle geldi İnce. *Felsefe Dergisi*'nden noksan olan iki sayıyı ve ayrıca bir kaç kitap daha verdi. Postaladığınız *Kardeş Evi* de İnce'den birkaç gün sonra elime geçti.

Daha önce de dediğim gibi, yine Mart'a rastlıyan bu mutlulukla epeyce esrik gezdim. Nâzım'ın "Saman Sarısı"nın sonunda şöyle dizeler vardır: "...bu kitabın kâadını yapanlar, yazısını düzenler, nakışını basanlar, bu kitabı dükkânında satanlar, para verip alanlar, alıp da seyredenler, bir de..." Böyle, buna benzer şeyler söyliyesim geldi işte Kemal. Söyledim de. Bülent'i, seni dostluğun yücesine çı-

kardın.

Kâğıt işinin böylesine çetinleştiği, keseden öylesine alınakla kalmayıp, kesenin kendisini de aldığı bir zamanda, "pir aşkına" diyebileceğim bir özveriye yaklaşıp o oranda da hesapçılıklardan uzaklaşarak, dahası da nice olası tehlikeleri göze alarak *Kardeş Evi*'ni çıkarmak, -benim kitabım olduğu için söylemiyorum, inanın- iyi ve yiğit yürek istese gerek.

Bunları böylece yazabilecek miyim Bülent'e ayrıca, bilmiyorum. Ona. senin bu mektubu kolayladıktan sonra, yazacağım. Daha çok, bazı eksiklik (Nâzım'dan iki dizeli ve karıma adamalı bir iç sayfa eksik) ve birkaç dizgi yanlışından söz etmek istiyorum. Daha bazı ayrıntılar da var. Bunlarla seni burada meşgul etmek istemiyorum.

Bunların dışında, kapak düzeninden, kâğıdına ve baskısına kadar her bakımdan hoşnudum. Olabilecek olanın sınırında bir başarı bu bence bugünkü koşullarda.

Bütün mutluluğumun yanısıra, bu kitabın bana bazı problemler de getirecek gibi görünüyor. Postadan aldığım tek kitaptan üç-beş gün sonra, Bülent'in, bazı armağanlarla birlikte gönderdiği 6 kitap daha elime geçer geçmez, birincisini Kotsev dostuma imzaladım. Müthiş sevindi ve okşandı elbet. Ertesi gün de -galiba- senin kutlama kartın çıkageldi. (*Edebiyat Cephesi* yoktu daha. Onu dört sayı birden 27 Nisan akşamı Elenkov'la yemekte olduğumuz sırada Karahüseyinov getirdi sofraya; İstanbul'dan dönen Stanişev'in getirdiğini söyledi). Sevinç sevinç üstüne. Diyeceğim, ta F. Savaşçı'nın geldiği güne kadar, yazgı arkadaşlarıma -biriyle telefonla, ötekiyle buluşarak konuştuğum halde- bu sevinçlerimden hiç birini açamadım. Doğallıkla, Savaşçı'nın getirdiği *Mehmet* romanını da verip kutlamak üzere Z. Yamaç'ı da çağırdık o gün bize, Deliorman'ı da. Bir bayram kutlar gibi gürültülü idik. İçtik usuldan. Söyleştik. Savaşçı'nın ayrıca bollaştırdığı *Edebiyat Cephesi*'nden onlara da verdim birer takım. Ve geldik benim konuya: Onur üyeliğim ortada konuşuldu.[16] Yamaç'ın tepkisi şu oldu: "Ya, öyle mi, hangi arkadaş söylediydi, Şükran mı, Demirtaş mı, hatırlıyamıyorum, evvelce de sözkonusu olmuş da bu, Aziz muhalefet etmişmiş, nihayet oldu demek?..." Ben şöyle yanıtladım kısaca: "Evet, yine muhalefet etmiş Aziz ama, söktürememiş. Oku, haberde ayrıntılar var." "Okuyacağım."

Senin anlıyacağın, Tuğrul bir şeyler gevelediyse de, Yamaç beni kutlayamadı!

---

[16] Fahri Erdinç, TYS genel kurulunda verilen bir önergeyle onur üyesi yapılmıştı. Önerge tartışılırken, Aziz Nesin söz alıp karşı görüşte olduğunu söylemişti.

Ve elbette, aynı gün, bizden çıkmalarından önce, her ikisine birer *Kardeş Evi* imzaladım. Alıp gittiler. Gidiş o gidiş. Bugüne dek, ikisinden de ne ses, ne sada.

Tuğrul'a daha geçen yıl okutmuştum son biçimiyle romanı. Ama öteki bilmiyordu. 1950'lerin aynasında kendini görünce, biraz, biraz değil, epey burkulacağını sanıyorum. Yadırganacak ne var oysa? O aynada ben kendimi de beğenmiyorum. Ama gerçek olan şu: Öyleydik. Bu konuda bana ne susmak, ne de süslemek yaraşır.

İşte bu kanıyla, bu dayanıyla, her şeyi karşılamaya hazırım. Kitabımın getirmesi olası problemin biri bu.

İkincisi, Bulgarcasını basacak yayınevinden bir tepki, bir sorgu olabilir. İstanbul'un neden elitez davrandığını sorabilirler. Benim de yanıtım, elbette, kendilerinin pek ağır davrandıklarını söylemek olacak. Hukuk açısından, bu işlerin yolu-yordamı bakımından, beni sorumlu tutmaya kalkışacaklarını sanmıyorum. Kaldı ki, Rusçası da onları sürpriz karşısında bırakabilir. Moskova'da "Progres" Yayınevi'nin 1980 plânında kitap. Bir sayı da hemen R. Fiş'e uçurdum. Bekliyorlardı zaten. Orada çalışmaya yol verilmesi için, Bulgarca veya Türkçe bir yayın gerekliydi sadece. Burada Bulgarcası 1980 plânının üçüncü bölümünde, yani üçüncü üç aylığında. Halen, redaktör, işlediğim son biçimiyle gözden geçiriyor yaptıklarımı. Yakında oturup anlaşacağız.

Ali'nin Biri'ne de ayrıca sevindim doğal olarak. Bunların her biriyle yeniden çocuk sahibi olur gibiyim. Ali'de yalnız bir nokta, bir eksiklik, başta R. Mollov'un yazısından sonra, ya da sonunda, benim toprak reformu yazımın da yer alabileceği düşüncesi geçti kafamdan. İleride belki ikinci baskı yaparsa, o yazı da böylece değerlendirilebilir herhalde, değil mi?

Bu yıl sonuna kadar şiirler ve öyküler de gün ışığına çıkacak mı? İkisine ilişkin umutlar daha şimdiden kıpır kıpır içimde. Şiirlerde - eskilerinde- özleştirme işinde, altlarındaki tarihlere bakarak, o zamanki Türkçenize uygun bir doz esas olmalı. Ben o zamanki bir Melih'in (Cevdet Anday), bir Orhan'ın (Veli) özleşmesinden ne kadar geriysem (örneğin "tevellüt" demekle), böyle sözcüklerim onarılmalı. Giderek, dizelerde, anlamı değiştirmiyen, ufak-tefek işçilik onarımları bile yapabilirsin. Cuk oturur, merak etme.

Öyküler için Adnan'a ayrıca yazıyorum. (Hem ona, hem Bülent'e yazdıklarımı ayrıca okunalısın; senin her şeyin akımında olmanı istiyorum.)

Levçev ve Cagarov çevirileri üzerinde çalışmanın dozu da böylece. Daha doğrusu senin yazdığın gibice: "Çatısına el sürmeden, kimi

dizelerle, hattâ kimi sözcüklerle oynamak yalnızca. Bir de sözcük 'tasarruf'una gidilebileceğini görüyorum yer yer."

Tam bu dediğin gibi işte. Ağzına ve eline sağlık. Yaptığın ve gönderdiğin örneklerin hepsini karşılaştırma olanağı bile bulamadım. Ama ilk baktığım iki örnek, beni doyurdu. Tekrarlıyorum: Eline sağlık. Öylece çalışmaya devam. O "tasarruf" konusu çok önemli bir "iç yapı" sorunu olarak.

Levçev'le randevum İnce'nin buradaki günlerine rastladı. Levçev'e senin kitapları enine boyuna anlatıp tanıttıktan sonra, 14 Nisan günlü (İnce'nin getirdiği) mektubundan, benim çevirilerimi niteleyen satırlarını aktardım. Şiirsel doğamızın pek denk düşmediği filân... Sözümü bitirdiğim zaman, bana, "Sen, titiz çalışmanın, bu işde içtenliğin ender bir örneğisin" falan dedi. Çünkü ona her şeyden önce ortak işimiz üstüne senden aldığım eleştiri satırlarını aktarıyordum önce.

Sonraki günlerde, bir öğle, bir de akşam yemeği verdi İnce'ye. Bu beraberliklerimizde de seninle ilgili söyleşimizi sürdürdük. Bu arada, İnce, onların önünde beni övme fırsatını da kaçırmadı: "Biz ağabeyimizin çevirilerine ikinci dilden yakalıyacağımız ipuçlarıyle dokunma hevesinden kaçınmalıyız" dedi.

Bu vesileyle sana şunu söylemek isterim: Levçev'in orijinallerini içeren bana imzalı kitabını İnce'yle gönderiyorum. Ama bana kalırsa, sen ilkönce "kör uçuş" gibi çalış. Orijinalsiz. Bitir işini. Nerelerde düğümler kalırsa, yalnız oraları için, bir danışma, bir yoklama olarak, Paruşev'in, (Türker) Acaroğlu'nun, ya da Naime'nin (Yılmaer) yardımıyle, bir-iki saatlik bir uğraşla, çözümlere gitmeye çalış. Birincisi candan yapar bu işi, sana yeterince vakit ayırabilir; ikincisi "hesapçılık" yanıyle, rasyonel yanıyle diyelim, böyle bir zahmete girmek istemiyebilir; üçüncüsünden yardım istemeye hacet kalır mı bilmem, iki defa görüştüğüm o kadın bana biraz "soğuk nevale" gibi görünür.

Levçev'de de, Cagarov'da da ikimiz görünelim (belki ikincisinde Sennur'la) çevirenler olarak da, iyice bütünleşelim.

Yazacak şey o kadar çok ki, hep ilişkiler arayarak, ilmekler atarak konu değiştirmeye çalışıyorum.

Levçev'le görüştüğümde, senin kitaplarının ikisini de kendisine bırakmak istedim -bir süre için-. Almadı. Yani mektubunda kitap gönderdiğini söyliyerek saydığın adlar arasında olduğu halde, Levçev'in -o güne dek- almadığı anlaşıldı. Ayrıca sağlıyacağıma söz verdim. Ve işte yazıyorum. Bugüne dek, bendeki kitaplarını, *Sanatçılarla Konuşmalar*'ı bir haftalığına Cambazov'a verdim -ona yalnız bu kitabın ulaşmamış demek-; on gündür de her iki kitabın Stefka Pırvanova'da

-o ikisini de almamış-. Daskalov da (Savaşçı'yla uğradık, Mustafa'nın gönderdiklerini iletmek üzere) seninkileri aldığını söylemedi, ben söz ettim, hoşnut oldular, selâmları çok. Şimdilik eksikler bunlar. Ötekileri birer birer yokladığımı söyliyemem. Hemen olanağı da yok. Zamanla belki.

Ve iki gözüm, senin de gözün aydın. Özlem giderebileceğiz herhalde. Kültür Komitesi olarak, çağrılarınınız işini Levçev omuzladı. Anlattım ona Sof. Pres'in ağzını, Elenkov'un bakarız dediğini. "Hiç birine gerek yok. Bu sorunu ben çözerim." dedi. Üçünüzün adlarını, iş ve ev adreslerinle birlikte verdim kendisine. Kanaldan mektup gönderecek oraya. Güze alacağız sizi. Levçev bu arada sana ayrıca mektup yazacağını da söyledi. Seni kitaplarınla kutluyor.

Kitaplarını tanıtma yazımızı *Lit-Front* birkaç sayıdır erteliyor. Yokladım en son. Meğer, ayın 20'sinde Kalçev'le Karanfilov'un oraya Balkan ülkeleri yazarlar birlikleri konferansı için hareket edecekleri güne rastlatmak üzere katık ediyorlarmış materyali. Bu hesapla 17 Mayıs Perşembeli sayıda bekliyorum yazıyı. Belki Kalçev'le gönderirim.

Lit-Front'ta biriken şiirler işini, Elenkov'la, iki kadeh arasında homurtularla bir kez daha görüştük. Senin değinmelerini de aktardım. Gereği yapılacak.

Spasova'lara dolmayı ve barbunyayı ulaştırdım. Ne ki, sen mektubunda helvadan söz ettiğin halde, Savaşçı helva vermedi. Biçimine getirip bir sordum da hattâ. Oralı olmadı. Bunu bir döküm ayrıntısı olarak söylüyorum sadece. Spasov'ların selâm ve sevgileri.

M(ehmed) Kemal'in yazısına teşekkürler. Sıcak. Doğru. Dostça. Erkekçe. Kucaklarım onu, öperim.

Dilbilgisiyle ilgili materyaller göz ve gönül doldurdu. Sahibinin teşekkürleri. Size -geldiğinizde- bir ziyafet vermeyi üstleniyor bu öğretmen kızım, ayrıca harcamalarının karşılığını da şimdiden bir kenara ayırmış bulunuyor. Bu gönderdiğin kadarı şimdilik gereksinmeyi karşılar durumda. Yazdıklarımızdan ayrıca bir şey çıkarsa, daha iyi.

Recebov, keza yerden göğe duacı. Bu kadarına da teşekkürler ediyor candan. O da borcunu üstlendi.

Onun tez özeti üzerinde (Bulgarca hazırladı ve Türkçeye kendisi çevirdi) bir hafta çalıştım. Otuzbeş sayfa oluyor. Şimdi yeniden daktilo ettiriyor. Sonra Felsefe Enstitüsü'nden dışarıda basılması izni alacak. Ondan sonra, postayla, ya da elden, göndereceğiz. Bence, çok özlü, doğru bir Marksist çözümleme bu Atatürk'ün ideolojisi, dünyagörüşü, sosyal düşünceleri, materyalizmi vb. üstüne. Yani

bizim partinin de hâlâ yapamadığı, hep ertelediği. İçeride de henüz böylesinin yapılmamış olduğunu sanıyorum. Selâmları var arkadaşınızın. Onun istediklerinden daha öte bir şeyler sağlayabilirsen, iyi olur ve fazlası göz çıkarmaz. (Örneğin, H. Z. Ülken'in *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*)

Artık Savaşçı'nın getirdiği son (24 Nisan) mektubuna geldi sıra. Birkaç değinmem daha olacak. Sonra sözü bağlıyacağım.

- Straşimir'e imzaladığın kitabını kendisine ulaştırdın.

- Balel'in gönderdiği kitaplar Daskalovların eline geçmiş. Her şeyi düzledik. Sorun kalmadı. Mustafa'nın istediği yetki belgesini Fransızca yapıp gönderecekler.

- Senin gönderdiğin çerezlere de çok teşekkürler.

- Afşar'ın A. Zekeriyev'e mektubunu tezinden aktardım. Artık eline geçmiştir bile.

- Elen'e senin son mektubunu da Aysel'in (Özakın) kitabıyle birlikte gecikmeden ilettim. Sevindi. Bu kitabı Aysel'in herhalde ödüllenen romanı olacak. Elen okusun hele, belki *Bülten* dergisi için çevirip yayımlamayı düşünebileceğiz.

"Acayip tedirginlik"ini uzattığın için özür dilerim. Gecikmeme biraz da Özdemir İnce neden oldu. Hâlâ da oluyor. 10 Perşembe karşılayacağız onu. İki gün mü kalır daha, hemen mi yolcularız aynı gün uçakla size doğru, bilemiyorum. Mektubum zaten postalık olmaktan çıktı. Daha da çıkacağından başka.

Yarın Cagarov'un tüm şiirlerini içeren Bulgarca kitabını da sağlamak istiyorum. (Bana imzalamıştı, benim çalıştığım kitap, sonradan Türkçe gazetede çalışan bir ozan aldı bir süre için, şimdi ayağımla aramaya gideceğim.) Onu da göndereceğim Levçev'in kitabının yanısıra. Aynı maksatla yararlanırsınız umuduyla.

Buldum. Gönderiyorum. Giderek, İngilizce çevirilerini de.

7 Mayıs

Dün akşam Kotsev'lere konuk gittik. Beni Kalçev'in aradığını söyledi. Hemen telefona sarıldım. 20 Mayıs'ta yolculanacaklarmış Karanfilov'la beraber. Onlara katılması kararlaştırılan Karahüseyinov için vize sağlanabilecek mi, kimbilir? Kuşku ve sabırla bekliyorlar. Ensonu, olmazsa, orada Paruşev'in aracılığıyle durumu kurtarmaya çalışacaklarını sanıyorum.

Özcesi, Kalçev'le sözleştik: 11 Mayıs Cuma saat 11'de görüşeceğiz. Konferans üstüne. Yolculukları üstüne.

Telefonda, senin kitabında kendisiyle ilgili ayrıntıları henüz Bul-

garcalaştırıp da kendisine sunamadığım için özür diledim, yakında bunu da yapacağımı, *Lit-Front*'ta sıra bekliyen bildiri yazımızı söyledim. "Üzülme," dedi, "biliyorum yeterince her şeyi" dedi. Tatarlı Hoca tutmuş bir ucundan. Her iki kitabın hakkında bir tanıtma yazısı da o hazırlamış ve Kalçev'in aracılığıyla *Narodna Kultura* gazetesine vermişler. Bu yazının da önümüzdeki günlerde çıkması bekleniyor. Cambazov da *AB Dergisi*'nde yaptı benzeri bir tanıtma. Demek ki, hepsini sana Kalçev'le göndermeye çalışacağım.

Bu arada Kadıköy Marmara Özel Lisesi Edebiyat Öğretmeni Esen Yel imzalı bir mektup aldım. Bana kompozisyon konulu bir ders kitabını ve gülmeceli öykülerini göndermiş. Sağolsun. Gördesli kendisi. Benimkine benzer çilelerin adamı. "Sizi gizlediler bizden yıllar yılı, ama şimdi..." diyor. Ötesi Bülent'i de okşayabilir adamın yazdıklarının. "Biz sizi okuyoruz, ve olanaklar elverdiği ölçüde okutuyoruz ve böyle ders kitaplarımıza da alıyoruz" diyor. Gerçekten, kompozisyon kitabında benden, *Acı Lokma*'dan da bir parça var, yaşamöyküm var özetle. Demek, kar da bir şeyler gizliyor ama, güneş açıyor ergeç.

Bu arkadaşa cevap verdim kısa bir mektupla. Teşekkür ettim. Seninle ilişki kurmasını salık verdim. Bak, kendisini bu merhabalaşmamızı sürdürmeye yaraşık görürsen, ilgini esirgeme de, bizim çevre ve çizgimiz için kazanmaya çalış.

x

Sabahtan bu kadar yazabildim. Bazı işlerle kente inip döndükten sonra öğleyin, evde postadan getirilmiş bir şeyler buldum. En başta *Felsefe Dergisi*!

Doğrusu ya, Kemal, öylesine sizlerle sarmaş-dolaş ve iç içe bir haldeyim ki günlerdir, bu kadar mutluluk adeta "fazla" geldi. Düpedüz serildim kaldım. Uzandım. Uzun düşündüm, düşlendim. Neden sonra şakaklarımda serinliği artan çizgilerle kendime geldim. Ellerimi geçirdim yüzümden; o çizgiler ıslak.

Nâzım'ın "Saman Sarısı"nın sonundaki satırları, sana mektuplarından parçaların birinde görünce, bu mektupta da yinelediğim hemen kilitlendi kafamda. Bir irkildim. "Bu mektubumdan çıkarsam mı acaba onları?" Hayır. İşte vesilesi hazır. Burası o dizeleri bir kez daha yinelemenin yeri. Bu teşekkür duygularım şimdi Afşar'ı da, Eray'ı da, diğer bütün emeği geçenleri de içeriyor.

Bu özel sayı, hiç lâmı-cimi yok, benim için ayrı bir yapıt değerinde. Beni son yıllardaki okura götürme çabalarının en yeni ve kuşkusuz dergi plânında en güçlü adımı. Habora için de güzel, vakitli ve yerin-

de bir reklâm. Yararlı olmasını dilerim. Bir tek eksiklik "Eşeklik" öyküsü. Sığmadı demek. Onu da artık *Edebiyat Cephesi*'nde değerlendirirsin zamanla.

"Yalta Düşü"ndeki sayfa şaşırmanın dışında cansıkıcı bir teknik kusur da yok. Mektuplarından bu kadar güzel şeyleri, böylesine akıllı ve amacı kollıyan bir beğeniyle seçtiğin için, sana ayrıca teşekkür ederim. Hani bunları ben mi yazmışın diye şaşmadım da değil. İzin verirsen, yalnız bu mektup parçalarının değil, tümüyle bu özel sayının aynasında gördüğüm Erdinç'i özü ve sözüyle biraz beğendiğimi söyliyeyim. Bu durumda, *etkileşmenin*, bütünleşmenin somut bir örneğiyle içiçe bulunuyoruz.

x

Mektubumu artık İnce'nin yolculanmasında bitirmek üzere, şimdilik burada kesiyorum.

Yarın Adnan'la, Bülent'le söyleşeceğim.

8 Mayıs

Daha İnce gelmeden, diğer bazı sorunlara dokunmayı gerekli buldum.

TYS Genel Kurulu ve yeni yönetim kurulu seçimi sonuçlarına değinmediğimin ayrımına vardın herhalde. Mektubumun tümüne göz atınca bu eksikliği ben de gördüm. Kasıtlı olarak atlamadım bu sorunu.

Ama 7 Haziran'da Demirtaş gelecek ya, Aziz Nesin'le beraber, artık buna ilişkin düşüncelerimi Demirtaş'la paylaşmak kolayıma geliyor şimdi.

Aziz'e, benim onur üyeliğime muhalefetinin nedeni sorulsa (ne memleketimden baskısız çıktığım doğru, ne de "dönebilir" çağrısının iler-tutar yeri var, ve bugün böyle bir çağrı kışkırtıdan da ayrımsız, çünkü ben partiliyim, ve partimle dönebileceğimi bundan önce birkaç vesileyle, birkaç yerde de söyledim), önce kendi kendini kandıracak bir yanıt veremez sanıyorum. Belki de, Demirtaş'la aynı konuda bir yıl önce çekiştiği için, o zamanki tutumu -ilkeli görününe kaygısıyle- sürdürme dürtüsü ile hareket etmiş olabilir.

Dürtü ne olursa olsun, sonuç ortada olduğuna göre, benim kararım, bu kez görüştüğümüzde, bu ayrıntıları hiç bilmezlikten gelmek. Eski sürtüşmeyi ayıkladığımız bir dengeye ulaşmış durumdayız ne de olsa. Ve bu dengeyi sürdürmeyi her bakımdan olurlu ve olumlu bu-

luyorum. Şunu da söylemeliyim: Genel Kurul'dan on gün önce, bana beş kitabını, her birini sevgiyle ve de dostlukla imzalayıp göndermiş olmasına, bir de "hele bu kitapları aldığını bildir de, bana yaz da, yenilerini göndereyim" demesine ne buyurulur?

Ben böyle bir mektup yazmadım kendisine ve yazmıyacağım. Yalnız senden ricam, olursa, uyarına gelirse, uygun görürsen, sen bir fırsatı kullan da, "almış kitapları, çok teşekkür ediyor, bir de 78 ve 79 vakıf yıllıklarını rica ediyor, giderken götürüverin" dersen, sorun kalmaz.

Mektup deyince, aklıma geldi yine: Ben TYS'ye bir teşekkür mektubu borçluyum gibime geliyor. Aziz'in imzasıyle değil, Demirtaş'ın ve Ataol'un imzalarıyle, resmi bir duyuru ve kutlama mektubu aldım sendikadan. Bunu iki satırla yanıtlamak yerinde olur sanıyorum.

İyi ama, daha en başta, hitapta iş çapraşıyor kafamda. Sayın başkana hitabetsem, neden, o imzalamadı ki bana yazılan mektubu. İkinci başkana ve sekretere hitabetsem, genelde, ilkede başkanı atlamış olacağım. Bu da uygunsuz. İşin burasını kararlaştırmayı sana ve Adnan'a bırakarak, şöyle bir mektubu orada siz yazıverin. İşte benden boş bir imzalı kâğıt:

Sofya, Mayıs 1979.

Sayın

TYS Dördüncü Genel Kurulu'nda örgütümüzün onur üyeliğine oybirliği ile kabul edildiğimi duyuran 13.4.79 günlü mektubunuzu aldım. TYS'nin örgüt kişiliğine, eylemine ve amaçlarına saygım büyüktür. Bunları bütün varlığımla benimsiyorum. Nâzım Hikmet'in, O. Kemal'in, S. Faik'in yanısıra TYS'nin onur üyesi olmak, bana olağan sanatsal ve düşünsel çabalarımın çok değerli bir ödülü olarak, onur veriyor. Ve bu onur, beni de, örgütümüzün aydınlık amaçları yönünde daha ciddi ödevler yapma sorumuyle yükümlüyor. Güveninize yaraşık olmaya çalışacağım.

Candan teşekkürlerimi sunarım.

Derin saygılarımla.

(Altına adresimi de koyarsınız. Postayla değil, sana gönderdiklerim arasından çıkmış olarak sunarsınız.)

9 Mayıs

- Vaptsarov'un 70. doğum yıldönümü konusu: Cambazov'la konuştum ayrıca. "Biz bu münasebetle bir yazı hazırlatıyoruz. Bununla birlikte, elimiz altındaki çevirilerden de kopyalar çıkartarak göndere-

ceğiz. Katkımız bu kadar" dedi.

"Eldeki çeviriler" dediği, benim yaptıklarım (8-10 şiir) vaktiyle, sonra da 1960'larda *Motor Şarkıları*'nın kitaplanmış çevirisi (benim bunda katkım yok), daha sonra A. Kadir'e yardım olarak gönderdiğim materyal içindekiler, ayrıca da Özdemir İnce'deki birkaç şiir çevirisi.

Cambazov'a göre, Vaptsarov'un şiirlerinde çevrilmedik bir şey kalmamış. Bilgiler de, belgeler de, hepsi orada varmış.

Kendisine, "bu konuda benden bir hizmet isterseniz, hazırım" dediğim halde, yanıt bu. Bu durumda bu konuda benim için yapılacak bir şey kalmıyor. Sen ayrıca bir şey istersen benden, o başka. İşi örgütliyenlerle yine konuş. Yayımlanacak çevirilerin ıslahında senin elinin de bulunması çok değerli bir katılım olur.

- En yeni şiirlerimi gönderiyorum bir ayrı zarfta. Bunlar *Edebiyat Cephesi* için. "Özlemli"leri ayrı bir demet olarak iki defada, üç defada sunmak uygun olur bence. Beğenmediğinizi koymazsınız,

- Elenkov'un "Köprü" destanından söz etmişsin İnce'ye. Bana mektuplarının birinde de bir değinime vardı buna. Ben aylarca önce, bu destanı çevirmek istedim. Tutmadı. Cuk oturmadı. Sarmadı. Daha doğrusu, soyut yanları ağır bastığı için, her şeyden önce anlamına tam varamadım. Ve sonunda, ak çevirisini bile başaramıyacağımı anladım.

Ve bir gün, söz arasında, yakamı kurtarmak için, destanı ak çevirisiyle İstanbul'a, size, gönderdiğimi söyledim. Nedense, adamın yüzüne "bu destanda iş yok" diyemedim işte.

Şimdi, gerçekten, bu dediklerime senin de inanman için sana orijinalini göndermek, Paruşev'le bir elverişli fırsatta gözden geçirmenizi önermek istedim. Bu kez de, karıştırmadığım dosya bırakmadığım halde, bulamadım. Yine arayacağım daha öte. Bulursam, olmazsa (bir dergide yayımlanmıştı) bir başka kopyasını çıkartarak, yakında gönderirim.

- Sennur'un aracılığıyle Dora'yı bul da, benim için ilâç (İsoket, her iki çeşidinden) sağlamasını isteyiver Kemal. Zaten kendisinden öteki fotoğrafları da rica etmeliydin. Çok mu meşgul kadıncağız, yoksa bu rica bakımından işin içinde bir sakınca mı var, anlıyamadım. Yoksa, ilâç ricamı unutacağını sanmıyorum.

- İki de ufarak taneli zarif tesbih istemiştim. Savaşçı'ya satışta tesbih görüp görmediğini sordum. "Niye söylemedin?" diye yazıklandı. Gerçi ben tesbihsiz (aptessiz-namazsız gibi) değilim, ama elimde durmuyor ki, çekip çekip alıyorlar. Öyle ki, artık Kotsev bile tesbihe alıştı!

10 Mayıs

Dün bir mektubunu aldım İnce'nin Atina'dan (pulu Yunanistan'da damgalanmış olarak aldığım ilk mektup bu). Bugün akşam geliyor uçakla. Yarın (11 Cuma) ve öbür gün burada kalmak ve Pazar'a (13 Mayıs) İstanbul'a yolculanmak istiyor akşama doğru.

Dün Berov geldi. Anlaştık. Uygunca ve ucuzca bir otel sağlıyacağız. Bende biraz harçlığı var, demiştim ya. Cebinde biraz dövizinden de kaldıysa, sorun yok. Mektubu biraz sıkıntılı. "41 numara pabuçta 45 numara ayak gibiyim" diyor. Özdemir'in kendine özgü deyişleri de var işte böyle. Şiirde de yapıyor böyle şeyleri ve kendine özgüleşiveriyor. Senin "sökmüş ve sökecek bütün şafakların müjdecisi ozan" var ya, işte bunun gibi Özdemir de kendine özgü bir ozan tanımı yapıyor bir şiirinde ama, şimdi ha deyince bulduramıyacağım. (Buldum: Nâzım'ı "sis çanı"na benzetiyor örneğin.)

Demek, artık onunla 14 Pazartesiye görüşebileceksiniz. Transit geçmemesini, sana ille uğramasını özel olarak rica edeceğim. Yoksa neye yarar bunca zahmet, benim bunca "kısa" mektubum?

11 Mayıs

- Mektuplarının birinde Levçev'in bir şiirinde geçen "Bulgar zeminliği"ni soruyorsun. Bulgarcası "zemlânka". Bizim zeminlik'ten almışlar sözcüğü. Türkçe sözlük "yeraltı barınağı" diye alıyor karşılığını. Partizanların sığınmak için kazdıkları kazamat senin anlayacağın. Ama siper olarak değil, saklanmak, barınmak için kullanılıyor. Ben onu doğrudan doğruya "barınak" veya "sığınak" olarak alabilirdim, ama önünde Bulgar sıfatının bulunması yöneltti beni zeminlik demeye. Bülent'in *Koprivştitsa* adlı kitapçığında bu zeminliğin bir fotoğrafı bile var (s. 32-33). Bülent "partizanların sığınağı" diyor (s. 31) Bu durumda, biz de, şiirde "Bulgar partizan sığınağı" diye alabiliriz.

- M. Balel'e artık vefasızlık konusunda bir sitemimiz kalmadı, ama, bu kâğıt kıtlığında sırası olmasa bile, şunu hatırlatmak istiyorum. Vaktiyle 15 kadar çağdaş Bulgar öyküsü çevirmiştim onun için. Dergisinde kullanacak, sonra da kitaplıyacaktı. O öykülerin hiç biri hiç bir şeyini yitirmiş değil. Bülent ilgilenirse, çağdaş Bulgar kitaplarına bir yenisini bununla katabilir. İkisinin anlaşmasını sağlamaya çalış.

12 Mayıs

- Yeni şiirlerimi tekınilledim.

Birinci küme: "Bir Ayağını", "Kelle", "Gurbet Aşı" ve "Duygulanın" yazgının şiirleri, özlemli şiirler.

İkinci küme: "Hıyar", "Ceylân Ağıdı", "Demedi Demeyin Sonra", "Namazlı Şiir" - katilleri suçlama şiirleri.

"Kampuçiya Raporu" da bunlardan ayrı, başlıbaşına bir şiir.

Olanağını bulursan, birinci küme şiirler topluca bir yerde, *Edebiyat Cephesi*'nde diyelim, çıksın.

İkinci küme şiirler, örneğin, isterlerse, *Sanat Emeği*'nde çıkabilir.

Kampuçiya'yı senin uygun göreceğin bir başka yere, ya da yine sıra beklemek üzere *Edebiyat Cephesi*'ne önerebilirsin.

- Ceyhun'a söyle, "TIR Kamyonu"nu artık geciktirmesin. "Eşeklik"i de biraz daha kısaltınalı bu yeni biçimiyle sunuyorum. Bunu da senin uygun göreceğin yere verebilirsin.

- Dün Kalçev'le konuştum. *Edebiyat Cephesi*'nin beşinci sayısındaki Balkan Konferansı haberini çevirip anlattım kendisine. Yugoslavya delegasyonundaki Türk asıllı arkadaşların, Makedonya sorunu ile ilgili olarak iki ülke arasındaki sürtüşme açısından her hangi bir çıkış yapabileceklerinden belirli bir endişe duyduğunu söyledi. Ben de bunu olası saymadığını söyledim. Ceyhun'u bu bakımdan uyarınan iyi olur. Yugoslavya heyetinden birinin böyle bir sorun vesilesiyle havayı bozucu bir çıkış yapabileceğini düşünerek, tetikte bulunsunlar.

Kalçev'e Aysel'in ödül aldığını, oraya geldiğinde senin aracılığınla Aysel'le de tanışmasını, olanağı varsa, kadını güze filân buraya kontenjan dışı- çağırmalarını önerdim. Biz Elen'le yakında, belki bu ödül alan romanını, belki de konusu Amerika'da geçen daha öncekini, çevirip de sunma üzere, *Bülten* dergisine öneride bulunacağız.

Kalçev söz verdi. Sen yalnız hatırlat ve bu görüşmeyi sağlamaya çalış.

- Halil Recebov'un materyalinin işlemini tamamlattık. Daktilo kontrolü de yaptım. Sunuyoruz.

- İnce'yle son iki günlük beraberliğimizi de kendisi anlatsın artık. Ben burada kesiyorum.

Sevgili Kemal, ne kadar mutluyum günlerdir senli-benli bu havanın içinde, bilemezsin. Seninle olmanın havası beni bu şiirlere de çıkardı. Yine bütünleştik.

İşte bu mutlulukla kucaklarım, özlemle öperim. Evinize evcek selâm ve sevgiler.

Kitaplıyacağınız şiirlerim için bir ad daha belirdi: *Demedim Demeyin Sonra.*

Evlere Şenlik gibi, bunu da düşün bakalım, aklına yatacak mı?

Dört şişe gönderiyorum: Konyak ve bademli rakı senin. Öteki bademli rakı Adnan'ın; öteki konyak da Bülent'in.

9

Sofya, 12 Haziran 1979

Sevgili kardeşim, Kemal'im,

Demirtaş'la gönderdiğin mektubunu aldım. Her mektubuna sevindiğim gibi, sevindim,

Demirtaş'ı kucakladığımdan beri, düşlü, çok sıkışık, çok neşeli, çok da yorucu günler geçirdik. Bunları kendisi sana anlatır.

Aziz Nesin'le bu defa birbirimizi ısırmadan öpüşebildik. Benim evsahipliğim (Yazarlar Birliği'nin resmi temsilcisi olarak ikisine de eşlik ettim), onların konukluğu günleri boyunca iyi geçindiğimizi söyliyebilirim. Ben onur üyeliğimle ilgili ayrıntıları bilmezlikten gelmekte kararlıydım. Ama lâf lâfı açtıkça, o konu da açıldı. Kendisi, onur üyeliğime itirazı olmadığını, düzenli üye olmamı istediğini, genellikle muhalefet etmediğini söyledi, hele de ayrıntıları nasıl öğrendiğimi sordu, bana kimin yazdığını öğrenmeye can attı. Ama ipucu vermedim. Giderek Demirtaş bile sordu. Söylemedim. Sorun yok, dedim. Ve külledik.

Edebiyat Cephesi'nde şiir dalını da Demirtaş götürüyormuş. Sana bu işi omuzlaman için öneride bulunduğunu, ama kabul ettiremediğini söyledi üzülerek. Bir düşün bu işi.

Diğer herkes gibi, Levçev'le de beraberdik son günlerde. Yani sık sık merhabalaştık. Çağrılman işini, yakında konkre işlemiyle gerçekleştireceğiz. Çeviriler üzerinde çalışmamızın bütünleşerek tamamlandığını söyledim kendisine. Sevindi.

Habora'nın bu uluslararası toplantı günlerinde yapılan yayıncılar yuvarlak masa buluşmasına geleınemiş olması beni üzdü. İvanov da bekledi doğrusu. Ne oldu? Neden gelemedi, bilemiyoruz? Artık kendisini ay sonunda bekliyeceğiz. İvanov çağrılanınasını bugünlerde gerçekleştireceğini söyledi.

Mektubunu Elen'e ulaştırdım. Elenkov'la yakında konuşacağım gönderdiğin senin kitaplar konusunu. Son günlerin en meşgul, en gerilimli adamı oydu. Bu konuyu konuşmanın sırası değildi her gün ve her köşedeki merhabalaşmalarda.

Anlıyorsun ya, ben sadece yazmamış olmamak için yazıyorum bu satırları, Demirtaş'ı yalnız bir kuru selâmla göndermemek için... Pek

yakında ayrıca yazarım. Güzelim mektubunun her satırını tekrar okuyarak, ayrıntılara ayrı ayrı değiniriin. Genellikle iyiyim sağlıkça. Oktay liseyi bitiriyor. Olgunluk sınavları öncesindeyiz. Evde günümüzün egemen konusu ve sorunu o. Sonra üniversite yarışma sınavı. Sonra, güzün, askerlik. Ondan sonra da yengenle ikimiz kalkıp büyük oğlumuzun[17] yanına gideceğiz yılbaşına doğru bir aylığına.

Berlin'de Türkoloji okutmanı bir kızım var: Svoboda Petrova. Onu *Türk Dili* dergisine abone yaptırıver lütfen. Demirtaş'a da söyledim. Unutabilir.

Kızımızın adresi:
Swoboda Petrowa, Berliner str. 112
Berlin - 110
DDR

10

Sofya, 22 Haziran 1979

Sevgili Kemal'im,

Önce ben de sevinçli haberden başlıyayım: Güya saklıyacaktım daha, ama Elenkov, Demirtaş'a (ve de Aziz'in yanında) açıkça söyleyiverince, benim artık gizlememe neden kalmadı. Demirtaş için ve senin için, kitaplarınızdan ötürü, ödül önerisi yaptık geçen ay. Sana çıtlatayım dediydim İnce'yle gönderdiğim uzun mektupta. Sonra, olur da umduğumuz sonucu alamayız, şimdilik susayım düşüncesiyle, mektubun orasından burasından buna ilişkin çıtlatmaları kesmiştim. Neyse, dedim a, artık biliyorsunuz, zaten -Demirtaş'ın dediğine göre- Paruşev de almış işin kokusunu, size de fısıldamış bile. Sözün özü şu: Bizim öneriyi ve kitaplarınızı özetlediğimiz sunu yazılarımızı, P. Zarev başkanımız da imzaladı, ve öneriler Devlet Konseyi'ne gönderildi. Sonuç bekliyoruz. Seni, güzün geldiğinizde bir de böyle sürprizle sevindirmek -olursa eğer- beni ayrıca mutlandıracak. Yani buradan yakanızda "Kiril ve Metodiy"le dönebileceksiniz.

Demirtaş'la yazdığımda, "yakında ayrıca ve ayrıntılı yazarım" demiştim. İşte bu sözü yerine getiriyorum şimdi.

Dora üç gündür konuğumuz. Varna'dan, katıldığı sağlık filmleri festivalinden çıkageldi. Sevindim elbette. Alakoyduk.

Görüşmelerimiz arasında, benim ilâç işini de açıklığa kavuşturduk.

[17] Fahri Erdinç'in kendi nüfusuna geçirdiği, eşinin önceki evliliğinden oğlu Hristo.

Kalp ilâcımı da, daha yenilerini de, şimdi kotarıp, belki Habora'yla, belki Adnan'larla gönderecek. Kendisinden Berlin'li bir Türkoloji asistanı kızımız için de birkaç kitap istedim.

Sana bıraktığım, ve sonucunu senden beklediğim kitap istekleri şunlar:

- Recebov, Ülken'in sözkonusu kitabını bekliyor. Dostların gelmesine kadar sağlanması olanağı varsa, alır gönderirsin. Recebov bir istek daha kattı: (Prof. Dr. Mübahat Küyel, *Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Felsefe Eylemi*, Ankara, 1976) Araştırıver lütfen. Bulunursa, sevinecek.

- (Burada Bedrettin üzerinde çalışan ve kitabı artık dizgide olan bir genç Bulgar tarihçisi var: Geo Donev. Ricası şu): 1435-1444 yılları dönemi Türk (Osmanlı)-Macar ilişkileri hakkında bilgi. Belki Osmanlı tarihi ders kitabından, ya da ders kitabı olarak okunmayan bir başka kaynaktan. İkinci sorun: Murat II.'nin Karaman Bey'le münasebeti. (Bu genç tarihçi, yine Bedrettin üzerinde çalışan bizim R. Fiş'e yardım etti kaynak bakımından. Ben de onun bu ricasını kabul etmek zorunda kaldım.)

Gelelim diğer konulara:

- Elenkov'a senin imzaladığın kitapları sahiplerine verip vermediğini sordum. Toplantı günlerinin telaşı içindeydi, yanıtı beni doyurmadı, "toplantıdan sonra uğra da, bakalım" dedi. Henüz yeni bir görüşme yapamadık. Sana özel selâmları var. Önerinin "babası" o.

Ben de çağdaş Bulgar şiirinden çevirilerimi (Telif Hakları Ajansı - İvanov'un himmetiyle) Elenkov'la sürdüreceğim. Yakında Elenkov'la bir de böyle bir çalışmanın hazırlığına eğileceğiz.

- Bugünlerde Levçev'le randevun olacak. Son mektubunda kendisine ilişkin ayrıntıları bu görüşmemizde çevirip anlatacağım. Ve artık sizin çağrılanmanız sözünü realize etmesini istiyeceğim. Şimdi Levçev'li *Edebiyat Cephesi*'ni bekliyorum.

- Aysel'in son ödüllü kitabını Elen okudu. Bana yazılı bir özet getirmesini bekliyorum. *Bülten* dergisiyle de o konuşacak. Yeşil ışık verirlerse, Elen'i çalıştırmaya başlıyacağım. Aysel Romanya'ya gidecekmiş bu yıl. Buraya çağrılanmasını gelecek yıl gerçekleştiririz. Kalçev'le öyle konuştuk.

- Buralı arkadaşların şiirleri konusu: Karahüseyinov ile orada anlaşmışsınız. Yeterince şiir bırakmış Demirtaş'a. Burada da verdi daha İstanbullu izlenim şiirlerinden. Uyulmasını istediği ilkeyi de söylemiş kendisi: Bulgaristan Türkleri diye ayrı bir kategori ozanlar olarak değil, çağdaş Bulgar şiirinden örnekler verilirken, onların arasında sunulmak.

Bu ilkeyle Naci Ferhadov[18] da şiir vermeyi vaadetti. Birkaç haftadır Kırcali'de. Dönüşünde getirecek. Postalıyacağız.

Niyazi gönderdi yenileri. Hiç ilişmeden aktarıyorum. Bazılarını biraz mıncıklamak gerekiyor sanıyorum. Gereğini sen yapacaksın lütfen.

Sabahattin şimdilik ağırtabanlı davranıyor.[19]

Recep Küpçü'nün ölümünden sonra toparladığımız şiirlerinden seçeceklerimi de yakında ben sunacağım,

Sendeki son şiirlerime gelince: Birkaçının bazı yerlerini düzelttim. Düzeltmeleri ekli olarak sunuyorum. Ricam şu: "Özlemli" şiirleri ayrı bir demet olarak *Edebiyat Cephesi*'ne versen, olur. Ötekileri, öldürülenlerle ilgili demeti, "Kampuçiya" şiiriyle birlikte *Sanat Emeği*'ne vermeni öneriyorum. Bunu Dora da hararetle salık veriyor.

R. Fiş'ten mektup aldım: *Kardeş Evi*'nin Rusçası Moskova'da "Progres" Yayınevi'nin 1981 plânına alınmış. Sevindim.

Bülent, şimdi hangi kitapla, şiirlerle mi, oralı öykülerimle mi devam etmek niyetinde? Bildirirsen iyi olur.

Enver'e Pablo'yu ulaştırma olanağı şimdi doğuyor. Aziz, Enver'i, Kurdakul'la göndermeyi düşündüğünü söylemişti. İkisini de bekliyoruz.

Seni kucaklayıp öpmeye şimdi geldi sıra, gözlüklerini çıkar da kucaklaşalım.

Hepimizden hepinize selâm ve sevgiler. En iyi sağlık ve mutluluk dilekleri.

Sizin

Not: Demirtaş'a "TIR KAMYONU" öyküsünü nasıl yazdığımı, nasıl üç varyant değiştirdiğimi anlatacağım "Bir Öykünün Öyküsü" diye bir yazı vaat etmiştim. İki hafta sonra göndereceğim.

Şiirlerde düzeltmeler:

Gurbet Aşı'nda

"yutulmuyor vesselâm meret" dizesi şöyle olacak:
yutulmuyor vesselâm zıkkım

Duygulanım'da

[18] *Naci Ferhadov*: Bulgaristan Türklerinden. Şair, gazeteci, çevirmen.

[19] *Sabahattin Bayramov*: Bulgaristan Türklerinden, yazar ve şair. (Türkiye'ye göç ettirildi; Bursa'da yaşıyor.)

Belki çok var daha ortalığın ışımasına
ışıtmak için yeterince yandık mı
insandan daha önce gelse bile ateşböceği
Nâzım'dan da bir şey onda bence
ve bir kıvılcım kadar da Kerem.

(burada bir satır aralık)

Ve ortalık daha ışısın ışımasın

(ötesi eskisi gibi sürüyor)
(sondan iki dize öncesi de şöyle:)

hiç bakmadan artık altmışlara vardığımıza

Ceylân Ağıtı'nda

(ikinci bölümün ilk dizesi şöyle olacak:)

Toptaşı mı kıztaşı mı nişantaşı mı bunun burası

11

Sofya, 13 Temmuz 1979

Sevgili Kemal'im,

20 ve 21 Haziran günlü mektupların da beni çok sevindirdi. Yanıtlamak için de elbette Bülent'in dönmesini bekledim.

Gönderdiğin kitap ve mektup emanetlerini yerli yerine ulaştırdım hemen. Recebov yerden göğe duacı. Son kitabı (Hilmi Ziya) da borçlandı sana. Yeni çalışması için bu kadarını şimdilik yeterli sayıyor.

Gramer konularıyle uğraşan kızımız, şimdi tezini yazmaya başladı. Ondan da selâm ve teşekkürler.

Emilia ve Elen sana ayrıca yazacaklar sanıyorum.

Fulya'nın[20] çağrılanması konusundaki mütevazı çözüm öneriniz, bana bölük-pörçük göründü. Bülent'in gelmesinden sonraki birkaç

[20] *Fulya Gürses*: Eşiyle birlikte gençlik sorunları üstüne araştırmalar yapıp kitap yayınlamıştı.

gün içinde Levçev'ten bir randevu alabildim (hâlâ çok zor alınıyor, ayrıntıları sana Bülent de anlatır) ve hem senin çağrılanman işini bir kez daha hatırlattım (somut olarak işlemi yapılsın, mektubu yazılsın oraya diye), hem de Fulya kızın kitabını gösterip, gereğini söyleyip, tünel bir çözüm istedim. İlke olarak, Fulya'nın çağrılanmasını da candan kabul etti. Giderek gözümün önünde telefonu açıp, Ünal Lütfiyev'e[21] talimat verdi bu çağrılamaları gerçekleştirsin diye.

Sonra, iki gün farkla, kendim gidip Lütfiyev'i aradım. Ama aynı gün iki haftalığına dinlenine izni aldığını öğrendim. Şimdi, 17 Temmuz günü konuşup, gereğini yapacağız. Müsterih olun, sen de, Fulya da. Dün Bülent'e bir yemek verdi Levçev. Orada da sözkonusu olmuş bu sorun. Levçev yine hepimizi sevindirecek sözler söylemiş.

Özcesi şu: Fulya'nın her şeyi buraya ait olmak üzere çağrılanmasını bugünlerde gerçekleştirmek için elimden geleni yapacağım. Sizin için kesin sonucu almak da hep aklının ucunda.

Bu mektubumu uzatmıyacağım. Şu anda en önemli sorunumuz şu: A. Kadir'in Bulgar şiirini Arnavut şiiri ile birlikte kitaplamaya başlamış olması, burada en yakın ilgili çevreleri (Yazarlar Birliği ve Telif Hakları Ajansı) çok telâşlandırdı.[22] Hemen oraya bir teleks göndermek istediler. Sonra, endişe ve dileklerini benim aracılığımla sizlere duyurmayı yeğlediler. Her iki kurum adına şunu bildirmek zorundayım: İki şiirin bir kitapta sunulmasını kesinlikle istemiyorlar. Çok yadırgadılar bunu. Nedenleri belli. (Ayrıntıları yine Bülent'e bırakıyorum, o anlatsın.) Çok rica ediyorlar: Bulgar şiiri ayrıca kitaplansın. A. Kadir'in bu konuda anlayış göstereceğinden ve gereğini yapacağından hiç kuşkum yok. Kendisine, tezinden bu ricayı ulaştırıver. Benim de selâm ve sevgilerimi söyle. Onun çağrılanmasını da, siz geldiğiniz zaman önerir ve kırıp sararız.

Adnan ve Sennur, buradan kendileri için gönderilen mektup herhalde artık ellerine varmıştır, hiç üzülmesinler. Dinlenme yeri yetersizliği, ya da sıkışıklığı neden oldu bu ertelemeye. Bir kaçınılmazlıkla ertelediler. 21 Ağustos'ta başlıyacak olan dinlenine postasına alınacaklar. Ümit ettikleri bir başka çözüm gerçekleşirse, belki de 1 Ağustos'ta çağıracaklar. Siz de, gazetede, aranızdaki işbölümünü bu yeni durumuna göre ayarlarsınız elinizden geldiğince... Biraz cansıkıcı elbet-

---

[21] *Ünal Lütfiyev*: Bulgaristan Türklerinden. Kültür Komitesi dış ilişkiler bölümünde görevliydi.

[22] A. Kadir'in, yayınladığı "Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri" seçkisinde, Balkan ülkelerine ayırdığı ciltte Bulgar ve Arnavut şiirine bir arada yer vermesine Bulgar Yazarlar Birliği karşı çıkıyordu.

te bu erteleme onlar için. Ama, neylersin, geç olsun da güç olmasın.

Bülent, benim Kore'yi[23] okunaya başlamış gelmeden önce. Şimdi oraya dönüşünde, ilk fırsatta tamamlıyacakmış okunayı. Roman üzerinde beraberce de düşündük burada. Hele bazı düzeltmelerde ve yazım kuralları kusurlarını giderme konusunda ayrıntılara da indik. Ne ki, ben Kore'den önce, ya şiirlerin, ya da oralı öykülerimin sıraya girmesinden yanayım. Bu da senin veya Adnan'ın "Hazırız, buyur" diyerek materyali sunabilmenize bağlı. Ötesini artık size bırakıyorum.

Kardeş Evi'nin, yanlış-doğru listesini ve kayıp ilk sayfaları Bülent'e verdim. İleride olası bir ikinci baskı için dikkate alacak. Son kapak ve fotoğrafı yenileme konusunda anlaştık. Kendisine birçok resim de verdim.

İki gözüm Kemal, ben şiirlerim (en yenileri) üzerindeki düzeltmelerimde artık usandırıcı olur gibiyim. Ama yine de söylemekten kendimi alamıyorum. "Namazlı Şiir"de, bir "aydınlıkçı" sözcüğüm var. Bu, eğer bizim bildiğimiz aydınlıkçılar anlamına gelmiyecek, ya da Perinçek'in "aydınlıkçılığı" ile karışacaksa, yani Maocu anlaşılacaksa, bir düzeltme kaçınılmaz oluyor, bu durumda o "aydınlıkçı" yerine, "ilerilikçi" filân diyelim. Ne dersin?

Ben artık, bir kısa mektup olarak, diyeceklerimin sonuna geldim. Bugün akşama Bülent uçacak. Öğleden sonra, Banki'ye, ılıca kentine, Şükran'ı (Kurdakul) görmeye gitmeliyim. Yani koşuşmalarım çok. Ve çok şükür, koşabiliyorum biraz. Demem o ki, bugün elim değerse, sana rakı da alıp göndereceğim.

Evcek, hepimiz hepinizi kucaklarız. Seni özlemle öperim.

Sizin

12

Sofya, 27 Temmuz 1979

Sevgili Kemal'im,

"İçerim yanıyor, dışarım serin"li bir hava içindeyim. Hem olumlu şeyler var sana söyliyeceğim, hem olumsuz.

Olumsuzundan başlıyalım.

Levçev de, Ünal Lütfiyev de (Ünal, biliyorsun, Kültür Komitesi'nin dış ilişkiler bölümünde çalışıyor) beni son dakikaya kadar ümitlendirdiler. Fulya'yı demek istiyorum yani. Sorunu ortaya koyduğum-

[23] Fahri Erdinç'in "Kore Nire" romanı.

dan beri hep "Oh oh, çok iyi, elbette, çağırırız" diyorlardı. Dün Kurdakul'un yolculanması kesinleştikten sonra, son kez telefon ettim Ünal'a. "Ağabey, gecikmişiz bu işde, söktüremiyorum; ama Gürses'ler henüz genç adamlar, hele daha da çalışsınlar, ileride çağırırız vb." deyiverdi. Yani Fulya konusunda size ulaştırılacak mesaj bu. İşin somut yanı da şu: Asamble için, çoğu yetenekli çocuklarımız olmak üzere, 11 kişilik bir grup çağrılıyımış oradan buraya. Bu grupa katamadılar işte Fulya'yı. Oysa çok iyi olurdu. Neyse, üzülmesinler bu genç dostlar. Çok uzamaz, gerçekleştiririz biz bu işi. Kendilerine benden selâmlar ve sevgiler, sağlık ve başarı dilekleri...

Senin durumun kesinleşti. Kültür Komitesi, oraya yazı, yani çağrı gönderiyor şimdi. Bir süre sonra Konsoloslık sana duyuracak çağrıyı. Demek ki Paruşev'ten hizaya geleceksin artık. Levçev bir vesile uydurmamızı istedi sizin çağrılanmanız için. Uydurdum: Şiir günleri. Eylül sonu, Ekim başı. (Geçen yıl T. Sönmez'in bulunduğu günler.) Sen, Günseli ve Simge, 10 gün için, Kültür Komitesi'nin çağrılısı olacaksınız. Komite, bu 10 günü değerlendirme programını Yazarlar Birliği ile birlikte yapacak. Oradan alacağınız vize, burada oturma vizesi, biraz geniş tutulursa, iyi olur; bu on günün ötesinde sizi ben de birkaç gün alakoyabilirim.

Bu çözümün her bakımdan uygun olacağını sanıyorum. Adnan'lar Eylül ortasında buradan dönmüş olacaklar. Birbirinizin gazetedeki ödevini üstlenmeniz, tamamen mümkün olacak. Simge'nin okulundan izin alırsınız herhalde.

Dün akşam, Elen'ler geldiler bize, ana-baba, hepsi. Ağustos sonunda, 15 günde Yunanistan'ı ve Türkiye'yi görecekler otomobille. Başvurularına olumlu yanıt alır almaz, bize koşmuşlar. Kulaklarınızı çınlattık dün gece epeyce. Kendisi sana ayrıca yazacak. Hepsinden hepinize selâmlar.

Bizden de öyle. Hepimiz hepinizi kucaklarız, iki gözüm, kardeşim.

- *Felsefe*'nin sekizinci sayısı geldi. Teşekkür ederim Timuçin'lere. Ama bana yedinci sayıdan birkaç daha göndermeyi unutmayın.
- Halil Recebov, yazısının nerede basılacağını merak ediyor.
- Ağustos sonunda Paris'ten Pertev (Boratav) hoca, Moskova'dan Radi Fiş konuğum olacaklar.
- *Kardeş Evi*'nin Bulgarcası basına imzalandı.

13

Sofya, 12 Eylül 1979

Sevgili kardeşim,

Adnan'ların ayrıntılarına kadar sana anlatacakları çok şey var şu son iki haftamızın içinde. Ben bunlara burada değinebilecek durumda değilim. İyice "yumurta kapıda" bir durun içinde yazıyorum.

Komite'den, enson, senin çağrılarına mektubunu gönderdiklerini öğrendim. Umarım, artık hiç bir endişen kalmamıştır bu konuda. Bizlere de, sizleri özlemle beklemekten başka bir şey kalmıyor.

Bir yandan da sizin buradaki harçlığınızı artırma düşüncesiyle, ama asıl bizim hanımın büyük bir isteğini duyurmak üzere, önemli ricam şu: "Sarı has maden" soyundan iki hanım yüzüğü. Örneği ilişik. Başlık bölümü, parmağın boyuna değil, enine göre oturuk olacak. Böyle çok pahalı olmıyan kırmızı yakut, ya da gök yakut (safir) bir taşı (ya da üç taşlı) olabilir. Yine bu örnekçe, parmağın enine göre oturuk dediğim başlık bölümü gravürlü olursa çok iyi.

Bu yengenizin büyük ricası. Ederi belbükecek gibi olursa, bir tanesinin ederini Habora'dan istiyebilirsin.

Bülent'in gönderdiği gazeteyi (*Politika*) ve kitapları aldım. Teşekkür ederim. Kâğıt işindeki ümitsizlik beni de enaz onun kadar üzüyor. Kendisine evcek selâm ve sevgiler.

Hareketinizi telleyin. Hepimiz hepinizi özlemle kucaklarız. Bekliyoruz, iki gözüm, kardeşim.

Sizin

14

Banki/Sofya 10 Kasım 1979

Sevgili Kemal'im,

Adnan'ın bıraktığı öykü fotokopyaları dosyası "eşref saat"i bekliyordu. Orada kalan öykülerimi içerecek olan kitap tasarısı üzerinde çalışınam bir hafta sürdü. Çok yararlı bir iş bitirebildiğimizi sanıyorum. Belirli ölçüde dil düzeltmelerini gönlünce yapabildim. Düşünce yapısı bakımından zayıf, anlatımı tutarsız, benzetmeleri yersiz ve isabetsiz bulduğum yerleri, diyalog tertibi özelliklerine varıncaya kadar, düzelttim. Oralı öykülerinin bu biçimde kitaplanmasıyle, bugünkü genç kuşağa, yarınkilere yüzakıyla gidebileceğimi, onlarla

geleceğin ders kitaplarında da haklı olarak buluşabileceğimi, en önemlisi büyük ölçüde anlaşılabileceğimi sanıyorum. Bu bakımdan içim rahat.

Şiirler üzerindeki çalışmam da bunun bir koşutu oldu. Birkaç aşama geçtik bugüne dek, biliyorsun. Önce, daha şiirlerimi Eloğlu'yla ilk gönderdiğimde, "dişlice" şiirleri katmaktan çekindiydik. Yıllar girdi araya. Dozu biraz güçlendirelim diye, o alakoyduğumuz şiirleri de kısmen katmaya çalıştık sonradan.

Demet, bu haliyle epey karışık göründü bana. Haklısın, çeşitli varyantlar halinde tekrarlanan şiirler var. Kiminin işlenmişi, kiminin taslağı el altında. Daha da önemlisi, bu demet benim şiirimin bütününü veremiyor.

Önce, tekrarları ayıkladım, çıkardım. Sonra eksik bulduklarımı kattım (ki bunlar arasında senin de henüz bilmediğin bazı şiirlerim de var). Bir de, nedense, tematik bölümlemeyi bir an için unutarak, hepsini günümüzden gerilere doğru yazılış yılları sırasına dizdim. Böyle bir yöntemi yeğliyelim dedik ya. Gerilerdeki uca varınca, Şen Olasın Halep Şehri'nden seçmeler yapmak ve bunları da işlemek gerekti. Onu da yaptım. 15 şiir seçebildim ancak (çok bile belki). İşledim her birini, dilce; o zamanki yeteneğimin üstüne çıkmamaya çalışarak, biraz da teknikçe. Öylece de (kitapça) ekledim onları sonuna.

Bu durumda, İşte Böyle'deki şiirlerim kalıyor yalnız. Kitabın elimdeki son sayısını sana gönderdiğimi anımsıyorum. Kitaplığımda yok. Ha deyince kimseden de istiyemedim. Bu işi sana bırakıyorum. En çok 15 şiir de bu kitaptan seç. Benim ilk şiirleri işlediğim ölçüde sen işle, lütfen. Yazılış yıllarını da koy altlarına ötekiler gibi.

Bu iş bittikten sonra:

1. Bir genel ayıklama yap. Değerleme yoklaması yani. Zayıf bulduğun, kuru, didaktik, iyi "damıtılmamış", hâlâ cuk oturmamış görünenleri -hiç de gözümün yaşına bakmadan- çıkar hesaptan.

2. Ancak bu elemeden sonra, senin demeti, çoğu senin makinenle yazılmış olanlar demetini, artık bu beriki hazır demete uydurmaya çalış. Yani yüklüce bir daktilo işine soyunman gerekiyor. İkişer nüsha yaz ki, ikinci nüshasını yakın gelecekte bana gönderebilesin. Ben de, ileride, bu demetten, burada Bulgarcaya çevireceğimiz şiirlerimin seçimini yapacağım (ayrı yayınevi 1981 için bana da bir şiir kitabı vaadetmişti; galiba yanyana çıkacağız).

Bu daktilo işinin, senin pek çok vaktini alacağını biliyorum ve buna hiç de gönlüm razı olmuyor. Bülent'le anlaşabilirsen, benim hesabına yazdırılmasını düşünebilirsiniz.

Bu durumda, tematik bölümleme işi olanaksız görünüyor bana. Ne

dersin? Gerilere doğru yıl sırasıyle sunmayı kararlaştırırsak böylece, tematik özelliklere belki senin önsözünde değinmek yerinde olur.

Yeniden değerlendirme ve ayıklama işi üzerinde biraz daha ayrıntılı durmak istiyorum. Bunu her şeyden önce hacim kaygısı gerektirebilir. Benim hesabımca, İşte Böyle'den 15 şiir daha eklenerek, hepsi, 150 şiir olacak aşağı yukarı. İkişer sayfa alsa, 300 sayfalık kitap eder bu. Kağıt durumu belli. Çok görünebilir Habora'ya. Bu bir.

İkincisi, bir demet, ayrı zarf içinde, yıl sırasıyle araya sokmadığım, Viyetnam şiirleri. Bunları, Viyetnam'la dayanışmada çağdaş Türk şiirinin birlikteliği sözkonusu olunca (dün olmuştu, yarın da olacak), ben bunun dışında kalmıyayım, ya da o yıllarda sustuğum sanılmasın diye dikkate almak istiyorum. Ve bunlarda, ayrıca, genel ile özel'in, evrensel ile ulusalın, kendine özgü bir sentezini buluyorum. Buna karşın, kısaltma, azaltma sözkonusu olursa, ilkönce, bu şiirlerin hesap dışı bırakılmasına bir şey diyemem.

Üçüncüsü, bu kez sıralarken atmaya elim varmamış olsa da, "Kara" gibi, "Gediz Depremi" gibi şiirlerin atılmasına peşinen razıyım. "Kara"yı daha oturmamış, "Deprem"i de getirdiği yorumla henüz yetersiz buluyorum.

Bir de şunu hatırlatayım: En son, hani Edebiyat Cephesi'nde ve Sanat Emeği'nde çıkmasını beklediğimiz şiirlerimin, galiba iki tanesini ("Duygulanım" ve "Bir Ayağım") bulup katamadım demete. Bunu yoklayıver ve gereğini yapıver, e mi.

İşte böyle, Kemal. Bu mektup değil. Mektubu ayrıca yazacağım.

Notlar:

Sen Levçev'in artık yayımlandığını bildirince, artık ne onun, ne de Cagarov'un çevirileri üzerinde bir yoklama çalışmasına girişmedim. Yoksa, burada, vaktimi ona göre plânlamış, her ikisinin çevirileri üzerinde ikişer gün çalışmayı aklıma koymuştum. Bence artık böyle bir çalışmanın anlamı kalmıyor. Zaten, çevirilere senin yaptığın katkının olumlu niteliğinden, mutlaka bir şey kazandırdığından, iyileştirdiğinden, anlama dokunmadığından kuşkum yok. Rahatım.

- Şen Olasın'daki şiirlerimin yansına 1944, yansına 1945 diyebilirsin yazılış yılları olarak.

İşte Böyle'dekilere de, 1950 ile 1955 arası yılları serpiştirmek doğru olur.

15

Banki / Sofya 11 Kasım 1979

Canım kardeşim,

Dün Sofya'ya indim. Valentin Krıstev'i gördüm gidip önce. Ben Banki'ye hareket ederken, 5 Aralık için senin de çağrılanman işi henüz somut olarak yapılmamıştı. Elenkov'un kendiliğinden davranmadığını görünce, Levçev'i aramış ve Birlik'e seslenmesini rica etmiştim. O da, biliyorum, bunu hemeninden yaptı. Elenkov da, son gördüğünde, "Olacak.." demekle yetindiydi.

Öyle anıa, "Oldu mu gerçekten?" İçimi kemiren kurt buydu.

İşte dün, bunu çözdüm, bu ilintiden kurtuldum. Olmuş. Ve mektup üç kişi için (Aziz, Ataol ve sen) yazılmış oraya. Aziz'i de, "olmuşken, şu anlaşmayı da yenileyelim" diye Başkan Zarev katmış hesaba.

Ben rahatladım. Ama bir yandan da, 5 Aralık'ta buluşamıyacağımız kesinleştiği için, bir hüzün çöktü içime. Biz yengenle bu ayın 25'inde Almanya'ya gidiyoruz Hristo'nun yanına. Yılbaşını da orada geçirecek, Ocak ayının ortalarında döneceğiz.

Bizim ev bomboş, suyu çekilmiş değirmen. Oktay'ın yokluğuna alışamadık birtürlü. Bir aydır çenelerim kilitlendi adeta. Evde pek konuşamaz oldum. Geçen hafta da yemin törenine gittik oğlanın. Aaa, artık törenler, duygulanımlar da bana göre değil, zırıl zırıl ağladım oralarda. Bir bando mızıka, birkaç tutarlı cümleden bir insancıl söylev, yetti de arttı. Neyse. Diyeceğim, çok özlediydik zaten ötekileri de, gidelim de, Oktay'dan ötürü teselliyi de onlarla özlem gidermede arıyalım dedik. Üstelik işlerim de var oralarda.

Elen geldi sağ salim. Telefonda konuştuk. Ta bir hafta sonra uğramış bize ve bırakmış emanetleri yengene. Ben hâlâ "kara gözleri"ni göremedim kızımızın. Oysa dün radyodaydım; arama fırsatı bulamadım. Aramak gelmedi içimden daha doğrusu.

Bu durumda, 25 Ekim günlü mektubunu elbette daha önce aldım. Levçev'e ilişkin duygu ve düşüncelerin önemli bence. Bunları kendisine ulaştırmayı düşünüyorum. 13 Kasım'da buradan dönünce randevu istiyeceğim. Aralık'ta burada bulunacağınız günlerde elbette yine görüşeceksiniz.

Bu arada, yayınevi'ne gitmeliyim. Ve senin şiirlerinin çevirisi işini bir ucundan tezgâhlamalıyım. Ben öteki seçmeleri de yaptım. (Aday) çevirici ile hemen oturup beyaz çeviri çalışmalarına başlamaya hazırım. Başlamak önemli. Sanırım, bu işin sonunu, Ocak'ta Almanya dönüşünde alacağız. Elen o "tutku" ve "ataklığı" ile bu işin içinde bir

diken. Ama, dedim a, bu işi, kararı redaksiyona bırakarak çözeceğiz. Sen, Elen'le görüşmelerinizde, sordukça, bu işi biraz kapalı geçmeye çalış.

Şimdi ayrıntılara değinelim:

Yengen "iyileştirdiğiniz" yüzükten memnun. Hattâ galiba bunu gelinimize götürecek. Bülent'ten beklediğimizi kendisi benimsiyecek. (Getirirsen, onu, bırakacağın mektup içinde sarılı olarak, Pırvanova'ya bırakman iyi olur. Ve elbette Oktay'ın ceketini de.)

Giderayak harcamalarım çokça oldu. Sana ancak 50 leva bırakabiliyorum. Bu kadar ek, yüzük ve ceket harcamanızın yaklaşık olarak ödenmesine yeter mi, bilmiyorum. İleride olası farkını da kapatırız. (Eğer sen gelemezsen ve materyalleri Ataol'la gönderirsek, Pırvanova zarfa parayı koymıyacak.)

Bu mektubunu alıncaya kadar, Bülent'in "üstüne yürümek"ten kendini alabilmiş olmanı diliyor gönlüm. Yine ve her şeye karşın, hoşgör. Aslında, Elen'e, olanakların kısa geldiği yerde alışverişi kesmek, bazı şeylerden şimdilik vazgeçmek düşerdi, yoksa seni olanakları zorlama sıkıntılarına sürmek değil. İşin püf noktası burası.

Benim öteki ricalarımı unutmasaydın bari: Birkaç Kardeş Evi, birkaç da *Felsefe-7* özel sayı. Başka ne vardı? Hatırlamıyorum.

Gerçekçiliğin Tarihi kitabına[24] ve Mustafa Suphi Destanı'na[25] teşekkürler. Dergiler de vaktinde geldi; hemen Pırvanova'ya aktardım.

Kadri'ye[26] iyiliğine, candanlığına da teşekkürler ederim.

O, durumu bana da yazdı. Ben ayrıca Samim Kocagöz'ü de aramasını salık verdim son mektubunda.

Vedat'ın (Türkali) kitaplarını aldım.27 Çok sevindim. Kendisine teşekkürlerimi -hayli gecikmeli olsa da- iletiver. Sağolsun. Daha nice nice kitaplara! Onun gibi, nice tutkulardan arınık arkadaşlar ne kadar gerekli bize, anlatamam. Ama, çoğumuzdan geçtim, azımız bile onun gibi değiliz. Galiba bu nedenle söylemişler Fransızlar şu sözü: "Bir Türk on Fransıza bedeldir; ama 10 Türk bir Fransız da etmez."

27 Kasım 79 Salı

Yarın sabah Bükreş'e hareket ediyoruz yengenle. Oradan Lâypsig'e devam edeceğiz.

---

[24] Boris Suçkov'un kitabı.

[25] Ataol Behramoğlu'nun, Bulgarcaya çevrilmesini özellikle istediği şiir kitabı.

[26] *Kadri*: Fahri Erdinç'in Türkiye'deki kardeşi.

[27] Vedat Türkali'nin imzalayıp gönderdiği kitaplar.

Yine aşamalı bir biçim alan ve Şükran gibileri "inrendirecek" kadar uzayacağa benziyen bu mektupta ek olarak diyeceklerim şunlar:

1. Levçev'i iki kez aradınsa da tutturamadın. Hem onun yine çok meşgul bir dönemiydi, hem de galiba ben bu kez yeterince dirençli bir izleyici olamadım.

Bu durumda, ona a) kitabının çıktığını bildirememiş, b) senin Elen'le gönderdiğin, Eleştiri'de de çıkan yazını[28] bilgisine sunamamış olduk.

Ama bu yazını 24/25 günlü radyo LÎK (Edebiyat, Sanat ve Kültür) programında[29] S. Pırvanova'nın himmetiyle geçirdik. Ben okudum mikrofonda baştan biti'ye.

Bunu Levçev'e özetlemek, ilk fırsatta, sana düşüyor artık senin eşliğine verilecek arkadaşın yardımıyle.

2. Bu arada, Narodna Kultura Yayınevi'ne gittim. Senin kitabın ve İnce'nin kitabı için 81 yılı sözkonusu. Ama hanginizin önce olacağı henüz belirlenmiş değil. Bunu biz daha sonra Levçev'le çözeceğiz.

Ben ileride şiirsel çeviriyi kimin yapacağını, dolayısıyle ak çevirileri verimek için kiminle çalışacağını sordunsa da, sorumlu redaktör, henüz bunu düşünmenin erken olduğunu söyledi.

Ancak, daha önceki iki kitabından (*Yaşadığımız Günlerin Şiirleri* ve *Kavganın Yüreği*) ek seçimi de yapmış bulunuyorum.

Bundan ötesi, artık döndüğüm zaman önüme katacağım işler arasında olacak.

3. Gönderdiğin yazıyı ve şiirlerini ve de fotoğrafını Naci Ferhadov'a ulaştırdım Banki'den döner dönmez. Ötesini, ilk görüştüğünüzde kendisine sorarsın.

4. *Eleştiri*'ye, Hikmet Altınkaynak'a selâm ve sevgilerinle sunulacak yazı da hazır. Fazlaca düzeltmeli oldu. Kusura bakılmasın. Ben bir kopyasını aldırdım makineyle; daktilo etmeye vaktim kalmadı.

Sen, lütfen, bunu, yanlışsız daktilo edilmiş halde sunabilirsen dergiye, minnettar olurum.

5. Son öykümü de meydana getirdim çok şükür. Bunu da mıncıkladım iyice. Daktilo etmeye elin değmezse, Ceyhun'dan özür dilemek düşer. Kendisine selâmlar, sevgiler.

Ve birkaç not: Benim şiir kitabının adı Evlere Şenlik, ya da Demedi Demeyin Sonra olabilir.

Ocak 1980 içinde bizim Halil Recebov Felsefe Enstitüsü'nden bir

---

[28] Kemal Özer'in Lubomir Levçev'le tanışma izleniımi olarak yazdığı ve "Eleştiri" dergisinde yayınladığı "Kardeşi Olmak" başlıklı yazı kastediliyor.

[29] Türkçe yayınlarında Fahri Erdinç'in de görev aldığı Sofya radyosu.

heyetle İstanbul'a geleceğe benzer bir haftalığına gezi için. Senin telefonlarını verdim. İlgi göster lütfen. Timuçin'le görüştürmeye çalış.

Yengenle ikimiz ailece hepinizi ayrı ayrı kucaklarız sevgili kardeşim.

Lâypsig'ten ilk fırsatta yazarım.

Sizin

Not: Bana yönelttiğin soruları yanıtlamak "bir başka bahara kaldı" Doğrusu ya, kayboldu sorular el çantamdan. Ne kadar utansam, yeridir. Hoşgör. Ama sizin gazetede D(oğan) Hızlan'a dediğini yaptır.[30]

[30] Doğan Hızlan *Cumhuriyet* gazetesi kültür servisini yönetiyordu ve Kemal Özer onun öbür romancılarla yaptığı söyleşiler gibi Fahri Erdinç'le de söyleşi yapmasını önermişti.

1979

Kemal Özer

1

İstanbul, 29 Ocak 1979

Sevgili ağabey,

5 ve 14 Ocak günlü mektuplarınla gönderdiğin yazıları 22 Ocak günü aldım. O gün bugündür yanıt göndermek, aldığımı bildirmek acelesindeyim. Ne yazık ki daha tez olamadım. Geçen haftayı baştan başa, dizilen *Sanatçılarla Konuşmalar* kitabının düzeltilerini yapmak, basımevine taşınmakla geçirdim. Öyle ki gece 2.30'da yattığım halde sabah 7.30'da kalkıyor, basımevine koşuyordum. *Cumhuriyet*'in yan kuruluşu olan Çağdaş Yayınları basıyor, ama ben titizlendiğimden düzelti işlerini üzerime aldım.

Evet böyle, ilk haberi vermiş oldum. Daha önce sözünü ettiğim *Sanatçılarla Konuşmalar* kitabı sonunda gün yüzü görüyor. Bu hafta sonu bütünlenmiş olacak. Yakında kapını bir daha çalacağım demektir. Hemen postalayacağım. Bulgaristan baş sırayı tutuyor. Senden başka Paruşev, Elenkov, Levçev, Neznakomov, Kalçev, Dikov'la konuşmalar var. Onlara da birer tane ulaştıracağını. Başka yolunu bulamazsam onları da sana yollarım sen dağıtırsın artık.

Söz kendimden açılmışken sürdüreyim. *Güldeki Şafak* (Bulgaristan İzlenimleri) eli kulağında, dizgiye giriyor. Şubat içinde o kitaplanırsa bu yıla çok hızlı ve de verimli girmiş olacağım. Arkasını getirmek de boynumunun borcu. Çocuk yılını karşılama hazırlığım zaten vardı. Biri şiir, ikisi öykü, üç çocuk kitabını yıl içinde gün ışığına çıkarabilirsem toplam beş eder kitap sayısı. Başka tasarılarım da var. Şaka maka kitap sayısı 8'e kadar uzanabilir. Hadi hayırlısı...

Paruşev'in gelişine çok sevindik. Senden haberini almıştım ya, ilk kez yılbaşı üstü *Cumhuriyet*'te karşılaştık. Ayaküstü. Ev bulmak, yerleşmek gibi hazırlıklar içinde olacağını düşündük. Onbeş-yirmi gün ortalarda görünmedi, biz de süre tanıdık. Sonunda bir yerde oturup iki üç kadeh içerek hoşgeldin dedik kendisine. Adnan ve Can Aksın'la birlikte. Senin de kulaklarını çınlata çınlata oradan buradan konuştuk epeyce. Eleştirilerimizi, burada onu bekleyenlerin ne olduğunu aklımızın erdiğince duyurduk. Ay başında eve yerleşiyor, ailesini de getirecek. Adresini aldık. Sanıyorum önümüzdeki aydan sonra daha düzenli görüşebileceğiz.

Şükran'ın dönüşünü iple çekiyordum. Söylediklerinden daha uzun kaldılar. Üstelik telefon bağlantısı da kuramamışlar, Şükran'ın hanımı epey meraklandı. Senin hazırlıklarını onunla bekliyordum. Çeviri işini bitirdiğini daha önce yazmıştın. Ama Şükran yalnızca selâmlarını getirince doğrusu biraz şaşırdım. Hasta olup olmadığını sordum. Sağlık durumu iyi, dedi. Yalnız bir ara, evine gittiğini, seninle Elen'in çalıştığınızı gördüğünü söyleyince, araya başka bir çalışmanın girdiğini sezinler gibi oldum. Nitekim öyleymiş.

Şunu hemen söyleyeyim, işi geç bırakmış değilsin. Afşar'la hafta içinde konuştum. Adnan, üstlendiği yazıyı bugün bana ulaştıracak, ben de hepsini düzene sokup önümüzdeki hafta içinde Afşar'a sunacağım.

Ben üstüne düşeni bitirmiştim. Yazıyı yazmış, şiirleri seçmiş, mektuplardan alıntıları derlemiştim. Bir tek Adnan'dan gelecekle senden gelecekleri bekliyordum. Şimdi gerekenleri makinede yazacağım, hazırlık bitecek.

Şükran'ı severim. Sanatçı olarak da, insan olarak da. En çok, haksızlığı karşı gösterdiği dirençten dolayı. Babasını küçükken yitirmiş, sonra onun Kuvayı Milliyecilerden olduğunu ayrıntılı olarak kavramış. Hiç tanımadığı bu baba, onun bence tüm yaşamına yön vermiş. Özellikle kişiliğinin oluşmasına. Haksızlığa dayanamayışı, yaşantısına odaklık ediyor. Edebiyat Tarihi çalışmasına kalkışması da bu yüzden. Ezilenlerin yanında (küçük yaştan beri) yer alması da bu yüzden. Temelde böyle. Tabii hem sanatta, hem sosyalizmde bunun üzerine çok şeyler katmış. (Bir de Memet Fuat'ta vardır bu babadan gelen etki, ama onunki tam tersi, babası üçkağıtçı olduğu için dürüstlüğe yönelmiş, hak arayıcısı olmuştur).

Şükran'da sevmediğim, olağanı aşan elisıkılık, bir de komitacılık. Örgütçülüğü komitacılık biçiminde anlayışı ya da uygulayışı. Özellikle edebiyat sözkonusu olunca. 1958'lerde (o kuşağa Menderes'in soluk aldırmadığı günlerde) *Yelken* dergisinin yönetimini üstlenmişti,

sonra da *Ataç* dergisini ve *Eylem* dergisini çıkardı. Bunlarda hep çevresine birtakım gençleri topladı. Şanssızlığı, hep bu gençlerin aşama yapamadan kalması, dağılıp gitmesi ya da zamanla olumsuzlanması. Akla ister istemez şu geliyor: Ya bu yöntem işlemiyor, ya Şükran adam seçerken beceri gösteremiyor.

12 Mart'a gelindikte, Şükran perde arkasındadır. *Yansıma* dergisi çıkmakta, etkili de olmaktadır. Tekin Sönmez'dir göz önünde olan, Şükran hem derginin politikasını yöneltmekte, hem de yazılarını, ürünlerini denetlemektedir. Tıpkı *Yelken*'de, *Ataç*'ta olduğu gibi, bu dergide de birtakım yeni imzalar sunuluyor, ama bugün bakıyoruz, pek azı ortalıkta. Baş adamı Tekin Sönmez, hem o zaman yanlış çıkışlar yaptı, hem bugün etkinliğini (Şükran'dan öğrendiği) el altından yürütme uğraşında.

Bunları şunun için yazıyorum. Bir adam, alnının teriyle elde edeceğini, örtük ilişkilerden beklememeli. Ozansa şiirleridir tek dayanağı. Dergi çıkarıp çevresine birtakım adsızları, gençleri toplamakla, onlara önderlik, ağabeylik etmekle, onların aynasında kendisine ışık tutmakla olmaz bu iş. Üstelik Şükran gibi, gereksinimi olmayan bir sanatçının, yeteneksiz kişilere bu ortamı edindirmesi daha da anlaşılmaz. Şükran bunu bilmeyecek kişi değil. Şükran bir sanatçının değerini yerli yerine koymayacak kişi değil. Şükran bir insana haksızlık edecek kişi değil. O halde nedir yolunda gitmeyen? Komitacılık. Parti yaşamı sözkonusu olduğunda, görevini yapan, her işi verildiğince bütünleyen kişi belki ötekilere yeğlenir bir konumdadır. Ama sanat, edebiyat sözkonusu olduğunda, iyi örgütçü eşittir iyi sanatçı formülü geçerli değil. İyi dergici eşittir iyi sanatçı da geçerli değil. Gariptir, başkasına (kim olursa olsun) haksızlık yapılmasına her zaman ve gerçekten karşı çıkan Şükran, yukarıdaki formüllerin haksızlığına göz yumuyor. Sanatın karşısına örgütçülüğü çıkarmakla, iyi örgütçü olmayıp da iyi sanatçı olanlara haksızlık ettiğinin hesabını kendine verebiliyor.

Bütün bunları niçin yazdığım açık. Saydığım dergilere şimdi *Toplum ve Sanat* eklendi. Aynı ilişki sözkonusudur. Tekin'in kendisinden başka, kendisinin sanatçılığını onaylamaktan başka bir tutumu yok. *Yansıma* kapandıktan sonra kendini hep desteksiz duydu. Alıştığı ilgiyi, önderliği, küçük sınırları içindeki başarı dünyasını (kitaplarının övülmesi, yeni baskı yapması) arandı durdu. Dergisiz yaşamak eşittir desteksiz yaşamak formülü ancak terlediğinden çoğunu devşirmek isteyen sanatçının harcıdır.

Ne Şükran'la, ne Tekin'le sürtüşmem yoktur. Bunun için rahat yazıyorum. Bir de seni, ülkemizdeki tipik bir durumdan haberdar kıl-

mak için. Diyeceğim, Tekin, Bulgaristan'ı tanıtmayı dâvaya değil, son çözümde kendine hizmet için üstlenecek kişi. Destekçisi Şükran da olsa bu kanım değişmez. İzninle ona senden hiçbir şey aktarmayacağım. "Sozopol" şiirini de (gerekçesiz geri çevrilişin öfke ve hıncını bağrında mayalayarak) *Felsefe*'de yayınlayacağım.

Sorulara verdiğin yanıtlarda soyutçuları karşına aldığını ya da öyle görünmesini istemediğini yazıyorsun. Bence sen onları karşına almadın. Onlar seni karşılarına aldılar çoktan. Hiçbir şey yapmasalar, "şiir böyle yazılır", "şiir böyle olur" diyecek karşı güçlere örneklik ettikleri, onların ekmeğine yağ olup sürüldükleri için. Az bile demişsin. Ağzına sağlık.

Dilbilgisi konusuna gelince, Tahir Nejat'ın kitabı şu anda bulunmuyor. Basılacak diyorlar. Aklında, çıkar çıkmaz postalarım. Öteki dilbilgisi yazarlarından, araştırdım, A. C. Emre'ninkini ve M. Sadullah'ınkini bulma olanağı yokmuş. Geriye bir tek Banguoğlu kalıyor, çünkü o yeni basılmış. Bir de Dizdaroğlu'nunki var. *Türnce Bilgisi* adını taşıyor. Yanılmıyorsam Elen'e o kitaptan bir tane göndermiştim. Oradan bakıp işine yarayıp yaramayacağını o arkadaş anlarsa gönderirim. Bir de şunu öğrenmek istiyorum: Bu arkadaş bir tekini mi istiyor bu kitapların, yoksa hepsini mi?

Türkçede yer, yön, zaman kavramları konusunu da araştırdım. İlgili bir arkadaştan edindiğim bilgiye göre, Reşit Rahmeti Arat'ın "Türklerde Zaman ve Vakit Tesbiti" adlı makalesi, Türk Tarih Kongresinin 1948'de basılmış tutanağında (sayfa 94-108) yer almış.

Aynı yazarın *Türkiye Mecmuası* XIV. sayısında (1965 basımlı) "Türkçede Cihet Tesbiti ve Bunun İçin Kullanılan Tabirler" adlı makalesi basılmış. Almancada: Über die Orientations - Bezeichnungen im Türkischen Uralic and Altaic Studies (Bloomington) vol. 23, 1963. s. 177-195.

Suzan Duran'ın yazısı "Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, Türk Dil Kurumu yayını, sayfa 1-110 (1956)

Bunları bana ileten arkadaş, bu kaynakların orada ya üniversitede, ya resmi bir kitaplıkta bulunabileceğini, olmazsa ve içinden hangisi yarayışlıysa onun fotokopilerini göndermemizin daha masrafsız olacağını söyledi. Okutman arkadaş bir araştırsın, bulamazsa ve bu kaynaklardan ikinci ve dördüncüden birini seçerse hemen, birinci ve üçüncüyü seçerse araştırdıktan, buluşturduktan sonra gönderebiliriz kopyalarını. Biraz karışık oldu galiba. Türkçesi şu: Bu kaynaklar orada büyük bir olasılıkla vardır deniyor. Yoksa, bu dört kaynaktan hangisi işe yararsa, o belirlensin. İkinci ve dördüncü kaynak elimizin

altında, öbürleri şu anda yok.

Arın Enğin'in kimliği: Eski CHP'li, yani Kemalist. Atatürk'ün dil ve tarih tezini DP baskısında bile savunacak kadar gözü kara bir Atatürkçü. Tıp doktoru. Asıl adı Saffet olduğu halde onu bile Türkçeleştirip Arın yapmış. Yaşamda olmadığı sanılıyor.

Felsefe enstitüsündeki arkadaş, Recebov adını taşıyorsa, benim de ondan bir ricam var. Geçen yılın sonuna doğru, çalışmasının *Cumhuriyet*'te haberi çıkmıştı. Bir arkadaşımız bu tezle ilgilendi. Türkçe bir özetini rica etti. Ben de Paruşev'e yazmıştım. Gelen yanıtta Recebov'un bu dileğimizi karşılamaya yanaştığını, ama daha elinin varmadığını bildirmişti. Şimdi yineliyorum, biz de kendisinden Türkçe bir özet bekliyoruz.

Balel konusunda her yazdığını ilettim kendisine. Hiç olmazsa *Tünel* kitabını (ince olduğu için) postayla göndermesini önerdim. Anlaşılan pintilik edip göndermemiş. Elim değer değmez sana bir iki tane ben postalarım, Daskalov'a ulaştırırsın. Bu artık beni de, hepimizi de ilgilendiriyor. Sana yapılan takazalar bize de değiyor doğrusu. *Yağmurlar Cumhuriyeti*'ni de elden yollama olanağı bulunca yollarım. Bizim oraya çağrılarımızda, sonradan düşündüm, Daskalov'un katkısı olmalıydı. Gönül borcu da duyuyorum adama. (Gerçi kitabında bu borcu ödediğim anlaşılacak, verdiğim yer oldukça geniş çünkü).

Adnan'ın Şubat'ta geziye çıkamayacağını duydum bu ara. Herhalde yaza doğru düşünecek. Sendikanın genel kurulu Mart başında yapılıyor, belki ondan. Havalar daha elverişli olsun kaygısı belki. Söz arasında kulağıma çarptığı için buncasını biliyorum ancak.

Demirtaş'ın selâmları var. *Bülten* dergisinin kendisiyle ilgili sayısını istiyor. Cambazov söz vermiş oradayken kendisine. Bir daha anımsatmanı istiyor.

İlâç işini Dora'ya ilettim. Gereğini yapacak kuşkusuz.

Elen'in radyo işine ailece seviniyoruz. Çünkü onun bu işe ne denli önem verdiğini biliyoruz. Kendisine öğütüm, bileğinin hakkıyla bu işi kıvırmasıydı. Umarım ki büke büke elde edecek istediğini. Çeviri çalışmalarında onu yardımcılığa alınan onun için ne büyük nimet, kimbilir! Değerbilirlik konusuna gelince, kaygımı ve sevgimi daha önce yazdığım için bir şey demeyeceğim.

Mektubumu bitirirken Eray-Afşar arkadaşların saygı ve selâmlarını, Adnan'ın, öteki arkadaşların, tanıdığın tüm dostların selâmlarını iletirim. Evcek hepimiz özlemle seni ve tüm aileni kucaklarız.

Elen'e ve ailesine sevgiler, selâmlar.

2

İstanbul, 27 Şubat 1979

Sevgili ağabey,

Yazdığım gün (29 Ocak) sen de yazmışsın. Seninki üç-dört günde elime geçti. Benim gönderdiğimi de herhalde aldınız. Hemen belirteyim, bu mektubu Paruşev'le elden göndermek üzere yazıyorum. Mart'ın ilk haftası içinde ya da bu hafta sonunda oraya gidecek. Ama ben kendisini birkaç güne dek göreceğim, onun için önceden yazıyorum.

En sondan başlayayım. Spasovaların dolma, fasulye, helva isteği olsun, sizlerin lakerda istekleriniz olsun can baş üstüne. Yalnız, Paruşev bunları yüklenmeye bir şey der mi, bilemiyorum. Oturup bir yerde kendisine hoşgeldin dediğimiz gece, konsoloslıktaki arkadaşlardan yakınmamıza karşılık, öteberi gönderilmesi için ulaklık etmeleri istendiğini, bunun da doğru olmadığını söylemişti. Bunu anımsayarak böyle düşündüm. Şu da var, Paruşev'le ilişkimiz değişik ve Paruşev yakıcı bir insan değil. Nitekim benim sizlere göndereceğim kitapları götürmeyi seve seve üstlendi. Şöyle diyeyim, o istekleri de götürmeyi üstlenirse, ben de alır kendisine veririm.

Paruşev'den açılmışken, sürdüreyim. Kendisiyle iki kez daha buluştuk bu ara. İlkinde, Tarık'ta bekleyen Cagarov ve Levçev çevirilerinden söz açmıştım. Levçev'in çevirilerine göz atmamı sen istediğin halde Tarık'ın buna olanak bırakmadığını anlatmıştın. İkinci buluşmamızda, çevirileri almış Tarık'tan, getirdi. Şimdi benim elimde ikisi de. Cagarov'u Sennur'a aktaracağım. Levçev'inkilere de ben yardımcı olmaya çalışacağım. Sanıyorum yayınlanmasını da başka bir yerde düşünecekler.

Paruşev, ikinci buluşmamızda, orada hazırlanan *Türk Şiiri Antolojisi*'nde yer alan ozanların listesini verip bunlara kimleri eklemek gerektiğini hem benden, hem de Adnan'ın aracılığıyla TYS'den sormuştu. Ben bir çalışma yaptım. Eksikleri kendime göre sıraladım. Kimini antolojilerle, kimini kitaplarıyla sundum. Sendikadan gelecek listeyle karşılaştırıp bir sonuca varacak.

Paruşev'e istediğimiz şeyleri bildirirken haberler de söz konusu edilmişti. Örneğin o gelmeden önce buradaki bir ilgili arkadaş Vaptsarov'un 70. doğum yılının Temmuz'da kutlanacağını bildirmiş, bizim yardımcı olup olamayacağımızı sormuştu. Ben de kendisine gerek gazetede, gerek dergide yayınlama olanağı bulabileceğimi, ancak çabuk davranılması gerektiğini söylemiştim. Vaptsarov'un kişiliği, sanatı üstüne belgeler, bilgiler, şiirlerinden de ek çeviriler gönderi-

lirse bunu değerlendirebileceğimizi Paruşev'e de söyledim. Burada bir kitabı yayınlandığı halde çevirilerin şiirsellik yönünden parlak olmadığını da söyledim. Doğrusu Vaptsarov gibi bir ozanı tanımak ve tanıtmak isterim. Benim için onur olur. Ayrıca kendi açımdan öğreneceğim şeyler var onun yapıtlarından, sanat anlayışından ve kişiliğinden. Hele Temmuz'daki kutlamalara katılabilirsem, benim için büyük bir kazanç olur.

Demirtaş, bu ay başında bir dergi yayınlamaya başlıyor. Bir basımevciyle anlaşmış. Parasal yönünü, baskı işlerini o basımevci karşılıyor. Demirtaş yönetici. Büyük boy sekiz sayfa. Onbeş günde bir çıkacak. Daha çok bir edebiyat gazetesi görünümünde. Adı da *Edebiyat Cephesi*. Paruşev'e bu dergi haberini verirken takılmıştım. Siz bizim şiirlerimizi hâlâ *Lit. Front*'ta yayınlamadınız, biz de aynı adda bir gazete yayınlayalım da hiç olmazsa şiirlerimiz orada basılsın diye düşündük demiştim.

Demirtaş'a yardımcı oluyoruz biz de. İlk sayıda bir yazı verdim. Her sayıda destek olmaya çalışacağız. İlk sayıda senin "Telâşe Müdürü" şiirini yayınlıyoruz. Habere gereksinim var. Paruşev'den de yardım istedik. Orada bu açıdan ilgililerle görüşecek. Bana derginin çekici gelen yanı, fraksiyonel görünümde olmaması. Çünkü bu iş yavaştan edebiyatı da sardı. Şu dergide mi yazdın, sen şusun demeye başladılar. Demirtaş da bu durumdan rahatsız. Onun için önyazıda bunu belirterek tüm ilerici ve demokrat yazarlara yer vereceğini belirtti. Seninle birlikte o yüzden Necatigil'in şiiri var ilk sayıda. Müjdat Gezen'in öyküsü var. Tabii bu tutumun sonuçta bir değerler kargaşasına varmaması gerekli. Nasıl olacak, dergi şu anda elimize gelmediği için doğrusu bilinmiyor. Bakalım. Dergi için oradan haber ve yazı gibi, çeviri gibi yardımlarını esirgemezsin sanırım.

Felsefe Dergisi bugün yarın basımevine veriliyor. Aksayan bir yan yok. Düşündüğünüzün aşağı yukarı tümünü gerçekleştirdik. Son mektubunla gönderdiğin ekleri de yerine ulaştırdım. Sözünü ettiğin 7 sayfalık öyküyü başka bir yerde, örneğin *Edebiyat Cephesi*'nde yayınlayabiliriz.

Habora'yla son görüşmelerimizden birinde *Kardeş Evi*'ni dizgiye vermek üzere olduğunu söyledi. Hatta arkasından yaza kadar ikinci kitap olarak hangisini basacağını düşündük. Bir şiir cildine karar verdik. Yaza kadar o cildi hazırlayacağım. Yalnız, nerden başlamamız gerektiğine karar veremedim. Yazılış sırasına göre bir düzenleniş mi olsun, düşünceni bilmek isterim. Biliyorsun, ben bu işi bir cilt seçmeler olarak düşünmüştüm hep. Ona göre bir sıralama. daha doğrusu bölümleme yapmıştım. İkinci gelişimde, hastanede, sana da

açmıştım bu bölümlenmeyi nasıl düşündüğümü. Ama şimdi durum değişik. Tümünün yayınlanması sözkonusu. Yine senin *Şen Olasın Halep Şehri* için, "şimdi kalsın" dediğin aklımda. Bir de Melih Cevdet örneği var son günlerde. Tüm şiirlerini bastılar. En sondan başa doğru sıraladı şiirlerini. Sen ne diyeceksin merak ediyorum.

Son mektubumda iki kitabımın ardı ardına çıkacağını, hemen postalayacağını yazmıştım. Biri Ocak sonunda, öteki bu ay sonunda çıktı. Ama Paruşev'in gideceğini öğrenince postalamadım, onunla yollamayı yeğledim. Nasıl olsa aşağı yukarı aynı zamanda eline geçer, hiç olmazsa yolda yitme olasılığı bulunmaz diye düşündüm. Üstelik seve seve götüreceğini bildirdi.

İnsanın kendi kitapları üstüne bir şey demesi güç. Ama ben ikisi için de büyük sevinç duyuyorum. İkisi de benim ilk düzyazı kitaplarım oluyor. *Sanatçılarla Konuşmalar*, benim için birkaç bakımdan ilginç. Önsözde de belirttiğim gibi, kafamdaki kimi soruları başka sanatçılar aracılığıyla gün ışığına çıkarmış oldum. Değişik uluslardan, değişik yörelerden değişik kişiler tanıdım, yaşantıma zenginlik kattım. Hatta kimi düşüncelerimi sorularla bile olsa savunma fırsatı buldum. Bütün bunların üstünde, bu konuşmaların gazete sayfalarında kalmaması, Çağdaş Yayınları gibi dağıtım ve duyurma olanakları büyük bir yayınevi bulması, sevincimi daha da artırıyor.

Gelelim *Güldeki Şafak*'a. Bilmem sen ne dersin, ama kapağından başlıyor sevincim. Görenin kolay kolay beğenmemezlik edemeyeceği bir etkileyici görüntüsü var dıştan. Benim çektiğim fotoğraf, grafikçi bir arkadaşın elinde, benim bile düşünemediğim bir sonuç verdi. İçinin yazılışı için ise şunu söyleyebilirim, gerçekten büyük bir tad alarak yazdım. Her satırını belki on kez, yirmi kez okuyup üstünde durdum. Çoğu zaman bir şiirden daha büyük özen gösterdim. Daha güzel olamadıysa emek eksikliğinden değil, beceri eksikliğindendir. Konuyu sevdim. İnsanlar üstüne, ülkeler üstüne doğrudan konuşmanın, gözlem ve izlenim edinmenin susuzluk veren bir şey olduğunu kavradım. Bu bana daha büyük bir gezinek, görmek isteği veriyor. Yazdıkça bu isteğin daha da mayalandığını anladım. Sonra sana ve Nâzım'a duygudaşlığımı ve sevgimi gösterme fırsatı buldum. Akıp coşacağını bildiğim, ama bir türlü yolunu bulamadığım dolulukl sanki ilk kez bu kitapla deşildi. Gönlüm aktı derler ya, bunun ne demek olduğunu kavradım. İçimde düğümlü olan, Gordium'da kılıçla kesilmesi gibi, Bulgaristan'la çözüldü. Biliyorum ki artık, dünyada, nerede olursa olsun dünyada, bir ülkeye gittiğim vakit, birileriyle tanıştığım vakit, onları bağrıma basar gibi olacağım, sözcüklerin yetersiz kaldığı yükseltilere kanatlandıracak onlar beni. Dertleriyle

dertleneceğim, karşı çıktıklarına karşı çıkacağım, bildiri olacak benim dilimde, dizelerimde, yazdıklarımda onların yazgıları, ezgileri, gelenek ve görenekleri. Ben halkım, halkın içindeyim, halkla birlikteyim demenin yetmezliğini bu duyguyla daha derinden ve gerçeğinden kavradım. Bunu kavramak bir sevda ise, sevdan aldı beni benden diyebilirim artık. Yönetilenle yöneten ayrımı yeryüzünden kalkmadıkça sözcüsü olacak ozanlar bu sevdanın, olmalılar. Dâvaların memurları değil ama, gerçekten sevdalıları olan ozanlar. Levçev'in "Kerem Gibi" yanmak dediğini daha iyi anlıyorum şimdi. Ne mutlu ona, hem kapalı kapılar ardında oturuyor, hem halk pazarlarında olabiliyorsa, hem duvarlar ardına çekilip hem duvarlar ardında olmuyorsa, hem görevli olup hem memur olmuyorsa. Hem kendi ülkesinde yaşayıp hem Türkiye'de, İran'da, Şili'de faşizmin alçak çizmesini göğsüne dayanmış duyuyorsa. Geo Milev'in, Botev'in, Vaptsarov'un, Nâzım'ın soyundan sürüp geliyorsa kardeşliğimiz, ne mutlu bize ey dünya ozanları, diyebilmenin duygu olarak doruğundayım şu an.

Güldeki Şafak, bu bir bakıma çok karmaşık, bir bakıma çok yalın duygularla sarmaş dolaş etti beni. Daha ne diyeyim. Bulgar dostların, ilgilenecek olursa ilgililerin, her şeyden önce bunu böyle bilmelerini isterim. Kimse bana görev vermedi, ne bir örgüt, ne bir art düşünce, ne şu, ne bu. Halktan halka iletmek istedim parlayan o çelik mavisini. O adı konulamayan, ama arasına karıştığında, gönlün aktığında ancak görebileceğin ışıltıyı ilk kez duymanın coşkusuyla.

Kuzguna yavrusu şahin, diyelim.

İznimin 20 günlük ilk dilimini kullanıyorum şu an. O kadar çok şeyi bırakmışım ki yaparım diye. İznin ilk sabalı masaya oturdum, bir gerilim içindeyim ki sorma. Sinirlerimi bir türlü yatıştıramıyorum, baktım olacak gibi değil, ıvır zıvırla oyalanmaya başladım. Oysa tasarlanmış, başlanmış çocuk kitapları vardı, onları bitirecektim öncelikle. Olmadı, 7 Mart'ta bitiyor izin, o zamana değin başlayabilir miyim belli olmaz. Oysa ne kadar da istiyordum.

79 için düşündüklerinde Bulgaristan'a, sizlere gitmek de baş yeri tutuyor. Çağrılanma olanağı bulamazsam kendi olanaklarımla, yani turist olarak giderim, özlem gideririm, diyordun. Yılbaşında turistik çıkışları üç yılda bire çıkardıklarını açıkladılar. O kapı da kapandı. Bizim TYS'nin anlaşma gereği yollayacakları arasına katılma olanağım da yok. Çünkü ilkesini kendimiz koyduk, savunduk. Daha önce gidenler seçilmesin dedik. Kala kala oradan çağrılanına kalıyor. Yazarlar Birliği, anlaşma gereği, bu konuda ayrıcalık düşünmüyor anladığına göre. Haklı da. Sofia Pres ya da başka bir örgüt aracılığıyla bir şey düşünülemez mi? Duyduğum özlem, içimde mayalanan gezi

isteği. önceki izlenim ve gözlemlerime yenilerini katma dileği yüzünü böyle kızdırmayı bile göze aldırıyor işte.

TYS dedikte akla geliveren, genel kurula az kaldığı. Mart'ın son haftasında toplanacak. Zorlu geçeceği sanılıyor. Aziz Nesin, çeşitli eğilimde kişi ve kümelerden şimşekleri çekecek, öyle görülüyor. Bu arada üye sayımız 400'e yaklaştı. Sendikanın etki gücü arttıkça iştahlar kabardı. Girmeyen de gireyim demeye başladı. Aziz bey de bol kepçe üye alınaktan yana göründü. Belki yandaş olurlar diye herhalde. Tüzük değişiklikleri var gündemde. Yönetim kurulunu arttırıp içinden yürütme kurulu çıkarmak isteniyor. Kendi payıma yönetim kurulma girmeye eğilim duymuyorum. Hiçbir kümeyle de bağlantı içinde değilim. Şimdilik Nâzım Hikmet Kurulu içinde kalmayı yeğliyorum. Bir dahaki genel kurulda çalışma isteğimi ortaya koyacağım. Çünkü gazeteden emekli olacağım o vakit.

Aziz'in yerine Şükran'dı benim başkan adayım. Çünkü ad sahibi değil, çalışkan başkanın daha yararlı olacağını düşünüyorum. Ama Şükran bundan iki hafta önce bir kalp rahatsızlığı geçirdi. Spazmdan daha hafif. Koroner yetmezliği buldular. Dinlenmeye çekildi şimdi. Genel kurula katılır mı, katılırsa görev almak ister mi, bilinmez.

Buralardan şimdilik yazacaklarım bunlar. Ben aklının erdiğine kitap gönderiyorum, ama sizin önereceklerinizi olursa onlara da postalarım. Tüm tanıdıklara, bu vesileyle göreceklerine, yazar dostlara çok selâmlar. Yordanka bacıya, Oktay'a sevgi ve saygılarımı sunar, seni de -bir an önce kavuşma dileğiyle- kucaklarım. Ev halkının, arkadaşların ayrıca selâm ve sevgileri.

3

İstanbul, 11 Mart 1979

Sevgili ağabey, merhaba

Bu mektubu aldığın zaman, bir terslik olmazsa, Paruşev ulaşmış ve benim mektuplarımla kitaplarımı sana getirmiş olacak. Ama ben, 23 Şubat-1 Mart günlü mektubunu, o güzelim güzeli satırlarını karşılamak üzere yeniden yazıyorum. İstiyorum ki geç kalmış olmayım bu kez. Sıcağı sıcağına yanıt vereyim sana.

8 Mart günü elime geçti mektubun. Doğum gününden bir gün önce. Yıllık iznimin ilk dilimini bitirmiş, işe başlamıştım o gün. Gazetenin danışma masasında bir kız arkadaş görevli vardır. Bilir benim mektup beklediğimi. Gelince hemen telefon eder yukarı. İner alırım.

Bu kez telefon etmedi. Ben yanına inmiştim. Posta gelmiş. Senin mektubu zarfından tanıdım. O görevli arkadaşla zaman zaman konuştuğum için bilir sizleri. Kimden mektup alınca en çok sevindiğimi. Ben de zarfı kaptım, Fahri ağabeyden diye seslendim ona. Oracıkta da açıp okudum. Sonra zarftan çıkan fotoğraflarını gösterdim, "işte Fahri ağabeyin bu" diyerek. Okuyan bir arkadaştır, dergilerde çıkan şiirlerden ve benim öykülerimden tanır seni. Gezi anılarını anlatmış, öykülemişimdir zaman zaman. Gün boyu çalışmaktan sıkıldın mı yanına iner, konuşurum oradan buradan.

Mektubunu içer gibi okudum oracıkta. Gerçekten dostluğunun yüceliğiyle yüreğim doldu. O akşam eve dönüşte hemen kapıdan Günseli'ye müştuladım. Yemekten önce bir de ona okudum yüksek sesle. İkimizin de yüreği kabardı, gözlerimiz doldu. Her zaman inandığım, ama somut olarak yeniden yaşadığım bir şeyin altını çizerek andık ikimiz de. Şu dünyada insanların dost olması, yani derdiyle dertlenmesi, sevinciyle sevinmesi kadar güzel bir şey yok. Ne mutlu bize ki, seni tanıdık, bunca gönülden dost olduk. Yaşamında yer verdin bizlere, gizine ortak ettin, ne mutlu bizlere.

O akşam gazeteden çıkınca Habora'ya koşturdum. İlgili satırlarını ona okudum. Önce ona söylemeliydim. Teşekkür etti. "Hizmeti ve himmeti varolsun" deyişine. *Kardeş Evi* şu anda basımevinde. Bütün dizide kullanılacak kapak ressamdan çıktı. Renk ve ad değiştirerek aynı kapağı kullanacak. Fotoğraf daha önce gerektiği için, bendeki fotoğrafı verdim, onu kullandılar. Telefon ederken çekiniştim hani, *Acı Lokma*'nın arka kapağında kullanılmıştı. Seviniyorum ki benim çektiğim fotoğraf kullanılacak. İnsan sevgisinde, dostluğunda bencil mi oluyor ne, benim çektiğim fotoğraf kullanılacak diye sanki daha bir sevinçliyim. Başkasıyla kolay kolay paylaşmak istemiyorum hiçbir şeyi.

Yine mektuba dönelim. Dediklerini çok iyi anlıyorum. Mektuplaşmak çocukluğumdan beri beni heyecanlandırır. O yüzden dosyalar dolusu mektubu saklarım hâlâ. Ve ne zaman onları yeniden karıştıracak olsam boğazım düğümlenir, gerçek bir heyecan duyarım. Aldığım mektubun önce zarfındaki damgaya bakarım. Kaçında atılmış, elime kaçında geçmiş. Onları hesaplarım. Nedense bu titizliği hep gösteririm. Kendime göre sonuçlar çıkarırım bundan. Kendimi bildim bileli böyleyimdir. Lise yıllarında bizim Adnan'la mektuplaşmayı ben önermişimdir. Bütün gün bir arada olduğumuz halde akşamları birbirimize mektup yazdık uzunca bir süre. Şimdi hiç pişman değilim, elimde o günlerden canlı bir andaç olarak duruyor o mektuplar. Sonraları öteki arkadaşlarla zaman zaman yazıştık. Köy öğretmenliği

yaparken de bir yıl haftada iki üç kez karımla mektuplaşmıştık. Bütün bunlarda kendi payıma şöyle bir özellik bulmuşumdur. Kendimi hep duygularını yeterince dışa vuramayan bir insan sayarım. Sanki mektuplaşmak bana bu olanağı sağlar. İçimi, sevecenliğimi, duygularını, yazarken açabilirim sanki. Kimbilir, sanat yapınamda da ana etken budur belki. O çok özendiğim insanlar gibi olabilseydim, dışa vurabilseydim her şeyimi, belki sanatçı olmaya gerek duymazdım. İçtenliği hep mektup yazarken yakaladığını sanırım. İçtenlik yazarlıkta, sanatçılıkta da çok önemli. Simonov, bir konuşmamızda, şiirleri için cepheden eve yazılmış mektuplar gibi olduğu için çok benimsendiğini söylemişti. Çok yerinde bulmuştum bu deyinlemeyi. Belki amacı bu olmalıydı yazarın. Mektup içtenliğini, sıcaklığını yakalamak. Hatta yakalamak değil de mektup olarak yazmak. Senin şiirlerinde bu sıcaklığı, bu içtenliği bulduğumu burada hemen söylemeliyim. Mektup olarak yazmışsın sanki onları. Bizlere ulaştırmak için. "Sozopol" şiirinde doruğa çıkıyor kanımca bu tutum. Okuduğum en güzel şiirlerden biri. İnsanı ta yüreğinden kavrıyor.

Sözün burasında, Elen aklıma düşüyor. Haksızlık mı ettim diye soruyorun kendi kendime. Ne yandan baksam boşlamış sayamıyorum kendimi. Hep yazmaya çalıştım. Belki sırasını denk getiremedim. Elden gönderdiğim mektupla onun yanıtı arasında elde bulunmayan bir boşluk yer aldı. Uzamış görüntü ara. Bir de şu var, karşılıklı yazmak yolunu tuttuk. Oysa aklıma estiğinde aklıma eseni yazabilmeliydim. Denemek istedim, hoşlanıp hoşlanmadığını anlayamadım. İlgi dünyası dar gibi geldi bana. Bizim ilgi duyduğumuz şeyler onu sarmayabilir. Kendimden, yaptıklarımdan, yazdıklarımdan, okuduklarından söz açtım birkaç kez. İlgi duyup duymadığını gelen yanıttan anlayamadım. Onun için kendimi kapıp koyvermiyorum. Güzel bir şey, bana göre önemli bir şey, belki de ona hiçbir şey demiyor. Belki böyle değil de dili yeterli olmuyor, bilemem. Yine de elimden geldiğince sürdürmekten yanayım. Önü ilikli, boyunbağlı yazmak gerekse bile yazmayı sürdüreceğim elbet. Heyecanlı bir insan olmasını seviyorum, Türkçeye sevgi göstermesini seviyorum. Tanışmış olmaktan kişisel olarak da ailece de hoşnutuz. Sözü, kişiliği, anısı ailemizde hep konuşuluyor, anılıyor.

Özlemlerim göz göz oldu şu anda yine. Parnşev'le yolladığım mektupta yazmıştım. Sen de aynı anda düşünmüşsün. Yürek yüreğe karşıdır sözü ne kadar doğru. Sofia Pres'in çağrılamasını ikimiz de tasarlamışız. Berov'la birlikte girişiminiz bizi ailece çok duygulandırdı. Çünkü yazdığım gibi başka kapılar şimdilik kapalı. Ancak çağrılanmamız gerekiyor. Güze doğru olursa ne yapar yapar işyerin-

den izin koparırım. Yalnız *ailece* sözünden Simge'yi de düşünmek istedik. Onaltı yaşında bu yıl. Hem o çok istiyor, hem biz. Tam uçarı çağı. Dünyayı anlaması bakımından böyle bir gezi çok yararlı olur diye düşünüyoruz. Her şeyi duyuyor bizlerden, kitaplığımızdan yararlanıyor, ama kendi gözleriyle görmesinde yarar var. Burjuva dünyasının elleri ne yazık ki ailelerin içinde ahtapot gibi. Çocuklarımızı bizim etkimizden sıyırıp almak üzere. Onun çağrıya katılmasına olanak bulunmazsa turist olarak biz buradan katabiliriz sanırım. Çünkü hiç çıkış yapmadı yurt dışına.

Demirtaş'ın yönettiğini yazdığım *Edebiyat Cephesi* çıktı. İlk sayıda yine yazdığım üzere senin "Telâşe Müdürü" şiirini yayınladık. Son gönderdiğin öyküyü de oraya vereceğim. Görünce nasıl bulduğunu bildirirsin sanırım. Bana kalırsa ilk sayısı doyurucu olmadı. Bunu gördükleri için ikinci sayıda sayfa sayısını 12'ye çıkardılar. İkinci sayı, sanırım, daha dolgun. Niyazi Hüseyin'in başka şiirlerini orada yayınlayabileceğimi sanıyorum. Sözkonusu ettiğin öteki ozan arkadaşlardan da şiirleri bir an önce gönder. Onbeş günlük olduğundan *Edebiyat Cephesi*'nde yer vermek daha kolay.

Recebov'un isteklerinden kimisini bulmak oldukça güç. Özellikle Ülken'in kitabını. Belki sahaflardan bulabiliriz. Ötekiler daha kolay. Başka kaynaklar bulma konusunda da ilgili birinden soruşturacağım. Dediğin gibi, bulduğum kitapları elden gönderme olanağı aramalı. Recebov da bizim istediğimiz özeti bir an önce yollasın. Çünkü epeyce gecikti bu iş.

Dilbilgisi konusuyla ilgilenen arkadaşın yanıtını bekliyorum.

Paris'ten bir cilt Neruda elime geçti. Ama bugüne değin olanak bulup Enver Gökçe'nin eline ulaştıramadım. Doğrudan bir ulak bulamadığımdan elbet. Yoksa postayla göndermek her zaman olanaklı. Bakalım, TYS'nin yapılacak genel kurulunda bu işi çözeceğimi sanıyorum. Ya Enver Gökçe gelir, ya ona yakın oturan biri. Sağlığı konusunu sorup soruşturuyorum, dişe dokunur bir bilgi kimsede yok. Onu da öğrenince yazarım.

Öncü konusu biraz abartılmış sanırım. Ben kendisine Konuk olanağını da, Habora'yı da söylemiştim. Tüm yapıtları yayınlama olanağı çıkınca kendisiyle herhangi bir bağlantıya giremeyeceğimizi bildirmiştim. O da anlayışla karşılamıştı. Zaten yeniden canlandırınak istediği yayın etkinliğini sürdürür durumda değil nicedir. Bastıklarından yakınıcı. Gönül komasın diye ilk fırsatta uğrar, konuşurum.

Asım'ı daha göremedim. Görünce isteğini ileteceğim. Seve seve üstlenir sanırım.

Simge'ye gönderdiğin Mart süsü çok hora geçti. Teşekkür ediyor.

Yeniden görüşebilmenin heyecanını şimdiden duyuyoruz. Özlemle kucaklar, hepimizden hepinize sevgiler sunarız.
Tüm arkadaşların selâmları.

4

İstanbul, 14 Nisan 1979

Sevgili ağabey, gözlerin aydın
Geçen Pazar (8 Nisan) imza günü için Taksim'e gidiyordum. Kadıköyü'nde her zaman önünden geçtiğim kitabevinin camına gözlerim ilişti. Bir de ne göreyim? *Kardeş Evi* ışıyıp duruyor. Kalakaldım oracıkta bir an. Açık olsa, içeri gireceğim, alıp elime evirip çevireceğim, okuyacağım. Ama Pazar olduğu için kitabevi kapalı. İmza günüm bu sevinçle geçti. Satır satır yeniden okuduğum, düzeltilerini yaptığım halde basılmış görmek, sayfalarını karıştırmak başka bir heyecan. Ne yazık ki bu heyecanı ertelemem gerekti.
Oysa Bülent bana "Pazartesi çıkacak" demişti. Birlikte bir tanesini imzalayıp sana acele göndermeyi önermiştim ben de ona. Her neyse.. Yine düşündüğümüzü yapıp sana acele bir tane postaladık. İlk heyecanı paylaşmak üzere. Herhalde eline geçmiştir.
Kapak düzeni güzel oldu. Herkes de beğeniyor. İçinin baskısı, bana göre, aynı özeni yansıtmıyor. Ama sonraki kitaplarda bu da giderilir. Dizgi yanlışları da yok ya da çok az sanırım. Düzeltisini titizlikle yaptım, ama gözden kaçan olduysa bilmem.
İlk elde Demirtaş'a, Oktay Akbal'a, Mehmed Kemal'e, Şükran'a verdim. Okuyup değerlendirmelerini isteyerek. Akbal da, Mehmed Kemal de yazmak istediklerini söylediler. Şükran ise *Yürüyüş* dergisinde yazacak. Kitabın kanatları tüylendi, şimdi de uçmasını sağlamalıyız, diye düşünüyorum. Bu konuda da elimden geleni yapacağım doğaldır. Zaten küçük bir dokunuş, satışını harekete geçirir kanısındayım. Bir kez ilginin çekilmesine bağlı.
Savaşçı'nın getirdiği mektupları, senin gönderdiğin konyağı ve Macar rakısını aldım. Çok teşekkür ederiz. Konyağı bir hafta kadar Günseli'yle her akşamüstü azar azar ve kulaklarını çınlatarak yudumladık. Macar rakısını daha açmadık. Badem kokusunu merak ettiğimiz halde, bitmesin diye geciktiriyoruz. Özellikle konyak burnumuzda tütüyordu nicedir ve düşlenip söyleşiyorduk, ha geldi ha gelecek diye..
2 Nisan günlü mektubunu da aldın bu arada. Ben de sana yukarıda

değindiğim ilk *Kardeş Evi*'ni postalamadan önce, bir de acele kart atınıştım. Umarım onu da almışsındır. Kitap, sevincini bastırdı ama, senin TYS onur üyeliğine alınman da gönlümüzü genişletti. Biliyorsun TYS 4. Genel Kurulu vardı 31 Mart/1 Nisan günleri. İlk günü, tüzüğün ilgili maddelerinden yararlanarak Türk edebiyatına bugüne değin yaptığın hizmetlerden ötürü onur üyeliğine alınman için otuz imzalı bir önerge verdik. Gündeme aldırdık önce. Ertesi gün de oylama yapıldı, oybirliğiyle kabul gördü. Biraz daha ayrıntıya girerek yazmak zorundayım. Divan başkanı, yöntem gereği, önergenin gündeme alınıp alınmamasını oylatmadan önce, iki kişiye önerge üstüne konuşmaları için söz verdi. Karşı görüş belirtmek için, bilebileceğin gibi, Aziz Nesin söz aldı. Her zaman söylediği şeyleri yineledi. Af yasası çıktığı için istediğin zaman yurda dönebileceğini anlattı. Baskıya uğramadan yurt dışına çıkmıştır dedi. Onu alıyorsunuz, öbür arkadaşlarınızı niye almıyorsunuz, onlar da yazar, onların da hizmeti yok mu, dedi. Kimseyi etkilemediği az sonra yapılan oylamadan anlaşıldı. Önerge lehine ise Şükran konuştu. Daha 1950 başlarında Nâzım'ın Bulgarcaya aktarılmasında yaptığı hizmet bile onun onur üyeliğine alınmasına yeter deyip başka çalışmalarını, yazdıklarını ve çevirdiklerini sayıp döktü. Ertesi gün gündem sırası geldiğinde yapılan son oylamada kimse karşı oy kullanmadan oybirliğiyle onur üyeliğin gerçekleşti. Böylece, 1 Nisan 1979, TYS tarihine ve bizlerin gönlüne bir değerbilirliğin simgesi olarak işledi.

Yeri gelmişken genel kuruldan biraz söz edeyim. Şükran-Adnan ikilisi, Aziz ve Ataol'u dışarıda bırakan bir listeyle seçime girdiler. Şükran başkan olmak istiyordu. Ataol ise Demirtaş'ı da içeren başka bir liste yapmıştı. Onların başkan adayı Vedat Türkali idi. Aziz ise, her zaman olduğu gibi, görev almayacağını bildirdi. Görev alması için kampanya açanlar 80 imza toplayınca ikinci gün yeniden seçime girmeye karar verdi. Her iki listeye de temelde karşı olanlar, kendisini denetlemek koşuluyla Aziz'in listesinde yer aldılar. Başta görev almaktan yana olmadığım halde, bu gelişme karşısında, ben de Aziz'in listesinde yer aldım. Bizim listeden yalnız Aziz kazandı, öbür iki listeden de beşer kişi girdi yönetim kuruluna. Görev bölümünde Aziz yine başkan oldu, Demirtaş ikinci başkan, Ataol genel sekreter, Asım da sayman. Şimdi siyasal eğilimi fraksiyonel doğrultuda olmayan bir yönetim kurulu görüntüsü oluşmuş bulunuyor. Bizim istediğimiz de buydu. Yalın olarak söylemek gerekirse, amacınızı gerçekleşmiş sayıyoruz. Bakalım uygulama ne gösterecek?

Şunu da söyleyeyim ki son anda Aziz'in listesinde yer almama hem Ataol, hem Şükran çok bozuldular. Şükran, yönetimi tek başına ala-

mamasını bizlerin oyları bölmemize bağlıyor. Çıkışmalarına hiç yanıt vermedim, ilişkimiz daha çok bozulmasın diye. Ama sana daha önce de yazdığım gibi, komitacılık anlayışına karşıydım. Yönetime istekli kişiyi nasıl bir hırs bürüdüğünü somut olarak onda gördüm, bu da bana kazanç oldu. Yönetim denilen işin insanları böyle olumlu niteliklerinden uzaklaştırması doğrusu çok acı. Her sözü, her davranışı yalnız kendi mantığı açısından değerlendirmek, başkasının da haklı olabileceğini bir an bile aklına getirmemek insan için ne kısıtlayıcı, hoşgörüden ve özeleştiriden uzaklaştırıcı bir şey. Lenin'den Nâzım'a bunca olumlu örneği gör, özümle, ondan sonra çık kürsüye, ben otuzbeş yıl önce 63 gün hücrede kaldım, yönetime geçmek benim hakkım diye herkesin yüzüne bağır! Üstelik yanına Tekin Sönmez gibileri, yeteneksiz ve kariyerist kişileri topla!

Bunları ve senin şimdiye kadar yanıtlamadığın daha pek çok şeyleri, yüz yüze konuşma olanağı verecek diye, bir de bunun için, oralara yolculanmayı istiyorum işte! Neyse, bu girişimin de, ötekiler gibi, başarıya ulaşacağına, özlem gidereceğimize inanıyorum bu güze doğru. Başta senin, Cambazov'un, katkıları olacak kimselerin tümüne en baştan, daha bugünden okkalı bir sağol çekiyorum.

Senin çok güzel kullandığın bir sözün vardır. Yapılanlarla okşandım, dersin. Ben de aynı sözü kullanarak diyebilirim ki, çağrılanınam için girişimleriniz, kitaplarının dağılımı ve tanıtımı için yaptıkların beni okşadı doğrusu. Hemen söyleyeyim, Parışev hakkında da can sıkıcı bir soru işareti düşürdü kafama. Saklayacak değilim, lakerdayı ve kınayı alırken bile mızmızlanmış, istekler bitmez gibi, benim bu tür istekleri karşılamamam yolunda birtakım sözler etmişti. Oraya götürmeyi üstlenmesi ne nimet, deyip daha fazlasını beklememek olağandır belki. Ama götürdüklerini ulaştırmaya çalışmasını da gönül yine istiyor. Nitekim gecikmesi değil mi senin kitapları önce başkasında görmene ya da lakerdanın kokmasına neden? Kitapları ayrı ayrı zarflara koymakla birlikte, kimilerini senin dağıtman için ayrıca büyük bir zarfa koymuştum. Görnie olasılığın çok olanları senin bu zarfına koymuştum. Şimdi ben sana kimlere gönderdiğimi bir kez daha ayrıntılı yazayım da kuşkudan kurtulayım. *Sanatçılarla Konuşmalar*'ı senden ve Elen'den başka, Strahil'e, Milko Dikov'a, P. Neznakonov'a, Levçev'e, Kalçev'e, Elenkov'a, *Güldeki Şafak*'ı ise yine senin ve Elen'in dışında, Emilia Slavkova'ya, Aleksandr Çobanov'a, İbrahim Tatarlı'ya, Stefka Pırvanova'ya, Cambazov'a, Hasan Karahüseyin'e, B. Bojilov'a, E. Evtimov'a, Elenkov'a, Levçev'e, Kalçev'e, Daskalov'a, Karaslavov'a, Berov'a, G. Çeşmeciyeva'ya, V. Semerciyeva'ya gönderdim. Bunlardan sana, Elen'e, Cambazov'a,

Elenkov'a, bir de E. Slavkova'ya ulaşanları senin ve Elen'in mektuplarınızdan öğrendim. Ötekiler için galiba senin bir daha Cambazov'u yoklaman gerekiyor. Oysa ben bu ayrımı yaparken, senin kitapları ulaştırdığın kişilere tanıtımlarını da yapacağını düşünmüştüm. Paruşev'in işi üstten tutması bu düşüncemi de kursağında kodu. Örneğin Elenkov'a, Kalçev'e, Levçev'e, Daskalov'a, Karaslavov'a senin tanıtmanla başka bir Türkçe bilenin tanıtması arasındaki ayrımı kavrayacak kadar oraları biliyorum artık.

Şimdi *Lit. Front*'u ve orada yazdığın tanıtına yazılarını bir an önce görmeyi bekliyorum. İnşallah bu da şiirler gibi gecikmez. *Orbita*'dan gelen haber de eski deyimle "gayrı ciddi", bürokrasi falan değil. Olsun, şaşkınlıktan öte, güceniklik falan duymuyorum. Tek yanlı sürdüreceğim çalışmalarımı. İlk ağızda *Edebiyat Cephesi*'nde Levçev için bir yazı yazıp senin çevirilerinden şiirler yayınlayacağım. Ardından Cagarov ve ötekiler gelecek... Bir yeri gelince Elenkov'a da söyle, "bir türlü anlatamadığı adamlar"a, "borçluyuz Türk arkadaşlarımıza" gibi sözler söylemesin. Onların anladığı "borç"la Elenkov gibi bir ozanın anladığı "borç" arasında dağlar kadar ayrım olduğunu biz buralardan bile ayırt ediyoruz. Çünkü "ozanların devleti yok"tur, "onların sınırsız ülkesi dünyanın bütün enlemlerine uzanıyor".[1] Üzmesin kendini Elenkov yoldaş, o "Köprü" şiirini bitirsin de biz burada bir an önce Türkçesini yayınlayalım. Sınırsız şiir ülkesini biraz daha genişletelim.

Edebiyat Cephesi'nin oralara ulaşmaması, postanın değil Demirtaş'ın işiymiş. Görünce söyledim, kendisinin göndermediği anlaşıldı. Bu mektupla birlikte çıkan sayılardan gönderiyoruz. Araya zorunlu sözler girdi, söylemeyi geciktirdim. Bu mektubu sana Özdemir İnce getiriyor. Geçen yıl ben sana yazmıştım, sen de Sofia Pres'e önermiştin ya, çağrılmaması gerçekleşmiş. On gün kadar kalacak orada, sonra Yunanistan'a geçecek. Elbet bir kez daha teşekkür borçluyuz ikiniz de. O orada yüzüne söyler gerçi, ama ben de burada yazıyorum. Kendisi yaraşık bir arkadaştır. Seveceğini umar, yardımcı olmanı dilerim. Özellikle ozanlarla, örneğin Levçev'le buluşmak isteyecektir, sen çevirmenlik yaparsan izlenim edinmesinde, diyaloğa girmesinde yardımı olur. Anlatacaktır ya, Bulgar yazarlarından birçok çeviri girişimi var. Onların daha iyilere yöneltimi bu çabalara bağlı.

Savaşçı ile ay sonunda buluşmak üzere sözleşmiştik. Oğlunun düğününü yapıp döndükten sonra onunla göndereceklerimizi ileteceğiz

[1] Kemal Özer'le yaptığı söyleşide, Lıçezar Elenkov'un ozanı tanımlarken söylemiş olduğu sözler.

kendisine. Özdemir olanağı çıktı diye öne alabildiklerimi daha önce göndermek istiyorum. Özdemir Salı günü (17 Nisan) uçakla gidecek. Bana mektup yazmıştı, o gün buluşacağız. Mektubu, vakit bulamam diye şimdiden yazıyorum. Bulabildiğim kitapları, biraz *Kardeş Evi*'yle birlikte ona vereceğim. Her şeyden önce elindeki yükün durumuna bağlı. Uçak olduğu için elbet. O yüzden kesin bir şey şimdiden yazamıyorum. Zaten dilbilgisi isteklerini Ankara'dan bir arkadaşla getirtmeyi düşünmüştüm. Dün gelecekti, gelmedi. Salı gününe kadar gelirse onları vereceğim Özdemir'e. Kalanları da Savaşçı'ya bırakacağım. Bülent, pantolon işini ve çerez işini yüklendi. Savaşçı'ya vereceğiz.

Felsefe Dergisi, kağıt yokluğundan gecikti. Mayıs başında çıkacak. Onu artık postayla göndereceğiz. Yaza Adnan yolculanınca onunla bolca göndeririz ayrıca. "TIR Kamyonu" öykünü gelir gelmez aktarmıştım Demirtaş'a. Düzeltmeyi de aktardım. Yakında yayınlanacak. "Asfalt Ressamları" şiirini ben yayınladık diye anımsıyorum. Ama yayınlamadıysak, bakacağım, elbet veririm *Edebiyat Cephesi*'ne.

Şiir derlemelerine gelince, sondan başa doğru sıralanması temel olacağına göre, alttaki tarihlere bakacağım öncelikle. Bir sıralama yapınca sana bildireceğim, araya girenler varsa sen de bana bildiresin diye. Özleştirme işinin nasıl yapılacağını da aydınlat. Ben yapmaktan yüksünmem. Yalnız dozunu ayarlama sorunu var. Ondan çekinirim. Ozanının eliyle olduğu kadar cuk oturur mu başkasının yapacağı özleştirme, bilemem.

Recebov'un isteklerinden bulunabilenleri, birazını Özdemir'le, birazını Savaşçı'yla göndermek dileğindeyim. Ama ne kadarı, şimdiden bilemiyorum. Vera Semerciyeva, şu ana dek beni aramadı. Öbür işlerden, Baklacı'nınki için, hemen Acaroğlu'nu telefonla evinden aradım. Söyledim. İlgilenmeye, Külebi'ye mektup yazıp durumu anlatmaya söz verdi. Benim doğrudan yapacağını pek bir şey yok. Çünkü Dil Kurumu çevreleriyle ilişkili sayılmam. Külebi'yle de uzun tanışıklığım bulunmuyor. Dilerim Acaroğlu'nun girişimiyle sorun çözülür.

Daskalov'un kitaplarını göndermeye çalışacağım. Balel'i genel kurul sırasında gördüm, ama artık ona bir şey söylemedim. Söylemeye hal mi bıraktı?

Niyazi Hüseyin gibi öbür arkadaşların, bu arada Küpçü'nün, Rasiyev'in, Naci'nin şiirlerini birer ikişer gönder artık. Gönder de burada değerlendirelim. *Edebiyat Cephesi* elimizde, onbeş günlük de. Kolayca sıra gelir.

Bir de bura okurlarını ilgilendirecek haberler gönderirsen dergi için iyi olur.

Levçev'in şiir çevirilerini birkaç kez okudum. İzlenimim şu: Ada-

mın şiirsel doğası seninkiyle pek bağdaşmıyor. Daha delişmen, daha salkımsaçak çevirmek gerekli. Yer yer uyaklar için zorlamalar olduğu söylenebilir. Bir de yerel deyimleri, söyleyişleri ona yakıştıramadığımı söylemek zorundayım. Her ikisi de, şiirlerin bence lirizmini durduruyor. Küçük bir örnek:

Ve yok bu sözümde şaka
ya da
Ve çabalar dururum ben günün uzunu.

Paruşev'le konuştuğumuzda bu açılardan el atılması gerektiğini, ama bunları yapmakla senin çevirini değiştirmeye ne derece hakkım olacağını bilemediğimi söylemiştim. Sofya dönüşü Bulgarcalarını yanında getirirse arada bir asıllarına birlikte eğilmemizin katkı bakımından yararlı olacağını ileri sürmüştüm, o da uygun görmüştü. Ama dönüşünde asılları getirmedi. Üstelik çabuk olmamı istiyor. Ben de Mayıs başına küçük düzeltmelerle yetiştirebileceğimi söyledim. Bilmiyorum doğru oluyor mu böyle düşünmem ve böyle yapmam?

Küçük düzeltmeler dediğim, çatısına el sürmeden kimi dizelerle, hatta kimi sözcüklerle oynamak yalnızca. Bir de sözcük "tasarruf"una gidilebileceğini görüyorum yer yer.

Cagarov'un çevirileri, ozanın sana daha yakın düştüğünü gösteriyor. Ölçülü uyaklı olmasına karşın, takıldığım yerler daha az. Önemlisi, adam zaten senin Türkçeleştirdiğin havada bir ozan.

Mektubun burasında yazmaya ara vermiştim. Şu anda 15 Nisan sabahı. Dün akşamüstü Macar rakısını açtık, Günseli'yle karşılıklı birer kadeh içtik. Çok hoşumuza gitti. Özellikle badem kokusu.. Sonra da dün gece çağrılı olduğumuz III. Balkan Film Şenliği'ne, açılışa gittik. Bulgar delegeleri de sahneye ad okunarak çağrıldı. İçlerinde Ünal Lütfiyev de vardı. Ama kendisiyle görüşemedim. Pazartesi (yarın) Bulgar filmleri gösterisi var. İki filmi ben de görmek istiyorum. Belki orada karşılaşırız. Senin tanıdığın biri midir, onu da bilmiyorum ya, belki ondan da bir şeyler göndermek konusunda yararlanırım.

Sevgili ağabey, kalanını Savaşçı'yla yazacağım mektuba bırakarak burada bitiriyorum. Oktay'ın gözlerinden öper, Yordanka bacıya saygılar, sevgiler sunarım. Seni de özlemle ve yakında görüşme umuduyla kucaklarım. Evcek hepimizden sevgiler.

Cambazov'a, Tatarlı'ya, Elenkov'a, Levçev'e, Daskalovlara, tüm tanıdıklara içten selâmlar.

Adnan ayrıca yazacak, Özdemir'e yetiştirecekti.

Tüm arkadaşların selâmları.

Sevgili ağabey,

Mektubu bitirdikten sonra Levçev konusu içime sinmedi. Yapabileceğim şeylerin ne mene olacağını sana göstermek için birkaç örnek göndermeyi düşündüm. Her şeyden önce senin emeğinle çelişkiye düşmek istemem. Senden şimdi ricam şu: Bu örneklere bak ve bana acele bildir. Yaptıklarım şiirsellik bakımından katkı getirmiş mi senin yaptıklarına? Yanıtın olumluysa ona göre sürdüreceğim. Değilse nasıl ve ne kadar elden geçirmemi istersin? Sende kopyaları olduğunu düşünerek asıllarını yazmıyorum. Bir de Bulgar zeminliği demişsin. Bu zeminlik sözcüğünü anlayamadım, onu da yazar mısın?

Sevgiyle ve özlemle bir kez daha kucaklarım.

5

İstanbul, 24 Nisan 1979

Sevgili ağabey,

İşte on gün sonra ikinci mektubu yazıyorum sana. Yarın Savaşçı gazeteye gelecek, sana yolladıklarımı alacak. Eve dün telefon edip bildirmiş, ben yoktum. Ne zaman yola çıkacağını bilemiyorum o yüzden. Ama ya yarın, ya da sonraki gün trene binecektir.

Tam bir hafta önce Özdemir İnce'yi yolculamıştık. Onunla uzun bir mektup göndermiştim sana. Herhalde eline ulaşmıştır. Elen'e de bir mektup vardı zarfın içinde. Bir de Straşimir Dimitrov'a imzaladığım *Güldeki Şafak* vardı, verilmek üzere. Özdemir, uçakla gideceğinden, yükü de çok olduğundan daha başka bir şey veremedim. (Senin deyiminle bir yoklama yapayım: Daha önce bir kart atmıştım, bir de *Kardeş Evi* postalamıştım. Onları aldın mı?)

Bu akşam Habora'ya uğradım. Ondan istediklerinden pantolonla kadifeyi geçen hafta buradan giden bir tanıdığıyla sana verilmek üzere Cambazov'a göndermiş. İnşallah uğramışsındır da eline geçmiştir. Kalanı da, yarın kendisine uğrayıp alacağım, Savaşçı'ya teslim etmek üzere. Selâmları, saygıları var. Bu arada hem bana, hem sana sürpriz yaptı. *Ali'nin Biri*'ni de bastırdı, ikinci kitap olarak. İki kitaptan da Savaşçı'ya veriyoruz. Belki çok sayıda değil, ama gidenler oldukça ulaştıracağım kalanını.

Kardeş Evi demişken, Mehmed Kemal'in yazısı bugünkü *Cumhuriyet*'te çıktı. Kesip koyuyorum zarfın içine. Çıktıkça başka yazıları da

kesip göndereceğim ara ara. Demirtaş'a uğradım, yarın için. Dergileri geçen hafta sonunda bir Bulgar yazarıyla göndermiş. Habora da göndermiş son sayıdan. Ben de yarın birkaç tane göndereceğim. Özellikle dördüncü sayı Bulgaristan özel sayısı gibi. Çeşitli haberler, yazılar..

Kitap istekleri konusunda biraz bilgi vereyim. Önce dil konusu. Girişimlerde bulunduğumu yazmıştım. Kimi olumlu sonuçlandı, kimi olumsuz. Olumlusu şu: Ankara'ya giden arkadaştan bu sabah sonuç geldi. Tahir Nejat'ın şu bulunmayan *Dilbilgisi*'nden bir tane bulmuş. Daha doğrusu Dil Kurumu'ndaki ozan arkadaş Ali Püsküllüoğlu çaba göstermiş bulması için. Yenisi basılana değin onu gönderirsek yararlı olacağını düşünüyor ve seviniyorum. Bir de leksikoloji isteği vardı. *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi* adlı kitap bu isteğin karşılığı olarak geldi Ankara'dan. Umarım isteği gerçekten karşılar. Bunların ikisine para ödemedim. Eksik olmasınlar, sağlayan arkadaşlar para almamışlar. Banguoğlu'nun *Dilbilgisi*'ni satın aldım. 50 lira ödedim. Suzan Duran'la R. R. Arat'ın iki makalesi için girişimlerim ise şu ana dek sonuç vermedi. Olumsuzu da bu. Yarın Dizdaroğlu'nun *Tümce Bilgisi*'ni de sağlayacağını sanıyorum. Olursa dil konusundaki isteklerden dördünü karşılamış olacağım.

Recebov'un isteklerine gelince, aradım araştırdım, çoğu eski baskılı ve çoktandır tükenik. Yalnız *Türkiye'de Sol Akımlar*, *Özgürlük Düşüncesi* ve *Dinin Türk Toplumuna Etkisi* bulunabildi. Üçüne toplam 185 TL ödedim. Bu alandaki istekleri daha fazla söktürmek oldukça güç görünüyor.

Geçen hafta sonunda Balel çıkageldi gazeteye. Söz döndü dolaştı, Daskalov'un kitaplarına geldi yine. Yemin billah gönderdiğini söyledi. Adreslerine postalamış taahhütlü olarak. Bu arada Liana'nın bir kitabını da yayınlamışlar. Üçünden gönderdiğini o kadar üsteledi ki inanmadığımı söyleyemedim artık. Belki sen bir süre Daskalovlara uğramadığın için haberin olmamıştır diyerek daha fazla uzatmadım.

Spasovların barbunya ve dolmasını hazır ettim. Yarın helva da alıp vereceğim Savaşçı'ya. Selâmlarını, sevgilerimi iletmeni isterim onlara.

Bu zarfın içine bir mektup daha koyduk. Afşar'ın ricası. Ahmet Zekeriya'ya yazdığı mektup. Buradan postalamak istemiyor, eline geçmez kaygısıyla. Sen oradan postalayabilirsen sevineceğiz. Üstünde adresi yazılı, ama sen zarfı değiştirip Kiril harfleriyle yazarsan belki daha sağlıklı olabilir. Sen nasıl uygun görürsen.

Elen'e de küçük bir mektup koydum zarfa. Ulaştırılmak üzere bir de roman. Adı, *Alnında Mavi Kuşlar*. Bir hafta önce ödül kazandı bu roman. Ben severek okumuştum. Ne der bilmem.

Bir sayım döküm mektubu say bunu artık. Daha çok senden alaca-

ğım haberlerin merakı, susuzluğu içindeyim. Dayanamayıp bir daha yazacağını söylemiştin son mektupta. On gündür ha bugün, ha yarın, bekleyip duruyorum. Sorular, sorular kafamın içinde.. Levçev'le konuşmanız ne oldu? Çeviriler için yazdıklarıma ve gönderdiğim örneklere ne diyeceksin? Kartı ve kitabı aldın mı? *Lit. Front*'ta haberler yayınlandı mı?

Sevgili ağabey, hem başka bir şeyler yazamıyorum, hem mektubu bitiremiyorum. Sanki bitirirsem, yarın haberin çıkıp gelecek ya da yazılacak başka şeyler çıkacak da dışarıda bırakacağım. Acayip bir tedirginlikle doluyum şu an. Görüştüğün dostların tümüne ayrı ayrı selâm ediyorum. Seni sevgiyle, özlemle kucaklıyorum. Hepimizden hepinize sevgiler, selâmlar.

6

İstanbul, 3 Haziran 1979

Sevgili ağabey,

Mektubunu Özdemir getirene kadar özlemle bekledim. Doğrusu onun getireceğini ummuyordum. Yunanistan'dan döneceğini söylemişti. Oradaki gelişmelerden de haberim olmadığı için sürekli postayı gözledim. Bir türlü bir haber çıkmaz. Sonunda yittiğine karar verdim. Şimdiye değin olmamıştı, ama bu kez denk geldi dedim. Bir yandan da sağlık durumunun yolunda gitmediğini düşünüyor, ama aklımdan kovmaya çalışıyordum. Acaba bir haber alabilir miyim diye Almanya'ya, Savaşçı'ya yazayım diye düşünüyordum. Özdemir'e, Ankara'ya yazdım sonunda. En son görüşenlerden birisin, bana bir haber ilet diye. Mektubu postaladıktan bir ya da iki gün sonra, geceleyin bir telefon aldım İnce'den. Ses derinden geliyor, Ankara'dan etti sandım. Anlaşıldı ki İstanbul'daymış, bir arkadaşından ediyormuş. Getirdiklerini muştuladı. Rahat bir soluk aldım.

Ertesi sabah erkenden Kadıköy iskelesinde buluştuk. Çantayı aldım. Birlikte vapura bindik, karşıya geçtik. Benim aklım fikrim senden gelen mektupta, onun aklı fikri oradan getirdiği esriklikte. Neyse yarın kulak onu dinlerken yarım göz senin mektubunu okumaya çalıştım yolculuk boyunca. O gün Adnan'a ve Bülent'e mektuplarını ve şişeleri ilettim. Akşamüstü de isteğin üzre Özdemir'le birlikte Kadıköy'e döndük, karşılıklı birkaç kadeh içtik bir meyhaneye oturup. Oku dediğin yerleri okudum mektubundan.

İnce için ne diyeyim, bilmem ki. Seni biraz üzdüğü ve yorduğu an-

laşılıyor. Yaptığın gözlemlere ve vardığın kanıya katılmamak olanaklı değil. Kendisiyle biraz çokça dolu bir arkadaş. Daha gençliğinde (aşağı yukarı aynı yaştayız) çok daha yerinde durmaz, alıngan bir arkadaştı. Bir kitabını ben yayınladım,[2] oradan biliyorum. Neler çektirdi. Sonunda tüm kitaplarını kendisine verdim de kurtuldum. Uzun süre yolumuz pek karşılaşmadı. Geçen yıl Ankara'da bir imza günü için gittiğimde yeniden bir arada olduk. Yakınlık gösterdi, yemeğe çağırdı bir akşam. Konuştuk. Bulgaristan'a gitmek istediğini söylemiş, ben de sana yazmıştım. Çünkü senin gibi düşünüyorum elbet. Kazanılmak gereğine inanıyorum. Üstelik eski delişmenliği kalmamış göründü. Yalnızdı. Geçimsizliğine borçluydu yalnızlığını. Üstelik TRT'deki tutumu öteden beri kulağımıza çalınmıştı. Onun gibi bir ozanın kolay yetişmeyeceğini bildiğim için yalnızlığını bir ucundan yırtmayı düşündüm. Bilmem başarabildim mi?

Şiir her şeyden önce bir dil sorunuysa, Özdemir'in şu anda vardığı yer, dili büyük içerikli şiirler yazmaya hazır duruma getirdiği söylenebilir. Ama o, ya bunun ayrımında değil, ya başka şeylerle oyalanmayı daha çok seviyor. Artık izlenimlerle mozaikler çizmekten vazgeçmeli, bir bütünü işleyip ortaya çıkaracak büyük soluklu çalışmalara yönelmeli. Kendisine özetle bunları söyledim o akşam buluşmasında. Bir de esrikliğinden çıksın diye, senin kunt düşünceler diye nitelediğin görüş ve gözlemlerimi özetledim. Sarsılmış göründü, hatta kafasını birkaç kez yandaki duvara vurdu. (Sonradan Balkan Yazarlar Toplantısı'na geldi, ama uzun boylu görüşemedik. O yüzden nerelere yöneleceğini, nelere vardığını anlayamadım.)

Özet olarak şunu da söyleyeyim, Özdemir'den bir örgüt adamı olacağını sanmıyorum. O, daha çok Türk şiiri için iyi ve sağlıklı bir yola yöneltilebilir kanımca. Bu da az şey değil. Olanaklar hazırlanarak ve arka çıkılarak. Benmerkezciliğinden uzaklaşması sağlanarak. Sanırım Ankara'da çok dar bir çevrede, daha çok sıkıntılar ve alkolle kuşatılmış yaşıyor. Heyecanını durultmadan, kendi dışındaki dünyaya yöneltmenin bir yolu olmalı.

Gönderdiğimiz her şeyin eline geçtiği anlaşılıyor. *Felsefe Dergisi* özel sayısı olsun, dizide yayınlanan iki roman olsun burada çok olumlu karşılandı. Dergiyi okuyanlar, toplu değerlendirmenin amacına ulaştığını gösteren olumlu şeyler söylüyorlar. Kitapçılarda yaptığım soruşturma, romanlar ikileştikten sonra daha iyi satılıyor izlenimi verdi. İstediğim yazıları daha yazdıramadım. Oktay Akbal, Aziz

[2] Kemal Özer'in Uğrak Kitabevi yayınları arasında yayınladığı Özdemir İnce'nin "Tutanaklar" (1967) kitabı kastediliyor.

Nesin'in daha önceki yazısına gösterdiği tepkiden işkilli. Doğan Hızlan'a *Cumhuriyet*'te yazdırabilirsem etkili olacak. Şimdilerde *Politika* gazetesi yeni bir atılıma hazırlanıyor. Bana da forum köşesinde yazınam için öneri mektubu göndermişler. Sanırım sanat sayfası da yapacaklar. Orada yazı olanakları doğacak.

Kitaplarda gördüğün eksiklikler ve dizgi yanlışları can sıkıcı. İlk kitabın ilk düzeltilerini ben yapmıştım. İkinci düzeltiye Bülent bakmıştı. İkincisine doğrudan Bülent baktı. Ben de birçok dizgi yanlışı gördüm okurken. Daha temiz bir baskı sunamadığımız için üzgünüm. Elde olan ya da olmayan bu yanlışları düzelten yeni baskıların bir an önce yapılmasını dilerim.

Ali'nin Biri için gönderdiğin yazı bendeydi. Bülent bana da haber vermediği için iletemedim bu baskıya. Arka kapakta daha geniş bilgi vermenin yararlı olacağını söylüyor, dinletemiyorum. Bu ay Bülent de oralara yolculanacak. Baş başa bu sorunu da çözseniz iyi olur. Arka kapak yeterince kullanılmıyor çünkü. Oysa okur açısından çok gerekli.

Levçev'in çevirilerini senden mektup beklerken düzenlemiş ve Paruşev'e vermiştim. Olumlu yanıtını alınca kaygılarım giderildi. Paruşev de kitaplasın diye Bülent'e iletmiş. Şimdi Cagarov sırada. Bu ay içinde onu da bitirip vereceğim aynı ellere.

Levçev'in bizim çağrılanma işini üstlenmesi doğrusu çok sevindirici. Daha şimdiden evcek yolculuk düşleri görüyoruz. Eylül ayı bizim için de uygun. Çünkü okul açılmamış, ben de yazın gazetedeki sıkışıklığı atlatmış oluyorum. Adnan Temmuz'da gidecek oralara. Geçen gün ona göre çalışma çizelgesini düzenledik yeniden. Ben onun yerine de çalışacağım, o da Eylül'de aynı şeyi benim için yapacak.

Levçev'e bu çabadan dolayı şimdiden teşekkürlerimi ilet lütfen. Özdemir'e benden söz etmesini, ayrıca mektup yazma isteğini duymasını, kitaplarımı kutlamasını gerçekten duygulandırıcı ve kardeşçe bir ilgi olarak karşılıyorum. Kendisini sevgiyle kucaklarım.

Edebiyat Cephesi'nde 15 Haziran sayısında çeviri şiirlerinden bir sayfa yapacağımızı, benim de şiiri üzerine bir yazı yazacağını haber olarak iletebilirsin. Kitabı çıktığında ilk yazıyı yine ben yazıp yayınlayacağım basında. Bu da böylece malûmu olsun.

Karahüseyin ve Kalçev dergileri getirdi. *Lit-Front* ve Narodna Kultura'daki yazılar için ne kadar sevindiğimi bilemezsin. Eline geçiyorsa göreceksin, *Türkiye Yazıları*'nda da daha yeni bir yazı çıkmıştı. Tatarlı'nınkini ayaküstü Paruşev çevirdi. Seninkini Acaroğlu, Tatarlı'nınkini ve Cambazov'unkini (daktilo edilmişi, daha dergideki gelmedi) Naime hanım aldılar çevirmek üzere. Bugüne kadar okuyama-

dım, elime geçmediler. Hepinize çok teşekkür ediyorum. Bulgaristan'dan dönen gazeteci arkadaş Engin Karadeniz, bir haber yapmış, Ankara'dan gönderdi. Bu hafta içinde *Cumhuriyet*'te kısa haberi yayınlanacak. Hem iki yazının, hem de şiirlerin. Karahüseyin'e burada teşekkür ettim. Gelince Cambazov'la Tatarlı'ya da orada ederim ama sen yine de onları gördüğünde duygularımı, sevincimi ve teşekkürlerimi ilet, olur mu? *Lit-Front*'ta şiirlere gösterilen direnç de bir bakıma kırılmış sayılır. Darısı öteki arkadaşların başına.

Gönderdiğim imzalı kitapların birçoklarının eline geçmediğini Paruşev'e ilettim. Hepsini Elenkov'a bıraktığını söyledi. Onun adamları dağıtsın diye. Demek ki elleri değmedi. Karahüseyin de alamayanlardanmış. Onlara kalırsa dağıtınazlar dedi. Kendisininkini oradan alacak o. Kuzum ağabey, bir yolun düştüğünde, sen de ötekileri bir sor soruştur. Eline geçtiğinden bugüne değin haber alamadığım Pırvanova, Bojilov, Evtimov, Levçev, Kalçev, Daskalov, Karaslavov, Berov, Çeşmeciyeva, Semerciyeva'nınkiler daha fazla gecikmesin.

Kalçev'le görüştük kongre boyunca. Senin, mektupta bildirdiğin gibi, kendisine kitapları anlattığını söyledi. Yazdıklarım için teşekkür etti bana. Kitabın çevrilmesi için çalışacağını da söyledi. Kararlaştırdığımız üzere Aysel Özakın'la tanıştırdım. Aranızda geçen konuşmayı anımsattım. Ona da çeviri için elinden geleni yapacağını bildirdi.

Özakın'dan söz açmışken, onu niye öne sürdüğümü kısaca açıklayayım. Genç yazarlarımız içinde sağlam bir ideolojik yapısı ve donanımı var. Füruzan gibi bağlanan umutları böyle bir yetersizlikle kısa sürede boşa çıkarmaz kanısındayım. Sonra sanatçı olarak da yetkin bir insan. Artist yanı yeterli. Belki en önemlisi şımarıp bir süre sonra bohemleşecek ya da modernist eğilimlere saplanacak biri değil. Alçakgönüllü, sanat dışı destekler ardında koşmaz. Elinden tutulursa aşama yapacak inancındayım. Ünlü birçok yazara tüm bunlardan dolayı onu yeğliyorum.

Karahüseyin'le *Felsefe Dergisi* son sayısından 7 tane gönderdim. TYS'ye ilgili mektubu verdim. Aziz'e bildirdiğin şeyi söylemeye fırsat olmadı. Recebov'un özeti ilgili arkadaşça teşekkürle karşılandı. Şimdi o özeti bir dergide yayınlayacağız. Senin "TIR Kamyonu" öykün *Edebiyat Cephesi*'nin 1 Haziran sayısında basıldı. "Eşeklik" öyküsünü de *Felsefe Dergisi* çıkacak ilk sayısında basıyor. Düzeltilmiş biçimini Afşar'a ilettim. Gönderdiğin son şiirleri dağıtmadım. Onları da istediğin düzenle yayınlatmaya çalışacağım. Mektubumu burada kesiyorum. Yarın Demirtaş'a vereceğim. Çarşambaya uçacaklar oraya. Sonra da Bülent gidecek. Onunla da ayrıca mektup göndereceğim.

Bir an önce kavuşma dileği ve özlemle kucaklarım.

7

İstanbul, 20 Haziran 1979

Sevgili ağabey,

6 Mayıs'ta yazmaya başladığın 16 sayfalık mektubunu Habora görünce şöyle demişti: Bu mektubu ver de dizdirelim, iki formalık kitap olarak yayınlayalım. Demirtaş'la gönderdiğin tek sayfalık mektubunu alınca bu söz aklıma geldi ister istemez.

Önce kısaca bunaltılarımızdan söz edeyim. Haziran'ın ikinci yarısında sıcaklar bastırdı. Derece olarak belki o kadar yüksek değil, ama havadaki su buharı o kadar yüksek ki soluk alabilmek bir sorun. Su içinde mi dolaşıyoruz belli değil. Bilinç bir gelip bir gidiyor. Birden bastırdığı için vücut önlem de alamamış daha. Ne yapacağımızı bilemez duruma düştük günlerdir. Dün akşamdan beri kuzey rüzgârı çıktı da birbuçuk gündür biraz kendimize geldik. Geçen yıl aynı sıcakları Elen buradayken görmüştük. Kızcağızı burada konuklatırken hep bir eksiklik duygusu kaldı bende. Sanki tam bilincine varamadım bir şeylerin. Her neyse, yaşadığımız ikinci bunaltı ekonomik. Bugün vapurda bir arkadaş çok güzel bir benzetme yaptı. Evde devalüasyon diye biri dolaşıyor, dedi, sık sık çarpışıyoruz odadan odaya geçerken. Gerçekten öyle. Fiyatların yükselişini gözle izlemek bile olanaklı değil artık. Etikete bakarken gözüne bir şey kaçsa da kırpsan, açtığında fiyatın değiştiğini görebilirsin. Her şey öylesine hızla değişiyor. Yalnız eline geçen para değişmiyor. Hep öyleydi ama bugünlerdeki kadar hiçbir zaman olmamıştı. Yazarlığı, sanatçılığı da etkiliyor bu durum. Şöyle ki, para getirmeyen bir şey yazmak istemiyorsun. Zorunlu kalıyorsun buna. Ağız tadıyla şiir yazamadığımı düşünüyorum da bir nedeni de enflasyon/devalüasyon sarmalı diyorum.

Buradan sözü *Edebiyat Cephesi*'ne getireceğim. Sana yakınmış Demirtaş, yardım etmiyor diye. Doğrusu bir nedeni, yukarıda andığım ekonomik durum. Para alabileceğim yazıları öne alıyorum. İkincisi, dergide uyguladığı tutarsız yönetim. Şiirlere yardımcı olmamı istedi gerçekten. Ama amatörlerden gelenlere yanıt yazmamı istedi, bir. İkincisi, kendi uzun boylu düşünmeden, her önüne gelenden şiir almayı sürdürdü. Gördüğün gibi tutarsız bir örnekler toplamı çıktı ortaya. Bundan vazgeçeceğini, bildiğinden şaşacağını sanmıyorum. Son olarak paniğe kapılmıştı. Hasan Karahüseyin'den gelen Botev çevirilerini nasıl basacağım diye. Geri çevirmesini önerdim, ama kimbilir ne sözler vermiştir, kolay kolay dönemez. Yalnız şiirlerde mi böyle, hiç kimseye danışmadan bir de baktık ki Rauf Mutluay'a açmış

arka sayfayı. Niye yaptın, dedim. Herkes yazmasını istiyordu, dedi. Kim istiyordu? Behçet Necatigil. Bizim ne ilgimiz var Necatigil'le, Mutluay'la? Dinletemedik, çünkü söz vermiş, buyur etmiş bir kez. Gördüğün gibi, bütün bunlar bana rahatsızlık veriyor. Daha fazlasına elim gitmiyor.

Demirtaş da Aziz Nesin'le ilgili konuşmayı aktardı. Aziz, buraya döndükten sonra sıcağı sıcağına yönetim kurulu toplantısına da getirmiş bu sorunu. Kim duyuruyor benim konuşmalarımı diye kuruldaki üyelere çatmış. Özellikle de Kurdakul'a bakarak sormuş. Benim Fahri'yle yazışmam yok, demiş Şükran da. İnönü'nün bir sözü vardı, DP'liler için: Suçluların telâşı içindesiniz!

Aziz de bir telâş içinde, çünkü ne söylediğini biliyor. Bunu örtbas etmek için, baskın gelmeye çalışıyor. Duyan yalnız ben değilim, genel kurulda bulunan en az 200 kişi duydu. Ayrıca konuşmalar baştan sona banda alındığı için şu anda somut belge de var elde. (Kendi kulağımla tanık olduğum nice şeyi zamanla değiştirdiğini de gördüm ayrıca). Şimdi bantların yazıya çevrilip yayınlanmasını istemiş. Bir kez daha göreceğiz o vakit, neler dediğini. Bana sorarsa bir gün, sen mi yazdın diye. Elbet çekinecek değilim. Sözlerinin hesabını vermekten kaçınmaması gerektiğini de söyleyeceğim. Gizlemeye, değiştirmeye çalışan kendisi.

İşte biz bunun kavgasını verirken, haksızlığı örtü altından çıkarmaya çalışırken, Demirtaş gidip sana bana olmadık eleştiriler yöneltmiş, özünde bireyci sanatın savunucusu Mutluay'ı dergisine buyur ediyor. Yok böyle şey. Ondan sonra da gözü kapalı yardımcı olacağız kendisine. Niye?

Habora'yla görüşeceğiniz için yayınlarla ilgili bir şey yazmayacağım. Şu kadarını söyleyeyim, *Kardeş Evi*, bütün olumsuz koşullara karşın, satılıyor. Duyurunun en sağlamıyla, okundukça ağızdan ağıza duyurulduğunu söyleyebiliriz onun için. Dizi geliştikçe çıkan kitapların birbirini sürükleyeceğini, Türkiyeli okur önünde gerekli yeri alacağını biliyorun. Alttan akan ırmaklar gibi.

Levçev çevirileri Habora'ya ulaştı. O da sevmiş Levçev'in şiirlerini. Şimdi Cagarov'da sıra. İkisini birden basmak istiyor. Güzün gelişimde onları kendi elimle getirebilsem ne güzel olurdu! Olanaklar o güne değin elverir mi, bilinmez.

Güz çağrısı şimdiden evcek hepimizi sardı. Hatta Simge, geçenlerde bir gece düş görmüş. Sofya'da Elen'le ve Günseli'yle birlikte, bir evde. Ben niye yoktum dedim. Sen herhalde Fahri beyle baş başa görüşmeye gitmiştin dedi.

Bunaltılarımızdan baş aldıkça, akşamüstü balkona oturunca, rakı

da açmışsak, başlıyor konuşulmaya gezide neler yapacağımız, kimlerle konuşacağımız. Günün umulmadık bir yerinde de yoklamaya başladı ara ara. Yolda yürürken, bir yerde otururken, hatta biriyle konuşurken. Bakıyorum seninleyim, bildiğim bir dekor içinde. Bakıyorum o ânı yaşıyorum, yeniden karşılaşacağımız o ışıltılı ânı. Sarmaşmak için sabırsızlandığım, yolculuğun geçmek bilmez son saatleri canlanıyor belleğimde. Yorgun olmamalısın diyor, durgun olmamalısın diyor bir ses. Büyük bir şölen gibi geliyor yaşayacağımız. Küçük bir an gibi geliyor. Şimdiye değin açılmamış konuların açıldığı.

Recebov için geçen mektupta göndereceğimi bildirdiğim kitabı bu kez gönderiyorum. Bir de Elen'in istediği polis romanlarını.

Acaroğlu, senin tanıtma yazını çevirip getirdi. Benim için çok değer verdiğim bir belge. Baştan aşağı okşayıcı ya, önsözden aldığın "elbet dadanmış zararlılar olacak" sözlerini belirtmen gönendirdi beni. Sağolasın.

Mektuplarını bekliyorum. Habora'nın getireceği haberlerini. Özlemle. Sevgiyle. Hepimizden hepinize selâm.

Dostlara sevgiler, selâmlar.

8

21 Haziran 1979

Ağabey,

Dün yazmıştım sana, bugün Habora'ya iletecektim. Çünkü görüşmeyecektik bir daha onunla. Ama şimdi bir olanak çıktı, yarın da görüşeceğiz. Bundan yararlanarak bu satırları yazıyorum.

Habora'ya bu mektupla birlikte sana ulaştırması dileğiyle verdiklerimi döküp sayayım. Kitaplar: Polis romanları Elen'e, Hilmi Ziya Ülken'in kitabı Recebov'a, *Dünyada ve Türkiye'de Gençlik* kitaplarından birini sen alakoy, ötekini (imzalı olanı) Elen'e aktar, o da Emilia Slavkova'ya[3] iletsin.

Bu kitapla ilgili, daha doğrusu yazarlarından biriyle ilgili senden ricam olacak. Bakınca anlayacaksın, kitabın yazarları, benim yakından tanıdığım iki genç ve değerli araştırmacı. Kendi kendilerini yetiştirmişler ve dişe diş bir bilimsel kavga içindeler. Akademik kariyere sırt çevirerek de iş yapılabileceğini herkese gösterdiler ve Yunus Nadi

[3] *Emilia Slavkova*: Türkiye üzerine çalışmalar yapan bir araştırmacı. 1990'dan sonra diplomat olarak da Türkiye'de görev yaptı.

Armağanı'nı kazanarak da kendilerini kabul ettirdiler. Türkiye'de gençliğin goşist eğilimlere sapmasını önlemeyi amaçlıyorlardı, çalışmalarıyla bu amacı gerçekleştirme gücünü ortaya koydular. Köklü ve yoksunlukları göğüsleyerek üstesinden gelinmiş bir çalışma ürünü eldeki yapıt. Örnek bir uyum içinde, devrimci bir yaşantı sürdürüyorlar. Durmadan çalışıyorlar. Ne kadar destekleyebilirsek o kadar desteklemeliyiz onları. Ben aradan çekileyim, sen kendin bak yapıtlarına, en iyisi. Demek istediğimi, onların yapıtı, kuşkum yok, daha iyi anlatacak.

Şimdi bu arkadaşların kadını, yani Fulya Gürses, yeni bir çalışma içinde. Bu kez konusu "Dünyada ve Türkiye'de Çocuk". Unicef'in İstanbul'da düzenlediği bir sempozyumda "Türkiye Toplumunda Çocuk" adlı incelemesini sundu bildiri olarak. İşte bu arkadaşın, gerek hazırladığı yeni çalışmayla ilgili, gerek eldeki yapıtın geliştirilmesiyle ilgili bir tasarımı var. Ağustosun 15'iyle 25'i arasında Sofya'da yapılacak Uluslararası Çocuk Asamblesi'ni izlemek istiyor.

Turist olarak döviz alıp yola çıkacak. Harcamalarını kendi yapacak. Ricam şu: Bu arkadaşa orada bulunduğu sürede sen ve Elen yardımcı olabilir misiniz? Paylaşılırsa hafifler düşüncesiyle Emilia Slavkova'yı da düşündüm. Söz konusu asamble, yalnız çağrılıların izleyeceği bir toplantı mı, yoksa isteyene açık mı bilmiyoruz. Açıksa daha kolay, değilse izleme olanağı sağlanabilir mi? İzlemesine dil açısından yardımcı olabilir misiniz?

Kitapta göreceksin, konuların kapsamına Bulgaristan da giriyor. Gençlik örgütlerini, çocuk örgütlerini görüp tanımak, onlarla ve onların yayınlarıyla ilişki kurmak, araştırmalara canlı boyutlar kazandırması açısından yararlı. Bunun için olanaklar sağlanabilir mi?

Kitabı gözden geçirdikten sonra, Sofia Pres gibi, Balkan Enstitüsü gibi, ne bileyim başka ilgili kuruluşlar gibi yerlere bir tanıtma yapabilirsin belki. Recebov gibi, Baklacı gibi dostlar bir ucundan tutarlarsa çok sevinirim.

Aynı ricayı Elen'e ve Emilia'ya da yazıyorum. Onlar da kalması için az giderli bir otel ya da pansiyon bulurlar umarım.

Bülent'e bugün bu yazdıklarımı söyleyince Berov'un da sözünü etti. Piyonerler Sarayı'ndan, Sofya Gençlik Evi'nden vb. söz açtı. O da orada bulunduğu süre içinde ilgilenecek. Elbirliğiyle bir şeyler yaparsanız ne iyi olur.

Bugün Ö. F. Toprak gazeteye uğramıştı. *Kardeş Evi*'ni ilgiyle okumakta olduğunu, yazı yazmak istediğini söyledi. Ben de yazarsan iyi olur, dedim. Selâmları var.

Senin son gönderdiğin şiirlerden birkaçını Ankara'da bir dergiye

gönderdim. Temmuz sayısında çıkacağını umuyorum. (Kampuçiya sözcüğünü burada kullanılmıyor diye Kamboçya yaptım, herhalde bir sakıncası yoktur).

Dora ile bir araya gelmiyoruz pek. Altan'ın ölüm yıldönümünde evlendiğini duydum. Olağanı da budur belki, ama gel de içime anlat. Kendi denetimim dışında, uzaktan uzağa bir kırıklık, belki de kopukluk yarattı. Ne yapayım, elimde değil. İsoket ilâçlarını bulursam yarın ben alır, Bülent'e veririm. Fotoğraflar içinse bir karşılaşmamızı bekleyeceğim artık. Doğrudan aramak içimden gelmiyor.

A. Kadir, Bulgar ve Arnavut şiirini içeren kitabını basımevine verdi. Kendisini Paruşev'le de tanıştırdım. Onu da bir denk getirip çağrılasalar ne iyi olur. Vaptsarov'u anına törenlerine çok yakışırdı örneğin. Kitap güzün yayınlanacak. Herhalde en azından o zaman ilgi gösterirler. Çünkü gerçekten kapsamlı ve başarılı bir yapıt ortaya çıkacak.

Bizim kitap için yayınladığın, Tatarlı'nın, Cambazov'un yayınladığı yazılardan sonra, kulağıma bir de Kiril-Metodi nişanı vermek istedikleri çalındı. Paruşev buradan öneride bulunduklarını, Yazarlar Birliği'nin de öneriyi benimsediğini çıtlatmıştı. Demirtaş'a da Elenkov söylemiş. Senin kulağına da böyle bir şey çalındı mı? Sen geçen mektubunda, *Felsefe Dergisi*'ni alınca bu kadarı da fazla dediğini yazmıştın hani. Ben de öyle mi söyleyeceğim, nedir!

Yeniden kucaklıyorum özlemle.

9

İstanbul, 11 Temmuz 1979

Sevgili ağabey,

Dora'yla gönderdiğin mektubu ancak bu sabah aldım. O döndüğü zaman telefonla beni aramış. 23-30 Haziran arası bir hafta Avşa adasına gitmiştik evcek, dinlenmek için. Dönüşte telefonla buldu beni. Sağlık haberlerini, gezi izlenimlerini kısaca duyurdu. Mektup olduğunu, nasıl ileteceğini sordu. Ben de Temmuz'un 23'üne dek izinliyim, evden çıkmayı pek istemiyorum. Postaya vermesini söyledim. Bir haftadır bekliyorduk, ha bugün ha yarın diye. Bir türlü gelmedi. Artık umudu kestim. İlk kez yitiyor mektup, işe bak, oradan gelirken bunca zamandır yitmedi de, buradan postalanınca yitti, diyordum. Birkaç gündür de telefonla Dora'yı bulmaya çalıştım, elime geçmediğini bildirmek üzere. Bu sabah, Günseli ve Simge'yle yakında bir

kıyıdan denize girmek için evden çıkmıştık. Postacıyla yolda karşılaştık. Mektubun elindeydi. Demek ki benimle konuştuktan çok sonra atılmış Dora mektubu. Her neyse, elime geçti ya.. Yol üstü, hemen zarfı yırtıp okumaya başladım. Nasıl beklediğimi bildiklerinden Günseli'yle Simge de bir yandan yardımcı oldular okuya okuya durağa gidebilmem için.

Deniz kıyısında, kumların üzerinde, hem Niyazi Hüseyin'in şiirlerini okudum onlara, hem mektubun ayrıntılarını konuştuk. Yapacağımız gezinin düşleri bir kez daha sardı üçümüzü de. Sırtüstü yatıp göğe doğru konuştuk nasıl özlem gidereceğimizi. Sen gözlüğünü çıkar da kucaklaşalım diye yazmışsın. Simge, niye gözlüğünü çıkarmanı istiyor diye sordu. Bilmiyor ki daha, gözlerden öpmenin yalnızca mektuplarda kalmayacağını, kucaklaşmanın gözlük düşürecek kadar hareketli olabileceğini. Yanıma *Felsefe Dergisi*'nin son sayısını almıştım. Bir de onlara senin "Eşeklik" öykünü okuyuverdim oracıkta. Yazarını bildirmedim önce. Günseli, dilin güzelliğinden anlayıverdi. Simge'nin tanıması için daha çok okuması gerek senin öykülerini. Birden yeni kuşağı düşündüm. İmza günlerinde, okurlarla karşılaştığım çeşitli yerlerde edindiğim izlenim o ki dört-beş yılda bir yeni okur kuşağı geliyor gündeme. Ve her şeyi yeni baştan anlatmak gerekiyor. Dergiler bunun için önemli. Yazarları bile yeniden tanıtmak gerekiyor. Eskiye oranla, lise edebiyat dersleri olsun, yardımcı kitaplar olsun değişik yazılıyor. Sana yazan Esen Yel gibi öğretmenler başka türlü davranıyorlar artık. Yine de edebiyat okurluğuna gelen yeni kuşakları göz önünde bulundurması gerek dergicilerin. Sözü yine Demirtaş'a getireceğim, eline geçen dergi olanağını bu açıdan kullanmalı her şeyden önce. Çünkü bugün dergi çıkarmak eskiye oranla çok zor.

"Eşeklik" öykünü hepimiz sevdik. Belki zamanı ve yeri değil ama burada öyküler üzerine ileri geri bir iki söz etmek isterim. "TIR Kamyonu" türünden öykülerini doğrusu sevemiyorum. Nasıl diyeyim, o tür öykülerde "inandırıcı" olmayan bir şey var. Kurmaca yanı ağır basıyor. *Diriler Mezarlığı* kitabında çok daha açık görünüyordu bu. Eski öykülerden birkaçı da alınmıştı o kitaba. Yeni öykülerde, örneğin yanılmıyorsam ilk öyküde, konuşmamak için dilini koparan devrimci anlatılır, o öyküyle bir "Devrek" öyküsünü yan yana koyduğumuz zaman, dediğim daha iyi anlaşılır. "Devrek" öyküsünü yıllar öncesinden bildiğim, belki de birkaç kez okuduğum halde, öyle bir şey var ki doluksatıyor insanı. Yüreği cam gibi çizmeli diyorsun ya, işte "Devrek"te gerçekleşiyor bu amaç. Ama ne dilini koparan devrimcide, ne "TIR Kamyonu"nda anlatılan çok daha dramatik olduğu

halde o etkiyi yapmıyor. Kurmaca olduğunu düşünüyoruz hep. Olmaz ını öyle olaylar, olur. Aklımız kabul ediyor bunu, ama yüreğimize işlemiyor yazık ki. Oysa "Eşeklik" öyküsü ne kadar kıvamında. Yüreği çizmiyor belki. Ama okuru teslim alıyor daha başından. Usul usul götürüyor yanı sıra. İnsancıl bildiri olsun, sonra sonra kendini duyuran dramatiklik olsun, acıtmadan çiziyor okurun duyarlığını.

Denizden dönünce, o öykünün tuzu da kalmış dilimde, oturup balkona bir güzel rakı içtik seni anarak ve de kutlayarak.

Mektubun yanı başımda. Yazdıktan hemen sonra, Bülent'in götürdüğü mektubunu almış olmalısın. Onunla göndereceğin taze haberleri yakında okuyacağımı düşünüyor ve ayın onbeşini bekliyorum. Yine de ikisine bir değil, bu mektuba ayrı yazmak için oturdum masanın başına. O gelince, kaldığı yerden sürdüreceğim yazmayı.

Yukarıda dediğim gibi izindeyim. Avşa'ya bir haftalığına kaçamak yapmıştık. Denizlenip döndük ay başında oradan. 23 Temmuz'a dek evdeyim şimdi. Birkaç saatliğine deniz kaçamakları ve zorunlu inişler dışında, evde çalışmaktayım. Bir döküm yaptım işe başlarken. Onaltı irili ufaklı tasarı çıktı karşıma. Hangisini içim çekerse ona çalışıyorum. Görünüşe göre hiçbiri bütünlenmeyecek izin sonunda. Çocuk öyküleri yazıyordum, belki onlar bir kitap oluşturur. Cagarov'un şiirleri de vardı tasarılar arasında. Onlara da biraz çalıştım. Ölçülü uyaklı olanlara hiç dokunmadım. Ötekilere de, Levçev oranında olmayan, küçük el atmalar sözkonusu şimdilik. İlk okuyuşta Cagarov'un ozan kimliği beni sarmamıştı pek. Uğraşmaya başlayınca değişiyor kanım. Ölçülü uyaklılar değil ama küçük öykülemelerle belirlenen şiirlerinden tad alıyorum yavaş yavaş. "Eskiden Polis Karakolu Olan Çocuk Yuvasında" şiiri örneğin. Bu tür öyküleme şiirleri Slavlarda epey eski bir geleneğe dayanıyor anladığıma göre. Belli bir ustalıkları var. Bizim şiirde eksiktir bu tür örnekler. Nâzım dışında. Bir de sende gördüm daha çok. Oysa olmalı değil mi? Son kitaptan sonra yaptığım tasarıda ben de yönelmeyi seçtim bu türe. Çalışmalarım var. Bir kitap tasarlıyorum bundan sonrası için. Uzun ve öykülemeli şiirler olacak. Ama daha önce bir başka tasarı var tezgâhta. *Oğulları Öldürülen Analar*'ı yazıyorum. Yazıyorum deyişim kağıt üstünde değil daha. Kafamın içinde. Ama bilgilenmek ve belgelenmek aşamasına girdim. Aslında geç bile kaldım. Bu yıl sonuna değin bu kitabı yayınlamalıydım. Umut tükenmez.

Bu arada sana yazmayı geciktirdiğim bir girişimden söz etmeliyim. Nurer OK yayınlarını canlandırma kararı aldı bir süre önce. Şiir dizisini benim üstlenmemi ve yönetmemi istedi. Epeyce düşündükten sonra kabul ettim. İzine çıkmadan önce sözleşme yaptık. İlk ağızda

okullara yardımcı kitaplara yönelmek istiyor. Onun için iki büyük tasarı yaptık şiir dalında. *Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri* ve *Başlangıcından Bugüne Dünya Şiiri* adlı iki kocaman antoloji yayınlayacağız. Biri ilk hesaplara göre 17 cilt, öteki 10-12 cilt. Her cilt 320 sayfa. Onların bölünülemesini yaptım bu ara. İlk cildin işbölümünü düzenleyip dağıttım. Ekim başında yayın başlayacak. Her şey yolunda giderse. *Dünya Şiiri*'nin ilk cildinde Bulgaristan'a yer vermek istiyorum. Tasarladığıma göre Sovyetler dışında öteki sosyalist ülkeler ilk ciltlerde yer alacak. Yeni çevirilerden çok, çıkanlardan toplayacağız. Ama eksikler var ve de düzeysizler var, onları çevirmek sözkonusu. Ayrılan ücreti çeviri başına pay etmekten yanayım. Kimin kaç sayfa çevirisi varsa o kadar alacak. Başlangıcından dediğimize göre, Bulgar şiirinin 20. yüzyıla kadarki döneminden örnekler de sunmalıyız. Hepsi toplam 20 ozan olabilir mi, ne dersin? Böyle bir 20 hazırlansa kimler girer? Bir taslak yaparsan iyi olur. Ne yazık ki daha geniş tutamayız sanırım.

Şimdi mektubundaki birkaç noktaya değinilerime geçeyim.

Dora'yla görüşmenize sevindim. Üzerimden bir yükü almış gibi de hafifledim. Nedenini geçen mektupta yazmıştım.

Kiril ve Metodi için girişimde bulunduğunuz için sağol diyorum hepinize, öneri ve çalışmada bulunanlara. Üstünde hiç düşünmediğim bir konu böylesi onurlandırılma. Seyirci kalmıştım hep, başkalarını duydukça. Demek ki oturup düşünmeliyim artık ne anlama geldiğini ve nasıl bir değer biçmem gerektiğini.

Ülken'in kitabını Bülent'le göndermiştim. Öteki kitabı da araştırıp Adnan'la göndermeye çalışacağım. Geo Donev'in aradıklarına da kente inince bakacağım.

Elenkov'a teşekkür ediyorum. Geçen mektuplardan birinde bildirdiğin "Köprü" şiirini bulursan yine gönder, bekliyorum.[4] Belki burada birileriyle çevirmeye çalışırız. Elenkov'la yapacağınız çeviri çalışması burada yayınlanmak için herhalde. Ne olduğunu daha açık yazar mısın?

Levçev'le görüşmenizin sonucunu bekliyorum. Çağrının bir an önce gelmesinde pasaport işlemleri bakımından yarar var. Vize anlaşması bugün imzalandı. Ayrıntısını öğrenmedim daha, bilmiyorum bizi de kapsıyor mu? Çağrılı olanları yani. Ama Ağustos başında çağrıyı alırsam Eylül'e dek ancak işlemleri bitiririm. Oldukça geniş bir hazırlık da sözkonusu, bu işlemlerin yanı sıra. Üstelik Adnan'ın yerine çalışacağım için vaktim de az olacak.

---

[4] İstanbul Boğaz Köprüsü'nden yola çıkılarak yazılmış olan şiir.

Levçev'in *Edebiyat Cephesi*'nde yayını gecikti. Benden dolayı değil. Demirtaş Bulgaristan'a ilişkin çok yazı bulunmayacak bir sayı olsun dedi. Onu bekliyoruz. Her sayıda hem yer veriyor, hem tedirgin bu tür yazıların çokça görünmesinden. Rahatsızlığı dergicilik açısından.

Aysel için düşünceniz yerinde. Gelecek yıla kalması elverir. Kitabın çevrilmesi, genel olarak Aysel'in yazarlığı konusunda ne düşündüğünü geçen mektubumda yazmıştım.

Oralı arkadaşların (Karahüseyin Demirtaş'a ne bıraktı bilmiyorum) şiirleri için elden geleni yapmamız olağan. İlke olarak belirlediklerine gelince, Bulgaristan Türkleri diye ayrı sunulmayı bir edebiyatı ikiye bölmek, birini ötekinden daha az önemsemek olarak niteliyorlarsa duyarlı davranmalarını anlarım, giderek hoşuma da gider. Ama onları yayınlarken ille Bulgar şiirini topluca sunma zorunda bırakılmak, ne kerte gerçekçi olur, onu bilemem. Hangi dergiye sürekli Bulgar şiirine topluca yer vermesini önerebiliriz ve yılda kaç kez? Oysa benim anladığım, oralı arkadaşların şiirlerini buradaki dergilerde ne denli çok yayınlarsak o denli iyi olur. Hem onların gelişmesi açısından, hem bizim dünyada neler olup bitiyora daha çok yer vermemiz bakımından.

Yeri gelmişken, kendi payıma, kafamdaki birkaç sorunu ve kanıyı aktarmak isterim, giderek tartışmak isterim. Yugoslavya'ya yaptığım gezide oralı Türk ozanlara da açmıştım aynı konuyu. Bir şiire yaklaşırken onun hangi ülkede, hangi koşullarda yazıldığına bakar insan. Hangi toplumun, hangi kesiminden söz açıyor. Özeti çağını, toplumunu vermeli bir şiir. Ayakları yere basıyorsa. Oysa Yugoslavya'daki arkadaşların yapıtlarından bu anlaşılmıyordu. Zamanın ve toplumun koşullarından soyutlanmış bir duygulanım ürünüydü çoğu. Bir bölüğü de sözcük oyunlarına bulanmıştı. Burada önemli olan, kendilerini ve toplumlarını gerçekçi bir yaklaşımla yansıtma yönteminden yoksun oluşları mı doğuruyordu bu sonucu, yoksa birtakım siyasal zorunluklar, giderek kısıtlamalar mı etken oluyordu? Konuşmamızdan, ikinci olasılığın geçerli olmadığını anladım.

Niyazi Hüseyin'in şiirlerini okuyunca (ötekileri daha görmedim, elbet onları da okuyunca) kafama takılan yine aynı soru. Erken mi davranıyorum bilmem, ama Niyazi Hüseyin'in yazdıklarından da çağını ve toplumunu kavrayamıyorum. Onun için de aynı olasılıklar sözkonusu. Birtakım zorunluklar mı, yoksa yöntem eksikliği mi etken?

17 Temmuz

Dün yine bir şölen gibiydi bizler için. Önceki akşam, gelip gelme-

diğini anlamak için Bülent'in evine telefon etmiştim. Ayın 13'ünde döndüklerini öğrenmiş, biraz oradan buradan konuşmuştum. Ama buluşma dün sabaha kalmıştı. Dün kente indim erkenden. Yayınevinde değil de *Edebiyat Cephesi*'nde, Demirtaş'ın yanında buluştuk. Muzaffer Buyrukçu da vardı, uzun zamandır görmediğim. Üç de Bulgaristan göçmeni Türk delikanlısı. Dergiyi basan, aynı zamanda sahipliğini üstlenen basımevci de Azerbaycan'dan yıllar önce göç etmiş bir Azeri. Bana Tevfik Melikov'un[5] yolladığı bir şişe Rus vodkası da vardı odanın içinde. Düşünebiliyor musun oradaki havayı? Buyrukçu seni sordu, anlattım bildiğimce. Selâmları var. Epeyce söz edildi oradan buradan. Sonra Demirtaş'la ben, onlardan ayrılıp Bülent'in ardına düştük. Ha, hep birlikte yürürken Nurer'in dükkânından da şöyle bir, tek sıra halinde gelip geçtik. Onun da selâmlarını alarak. Sonra üçümüz yayınevine kapağı attık. Hep sen bizi orada bekliyormuşsun gibi bir duygu. Sen yoktun, ama senin elinden çıkmış mektuplar, elini değdirdiğin konular vardı. Söyleşi başladı. Demirtaş çok kalamadı ama biz ikimiz epeyce harmanladık Bülent'in gezi izlenimlerini. Levçev'in verdiği yemekte sen yokmuşsun. Bülent aktardı konuşmaları oradan buradan. İlk ağızda Fulya'nın çağrılanınasını da Levçev'in üstlenmesi (senin deyimini kullanayım) beni mutludan mutlu etti. Elen'in hastalık geçirmesi, mektup yazamaması, sezinlediğim kadarıyla sorunları olması da o kadar üzdü. Hem uzasın istedim Bülent'le söyleşimiz, hem tedirgin oldum. Ağzında çöple dönen kuşlar gibi duyarım böyle günlerde kendimi. Evde haber beklediklerini düşünür, çabuklaştırmaya çalışırım işlerimi bir yandan. Yine öyle oldu. Erdal'a uğradım. Senin kahramanı çocuk olan öykülerinle ilgili Rusya'daki serüvenini okuyunca esinlenmiştim, Erdal'ın çocuk kitapları arasında benzeri bir seçme yayınlansın diyecektim. Hem Erdal'a, hem sana. Erdal'a önerdim, kabul etti. Seve seve basarım dedi. Şimdi de sana öneriyorum. İstersen Adnan'la öyküleri konuşurken bunu da kotarın. Yani kahramanı çocuk olan öykülerinden bir seçme düzenleyin. Bülent'in bu işe bir diyeceği olmaz sanırım. Yine de onunla da konuşuruz elbet. Adnan'la telefonlaştık. Çağrı, yazdığın gibi değil, gelmiş bile. Ayın yirmisinde yolculanıyorlar. Bu mektubu da yarın ona yetiştireceğim. Dora'yla da telefonlaştık. İstenen kitapları sağlamış. Verecek Adnan'a. Akşam eve döndüğümde gerçekten bir şölen kıvamını almıştı her şey ve gerçekten yolumu gözlüyorlardı. Gönderdiklerinizi ortaya döktük. Onları da

[5] *Tevfik Melikov*: Moskova'da yaşayan ve Türk edebiyatı üzerine çalışmalarıyla tanınan, Azeri asıllı Türkolog.

kavradı her şey. Bademn kokulu kiraz rakısı, konyak, Levçev'in paketi, satırlar, sözler, Bülent'in izlenimlerinden teleklerime takılıp da eve kadar benimle gelenler. Hep birlikte balkonda akşam yemeğine oturduk. Yemeğini yedinse de ne yapalım, bizimle bir kez daha yedin. İçkini içtinse de birkaç kadeh bizimle devirdin dün akşam. Gece onbirlere kadar sürdü oradan buradan söyleşmemiz.

Bu sabah Fulya'nın kocasına telefon ettim, muştuyu vermek için. Senin deyiminle yerden göğe duacılar. Teşekkür ediyorlar, ben de onlara kendi teşekkürlerimi katıyorum. Çağrılarına işlerinin vakit aldığını ve zamanın da kısa olduğunu bildiğimden öyle önerilerde bulunmuştum. Yoksa elbet en iyisi, uygunu bu. Şimdi Paruşev'e de telefon edip bilgi vereceğim. Fulya'yı onlar tanımazlar. Çağrısı gelince bana bildirsin.

Dün senin şiirlerini temize çekmiş, yanıma almıştım. Bir kümeyi, *Edebiyat Cephesi* için Demirtaş'a aktardım. *Sanat Emeği* için olanları da yanıma almıştım. Ama Ataol'u göremediğim için veremedim. Bu arada yaptığın düzeltme, "aydınlıkçı" sözcüğünün çağrışımı bakımından yerinde olmuş. İlk okuyuşta benim de dikkatimi çekmişti. Özellikle *Sanat Emeği*, o sözcükle yayınlamayı istemeyebilirdi. "İlerilikçi" önerini düşündüm, pek uygun görünmedi. "İlerici" demek, sözcük olarak daha uygun. Ama anlam bakımından tutmuyor dersen, başka bir sözcük düşünelim.

"Kampuçiya Raporu" (Ben Kamboçya Raporu yaptım adını, Kampuçiya denmiyor burada) ile "Demedi Demeyin Sonra" şiirlerini, ben daha önce Ankara'da bir dergiye göndermiştim. Ağustos sayısında basılmasını bekliyorum.

Hikmet Altınkaynak (sana sorular göndermişti, anımsarsın) onbeş günlük bir eleştiri dergisi çıkarıyor. Onun ilk sayısına benden bir yazı istemişti. "Fahri Erdinç'i Okumaya Başlarken" başlıklı ve senin toplu basıma ilgiyi yöneltmeye yol açacak bir yazı yazdım. Epeyce de özendim. Bakalım ne diyeceksin?

Her iki dergiyi de Fulya ile gönderme olanağı bulacağım sanıyorum.

Levçev'in gönderdiği armalık ve gösterdiği dostça yakınlık, bizi zaten düşündüğümüz, oraya yolculanırken eli boş gitmeme tasarısında daha bir titiz davranmaya yöneltiyor. Vakit var elbet, ama ucundan kıyısından bir hazırlığı başlatmak istiyoruz. Levçev'i ve ailesini göz önünde bulundurup elbet neyin yakışık düşeceğini bizden daha iyi kararlaştıracak ve öneride bulunabilecek durumdasın. Bize bu konuda bir iki öneri getirirsen doğrusu sevineceğiz. Adnan'la yollayacağın mektup bu konuya da ışık tutsa biraz, ne iyi olur.

Levçev'e belki en anlamlı armağan, kitabını yayınlanmış olarak

sunmak. Ama hem benim elimde değil bu, hem koşullar Bülent'i epeyce zorluyor. *Edebiyat Cephesi*'nde, bu arada başka dergilerde yapacağımız yayın onu okşasa da, kitabın yerini tutamaz. Yine de kitap çıkmadan yapılacak bu tür yayınların ozanı tanıtma bakımından kitap satışına da yararlı olacağı kanısındayım ve başka olanaklar yaratıp şiirlerden kimisini de yayınlamak istiyorum öteki dergilerde.

Geldik en zorlu satırlara. Evet, A. Kadir'le bu sabah telefonla konuştum. O beni aramıştı, söz arasında sözkonusu kitabın dizildiğini bildirince, ben de araya girip dilim döndüğünce ve uygun bir dille anlattım. Ne yazık ki kabul etmedi. Giderek siyasal uyuşmazlıkları ortadan kaldırmakta edebiyata görevler düşerken tersini yapmanın, edebiyatın yakınlaştırıcılığına siyasal nedenler yüzünden sırt dönmenin kendisi için olanaklı bulunmadığını söyledi. İki ülkenin bir cilt içinde sunulmasının hiçbir art düşünceyle olmadığını, aslında dizinin üçüncü cildinde beş Balkan ülkesine yer vermeyi tasarladığını, her ülkeye daha çok yer vermek için sonradan bu cildi ikiye böldüğünü, önce bu iki ülke şiiri sonuçlandığı için onları yan yana getirdiğini, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya'nın sonraya kaldığını, başka türlü yorumlanmaması gerektiğini selâm ve sevgileriyle birlikte ekledi.

Durum bu. Kitabın Ekim başında satışa çıkacağı umuluyor.

Sevgili ağabey, çok mu oluyorum dersin? Yine bir rica var senden. Benim de ulaklığına katıldığım. Şimdi İst. Üniversitesi Sanat Tarihi bölümünde doçent olan hem öğrencilikten arkadaşım, hem dostum bir arkadaş var. Öğrencilerinden biri bir araştırma yapıyor. Tema olarak folklor içinde kullanılan maskları seçmiş. Bulgaristan'da karnavalda kullanılan geleneksel giysilerle, masklarla, başlıklarla ilgili yazı ve resimler istiyor. Aktarılanı aktarıyorum: Özellikle *Kukeri* ve Sirvaskari gruplarıyla ilgili giysi ve masklar ve bunların anlamlarını açıklayan yazılar, resimler... Yazılar yabancı dilden olursa daha iyi.

Başvurulabilecek kişileri de bildiriyorlar. Ad ve adresleri aşağıda:

Prof. Dr. Vesselin Hacınikolov (Sofya Etnoğrafya Enstitüsü Müzesi Direktörü)

Marina Markova Çerkezova (Sofya Etnoğrafya Enstitüsü Müzesi)

Dr. Puntev (Sofya, Ulusal Etnoğrafya Müzesi)

Ben Recebov'un yeni isteğini ve tarihçi Donev'in isteklerini dün kovuşturamadım. Ama herhalde Fulya ile bir şeyler gönderebileceğim.

Elen'den mektup bekliyoruz. Hastalığına üzüldük, geçmiş olsun diyoruz evcek. Annesine de geçmiş olsun diyoruz. Merakla bekliyoruz yazacaklarını. Gözlerinden özlemle öpüyoruz.

Kurdakul buradan ayrılırken haberim olmadı. Avşa'da bulundu-

ğunuz için herhalde. Kendisini görünce selâmlarımızı ve sağlık dileklerimizi iletirsin. Adnan'a söyleyeceğim, ama o çok yerden selâm götürecek, belki unutur.

Levçev'le ozan olarak buluşmanın yıllar önceki heyecanı şimdi bir de dostluk kurmanın sevinciyle birleşiyor. Gerçekten sevinçliyim gösterdiği yakınlık ve ilgiden dolayı. Gönderdiği anmalığı, bu yakınlığın bir simgesi olarak saklayacağım. Teşekkürlerimi ve selâmlarımı ilet ona da. Fulya'dan dolayı bir kez daha teşekkür ediyorum ikinize de. Senin her zaman ve fırsatta andığım ve anacağım özverini burada bir kez daha anıyorum. Levçev ve Cagarov'a harcadığın emeğe, hiç de bir tutulmayacak benim katkımı, nasıl kendini geri alarak öne sürdüğünü, özveriyle benim üstüme ilgi çektiğini, ders almaya çalışarak, ilke edinmeye çalışarak izliyorum. Bir şeyler yapma coşkusu veriyor bu bana.

Son verirken, özlemin doruklaştığını söyleyeyim. Sağlıklı, verimli günler diliyor, kucaklıyorum seni. Hepimizden evcek selâm, sevgi.

Bir küçük rica daha:

Ayrılmış levalardan birazını yarım kilo kahveye dönüştürüp Adnan'la gönderebilir misin?

16 Ağustos

Ertesi gün Adnan'a vermek için bitirdiğim mektup, yolculuk ertelenince, elimde kaldı. Ağustos ortalarında Fulya gidecek diye postaya vermedim, beklettim. O iş de sonuç vermeyince, yine Adnan'la göndermekmiş yazgısı. Yarın ona iletmek üzere aşağıdaki satırları ekliyorum.

Önce A. Kadir sorununa değineyim. Mektupta yazdıklarımdan sonra, Paruşev kendisiyle konuşmuş. Çıkacak kitaba bir ülke daha katarak çözüme varmışlar. Şimdi sözkonusu kitap üç Balkan ülkesi şiirini bir araya getirecek.

Kurdakul'un getirdiği 27 Temmuz günlü mektubunu aldım bu arada. Kiraz rakılı ve kahveli merhabalarınla birlikte. Kahveyi kayınvalide çekti değirmende, yarısını ona aktardık. Hepimiz senin kulaklarını çınlatarak içeceğiz artık. Gerçekten (senin deyiminle) pek hora geçti. Kiraz rakısı gelince, eskisinden arttırdığımızı bir oturuşta bitirdik şöyle bir. Şimdi yeni şişenin gözüne bakıyor, keyifli bir anda birer kadeh atmak üzere dolapta tutuyoruz.

Fulya konusunda ne diyeyim, bilemiyorum. Bürokrasinin işleyişini kendilerine her zaman dilim döndüğü kadar anlatmaya çalıştım. Ellerine çağrı geçmeden inanılamayacağını söyledim. Sanırım kırılışa

düşmemişlerdir. Ataol'un bir şiirindeki söyleyişle "şeytan alası bürokrasi" yine söyledi söyleyeceğini. Gerçekleşseydi iyi olurdu, demekten kendimi alamıyorum ben hâlâ.

Bu akşama değin bana da çağrının gönderildiğine ilişkin bir haber ulaşmadı. Onlara söylediğim gibi, elime değmeden olmuş gözüyle bakmıyorum bu işe. Tekin'den sordum, şiir günleri 27 Eylül-5 Ekim arasıymış. Okullar 1 Ekim'de açıldığına göre 5-6 günlük bir aksama olacak demektir. On günden sonrasını düşünmek olanaksız görünüyor. Çağrı dışı birkaç gün için olanak varsa, öncesini düşünebiliriz ancak. Diyelim ki 27 Eylül'de başlayacak çağrılı günler. Biz birkaç gün önceden geliriz. Böylece sona değil, başa ekleriz fazlalık günleri. Uygunu bizce bu. Bilmem sen ne dersin?

Elen'den mektup almış değilim bugüne dek. Bülent'le göndermemişti. Şükran'ın getirdikleri arasında da çıkmadı. Senin son yazdıkların sevindirici. Önce, annesinin iyileşmiş olduğu sonucuna varıyorum. Sonra Türkiye'de onları yeniden göreceğimize seviniyoruz. Ay da yarıyı geçtiğine göre, haber bir an önce ulaşsa da bu sevincin adını koysak, beklentisini belirlesek.

Kurdakul'la dün gazetede karşılaştık döneli beri ilk kez. Giderken de haber salmamıştı, dönüşte de getirdiklerini kendi bildirmedi. Sendikadaki sekreter kızın telefonu üzerine bir hafta sonra ulaştı gönderdikleriniz elime. Konuştuk biraz. Sürekli hastalıktan açıyor. İyice kaptırmış kendini erken ölüm korkusuna. Olağandır ya, ben yine de bunu aşmasını, olumluya dönüştürmesini bekliyorum. Uzak durduğu için bu konuda bir yararım dokunur mu, bilinmez.

Adnan'la ilk sayısını gönderdiğimiz *Eleştiri* gazetesine Hikmet arkadaş yardımlarını bekler. İyi bir iş yapacağa benzer. İlk ağızda benim aklıma, Adnan'ın Tatarlı'yla, Mollov'la, aynı günlerde orada bulunacağını bildirdiğin Boratav ve Fiş'le ilişki kurması geldi. Yazı mı olur, röportaj mı olur, bir şeyler alsın onlardan. Ben geldiğimde de Karanfilov'la konuşurum, olanak bulursam. Bulgar edebiyatında eleştirinin durumu konusunda. Sizler daha başka şeyler de eklersiniz bunlara artık. Söylemeye gerek yok, eleştiri bir edebiyat için önemli. Ucundan tutmakta sayısız yarar var. Ben ilk sayıda seninle ilgili yazdım. İkinci sayıya Neruda'nın yaşamını özetledim, ölüm yıldönümünden dolayı. Yanına Levçev'in "Isla Negra'nın Çanları" şiirini kattım. Üçüncü sayıyla birlikte, her ayın şiir olayına değinen, kendime göre önemli bulduğum şiire ilişkin bir konuda sürekli yazı yazacağım.[6] Demirtaş'ın dergisinden uzak tutan nedenler burada görül-

[6] Kemal Özer'in "Eleştiri" dergisinde her sayıda "Ozan Gözüyle" başlığı altında

müyor, hiç değilse şimdilik.

Temmuz'daki iznimde Cagarov'un şiirleri bitti. Ona bir önsöz yazacak kadar istekli buluyorum kendimi. Düşündüklerimi Paruşev'e açtım. Yazdıktan sonra kendisiyle görüşmemi önerdi. Eylül içinde onunla bu konuda tartışırız, sonra gelişim gerçekleşirse sana da gösteririm yazıyı. Yanılgıya düşmemek için elbet. Burada özetleyemeyeceğim şimdi. Ama saptadığım ipuçlarının, yalnız elimdeki değil, Cagarov'un tüm şiiri için geçerli olduğunu sanıyorum. Öyle olmasa yazmaya kalkmazdım zaten.

Temmuz iznimde bir de çocuk öyküleri kitabı bitirdim. Yayınevine verdim. Resimleniyor. Kağıt işi yolunda giderse, gelişimde getiririm sanıyorum.

İşte bir mektup içinde ikinci kez aynı noktaya geldim. Yine bitiriyorum satırlarımı. Yine hepimizin selâmlarıyla. Yine sevgiyle. Yine özlemle. Yine hepinize.

10

İstanbul, 25 Ekim 1979

Sevgili ağabey,

Doğrusu nereden başlayacağımı bilemiyorum. Sana ve Emilia'ya el salladığım yerden mi başlasam? Soğuk dışında sıkıntıya uğramadık trende gelirken. Üşüme sonucu biraz rahatsızlandık döndükten sonra. Simge birkaç gün sonra okula başladı. Günseli konuklar için hazırlığa. Bense gezi izlenimlerini değerlendirmeye. İki hafta içinde pek çok yazı yazdım. Olanları, duygularımı daha sindirmeye vakit kalmadan *Eleştiri*, *Edebiyat Cephesi*, *Milliyet Sanat*, *Milliyet Çocuk* bindirdi. Hem de araya bayram gireceğinden ikişer yazı istediler. Elenler gelene değin bunların altından kalkmak gerekiyordu. Neyse başardım.

Elen geçen hafta bugün Yunanistan'tan telefon açtı. Arabalarının kaza yaptığını, Salıya ya da Çarşambaya geleceklerini bildirdi. Biz de ona göre hazırlık gördük yeniden. Ama Salı Çarşamba bir haber çıkmadı. Bugün de, yazmaya başladığın şu dakikaya kadar ses yok. Öyle sanıyorum ki artık gelmezler. Sofya'ya dönmek zorunda kaldılar herhalde. Bir bakıma iyi oldu. Havalar çok kötüledi. Yakıt olmadığı için kaloriferler yanmıyor. Hatta elektrik de kesiliyor. Bu koşullarda onları konuklamanız zor olacaktı. Hele İstanbul'u dolaştırmanız,

---

yazacağı yazılar kastediliyor.

gösterilemiz...

Şiir Bayramı'yla ilgili yapmayı tasarladığım şeyleri tümüyle gerçekleştirdim. *Cumhuriyet*'te fotoğraflı haber, *Eleştiri*'yle *Edebiyat Cephesi*'nde yine fotoğraflı haberler yayınlandı. *Milliyet Sanat*'ta fotoğraflarla süslenecek uzunca yazı önümüzdeki sayı, yine *Edebiyat Cephesi*'ndeki geniş yazı son sayıda basılacak. Levçev'in yüreğimde uyandırdığı kardeşçe duyguları fazla bekletmeden yazdım ve yayınladım *Eleştiri*'de. "Kardeşi Olmak" başlıklı yazı. Eline geçince çevirip kendisine iletmeni dilerim. Orada tümüyle ve yapabileceğimin en fazlasını yaparak dile getirdiğim için burada yeniden yazmaya kalkışmıyorum. Şu kadarını ekleyeyim, seninle bir ağabey kazandığım gibi, onunla da gerçek bir kardeşe kavuşmuş duyuyorum kendimi. Bilinçaltımda, yüreğimin derinliklerinde eksikliğini bırakmış bir duyguydu bu. Ortaya çıkmasıyla ve doyurulmasıyla daha güvenli, daha eksiksiz bir insan olacağım kuşkusuzdur.

Gezi boyunca bir çeşit baskı altında kalan izlenimler yavaş yavaş yerini alıyor yaşamımızda. Gösterilen sıcak yakınlıkta başta senin ve ailenin olmak üzere Kirçev'lerin, Kotsev'lerin, Levçev'lerin, Yamaç'ların payı büyük. Teşekkürle anıyor ve hemen her gün konuşuyoruz. Tanıdığım yüzler hemen her gün gözlerimin önüne geliyor. Haytov,[7] Spasova, Pırvanova, Semerciyeva, Naci Ferhadov, *Lit-Front*'ta bize kahve sunan kadın (adı aklımda kalmadı), fotoğraf için başvurduğumuz yerdekiler, Şiir Bayramı'na katılan ozanlar...

Yeni Hayat için istenenleri hazırladım, bu zarfa koyuyorum. Naci'ye iletirsin. Onun verdiklerini Demirtaş'a aktardım. *Edebiyat Cephesi*'nde yayınlanacak. Senin şiirlerini de anımsattım. Yayınlanacağını söyledi. Kaçıp kovalama sırasında Kadri'ye mektubunu taahhütlü gönderdim. Ötekileri göndermek için İzmir Bürosunu denemek sonradan beni kandırmadı. Şimdi onları da postayla göndereceğim. Yüzük değişiminde başarıya ulaştık biz. Habora'nın da ulaşacağını sanıyorum, daha ondan ses yok.

Habora deyince, ben gezideyken korktuğum başıma geldi. Levçev'in şiirlerini bastırmış. Dönünce kitabı çıkardı önüme koydu. Kapağı için özen göstermemiş elbet. Şiirlerde de dizgi yanlışları var. Az da olsa.. Üzüleyim mi, sevineyim mi şaşırdım. O gün kendimi tutamayıp gazetede önüme gelen herkese kitaptan şiirler okudum. Umduğum gibi herkesçe çok beğenildi. Özellikle çeviri kokmaması

---

[7] *Nikolay Haytov*: Türkçede "Dünya Poturunu Çıkarıyor" adlı öykü kitabı yayınlanan, yapıtlarında Bulgaristan Türklerine ve Türkçe sözcüklere çokça yer vermekle tanınan yazar.

yönünden. Hatta Tan Oral, okuduğum şiirler üzerine, "Çoktandır şiir okumadığımı anlıyorum" dedi. Gazetede ve başka dergilerde sözünü ettirme girişimlerine başladım. Doğan *Cumhuriyet*'te söz verdi. Senin yanıtlarını da bekliyor. Ayrıca romanlar üzerine kendi yazacak. İzlemeyi sürdürüyorum.

Özdemir'e daha yazıp kitabıyla ilgili söyleyeceklerimi söyleyemedim. Bu arada Sendika'da Enver'le karşılaştım. Sağaltmak için beklediklerini, ne zaman gideceğini sorduklarını aktardım. Niyeti olmadığı anlaşılıyor. Ağzından söz almak ne denli zor olsa da öyle anlaşılıyor.

Siz evcek ne yaptınız? Oktay askere gitti mi? Yokluğuyla ne yapar edersiniz? Cambazov hastaneden çıkmış olsa gerek. Konuştuğumuz yazıyı postayla göndermiş. Zamanında elime geçti. *Cephe*'ye verdim, sanıyorum çıkacak ilk sayıda yer verecekler. Ben ve burada sözünü ettiğim tanıyan arkadaşlar geçmiş olsun diyoruz kendisine. Sağlıklı yaşam ve başarılı çalışmalar diliyoruz.

Habora'yla şöyle düşündük. Levçev'in kitabını ikimiz de imzalayıp sana göndereceğiz, sen de imzanı kat öyle ver kendisine. Daha iyilerine dileğiyle..

Niyazi Hüseyin'den bir kart aldım. Burgaz'da bir sanatoryumdaymış. Bakım için orada olduğunu yazıyor. Hasta olduğunu bilmiyordum. Doğrusu üzüldüm. Geçmiş olsun dileklerimi, selâm ve sevgilerimi sen ilet. Çünkü adres eklememiş. Durhan Hasanov'a[8] da yazdığında selâmlarımı eklemeyi unutma.

Geciktirmeden Vaptsarov üzerine bir de şiir yazmak istiyorum. İlk duruluşta bu işe girişeceğim. Kasım ayı içinde ulaştıracağımı umuyorum. Doğum yıldönümüne kadar yetişsin kaygısındayım. Olursa sevineceğim. Ferhadov'a yolladığım şiirler içinde derlemeye alınmasını dilediğim 4 tane "Sevda Türküsü" de var. Onlar kullandıktan sonra sen o şiirleri al, bir bak. Bu arada daha başka olursa onları da göndereceğim.

Belki kısa zamanda yeniden görüşme umudundan, sizlerden ayrılmamış gibiyim. Bu yazdıklarımı da sanki kendim götüreceğim. Öyle bir duyguyla selâmlar ediyorum. Hepimizden sevgiler, teşekkürler.

Levçev'e, Emilia'ya, Cambazov'a, Spasova'ya, Ferhadov'a, Yamaç'lara, Kotsevlere, Pırvanova'ya, çok beğendiğimiz Zdravka İlieva'ya[9] hepimizden çok selâm.

Elenlere de elbet. Gelmezler dedim ama hâlâ gelebilirler sanısı var içimde.

---

[8] *Durhan Hasanov*: Bulgaristan Türklerinden, Kırcali Dram Tiyatrosu yöneticisi, şair.

[9] *Zdravka İlieva*: Sofya radyosu Türkçe yayın bölümünde çalışanlardan.

11

İstanbul, 31 Ekim 1979

Sevgili ağabey,

Elenlerin geleceğinden umut kesince 6 gün önce bir mektup yazıp postalamıştım. İçinde gezi ertesi duyguların ve Ferhadov'un istediği şeyler vardı. Belki bu mektubu ondan önce okuyacaksın.

Evet, mektubu postaladım. Ertesi gün gazetede çalışırken Elen'in telefonunu aldım. Bizim eve ulaşınışlardı, gecikmeli olarak, ama başarıyla. Ne yazık ki günlerdir soğukta kalan Günseli ve Simge o gün ısınmaya akrabalara gitmişlerdi, yalnız annem vardı evde. İlk saatlerini soğuk bir evde beklemekle geçirdiler. Biz ancak birkaç saat sonra evde olabildik.

Dört gündür onlarla birlikteyiz. Elimizden geldiği kadar ilk saatlerin kötü izlenimini silmeye çalıştık. Topkapı Sarayını, müzeleri, adaları ve Kapalıçarşı'yı gezdirdik. Bugün alışverişten döndük bir saat önce. Onlar sinemadalar şu anda. Ben evde kaldım. Hem sana birkaç satır yazabilmek için, hem saçmasapan bir Amerikan filminden yakayı kurtarmak için. Yarın sabah erkenden yola çıkacaklar. Yazmaya vaktim olmayacak.

Yanlarındaki dövizin alacaklarına yetmeyeceğini bildikleri için Elen borç alabilecek kimseler araştırdı. Bülent vardı listenin başında. Telefonda Elen'le konuşturdum. Borç adını duymadığı halde ve de benim gazetede çalışma zorunluğum yüzünden yardımcı olmasını ben istediğim halde, kıvırtmak için elli bin ağız yaptı. Hem gezdirme işine, hem alışveriş işine yararı dokunmadı. Ve bana karşı telefonda karısına düpedüz yalan söyletti. Bardağı taşıran bu damladan sonra kendisiyle ilişkilerimi gözden geçirmeyi ciddi olarak düşünüyorum. Levçev'in ve senin kitabından alıp göndermeyi çok istediğim halde bugün Cağaloğlu'nda kendisini aramadım. O öfkeyle üstüne yürürüm, kırarım korkusuyla.

Hemen söyleyeyim, öteki arkadaşlar anlayış gösterdiler. Benim yerime gazetede çalıştılar. Para konusundaki eksikliği ise Kapalıçarşı'daki arkadaşın bulduğu satıcı başka türlü çözdü. Hem borç aramadık, hem konuklar alışverişten hoşnut kaldılar. Ayrıntıları onlardan dinleyeceğin için burada bu konuyu uzatmıyorum.

Döndükten sonra benim düşündüğüm kaynaklardan bir sonuç alamadım. O yüzden para durumun aksadı. Ne Elen'e yararım dokunabildi, ne de Oktay'ın ceketini alabildim. Artık Aralık'ta gelirken getireceğim onu. Günseli yüzüğü değiştirdi. Bülent, kendine düşeni

bu konuda da yapmadı ve yüzüğü daha değiştirmedi. Şimdi Elen'le sana bizim değiştirdiğimiz yüzüğü yolluyorum. *Mustafa Suphi Destanı*'yla *Gerçekçiliğin Tarihi*'ni de.

Vera Semerciyeva'ya Aysel'in üç kitabını, Sevgi Soysal'ın bir kitabını ve kendi iki şiir kitabımı gönderiyorum. Ya sen, ya Elen iletirsiniz.

Vedat Günyol sana, Z. Yamaç'a ve Tatarlı'ya kitaplar gönderdi. Onları da Elen sana aktaracak.

Kadri'den mektup aldım. Yolladıklarımı almış. Onu bildiriyor. Kızının bir işe yerleşmesiyle ilgili başvurusu var. Yardımcı olmamı istiyor. Ne yazık ki cumhuriyet bayramıyla kurban bayramı arka arkaya geldi ve dokuz günlük bir tatil doğdu. Her yer kapalı. Tatil sonrası Ankara Bürosu'ndan bir arkadaşa yazacağım, ilgilenmelerini isteyeceğim. Başarabilirsem ne mutlu.

Bu arada çıkan dergilerin tümünü göndermek isterdim, ama tatil onları edinmemi de engelledi. *Eleştiri* ve *Edebiyat Cephesi*'nin son sayılarından kendimde bulunanları Elen'e veriyorum. Şiir Bayramı'yla ilgili haberleri onlarda göreceksin. Şu anda daha fazla bir şey yazamıyorum. Galiba biraz da yorgunum.

Elen'in ve ailesinin anlatacaklarıyla bizlerden alacağınız haberler bu satırlardan daha canlı olacak herhalde.

Sevgiyle yanaklarından öperim. Beba'ya, Oktay'a ve tüm tanıdıklara, dostlara selâmlar. Hepimizden.

1980

Fahri Erdinç

1

Sofya, 31 Ocak 1980

Azizim lezizim, dost Kemal,

21 Ocak'ta döndük. İlk mutlu haber bizim için: L. Levçev Yazarlar Birliği başkanımız olmuş! Daha gidip bulup da kutlayamadım, gönlümüzce söyleşemedik. Ama yapacağız bunu yakında. Sekreteri beni sıraya koydu. Giderek, tam görüşeceğimiz gün, G. Karaslavov üstadı yitirdik. Gömme işlemleri komisyonu başkanlığını Levçev yaptı... Şimdi yeni bir olanak kolluyorum. Görüşeceğiz herhalde yakında. Ve eminim ki, en çok senden söz edeceğiz.

Geldim. Masamda bir yığın mektup, kutlama kartı, dergi, kitap. Aralarından önce senin mektubunu seçtim. Ayağımın tozunu silmeden okudum hani. Sindire sindire. Oh, bir sular serpildi ki acılı yüreğime, sorma. Acılardan, yorgunluklardan, ezgilerden arındım epeyce.

Senin değinmelerinin hepsine değinmeme olanak yok şu sırada. Henüz birikmiş işlerimi bir düzene koyamadım. Kafam allak bullak. Önce benim tansiyon iyice zırvaladı. Doktor hanıma koştum Birlik'te. Saçmalamışsın, demeye getirdi. Elimde mi? Leipzig'te, 13 yıl beraber çalıştığımız yoldaşımı (Ahmet Saydan'ı) gömdük. Ensemdeki soluğu, hep güvenimi, iyimserliğimi, gücünü artıran bir dosttu. Parti işlerinde, manevraları, orospulukları beceremediğim, hep etten evvel kazana düştüğüm, "falsolar" yaptığım için, çokluk ondan, ona bakarak hizaya geliyordum. Ol bâpta dayanağımı yitirdim. Önceden yazışmıştık. Beni bekliyordu. Emeroitten arınmak için birkaç günlüğüne hastaneye girmiş. Arınmış da. Ama, "senin bunca zamandır kan kay-

betmen, bundan değil, kalın barsağında bir ur var, şüpheli de..." filân demişler. Ordan kalkıp Berlin'e gitmiş. Hemen yatırmışlar. Bakmışlar ki, Leipzig'in dediği doğru. Ameliyat! "Razı oldum" dedi bana varır varmaz yaptığımız telefon konuşmasında. İki gün sonra yattı bıçağın altına. Temizlediler o kötü huylu uru, ama ötesi... komadan çıkamadı, öldü kaya gibi adam. Tam akranımdı. Tam kafa dengimdi.

Leipzig'i o da severdi, ben de severdim. Ama artık bir dostumun gömülü olduğu kent olarak, sevemiyorum. Zindan oldu bana o güzelim kent. Üçüncü kitabıma konu olacak 13 yıllık zorlu bir yaşantının kenti benim için. Karımı 13 yıl dört duvar arasında hapsedip, romatizmanın kemirmesine terkettiğim, "çürüttüğüm" kent. Oktay'ımın doğduğu kent. Hani Nâzım gibi, ona öyküneerek söylersek, "Nerde ölmek istersin?" sorusunu yanıtlarken "Leipzig'te de ölsem, olur" diyebileceğim kent.

Ah, uzattık bu konuyu Kemal, farkındayım. Hem kesmek istiyorum, hem sayfalarca, geldiği gibice, yazasım geliyor. Sana hemen hemen hiç söz etmedim şimdiye dek oralardan. O 13 yılımdan. Böylesi bir dosttan. Ve yine Nâzım'ın deyimiyle, "her kilometrede ve her mil-i bahride eksik olmıyan düşmanlarımız"dan.

Dönüyoruz, Bükreş'te -birkaç saat kaldık-, Babaev'in öldüğünü duydum ora radyosunda çalışan kızımızdan.

Döndük. Açtım *Sanat Emeği*'ni, Necatigil'in karahaberi ile çarpıldım.

Telefon açtım bir dosta: Strahil Nikolov'a (Aziz'in dostu hani). Adam perişan: Karısının anası ölmüş. Aziz'in deyimiyle "dünyanın en iyi kaynanası" idi.

İki gün arayla bir cenaze daha: Tatarlı'nın çalışma arkadaşı bir Mahmudov var (Hüseyin, Osmanlıca okutmanı), onun karısı, *Işık* gazetesinde[1] çalışıyordu, daha ellisinde yok, ama kanserin de amanı yok...

Arkasından Karaslavov.

Yok, yok, bu yaprak dökümü beni çok bozdu. Hani tansiyon dedim, sözü ordan açtıydım ya, işte bağlıyorum.

Dur, daha bağlıyamam. Masamdaki mektuplar arasında iki mektup da Kadri'den, İzmir'deki kardeşimden. Etim-tırnağım, canım-ciğerim, biricik ablam, gidip gider. Şeker üstelemiş. Dili sürçmeye başlamış. Eli kalem tutamıyacak kadar dermansız, bitik... "Aman, diyor Kadri, şu şu dozajlısından İnsulin yetiştir!"

Dün edindim bu ilâçları ve diğer gerekli şeyleri. Bugün, radyoda Stefka'ya söyledim, öteki dostlara da (Cambazov'a falan) telefonla haber saldım: İstanbul'a bir giden, bir geçen olursa, bana haber verin,

[1] Haftada üç kez yayınlanan, Bulgarca-Türkçe gazete, Yeni Işık.

ilâç göndereceğim Kemal'e, dedim. Söz verdiler.

Bilmem, hemen İzmir büronuza aktarılıp Kadri'ye ulaştırılması ricasıyle (Kadri'ye dün yazdım) göndereceğim ilâçlar belki de bu mektubumdan evvel geçer eline. Belki daha sonra. Gereğini yapmak sana kalıyor. (Kadri'yi Mayıs'ta çağırmayı düşünüyorum buraya. İstanbul'a herhalde uğrıyacak. Belki bu kez dövizsiz çıkış işlemini İstanbul'da, konsoloslukta yaptıraca k.)

Oktay deri ceketinden çok memnun, mutlu. Hanım sizin sağladığınız yüzükten özellikle memnun (yılbaşında gelinimize armağan etti onu); Bülent'in değiştirip gönderdiğinden de -genellikle- memnun. Şimdi bana takılıyorlar: "Deri ceketsiz bir sen kaldın baba!" Ben öyle şey düşünemiyorum doğrusu "tahta pijama"ya yaklaşırken (Şili'lilerin tabut için jargon olarak kullandıkları deyim). Deri ceket neyime?

Bülent demişken, biraz duralım: Yılbaşında bile ne ses ne seda adamdan. Hani gitti gideli buradan, hiç kimseye seslenmiş değil. Cambazov da şaşıyor. Nâzım "en çok adamları sevdim, en çok adamlara şaştım" der. Ben şaşmıyorum. Yalnız şunu bilelim: Sürdürecek mi işimizi, yoksa buraya kadar mı her şey? Kitaplarının sürüm yapmadığını, tutmadığını, "ekşidiği"ni filân savlıyamaz sanırım (birkaç yankı ve izlenim mektubu da aldım dolaysız ve dolaylı son aylarda). Kâğıt zorluğunu anlıyorum. Eğer suskusu bu zorluğa dayanıyorsa, diyeceğim olamaz. Ama bir de karşılıklı saygı vardır, ne de olsa yayıncı-yazar ilişkisinin de ötesinde bir şeyler olmalı bizleri bağlıyan. Demem o ki, bu konuda uç verecek, açıklığa kavuşturacak gelişmeler olursa, ilk kez sen yaz bana. Nedir niyeti? Şiirleri mi, öyküleri mi, *Kore*'yi mi kitaplarmak var sırada?

Ve senin çalışmaların nasıl gidiyor şiirler üzerinde? Adnan memnun mu öyküler üzerindeki çalışmamdan? Çok zahmete soktum onu? Öykülerin daktilo edilmesi işini nasıl örgütliyecek? Hep merak ediyorum bunları.

Adnan'a ayrıca şu diyeceklerim var, aktarıver, ya da okusun burasını mektubumun: Berlin'de bir "Volk und Welt"[2] Verlag -yayınevi- var. Yunan çağdaş öyküsünden bir derleme yayınlamış artık (bir dizi oluşturan diğer birkaç öykü derlemeleri arasında). 400 daktilo sayfalık kitaplar aşağı yukarı. Sıra bizim çağdaş öyküye gelmiş. Geçen yaz Batı Berlin'de bulunan Füruzan hanıma başvurup, böyle bir Türk çağdaş öyküsü derlemesinin kadrosunu ve somut olarak öyküleri belirlemesini kendisinden istemişler. Yapmış, vermiş. Ama bence

[2] "Halk ve Dünya" (yayınevinin notu).

"altına yapmış, üstüne oturmuş" Dokuz isim öneriyor: Önce ustalar (paravan) -S. Ali, K. Tahir, S. Faik, O. Kemal, Y. Kemal. Sonra kendileri (iki hanım) - Sevgi Soysal ve Füruzan. Bir de Bekir Yıldız. Bir de dost O. Kutlar! Yani "sen ben, bizim oğlan". Yayınevi -redaktör hanım- bile şaşmış: Bu kadar mı? Yanıt: Evet, bu kadar! E hangi öyküler? Y. Kemal'den *Anadolu Efsaneleri*, K. Tahir'den *Göl İnsanları*, O. Kemal'den *Baba Evi* vb. yani kitabı hacim bakımından boğacak uzun öyküler. Ve güya hanımın bu öyküleri seçmekte, bu yazarları seçmekte, kendine özgü ölçütü, düşüncesi, gerekçesi varmış! İşin kestirmesinden dönmek için, Berlin Türkolojisinde çağdaş edebiyatımızla ilgilenen okutman dr. hanım (Sigrid Kleinmichel) da, bu seçimi onaylamış... Çeviricileri belirleyip, mukaveleleri imzalayıp, işe başlamışlar da. Kitap 1981 plânında.

Bütün bunları bu kez öğrendim Berlin'de. Bana bu bilgiyi veren, yine Türkoloji okutmanlarından Svoboda Petrova'yla, durumu görüştükten, bu işin içinde bal gibi sübjektif bir eğilim yattığını, böyle bir şeyin Londra'da yapılan şiir antolojisine benzer bir skandal yaratabileceğini filân söyledikten sonra, yayınevi sorumlu redaktörü hanımdan bir randevu istettim. Randevu verdi kadın. Geldi. Oturduk. İki saat konuştum. Anlattım.

Üç öneride bulundum: 1) Füruzan hanıma tekrar başvurun. Benim savladığım gibice, bu derlemenin eksiğini tamamlatın. Uzun öyküleri çıkarsın. Örneğin, Yaşar'ı, O. Kemal'i daha mütevazı ölçülü üç-dört öyküyle alsın derlemeye de, ötekilere de yer kalsın. 2) TYS'ye yazın, durumu anlatın ve sorun, danışma yapın Füruzan'ın bu seçimi üzerinde; böyle bir seçim çağdaş Türk öyküsünü yansıtmaya yeter mi? 3) Benim gönüllü yardımımla, burada, Füruzan'ın sübjektif seçimini biz onaralım ve eksikleri tamamlıyalım, gerekli ek materyali de sağlıyalım.

Ve ekledim: Bu üç önerime de ilgisiz kalırsanız, bir onur üyesi olarak TYS'nin, ödev bileceğim kendim için, ve durumu ben yazacağım TYS'ye, haberiniz olsun, dedim.

Berlin'den ayrılmadan önce, öğrendiğime göre, ilk önlem olarak, yayınevi şefiyle de konuşulup kararlaştırıldıktan sonra, danışman S. Kleinmichel hanıma, "F. Erdinç bu derleme hakkında şöyle şöyle diyor, ve bu dokuz kişilik kadro yerine, 20-21 öykücü öneriyor, eksik öyküleri tanımlamayı da vaadediyor, ne dersiniz?" falan demişler. O da çenesini avucunun içine alıp düşünmeye başlamış. Onun sözünü aldıktan sonra, Füruzan'a yazacaklarmış. Güya...

Benim bu dokuz kişiye ek olarak önerdiğim öykücülerimiz şunlar: A. Nesin, S. Kocagöz, F. Erdinç (benim de sübjektif davranabileceğimden kuşkunuz olursa, benden öykü koymayın, dedim), T. Dur-

sun, Adalet Ağaoğlu, F. Baykurt, D. Ceyhun, A. Özyalçıner, M. Buyrukçu, L. Erbil, D. Akçam.

Böylece 21 oluyor kadro. Ama bir Z. Selimoğlu'nun, bir M. Balel'in, bir Erdal Öz'ün de hakkı yenemez, tek sözle bu kadro 25'e de çıkarılabilir, ve böylesi hakça olur. Ben bunu başka ülkelerin (Romanya, Macaristan, Bulgaristan, Sov. Birliği) çağdaş Türk öyküsünden yaptıkları derlemeleri de göstererek aşağı yukarı kanıtladım.

İşte böyle, dostlar. Bunları aynı zamanda Ceyhun'a da yazmış sayın beni. Adnan ve Ceyhun baş başa verip "gereği düşünüldü" desinler, ve bence önce doğrudan doğruya Füruzan hanımdan hesap istesinler. Sonra, gerekirse, TYS'nin ilgili seksiyonunun kanısı olarak, bir liste oluşturup (her birinden birer ikişer öykü de önererek), Berlin'e, yayınevi'ne yazsınlar.

Şuracıkta bir kucak da selâm ve sevgi Adnan'a, Sennur'a, yavrularını öperim. Ceyhun'a da.. Onun, A. Nesin'in, daha nice değerlerimizin başları üzerinde dolaşan ölümcül tehlikeye ilişkin son haberleri *Edebiyat Cephesi*'nde ibretle okudum.[3] Tüylerim diken diken.

(Aklıma gelmişken sorayım: Benim öldürülen değerlerimizle ilgili şiirlerimi *Sanat Emeği*'ne verdiğini söylemiştin, ya da yazmıştın. Bu kez dönüşümde, bu derginin 21 ve 22 sayılarının bana gelmediğini anladım. Geçen gün 23 geldi. Baktım, 20'den 23'e atlıyor. Demek ki, iki sayı kayboluyor arada. Bir aksama var. Diyeceğim, o şiirlere yer verip vermediklerini merak ediyorum Ataol'un ve diğer ilgili arkadaşların.)

Yürüyüş'ler geldi dün iki tane. Gözlerim, ilkin, senin *Haydut Otu* hakkındaki yazını aradı. Henüz yok. İzliyeceğim.

Eleştiri dergisi bakımından senin getirdiklerinle kalmış durumdayım. Postayla yeni bir şey gelmiş değil. Ve yazının yer alıp almadığını da bilmiyorum.

"Akşamcı" başlıklı öyküm konusunda da bir şey yazarsan, sevinirim.

Gelelim son söze. Önemli bir ricam var. Bana bir Osmanlıca öğretimi kılavuzu gerek. Biraz daha açayım işi. Diyelim ki, ben birine Osmanlıca öğretmek (yani eski Osmanlı belgelerini okumayı öğretmek) istiyorum. Öyle ki, bu adam, örneğin çeşme alınlığı yazılarını, mezartaşı yazıtlarını, ensonu Kur'an yazısını filan, benim öğreteceğim kurallara göre okuyabilsin. Eski Türkçeyi iyi diyebileceğim kadar okuyup yazabildiğim halde, Osmanlıca ile hemen hemen hiç uğraşmadım bugüne dek. Ve bu dediğim türden belgeleri yarım yamalak

[3] *Edebiyat Cephesi*'nde, yok edilmesi düşünülen yazarlar listesinin yer aldığı haber kastediliyor.

ya okuyabilirim, ya okuyamam. Bir kere bu okumanın gerektirdiği kuralları, yani üstün, esre vb. gibi işaretlerin işlevlerini falan önce kendim öğrenmeliyim. İşte bunun için bir Osmanlıca öğretim kılavuzu gerekli bana. Varsa böylesi. Kitap olarak, kılavuz olarak yoksa, belki, üniversite çevresinde, ilgili kürsü öğretim üyelerinde not olarak bulunabilir. Ve sağlamayı başarabilirsen, fotokopya yaptırmayı düşünebilirsin.

İşte böyle, aziz dostum, kardeşim. Yengenle, Oktayımla birlikte evcek hepinizi kucaklarız, öperiz. Dostluğumuzda her bakımdan benim sana borçlu olduğum hissi var içimde. Ama bu his beni rahatsız etmiyor. Özlemle.

2

Sofya, 19 Mart 1980

Sevgili Kemal,

Ben 21 Ocak'ta Almanya'dan döndüğüm günlerde yazdım sana uzun uzun. Tüm Şubat geçti aradan. Mart'ı da yarıladık. Senden hâlâ yanıt yok. Oradaki çok tatsız çetin koşullar, sonra postayı da aksatması doğal sayılabilecek havayolları grevi falan, senden mektup bekleme sabrını uzatabilecek nedenler olsa da, bana artık arası pek uzadı gibi geliyor. Merak eder oldum iyice. Bugün yarın çıkıverirse mektubun postadan, çok sevineceğim. Hele sorduklarım da az değildi ve belki bu bakımdan gereken hazırlık nedeniyle uzadı mektubunun arası? Bilir miyim?

Sorduklarımın hepsi gündemde kalıyor: "Öykünün Öyküsü" yazım. "Akşamcı" öyküsü. Şiirlerim. Bülent'in daha öte niyeti. Sonra öbür soru: Londra'daki fraksiyonun karakteri vb.

On gün önce *Eleştiri*'nin Mart sayısı çıkageldi. Biz yazın senin getirdiğin dördüncü sayıda kalmıştık. Aradakiler ne oldu? Anlıyamadım? *Sanat Emeği* gelmez oldu. Onun da hangi sayılarının eksik kaldığını yazmış ve durumu sormuştum.

Edebiyat Cephesi geliyor. Son sayıdan senin "Çan" şiirini bigüzel okudum radyoda geçen hafta. Biraz söz de ettik senden yine. (Stefka'nın ve Zdravka'nın selâmları..) *Edebiyat Cephesi*'nin Bulgaristanlı materyalle dolu Ocak çifte sayısını Levçev'e göstermeye de, uzun uzun konuşmaya da muvaffak olabildik, şükürler olsun. Yerden göğe memnun. (Ben *Haydut Otu* edinemedim daha. Sen bırakmamışsın benim için. Bülent göndermedi. Çıktığını duydumsa da,

Cagarov'u da göremedim, edinemedim daha.)

"Telif Hakları Ajansı" Genel Müdürü Trayan İvanov'un yanındaydım geçen gün. Bülent'e müthiş darılıyor. Levçev ve Cagarov çevirilerinin "patron"u adam. "Daha bana iki satır yazmadı, kitaplardan da göndermedi!" diyor. Bülent bize karşı, bilerek veya bilmiyerek, kusurlu davranabilir; ama işbirliği yaptığı bu adamları darıltmamalı bence..

İvanov'a bu yıl şiir çevirisi yapıp yapmıyacağımızı sordum. Klâsik lirik Peyu Yavorov'u çevirtmekte kararlı (yani plâna alacak ve çeviriyi bana ödiyecek), 1000-1200 dizelik bir kitap yapacağız, Levçev'in ve Cagarov'un kitapları kadar. Ama Bülent'le çalışmak istemiyor artık. Ben bu işi ÇARK'ın[4] yapabileceğini söyledim ve senin son mektubundaki ayrıntıları aktardım. Olur, dedi. Belbağladı. Ama ÇARK'tan bir mektup istiyor. Başvuru, istek mektubu. Yani ÇARK, Telif Hakları Ajansı'na (adresi ilişik), ben bu yıl, sizin klâsiklerinizden ve 1956 kuşağından iki şairinizin 1200-1500 dizelik birer kitabını yayımlıyabilirim, yayımlamak istiyorum.. diyecek. İvanov da buna dayanarak, plânlama ve çeviri harcaması yapacak. Ankara'ya hemen yaz. Böyle bir mektubu gecikmeden göndersinler. İsterlerse Türkçe yazabilirler, isterlerse Fransızca..

Ötesi, yine ikimizin işi olacak. Yavorov çok zor. Ama başaracağız herhalde, en azından iki dostumuzun çevirisindeki başarı düzeyini tutturacağız yine. Buna güveniyorum. Ben Yavorov hazırlığına başladım bile. Öteki, daha genç, belki 56 kuşağından seçeceğimiz ozanı belirlemekte acele etmedik. Bir Veselin Hançev var, 60'larda öldü, iyi ozan, Levçev ve öteki düzeyinde değilse bile. Bir Vladimir Başev var, Narodna Kultura'da mukavele imzalarken gördüğün başredaktör Vera Gançeva hanımın otomobil kazasında 50'lerde ölen kocası. O da Hançev düzeyinde ozan olarak. Bu ikisinden birini seçeceğiz. Başev'i seçersek, Gançeva ile işbirliği, bizi daha çok yakınlaştıracak, ve bunun ileride, senin ve İnce'nin çevirilerini gerçeklememize de yardımı olacak. (Sizin kitaplar için, 1982'den söz ediyorlar yuvarlak hesap, ama Levçev "çabuklaştırmanın çaresini bulmalıyız" diyor. Bakalım.) (İnce'ye de duyur bunu böylece, bilsin, sende de, onda da, beraber yaptığımız seçimlerle kaldım, seçimin ötesini de tamamladın, öylece bekliyorum; 82'den söz eden adamlar -sorumlu redaktör-, plânlama gerçekleşmeden, şimdilik yapılacak somut bir iş-işlem yok, diyorlar. İnce kendisine ayrıca yazamadığıma bakmasın; vardığım kanıda hiç-

[4] Ankara'da kurulması tasarlanan bir yayınevi. Bulgar şairlerinden kitaplar da yayınlamak istiyordu. Yayınını sürdüremedi.

bir değişiklik olmadan, onu da seviyorum, izliyorum, başarılarıyle kıvanıyorum.)

Yine bu yıl yapabileceğimiz çeviri çalışmaları konusuna dönüyorum. Bir ayrıntıyı unuttum yalnız: Seninle yapabileceğimiz işbirliği,"kardeş yardımı"[5] olmıyacak bu kez yalnız. Bana ödenecek çeviri ücretinden sana da belirli bir pay ayıracağım, yani burada bende hazır harçlığın olacak, bir yeni gelişinde yararlanınan için.

Bir de şunu söyliyeyim: Konsolosluk aracılığıyle ilâçları gönderdik Şubat sonunda. Eline geçti mi? Paketi İzmir'e Kadri'ye aktardın mı? Kadri'ye deklârasyon gönderdim. Nisan sonunda bana gelecek. İlle soruyor bana ne getirmesini istediğimi. Fikir değiştirdim: Bir deri ceket istemeye karar verdim ikinizden. Şu anlamda: Sen yaptıracaksın orada, Oktay'a yaptırdığın gibi, benim için. Aynı deriden. Aşağı yukarı aynı biçimde. Kadri İstanbul'dan geçerek, sana ödiyerek, alıp getirecek. Yahut, önce telefon edecek sana Kadri, bu varyanta razı olup olmadığını soracak. Eğer, İstanbul'a uğramak sapa gelirse ona, ceketi İzmir'de yaptırma olanağı varsa, durumu söyliyecek, kararlaşturacaksınız. Ölçü şu: Göğüs dolaşını 115 sm. Bel 110 sm. Sırtta iki omuz arası dikişten dikişe: 47 sm. Kol uzunluğu 63 sm. Ceketin uzunluğu yaka dikişinden aşağı kadar: 74 sm.

Ötesi, evcek selâm ve sevgi. Kucaklarım.

Not: Bir-iki *Kardeş Evi*'ne, bir-iki *Felsefe Dergisi* 7. sayısına hâlâ ihtiyacım var.

3

11 Mayıs 1980, Sofya

Sevgili Kemal'im,

Kadri'nin getirdiği mektubun, kitaplar, emanetler, beni elbette mutludan mutlu etti. Emanetleri de sıcağı sıcağına yerlerine ulaştırdım.

Önce o mektubuna ilişkin olarak diyeceklerimi diyeyim:

- Ansiklopedi'ye yazdığın yazıda zerrece haksızlık yok. Bunun ötesinde, dostça avans bile var. "Okşandım" demenin bir daha yeri geldi. Sağol. Şükran'a da, ilişik zarfı kendisine verirken, candan teşekkürlerimi söyleyiver. Zarftaki derleme kitap, kendisinin de tedavi olduğu Banki ılıca kenti hakkında bir güzellemeler derlemesi. Benim

[5] Kemal Özer, Fahri Erdinç'in hazırladığı çeviri şiir kitaplarına kendisinden istediği katkıyı "kardeş yardımı" olarak nitelemişti.

de konuşmam var içinde, Şükran'ın da kenti güzelliyen iki dörtlüğünün çevirisi var. Derliyen ortak dostumuz ozan İvan Kolarov'un da ayrıca selâm ve sevgileri... (Kitabın birisi senin için.)

- Asım Bezirci'ye de teşekkür borçluyum. Bu borçtan da beni sen kurtarıver. Her zamanki gibi nesnel bir yöntemle, bu Seçme Romanlar'da yapılabilecek olanın ençoğunu yapmış benim için. Kendisine sağlık ve daha nice başarılar, nice değerli edebiyat hizmetleri dilerim.

- *Sanat Emeği*'nde "Demedi Demeyin" şiirimi, *Edebiyat Cephesi*'nde "Jak'a Ağıt"ı, *Eleştiri*'de "Öykünün Öyküsü" yazımı sevinçle okudum. Bu çıkışlarında senin hizmetin o kadar büyük ve sana o kadar minnettarım ki, bunların altında senin imzan eksik gibime geliyor. Bir de, sevincime, bunca yardımını buradan yanıtlama, buna denk bir şeyler yapabilme olanaklarından yoksunluğunun üzüntüsü karışıyor.

Bu cümleden olarak: Vera Gançeva'ya selâmlarını ilettiğim zaman, antolojinin basımda olduğundan başka sevindirici bir şey söyliyemedi. Levçev'in de baskısıyle senin kitabı 81'de plânlıyabilirsek, iyi olacak. Ama bugüne bugün de bu konuda somut bir şey söyliyebilecek durumda değilim. Bu Ö. İnce için de böyle.

Yirmi beş gündür, Kadri'yle meşgul olduğum sürece, Levçev'i göremedim. Telefonla konuşabildim bir kez. Senin kartını da, kutlama mesajını da aldığını ve teşekkür ettiğini söyledi. Çok, ama çok meşgul.

- Mehmet Ergün'ün benim öykülerimle ilgilenmesi sevindirici gerçekten. Bana zorlu bir marksist çözümlemeci olarak görünmüştü, Enver Gökçe'nin bir kitabına yazdığı önsözde (Galiba *Panzerler Üstümüze Kalkar*'a yazdığı önsözdü). Ancak, Adnan öyküleri daktilo ettirme işini başarabildi mi, bilmem. (Bu işin gerektirdiği harcamaya Habora'nın ödemesini mi rica etmeliyim kendisinden, düşünüyorum.)

- Füruzan işi hâlâ canımı sıkıyor. *Edebiyat Cephesi*'ndeki haber, bir yandan da -gazete açısından elbet- durumu bir vakıa olarak kabullenme anlamına gelmiyor muydu? Ötesi ne oldu, yönetim kurulu bir önlem düşünebildi mi, olduğu gibi mi kalıyor yoksa durum, merak ediyorum,

- Osmanlıca gereksinimi konusunu boşlama lütfen. Bu ay sonunda Adnan geçecek diyorsun ya, hani onunla gönderebilirsen kılavuz gibi bir şey, iyi olacak.

Yeri gelmişken söyliyeyim: Adnan'la epey şeyler bekliyorum:

1. "Ziya için 6. ve 7. ciltler var" diyorsun mektubunda ansiklopediden. Altıncı, evet, Kadri getirdi, ama Ziya için paketten 7. cilt çıkmadı. Demek ki, Ziya için bir 7. cilt bekliyoruz.

2. A. Kadir'in kitabı bugüne dek elime geçmedi. Paruşev nasıl yol-

lamış, kiminle, nerenin aracılığıyle? Soruver. Dipsizse, Adnan'la gönderin bir tane.

3. Benim şiirlerin, daktilosu işini -yetiştirebileceğini sanmıyorum ama- bitirip de Adnan'la bir şeyler gönderebilirsen, iyi edersin. Yok, senin çalışma plânını bozacaksa böyle bir uğraş, bu işi yine düşündüğün günlere bırakırsın.

4. Kadri, hemen İzmir'e döner dönmez, bir büyük paket, belki bir valiz hazırlıyacak ve Hikmet (Çetinkaya) aracılığıyle sana gönderecek. İçinde benim bazı kıvır zıvır gereksinmelerim olacak. Adnan bu valizi de kendi bagajına katarsa yola çıkarken, beni çok sevindirir. (Adnan'ın hareketini telleyin.)

Benim elime geçmediydi. *Türkiye Yazıları*'nın Mart sayısında Sennur'un bizim ev üstüne şiiri çıkmış. İstanbul'dan Prof. Andreas Titze kopya edip mektupla göndermiş bir dostuma (Salih Baklacıyev'e). O da bana getirdi. Aferin Sennur'a! Bir senin şiirin vardı beni söyliyen, bir F. Savaşçı'nın şimdiye dek; bunlara böylece Sennur'un da çok değerli bulduğum bu şiiri katılmış oluyor. Yani ben az mutlu sayılamıyacak ozanlardanım artık. Kaldı ki, Sennur'un, beni Nâzım'dan ve O. Kemal'den sonra ağabeyleri sırasına koymuş olmasıyle ayrıca kıvanıyorum. Ve bu düzeyde, bu ruhta yazdığı ve yazacağı şiirleri bekliyorum.

- Mektubunda, "bir de mektuplar yolluyorum" diyorsun, İzmir'e. Böyle mektuplar çıkmadı Kadri'nin getirdikleri arasından, dikkatini çekerim. Aldıklarım: Senin mektubun, ansiklopediler (Ziya için 7. eksik), Elen için üç kitap, Asım'ın kitabı vb.

- ÇARK bugüne dek istediğimiz mektubu göndermedi Ajans'a. Gecikmese, iyi olur. Belki Adnan'la göndermen de uygun olabilir. O zamana kadar yazışıp da bir mektup alabilirsen Ankara'dan, Adnan'la da gönderebilirsin. Ancak zarf kapalı ve Ajans'a adreslenmiş olsun.

Sana biraz kahve ve bir konyak; Adnan için de aynısını yolluyorum. Bulgaristan, yolcuların sınırdan gıda maddeleri çıkarmalarını yasakladı çoktan. Bu nedenle kahveyi ancak tadımlık ölçüde gönderebiliyorum.

Hepimiz hepinizi özlemle kucaklarız.

Sizin

Not: Bugün Pırvanova'yı göreceğim. Sözkonusu Sofya dergisini verirse, onu da katacağım mektubuma.

Not: Halil'in Atatürk yazısı yayımlanacak mı?

Not: 17 Nisan günlü mektubunu aldım elbette. Yanıtlamakta acele etmedim.

Kadri, sana telefonda söyliyecek, Ankara adresini isterken. Ve yazacak Ankara'ya. O kadının düşündükleri boş hayal. Maksadı eziyet, benim enfarktı tamamlamak. Ama yağma yok. Adres vermediğine iyi etmişsin. Ama bir başkası verebilir. Böyle olsa da, Kadri, ona, benim iyi olmadığımı ve tedavi için Sov. Birliği'ne gittiğimi yazacak.

Not: Baklacı dostum, çalıştığı Balkan Enstitüsü'nde, Kurdakul'un *Kültür Ansiklopedisi*'ni, genişçe bir referat (bildiri) ile tanıttı. Kendisi de bir çift ansiklopedi istiyor.

4

Sofya, 25 Mayıs 1980

Sevgili Kemal'im,

Bizim Adnan'da seni de kucakladım. Mutludan mutluyum.

Bugün uğurluyorum onu geldiği trenle daha öteye.

Gara giderken, sana da şu mektubu postalıyayım dedim. Sabahleyin ilk işim sana yazmak oluyor.

Güzelim mektubunu, geceyarısı iki yanıma dönerken uyandıkça birer kez daha okudum.

En çok annene üzülüyorum. Senin, yolculanma öncesinde iki ayağını bir pabuca sokacak bir karmaşıklık olmaz inşallah. Kendisine tezinden şifalar dilemekten başka bizim elimizden bir şey gelemez burada. Bu evcek dileğimiz.

Bugünkü durumda en önemli işimiz, ÇARK'ın mektubunu sağlamak olarak kalıyor sanıyorum. "Gönderdim" derse, sorun kalmaz. Belki yalnız kopyasını istemek, ve senin kopyasıyle gelmen akıllı iş olur. Bakarsın, burada henüz alınmadığını söyleyiverirler. Oysa, ben senin burada olacağın günlerde, Ajans Müdürü ile beraberce görüşüp sonuç almak istiyorum.

Asım'ın (Bezirci) gelip gelmediği ile daha yarın ilgileneceğim. Gerek Levçev, gerekse Gançeva ile ön görüşmeler yapacağım herhalde siz gelinceye kadar.

Bu mektubu tezinden uçurmak istememin bir nedeni de, Kadri'nin eksik bıraktığı bazı gereksinimler.. Ne bileyim, Nisan'da, buraya gelmesinden önce kendisine yazdığım ve alamadan hareket ettiği bir mektubunda saydığım kıvır-zıvır gereksinimler vardı, onları hatırlatmak istiyorum tekrar. Birazını kendisine de not ettirmiştim buradan ayrılışında. (Kırkağaç kavunu çekirdeğinden, bir ilâca ve yengesinin gereksinimi olan bir makas ve törpüye ve limon kolonyasına kadar.)

Lütfen telefon et de kendisine (Hikmet'e), bunları tekmilleyip ulaştırsın sana hareketinden önce, olanağı varsa. Yoksa, dara gelirse, sağlık olsun. En önemlisi, ayrıntılı mektup yazsın bari, onbeş gün posta beklemektense, sen getiriver mektubunu onun. Neleri merak etmekte olduğumu biliyor. Beni bu kadar bekletmemeliydi. En çok beklemelerden yılgınlığım var, başkaca hiç bir şeyden değil.

Evet, seni bekleme günleri de zor geçecek, iki gözüm. Seve seve katlanacağım buna.

Yordanka ve ben, üçünüzü de kucaklarız, selâm ve sevgiler sunarız.

Not: Sennur'a bir telefon ediver. Buraya kadar her şey normal. Adnan'dan ve hepimizden selâmlar.. Biz ayrıca kendisine teşekkürler sunuyoruz. Çocuklan öpüyoruz.

Not: Pusulası ilişik ders kitabını (üç cilt) mutlaka sağlayıp getirmeye çalış lütfen. Geçen yıl, gramer konusu yardımında bulunduğun öğretmen kızımızın gereksinimi bu. Çok rica ediyor. Ederi burada sana leva ile ödenecek.

Notlar:

- Ensonu, *Felsefe*'nin 7. sayısından getirebilirsen, sevineceğim.
- Enaz iki tane de *Kardeş Evi* getir lütfen. Bülent (Habora) hesabıma yazarak versin.
- TYS rozetimi kaybettim. Yenisini bulabilirsen.
- (Kurdakul da geldi. Bugün onun tedavi maksadıyle alakonması işiyle uğraşacağız. *Ansiklopedi*'den, Baklacı dostumuz için bir çift -indirimli olarak- sağlıyabilirsen, bedeli burada ödenecek.)
- Kadri'ye (Erdinç), bir Nekerman kitabı[6] olacaktı kendisinde, onu da göndermesini hatırlat.

26 Mayıs

5

Banki, 19 Temmuz 1980

Sevgili kardeşim, Kemal'im,

Böyle uzunca bir kesintiden sonra, sana tekrar yazmanın, yine söyleşmenin havasına girince, içimden ille kendini söyleten bir şey koptu: Ne güzel şeymiş seninle söyleşmek, yazışmak yahu!

[6] Almanya'da yayınlanan ve sosyalist ülkelerde özellikle kadınların elde etmek için yarıştığı, satılmasına izin verilmeyen eşya ve giysi modelleri kitabı.

Hah şöyle, yeniden kendime gelir gibi oluyorum bir bakıma.

Nedenleri çok bunun.

Sizleri gönderdikten sonra, o gerilimli "yarı gizlilik" durumu çok sürmedi. Daha aynı akşam köye geçtik yengenle. Birkaç gün sonra da, eski ataşe dostumuz geldi. Yüzde yüz değilse bile, tehlikenin savulduğunu söyledi. Fiziksel bir rahatlamaydı ilkin duyduğum. Ruhça rahatlamadım ve rahatlıyamam. Beni ağına alan bazı bilinmezlikler açıklığa kavuşmadıkça...

Kadri'den bugüne bugün ikinci mektup gelmiş değil (buradan dönüşünden sonra). Bu adam balık kampına mı gitti bir yerlere, hasta mı, Ankara'daki kızkardeşimizin geçirdiği kaza ve sağlık durumuyle ilgili olarak başları sıkıntıda mı, Korman'ın anasına "göründü" mü, gereken mektubu yazdı mı, hiç bilmiyorum hâlâ.

10 Temmuzda Korman'ın mektubu çıkageldi. 37 yaşında oğul bu. İlk mektubunu alıyorum yaşamımızda! Yüzde 99'uyle saçmalar kumkuması. Delibozuk, psikopatça, ağzına geldiği gibi (kendisini altı yaşında bıraktığım için beni suçluyor, ileniyor aklı sıra; tehditler, yalvarılar, hastayım teraneleri, "geldim, yengem beni eve almadı, Oktay'ı da göstermedi, şimdi bir yıl süreyle tekrar gelme hakkım da yok, kötü oldu vb. yakınmaları; kendisinin artık bir "mertebe"ye erdiği, benim beş kuruşluk daha iyi yaşama çabasının zebunu bir enayicahil olduğum filozofisi; bilmem ne zaman ve nasıl bir yaralamadan sonra, "cezai ehliyeti olmadığı" için, 1,5 yıl son durakta [tımarhane] yatırıldığı, sağlığına kırk türlü derdin üşüştüğü enformasyonu vb.) yazmış kargacık burgacık. Bütün bunları anlam olarak epey çaba katkısıyle ben çıkarıyorum böylece. Kısacası, mektupta her şey var senin anlıyacağın, ama "anasının hangi ipte oynadığı" yok, kendisini niçin gönderdiği ve benim başıma sarmak istediğinin açıklaması yok. Olamaz da doğal olarak. Bunların yerine, kimi halk türkülerinden yerli-yersiz kırıntılar ve "dervişçe" öğütlü parçalarla dolu mektubun ötesi. Sonunda da, yengesine, "aman, bu mektubumu babama ulaştır" ricası...

Ne diyebilirim bu durumda Kemal? Kadri'den bir şey öğrenmeden, direkt bir tavır almadım, almanın olanağı da yok. Kadri'ye verdiğim örnek mektuptaki kararım ve tutumum değişmiyor elbette: Ben Korman'ın zıkkımına dışarıdan tek kuruşunu ödemiyeceğim hiç bir zaman. Ve bir daha da görüşmiyeceğiz.

Bir ara, gerçekten ilâç yardımı sözkonusu olursa, Dora'dan yardım istiyebileceğimi düşündüm. Ama kadının başını belâya sokmamak için bu düşünceyi de çabucak çıkardım kafamdan.

Bu durumda, Kadri'den ümitliyim sadece: O başa çıkabilir ancak

benim bu delilerimle. Yardımsa ağızlarını tıkayacak olan, onu da o yapabilir gereği ve olanağı ölçüsünde.

Özcesi, bu konuda ne desem, sana gerçek halimi anlatamam, kardeşim. Ama inanıyorum ki sen anlıyorsun.

...Gittiğinizden beri, soluksuz çalıştım bir yandan. Önce, o ötelere hizmet payı ödevi yaptım birkaç gün içinde. Sonra Cambazov çullandı tepeme: "Ertelediğimiz çevirileri isterim!" dedi. İki ağır rapor çevirisi. On günümü aldı. Birkaç gün önce gözümü açtım güya. Derken, Kotsev'in önerdiği kitap tasarısına eleştirisel bir incelerne istedi yayınevi benden. İşte bugünlerde bunu yapıyorum. Kotsev'in 25 öyküsünü okumak yeniden, değerlendirmek, eksiğini fazlasını belirtmek, tavsiyelerde bulunmak...

Ve işte böylece, sıra seninle ortak çalışmalarımıza geliyor. Önce Sevov'un ak çevirilerini göndermeliyim (en geç bir hafta sonra postalamış olacağım). Sonra Elenkov'un "Köprü"sü. Sonra da *Eylül* dergisi için hazırlık.

Bu son konuda iş sarpa sardı. Elen'in bir aptallığı sorun yarattı. Sizin gitmenizden sonra, üç gün geçmeden, kendine göre bir tanıtına materyali hazırlayıp, götürüp, Golev'e[7] de görünerek Gerço'ya ulaştırmış. Bunu, bir hafta sonra, Gerço'yu Birlik yemekhanesinde görünce, "Tatarlı Hoca ile hazırlanıyoruz sunu-öneri yazısına; kitaptan bir parçanın çevirisini de ayarlamak üzereyim" diyeceğim sırada öğrendim. Gerço lâfı ağzımdan aldı da, "Elena geldi, getirdi bir şeyler.." deyiverdi. "Ne getirdi?" "İşte, bir tanıtma materyali, baktım, pek de gözüm tutmadı..."

Bozuldum birden. Gerço hemen dinlenmeye gidiyordu, ve Ağustos'un ilk haftası sonunda dönecekti. Tatarlı'yı durdurmalı mıydım? Golev'e ne demeliydim? Ve Elen'in kendisini ne yapmalıydım?

Matmaskara ettim elbette birkaç gün sonra sigaya çekerek. "Niye acele ettin, hangi gümrükten ne malı kaçırıyorsun?" sorumun yanıtı şu: "Beni Gerço çağırdı." Yalan! İspatladım yalan olduğunu. Köşeye sıkıştı. "Bana, kokteylde bu ödevi verdiler sanıyorum." dedi. Hayır, dedim. Açıkladım: Biz konuştuk Varna'da Golev'le ilkin bu işi. Kotardık da. Anlaştık da. Kokteylde, Gerço'ya, sadece kendisini bu işin cereyanına sokmak için bilgi verme kabilinden sözünü ettik masada.

Ve sordum: "Senden bunu konkre olarak istiyen oldu mu? Ya da Kemal sana 'sen yap' dedi mi?" Hayır. O halde? Artık döşendim: "Sen beni atlıyarak (Aysel olayında, Evtimov'a[8] yaptığı çevirilerde olduğu

[7] *Vladimir Golev*: Septemvri (Eylül) dergisinin yöneticisi, şair ve yazar.

[8] *Evtim Evtimov*: Narodna Mladej (Halk Gençliği) Yayınevinin yöneticisi ve şair.

gibi) kaç adım atabileceğini sanıyorsun? Benim elim de olsa bu işlerde kötü mü oluyor sana göre? Niçin bu acele?"

Niçin olduğunu da söyledim yüzüne karşı. Sonra artık seni dostlukta çiğnemesini de eleştirdim. Ataol'a fazla açık verdiğini de... Ve oracıkta ilişiğimi kestim, ve artık "işbirliği yapamıyacağımızı" söyledim. O da "sen bilirsin" diyerek ayrıldı. Bütün bu olayın yengen de tanığı. O gün bugün sesi çıkınadı Elen'in.

Eylül dergisinde gidip yeni bir görüşme yapmak için Gerço'nun dönmesini bekliyorum. Sözün kısası, yeterince ağırlığı olan bir öneri yapma yolunuzu kesti bu hanım. Tatarlı'yı da bekletiyorum şimdilik. Bir parça çevrisiyle angaje etmek üzere ilk görüşmeyi yaptığım Vera'yı da bekletiyorum. Bakalım.

Gelelim öteki diyeceklerime: Ataol'dan mektup getirdi Vasil Popov. Uzunca bir mektup. "Eylem Raporu" gibi. Bütün ricalarımla ilgili olarak, neleri yapabildiğini bildiriyor. Adnan "O. Kemal" şiirimi olanağını bulabilirse *Yansıma*'dan alıp aktaracakmış. Son öykümü *Milliyet Sanat*'a vermiş. Bunları anlatıyor Ataol. Atina'dan Yorgo[9] *Acı Lokma*'yı önerecekmiş. Ataol dediğim kitapları okumaya başlamış. İstediğim kitaplardan, bulabildiklerini de göndermiş. Sağolsun. Kendisiyle yazışmalı dostluğa geçmeden önce, önümüzdeki Eylül dönemini de yaşamak ve geçmek istiyorum. (Selâmlarımı söylediğinde, şunu da belirtiver: Kendi şiiri çıkmadı zarftan. Ötekileri, yani kitapları, Erenus'ların şiirlerini ve piyeslerini aldım. Bu şiirleri çevirtip sonuçlandırmak bu kadar kısa sürede olur gibi görünmüyor bana. Piyesleri okuyup, kendileriyle konuşmaya hazır olmaya çalışacağım Ağustos'ta.) Ataol'a ayrıca vefakâr ve operativ davranışından ötürü de teşekkür ederim. *Eylül* dergisi için bıraktığı şiirleri Ağustos'ta hazırlıyabileceğim. Suphi destanı için Karaangov'tan konuşma çağrısı bekliyorum.

Ben Temmuzun sonuna kadar sırada kalan işlerimi tamamlayıp, Ağustos'ta hayırlısıyle büsbütün Nâzım kitabımla uğraşmak istiyorum. Herhalde başaracağım.

Spasova geçenlerde hastaneye yatmış. Böbrek derdi. Haber gönderdi. Necati Cumalı'yla ilgilenmemi rica ediyor. Necati önce Blagoevgrad'a, sonra bir haftalığına Varna'ya gönderilmiş. Yarın (20 Temmuz) dönecek oradan karısıyle. Ve uçak alanında kalarak, 15.45'te İstanbul'a uçacaklarmış. Yani birkaç saat görüşme olanağı var. Elenkov onlara orada, alanda, öğle yemeği verecek. Beni de davet

---

[9] *Yorgo Bozopulos*: Yunanistan'a göç eden İstanbul Rumlarından. Türkçeden Yunancaya Yorgo Boz imzasıyla çeviriler yapıyordu.

ettiler. Cumalı'yı darıltmamak için kabul ettim. Gideceğim bir hediyeyle. Sana da bu mektubumu ulaştırmasını rica edeceğim.

İlişik dergi Şükran için. İvan Kolarov dostumuz onun Banki'yle ilgili (hani o Banki derlemesindeki) iki dörtlüğü bu Sofya dergisinde de yayımlatmış. Kulağı bükülü sayfada. Ona da selâm. (Hisar dönüşlerinde görüşemedik, bize gidip boşa çalmışlar.)

Bizim Tuğrul'un hastalığı üsteledi. Bitip gider. Bir komaya bile girmesi olası dediler. Oğlunu çağırmaya karar verdik arkadaşlarla. Bir hasta kâğıdı alıp, dün Konsolosluk Şubesine başvurup, gereğini rica edecekti Bilâl. Ne olduğunu, yarın öğreneceğim. Ve gerekirse, mektubumun burasına ilâve yapacağım. Telgrafla çağrı yapılmışsa, sorun yok. Sen de, mümkünse, İzmir Efes Oteline bir telefon aç lütfen. Adı Yüzyıl Becerik. Müdür yardımcısı. Hemen karısını alıp, işlemini yaptırıp yolculanmaya baksın. Durum ciddi. Ben günaşırı Sofya'ya inip hastaneye koşuyorum. Ziya koşamıyor. Ateşli sık sık. Bu konuda da sorun yükü daha çok benim omuzlarımda. Gücümün yettiğince taşımaya çalışıyorum. Yarın, Cumalı'yı gönderdikten sonra, yine hastaneye koşacağım. Tıraşı gene uzamış, iki haftalık filân, "Aman, beni yine tıraş et" diyordu geçen gün. Yarın iki yardımcıyla bu işi de yapacağım.

İçimde tedirginlik dikenleri çok Kemal. En önemlisi, Kadri'nin uzayan suskunluğu.

Ama bir de aydınlık nokta var giderek büyüyen. Bu da Elen kapısını kapatmış olmamdan ileri geliyor. Vaktiyle Balkan-Turist'te eşlik hizmeti olanağını o milyonerle aşna-fişnelik yüzünden yitirmişti. Bu kez de bizim Birlik çevresindeki olanağı yedi peynir ekmekle. Spasova bile "o gece uçak alanında da hiç beğenmedim onu, bayağı asıntıydı" demeye getirdi. "Artık buralara yanaşamaz." dedi. Spasova ve arkadaşları hiç bir şeyi gözden kaçırmamışlar. İşte böyle.

Gelelim birkaç ricaya: Baklacı için ansiklopedileri alırken, ayrıca iki tane de 8. cilt gerek. Gene indirimli alabileceğini sanıyorum.

Adnan birkaç dergiden eksiklerimi tamamlıyacaktı. Peyderpey gönderirse sevinirim. Ne *Edebiyat Cephesi*, ne de *Sanat Emeği* geldi iki aydır. Yine aksıyor. Anlamıyorum.

Sofia Pres'te geçen gün Habora'dan ona-buna paketler-mektuplar geldiğini gördüm. Bana bir şey yoktu. Şaşayım mı?

Konuşma yaptın mı kendisiyle? Havası nasıl? Adnan öyküler cildini teslim etti mi artık?

Ne olursa olsun, Kemal, sen de içinde, dostlarım varken, yalnız değilim bu dünyada. Gücüm azalmıyor, artıyor. Seni işte bu iyimserlikle kucaklarım, öperim. Evcek selâm.

6

Sofya / Banki, 29 Temmuz 1980

Sevgili Kemal, kardeşim,

Bu mektubu 1 Ağustos günü hareket edecek olan Yusuf Ahıskalı ile göndermek üzere yazıyorum bugünden.

Sana göndereceğim çeviri işlerini de henüz bitirdim ve hemen mektuba geçiyorum.

25 Temmuz'da Kadri'nin (Erdinç) ikinci mektubunu alabildim nihayet. 7 Temmuz'da yazmış. Yolculuğuna bak mektubun. Şimdiki koşullarda normal diyorlar böylesi. (Kadri bir de 10 Haziran'da yazdığını söylüyor ama, ben o mektubu almadım nedense.)

İkinci mektubunun (buradan dönüşünden sonra yani) özeti acı: Kaza geçiren kızkardeşimiz bir çeşit komada, bitkisel yaşam durumundaymış.

Böylece, bu yıl iki bacı yitirmiş oluyorum. Kayıplarıma bir de bizim (Tuğrul) Deliorman eklendi. Sana Necati'yle (Cumalı) mektup gönderdiğim o Pazar günü (20 Temmuz), Necati'yi uçağa bindirdikten sonra, Elenkov'un arabasıyle hastaneye kadar gittim. Ziyaret edecektim güya saat dörtte. Yanına dördü on geçe girdim. İş işten geçmiş. Yatağında uzatıp örtmüşler (saat ikibuçukta ölmüş). Aynı sabah komaya girmiş ve bütün çabalara karşın kurtarılamamış. Ben gittiğimde, eski hanımı ve küçük oğlu henüz ayrılmışlar oradan. Pasaportunu ve ölüm tutanağını alıp, mezarlıkta yer sağlama ve ölümü duyurusu bastırma işlemine koşmuşlar. Ben, morga kaldırılıncaya kadar yanında kalmaktan, arkadaşımı okşayıp ağlamaktan başka bir şey yapamadım.

22 Temmuz öğleyin (İzmir'e telgraf çektim ve Yüzyıl oğlunu bekledim çünkü) gömdük. Oğlu gelemedi İzmir'den. Buradan, Razgrad'dan da hiç bir akrabası ve yakını gelemedi. En yakın dostlarından oluşan mütevazı bir "kalabalık"la, "yukarı"dan da pek ilgi görmeden, toprağa verdik Tuğrul'u. Gömme töreninde acı-buruk konuştum ve gerekenleri gerektiği ölçüde iğneledim.

Sana ölüm duyurusundan (iki ayrı duyuru) üçer tane gönderiyorum (oğlu ve iki kızı için); bunlara, yaptığım konuşmayı da ekliyorum tek nüsha (gerekliyse kendileri çoğaltsınlar, edinmiş olsunlar). Elden ve tezelden Efes Oteli'ne ulaştırırsın. Bu acı öykü bu kadar.

...Kadri'ye yazmışsın oradan sen durumu. Teşekkür ederim, candanlığın beni çok duygulandırdı. Kadri benden Korman'ın gelmesiyle ilgili ayrıntıları yazmamı istiyor. Değmez. Sen yaz gene ona ayrıca,

Korman'dan aldığım mektubun özetini söyleyiver, lütfen. Ben bu durumun yeniden havasına girmekten bile tedirgin oluyorum. Kadri'ye kısaca ayrıca yazdım. Oradan, mektubun yolculuk süresini kısaltmak için, sen postalayıver.

Verdiğim sözü tutabildim diye sevinç içindeyim bir yandan.

İşte iki iş de hazır.

1. Kolyo Sevov çevirileri gönlümce oldu. Ve adamı tanıdığımız kadarından daha çok şair buldum. (Ayrıca kendisine de yazacağım bugünlerde.) Hem denizci, hem yapıcı yanını iyi belirtiyor bunlar.

Yedi şiir ak çevirisi hazırladım. Bir yere kadar da kendiliğinden şiirlendi bunlar sanıyorum. Hiç olmazsa dize olarak yer yer yeterince yoğrulmuş biçimde sunuyorum. Daha ötesi senin işin. Kitabı da gönderiyorum. Çevirilerin üzerinde orijinalin (kitaptaki) sayfalarını işaretledim. Gereğinde bir yardımcıyla başvurursun.

2. Elenkov'un "Köprü" destanı.

Öteden beri, ilk okuduğumdan beri yıldırıyordu beni. Bir soyunup girişmek varmış. Yengenin yardımıyle, ve bir danışma konuşmasıyle, işin içinden çıkabildim yüzakıyla. On şiirden oluşuyor destan göreceğin gibi. Yalnız onuncu parça birincinin aynen tekrarı. Her şiir (sayfa) altındaki notlara dikkat yalnız.

Özetle, ben yüzde yaklaşık olarak anlamı veriyorum. Şiirleme özeni göstermedim hiç. Anlamı aktarmak yetip arttı bana zaten. Ötesi yine senin işin. Zorlarsa seni, gerekirse, Paruşev'in yardımını istiyerek bir danışma yapabilirsin. Bu düşünceyle, destanın orijinalini de koyuyorum zarfa.

Şunu belirteyim aklımdayken: Bu iki bagajla, yani hem Sevov şiirlerinin, hem de Elenkov'un destanının gereğini yaparak, ya da en azından yayımlanmalarını yoluna koyarak gelebilirsen Eylül'de, bu kadarı yeter sana da, bana da. (Ben daha şimdiden, Sevov'a yazdığımda, onun da senin şiirlerinden Turhan'la (Rasiyev) bir buket oluşturup gereğini yapmasını istiyeceğim.)

Ayrıntılara geçiyorum:

- Arif Damar'ın adını da çağrılacaklar arasına katsın diye Elenkov'tan rica ettim, kabul etti ve yazılı olarak verdim arkadaşımızın adını.

- Paris'ten, Hasan Kudar dostumdan mektup aldım: "*Cumhuriyet*'te okudum; Nâzım'la ilişkilerini ve anılarını yazacakmışsın." diyor. Çok sevinmiş. Bu, bana, senin yaptığın mülâkatı artık (1 Ağustos) yayımlamış olduğunuzu hissettiriyor. Bu Cuma radyoya gittiğimde Pırvanova'ya soracağım ve *Cumhuriyet*'i görmeye çalışacağım gerçekten böyleyse. Asıl Nâzım sorunuyla ilgili yazı olmasın yayımlanan?

Dedim a, bilmiyorum henüz.

- Senin "Ozanın Gözü" şiirinin Bulgarcası 24 VII. günlü *Lit-Front*'ta çıktı Özdemir'in şiiriyle beraber. Gecikti biraz, ama buna da şükür.

- Bir rica: Sermet Sami Uysal'ın üç ders kitabını getirmiştin. Şimdi kızınız yine yalvardı: Uysal'ın bu kitaplara ek bir de grameri varmış yine yabancılar için. Bir de o gramerden edinmeye çalış gelinceye kadar, olur mu? Unutma. Bunu böyle söylemem bile gereksiz. Sen hiç bir ricamızı unutmadın daha bizim.

- ÇARK'ın veremediği mektubu sağlama işi ne oldu? Bekliyorum.

Ben 1 Ağustos günü, plânım gereğince Nâzım'la "hurdahaş" olmaya başlıyorum.[10]

Ağustos içinde, gelmelerine kadar, Erenus'tan iki şiir çevirisi oluşturmaya çalışacağım arkadaşım İvan Kolarov'un yardımıyle. Bir yandan da bir piyes okuyacağım hanımından. Geldiklerinde mahcup olmıyalım diye. Bu da Ataol'un ricasıydı, biliyorsun.

Ataol'a söyle. Dragomir Asenov'tan henüz *Ödül* piyesinin basılmış metnini alamadın. *Deri Ceket*'i bulduk. İkisinin özetini de Ağustos içinde sağlamaya çalışacağın. Belki Erenus'larla gönderirim.

İşte böyle, caanım Kemal'im.

Kahve yine görünürlerde yok. Bulabilirsem birkaç paket vereceğim Yusuf'a, senin için, Adnan için ve Ceyhun için. Bakalım. Yarın akşam Sofya'ya inince yoklıyacağım.

İnşallah yakında senin de mektubun gelir. Susadım satırlarına. Evcek selâm. Seni özlemle kucaklarım, kardeşim.

Sizin

Kahve bulamadım.

7

Sofya, Banki, 13 Ağustos 1980

Sevgili Kemal'im,

Kağıdı takıp da "Kemal'e yazıyorum yine" dediğim zaman, yengen "Yeter yahu, sindirdin adamı, kimbilir yine ne istiyorsun?" diye söy-

[10] Fahri Erdinç, İstanbul'da Balkan Yazarları Toplantısı'na Bulgaristan'ı temsil etmek üzere katıldıktan sonra, izlenimlerini Sofya radyosu Türkçe yayınında anlatırken Hasan Karahüseyin'in "Türkiyeli arkadaşlar bizimle haşırneşir oldular" demek isteyip de "hurdahaş oldular" demesine göndermede bulunuyor.

lendi. Ben de hiç bir şey istemediğimi, unuttuğum bazı şeyler olduğunu söyledim. Oysa hem unuttuğum var, hem yeni bir durum, hem de istiyeceklerim. Ama "yalan" söyledim onu susturmak için. (İşte bu tür "yalan"lardan, günlük yaşamımızda ayaküstü kırk tanesini kıvırdığımız masum ve kurtarıcı "yalan"lardan ötürü, Nâzım'a yalancı demeye kalkıyor bizim rahmetli ihtiyar! Kendisi yalancı çünkü.)

Dün Sofya'daydım Kemal. Birlik'te, ne başkan, ne Elenkov. Varna'da denizdeler. Yalnız Elenkov'un yardımcısı Popaleksev gördü beni, "Aman yahu, Allah mı gönderdi seni!" diye başladı. Yedi kişilik çağrı göndermişler: Aziz, Yaşar Kemal, Ceyhun, Ataol, sen, Özdemir ve (Burhan) Arpad. Sonuncudan gayri, öbürleri için evet yanıtı da alınmış İstanbul'dan. Ben hemen (Arif) Damar işini hatırlattım. Elenkov, güya, bir başka fırsatta -belki güzün şiir günlerinde- gerçekleştiririz Fahri'nin dediğini demiş bu işin kararlaştırıldığı özel toplantıda. Peki, diyelim ve ümit edelim. Bu böylece biline. Damar'a selâmlarımla.

Hepiniz hakkında "sanatçı pasaportu"na taban olacak biyobibliografik bilgi istiyor yarımşar sayfa en azından.[11] Kısa yaşam öyküsü ve yazınsal çalışma ürünleri, sanatsal ve kişisel karakteristik özeti demek bu. Yarın Sofya'ya ineceğim yine bunun için. Necatigil'in sözlüğünden başka, Şükran'ın (Kurdakul) ansiklopedisinden de yararlanacağım istenen verileri hazırlamak için.

Yeni durum işte bu. Gelelim unuttuğun isteklerime: Asım Bezirci'den, Nâzım dizisinin ikinci cildini de iste lütfen, benim için. Dizide bir tek eksiğim bu artık. Sekizincisi çıktıysa, ondan da isterim elbet.

Yine tesbih getir, aman, daha öncekinden, Günseli'nin bulduğundan (kırmızı saydam taneli).

Çok önemli bir ricam da şu: Adnan'a bir Türkçe-Bulgarca sözlük vermiştim yararlansın diye gerektikçe. Benim değildi. Sahibi unutmuştur diye düşünüyordum. Unutmamış. Geldi, tepeme dikildi. İstiyor. Emaneten bir sözlük bulup, şimdilik susturdum. Ama, olmıyacak, adamın malını geri vermeliyiz. Adnan'ı ileride sözlüksüz bırakmam. Yalnız şimdi kurtarsın beni, sözlüğü sana versin ve gelirken getir, e mi.

İlişikte sunduğum Ataol'a verilecek: Dragomir Asenov'un *Ödül* piyesinin Rusça ve İngilizce özeti. *Deri Ceket*'in de peşindeyim, yakında çözeceğim.

---

[11] Bulgar Yazarlar Birliği'nin uluslararası yazarlar toplantısına çağrılı gelen yazarlar için düzenletip bastırdığı, yazarların fotoğraf, yaşamöyküsü ve yapıtlarından bir örneğe birkaç dilde yer veren, üstünde pasaport yazısı da bulunan kimlik.

Harıl harıl çalışıyorum. Yeterince sağlıklı ve mutluyum.

İkimizden hepinize, Adnan'lara da selâm ve sevgiler. Kucaklarım, Kemal.

8

Sofya / Banki, 17 Ağustos 1980

Sevgili Kemal,

Geçen Cuma (15. VIII.) gönderdim son mektubumu. Ertesi gün senin büyük zarf geldi ve içinden Adnan'la beraber çıktınız. İkinizi de kucakladım, bağrıma bastım.

Aynı sabah, yani Cuma sabahı Moskova otelinde H. Turan'la[12] konuştum yarım saat kadar. Onunla Ataol'a ikinci piyesin özetini gönderebildim birkaç satır notla, (Demirtaş) Ceyhun'a da bir rakı.

Kadri'ye (Erdinç) yine yazıyorum, balık kampından döndüğünde, belki seninle küçük bir şeyler gönderme hazırlığı yapar. Bugün karısından bir bayram tebriki aldım. (Yıllardır ilk kez bir hatırlatan oluyor bana Şeker Bayramı'nı. Hepinize kutlu olsun, daha nice nice bayramlara!)

Eylül dergisiyle bu Perşembe görüşeceğim ve işi kesinleştireceğim, hem *Güllü Şafak*, hem de şiirler için. "Varna'da Kendimle Konuşmalar" cidden güzel olmuş. Bunu Sevov'a göndermek de aklımdan geçiyor. İlkin ak çevirisini yapmalıyım. Benim şiirler üzerindeki çalışmalarına minnettarım.

Elen konusu üzerinde durmaya bile değmez. Ama o dediğin yüzleşme iyi olur, oldurabilirsek.

Dış şubeye hepiniz hakkında gereken biyo-bibliyografik bilgileri verdim Bulgarcaya çevirterek birer ikişer sayfa. Çevirileri Pırvanova kotardı. Birer de resim istediler, onları da kitaplarınızın arkasından çıkarsınlar diye kitaplarınızı verdim.

Burada artık seninle kucaklaşalım. Biraz da Adnan'la (Özyalçıner) işim var.

Erenus'lar 81 Şubat'ına kalmak istiyorlarmış, Ataol bildiriyor Birlik'e mektupla. Bunu burası memnuniyetle kabul ediyor. Yalnız, öteki ille Ağustos'ta gelmek istiyen arkadaşın arzusu yerine getirilemeyecek galiba. Adamlar, dedim a, Eylül işleri hazırlığına şimdiden giriştiler.

---

[12] *Hamit Turan*: *Edebiyat Cephesi* gazetesinin sahibi.

9

Sofya / Banki, 22 Ağustos 1980

Sevgili Kemal,

Ataşenin Bülent'ten (Habora) getirip de Karaangov'a bıraktığı iki kitabı ve ta Temmuzlu (!) mektubu dün aldım. Bülent'in adamca, açık ve inandırıcı (gecikmenin nedenlerini anlatıyor kendince) mektubunu okuduktan sonra, üç gün önceki mektubuma onun için kattığım pusulada yazdıklarımı geri almak üzere tekrar yazmam gerekti. Bülent'i gör veya telefon et, lütfen, ne bileyim, ve şunları ekle: İşimizi sürdürmekte kararlı oluşu beni sevindirdi. Eski hanımın mahkemeye verme tehditlerine pabuç bırakmayışını da beğeniyorum. Direnşin. Benim kendisinden bir alacağım olmadığını savlıyabilir. Hiçbir şey istemeye hakları da yok üstelik. Kendisine selâmlar. Teşekkürler.

Sana yeni diyeceğim de şu: *Eylül* dergisiyle anlaştım: Elen'in verdiği özet bir yana, Tatarlı Hoca'ya tanıtma yazısını yaptırıp (rica ettim ve kabullendi bile), ay sonuna kadar teslim edeceğiz. Ben bu arada tanıtma parçasını seçeceğim. Bu parçayı, rica ettiler, yine Elen'e çevirtelim dediler (ben de çeviriyi ayrıca gözden geçirme koşuluyle kabul ettim). Sonra durum karara bağlandıktan sonra tüm çeviriyi de yine Elen'e yaptıracağız. Daha kendisiyle görüşmedim. Önce parçayı seçeyim, iki gün sonra telefon edeceğim.

İşte böyle Kemal'im, senin kitabınla bağlı şansı heder etmemek için bu uzlaşmaya yanaştım.

Ataol'dan beş şiir çeviriyoruz şimdi Emil Simyonov'la (*Lit-Front*'tan). *Eylül* dergisiyle prensip olarak konuşulmuştu.

Senin şiirleri en yakında beyaz Bulgarca çeviri halinde Turhan'a (Rasiyev) ve Sevov'a göndereceğim. Şimdilik bu kadar. Öperim.

10

Sofya / Banki, 10 Eylül 1980

Sevgili Kemal,

Dilerim, bu mektubum oradan hareketinizden önce seni bulsun.

Önce müjdeliyeyim; Nâzım'ı dün bitirdim. O da beni bitirdi. Pek az retuşlar ve düzeltmeler kaldı. O işi de sen gelinceye kadar tekmillerim.

Anladın herhalde, Arif Damar'ın çağrılanması, Ekim sonu, şiir gün-

lerine kaldı. Buradan, mektup yazarken "mümkünse, uygun görürseniz, Arif Damar'ı yollayın bu münasebetle" denecek. Hattâ, Elenkov, böyle dersek, oranın işine karışmış gibi olmaz mıyız, diye sordu. Öyle yazın, karışmak gibi olmaz, bu işi çok uzattık, artık gerçekleştirelim, ben arkadaşlara durumu önceden yazarım, dedim. Sen Ataol'u bu ruhta hazırlarsın.

Gazeteleri gördüm: Hem 17 Ağustoslu *Cumhuriyet*'i, hem de *Edebiyat Cephesi*'ni. İkisinden de edinemedim. Bana siz gittiğinizden beri dergi gelmiyor. Postada bir şey var.

Bu kez, gelirken, sizin İsa Çelik'ten mi olur, başkasından mı, Yaşar Kemal'in klişeye yatkın bir fotoğrafını getir. Burada, bu defaki çağrılanmanız dolayısıyle hepinizin resmini istediler benden. Kitaplarınızın arkalarından buldum buluşturdum verdim de, bir Yaşar Kemal'inkini sağlıyamadım. Yok. Gazeteden buldum bir şey, o da klişeye uymadı. Zaten o gelemiyeceğini bildirmiş, ama olsun, bir resmi bulunsun diyorum, belki bir başka defa gerekli olur.

Bana birkaç doz da "Coryban" ilâcı getir. Soğuklamaya karşı, vitamini bol, anti-biyotiksiz bir ilâç bu. Öteden beri alıştık, hele benim soğuklamalarımda, anti-biyotiksiz olduğu için, pek çabuk iyileştiriyor.

Kadri'den mektup aldım. Ayın yirmisine kadar sana bir uğrayacak ve bazı şeyler verecekmiş. Ankara'daki kızkardeşimiz, kaza geçiren, sizlere ömür! Bir yıl içinde iki bacı yitirmek fazla geldi. Hangi birine yanayım?

Elen geldi, özür diledi. Sen gelince, kalan pürüzleri de ayıklıyacağız. Eylül dergisi işini ona yaptırdım yine. Tatarlı da tanıtma yazısını hazırlayıp verdi. İş yoluna girer gibi..

Başka? Sağlığın. Özlemle kucaklarım, öperim. Evcek evinize selâm ve sevgi. Adnan'lara da.

Sizin

11

Sofya, 12 Kasım 1980

Sevgili Kemal,

Çok, ama çok sevindim, gittiğinden hemen bir hafta sonra yazdığın mektuba. Bir o kadar, on gün kadar farkla da aldın. Dünyalar benim oldu.

Elimde dolaşık işlerim vardı. Onlardan bir arınayım da, oturup yanıt yazayım derken, Kadri'nin mektubu geldi. Kurban Bayramı'nın

bilmem hangi günü postalamış. Sizi Çeşme'den beklediği gün. Sabredememiş, gecikmek istememiş daha fazla. Öyle ki, artık birçok ayrıntılarını bildiğim mutlu beraberliğinizin, sonu eksik yalnız. Döndünüz mü tekrar İzmir'e, buluştunuz mu yeniden? Kadri'nin mektubu baştanbaşa coşku; sevilip sayılma sevinci. Bütün endişesi de sizi yeterince ağırlayıp ağırlıyamadığı.

Durum üstüne hem diyeceğim çok, hem diyebileceğim yok Kemal. Dün *Yazko*'nun ilk sayısı çıkageldi postadan. Kutlu olsun. Çaba katkıları olanları kucaklarım ve derginin uzun ömürlü olmasını dilerim. Hepsine selâmlar. Onlara şimdiden benden -uygunsa- bir iki şiir verebilirsin. Gelecek ay da ben buradan bir yeni öykü göndermeye çalışırım. Yayınları arasına benim yeni kitabı alınalarının olanağı olup olmadığını da konuşabilirsin.

Dolaşık işlerimden arındım. Şimdi önümde iki iş var: Birincisi, İvan'ın (Kolarov) beş şiirini kotarıp sana postalamak. İkincisi de, hâlâ üzerine eğilemediğim son kitabını iyice tekmillemek. Mektubunda buna ilişkin notlarına da teşekkür ederim. Hepinizin, ayrı ayrı ve birleşik olarak dediklerinizi elden geldiğince dikkate alarak gereğini yapacağım elbette.

Biz İvan'la benim şiirlerime ilişkin işimizi bitirdik bir yandan. O artık çevirileri bitirmeye çalışıyor. Önsözü de kendisi yazacak. Yine Banki'ye yerleşti. Şimdi arasıra ben gidip geliyorum. Sana selâmları var, sıcak satırlarına teşekkür ediyor.

Yılbaşından sonra ben de bir kez daha gidip yerleşeceğim oraya ve *Sırada*'ya başlıyacağım.

Kemal, ben İnce'nin dediği adrese o beş şiiri gönderemedim. Bir kartını aldım yalnız gittiği yerlerden. Sonra Rumen'e yazmış başkentten. Diyeceğim, o beş şiir işi hâlâ askıdaysa, lütfen sen gereğini yapıver. Yazıver ona, ne bileyim, telefon et, sor. Selâmlarını da iletiver.

Öteki, buradan döndüğü yerden, önce Batı Almanya'ya gitmiş de, oralardan eve döndüğü sırada, adres değiştirmiş diye duydum. Üzüldüm de. Eski evinden memnundu; şimdi bu kadar dar ve karanlık yerde ne işi var? Oysa Çatalca'dan geçenlerde postalanan kitabı -1980 yıllığı- aldım ve sevindim. Bak, Kemal, bu kitap selâmetle geldiğine göre, ne olur, Asım'dan rica et de, onun dizisinden ikinci ve sekizinci kitapları sağlayıp postalayıverin, e mi.

Yayıncı dostumuz ümitsizliğe düşmekte haklı. Bu durum, biraz da benim şansının ne kadar güdük olduğunu gösteriyor. Neyse, iyi günler ilerdedir'e belbağlıyan yanılmıyor. Ama *Haydut Otu*'nu izlemesini beklediğimiz kitap bari gün ışığına çıksaydı. Geçen gün yine sordular dostlar. Somut bir şey diyemedim. Yine de Yavorov'un çevirisine

destur verinelerini rica ettim elimi yüzüme alıp. Olacak gibi.

Senin kimlik belgesi hâlâ basılamadı. Yalnız seninki değil. Daha yirmi kadar yazarın belgeleri sarkınış çeşitli nedenlerle. Hepsi birden birkaç gün önce basıma verildi (senin şiirin bir çevirisini, bir orijinalini yeniden kaybettiler, ikisini de tekrar tekinilledim). Hazır olduğu zaman, alıp bir kenara koyacağım.

Kemal, Kadri "sana gereksindiğin öteberiyi aldın" falan diyor mektubunda. Ben şu anda en çok limon kolonyasının sıkıntısını çekiyorum. İyice bitti. Kurudu.

İlişik mektubu yine sen postalayıver ona. Bilmem, böylesi daha bir kolayıma geliyor. Seni masrafa da sokarak.

İşte böyle. Acı yavan-kuru soğan, yazı yazıver yine. Ben de yanıtsız bırakmam.

Yengenizle birlikte, hepinizi kucaklarız, sevgili kardeşim. Sağlıklar, mutluluk ve başarılar dilerim.

Sizin

Rumen'den dediğin kitabı alıp, ilgilenen adama aktaracağım

12

Sofya, 21 Kasım 1980

Sevgili Kemal,

Böyle bir fırsat doğuverince, ay sonuna doğru yapmayı düşündüğüm işi, İvan Kolarov'un şiirlerinin çevirisi işini hemen gündeme alıverdim. İlk ikisini, maymunun ve çöl'ün kökeni şiirlerini, ben seçtim, ben istedim kendisinden ayrıca, mülâkatta sözü geçen gülmece ve yergi yanıyla da gösterebilelim okuyucuya diye. Daha önce verdiği beş lirik şiirden de dördünü seçtim. Kendisiyle şiirler üzerinde birkaç hafta önce bir danışına yapmıştım. Şimdi, çalışırken de sormak istediğim bir iki nokta çıkmadı değil, ama olanağı yok, çünkü kendisi epeydir yine Banki'de oturuyor. Örneğin, Maymun'lu şiirin ikinci kuplesinde Zehir'li şiirin de birinci kuplesinde daha büyük açıklık gereksinimi duyuyorum. Sen de duyarsan bunu, bir de olanağını bulunca- Paruşev'e danışırsın). Ya da ben sana ayrıca yazarım yakında.

İvan'a, son görüşmemizde, *Yazko*'yu gösterdim (birinci sayısı geldi, hatırşinaslık edenlere selâmlar ve teşekkürler), şiirlerini belki de *Yazko*'da gün ışığına çıkarabileceğimizi söyledim. Hoşnut oldu.

Ben bu mektupta ayrıntılara değinemiyeceğim, vakit çok dar. Şiirler üzerinde gece geç vakte kadar çalıştım. Mektubu sabahleyin erkenden yazıyorum. Kente inince iki şişe alıp (mastika senin için, vodka Adnan'lar için), yolcuya ulaştıracağım,

Bu hanım bir ay sonra dönecekmiş. Bağlantıyı koruyabilirsen, belki o zamana kadar Kadri'nin göndermek istediklerini getirtir, kadına verebilirsin.

Senden mektup bekliyorum. Meraktayım. Ne haldesiniz?

Her ne hal ise, mastikayı açıp, oturuverin Günseli'yle. Sağlıklı olun, aman. Hep umutlu olun.

Sizi düşünüyorum. Kucaklarız, evcek.

Sizin

Not: Kahve Günöz'e,[13] selâmlarla.

21 Kasım öğleden sonra

Ek yazı:

Bir daha danışabildim.

Mayınun'lu şiirde, ikinci kuplenin yorumu şöyle: Ağaçtaki yaratıkların en güçlüsü (hükümdar hazretleri dediğim), meyva düşürme niyetiyle sopasını savurdukça, kendi kardeşinin, aynı yaratıklardan birinin başını düşürdüğünü görüyor, bu kıyıcılık hoşuna gidiyor, e-he-heh, ıh-hıı (ya da çeviride dediğim a-ha-ha) gibi ilk heceli anlamlı sözcüğü söyliyerek, artık bu kıyıcılığı sürdürmeye koyuluyor. Bu en başta dediğimiz "homo sapieıs"tir, bilen mayınundur, insana benziyendir. Ve asıl sorun (şiirin sonunda dediği gibi), bu insana benzer'in, bu mayınunun insanı mı meydana getireceği (dönüşeceği, geçeceği), yoksa bu benzerliği ile asıp kesmeye devam mı edeceği sorunudur.

Zehir'li şiirin ilk kuplesinin yorumu da şu: Zehri taşın altına gömsen de, yılanlar bol, zehirleri de bol, dilleri de kıvrak, acımasız, yani dünya zehirsiz kalacak değildir, bu zehir taş altına gömülmekle.

İşte böyle Kemal'ım. Bu durunda şiirlerin orijinallerini geri alıyorum. Bunların gereği yok, Paruşev'le danışmaya da gerek kalmıyor.

İvan'ın da selâmları.

[13] *Günöz*: Demirtaş Ceyhun'un eşi.

1980

Kemal Özer

1

İstanbul, 1 Ocak 1980

Sevgili ağabey,

Leipzig'ten yolladığın kartı dün aldık. Günseli, Simge ve ben yeni yıl kutlamanıza çok teşekkür ediyoruz. Biz de sizin sağlıklı, başarılı ve mutlu bir yıl yaşamanızı candan, gönülden diliyoruz. Yılbaşı sofranızda sizin için de kadeh kaldırdık. Bu dileklerimizi yüksek sesle dile getirdik. Ayrıca senin yeni yaşını kutluyoruz bugün. Nice yıllara..

18 Aralıkta attığın kartın dün elimize geçtiğini görünce bugün Leipzig'e yazmaktan vazgeçtim. Onbeşinde Sofya'da olacağına göre bu mektubu gittiğinde evde bulman için ev adresine postalıyorum. Sanırım aşağı yukarı aynı günlerde eline varacaktır.

En baştan başlayayım. Çağrı, senin de yazdığın gibi, üç kişiye yollanmıştı. Aziz, işlerini öne sürdü. Ataol da aynı günlerde Moskova'da yapılacak çevirmenler kongresine katılacağını bildirdi. Ben tek kalınca, yanıma Demirtaş'la İnce'yi katmayı istedi Yazarlar Birliği. Biletler onlara aktarıldı. Uçak alanında baktık, İnce yok ortalıkta. Niçin gelmediğini hâlâ öğrenebilmiş değiliz. Her neyse.. Biz Demirtaş'la yola çıktık. O, hem törenlere katılacak, hem de kültür anlaşmasını imzalayacaktı. Yola çıktık, ama sis canımıza okudu. Uçak 14 saat sonra kalktı. Ve.. bizi gece Varna'ya indirdi. 3 Aralıkta Sofya'da olacakken, 4 Aralık öğleden sonra ulaşabildik. Ortalıkta bekleyen filân kalmamış. Cambazov'a telefon ettik, o Spasova'yı harekete geçirdi. Uzatmayayım, çevirmeninizle tanıştık: Yeni Işık'tan Basri Mahmudov. Otele yerleştik. Kentin dışında, Park Otel Moskova.

Doğrusu çevirmen olarak biraz Elen'i unutmuştum. Biraz da senin bulunacağını düşünüyordum. Gecikmiş öğle yemeğinden sonra, Karahüseyin'in beklediğini söyledikleri Yazarlar Birliği kafeteryasına gittik. Kimse yoktu. Bir taksiye atlayıp senin evine gitmemizi önerdim. Demirtaş, "geç oldu", "evde yoktur" gibi bir şeyler geveliyor, gitmek istemediğini dolaylı yoldan anlatmaya çalışıyordu. Sonunda Elen'in evine telefon ettim. Gelip bizi almasını önerdim. Elen gelene kadar, senin Sofya'da bulunduğun kanısındaydım. O söyledi gittiğini. Gece ben Elenlere gittim, Demirtaş Karahüseyin'le kaldı. Senin bana bir şeyler bırakacağını, ona mı bıraktığını sordum. Elen'in bilgisi yoktu. Getirdiklerimi kime bırakacaktım? Yanıtların, öykü ve şiir derlemelerin, Cagarov çevirileri ne olacaktı? Haytov'la görüşecektik?

Şurada hemen söyleyeyim, senin olmadığın Sofya, sevgi, ilgi ve beceri bakımından eksik kalmıştı. Bunu her dakika biraz daha anladım. Yerinin doldurulmazlığı, hüznüyle, uyarısıyla, engeliyle belli etti durdu kendini. Nitekim Cambazov (kaç gün sonra?) otele uğrayıp bıraktıklarının Pırvanova'da olduğunu söyledi de, Blagoevgrad dönüşü radyoda bıraktığın mektuba kavuşunca, senin yazdığın bir duyguyu yaşayıverdim. Gönderdiğim iki kitabımı ilk kez Elenkov gösterince "senin eline değmiş gibi oldum" diye yazmıştın ya, işte o duygu. Mektubunu hemen açıp okudum.

Bu ayrıntılı ve biraz dolaşık başlangıçtan sonra, özetlemem gerekirse, kutlama törenleri Şiir Bayramı'ndan daha geniş boyutluydu, demeliyim. Konferanstan yeterince yararlanamadın, çeviri yüzünden. Ama ilginç bildiriler sunuldu, sezgilerimle yakalayabildiğim kadar. Karahüseyin yanımızdaydı, özet bile yapmıyordu söylenenleri aktarmak için. Üstünkörü birkaç cümle, hepsi o kadar.

Gelirken "Vaptsarov'a Saygı Duruşu" adlı son şiirimi getirdim okumak için. Çevirisini Karahüseyin yaptı. Bansko'da gece sahnede okudum, o da çeviriyi okudu. Dinleyenler oldukça uzun alkışladılar da. Ama çevirisi üzerinde çok kişi eleştiride bulundu. Başta bizi hiç yalnız bırakmayan Golev olmak üzere birçokları beni kutladı ve Hasan'ı eleştirdi. Venko Markovski, iki kez benim önümde tartıştı onunla. Basri de aynı kanıdaydı. Söyledikleri, anladığım, çeviriyi işleme ve daha kıvrak, uyumlu hale getirme gereğiydi. Elen'e, Tatarlı'ya, Pırvanova'ya da okuttum daha sonra. Onlar da aynı şeyi söylediler. Hasan ise çevirisini savunuyor, daha fazla işlenemeyeceğini söylüyordu. 13 Aralık günü *Lit-Front*'ta çeviri yayınlandı ve başıma ilk kez gelen bir şey oldu. Şiir sorumlusu cellât, benim şiiri kısaltıp yayınladı.

Altı gün boyunca her gece kokteyl veriliyordu. Yararlı oldu. Başta Jivkov, Jivkova olmak üzere birçok ünlüyü tanıdım, çeşitli ülkelerden

yazarlarla, ozanlarla konuştum. Bu arada Cagarov'la da bir arada olduk. Jivkova'nın evinde daha özel bir kokteylde uzun uzun konuştuk. Sonra bir gece de Durhan ve Naci'yle rastladık otelin terasında. Alakoydu bizi masasında üçe kadar. Çevirilerin kısa zamanda yayınlanacağını söyledim. Şiirleri üzerine düşüncelerimi aktardım. Bıraktığı izlenim, insan olarak da, ozan olarak da çok olumlu. Özel yemek vermek istediği halde, Sofya dışında olacağı için olanak bulamadı. Yalnız, beni ileride çağırırsa gelip gelemeyeceğimi sordu. Olumlu yanıt verdim.

Levçev kardeşimle daha sık karşılaştık. Beş Aralık sabahı otelde ilkin. Yanında çevirmen yoktu. Konuşamadık, ama hal diliyle anlaştık daha çok. Yanımda getirdiğim, Bülent'in, Paruşev'in, benim bir şeyler yazıp imzaladığımız, (daha önce sözünü ettiğim, senin imzanı da katacağımız) *Haydut Otu*'nu çıkarıp verdim aradaki suskunluğu bölmek için. Fransızca, bunu ıslatacağız, dedi ve kitabı öptü. Bambaşka bir değeri olduğunu söyledi.

Levçev'i konferans boyunca ve kokteyllerde de gördüm. Jivkova'nın evindeki özel kokteyle de o kattı beni, oradan çıkınca kendi evine daha özel (üç-beş konukluk) çağrılıların arasına da. 11'inde dönmem gerekiyordu İstanbul'a, bir hafta uzatınak istediler. Yine onun önerisiyle sanırım. (Ama ben 14'ünde dönmeyi yeğledim). Birlikte yiyeceğimiz yemeğin hep sözünü ettiği halde, ancak son günü öğleyin fırsat bulabildi. Yabancı Gazeteciler Kulübü'nde yedik. Çevirmenim (Basri hastalandığı, Hasan'ın da işi çıktığı için) Elen'di yine. Başbaşa bir yemek olmadı. Suriyeli bir ozanla karısını da çağırmıştı. Üstelik yanında Evtimov ve Plovdivli bir ozanla geldi yemeğe. Anladığıma göre, vakitsizlikten Suriyeliyi katmıştı. Öbür ikisini de hem bana tanıtmak, hem de beni tanıtınak için yanına aldığı anlaşılıyordu. Nitekim Plovdivli ozan, oranın yazarlar birliği başkanıymış. (Adını unuttum, Elen anımsayabilir). Beni Plovdiv'e çağırdı. Her yıl yapılan geleneksel ozanlar toplantısına. Her gece bir ozanın okur karşısına çıktığı ve şiir okuduğu, soruları yanıtladığı toplantılara. Evtimov ise Levçev'i çok çok övdü, bir Bulgar ozanına benim beslediğim kardeşlik duygularından kıvanç duyduğunu söyledi. Mladej yayınevinde bir kitabımı basmayı önerdi. Şiirden çok düzyazının geçerli olacağını söyleyince ben de basılmayı bekleyen 5 öyküden oluşmuş bir çocuk kitabını bulunduğunu, yayınlanınca gönderebileceğimi bildirdim. Yayınlanmayı beklemeden hemen göndermemi istedi. Çizdirdiğimiz resimlerin filmleriyle birlikte. Elen de bu kitabın çevirisini üstlenmiş oldu oracıkta. Ne dersin, yapabilir mi? İster istemez dönünce gönderdim öyküleri ona. Bu arada Evtimov'un şiirlerinin Türkçede ya-

yınlanmasını bizim de önermemiz gereği belirdi konuşmaların akağına göre. Kitap için söz vermedim elbet, ama dergilerde yayınlayabileceğimi ve ak çeviriler gönderilirse şiirleştirebileceğimi söyledim. Anladığım kadarıyla o da Elen'e düştü masada. Ölçülü uyaklı yazdığını vurgulayarak yokuşa koştu sanırım biraz. Ama yapar mı, yaparsa ben içinden çıkabilir miyim, bilmiyorum. Benim şiir kitabına gelince, Levçev onu da sordu. Elen'le konuştular. Özetin özeti bir çeviriyle anladığıma göre, çabuk davranılmasını istedi. Sen, Elen ve kendisi arasında çeviri işinin çözümlenmesi gereğini bir daha belirtti. "Kardeşi Olmak" yazısını içeren dergiyi ve yazının Elen'ce yapılmış tam çevirisini verdim. Ayrıca *Cumhuriyet*'te kitap üzerine yazdığım yazıyı getirmiştim, onu. Armağan bir albüm getirmiştim, üstü asma köprülü, bir de değirmende topluca çekilmiş fotoğraflarımızı büyüttürmüş getirmiştim, onları da verdim. Kitabım yayınlandığı zaman yine ailece bizi Sofya'da beklediğini söyledi. Bu arada ben de kendisini İstanbul'da görmek istediğimi, albümü orada çektireceğiniz resimlerle doldurması için getirdiğimi belirttim. Marta'ya[1] söz verdiğini, bir hafta sonu iki günlüğüne İstanbul'a kaçmak istediklerini söyledi. Şimdilik tarihsiz, ama gerçekleşirse, program ve hazırlık yapmamak koşuluyla, haber verecekleri küçük bir gezi.. Burada bir ayraç açıp Levçev'den ikinci bir kitap yayınlama olanağını konuşmalıyım. Sen olsaydın, girişimlerde bulunmak istediğim bir konuydu bu. Gerekli yerlere Habora'dan yakınmalarımı bildirdikten sonra, ona sağlanan koşullarla kitap basacak, benim desteklediğim bir yayınevinden söz açacaktım. Ankara'da Çark Yayınevi, konuşup anlaştım, bu işi gerçekleştirecek. Yalnız Levçev değil, başka ozanların kitaplarını da basabilecek. Salt şiir yayını yapıyor. İlk üç kitabından biri İnce çevirisiyle Vaptsarov. Şu anda basılıyor. Eline yakında ulaştırırız. Yayıncı, eskiden tanıdığım genç bir arkadaş. Onbeş yıldır kitapçılığın içinde. Sapma kadar dürüst, efendi, saygılı. Çıraklığından tanıyorum. Ben kitapçılık yaparken o bir kitabevinde çıraktı. Bizden alışverişe gelirdi. O gün bugündür kimliğinden bir şey yitirmedi. Şimdi Ankara'da. İlk kez kendi işini kurdu. İki üç yıldır dağıtımcılık yapıyordu. Bu yıl yayına da kalkıştı. Paragöz olmadığından, hizmeti öne aldığından da şiir yayınları yapmayı kararlaştırmış. İlk elde üç kitap basıyor. Mektup yazıp durumu anlattım. Benim kitaplarımı da basıp basamayacağını sordum. Gelen yanıtta, değil kendisinin, benim bile tersini düşünemeyeceğimi bildirerek kabul etti. İlk olarak Şubatta, tükenmiş bir kitabını basacak. Sonra altı ayda bir, ötekileri yenileyecek. Yeni

[1] *Marta*: Lubomir Levçev'in ressam kızı.

kitaplarımı da ona vereceğim. Çeviri basınaya da hazır. İşin aslına bakılırsa orada biz bir olanak sağlamadan da kitap bastırabiliriz. Ama sağlanacak olanak yayınlara döner, onları güçlendirir, güzelleştirir diye düşünüyorum. Özensiz, hep bana anlayışı priinlendirileceğine bu olumlu girişim desteklensin, daha iyi değil mi? Bütün bunları sayıp dökmeden, Levçev'e, başka bir yayınevinin kendisinden kitap basmak istediğini söyledim. Sizler o işi kendi aranızda düzenlersiniz gibisinden bir yanıt verdi. Sanırım seni beni vurgulamak istedi böyle demekle ve ayrıntıya girmeyi o anda uygun görmedi. Sana "Kemal böyle bir şey demişti, işin aslı neymiş" diye sorabilir bir karşılaştığınızda. Özetlediğim durum ışığında yanıt ver. Dahası, ondan böyle bir soru gelmezse, sen konuyu yeniden aç. Gerekirse ben yayıncıdan bir başvuru mektubu da sağlarım. İnanıyorum ki Levçev'den çıkacak ikinci bir kitap birinciden daha çabuk okura ulaşacaktır, hatta tükenecektir. Bunları söylerken, Ekimde bana söylediğin başka ozanları kitaplarız sözü hep kulağımda bulunuyor.

Haydut Otu üzerine genç bir eleştirmen yazı yazdı. *Yürüyüş* dergisine gönderdi. Daha çıkmadı, çıkınca göndereceğim. Olmazsa yazıyı başka bir dergide yayınlatacağız. Kitap dağılabilse başka yankıları olacağına da inanıyorum. Çünkü gerçekten sonuç iyi oldu, şiirler bizde geçerliği olan şiirler.

Yeri gelmişken söyleyeyim, radyoda Türkçe saatinde iki ayrı program için beni konuşturdular. Biri, bilineceği üzere, Vaptsarov konusundaydı. Öteki *Haydut Otu* ve Levçev konusunda. Ocak ayında yayınlayacaklarını söylediler ikicisini. Levçev'in şiiri üzerine konuştum, *Cumhuriyet*'te yayınladığım yazıdan bölümler okudum. Bir de "Çatılar" ve "Sağlığınıza" şiirlerini.

Vera Semerciyeva ve Yamaç'la telefonla görüşebildik. Buluşmamız, benim vakit bulamamam yüzünden gerçekleşemedi. Buna karşılık bir öğle yemeğinde Tatarlı'nın, bir akşam çayında da Pırvanova'nın evine gittim. Bunlardan başka iki gece Elenlerde, bir gece de Emilialarda yemekteydim.

Tatarlı *Güldeki Şafak* üstüne yazdığı geniş yazıyı çevirip bana iletti. Bir de beni kendi üzerimde sorguya çekti, notlar aldı. İleride inceleme yapınca yararı olur düşüncesiyle. Fotoğraflar çekti. Pırvanova, *Anteni* dergisinde yazdığı yazıyı özetledi ve dergiden bir tane verdi. Benim kitaba oldukça geniş yer ayrılmıştı bu yazıda. Şiirlerimden parçalar aktarılmıştı. "Gül Üstüne Çeşitlemeler"den bir tanesinin *Sofya* adlı dergide yayınladığını da öğrendim bu arada. Ama elinin altında yoktu o sayı, veremedi. Bulup buluşturacağına söz verdi. Tuttuğunu koparan bir insan, herhalde sağlar. Sen bir gördüğünde

anımsatıver. Dergiyi görmek isterim doğrusu.

Emilia, özellikle Basri hastalanıp da çevirmensiz kaldıktan sonra, çok yardımcı oldu bana. Birbuçuk gün alışveriş için benimle birlikte dolaştı. Üstelik birden çıkan soğuk fırtınada. Şöyle böyle değil, -10'a düşmüştü hava birden. Kendisine gönül borcu duyuyorum yardımlarından ötürü. Tanımış olmaktan, düşüncelerini öğrenmiş olmaktan ayrıca mutluyum. Şu kadarını söyleyeyim, sağlam, bilinçli, iyi yürekli bir insan. Onunla konuşmak, tartışmak, inancı pekiştiriyor, düşünceleri biliyor. Türkiye'ye gelmesi gerçekleşirse daha yakından tanıyacağım için şimdiden seviniyorum.

Elen'e gelince.. Şu anda bir çağrışımla "Bir kapı ya açık durmalı, ya kapalı" diyeceğim. Sen de, son görüşmemizde, üniversite önündeki durağa doğru yürürken, aynı şeyi söylemiştin. Kapıyı açık tutuyoruz. Tutmalıyız. Her şeyden önce, bir insana açık kapı tutmak güzel bir şey. Bülent gibi "benden yararlanmak istedi" demiyorum elbet. Yararlansın da, yeteneği varsa çıkarsın ortaya. Basri Mahmudov ilgilendi. Yeni Işık'ta onun kadar güzel konuşamayanlar çalışıyor dedi. Ben orada bir iş sağlayabilirim, dedi. Bunu babaca bir sevecenlikle söylediğini sanıyorum. Başka türlü bir yararlanmayı gözetmeden. Dahası kendisinden bunun böyle olduğunu kulağımla işittim, olması gerektiğini özellikle de vurguladım. Elen'e aktardığımda, önce çok sevindi. Sonra ne istediğini bilmediği, daha doğrusu karar veremediği ortaya çıktı. Her zaman olduğu gibi, yeteneğine en uygun bir işe karar vermesini öğütledim durdum. Hatta, belki fazla cesaretli bir adım atarak, Bulgar yazarlarından Türkiye'de yayınlanmak üzere çocuk öyküleri çevirmesini önerdim. Yayınevleriyle konuşacağımı, istekleri doğrultusunda bir yapıt seçmesini, bunun özetini yapıp bildirmesini, ısmarlanmasını ben sağladıktan sonra çeviriyi yapmasını, redaksiyonunu benim yapacağımı söyledim. İlk ağızda bunu da heyecanla karşıladı. Ama bilmiyorum bu çabayı gösterir mi? Gösterirse oradaki ve buradaki konumuna bir yararı dokunur mu? İlk elde Milliyet Yayınları yönetmeni Ülkü Tamer'le konuştum. İlke olarak kabul etti. Küçük öykülerden çok, çocuk romanlarını yeğliyor o. Okuyanı sürükleyici bir konusu olmasını koşul olarak öne sürüyor. Bakalım, uygun bir roman bulabilecek mi Elen? Sonra da çevirme sabrı gösterebilecek mi? Öteki iki yayınevi yle daha konuşmadım. Onlarla da konuşup ne istediklerini öğrenmeye çalışacağım yakında.

Naci ve Durhan'la, daha önce de belirttiğim gibi, bir gece yemekte birlikte olduk. Oradan buradan konuştuk. Açık davrandığımdan olacak, ilerlemiş saatte, Türkiye'den gelenler arasında, iki kişiyi ayrı yere koyduklarını belirttiler. Biri bendim bunların. Ya öteki, diyeceksin?

Öteki de, Şükran'mış! Böylece bir kez daha buluştuk Şükran'la o sofrada. Kulakları çınlamıştır. Naci, benim gönderdiklerimi *Yeni Hayat*'ın Şubat 80 sayısında kullandıklarını söyledi. Yazıyı yenilemem gerekiyordu, yeniden yazıp gönderdim geçende. 100 Leva yazmış tümü için, onu da aldım oradayken. Şimdi derginin o sayısını beklemek kalıyor. Herhalde gönderirler.

Pırvanova'nın senden aktardıkları arasından *Eleştiri*'ye verilecek yazını yeniden yazdım, verdim. Öyküleri Adnan'a aktardım. Akşamcı öyküsü daha yazılmayı bekliyor. Onu da yakında yazacağım. Şiirlerini de ilk ağızda daktiloya çekeceğim, ikişer kopya. Bireri sana gönderilmek üzere. Kitap biçimini alınası işini, bölümlemeyi filân, daha sonra enine boyuna düşüneceğim. Ve yazacağım elbet. Notların hep gözümün önünde ve masamın üstünde duruyor.

Oktay'ın ceketiyle Habora'nın değiştirdiği yüzüğü Elen'e bıraktım. Mektup daha sonra elime geçtiğinden. Bizim değiştirdiğimiz yüzük için bir giderimiz olmadı. Yalnız ceketi iki bine alamadık. Zaman geçince ancak 2500'e bulundu. Ölçülere ve biçimsel özelliklere elimizden geldiğince bağlı kalmaya çalıştık. Hepsini bir araya getirmek zordu. Sanırım kolları biraz uzun düşecek. Uçlarını kıvırtmak üstesinden gelebilir bu işin. Satıcı da öyle söyledi. Elen'e göre biçimi Oktay'ın istediği gibiymiş. Son sözü elbet Oktay söyleyecek. Olumlu olmasını dilemek kalıyor bize.

Doğrultu dergisini yayınlayan genç eleştirmen Mehmet Ergün, sana ve Yamaç'a birer takım bu dergiden ve kendi kitaplarından gönderdi. Emilia'ya bıraktım onları. Size iletecek.

Felsefe'nin istediğin sayısından ve senin kitaptan, ne yazık ki, getiremedim. Timuçin'in Cağaloğlu'ndan ayağını çekinesi görüşmemizi adamakıllı zorlaştırıyor, ilkinin nedeni bu. Habora'ya gelince, onun üstüne yürümem şöyle dursun, o benim üstüme yürüdü neredeyse. Karısına yalan söylettiği yetmiyormuş gibi, Elenlerle uğrayacağımızı düşünüp bir bütün gün yayınevinde bizi beklediğini, "utanmazlık" ettiğimi filan söyledi ilk karşılaşmamızda. Gerçekten üstüne yürümem gerekiyordu anlaşılan, ama dilim ve elim tutuldu. Ne bir harekette bulunabildim, ne bir şey söyleyebildim. Öylece kalakaldım bu "yavuz hırsız" farfaralığı karşısında. Elisıkı ve ödlek adamlarla ilişkiyi kesmekten başka yapacağım bir şey olmadığı kanısına bir daha vararak. Şimdi onunla ilişkim şu olabilir: Senin diziyle ilgili ve Cagarov çevirisine ilişkin ödevlerimi yaparım. Onun dışında, kendi kitabım da içinde, hiçbir bağlantıya girmem. İstekte bulunmam. Yanına uğramam. Güleryüz gösteremem. Arkadaşlık edemem. Sevdiğim kişilere haksızlık etmesine de göz yumamam. (Bu cümleden olarak senin

kitabı üsteleyip alamadın, o yüzden de getiremedim.) Aramızda kalmasın!

İki gün önce Şükran'dan bir telefon geldi. *Sosyalist Kültür Ansiklopedisi* için yerli maddeleri üstlenmişti nicedir. Hem yazarlığını, hem yönetmenliğini. Çeşitli maddeleri ısmarladığını duyuyordum. Hatta benim maddemi Tekin Sönmez'e ısmarlamıştı da, o da bana yazdırmıştı kendi hakkımdaki bilgileri not olarak. Telefonu seninle ilgiliydi Şükran'ın. Senin maddeni Erdal Alova'ya vermiş. Ondan gelen kimbilir ne denli berbat ki içine sinmemiş, daha doğrusu uyandıracağı tepkiyi göze alamamış. Benden istedi yazmamı. Ansiklopedi yazarlığı hiç yapmadım, yöntemini bilmem. Yumurta kapıya gelmiş, araştırmaya vakit yok. Eldekilerle yetinmek gerek. Yine de üstlendim, inşallah yüzakı ile çıkarım içinden. Yarın onu da teslim edeceğim.

Benim iş değiştirme sorunum, döndükten sonraki süremi oldukça karıştırdı. *Milliyet Sanat Dergisi*, daha önce konuştuğumuz gibi, el değiştirip Ülkü Tamer'in yayınevine bağlandı. Ocakta bir aylık tatile girdi. Şubatta yeni biçimiyle yayınını sürdürmeye başlayacak. Yazı işleri müdürlüğü önerisi üstünde düşündük. Kabul ettim. Gazeteden ayrılmaya karar verdim. Ama son anda iki değişiklik ortaya çıktı. Ülkü'ye bağlanmakla birlikte sahipliği önümüzdeki Temmuza kadar *Milliyet* gazetesinde kaldı. Aylık dergi oldu. Altı aylık süreyi deneme sayma eğilimi ağır bastı. Bunun üzerine şimdilik gazetede kaldım. Altı aylık deneme boyunca dergide danışman olarak çalışacağım. Temmuzda deneme yayını bitip de derginin sahipliği yayınevine geçerse ben de gazeteden ayrılıp derginin yönetmeni olacağım.

Külâhımı önüme koyup 1979'u düşününce verimli bulmadım kendimi. Özellikle şiir açısından. 80'de ne yapıp yapıp tasarılarımdan birkaçını yola koymalıyım. Sıkı bir çalışmaya girerek. İlk ereğim 16 Haziran olaylarının onuncu yıldönümü olmalı.

Son verirken 1980'in ve yeni yaşının mutluluk, başarı ve sağlık getirmesini diliyorum. Yengemize ve Oktay'a hepimizden iyilik dilekleriyle selâmlar. Seni sevgiyle kucaklıyorum.

2

İstanbul, 7 Nisan 1980

Sevgili ağabey,

Bu sabah gazeteye gidince Kadri'yi beni bekler buldum. Geçen hafta Hikmet Çetinkaya ile İzmir'den telefonla konuşmuş ve geleceğini

öğrenmiştim. Ama ne gün geleceğini bilmiyordum. Neyse, elimden geldiğince yardımcı olmaya çalıştım. Vize için Paruşev'e telefon ettim. Bir arkadaşla Kapalıçarşı'ya götürdük akşamüstü, kot pantolon için. Sonra Tahtakale'ye indik. Ne yazık ki aradıklarından uygununu bulamadık. Deri ceket işini İzmir'de çözümlediğinden aramak gerekmedi. Senin ceketini, sağlıkla, güle güle giymeni dilerim.

Kendisi anlatacağından daha fazla ayrıntıya girmiyorum. Gazetede işten baş alabildikçe konuşmamıza karşın, kardeşini tıpkı senin gibi çok sıcakkanlı ve candan bulduğumu söyleyeyim. Zaman zaman, on yıl, onbeş yıl önceki seninle konuştuğum duygusuna kapıldım.

İki mektubun da elime geçti. İkincisinde, yanıtımın neden geciktiğini düşünürken birtakım nedenler sıralamışsın. Hepsi doğru. Ama ilk sıradaki, sorunları çözmede sonuç alamayışım. Hep sana ileteceğim olumlu bir şeyler olsun diye bekledim.

Dağınıklığım, Mart başında yıllık izne çıkınca eve kapanıp kendimi şiir yazmaya zorlayışım sonuç almamı geciktirdi. Önce olanları sıralayayım. "Bir Öykünün Öyküsü"nü temize çekmiştim döner dönmez. *Eleştiri*'de yayınlandı. Bu derginin sana ulaşamayan sayılarını Kadri'ye yetiştirmeye çalışacağım. "Demedi Demeyin Sonra" şiiri *Sanat Emeği*'nin Nisan sayısında yayınlandı. O sayıyı Kadri'ye verdim (öteki şiirleri fazla bekletmemek için geri aldım). Akşamcı öyküsünü temize çekip Demirtaş'a ilettim. Bir kopyasını da Adnan'a. Dosyaya koyması için. Adnan, öyküleri temize çekmenin yolunu bulduğunu söyledi. Kendisi Mayıs sonunda Yugoslavya'da bir İvo Andriç toplantısına katılacak. Geçerken sana da uğrayacak. Ayrıntıları anlatacak.

Yaptıklarından biri de Cagarov'un önsözünü bitirmek ve yapıtı Bülent'e teslim etmek oldu. Cagarov kitabının yayınlandığı doğru değil. Son görüşmemizde bir ay sonra dizilmeye başlayacak demişti Bülent. Nisan sonu, Mayıs başı demek ki. Bülent'e, son mektubunda yazdıklarını özetledim. Yanıt vermesini istedim. Anladığım kadarıyla, sürdürmemek diye bir şey düşünmüyor. Ama genel yakınmaları var. Fiyatları arttırmak zorunluğu, satışların düşmesi, kağıt bulamamak gibi.

Bülent demişken, yeni çeviriler için Çark'ı öne sürmen iyi olmuş. Doğrusu yeniden Bülent'in basacağı kitaplara emek vermekten yana değilim. Çark yöneticilerinin ilgili adrese istediğiniz yazıyı yollamalarını sağlayacağım. Argir'le Paruşev'e önermiştim Çark'ı. Ankara'da olduğu için oradaki görevlilerin bu işi düzenlemesi gerektiğini söyleyerek çekimser davrandılar.

Seçilen ozanlara gelince.. Yavorov'un zor olduğunu hep duyarım. Bir şiirini okudum A. Kadir'in kitabında. (O kitap yayınlandı geçen

ay. Kadir ağabey sizlere göndermek üzere Paruşev'le görüşecekti. Ne sonuç aldı bilmiyorum).

Çeviriler konusunda asıl güçlüğü her vakitki gibi sen göğüsleyeceksin. İkinci ad olarak üstünde durduğun Hançev'in üç, Başev'in bir şiiri var aynı kitapta. Başev'i yeğlemekteki gerekçelerine ben de katılıyorum. Tek şiirinden edindiğim izlenim de Türkçesi iyi düşecek bir ozan olduğu. (Vera Gançeva'ya, ilk görüştüğünüzde selâmlarımı ilet lütfen.)

Bunların kitaplanmasında Habora'ya sağlanan olanakların Çark'a da sağlanacağını umarım. Çünkü değindiğim yayın güçlükleri bunu her zamankinden daha çok zorunlu kılıyor. Ayrıca Çark'ın desteklenmesi, bir Habora'nın desteklenmesi gibi olmayacak. Çıkan kitaplar hem değer bakımından yerini bulacak, hem de gerçekten okurun eline ulaşacak. (Bu konu açılınca içim kan ağlıyor. Habora'nın özellikle şiir kitaplarına gösterdiği vurdumduymazlık o cânım Levçev'i hâlâ okurdan uzak tutuyor. Kişisel çabaların sağladığı ilginin daha geniş yankılanmasını önlüyor.)

Cagarov'dan seçtiğim kimi şiirleri dergilere gönderdim. *Sosyalist İktidar*'da bunların ikisi yayınlandı. O sayıyı bugün Kadri'ye verdim. Öbür dergilerde de sanırım arka arkaya çıkacak. Çıktıkça göndereceğim.

8 Nisan

Kadri'ye verdiklerim arasında *Sosyalist Kültür Ansiklopedisi*'nin 6'ncı cildi de var. Hani senin maddeni yazdığını söylemiştim daha önce, işte o. Yazdıktan sonra bayağı huzursuz olmuştum, acaba bir haksızlık ettim mi diye. Basılı olarak bir daha okuyunca huzursuzluğum kalmadı. Sen ne diyeceksin bilemem.

Aynı ansiklopediden bir 6 ve 7'nci cilt daha var. Onları Şükran, Ziya Yamaç için gönderdi. İletmen dileğiyle.

Bunlar yaptıklarım. Yapamadıklarımın başında şiirlerin temize çekilmesi geliyor. Bugüne kadar olanak bulamadım. Korkarım yaza kadar da bulamayacağım. Haziranda 16 Haziran'ın 10'uncu yıldönümüne bir poem yetiştirmek kararındayım. Kitap olarak yayınlayacağım. Kafama iyice koydum, gerçekleştiremezsem kendimi kolay bağışlayamayacağımı anlıyorum. O kitap aradan çıktıktan sonra vaktim bollaşacak birden.

Londradakiler için de fazla bir sonuç alamadım.[2] Benim bu konuyu

[2] TKP içinden ayrılmış siyasal bir grup kastediliyor. Fahri Erdinç'le ilişki kurmak istemişler, o da Kemal Özer'den bu grupla ilgili bilgi edinmesini istemişti.

açabildiğim kişiler pek bir şey bilmiyorlar. Dişe dokunur bir katkım olamayacak bu konuda.

Osmanlıca gereksinimin için bir kitabın ardındayım. İstanbul'da bulamadık. Ankara'da aratıyorum. Sonuç alırsam en geç Adnan'la gönderebileceğim.

Füruzan'la ilgili öykü derlemesi haberini hem Adnan'a, hem Demirtaş'a okudum. TYS'ye aktardılar mı, bilmiyorum. Haber olarak *Edebiyat Cephesi*'nde yayınladık. Görmüşsündür.

Yürüyüş'te Levçev'le ilgili yazıyı genç eleştirmen, *Doğrultu*'da senin şiirlerini yayınlayan Mehmet Ergün yayınlayacaktı. Bugün gazeteye uğradı. Bana bir kopyasını getirecek, başka bir dergide yayınlayacağız. *Yürüyüş*'te olmadı. Ergün, senin Türkiyeli öykülerin üzerinde çalışıyormuş. Adnan'ı görmek istedi. Onun derlediği öyküleri okuyup yazısını geliştirmek dileğinde.

Bu mektubu yarın ya da öbür gün gazete aracılığıyla İzmir'e, Kadri'ye ulaştıracağım. Son âna kadar kapatmıyorum o yüzden. Gelişmeler oldukça ekleyeceğim.

9 Nisan

Bugün Paruşev geldi gazeteye. Elinde *Yeni Hayat* dergisinin Mart sayısı vardı. Derginin redaktörü hanım bugün İstanbul'a gelirken getirmiş. Naci'nin benden aldığı şiirler, yazı ve fotoğraf iki sayfasını kaplıyor. "Gül Üstüne Çeşitlemeler"den yine Naci'nin yaptığı çeviriler de var. Bir de Durhan Hasanov'un bana adadığı, Cagarov'la birlikte olduğumuz gecenin izlenimleriyle yazılmış şiiri. Kan dolaşımım hızlandı birden. Aynı ânın içine sığan birçok şey birden geldi geçti.

Ben de bu mektuba ekleyecektim. Naci'den ses çıkmadı, ne oldu, mektubumu almadı mı diye. Pırvanova'nın yaptığı bir çevirinin *Sofya* dergisinde yayınlandığını geçen mektubumda sana yazmıştım. O sayıyı edinmek istediğimi, Pırvanova'nın ben oradayken edinemediğini, senin bir kez daha anımsatmanı.. Paruşev'le onu da konuştuk. Sofya dergisinin yöneticisi Paruşev'in arkadaşıymış, bir gittiğinde ondan almaya çalışacak. Ama sen yine Pırvanova'ya anımsat. Hiç olmazsa hangi sayısı olduğunu not ettirsin.

Belki sözünü etmiştim, bir yıl önce başlanmış bir şiirim vardı. İçinde Levçev'i de andığım. Marttaki iznimde o şiiri bitirdim. Mektuba bir kopyasını eklemek istiyorum. Yine Martta *Edebiyat Cephesi*'nde okuduğun şiiri bitirdim. Ayrıca 15 parçalık bir uzun şiiri. Bu ay *Milliyet Sanat*'ta yayınlandı. Milliyet Yayınları'ndan bütün şiir kitaplarımı bir ciltte toplayıp yayınlama önerisi aldım. Güzün, bir aksilik

olmaz da sözlerinde dururlarsa, yedi kitabım bir ciltte yayınlanacak. Tek tek uğraşınaktan, kapı kapı yayıncı aramaktan kurtulacağım için seviniyorum bu işe. Haziranda ise yeni kurulan yayıncılar yazarlar kooperatifi 16 Haziran kitabını basacak. Derlenip toparlanıyorum böylece. Gündemdeki şiirlere sıra gelecek ardı ardına.

Levçev'le konuştuğunu ayrıntıya girmeden anlatınışsın, onun için sormak istiyorum. Yılbaşında kendisine kart atınıştım, bu bir. İkincisi yeni görevini kutlayan bir mektup yazıp Paruşev'e vermiş, çevirisiyle birlikte kendisine ulaştırmasını rica etmiştim. Gönderdiğini söyledi, ama eline geçip geçmediğini merak ediyorum. İki satırla değinirsen sevinirim.

Benim Bulgarca kitabın hangi plâna gireceği ne zaman belli olacak? Varna'daki bir dergide çeviriler yayınlanacaktı, ondan bir haber yok galiba.

Bezirci, *Seçme Romanlar* kitabının yeni basımına *Acı Lokma*'yı da almış. İmzalayıp bana bırakmıştı. Onu da Kadri'ye vereceğim. *Haydut Otu*'nun elimde kalanından birini de ekleyeceğim. Paruşev, A. Kadir'den kitap alacaklarını, oraya yollayacaklarını söyledi. Bir de mektuplar yolluyorum. Yerlerine ulaştırınan dileğiyle.

Yarın İzmir'e yollayacağım bunları, Kadri'ye vermeleri için. Onbeşinde hareket edeceğini söylemişti. Yazmayı bunca geciktirdiğim için kusura bakma. Yordanka bacıya, Oktay'a hepimizden selâmlar. Seni özlemle kucaklıyor, yanaklarından öpüyoruz.

Cambazov'a, radyodaki arkadaşlara çok selâm. Kadri'yle bana kahve gönderebilirsen sevineceğim, çünkü getirdiğim bitmek üzere.

3

İstanbul, 17 Nisan 1980

Sevgili ağabey,

Dün gazeteye gittiğim vakit Feriha Bozkır'ı[3] beni bekler buldum. Korınarı hastaneye yatırmaya gelmiş İstanbul'a. Sanıyorum Demirtaş'ın dergiyi bastırdığı basımevine ve birkaç yere daha uğramış bana gelmeden. En iyi arkadaşın olarak benim adımı ve adresimi vermişler. Kadri'nin senin yanında olduğunu da söylemişler.

Böyle bir karşılaşmaya tümüyle hazırlıksızdım. Onun için nasıl davranırsam sana en uygun olur, çıkaramadım. Seni tanıdığımı, ad-

[3] *Feriha Bozkır*: Erdinç'in ayrıldığı, Türkiye'deki eşi.

resini bildiğimi, Kadri'nin şu anda sana gittiğini yadsımadım. Zaten biliyordu. Benden adresini istedi. Yanımda olmadığını söyledim. Ankara'daki adresini bıraktı. Mektupla bildirmemi önerdi. Az önce ona da yazıp senin iznin olmadan bunu yapamayacağını bildirdim.

Kardeş Evi dışında bu konuda bir bilgim yok. Nasıl davranmam gerektiği konusunda acele bir yanıt verirsen, olası gelişmeleri ona göre karşılarım.

Konuşma sırasında Korman'ı oraya aldırmanı, tedavisiyle senin uğraşmanı istediği anlaşıldı. Kadri'ye yaptığın gibi çağrı gönderebileceğini söyledi. Pasaport için başvuruları bulunduğunu da ekledi.

Üzüleceğini bildiğim halde bunları sana bildirmenin en doğru yol olduğunu düşündüm. İnşallah yanılmamışımdır. Yanıtını en kısa zamanda bekliyorum.

Sevgiyle ve özlemle kucaklar, sağlık dilerim.

4

İstanbul, 20 Mayıs 1980

Sevgili ağabey,

Kadri, zorunlu bir Ankara gezisinden beni aradı. Telefonla. Akşam onun otobüsünü karşıladım. Bir kendi adına, bir senin adına, iki kez kucakladı beni. İzmir'e yolculanmadan bekleme salonunda bir süre oturup konuştuk. Senin deyiminle, oralara gittiği için yerden göğe mutlu. İzlenimlerini, benim de epeyce bildiğim aile çevresini, tanıdıklarla görüşmelerini anlattı. Fotoğraflarınızı gösterdi. Eski tanıklıklar gözlerimde yeniden canlandı. Senin sağlık haberin, kardeşinle buluşmaktan gelen mutluluğun sevindirdi bizleri de.

Valizi de getirmişti Kadri. İçindekiler hakkında bilgi verdi. Sonra onun otobüs saati geldi, ayrıldık. Araya Cumartesi Pazar, bir de 19 Mayıs girdiği için, verilecekleri daha yerlerine ulaştıramadım. Bugünden tezi yok, işe girişeceğim.

Öncelikle kahve ve konyak için teşekkür edeyim. Mastika için bir şey yazmamışsın, ama Kadri onu da bana gönderilenler arasında saydı. O yüzden şimdilik alakoydum. İçkilerin bir tuhaf özelliği var. Başka şeylerden daha çabuk, daha keskin çağrışım yaratıyorlar insanda. Ne zaman Bulgar konyağı içecek olsam, hemen oralardaki anılarım canlanıyor. Daha çok da loş ev içlerini, odaları anımsıyorum. Narodna Mladej'e gitmiştik ya, eski bir yapıydı. İşte orayı ve oradaki gibi odaları.

Canlanan tanıdıklar arasında, az gördüğüm halde, (geçen yıl ikinci gelişimde, Levçev'in evinde bir arada olmuştuk) Vera Gançeva'nın ayrı bir yeri var. Belki ozan eşini yitirdikten sonra sürdürdüğü yaşam konusunda duyduklarım, belki efendilikle inceliği birleştiren güleryüzlü tutumu, saygıyla karışık bir sempati beslememe yol açıyor ona.

Sonra Emilia'dan sağlam bir izlenim alıyorum. Bulgar toplumunda belki görmek istediğim genç insan tipinin kimi özellikleri var onda. Satışı olmayan bir yardımseverlik, eleştirel gözle bakabilme anlamında bir külyutmazlık. Edebiyattan gelmediği halde, (aslında Elen'de görmek istediğim) okuduğunu değerlendirme yeteneğini de ayırt ediyorum. (Bugün kendisinden bir mektup aldım. Bu kanıların biraz daha güçlendi).

Bu satırlar daha konyağın kapağını açmadan belirmiş çağrışımlarla ilgili. Kendimi çokça kapıp koyvermeden öteki ayrıntılara geçeyim.

Levçev kardeşin kitabı için Mehmet Ergün arkadaşın yazısı şu anda elimde. Çok olumlu bir yazı. Kıvanarak okudum. Hem bizde böyle yazan bir arkadaş bulunduğu için, hem de Levçev'i Türk okuruna biraz daha tanıtacağı için. Yazıyı en iyi biçimde yayınlatmak üzere girişimlerde bulundum. *Milliyet Sanat Dergisi*'nin Temmuz sayısında yayınlamaya söz verdiler. Üstelik bir kitap tanıtma yazısı olarak değil. *Haydut Otu*'ndan bir şiir alıntılayarak ve Levçev'in fotoğrafını da koyarak iç sayfalarda yer ayıracaklar.

Yeri gelmişken söyleyeyim, geçenlerde Arif Damar gazeteye uğradı. Habora ona yayınlarından (nasıl olduysa) birkaç kitap vermiş. Bu arada *Haydut Otu*'nu da. Müthiş bir ozan olduğunu söyledi Levçev'in. Çok beğenmiş. Bulgaristan'dan nasıl böyle bir ozan çıktığına şaştım, dedi. Bizim ozanlardan, edebiyat çevresinden başlayarak okurlara uzanan bir ilgi alanı yaratacağız onun hakkında. Bu da beni çok sevindiriyor.

Ansiklopedi'ye seninle ilgili yazdıklarımı benimsemen benim için sevindirici. Zihni Anadol da bir süre önce olumlu söz açmıştı. (Gerçi onun arkadan ne söyleyeceği bilinmez). Aykırı bir şey duymadığıma göre bu işin üstesinden gelmiş sayabilirim kendimi demek ki. Senden gelen izlenimi en baş yere koyarak.

Dergilerdeki yayına gelince, bu konudaki ilk tutumum değişmedi. Yaptıklarım en çok bir ulaklık sayılmalı. Seni asıl okuruna iletme ulaklığı. Bunu, en başta, yazdıklarına 1950'lerden beri duyduğum bir okur borcu olarak, sonra bir yazar kardeşin, bir düşündeşin, giderek bir gönüldeşin olarak yapmaya çalışıyorum. Asıl pay yayıncılarındır. Ne onların, ne benim, bunların karşılığını senden beklemeye de bir hakkımız olmamak gerek. Senin de kendini bizlere karşı borçlu

duymaya...

Bu cümleden olarak, Narodna Kultura'daki kitapla ilgilenmen bana yeter. Ötesine, yayın plânına alınıp bir an önce gün ışığına çıkması için özel çabaya, bunun için bir şey yapamama kaygısına bence gerek yok. Arada Levçev'in bulunmasına karşılık 82'ye de kalabilir. Çünkü işleyişi az çok biliyor, ya da kestirebiliyorum. Rahmetli Nevzat'ın (Üstün) sözleşmesinde öngörülen tarihten 4-5 yıl sonra basılmıştı kitabı. Erken çıkması yerine çevirilerin iyi yapılması, ortaya çıkacak kitabın eleştirmenlerden ve okurlardan olumlu yankılar getirmesi, (benim bu arada daha başarılı şiirler yazıp toplamı zenginleştirmem), daha önemli.

Gançeva'dan antoloji için alınan ışığa göre edinme kaygım yine kabardı. Amatörüm, bu konuda amatör kalmaya niyetliyim. Şiirlerimin yer aldığı böyle bir antolojiyi edinmek, kitaplığında saklamak benim için vazgeçilmez bir olay. Ne yapıp yapıp sağlamalıyız, şimdiden sana istek, dilek, rica!

Bu konu bu kadarla bitse iyi. Şimdi Sovyetler'de çıkan antolojinin ardındayım. 79 sonunda basılan (bizde yeni duyuldu, duyuruldu) *XX. Yüzyıl Türk Şiiri'nden* adlı antoloji, demek istediğim. İçinde yer almak benim için büyük bir onur. Ama elde etmek de bir o kadar coşturucu. Bir şeyler yapabilir misin bu konuda? Radi Fiş aracılığıyla örneğin?

Bezirci, bir ay kalmak üzere Sovyetler'e gitti Mayıs başında. Haziranın ilk günlerinde oradan Sofya'ya geçmek niyetinde. Orhan Kemal'in anılma toplantısında bulunmak üzere. Gerçekleşirse yüz yüze konuşacaksınız demektir.

Adnan'la konuşabileceğiniz işleri burada söz konusu etmiyorum. Osmanlıca kılavuzu için Ankara'dan beklediğim haberi alamadım. Şu bir iki gün içinde, gazeteden gidip dönecek bir arkadaştan umudum var. Yetiştirirse göndereceğim.

A. Kadir'in kitabını Paruşev herhalde ilgili yerlere gönderdi. Size niye ulaşmadı, anlamadım. Yeniden soramam ona belki, ama A. Kadir'e telefon edip isteyeceğim sizler için.

ÇARK'a gerekli mektubu yazmış, göndermesini istemiştim. Şu güne kadar bir yanıt alamadım. İstersen bana gönder, ben Adnan'la yollayayım demiştim. Onun hareketine kadar elime ulaşırsa ekleyeceğim elbet.

Kadri'yle gönderdiğimi bildirdiğim mektuplar Durhan Hasanov'la Naci içindi. Aynı toplamın içine küçük zarflar içinde koymuştum. Nasıl çıkmadı şaştım. Aynı biçimde Ansiklopedinin 7. cildinin eksik çıkması da beni (pire altında deve arayan) Şükran'a karşı zor durum-

da bıraktı. Keşke eksik çıkmasaydı da sen el koymuş olsaydın...

22 Mayıs 1980

Dün valizi Adnan'a teslim ettim. Yolda A. Kadir'e rastlamıştım. Yazdıklarını ağızdan aktardım. Kitabı senin için ve Karahüseyin için özellikle imzaladığını ve Paruşev'e topluca verdiklerine kattığını söyledi. Bir tane daha imzaladı senin için. Şu anda elimde. Yarın Adnan'a ileteceğim.

Şu bir iki gündür annem çok hastalandı. Hatta bir gece bizi iyice korkuttu. Parkinson, safra kesesi, kalp, damar sertliği vb. ne zamandır var. Ama son günlerde bir şey yiyemez olmuştu, sinirleri de adamakıllı bozulmuştu. Dün ilk kez gözü açıldı, biraz toparlandı. Ayrıca dün 18. evlilik yıldönümümüzdü. Yine dün akşam kültür ataşesi gazeteye uğradı. Levçev imzalı bir çağrı mektubu getirdi. Hepsinin üst üste gelmesi, günlerdir tepemizde dolaşan kara bulutları araladı. Biraz yüzümüz güldü. Gece mastikayı açıp balkonda kulaklarınızı çınlattık.

Bilgin olmuştur ama ben de kısaca yazayım. Çağrı 11-25 Haziran tarihlerini kapsıyor. Sempozyum diyor. Varna ve Sofya diyor. Bulgar edebiyat dostları diyor. Dinlenme ve tanışma ve bilgi alışverişi diyor. Son günlerin iç karartan genel ve özel havasında kardeşim yine imdadıma yetişti, hiç olmazsa onbeş günüme ışık düşürdü dedim.

Görünür görünmez önemli bir engel çıkmazsa yolculuğa hazırım. Görünürü, annemin bırakılamayacak kadar hasta olması. Görünmezi ise...

Ayın 10'unda orada olmamız isteniyor. (Benden başka Ataol ve İnce de çağrılmış). Takvime baktım, 10'u Salı. Bildiğim kadarıyla o gün uçak yok. O zaman, kışın da öyle olmuştu, 9'una alınabilir hareket. Pazartesiye. Adnan'ın dönüşünü göremeyeceğim demektir. 10'unda işbaşı yapacak o. Bu kez tamamlayamadığım isteklerini kendim getirmeye çalışırım da, onunla isteyeceğin olursa bana ulaşmaz diye bu hesabı yapıyorum. Çok acele bir isteğin olursa mektupla bildirirsin bu ara.

Durum değiştiğine göre, Ergün'ün *Haydut Otu* üstüne yazısını dergide çıkınca gönderecektim ya, bir kopyasını ekliyorum şimdi. Özetini hazırlarsan, Levçev'le karşılaştığımızda (herhalde mümkün olur, uluslararası toplantılarda daha kolay görüşülebiliyor) kendisine iletebiliriz. Bu arada bir görüşmeniz olursa, yukarıda özetlediğim gibi, mektubunun benim için bir özel günde ulaştığını, kararan yaşantıma anlamlı bir ışık serptiğini söylersin. İlgisinden dolayı teşekkür ettiğimi de...

Çok değil 20 gün sonra kucaklaşabileceğimiz umut ve heyecanıyla sevgiler, selâmlar.

Hepimizden hepinize özlem, sevgi, selâm.

5

İstanbul, 23 Temmuz 1980

Sevgili ağabey,

Haziran gezisi benim için en dolgun gezi oldu. Özellikle Varna'da bizi bir araya getiren günler, her bakımdan, istediğim gibiydi. İzlenimde derinleştiren, deneyde zenginleştiren, özlemde susuzlaştıran... İnanır mısın, o günlerde, bir yandan seninle söyleşirken, yani özlem giderirken, bir yandan da o günlerin geçiciliğini, ardından gelecek ayrılığın hüznünü, ileriki günlerde başlayacak özlemi yaşıyordum. Ve kendi kendime diyordum ki, bırak şimdi gelecek günleri de, içinde bulunduğun ânı fire vermeden yaşa.

Yaklaşık bir ay geçti dönüşümün üzerinden. Ne vakit düşünsem, o günlerden bir Haziran aydınlığı süzülüp iniyor içime. İyisiyle kötüsüyle, hatasıyla sevabıyla, olumlusuyla olumsuzuyla, acısıyla tatlısıyla yaşadıklarımın hepsinden beni hoşnut bırakan bir tortu...

Oysa şu bir aya yakın süre, nelerle dolmadı ki. Günlük yaşantıyı tedirginlikle, kuşkuyla, güvensizlikle, öfkeyle alt üst eden olayların tırmanışı. Özelde ise Günseli'nin çok yakın bir akrabasının tutuklanışı (siyasal değil), gazetede bir çalışma arkadaşımızın kalp krizi geçirip hastaneye yatışı. Ev ve iş yaşamında beni yakından ilgilendiren ve etkileyen bu ortama karşın bir şeyler yapma çabaları. Yapmak isteyip de yapamamanın tedirginlikleri.

Dönüşümde Kadri'den mektup buldum gazetede. 23 haziranda yazılmıştı ve özetle böbreklerinden rahatsız olduğunu, Feriha'ya gerekli mektubu yazdığını, senden mektup alamadığını, merak ve üzüntü içinde olduğunu, Elen'in adresini istediğini, ona yazıp seninle ilgili haber edinmeye çalışacağını, bu arada benim haberleşmem olmuşsa kendisine aktarmamı istediğini bildiriyordu. Bu satırlardan anladığıma göre, hareketimden önce gönderdiğim mektup eline geçmemiş. Hemen kendisine Hikmet aracılığıyla yazdım. Bildiklerimi ve senin istediklerini aktardım. Uğrayıp mektubu aldığını da denetleyip öğrendim. Ama şu âna kadar bir yanıt alamadın. Sana hâlâ mektubu ulaşmadığına göre, ya haberleşmede bir kopukluk oluyor, ya da böbrek rahatsızlığı hastaneye yatırdıysa sağlığı elvermiyor.

Şimdi İzmir'e giden bir arkadaşa adresini verdim, aramasını rica ettim. Ondan haber bekliyorum. Aynı arkadaşla Tuğrul'un oğluna da haber gönderdim. Ne yazık ki ardından dün Tuğrul'un ölüm haberi gazeteye ulaştı. Senin için bu yitiğin ne anlama geldiğini aşağı yukarı biliyorum. Başın sağolsun demenin yetmeyeceğini de. Ama yine de başsağlığı diliyorum sana ve Ziya Yamaç'a.

Yapabildiğim işler arasında şunları sayabilirim: Anılarla ilgili konuşmanı temize çektim. Habora'dan bir masabaşı fotoğrafını alıp Demirtaş'a aktardım. Önümüzdeki sayı orada çıkacak. Romanlar üstüne konuşmanı da temize çektim. *Cumhuriyet*'e verdim bir fotoğrafınla birlikte. Gerekli izlemeyi sürdürüyorum. Sempozyumla ilgili izlenimlerimi yazdım. *Cumhuriyet*'te yayınlandı. 17 Temmuzda. Daha önce de çeşitli haberler çıktı. Cambazov izlemiştir sanıyorum. Sempozyum izlenimlerimin genişini *Milliyet Sanat* için yazacaktım. Çok az süre verdiler. Yukarda andığım olaylar patlak verince fırsat bulamadım. Ama Eylül sayısına yine yazmak istiyorum. Ağustos sayısına "Varna'da Kendimle Konuşmalar" şiirini bitirip verdim. Kimi parçalarını orada sana da okumuştum. Beş bölüm oldu. Benim için oldukça değişik bir izlenim şiiri. Cambazov'a gönderdim. İlgilenmesi için. Senin çok dolu olacağını düşünerek. Ama elin değerse sevinirim.

Beni sevindiren olaylardan biri de Arif Damar'ın *Haydut Otu* için yazısı oldu. *Demokrat*'ın 16 Temmuz günlü sayısında çıktı. Gerçi yazıda pek dişe dokunur bir şey yoktu kitaba ilişkin. Ama sunuluş harikaydı. Kitaptan iki şiir ve baştaki konuşma alıntılanmış. Kapağın ve Levçev'in fotoğrafı basılmış. Tek sözle, dikkati çekiş dört dörtlük. Mehmet Ergün'ün sana da sözünü ettiğim yazısı ise *Milliyet Sanat*'ın Ağustos sayısında çıkıyor.

Mehmet Ergün deyince, onun kotardığı iki işten söz edeyim. *Güldeki Şafak* için olumlu bir yazı yazdı. Bir de sorular düzenlemiş, verdi bana. Hem kitap, hem kitaptan sonraki Bulgaristan gezilerimle ilgili. Onları yanıtlayacağım bugünlerde. Yazı da, yanıtlar da yayınlanacak. Kitabı genişletmenin önümüzdeki günlerde sözkonusu olacağını düşünerek bu soruları yanıtlamayı seve seve kabul ettim.

Eylül dergisi girişimini Elen'in araya girmesi ne denli engeller, doğrusu bilemiyorum. Gerço ve Golev'e senin uygun bir dille anlatman, Tatarlı'yla hazırlayacağınız sunuyu ve Vera'nın yapacağı çeviriyi aktarman, sanırım olumsuz adımı boşa çıkarır. Adamların bize bakışı, ilk karşılaştıkları bir kimseye bakışı gibi değil herhalde. Olmazsa ne yapalım? Sağlık olsun diyeceğiz. Ama olursa iyi olurdu elbet. Golev'in Varna'da, dergi yöneticisi olarak yaptığı esprili konuşmadan

bir ayrıntı anımsıyorum şimdi. *Lit-Front*'u, yani haftalık edebiyat gazetelerini kastederek, oraya ürünlerini verirler ve ölür demişti. Gerçekten de aylık, etkili bir dergide yer alınanın, her ülkede olduğu gibi Bulgaristan'da da, ayrı bir değeri, tadı, saygınlığı var. *Lit-Front*, *Puls*[4] gibi dergilerde şiirleri çıkmış bir ozan olarak öbür dergilerdeki yayın olanağını önemsiyor, orada görünmenin kalımlılığını büyümsüyorum. Olur da, *Güldeki Şafak*'ın *Eylül*'de yer alması olanağından yoksun kalırsak, şiirlerimden bir demetin doğru dürüst bir çeviriyle, senin örneğin Kolarov gibi bir arkadaşla yapacağın bir çalışma sonucu, *Eylül* için Golev-Gerço ikilisine sunulmasını düşünmeliyiz.

Güldeki Şafak'ın genişletilmesinin gündeme geleceği ileriki günlerde şöyle bir şey de yapabiliriz. Cambazov'a bir öneri götürebiliriz örneğin. Önümüzdeki yıl kitabın önce Bulgarcası, sonra genişletilmiş Türkçe ikinci baskısı için, ayrıntılı bir araştırma-değerlendirme gezisi. Bir özel izlenceye (sempozyum, şiir bayramı, anma toplantısı vb.) bağlı kalmadan, ülkenin görmediğim yörelerini de içine alan genişçe bir gezi. Emekliye ayrılacağın için buna istediğim kadar vaktim de olacak. Senin aklın yatarsa, ayrıntılı bir gezi taslağı, neyi görmek, neyi öğrenmek istediğimi gösterir bir izlence tasarısı hazırlar, Eylülde geldiğimde sunarım. 1981 için. Cambazov'la yüz yüze kapsamını ayrıca konuşuruz, anlaşırız.

Sevov'dan ak çevirileri bekliyorum. Vakitlice gelirse, şiirleri ve konuşmayı Eylüle kadar ya da Eylül başında yayınlatacağım. Bu arada unuttuk, Golev'in bir uzun şiirini ya da birkaç kısa şiirini gönderirsen onları da yayınlarız. İşleri yüklü ama bunu da bir düşün. "Köprü"yü elbet hale yola koymalıyız. Tatarlı'yla konuştuğunda, bizim Aziz Çalışlar'ın sana yazdırdığım isteğini de ilet lütfen. Nâzım Hikmet'in Prag radyo konuşmaları yayınlanmış Bulgarca gençlik dergisinde ya da gazetede, onların fotokopisini istiyordu Tatarlı'dan. Herhalde daha önce konuşmuşlar konuyu onunla, yoksa Aziz nereden bilecek yayınlandığını.

Vakit buldukça senin şiirlerini temize çekiyorum. *Şen Olasın Halep Şehri*'ni bitirdim, *İşte Böyle*'ye başladım. Ötekileri de sıraladım. İlk ayıklamayı yaptım. Yeniden yazılması gerekmeyenleri ayırdım. Ağustos içinde göndereceğimden umutluyum.

Habora'yla birkaç kez karşılaştık. Eylül ayında beklendiğini söyledim. Benim haberim yok dedi. Cagarov'u daha dizdirmemiş. Bana mutlaka gösterecek bu kez. Senin kitaplar konusunda somut bir şey

[4] Puls: Ünlü edebiyat dergilerinden, "Nabız"

söylemedi. Ama yayından vazgeçtiğini de söylemedi. Benim kanım şu: Eylülde oraya gitmesi gerçekleşirse yüz yüze konuşmanız daha somutlaştırır durumu. Biz de o vakite kadar şiir ve öykü derlemesini verecek duruma gelir, buradan bastırırız.

Adnan'a, yolladığın gereçleri aktardım. Ataol'un yazdıkları dışında ileteceğim bir haber yok ondan. Sennur'un Romanya yolculuğu Kasıma kalmış.

Asım'la, yazlıkta olduğu için görüşemedik. Kadir ağabeyle de öyle. Kitap isteklerinden sonuçlandırabildiğim olmadı şimdiye dek. Yürüyüş dergisini de araştıramadım. *Edebiyat Cephesi*'nin sahibi yolculanacak. Sonuçlandırdıklarımı onunla göndermeyi umuyorum. Erenus'lara da güveniyorum bu konuda.

Radi buradaydı. Ama önce Akşehir'e ve İzmir'e gittiği için, sonra da benim başıma gelen olumsuzluklar yüzünden kendisiyle görüşemedim. Adnan ilgilendi daha çok. *Cumhuriyet*'te bugünlerde röportajı çıkıyor onunla. Başka dergilere de tanıttı. Genç ozanlarla buluşmasını sağladı. Yine Adnan'dan öğrendiğime göre İzmir yolculuğu da tam istediği gibi olmuş.

Elen konusunda ne diyeyim? İkimiz de onun hakkında dönülmez noktaya vardık galiba. Belki kendimi biraz, ince eleyip sık dokumadan, ülkücü davranmakla suçlayabilirim. Özverili davranmanın ne de olsa karşıdakine yüklediği bir ağırlık var. Bu ağırlığı taşıyıp taşımayacağını düşünmeliydim ilişki kurarken. Ama kendimi yokluyorum şu an, derinlerde ne bir pişmanlık duyuyorum, ne bir üzüntü. İnsan kendini yapar. O da kendi yolunu seçti. Benimki neyse ne, ama sana nankörlüğü bağışlanır soydan değildi.

Ataol konusunda Eylülü beklemeni, her zamankinden daha iyi anlıyorum şimdi. İki kişilikli olduğu bence kesin. Birinin yaptığını ötekinin yıktığı. Ama olumluya çekilebildiği oranda, ya da derin ilişkiye girmemek koşuluyla, yazışılabilir, hatta arkadaşlık edilebilir kendisiyle.

Hepimizden hepinize selâmlar, sevgiler. Özlemle kucaklarım.

6

7 Ağustos 1980

Ağabey,

Dün 29 Temmuz günlü mektubunu ve gönderdiklerini aldım. Terslikler olmasa şimdiye sen de benden hiç değilse ilişikteki satırları alacaktın. Yolculanan iki tanıdık vardı. Onlarla göndermek üzere

yazdım o satırları. Bir daha bağlantı kuramadım kendileriyle, gitmişler. İlk terslik bu. İkincisi, *Edebiyat Cephesi*'nin sahibi Hamit Turan çağrılıydı, iki gün önce gidecekti. Mektuptan başka kimi kitaplar hazırlamıştım sana, onları gönderecektim. Dosya hazırlamıştım, şiirlerinle ilgili. Telif Hakları için Mehmet Ergün dostumuz Doğrultu yayınları adına mektup vermeyi kabullendi, onu beklerken Hamit'i de kaçırdım. Neyse yoluna girer nasılsa..

Deliorman'la ilgili yaşadıklarını, satırlarını okurken, ben de yaşar gibi oldum. Varna'daki mezarlık gezintisi bana da yardım etti, gözümde canlandırabilmem için kimi şeyleri.

Kadri'yle ilgili gelişme sevindirici. Çünkü ben kendisinden şu ana dek bir haber alabilmiş değilim. Kızkardeşinizle ilgili gelişme de gerçekten üzücü. Herhalde bana da yazar bugünlerde Kadri.

Gönderdiklerin yerine ulaşacak, bugün gereğini yapacağım. Çeviriler üzerinde de hemen çalışmaya başlayacağım. Sevov olsun, Elenkov olsun, Eylülde ben gelene dek hazır olur. Belki yayınlanamaz ama çeviriler bütünlenir o zamana dek.

Kudar'ın *Cumhuriyet*'te okuduğu, yazının aslı değil, haberiydi. Aslını Demirtaş'a verdim.

Adnan'ın yaptıklarında son durum kendi yazısıyla ilişikte. Orada okuyacaksın.

Telif Hakları'na ilişkin mektup elime geçer geçmez postalayacağım. Bir kopyasını da sana.

Uysal'ın gramerini hemen alırım. Bir giden bulursam onunla, olmazsa kendim getiririm.

Hiç niyetim olmadığı halde Elen'e de mektup yazdım. Bu arada ondan bir mektup aldım. Tartışmanızı tabii kendine yontarak yazmış. Seni suçlamalara yeniden vardırmış işi. Üstelik bunları aman kimseye yazma diyor. Hava alanında da bana, Daskalovların evinde benim için o sözü söylemediğini, sen istediğin için Ataol ve Özdemir'le ilgilendiğini anlatmıştı (!). Türkçeden Bulgarcaya yaptığı çevirilerin hep başka adlarla basına verildiğini, Levçev'den söz açan yazının da çevirisini o yaptığı halde Levçev'e senin kendi adınla sunduğunu ileri sürüyor. Bir sekreter ya da daktilo olmak, gölgede kalmak istemiyormuş. Tepemi asıl attıran şu sözleri oldu: "Biraz düşün, amacını anlayacaksın".

Yanıt yazmazsam tüm bunları sineye çekeceğim sanısına varabilir, ayaküstü nasıl yalan uydurduğundan kendisinin de şaşkınlık duyduğunu söyleyen bir insan olarak susmama kimbilir ne anlamlar yükleyebilir kanısıyla iki üç satır yazdım. Dedim ki, gerek benim hakkımda, gerek Fahri ağabey hakkında söylediklerin ciddi suçlamalar, ka-

nıtlanması gerekir. Bunun da yolu yüzleşmektir. İkimizin önünde konuş konuşabilirsen.

Yeniden sevgiyle, özlemle kucaklarım. Hepimizden selâmlar, sevgiler.

7

İstanbul, 13 Ekim 1980

Sevgili ağabey,

Mektuba tarih koyarken düşündüm: On gün olmuş bile konup göçeli. On gündür demek ki, yazma telâşı içindeyim. Biliyorsun, bir aylık bir izin sürem daha vardı. Evdeyim o yüzden. Birkaç kez İstanbul'a indim. Arkadaşları aramak, görmek için. Dergilere uğradım. *Edebiyat Cephesi*, yönetmenini beklemek üzere basılmadan duruyor. *Milliyet Sanat*'ı da Kasıma ertelemişler. İkisinde de beklediğimiz yayın gerçekleşmedi anlayacağın.

Hemen sana teşekkür edeyim, Kolarov'u bize tanıttığın için. Düşündükçe ve evde onunla ilgili konuştukça daha iyi anlıyorum nasıl bir kimseyle tanıştığımı. Şiiriyle tanışmak için de sabırsızlanıyorum şimdi. Ona ve ailesine, gösterdikleri her türlü yakınlık, ettikleri yardım için teşekkürlerimi ilet lütfen. En önemlisi bu tanışmanın ilerde ürün vereceğini, daha da gelişecek bir dostlaşmanın öncüsü olacağını duyumsası. Kolarov'u düşününce artık candan, sıcak bir ilişki canlanıyor belleğimde. Hanımının son günü yaptığı alışveriş, ailemce çok beğenildi ve beni ailemin gözünde okşayıcı bir ilgiye yükseltti. Sağolsun, varolsun.

Dergilere değinmiştim. Dönüşte iki dergi hazırlığıyla daha karşılaştım. Doğan Hızlan'ın yönetiminde bir dergi yayına başlıyor Kasımda. Yine bizim yayın kooperatifi Yazko'nun dergisi çıkıyor önümüzdeki ay. Onun yönetmeni de Memet Fuat. Her ikisinden de yazı istediler. Tasarılarımızı gerçekleştirecek yayınları bu dergilerde de yapabiliriz.

Habora'yı gördüm. Oldukça ikircimli ve kötümser. Genelde 'iş bitmiş' gözüyle bakıyor yayıncılığa. Romanya'ya gezisini ertelemiş. Sizlere de ikircimli.

Ayrılırken bitiremediğim işlerden Emilia ile Vera'yı arayamamak beni burada rahatsız etti. Emilia'ya bir kart attım, son günü çok dolu ve sıkışık olduğumu anlattım. Sen de kendilerini görür ya da ararsan, özellikle Vera'ya, durumu anlat olur mu?

Rahatsız edenlerden biri de seninle anılar üstünde konuşamamamız. Ne yazık ki yazarak da bu konuda sana yardımcı olamıyorum.

Aldığım notlar daha çok ayrıntılar üzerineydi. Öteki arkadaşların, bildiğim kadarıyla, daha önemliydi değindikleri noktalar. Onlardan bir bölününe ben de katıldığını söylemiştim sana. Bundan öte bir katkıda bulunamıyorum şimdilik.

Benden istediğin alıntı cümlesini de şöyle kurdum: *"NH, yaşamı her yönüyle, derinliğine ve genişliğine kavramanın, onu zenginleştirmenin kavgasını yürüttü şiirde."* İsteneni tam yerine getirmediğini biliyorum, olmazsa başka bir şey yazarım.

Ayrılmamızdan sonra *Eylül* dergisiyle ilgili gelişmeler oldu mu?

Acele ettiğim için, yazmayı tasarladığım şeyler aklıma gelmiyor şu anda. Oysa geldiğimden beri şunu da yazsam, sorsam dediğim o kadar çok şey olmuştu ki..

Sevgiyle, özlemle hepinizi kucaklıyoruz. Eşe dosta çok çok selâm.

Yeniden yazacağım. Mektubunu beklerim.

8

İstanbul, 18 Aralık 1980

Sevgili ağabey,

İşte yine makinenin başına oturdum, sana yazıyorum. Masamın üstünde son aldığım iki mektubun duruyor. İkisine de yeniden göz attım. Epey olmuş alalı ve yanıtlamayalı.

Önce yakından başlayayım. Sağlık bakımından hepimiz iyiyiz. Annemi, ben sizlerle bulunduğum günlerde akrabalar bir süre yanlarına almışlardı. Döndükten sonra da bir süre alakoydular. Biz de bu fırsattan yararlanarak bayramüstü hemen İzmir'e doğru yola çıktık Günseli'yle. Simge'yi anneannesine bıraktık. On gün kadar dolaştık, önce İzmir ve çevresini. Sonra aşağılara, Bodrum'a indik. Kadri'ye İzmir'de baskın vermemiz işte o zaman oldu. Bodrum'da bir süre dinlendik. Sonra yine ver elini İstanbul. Doğrudan yukarı geçtiğimiz için ikinci kez İzmir'de konaklayamadık, dolayısıyla Kadrilerle bir daha görüşemedik.

Annem sağlık bakımından daha iyi döndü aramıza. Sana da sözünü ettiğim üzücü kurgulamaları o gün bugündür yapmıyor, diyebilirim. Simge bu arada fakülteye başladı. Günseli'yle benim, evin olağan sıkıntıları (ısınamamak vb. gibi) dışında yakınacağımız pek bir şeyimiz yok. Üretkenliğe yönelmekle aşılacağını düşündüğümüz bir kısır döngü elbet çevremizi kuşatmış, ama tekil kaygıların öne çıktığı pek söylenemez demek istiyorum.

Demirtaş ve A. Kadir, iki ay sonra aranıza dönünüş bulunuyorlar. Kendileriyle görüştüm. Eziyet görmemişler. Sağlıkları da olabildiğince iyi. Sorgulamalarında bir suçlarına sözkonusu değil. Çeşitli sorularla karşılaşmışlar. Şununla aran nasıl, bunu tanıyor musun, şuradaki toplantıda bulundun mu, şuraya niye başkası gitmedi de sen gittin, şurada ne gördün, şurada başka kimler vardı, dünya görüşün nedir gibisinden.

TYS kapatılmış değil. Gerçi etkinlikler yapamıyor şimdilik, ama açık ve üyeleriyle bağlantı olanağı var. Başka hiçbir arkadaş gözaltında bulunmuyor. Aziz için duydukların doğru değil. Hatta şu anda kimi yazarlarla birlikte Batı Berlin'de bir seminerde. Ocağın 10'unda dönecek.

Çalışma arkadaşlarımız, bu arada Adnanlar da iyi. Sana öteberi bir şeyler gönderdiler. Sennur'un bir de mektubu var. Ayrıntılı yazmıştır sanarım. Kadri'ye haber verdim. Bir gün otobüse atlayıp geldi. Getirdi sana hazırladıklarını. O kadar ki bir gece bile kalmadı. Öğle yemeği yiyebildik ancak. Öğleden sonraki bir otobüsle döndü. Düş gibi.

Yazko-Edebiyat dergisine adresini ben verdim. Başka Türkologlarla birlikte. İnşallah onların eline de geçiyordur. Ben Memet Fuat'ın yönetici olmasından dolayı uzak duruyorum. Bize *Yeni Dergi*'de yönelttiği suçlamaları ve takındığı tavrı bağışlamadım. Adnan benden daha geniş yürekli olacak ki yazı işleri sorumlusu bile oldu. Senin Orhan Kemal şiirini oraya vermiştik. Kimi dizelerinden dolayı *şimdilik* sakıncalı bulup yayınlamadılar. Ama dün Adnan'la evinden telefonla konuştuğumuzda da yinelediği gibi öykü istiyorlar senden. Ben de şiirlerinden *sakıncasız* bulacaklarını umduğum birkaç tanesini temize çekip vereceğim bugünlerde.

Dergi demişken, iki şanssızlığı bir daha anayım. "Köprü" şiiri Elenkov'un, biliyorsun dizilmişti, sayfaya da konmuştu *Edebiyat Cephesi*'nde. Ama Demirtaş'ın durumundan dolayı ertelenmişti yayınlanması o derginin. Şimdi Demirtaş'tan öğrendim ki artık yayınlanmayacakmış *Edebiyat Cephesi*. Kendisi de başka tasarıların ardındayınış.

Sevov'unkiler de dizilmişti basılmak üzere. O dergi el değiştirdi, *Milliyet Sanat*'ı şimdi başka bir kadro çıkarıyor. Biz öbür yanda, Ülkü'nün (Tamer) çıkaracağı yeni dergide kaldık. O da ertelene ertelene ocak ayını buldu. Adı *Sanat Olayı*. Bugünlerde hazırlanıyor, ilk sayı Ocakta çıkmış olacak. Sevov'la ilgili yazı ve şiirleri ilk sayıda istemediler. Ama ikinci sayı için söz verdiler. İzliyorum. Yeni bir terslik olmazsa Şubat sayısında çıkacak demektir.

Köprü için başka bir olanak arayacağım. Kolarov'u daha toparlamadım. Bunlara şimdi bir de Peter Juhasz eklendi. Haziranda anın-

sarsın, bizden 20 şiir ve bir yazı istemişti. Bir çizelge hazırlamıştık. Eylülde kotarıp veremedik. Kasım sonunda İstanbul'a geldi Juhasz. İki gün birlikte olduk, Ataol, o ve ben. İstediklerini bütünleyip kendi elimle aktardım. Ataol'un istediği, daha doğrusu önerdiği 10 ozanın yaşamöyküsü ve şiirlerini yani. Ben kendisiyle bir de konuşma yaptım. İlginç şeyler söyledi. Düzenleyip yayınlamalıyım bir yerde onu da.

Özdemir'den ben de senin gibi önce bir kart aldım. Sonra Ankara'dan bir mektup yazdı. Senin şiirleri göndermesini yazdım. Ama bugüne dek herhangi bir yanıt gelmedi.

Bir de Doğan Hızlan'ın yönettiği aylık *Gösteri* dergisi çıkmaya başladı bu ara. Ama onu da gözün tutmadı. Niye dersen, içinde bulunduğumuz koşullardan yararlanıp bütün bireyci yazarlar saldırıya geçtiler. Zaten atak üstüne atak yapıyorlardı, şimdi iyice azıttılar. Cinselciler, kötümserler, kanaviçe işleyenler, kendim için yazıyorumcular, bütün ilhan berkler soluk soluğa. Ödül üstüne ödül alıyorlar, dergi üstüne dergi çıkarıyor, kitap üstüne kitap yayınlıyorlar. Bizim diyebileceğimiz dergiler suyunu çekti, bizim diyebileceğimiz yazarlar ayakları üstünde ancak ikibuçuk saatlik bir buzağı kadar durabiliyorlar.

Yazko'yla serüvenimi anlatayım da, yayın konusunda nasıl yokuşa koşulduğunu anla. Biliyorsun, yayıncı bulamadığımız için bu kooperatife üye olduk. Yılda iki kitabını basmalıydı. Mayısta söz verdi, durmadı. Ağustosta söz verdi, durmadı. Ekimde söz verdi, durmadı. 30 bin liralık ödentimizi yatırdığımız halde ve önceliğimiz olduğu halde bizden sonra üye olanlardan bir cinselcinin (Selim İleri'nin) kitabı hemen basılıyor. Mustafa Kemal Ağaoğlu (Ağaoğlu'ların en küçük oğlu) yönetmen çünkü ve basımevine iş sağlamak için bu kooperatifi kotardı. Üyelerden bir yönetim kurulu var, ama göstermelik. Yönetmen ne derse o oluyor. Şimdilik bu yönetmenle çarpışıyoruz. Hiçbir kitabının piyasada bulunmamasına karşılık Yazko'da bastıramamak deli ediyor beni. Bir yandan da yeni kitap hazırlamaya çalışıyorum. Kimisi Varna'da bu yaz konuştuğumuz şiirler. En son, dört kitabımdan genişçe bir seçme yapıp basılması için Yazko'ya vermiş bulunuyorum. 81 başında yayınlatabilirsem, yeni çalışmaları hızlandıracağım. Bir de çocuk dizisi girişimi var. Oraya da iki yıldır bastıramadığım çocuk öykülerini verdim. Onu da yayınlasınlar diye bekliyorum.

Bülent'le birkaç kez görüştük. Anadolu'dan kitapçılar raflarında ne varsa toparlayıp geri gönderiyorlar. Bülent de bu akımdan payını alanlardan. Nurer kapatmamak için son direnişlerini yapıyor. Son çare olarak Atatürk'ün *Söylev*'ini bastı. Bülent'in umutsuzluğu sürüyor. Yazko'ya onun basmadığı, sözünü bile artık etmediği Cagarov'u

basturabilir miyim diye başvurdum. Senin üye olmamandan dolayı kabul etmediler. Senin üye olmana da kooperatif olduğu için olanak bulunmuyor. TC yurttaşlığı aranıyor üyelik için. Şimdilerde beklemekten başka yapılacak bir şey yok. Kağıda yeniden zam yaptılar. Fiyatlar yeniden yükseldi ve kitap satışları iyice düştü. Bu durumda, dediğim gibi, beklemekten başka ne yapılabilir? Yeter ki sabırlı olalım. Daha çok kendim için söylüyorum bunları. Çünkü asıl sabırlı olamayan benim.

Birtakım yasa ve yönetmelik değişiklikleri yüzünden bu yıl başında emekli olmak tasarısını değiştirdim. İki yıl sonra, 83 başında emekli olmayı düşünüyorum. Birçok tasarımı etkiledi bu. Çalışma takvimimi yeniden gözden geçirmeliyim. Belki sabırsızlığımın asıl kaynağını bu oluşturuyor. Cambazov'la konuşmamızı anımsarsın. 81 içinde ne zaman istersen gelebilir, yeterince kalabilirim demiştim ona. Sen de bana dilmaçlık konusunda yardımcı olacaktın. Şimdi gazeteden yıllık izin alınam sözkonusu ancak. Toplam iki ay ama biz üç kez 19'ar gün yapıyoruz. Değişik mevsimlerde. Bu bir. İkincisi, genişletilmiş kitabı yeniden yayınlamam bugünkü koşullarda iyice zorlaşıyor. Söz verip de yapamaz duruma düşersem korkusuna kapılıyorum. Bir tek aklıma gelen, izin günlerinde gelip geziyi bütünlemek. Zaten yazılmasıyla birlikte 83'e sarkar. O zamana kadar da yayın olanakları böyle kalmaz (mı?). Sen ne dersin bu konuda?

Oradan açılmışken sorularımı sıralayayım:

- *Eylül* dergisindeki durum ne oldu? İki mektubunda da tek satırla değinmiyorsun.
- *Prostor*[5] dergisinden bir haber var mı?
- Kolarov'un üstünden geçtiği "Varna'da Kendimle Konuşmalar" şiirini *Puls* dergisi basacaktı. Bir haber yok mu ondan?
- Kolarov kendi almanağı için aynı işi yapacaktı. Fotoğrafımı da istemişti.
- Elen'le görüşüyor musun? Evtimov'a verilen çocuk kitabı ne oldu?
- Vaptsarov şiirleri ve Şili şiirleri için yapılan derlemeler yayınlandı mı? Yayınlandıysa birer tane benim için sağlayabilir misin? (Hani paralarını Eylülde ödedikleri)
- *Türk Şiiri Antolojisi*'nden haber var mı? Yayınlandıysa ondan da bana bir tane sağlamayı unutma, e mi?
- Narodna Kultura'daki benim kitap için bir ses çıkmıyor mu?

Brecht'in dizesiyle söyleyeyim, "İşte bir sürü olay, bir sürü soru". Bir sürü de ricalarım olacak.

---

[5] *Prostor*: Varna'da yayınlanan edebiyat dergisi, "Enginlik"

Yılbaşı kartlarını ayrıca postalamaktansa sana göndermeyi düşündüm. Sahiplerini nasıl olsa görüyorsun arada, verirsin değil mi? Hem de zamanında ellerine geçmiş olur, postayla kimbilir kaç günde giderdi. Bir de Türkçe bilmeyenlere çevirisini de çiziktirip verirsin diye düşündüm.

Bir fotoğraf filmi gönderiyorum. Renkli ORWO. Senin arnağanındı, oradan almıştın. Projeksiyonla göstermek için, kağıda basılmayan türden. Burada yıkatmak olanaksız, Çekoslovakya da postayla gönderince para istiyor, yoksa yıkamıyor. Biliyorsun buradan para çıkarmak da olanaksız. Sen orada yıkatıp bana bir fırsat çıktığında gönderirsen çok sevineceğim.

Gönderme fırsatı çıktığında aklında bulunsun, bana daktilo şeridi de yolla, hora geçer. Rengi siyah. Çek ya da Doğu Alman malı olursa, belki daha iyidir. Bizimkiler iyice kötüledi.

Buraya kadar yazdıklarımı okudum. Kötümser görünmüş olabilirim. Değilim, yalnızca, dediğim gibi sabırsızım. Sabırsızlığımın kaynağının da aşma isteğinden geldiği açık. İçinde bulunduğumuz koşulları ancak üretkenlikle aşabiliriz düşüncesindeyim. Birey olarak elbet. Bireylere düşen pay açısından. Üretkenlik konusunda sabırsızım, kim ne derse desin. Boncuk işleyenleri, sallama yapanları, dar günleri tespih delerek geçirenleri düşünüyorum. Bir çeşit biz de öyleyiz. Köpürüp kabaran bir itilim, el tutup geciktiren bir vakitsizlik.. Gel de sabırsız olma, sürçmelere, vıdıvıdılara ilgisiz kal..

Ancak bu tür fırsatlar çıktıkça yazacağım şimdilik. Merakta komasın bu seni. Sen de benzeri fırsatlarda yaz. Varsın bir süre sık olmasın yazışmamız. İleriki günlerde arayı kapatmak üzere..

Ağabey, hiç istemediğim noktayı koymalıyım. Mektup bitiyor, ama bitmeyen, bitmeyecek o kadar çok şey var ki. En başta sevgimiz, umudumuz.. Selâm olsun dedikleri bizden öncekilerin, bizim selâm olsun diyeceklerimiz.. Şurada ne kaldı görüşmeye, varsın yürek kabarıklığı milim oynamasın yerinden, şu kadar satıra varsın bana mısın demesin. Şurada ne kaldı görüşmeye? Mayıs değilse Haziran, Eylül değilse Ekim! "Sen orada zerdalisiz bir dal gibi dur / ben burada dalsız bir zerdali gibi durayım" diyor ya A. Kadir, varsın desin! Şurada ne kaldı?

Seni özlemle öptüm, bağrıma bastım. Bacı dedim, kardeş dedim ve dahi ev halkını kucakladım. Dostları tanışları kokladım, soranları sevenleri selâmladım. Önüne durulmaz kılan kim varsa özlemimin, sevgimin, umudunun, hepsini sardım sarmaladım. Yenisine kadar hepsine, hepinize merhaba!..

1981

Fahri Erdinç

1

Sofya, 19 Ocak 1981

Sevgili Kemal,

Yine "yumurta kapıda". İki ayağım bir pabuçta çünkü. Ziya hasta. Onun hizmet payını da bu ay (belki gelecek ay da) benim omuzlamam gerekiyor. Ayrıca sıra bekliyen işler de var.

Bugün sabahtan yazmayı yeğliyerek makine başına geçtim. Bu akşam İsa bizde olacak güya. Güya diyorum, zira biraz şüpheli bıraktılar geçen gün uğradıklarında. Biz onun ilk iki haftasında buluşamadık. Varna taraflarındaymış. Kardan göz açıp vakitlice dönememiş buralara.

Demem o ki, mektubunu (sonuncusunu yani) geç aldım. Ayrıntılar bakımından gereken hazırlığı yapamadım gönlümce.

Mektubunda İsa'yı anlatışına imrendim. Böylesine değerlemeyi ancak dost kişi yapabilir ve ancak iyi adam için, dost için yapılabilir böylesi. İsa buna yaraşık da. Tepeden tırnağa alçakgönüllülük simgesi. Onunla kıvanç duydum. İnsanoğlu adına. İçimden "Yaşasın iyiler!" dedim, "Dünya böyle iyilerin omuzlarında duruyor zaten..."

Çantayı yengen bugünden hazırladı. Senin için, bir kilo kaşer, bir şişe mastika (ekstra bu; önce açıp, bakla tanesi kadar sakız ufalayıp at içine, kapat, üç gün beklesin, sonra içersiniz sakız kokusuyle!), küçük paket kahve (öteki küçük kahve paketi Adnan'lara, her ikisinin ve çocukların yılbaşı armağanlarına teşekkürlerle ve selâm ve sevgilerle), iki tane (pek matalından değil ve burada daha iyisi yok) yazı makinesi şeridi, benim sende olmadığını unduğun 80'li şiirler, ve

kimini elden, kimini postayla ulaştırmanı rica edeceğim mektuplar... (Ötesi Kadri için. Ya gönderirsin elden, ya da koli olarak, ya anlaşırsınız telefonla, gelip alır.)

Konuk kadın yeni yıldan önce çantayı selâmetle getirdi, merak edilecek bir şey yok. Armağanlarınıza -konserveler, helvalar, Adnan'ların çorap, gerdanlık ve yemeklik baharat hediyeleri, Kadri'nin hediyeleri- candan teşekkürler ederiz. Yeni yılda hepimiz ayrı ayrı çok sevindik. Gönlünüz, soframız zenginleşti; yılbaşında ve sonra yaş günün diye gelenlerin hepsi, en yakın dostlar da hediyelerin çoğundan nasiplendiler.

Kutlama kartların ve mektupların vakitlice sahiplerine ulaştırıldı (yalnız Elen geçen gün gelebildi ve aldı). Son mektubuna ek Melikov'un mektubunu da postaladım.

Yılbaşı mektubunda sorular vardı. Mektubunu tekrar açıp, o sorularını birer birer yanıtlamak yerine, en sevindirici haberle toparlamak istiyorum. Cambazov bana havale etti yazmayı: İlkbaharda geleceksin. Bu ruhta mektup da yazmışlar oraya konsolosluğa. Gereken her şey yapılacak o vakte kadar, diyor İsmail. Ben de şimdiden seviniyorum, seviniyoruz daha doğrusu yengenle beraber.

Yılbaşını Oktay'lı geçirdik, mutluyduk. Oktay iyi. İkinci yılını sürüyor. Daha da gürbüzleşti, akıllandı gibimize geliyor.

Notlar:

Fotoğraf filmi, Enço meşgul oluyor o işle, hazırsa eğer bu akşam getirecek, ve ben de çantaya koyacağım. Değilse, gelecek fırsatta.

İsa'ya da söyledim: Bende ansiklopedinin 8. cildi eksik. Bir de Asım'ın Nâzım ciltlerinin 2. ve 8. kitapları. Bir de A. Kadir'in *İlyada*'sı. Siz de bunları sağlayabilirseniz gelecek bir fırsatta, sevinirim. (İsa'ya bir takım buralı Nâzım ciltleri armağan ettim.)

Üç Bulgar yazarından istediğin kitapları ha deyince sağlamak zor. Golev'le bugün akşamüstü görüşeceğiz, çocuk kitabını verecek. Ötekileri aramak, kendilerinden istemek, ya da kitapçılarda bulunandan bir şeyler almak gerek.

Puls'da şiirlerinin yarısını koydu Bojilov. Nüsha var.

Varna'da, Turhan'ın dediğine göre, pek yakında çıkacak şiirlerin.

Kotsev'in teşekkürleri ve selâmları. Ivan'ın da.

Kadri için, plâstik kabın içinde 12 paket tereyağı var. Gönderinceye kadar, ya da kendisinin gelmesine kadar, onları çıkarıp, buzdolabınızda tutsan, iyi olur,

Kadri'ye, Sülker'e mektuplarımı (ötekileri de) oku bir kez. Bilmen gereken şeyler var.

Adnan'a bu en yenilerinden şiirler seçip verebilirsin. Onlar için

öykü de yazacağım, hele biraz daha..

İşte böyle Kemal'im. Dostluğumuz bir de İsa'nın katılımıyle bütünleşiyor gibi bir duygu içindeyim. Onu kucakladığım gibi, seni de kucaklarım, öperim özlemle. Hane halkına hepimizden selâm ve sevgiler ve teşekkürler.

Sizin

Türk şiiri antolojisi çıkmak üzere. Stamenov'un F. H. Dağlarca'sı çıktı.[1] Benimki basıma verildi. Sizinkiler 82'de ve şimdilik davranılacak bir şey yok, somut hazırlığa vakit var, diyorlar.

20 Ocak, akşam

Kemal,

İsa'nın bu akşam (20 Ocak) uçması yerine, 21 Çarşamba sabahı Atina yoluyle uçması kararlaşınca, bir gün kazandık. Dün akşam, kaçınılmazlıkla, bize gelemedi. Ancak akşamüstü İvan'larda, İsa'nın resimler çekinek üzere bir temsile gitmesinden önce, çok ilginç, esprileri bol ve neşeli bir saat geçirdik. İsa da, İvan da resimler çektiler. Sizleri de bol bol andık ve kulaklarınızı çınlattık.

Şimdi (20 Salı, akşamüstü), İsa'nın çevirmeniyle birlikte bize gelmesini beklerken yazıyorum bu satırları.

Bu değişiklik, yolculuk ertelemesiyle, bir gün kazandığımız için, bazı değişmeler oldu. Biraz daha koşuşabildim bugün.

1. Enço senin filmi kendisi yıkadı (devlet atelyesinde, yeterince birikim bekliyor, sonra bir kez gereken eczalı suyunu hazırlayıp, bir çırpıda hepsini yıkayıp çıkıyorlarmış.) Enço'ya, verdiği atelyeden, böylece bekleme salık vermişler. O da, sağdan soldan gereken suyu yapabilecek müstahzarları yeterince edinip, gereğini kendi evinde yapmış ve filmi dün yıkamış. Galiba bu akşam onlar da gelecek, bir de projeksiyon aygıtı getirecekler, ve bu filmde sizleri ailece seyredeceğiz. İzin almamız gerekiyorsa, affet, hoşgör. (Enço, filmin, renkli değil, siyah-beyaz olduğunu söyledi.)

2. Üç Bulgar yazarından istediğin kitapları, bugün (Golev'i yerinde bulamadığım için) kitapçıları gezerek sağladım. Birini (Haytov'unkileri) de yengen evden sağladı. Haytov'un kapağı resimli küçük kitabı, ekoloji bunalımı ve çevre sağlığı sorununu ele alıyor. İlginç verileriyle zengin, dolgun, akıllıca yazılmış, ve bizim için de çok

[1] Türk şiirinden çeviriler de yapan Rangel Stamenov'un Dağlarca'dan çevirip yayınladığı şiir kitabı.

yararlı olacak bir kitap *Dikenli Gül*. Öteki Haytov kitabı, (*Breze'li Sihirbaz*) son öykülerinden derleme. Gerço Atanasov'un kitabı bir uzun öyküye benziyor. Adı *Sabahı Bekle*. Golev'in kitabı, bildiğin, son kitabı -*Eski Eve İlişkin Anılar*. (Yalnız Haytov konusunda, Naime Yılmaer'e, o değilden, "Haytov'dan ne gibi çevirileriniz var hazırda, daha neler çevirmeyi düşünüyorsunuz gibilerden bir sormak gerek sanıyorum; bakarsın *Dikenli Gül*'ü çevirmiş olabilir, zira iki yıl önce buradaydı Naime, ve Haytov'la görüştüklerinde neleri kararlaştırmış olduklarını bilemem, tekrarlama olmasın...)

3. Aysel'in, *Alnında Mavi Kuşlar*'ı Elen'in çevirisiyle, Birlik'in *Bülten* dergisinin 80 yılı 10. sayısında çıktı. Giriş ve çeşitli bölümlerden alınan parçaların basılı toplamı 60 sayfa tutuyor. İyi görünüyor. Bende tek nüsha bu sayı. Elen'de de öyle sanıyorum. Pek yakında, bir başka sayı edinip (çok zor oluyor dışarısı için sağlamak), ilk fırsatta göndermeye çalışırız. Kendisini kutlarım.

4. Senin *Puls*'ta Bojidar'ın bastığı güllü şiirler (yarısı) nüshası ilişik.

Ataol'a da *Stırşil*'i[2] ulaştır. Dörtlükleri içinde. Her iki gazeteyi de dün İvan (Kolarov) verdi.

5. Pasaportun daha basılmadı. Artan, sarkan iş yalnız seninki değil. 60 kadar yazarın bu belgeleri basımda. Şubat ortasında hazır olmaları bekleniyor. Olacak.

6. Onat'a candan selâm ve sevgiler. Şef'in 70. doğum yılı münasebetiyle düşünülen kitap konusunda, kanaldan, Sof. Pres'e başvurulması bir an önce, uygun olur kanısındayım. Gereği en iyi onlar sağlıyabilirler.

7. Evtimov'u henüz göremedim. Senin çocuk kitabının kapağını İsa bana bıraktı. Götürüp vereceğim Evtimov'a. Durumu da anlıyacağım. Eylül dergisinde de aynı işi yapacağım.

İşte böyle, azizim. Bir daha sarmaşalım.

2

Sofya, 19/20 Şubat 1981

Sevgili Kemal,

Tam bir ay önce geçecekti eline bunlar. Olmadı. Nedenini İsa da anlatmıştır. Bizim kendisini evde beklediğimiz akşam, apar-topar alıp hava alanına götürüvermişler onu. Bilmiyorum, ısrar etmemiş mi

[2] *Stırşil*: Bulgaristan'ın en ünlü gülmece ve yergi dergisi, "Eşekarısı"

bana uğramaları için, İsmail'e sorarsan, deseydi ille uğrardık gibilerden lâflar etti, tek sözle o olanak böylece çarçur edildi, ben de eli böğründe kaldım. Geçelim.

Bir aydır kulağım kirişte işte. Güvenebildiğim her dosta söylediydim, bir giden olursa bana haber versinler diye. Ensonu, bu olanak dün doğdu. Benim de içimde gün doğdu.

Zarftaki önce yazdıklarıma ne göz atacak vaktim var, ne de bunun gereği var. Sen her şeyi okur, sıralar ve gerektiği gibi anlayıp sonuçlarsın.

Kadri'ye ayrıca yazmıyorum şimdi. Onbeş gün evvel yazdım, anlattım durumu. Bekliyor o da. Telefon edersin kendisine. Kaşer'inin bir ucundan kestik biraz, bir kilo kadar. Eskiyeceğinden korktuk, bozulacağından filân. Balkonda tuttuk hep. İşte artık böylece, bu kadarıyle kabul etsin. Şeker kabında tereyağları var, evvelce yazdığım gibi. İki doz da "Biseptol" ilâcı. Telefon ediver. Ya elden, ya da postayla gönder artık bunları kendisine.

Yeni durumlar şunlar:

- Çanta'da birtakım dişçilik edevatı var. Naylon torbada hepsi. Bunlar, Ankara'da, otomobil kazasında ölen kızkardeşimin damadı için hediyelik. Damat galiba İstanbul'daymış. Önce Ankara'ya telefonla sormak gerek: Telefon - 26 13 92. Bizim eniştenin adı: Fahrettin Çevirgen (Maden mühendisi). Adres: Kavaklıdere Sokak 5/8 - Cevher Madencilik Bürosu - Ankara. Benden de selâmlar söyle telefon ettiğinde. Ayrıca mektup da yazıyorum kendisine. Postalayıverirsin.

- Vladimir Golev, ileride, senin kitabının genişletilmiş biçimine yer verilmesinin daha iyi olacağı kanısında.

- Varna'da "Prostor"da son şiirlerinden ikisi basıldı. (Turhan'dan nüsha bekliyorum.)

- Burada, Narodna Kultura yayınevinde, şiir bölümü sorumlusu arkadaş, Bulgaristan'ın dostu yabancı ozanlardan Bulgaristan için yazılmış şiirler derlemesi oluşturuyor. Bu derleıneye senin güllü şiirlerinin tümü alınıyor. Tercihle. Beğenilerek.

- Makine şeridinin birini değiştirdim: Almanya'dan bana gönderilen birkaç şeritten birini de sana ayırdım.

- A. Kadir'deki iki çeviri kitabının (*Bulgar Şiiri Antolojisi*, *Dünden Bugüne Bulgar Şiiri*) eksikliğini hissediyorum. İşi bittiyse, ki öyle sanıyorum, burkulmadan, verirse, al da, ya gönderir, ya getirirsin. Bana *İlyada*'dan da ayırdıysa, sevinirim.

- Öteki eksiklerini biliyorsun: Asım'ın Nâzım'larından 2. ve 8. ciltler. Bir de Şükran'ın ansiklopedisinin sekizincisi.

- İsa'nın bıraktığı kapak düzenleınesini Evtimov'a verdim. Çocuk

öyküleri kitabın için, sadece "sırada" dedi, diyebildi. Acele ediyordu.

- Aysel Özakın için *Bülten* edinemedim henüz. İleride göndereceğim.

- Benim Nâzım'ı, notlarınızı büyük ölçüde dikkate alarak işledim. Kırmızılar bu işlemeyi gösteriyor. Önsözü, çok kısa olacak, yakında, bir başka fırsatla gönderirim.

Bu haliyle, madem Yazko'da olanak yok bizim için, bunun gün ışığına çıkması işi size (sana, Sülker'e, düzenleme bakımından da İsa'ya) emanet artık. Nasıl, ne zaman ve nerede olursa...

- İsa'ya verdiğim sözü tutuyorum, Nâzım ciltleri takımıyle saklıdır bende. Ancak bu defa bagaja katamadım. O da bir başka fırsata kalıyor. Kendisine selâm ve sevgiler.

- Pasaportun birkaç güne kadar hazır olacakmış.

Telefonumuz var artık: 75 15 63. Bana, bu emanetleri alır almaz, bir akşam telefon edersen, sevinir ve rahatlarım.

Hepimizden hepinize selâm ve sevgiler. Seni özlemle kucaklarım, kardeşim. Tüm dostlardan selâmlar.

3

Sofya, 14 Mart 1981

Sevgili Kemal'im,

Şubat'ın 20'sinde, Paruşev'in bir arkadaşının gelip gideceğini işitince, çantayı -İsa'dan sarktığı gibice- götürüp "kanal"a bırakınıştım. Bir hafta aradan sonra da, vakitlice gönderildiğini öğrenmiştim. Ama senden bir haber, ne iki satırcık, ne telefonlu iki sözcük, çıkmadı. Telefonum, o zaman da yazdığım gibi, çalışıyor artık, ama ben de sakınca düşüncesiyle, bir halt karıştırma korkusuyle, el atıp da seni arıyamıyorum. Tek sözle, belirli ikircim ve kuşkular içindeyim; rahatlıyamadım.

Birkaç gündür (Oktay) Akbal ve (Recep) Bilginer'ler buradalar. Telefonla ilişki kurabildim kendileriyle. Ama ancak bu akşam gelecekler bize, görüşeceğiz. Ve ben de, bu kez hazırladığım emanetleri ve bu mektubu vereceğim Akbal'a.

İşte Cumartesi bugün. Bildiğin gibi, hafta sonu tatilinin ilk günü. Bir rahat oturdum sana mektup yazmaya. Ooh demek geliyor içimden, havamı bulur gibiyim, ne güzel şeyiniş, güzel dosta güzelim mektuplar yazınak! Bu hava kendini aratır gibi, yokluğunu, eksikliğini hissettirir gibi olmaya başladı.

Susuyorsun. Nâzım'ca söylersek, "mekanizma yatağında kurşun gibi". Sargın çalışmalar içinde olduğunu sanıyorum. Yazko'nun yakında çıkacak kitaplar listesinde iki kitabın var. Bu kadarı da, şimdiki koşullarda hiç yoktan iyi. Hiç üzülme. Birikim de iyi, birikimi büyütmeye çalış.

Ben artık bir sürü kırık-derik işin altından, baharın kardelenleri gibi, bürtleyip çıktım. İşte ensonu Nâzım'ın önsözünü de yazdım. Alttan alta öteki mayalanma, beni *Sırada*'yı yazmaya götürecek mayalanma sürüyor. Sağlıkça da çok yakınabileceğim bir durumda değilim. Yalnız, Nâzım'ın "koru kendini bahar akşamlarından" öğüdü hep aklımda. Bahar ayları, ülser, kalp ve tansiyon hastalıklarında gerçekten tepreşmeye yol açıyor.

Şimdi, kimi geçen mektubumdan artan, kimi yeni, gelişmeli veya gelişmesiz bazı işleri özetliyeyim:

- *Eylül* dergisinde (Vlado'nun ve Gerço'nun selâmları var), Tatarlı'nın tanıtma yazısını bekliyorlar hâlâ. Hoca'yla çatışır gibi olduk. Araya pek çok iş girmiş ve hiç sesini çıkarmadan, bizim işi hep ertelemiş. "Bunu vakitlice bilseydim, pabucumu başka türlü giyerdim" dedim. Biraz alındı. Yine de söz verdi. Gereğini en yakın günlerde yapacakmış.

- Pasaportun, dış şubeden ilgili kadının -binlerce özür dileyerek- tekrar söylediğine bakılırsa, on güne kadar hazır olacakmış (yılan hikâyesi!). Bir biz değilmişiz bekliyen. Altmış yazarın pasaportlarının böyle ek olarak basılması sözkonusuymuş. Kağıt sorunu uzatmış işi. Şimdi de "kongre öngünleri" diye ertelemezlerse, çok iyi. Kısacası, biraz daha bekliyeceğiz. Bu kez de sevindiremiyorum seni yani.

- Aysel için *Bülten*'i Elen sağladı.

- *Prostor* - Varna, son sayısında senin, İnce'nin, Ataol'un şiirleriniz çıktı. Turhan telefon etti Varna'dan. Sayıyı postalamış bana. Çıkmadı henüz postadan. Bugün çıkarsa, herhalde zarfa koyarım.

- İnce'nin, elime çok geç geçen Bulgaristan'lı şiirlerini Turhan aldı. Tek tek veya demetli çeviriler çabasında. (İnce'ye telefon et, ya da Ataol'a şahsan söyle, buralı daha genç ozanlardan orada bir çeviriler derlemesi yayınlama önerileri -bunu içeren mektup- kanaldan buraya, Yazarlar Birliği'ne gelmiş durumda. Benim -ak çeviri ve seçme- yardımımı istiyorlar. İlke olarak, öneri olumlu karşılandı. Bakalım, somut olarak, ne zaman ve nasıl yapabileceğiz gereğini. Yakında tekrar yazarım.)

- Rangel Stamenov'un çevirileriyle Fazıl Hüsnü'nün kitabı çıktı burada. Kendisi için Rangel'in getirip bıraktığı üç kitabı zarflıyorum ayrıca. Rangel'in imza yazısı çevirisini de koydum iç başlık sayfasına.

Rangel'in sana selâmları var. Mayıs sonunda tekrar görüşebileceğinize seviniyor.

Şimdi bir rica: Benim önsöz hakkında düşünceni bildir ilk fırsatta bana. Bir de metnin 127. sayfasında *kere* sözcüğünü (onuncu satır) *kerte* olarak düzeltiver. 132. sayfada da, Fransız Genel Emek Konfederasyonu kısaltması *SJT*'yi *CGT* olarak yazalım. (Doğal olarak, senin benden iyi gördüğün diğer daktilo yanlışlarımı da düzeltirsin.)

Diğer ricam, torbanın içindeki toz biber ve acı biber paketi ile dört misina makarasını paketleyip Kadri'ye gönderiver, kendisine mektubumu da pakete koyabilirsin.

Demek ki, mektubumun ekinde şunlar var: *Bülten* dergisi ve Elen'in mektubu. Fazıl Hüsnü'ye üç kitap. Aziz Nesin için bir zarf (Strahil'den), benim önsöz, ayrıca iki yeni şiirim...

Bu defa bir şişe ve kahve falan göndereemiyoruz diye, yengenle beraber, senden ve Günseli'den özür diliyoruz. Birtürlü uyarına gelmedi. Gelecek defa.

Haydi sarmaşalım. Özlemle.

4

Sofya, 4 Ağustos 1981

Kemal bey,

Fahrettin küçük enişteniz ay sonuna erteledi bize gelmesini. Onunla, lütfen, benim Bulgarcadan çeviri iki şiir kitabımı da emanette olduğu yerden alıp göndermeyi unutma.

R. Kovaçev'lerin o konukluğu olacak gibi. Belki onunla, değilse bizim enişteyle yeterince *Yirminci Yüzyıl Türk Şiiri* kitabı[3] göndereceğim. *Işık*'ta o materyal işi olmadı.

Benim "N. H." elyazmamı, deneme olarak, Yazko yarışmasına katmanın olanağı olup olmadığını araştırabilirsin. Üye olmadığım gerekçesini aşabilecek bir formül bulunabilirse, katılması uygun ve ümit verici olabilir gibime geliyor. Düşünün.

Cagarov'la ilgili ek çeviriler işi üzerindeyim.

Ötesi sağlık, iyilik şimdilik. Gözlerini öperim.

Y. Stefanova

[3] Narodna Kultura (Halk Kültürü) Yayınevince basılan kapsamlı Türk şiiri seçkisi.

5

24 Ekim 1981, Sofya

Sayın Kemal bey,

Bu mektubum Kasım'ın 7'sine kadar elinize geçerse, lütfen, bize (öğretmen hanım kızımız için) şu üç kitabı da sağlayıp gönderin: *Öztürkçe Sözlük* -A. Püsküllüoğlu; *Dilbilgisi* -T. Nejat Gencan (en yeni baskısı); *Yabancı dil testleri* - ...

Ayrıca ilkokul 4. ve 5. sınıf okuma kitapları ve ortaokul ilk sınıflarında okutulan Türkçe-Dilbilgisi (gramer: Sentaksis-morfoloji) kitabı gerekli.

Bu zahmetlerimizi hoşgörün. Hepsinin ederini eniştemiz ödeyecek.

Bize etraflıca yazarsanız, memnun oluruz. Hepinize selâm ve sevgiler.

Y. Stefanova

6

Sofya, 14 Aralık 1981

Kemal, iki gözüm,

Sofya Pres'ten sinyali vakitlice aldığım halde, eniştenin gelmesini ve dönmesini bekleme kararıyle, Cagarov'tan çevirileri hemen ulaştırma olanağı düşünemedim. Bulamazdım da olanak.

Bizim ahbap, beni aylarca oyaladı. Devletin 1300. kuruluş yıldönümü dolayısıyle, bu yılı, hele senin gittiğin Haziran'dan günümüze kadarki ayları, çok hareketli geçirdiler. Yakalamak çok zor oldu. Sekreteri hanımla birkaç defa anlaştığım halde, elinden on şiir daha koparıp da, gereğini yapmak mümkün olmadı.

Ensonu, geçen ay, *Mevsimler* adlı yeni bir şiir derlemesi çıktı onun, antoloji karakterli. Yani, eski şiirlerinin çoğunu tekrarlıyan, yeni olarak da on kadar şiir içeren son kitabı. Hemen aldım. Ekli olarak gönderdiğim 9 şiiri seçebildim. Adam, işaret ettiğim iki şiirinde hissettirdiği gibi, âdeta verimsizleşti, ya da zor yazıyor. Bunlardan başka pek de yeni şiiri olacağını sanmıyorum.

Şimdi, sakınca düşüncesiyle çıkardığınız şiirlerin (sayısı ne kadar, bilmiyorum) yerini bu dokuz şiir bir yere kadar doldurursa, iyi olacak. Başkaca çare yok. Kırın sarın.

Sana şiirlerin orijinallerini de gönderiyorum. Takıldığın yerler olursa, daha da açıklık gereği duyarsan, Paruşev'ten bir randevu ister,

bir saatin içinde zorluklarını çözersin. (Böyle bir gereksinimi, Türker'in veya Yılmaer'ın yardımıyle de giderebilirsin.)

Cagarov konusu bu kadar.

F.

7

Sofya, 15 Aralık 1981

Sevgili Kemal. Yumurta kapıda. Son güne bıraktıydım yazmayı. İki ayak bir pabuca girdi. Yarenlik mektubu yazmayı, gönlümce söyleşmeyi bırak, bir iş mektubu bile yazabilecek halde değilim. Bir şeyler sayıp dökeceğim yalnız.

1. Cagarov işini, Elenkov'un *Granitovo* destanı işini yazdım ayrı mektupçuklar halinde.

2. Bulgar şiiri antolojilerimin kaybedilmesine yandım. Canım ciğerim dostumuz bunu yapmamalıydı; nihayet "zula" denen bir kavram ve pratik var bu dünyada! Bu kadarcık tepkimi hoşgörsün. *İlyada*'ya candan teşekkürler.

3. İvan, *Çeviri*'deki[4] sunudan çok memnun. Seni de, o, aynı biçimde, "Ozanın Gözü" şiirin ve Varna şiirleri dizisinden birkaç şiirinle *Panorama* dergisinde (Çevirmenler Birliği'nin dergisi) sunuyor. Yılbaşından sonraki bir sayıda. İsa'ya da çok başarılı resimleri için teşekkür ediyor. Ben de hayranım benim resimlere, nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. Daha yok mu? diyeceğim yalnız. Yazarlar Birliği'nden İsa'nın sergisini bekliyorlar. Bildirsin niyetini, hazırlığını.

4. Hasan Kıyafet'in hediyesi Spasova'ya verildi. Spasova da kendisine kahve gönderiyor. Paket işaretli.

5. *Eylül* dergisine senin kitabından daha geniş materyal artık verildi. Hepsi 15 sayfa. Elen'in sana yazıp da gecikmeden söz etmesi ayrıca zırvalamadan ibaret, yine acelecilik! Gerço'yla konuştum. Gereği yapılacak. Sen genişletme işini gerçekleştirmeye bak.

6. Burada, tiyatro yüksek okulunda, öğrenciler için, Nâzım'ın bir perdelik piyeslerine ihtiyaç var. Buranın dizi kitaplarının beşinci cildinde bir perdelik olarak yalnız *Ocak Başında* var. Böyle diğer tek perdelikler varsa, Asım'la konuş, bize tezelden, birkaç tane daha gönderin birer kopyasıyle bu tek perdelik piyeslerin. Bu Asım'dan özel ricamdır.

---

[4] *Yazko Çeviri* dergisi.

7. Vidin'den bir daha ses çıkmadı, gazete de gelmedi.

8. Kırcali'den gelen gazeteleri gönderiyorum.

9. Şimdilik sana iki antoloji daha gönderebiliyorum ancak.

10. Senin mektubundan hiç bir düş kırıklığına uğramadın. Mutluyum. Ben aza da kanaat edenlerdenim. Yazışmamak zor. Dayanı gücüm yetmiyor. Gönderdiğin kitapların hepsinden çok memnunum. Cem'li Nâzım dizim ne mutlu ki artık tamamlandı. Sos. Kültür ansiklopedisi de. Ziya'ya verdim hemen sekizinciyi görsün diye. Sevindi. Onun da selâmları.

11. Annenden ötürü tek şey diyeceğim: Yıkılına pahasına da olsa, sonuna kadar sabırlı olacaksın. Burkulmaların üstüne çıkmaya çalış. Sağlığını bu yoldan düzeltebileceksin.

12. Bu dönemde, daha bir süre, çekmeceye çalışmaktan, yazdığını çekmeceye koymaktan korkma. Çanağında balın bulunsun, arısı Bağdat'dan gelecektir.

13. Adnan'a, Sennur'a selâm, sevgiler. Onlara 2 küçük kahve paketi ve bir konyak.

14. Sana 1 mastika 2 küçük paket kahve benden; öğretmen kızımızdan bir büyük paket kahve; Elen'den 4 küçük paket.

15. Yeni kitabın kutlu olsun. Bulgaristanlı şiirlerle yeni kitap haberini Türkiye yayınlarında geçen hafta verdik, şiirleri okuduk. Daha nice kitaplara!

16. Radi Fiş'in kartvizitleri ilişik. Oradan sizlerden ailece yazar çağrılama yetkisi ve izni aldı. Bunları bana Ağustos'ta anlattı ve kartını verdi. Kimleri ve hangi sırayla çağıracağını sen kararlaştır. Beni ve seni dinliyecek. Bence ilk ağızda Müştak ve Bilgesu (Erenus). Sonra sen. Sonra M(ehmed) Kemal. Sonra A. Damar... Radi, ev sağlıyacak çağrıladığına, otele bırakmıyacak. Karşılık olarak aynı ilgiyi görmek istiyor. Yani gelen de onu ailece İstanbul'a çağrılıyacak. Bu şartla, sırayı değiştirebilirsin. Doğrudan Radi'ye yazacaksın kararınızı. Bu dostlarla konuşacaksın. İstersen, Ataol'la beraber kararlaştır bu işi.

17. Benim Nâzım kitabın için yazdığım, yarışmaya katılma işine boşver. Herhalde bir girişimde de bulunmadın. Çünkü söz de etmiyorsun. Kitabın iki yerini, Bulgaristan ziyaretini ve şahsa tapınadan ötürü bunalımını iyice işlemek gerekiyor, zira böylece ne burada geçecek, ne Moskova'da. Şartlar böyle, neylersin. İşliyorum. Son biçimini yılbaşından sonra sana da gönderebilirim. Demek ki, elinizdeki nüsha henüz her hangi bir işlem görmesin. Zaten buna olanak da görmüyorum.

18. Habora'dan, bir mesaj aldım. Bu iş çok önemli. Hemen kendisine telefon et. Çağır da konuş gerekirse. Ricasının gereğini ilk fırsatta

kotarmaya çalışacağım. Mesajını 14 Aralık günü aldım İsmail'den. Bugün enişteyi gönderiyorum. Yarın kolları sıvayacağım. Bülent'i öperim. Sevgi ve selâmlar sunarım. Beklesin, Kanal'dan ulaştırırım. Başarabilirsem tabii.

19. Benim 81'li şiirleri sunuyorum bir demet. Oku. Bir yerlere de sen sunabilirsin istediğini.

Hadi öpüşelim. Günseli'yi de, Simge'yi de öperim.

Sizin

8

Sofya, 22 Aralık 1981

Sayın Kemal Özer,

İvan Kolarov'un çok önemli bir ricasını bildirmek için yazıyorum. Burada, Balkan ülkeleri çapında bir fabüller antolojisi hazırlanıyor. "Fabül" diyoruz biz, sizde adı "fabl"-"fabla" mı olmalı, bilmiyorum. Lafonten'in "Karga ile Tilki"si, T. Fikret'in "Ağustosböceği ile Karınca"sı gibi, kahramanları hayvanlardan oluşan masallar... Antoloji, Balkanlar çapında olduğu için, Türkiye kanadı eksik kalıyor ve kalmasın isteniyor. En kısa zamanda bu boşluğu doldurmak istiyoruz. Ve sizden Fikret'in "Ağustosböceği ile Karınca"sını ve ayrıca en az dört tane daha fabül rica ediyoruz. En kısa zamanda. Hemen postayla. Daha çok, düşündüren, bir ibret dersi çıkarılan fabüller olsun mümkünse. (Elimde "Dönemeç" Yayınevi'nin çıkardığı bir kitapçık var -*Astronot Çekirge*, Hüseyin Yurttaş. Bu kitaptan en az iki tane seçebileceğim. Ozanı hakkında iki-üç satır bilgi gerek. Edebiyat sözlüğünde yok!)

Bana, *Yazko-Çeviri* baştan beri gelmiyor. Abone etmediler nedense. Dostlara hatırlatıver. Üçüncüsünü, siz gönderdiniz, birinci ve ikinciyi Adnan bey bir postada gönderebilirse, çok sevinirim.

R. Kovaçev oraya konukluğa Nisan'da hareket edecek. Elenkov çevirisini artık bir başka fırsatta göndereceğim. Hazırım.

Fahrettin, yolcu ettiğimizden beri bizi merakta bıraktı. İşin anaforu kaptı bunaltıverdi adamı herhalde. Arna vaadetmişti, hemen telefon edecekti. Sen sesleniver ona, ilk fırsatta bizi meraktan kurtarsın.

Evcek, 1982 yılınızı kutlarız, sizlere, halklara, dünyaya, barış, sağlık, başarı ve mutluluklar getirmesini dileriz. Üçümüz üçünüzü kucaklarız. Sevgiler.

Sizin, Y. Stefanova

1981

Kemal Özer

1

İstanbul, 2 Ocak 1981

Sevgili ağabey,

Ne demiştim, eline geçtiğini umduğum bundan önceki mektubumda? "..fırsatlar çıktıkça yazacağım.."

İşte bir fırsat daha ve ben yeniden makine başındayım. Yılbaşı gecesine saklamıştım Levçev'in üç ay önce anmalık verdiği şampanyayı. O gece sizlerin, hepinizin tek tek kulaklarınızı çınlatarak içtik. Kulaklarınız yandı mı?

İşte İsa'yı da gönderiyoruz oralara. Üç dört gün önce telefonda görüştük, gideceğini söyleyince kendim gidecekmişim gibi sevindim. Hatta kendimden de fazla..

Kimi insanlar vardır, ne türlü anlatsanız anlatılmaz. Çünkü anlatılacak bir şey yokmuş gibi görünür. O kadar gösterişsiz, yalın.. Oysa birlikte olmaya, birlikte yaşamaya başladınız mı, bir bakarsınız yaşamınıza çizgiler düşürmeye başlamış. Alçakgönüllü, ama işinin genç ustalarından biridir çünkü. Sanatçıysa sanatını kullanışı farfaralık etmez, tutkuluysa tutkusu rahatsız etmez kimseyi, insanseverse büyük boyutlu olayları beklemenize gerek yoktur bunu anlamanız için, karısına çoraplarını, mendillerini yıkatmayışı yeter de artar bile. Dünya görüşünün sağlamlığını başkasının güç durumda kalmasına taşıtmaz. Savını göze sokmadan, tartışmada direncini karşıdakini bozguna uğratmadan gösterir.

İsa gerçek bir halk çocuğudur. (Babası bir banka odacısı). Her şeyi

kıt olanaklarla yapmış, yüksek öğrenimini bütünlemiş. Çeşitli yerlerde çalışmış, bugün bir fotoğraf stüdyosunda grafik işçisi. Fotoğraf sanatçılığını kendi adına ve kendi olanaklarıyla sürdürüyor. Bugün ülkemizde en pahalı sanatlardan biri fotoğraf. Üstelik geliri de çok az ya da yok. Ressam, iyi kötü satabilir tablolarını. Ama fotoğrafçı sergisinin giderini bile çıkaramaz. Olsa olsa yan işlerle para kazanır. Ticari fotoğraflar çekmek, takvim vb. gibi yerlere.. Bir de grafik alanında yapacağı düzenlemelerle..

İsa, tanıdım tanıyalı, hiç değişikliğe uğramadan getirdi olumlu özelliklerini. İnsana ve sanata saygısını bir milim yitirmedi. Onun başarısının onda birini gösterenlerin bugün hangi sularda gezindiğini bildiğimden onun bu sapmaz, bükülmez niteliğini coşkuyla karşılıyorum. O denli az bulunan nitelikte kişilere duyduğum hayranlığı ona da duyuyorum. Ve baştan (ilk sergisinden beri) kendisini tanıdığım için kıvanıyorum. Bu tür insanların, nerede olurlarsa olsunlar, karımca varlıkları insanı güçlendirir, aşı yerine geçer. Ben de şu dünyada İsa gibi bir insanın varlığı yüzünden zaman zaman kendimi diri, yüce, insan soyu için çırpınmaya hazır duyuyorum.

Yapıtları beni borçlu kılan bu sanatçıya elimden geleni yapmaya, borcumu ödemeye çalıştım. Gazetede röportaj, albümüne önsöz, sergilerinden birini şiirleme gibi... Son olarak Bulgaristan'ı fotoğraflarla anlatmasını önerdim. Sevinçle karşıladı. Sergiler, albümler yoluyla ve dia gösterileriyle ülkemizde bu işi üstlenip başaracakların başında geliyordu. Birlikte gidip Paruşev'e durumu açtık. O da heyecanla karşıladı. Sonunda oldu bu iş.

Kendim kadar sevindim İsa'yı yollarken dediğim zaman özetle bunları anımsadım işte.

İsa için daha fazla bir şey söylemeyeceğim. Tanışacaksınız, görüşeceksiniz. O da seni tanısın istedim baştan beri. Öykülerine karşı tavrını, duygularını anlattım. Ama kendi aranızda ortak duyguları, bağıntıyı oluşturacak bu fırsata seviniyorum. En çok da İsa'nın sanatında bir aşama sağlamasını diliyorum.

Daha önceki mektubum eline geçti mi? Konuk hanım, ben öteberiyi götürdüğümde evde yoktu. Bıraktım, gazeteye döndüm. Gece de nöbetçiydim. Eve telefon etmiş, Günseli'yle konuşmuş. Çantanın ağırlığından, kendi çantaları da olduğundan söz açmış. Günseli, elinden geldiği kadar yatıştırmaya çalışmış. En son, eğer sınırda zorluk çıkarırlarsa bırak o aldırır demiş senin için.

Doğrusu merak ediyorum. Acaba bu kaygısı boşa çıktı da çanta eline ulaştı mı?

Mektubu yazdığın günlerden bu yana önemli bir değişiklik ve ge-

lişme yok yaşantımızda. Onun için yazacak yeni şeylerim olmadı. Aile durumumuz daha önce yazdığım gibi. Arkadaşların hepsi iyi. Benim küçük rahatsızlıklarım oldu bu ara. Onun için üretkenlik konusunda düşüncelerim değişmediği halde bir şeyler yapabilmiş değilim. Ama böyle verimsiz ve bir anlamda bunalımlı günlerin ardından nasıl yapıtlı, sonuçlu günlerin geldiğini biliyor, üretkenliği iple çekiyorum.

Geçen mektubumda birtakım soruların ve ricaların olmuştu. Onlardan sonuçlananları umarım İsa'yla gönderirsin. Onlara ek olarak, bizim edebi pasaport basıldıysa birkaç tane göndermeni isteyeceğim. Çoğunluğu sende kalsın, benim adıma sakla. Nasıl olsa, orada dağıtacağım daha çok.

Bir de üç yazardan birer Bulgarca kitap istiyorum. Bir arkadaş için. Çevirecek. Ben bu yazarları Haytov, Gerço Atanasov, Vladimir Golev olarak saptadım. (Golev'in oradayken gördüğüm çocuklar için bir kitabı vardı, onu gönderebilir misin?) Ötekilerden de ne yapıp yap birer tane sağla. Kendileriyle mi konuşursun, bilemiyorum. Roman da olabilir, öyküler toplamı da.

Geçen yaz Varna'da sözünü ettiğim bir şiirim vardı. Anımsayamamıştın gönderip göndermediğimi. Onu ekte yolluyorum. Hem *Eylül* gibi bir dergiye üç-beş şiir sunmak gerektiğinde, hem kitap söz konusu olduğunda (1982'ye geliyoruz yavaş yavaş) toplama katmanı dileğiyle.

Onat geldi bugün (4 Ocak) gazeteye. Önce selâmları var sana. Bir haber getirdi oralarla ilgili. Gerçekleşir mi bilmiyorum. Yetmişinci yaşıymış şefin. Türkiye'de kitap yapmak istiyorlarmış. Bana danışmaya geldi. Önümüzdeki günlerde bir görüşeceğiz kendi aramızda. Ne gelişme olur, bilemiyorum. Yalnızca bir çıtlatma.

Yeni yılda sağlık, başarı diliyor, özlemle kucaklıyorum.

2

İstanbul, 25 Haziran 1981

Sevgili ağabey,

Şimdi bu satırları yazmak için balkonda oturuyorum. Akşam yemeğinden sonra. Yarın Kültür Komitesi başkan yardımcısı Pisarev'in basın toplantısı ve kokteyli var. Orada Paruşev'le buluşacağız. Temmuz başında oraya yolculanacağını bildiğimden, bu vesileyle sana bu satırları ulaştıracağımı düşünüyorum. Kendisiyle ön konuşma yapmış değilim, ama kabul edeceğini sanıyorum. Hatta isteklerden bir iki

şeyi de yanına katabileceğim herhalde.

Oraların izlenimleri kabarınca, şu anda, hava alanındaki ayrılış ânını görüyorum. Uğurlanış beni çok etkiledi. Senin, Abdurrahmanov'un, Turgay'ın, Petranka'nın, son anda da Kovaçev'in, geziyi hem hüznüyle, hem yürekten gelen coşkusuyla taçlandıran uğurlama tablonuz capcanlı duracak belleğimde. Belki birçok karşılamalar, uğurlamalar olacak yaşantımda, ama nedense bu, hep üstte, en canlı, en duygulandırıcı kalacak. Nedenini araştıracak, çözümlemesine girişecek değilim şu anda. Vakti saati gelende o da olur. Ne demişti Necatigil: *"Çünkü bazı şiirler bekler bazı yaşları."* (Yalnız beni değil, uçağın öteki yolcularını da etkiledi sizlerin son âna kadar el sallamanız. Bana başka türlü bakmaya başladılar, kendime bir yer bulup oturana kadar.)

Gezinin noktalanışıyla başlayıp buraya ayak bastığım dakikaya gelebilirim artık. Ev halkı, bıraktığım gibiydi. Heyecanla bekliyorlardı beni. Bir de damat eklendi bu toplama. Apartmanın eşiğinde sarıldılar boynuma. Bu karşılanış da doğrusu okşadı beni.

Hoş beşten sonra, Mehmed Kemal'in gözaltına alındığını öğrendim. (Yakında serbest bırakıldı, kendisini daha göremedim). Şimdi de Hikmet Çetinkaya ile Rıfat Ilgaz içerde. Ilgaz'ınki üstelik oldukça tehlikeli. Ciğeri kanama yaptı, hastaneye kaldırıldı. Bu arada kitap toplatmaları sürüyor.

8 Haziran sabahı yeni işe başladım. Oldukça rahatım. Eldekileri gözden geçirme, olanı tanıma çalışmaları bir on gün kadar sürdü. Şimdi Ülkü'nün (Tamer) dinlenceden dönmesini bekliyorum. Buradan öte, onunla konuştuktan sonra davranacağım.

Gezinin yorgunluğu yavaş yavaş kendini belli etti. İlk günler, işbaşında uyumamak için kendimi güç tuttum. Kafam da bulanıktı. Hatta birkaç gün psikolojim iyice bozuldu. Yeniden ilâçlara başladım. Onlar daha çok bulandırdı kafamı. Şimdi iyiyim. İlâç da almıyorum. Gezi kazanımlarını sindirmeye çalışıyorum bir yandan, bir yandan ufak ufak çalışıyorum. İşler yoluna girdi sayılır.

Kadri'ye (Erdinç) mektubu ve öteberiyi Hikmet (Çetinkaya) kanalıyla gönderdim. Çevirgen enişteye postaladım mektubu. O beni aradı telefonla. Konuştuk, iş adresimi verdim. Sizlerin durumunuzu, kendisini beklediğinizi söyledim. Damadı geldi işyerine, benimle tanıştı. Emaneti elimle verdim ona. Teşekkür etti.

İnce'ye de mektup yazdım. Durumu özetledim. Geçen gün kısa bir yanıtla son çıkan kitabını göndermiş. Sizlere de postalamıştır herhalde *Elmanın Tarihi* adlı bu dumanı üstünde kitabı.

Ataol'la da konuşup anlattım Karaangov'la ilgili durumu. Kendisini

hem psikolojik olarak, hem bedensel olarak iyi gördüm. Gözaltı durumu fazla etkilememiş görünüyor. Yıkkınlık, yılgınlık filan yok yani. Şu sıralar Yunanistan'da şiirleri kitap olarak yayınlandı, *Türkiye Güzel Yurdum, Üzgün Yurdum* adıyla. Mutlu. Yeni kitap çıkaramasa da yeni şiirler yazıyor. Toplatılan kitabıyla ilgili dâva da açılmış değil bugüne dek.

Vera Semerciyeva'ya iletebilirsin, *Yazko Çeviri* için adresini yazdım verdim. *81 Yıllığı* için notunu da bugün kendim ilettim Aziz Nesin'e.

Aziz Nesin yarın Sovyetler Birliği'ne uçuyor. Yazarlar Birliği kongresinde bulunmak üzere. Dönüşte yıllığı gönderecek. Kovaçev'in gönderdiklerini daha önce iletmiştim. Bugün duruma çok kızdığını, Levçev'e bir mektup yazdığını söyledi. Kovaçev'in gelmesine izin çıkmazsa bir daha Bulgaristan'a hiçbir biçimde gitmeyeceğini bildirmiş özetle.

Edit Tasnadi'nin[1] isteğiyle ilgili araştırmalar yaptım. Dişe dokunur bir şey bulamadım. Bulduğum en iyi kaynağı bir mektupla birlikte kendisine postaladım. Araştırmayı sürdürüyorum. Buldukça yeni kaynaklar da göndereceğim.

Remziye'nin istekleriyle ilgili bir sonuç alamadım şimdilik. Halilov'unkilerle de.

Elen, bizi aramadı. Herhalde İstanbul'a yolları düşmedi. Şimdiye çoktan dönmüştür.

Cagarov için senden aldığım belge Yazko'da yeterli bulundu ve dosyasına girdi. Şimdi senin yapacağın ek çalışmaları bekliyorlar. Yarın Paruşev'e sözlü olarak da söyleyeceğim, sana işte burada da yazıyorum. Başlamadınsa hemen başla, sayısı önemli değil, bana onun dönüşünde gönder bir şeyler mutlaka. Zaten senin yeni ekleyeceklerin adamın daha iyi temsil edilmesi içindi, yoksa sayı bakımından elde kalanlarla da kitap yapmak olanaklı. Demir tavında dövülür. Bu yıl sonuna kadar yayınlanacaklar arasına girmek istiyorum. Oysa ben oradayken bir tüzük değişikliği yapılmış, kitabı yayınlanan bir üyenin yeni bir kitabının basılması için ilk basılan kitabın maliyetini çıkarması koşulu eklenmiş. Çıkacak şiir kitabım maliyetini çıkarmalı ki Cagarov'u da bastırabilmeliyiz bu duruma göre. Harıl harıl şiirlerimi basıma hazırlıyorum bu yüzden. Bir an önce Cagarov'a da sıra gelsin diye.

Yazko Çeviri yayınlandı. İlk sayıda Kolarov'a yer verilmemişler. Yöneticiyle konuşamadım. Hangi sayıda düşünüyor, öğrenemedim.

---

[1] *Edit Tasnadi*: Türk edebiyatından çeviriler yapan, Macar şiirinden çeviriler için Kemal Özer'le ortak çalışmalara katılan Macar Türkolog.

Sen neler yapıyorsun? Görev çevirisini zamanında yetiştirebildin mi? Evdeki onarım-değişiklik çalışmaları başladı mı?

Yeni Işık'taki röportaj yayınlandıysa gazeteyi bekliyorum. Vidin'den ve Kırcali'den haber var mı? Eylül için yapılacak ek çalışmaya bugüne dek fırsat bulacağını sanmıyorum.

Paruşev'le konuşmanızda Narodna Kultura'daki şiir kitaplarından umutlu olduğunu öğrendim. Sofya'dayken Gançeva'yla konuşmuş. Hem benim, hem Özdemir'in kitaplarımızdan söz açmış, şiirlerimizi bildiğini, bizi tanıdığını söylemiş. Kitapların basılmasının programda olduğunu, yakında hazırlanacaklarını anlatmış. Paruşev, bu sözlere göre, işlerin yolunda olduğu kanısında.

Bir önemli konu da şu antolojilerden alıp göndermen. Para bırakacaktım bu iş için sana. Bu vesileyle anladım ki, *Yeni Işık*'tan yazı ücretimi alman için belge düzenlemeyi unutmuşum son günü. Sen de anımsayamadın. Şimdi bu belgeyi de yazıp ekleyeceğim. İnşallah kabul edilir de parayı alabilirsin. (Masraf belgesi olarak biriktirdiğim biletleri de unutmuşum bırakmayı. Onları da gönderiyorum).

Para alabilirsen hepsiyle antoloji al, olur mu? Paruşev'le gönder diyemiyorum. Ufak tefeğin dışında getireceğini sanmam. Ama Cambazov'a bırakabilirsin, o göndersin benim adıma, buraya. Konuştuğumuz gibi.

26 Haziran

İşyerinde sürdürüyorum yazmayı.

İki alfabe aldım, sen istemiştin. Bir de Turgay istemişti, herhangi bir Freud kitabı. Hava alanında istediği iki psikoloji kitabı vardı, adlarını o biliyor. Onları bulamadım, az önce bütün Babıâli kitapçılarını taradım. Kendisine söyle, hangi yayınlarda çıktığını bildirirse bulmamız kolaylaşır. Bu tür kitaplar genellikle Üniversite ya da resmi kurum yayınları oluyor ve piyasada bulunmuyor. Bilirsek getirtebiliriz.

Ufak ufak çalışıyorum demiştim. Sana örneklerini okuduğum *Araya Giren Görüntüler* dizisinden üç şiir yazdım. Daha da yazacağım ve önümüzdeki ay iki dergide yayınlayacağım. Bu dizinin içine son gezi izlenimlerini de katmak istiyorum. Kafamda hazırlığı var. Heyecanını şimdiden duyuruyor.

Ama asıl *Kimliklerinizi Lütfen* kitabıma girecek, nicedir başlanmış şiirler gündemde. Çocuk romanımı da bitirip yayınevine teslim etmeliyim.

Oradan oraya atlıyorum, seninle o kadar emek verdiğimiz armağanlar neyse ki beğenildi. Yalnız ben atlet fanilaları alırken yanlış etmişim. Yarım kollu kışlık türünden gerekliymiş asıl. Ama bunlar da

kullanılacak elbet.

Beba nasıl? Onunla ilgili daha önceki gelişlerimden uçuk çizgiler kalınıştı zihnimde. Şimdi daha uzun birlikte olduk. Anısı, senden dinlediğim özellikleriyle değil, doğrudan tanıklığımla daha bir belirdi artık. Bir yazar ve sanatçı eşi kimliğiyle örnek bir insan. Alçakgönüllülükle kültürü birleştirmiş kişiliği, (senin insanlarının ortak özelliği bu), tüm ilişkilerin üstüne kanat geriyor. Bir değerbilirlik anıtı.

Hava alanında dediğin gibi, söylenecek her şeyi söyledim mi? Sanmıyorum. Ama yine de mektubun sonuna geldik ağabey. Orada yalnız sarmaşmak vardı. Burada da öyle olsun. Sözcüklerimin her biri el sallıyor olsa vedalaşmanın gereği yerine gelir mi dersin?

Sevgi ve özlemle.

3

İstanbul, 4 Kasım 1981

Sevgili ağabey,

Sonunda yazıyorum işte. Yazıyorum ama doğrusu korkuyorum da. Seni düş kırıklığına uğratmaktan korkuyorum, "dağ doğura doğura.." demenden. Mektupsuz geçen bunca zamanı aktaramamaktan korkuyorum. Ne kadar yazarsam yazayım, bir şeyleri eksik bırakmaktan. Duygularımı tam yansıtamamaktan. Güzel bir anlatım tutturamamaktan.

Nereden başlasam? Şu anda evde, masa başındayım. Kafamı çevirmeden görebileceğim yakınlıkta iki *Kimlikleriniz Lüften* duruyor. Bugün çıktı daha. Dağılınadı bile. Ciltten iki tane aldım eve gelirken. Bu gece yemekte kitabına bakarak düşlenmeyi ve iki kadeh rakı içmeyi kuruyorum.

Kitaplar gibi masada değil, ama aklında da bir kaygı. Çevirgen enişte son telefon ettiğinde 4 Kasım'da geleceğini bildirmişti. Bugün bekledim, gelmedi. 8 Kasım'da yolculanacağını da söylemişti. Acaba o güne kadar? Görüşmemiz için o kadar çok tarih biçildi, o kadar çok ertelendi ki..

Susturulmuş gibiyim. Senden iki küçük mektup geldi. Yanıt veremedim. Enişteye yazdıklarından haber aldım telefonla. Karşılık gönderemedim. Korkum biraz da bu yüzden. Susa susa borçlarımla yüzünden. Hele spazm geçirdiğini öğrendiğimde telefon açmalıydım, açamadım. Geçmiş olsun demekte bunca geciktim. Korkuyorum gecikmiş olmaktan.

Bir bakıma çok şey var yazacağım, bir bakıma da çok az. Önce sağlıktan başlamalıyım. Enistenin telefonundan öğrenince spazm geçirdiğini, hem yüreğim cız etti, hem son görüşmemizde belliydi sigara içmesinden, dedim. Geleceğin habercisi gibiydi o sigaralar. Dilerim kendini dağıtmazsın artık, korunuk yaşamayı sürdürürsün eskisi gibi.

Temmuz'la Ekim arasında annemin sağlığı çok bozuldu. Parkinsonla birleşen bunama belirtileri, hastalığı gerek onun için, gerek bizim için dayanılmaz hale sürükledi. Uzun süre gece demeden, gündüz demeden durup oturamadı, evin içinde dolaştı. Uyku uyuyamadı. Zaman zaman da vücudu tutuldu, yerinden kalkamadı. Bu arada karakteri de bozuldu. Bize hakaretler yağdırdı. Bayramın ilk günü sinirsel bir patlama noktasına kadar geldi. Bizi evden kovdu. Hasta olduğunu bildiğimiz halde, dayanma gücümüz azaldığından, çok sarstı bu bizi. Karının da benim de sinirlerimiz bozuldu. Hastalandık. Özellikle benim sinirlerim çok bozuk. Doktor gözetimi altında geçirdim son bir ayı. Yine de tam iyileşmiş sayılmam. İlâçlarımı alıyorum.

Bu arada annemi başka bir doktora götürdük. Değişik ilâçlar verdi. Herhalde onun etkisiyle durumu oldukça düzeldi. Şimdi bize gereksinim duymadan kendini kotarabiliyor iki haftadır.

İyi gelir düşüncesiyle Cumhuriyet bayramı tatilinden yararlanıp küçük bir geziye çıktık Günseli'yle. Ürgüp, Göreme, Konya, Hacıbektaş yöresini dolaştık beş gün. Daha önce görmediğimiz ilginç bir yöreydi ve bizi oldukça dinlendirdi.

Çizdiğim karanlık tablonun elbet bir de ışıklı yüzü var. Sana yazdığım Haziran'dan bu yana benim için çok verimli geçti günler. *Kimlikleriniz Lütfen* kitabını oluşturan şiirlerden, yıllardır bitiremediğim ikisini bu arada bitirdim. (Aslında üçünü. Ama biri kitapta sakıncalı görüldüğünden yer alamadı.) İki tane de yeni yazdım. Özellikle bu yenilerden biri, senin tanıklığını da kapsıyor. *"2 Haziran Günü Belogradçik Göğü Altında Lubomir Levçev'i Dinlerken"* adlısı. Kitap eline geçince okuyacaksın. Birlikte yaşadığımız o günün bende kalan izlenimleriyle yazdım. Herhalde sende de çağrışımlar yaratacak.

İlk örneklerini sana Mayıs'ta okuduğum *Araya Giren Görüntüler* dizisinden 45 şiir yazdım ayrıca. Bunları ikişer üçer her ay üç dergide yayınladım. Değişik çevrelerden okurların ilgisini derledi. Önümüzdeki Ocak ya da Şubat ayında onları bir kitapta toplayacağım ve Yazko'dan yayınlayacağım.

Yine geçtiğimiz günlerde, sana tasarısını geçen yıl anlattığım çocuk romanımı bitirdim. Hani sonu için Varna'da bir öneride bulunmuştun geçen yıl. Öyle bağladım sonunu ben de. Adı *Trenler Ne Güzel-*

dir. İlkin *Cumhuriyet*'in çıkaracağı *Çekirge* adlı çocuk dergisinde yayınlanacak, ardından da kitap olacak.

Sevindirici haberlerden biri de Kolarov'un şiirlerinin *Yazko Çeviri*'de bu ay yayınlanmış olması. Kolyo Sevov'un şiirlerini aynı dergiye verdim. Sıraya girdi. Önümüzdeki sayılarda onlar da yayınlanacak. Bu dergide daha başka çalışmalarımızı yayınlatabileceğimiz de anlaşılıyor. Elimize fırsat geçtikçe bir Golev'le, bir Evtimov'la, bir Elenkov'la aynı çalışma yapılabilir. Ne dersin?

5 Kasım

Cagarov'un kitabına gelince, yılbaşına kadar çıkması gerek. Ama senden beklediklerimi ne yazık ki alamadım. Kültür ataşesinin yardımını istedim. Sofya Pres kanalıyla senden alıp çevirileri getirmeleri için. Gelen yanıtta böyle bir şeyden haberleri olmadığı anlaşıldı. Herhalde Cambazov'a yansımadı. Yansısaydı o seninle ilişki kurardı. Şimdi iki yol kalıyor. Ya enişteyle ileteceksin, ya da daha önce istersen Sofya Pres'le göndermeyi dene. Elimde kitaba girmesi için ayırdığımız 18-20 şiir bulunuyor. Olmazsa onlarla yetineceğim. Çünkü senden gelecekler daha da gecikirse işlemek için vakit kalmayacak. Kitabın kapağı hazır, İsa Çelik'e yaptırıldı. Basılmak üzere. Adını (bir dizeden çıkardım) *Benimdir Bu Dünya* koydum.

Cambazov'a gördüğünde söyle, elden gönderdiği İngilizce kitapları aldım. Ama postayla gönderdiğini duyduğum şeyler elime geçmedi. Bizim yayınevinde kitap yayını olasılığı azaldı. Önümüzdeki yıllar daha çok ansiklopedik yayınlara ağırlık verilecek. İngilizce kitapları inceletmiştim, Vejinov'un kitabı beğenilmişti. Ama yeni durumda yayınlama fırsatı bulabilir miyiz, bilmiyorum. Senden daha önce gelen Bulgarca kitapları (Haytov, Golev ve Atanasov'unkiler) ilgili arkadaşa ilettim. Onlardan alabileceğimiz sonuçları daha sonra bildireceğim. Daha çok, Yazko yarışmalarına katılmayı istiyorlar. Önce orada deneyecekler.

Paruşev'le gönderdiğiniz beş antolojiyi aldım. Ziya ağabeyin kısa notunu da. Antolojileri S. Birsel dışında Ataol'a, Özdemir'e, Ülkü Tamer'e, A. Kadir'e verdim. Yakın çevrenin istekleri daha karşılanmış değil. Daha göndermeniz gerekecek.

Ataol'la sık sık görüşüyoruz. Kitabı için açılan soruşturma mahkemesiz sonuçlandı. Şimdi en büyük kaygısı kardeşiyle ilgili. Biliyorsun, ozan kardeşi Nihat bir süredir İsviçre'de yaşıyor. Hapisten yurt dışına kaçan Yılmaz Güney'e dışarıdan yardımcı olduğu günlük basında yazılıyor. *Tercüman*'da bir köşe yazarı Ataol'un adını da karde-

şiyle birlikte andı. Bu tedirginliğin ötesinde, kitaplarının yeni baskılarını hazırlıyor. Yazko'dan çıkacak. Pasaportunu uzatabilseydi, şu anda Yunanistan'da, Yaşar Miraç ve Şükran'la birlikte Selânik şenliğinde olacaktı. (Şükran belki dönüşte oralara uğrar).

Özdemir'le de arada (İstanbul'a geldikçe) görüşüyoruz. Sargın çalışmalar içinde. Haziran'da *Elmanın Tarihi* adlı kitabı çıkmıştı. Herhalde göndermiştir. Şimdi de Yazko'dan *Kentler* adlı kitabı çıkıyor. 100 şiirlik bir kitap daha varmış elinde. *Gösteri* dergisi için bir görüşme yaptım kendisiyle. Aralık'ta yayınlanacak. Karısıyla Yunanistan'a gidip geldi geçen ay. Ritsos'la görüştü. Onunla yaptığı çok uzun bir konuşmayı da yayınlamak istiyor. Çeviriler yapıyor ayrıca. İstanbul'a yerleşmeyi düşünüyor.

İsa Çelik işyerinden ayrıldı. Kendi başına bir işyeri açtı. Onun yoğun çalışmaları içinde şu sıra. Senin, Kolarov'un fotoğraflarınızı bastı getirdi. Bugün geri kalanı da getirecek bana. Bulgaristan fotoğraflarını hazırlıyor. Birkaçını gördüm. Çok başarılı. Sergi girişiminde bulunmadı daha. Yeni işyerini kurduktan sonra gündeminde sergi yer alıyor. Bizim yayınevinden ona kapak işleri veriyorum. Yazko'dan da alıyor. Sık sık bana uğruyor o yüzden. Yakında onunla ortak bir çalışmaya gireceğiz. Daha önce Varna'da sana da okumuştum. Onun fotoğraflarıyla ilgili bir dizi şiirim var. Onlara yenilerini eklemeyi düşünüyorum. Ortak bir kitap çıkaracağız ileride.

Adnan, ben Bulgaristan'dayken *Cumhuriyet*'ten ayrılmış. Karısıyla birlikte Yazko'da çalışıyorlar. Adnan her iki derginin de yazı işleri müdürü. Sennur da düzelti işleri yapıyor. Yaratı çalışmalarından pek haberim yok. Sennur'un şiirlerini dergide yer aldıkça görüyor ve okuyorum. Adnan ne yazıyor, bilmiyorum.

Yazın ben döndükten sonra Tekin Sönmez kitabındaki iki şiirinden dolayı tutuklandı. İki buçuk ay tutuklu kaldı. İlk duruşmasında beraat etti ve salındı. Şu anda gözaltında ya da tutuklu yazar yok. Ama dergi çıkarmayı güçleştirdiler, özel izne bağladılar. Öyle anlaşılıyor ki bundan böyle dergi çıkarılması pek kolay olmayacak.

19 Kasım

Tarihten anlayacağın gibi, son satırlarımın üstünden iki hafta daha geçti. Enişte o hafta görünmedi. 8 Kasım'da hareket edeceğini bildiğim için epey kaygılandım. O Pazar, hiç beklemediğim bir şey oldu. Sabahleyin çıkıp geldi bizim eve. Yarım saat kadar oturdu, tanışıp konuştuk. Yolculuğun yeniden ertelendiğini, 22 Kasım'da gideceğini söyledi. Hem rahat bir soluk aldım, hem yeniden kaygılandım.

Cagarov'un biraz daha gecikecek olmasından dolayı.

Bu arada Elen'den bir mektup aldım. *Eylül* dergisine yapacağı *Güldeki Şafak* çevirisini hâlâ yapmadığını yazıyor. Doğrusu biraz düş kırıklığına uğradım. Mektup tarihi 16 Ekim'di. Belki o günden bu yana yapmıştır diye avunuyorum.

Şimdi sana gönderdiklerimin dökümüne geçeyim:

- Senin istediklerinden *Sosyalist Kültür Ansiklopedisi*'nin 8. cildi, Nâzım Hikmet'in 2. ve 8. ciltleri, *İlyada*,
- İsa'nın bastığı fotoğraflar
- *Yazko Çeviri*'nin son sayısı (biri sana, biri Kolarov'a)
- *Osmanlı Paleografyası* (daha önce istemiştin, ben de Ankara'ya bir arkadaşa yazmıştım. Birden çıkıp geldi)
- Öğretmen hanım için istenenlerden ilkokul 4. ve 5. sınıf okuma, ortaokul 1. sınıf dilbilgisi, Tahir Nejat'ın dilbilgisi (Öztürkçe sözlüğü bulamadım, yabancı testler sözü açık olmadığı için onu da arayamadım)
- Öğretmen hanımın hesabı 690 TL tutuyor. Leva olarak ne kadarsa karşılığı, bana onunla kahve gönderirsin olur mu?
- Turgay'ın istediği iki kitap vardı Haziran'da. O zaman da sana yazmıştım, hangi yayınevinin yayınladığı bilinmezse bulunması olanaksız. Bugüne kadar bu konuda bir bilgi göndermediniz, o yüzden sonuç alamadım. Vakit gecikmiş değilse enişteyle bana yine de bildirebilirsiniz. Edinmenin ve göndermenin yolunu arayın.
- Benim son kitaptan 6 tane imzalı gönderiyorum, dağıtımını yapman ricasıyla. Sana, Elen'e, Emilia'ya, Naci'ye, Karahüseyin'e ve Levçev'e. Özellikle Levçev'e iletirken, içinde onunla ilgili şiirin tanıtımını yaparsan iyi olur. (Pırvanova'ya ve Kovaçev'e Yazko'dan gönderilmesini sağladım).

İşte böyle. Yine başa dönerek korkuyorum diyeceğim. "Dağ doğura doğura.." demenden. Araya bunca zaman girince insan neler düşlüyor. Kendimden biliyorum. Şimdi sende kimbilir ne haberler birikmiştir, göndereceğin neler neler vardır. Şöyle bir gözlerimi kapayınca fotoğraflar görüyorum. Vidin'de, Belogradçik'te çekilmiş. Dergiler görüyorum. Bana göndermek için biriktirdiğin. *Lit-Front*, *Yeni Işık*, *Vidin* gazetesi.. Muştular görüyorum. Narodna Kultura'daki kitapla, *Güldeki Şafak*'la ilgili.. Belki aklından geçmeyen yeni olanaklarla ilgili.. Tek tek sıralayıp soracaktım hepsini. Vazgeçtim. Düşkırıklığına uğramaktan da korkuyorum çünkü. Uğratmaktan olduğu kadar. Ne gelirse bereket versin. Üst yanı bir dahaya.

İşte böyle ağabey. Seni özlemle kucaklıyorum. Beba'ya ve Oktay'a en içten duygularla selâmlarımı sunuyorum. Yalnaç'a, Canbazov'a,

adını tek tek anamadığım Şumnu'daki dostlara selâmlar. Günseli'nin, Simge'nin de hepinize selâmları var. (Simge bu yıl ikinci sınıfa gidiyor. Nişanlısı askerde.) Daha iyi günlerde daha iyi satırlar yazma umuduyla sevgiler.

Not: Son dakikada Hasan Kıyafet Spasova'ya verilmek üzere bir paket bıraktı. Selâmlarıyla birlikte onu da toplama ekliyorum. A. Kadir'de bulunan senin Bulgar şiiriyle ilgili kitaplarına gelince haber kötü. Oğlu, o tutukluyken, kimi dosyaları yok etmiş. O kitaplar da ne yazık ki onların arasındaymış. Kadir ağabey özür dilediğini yazmamı bildirdi. Üzüntüleriyle birlikte. Mehmet Abdurrahmanov'a da bir kitap imzalıyorum. İletmen dileğiyle.

3 Aralık

Üçüncü kez yazmaya oturuyorum. Dediği tarihte enişte görünmedi. Herhalde gitmeyi yine ertelemiştir dedim. Dedim ya günlerce haber çıkmayınca kuşkulandım da. Acaba gitmiş midir diye. Beş gün önce beklediğim telefonu aldım. Ayın 6'sında bu kez kesin yolculanacağını, biletini aldığını söylüyordu. Yarın saat 4'te yayınevinde olacak. Özdemir'le de sözleşmişler, o da gelecekmiş aynı saatte.

Nitekim bugün uğradı Özdemir. Ankara'da gençlerin çıkardığı *Yarın* dergisini bıraktı senin için. Yarın dedikleri saatte yine burada olacak.

Arada geçen sürede benim sağlık durumum biraz daha iyiye gitti. Evdeki durum da olağana döndü. Simge'nin nişanlısı sık sık izinli geldi. Onlar da iyi anlayacağın.

Dört gün önce sabah beni şaşırtan bir karşılaşma oldu. Sofia Press'ten Cambazov'un yardımcısı Kovaçeva çıkıp geldi. Uzun boylu konuştuk. Cambazov'un öğrenmek istediği şeyleri ona ayrıntılı anlattım. Bir de Cagarov çevirilerini senden alıp tezelden bana ulaştırmalarını istedim. Enişte kaç gün orada kalır, ne zaman döner, bilmiyorum. Daha çabuk davranırlarsa Sofia Pres kanalıyla gönder çevirileri.

Ataol bu arada yeni kurulan bir yayınevine çevirilerden sorumlu danışman oldu. Kendisine bizim bir türlü yoluna koyamadığımız Yavorov sorununu açtım. Çok olumlu karşıladı. İstediğimiz mektubu Jusautor'a yazacak. Sen de oradan gelip gelmediğini izlersin artık.

Sana gönderdiklerime Aydın Aydemir'in kitabını, bir de bizim yayınevinin çıkardığı *Sanat Olayı* dergisini ekliyorum. Yarına yeni bir şey çıkmazsa yazacaklarım şimdilik bu kadar.

Şükran'ın, Ataol'un, Adnan'ın, Özdemir'in selâmları.

1982

Fahri Erdinç

1

11 Şubat 1982

Kemal'ciğim,

İşte Elenkov'un *Granitovo* destanı.

Granitovo, yanından geçtik, anımsayacaksın, dilimizde "Granitören", "Granitköy" biçimlerinde söylediğimiz bir köy adı. İşçi Gençlik Birliği üyesi yedi anti-faşist direniş kahramanını öykülüyor. "Sekizinci" ozanın kendisi.

16, 17, 20, 21, 41, 42'nci sayfalarda yaptığım düzeltmeleri (ki bunlar orijinalden biraz ayrılıyor çeviriyi) kendisine sorarak, onayını alarak yaptım.

Oluşunda, zor, her şeyden önce çevirisi zor bir yapıt. Bu haliyle de, sence, açıklanmaya muhtaç yerler varsa, kitabı da gönderiyorum ki, olanağını bulabilirsen, Paruşev'le beraber çözmeye çalışırsın.

Bu elbette hemen yayınlanması gereken bir şey değil bence. Zamanı ve koşulları kollıyacaksın.

Kendisinin de özel selâmları var.

Levçev'in de selâmları. Kendisiyle, sondan önceki kitabından 15 yeni şiir seçtik. Bunlar üzerinde çalışıyorum. Şimdi bir kitabı daha çıktı: *Sinyaller*. Bundan da 5 şiir seçeceğiz kendi onayıyle. Hepsi, yani ekliyeceklerimiz 20 olacak. 30 da eskiden var. Demek ki, ikinci baskı 50 şiirli olacak. Bundan sonraki canlı postayla, herhalde Mart'ta, onları da göndereceğim. Böylece Ataol'a selâmlar.

F.

S. 55'teki simetrik-bakışık dizgi uygulanmıyabilir, normal, alt alta dizilebilir.

2

2 Mayıs 1982, Sof.

Sevgili Kemal,

Mayıs ortalarına doğru bizim Kadri'nin buraya gelmesi sözkonusuydu. Formalitede, benim yolladığım çağrıda, bir eksiklik varmış. Geri gönderdi çağrıyı. Şimdi eksiği tamamlama peşinde koşacağım. Tek sözle, kardeşimin gelmesi Haziran ortalarını bulacak.

Bu arada, iki haftaya kadar Paruşev'in kesinlikle döneceğini öğrendim. Bu nedenle, sana hemen bir daha yazayım, dedim. Belki bana Paruşev'le kitap kabilinden bir şeyler gönderebilirsin. Kadri'ye yazmıştım sanıyorum (görüşeceğinizi düşünerek), bizim buradaki felsefeci arkadaşın bir bilimsel çalışma için, varoluşçuluk ve yapısalcılık hakkında kaynak olabilecek kitaba veya materyale ihtiyacı var. Afşar'dan benim için rica edip sağlıyabilirsen, çok iyi olacak. Giderek, bu arkadaşı da (Halil Recebov - J. K. Mladost-1 Bl.90, Vh 2, Ap. 37, 1156 Sofia-Bulgaristan) *Yazko Edebiyat*'a abone yazdırıver lütfen.

Bizde pek yenilik yok. Ben bir yandan köydeki villa işiyle uğraşıyorum, pek yorulmadan, pek ezilmeden. Karınca adımlarıyle yürüyor iş.

Paruşev'le gönderdiğim şiirler ve hikâyeler için -okuduysan- ne düşündüğünü de merak ediyorum. Anlıyorum, çok meşgulsün artık, yazmaya elin değmiyor. Mektuplarının eksikliğini hissediyorum. Bu bir gerçek.

Elen yazmıştır. Şubat sonunda babası öldü. Yazık oldu Mitko'ya. Kalanlara da. Bereket, Elen'in iş durumu çözüldü. Atandı bir yere. Bir ilâç sanayii kurumu. Kendi suyunda yüzüyor sayılmaz. Ama iş iştir. Çalışıyor. Normal bir aylığı var artık. Bu sıralarda Balel'in *Peygamber Çiçeği*'ni çeviriyor. Bir özet ve tanıtma yazısıyle, bir bölümünün çevirisi çıkacak *Bülten*'de. Bugünlerde, benimle ek çalışmaya gelecek. Selâmları var kızın ve annesinin hepinize.

Eni-konu mektubuna susadım. Evcek selâm. Öperim.

Biraz limon kolonyası gönder, emi.

3

Sofya, 22 Mayıs 1982

Sevgili Kemal'im,

Sağlıklı, başarılı, bekleyişli, iyimser haberlerinin hepsiyle okşandım. Sağol.

Türker (Acaroğlu) 17 Mayıs'ta gelmiş. (Ben memuriyetle taşradaydım; Şumen'de, Tolbuhin'de, okurlarımla toplantılarım vardı.) 20 Mayıs akşamı döndüm uçakla Sofya'ya İvan Kolarov'la beraber. Ve Türker'le ancak 21 akşamı beraber olabildik. Gece geç vakit gittiler bizden. Ben, seninle, Varna'da Yazarlar Evi'nin aynı odasında, fışır fışır denizi dinliyerek, söyleşerek, geçirdim geceyi. Gövde uyudu, kafam uyumadı; içimde bir rahatlık, göğsümün sağından o ağrılar da savuldu gitti. Ve bu sabah seninle de kalktım. Yengenizle kahvelerinizi içerken sizleri konuştuk. Ve işte, efendim, makine başına oturduk!

Nerden başlıyalım?

- Aman, şu dergi işinde bütün tasarıların gerçek olsun ve de "bakır deyi duttuğun altın olsun"! Hemi de o derginin kapısı bilcümle masonlara ve cinselci puştlavatlara kapalı olsun!

(Mektubumun burasında epey durakladım. Sıralıyamıyorum diyeceklerimi, kafamda bir itişip kakışma var. İyisi, senin mektubuna baka baka, sendeki sıraya veya sırasızlığa göre konuşacağım ben de.)

- Dilerim, sağlıktan kurtulmayın hiç biriniz. Hele anneciğin. Ellerinden öperim.

- Cagarov'u nice zamandır görmediydim. İyi haber, hemen onu aramamı gerektirecek. Sevinecek elbette o da. 7-8 şiir eklemiş olsak da, genel şiir sayısı yarıya inmiş galiba. Türker böyle aktardı senin dediklerini. Eh, diyorum, ben de, kalanı da yeter. Bir de mektup yazarsın ileride kitabın kendisini gönderirken; bütün serüveni anlatırsın özetle; ben de çevirir sunarım kendisine; yüzümüzün akıyla sarmaşır ve öpüşürüz o zaman.

- Elenkov'un destanı çetin ceviz. İçeriği bakımından da şimdilik "boğazdan geçecek" gibi görünmüyor. Gün ola, hayır ola.

- Levçev'in çevirilerini tamamladım sayılırım. Dört şiir kaldı daha üzerinde çalışacağım. Hepsi, yani ek'ler 15 olacak. Sakınca düşüncesiyle, *Haydut Otu*'ndaki otuz şiiri ve bu yeni göndereceklerimi de bir elemeniz gerekecek mi, bilmiyorum. Orası sizin işiniz.

- Levçev, demişken: 2 Haziran günü Belogradçik'te "Yıldız Resita-

li"[1] tekrarlanacak. Aynı kadroyla. Aynı biçimde. Böylece, yıldan yıla bir etkinlik olarak gelenekleşiyor. Levçev'ler yine Botev'i anma töreninden oraya gelecekler; biz buradan gideceğiz. Vidin'e yazdım: Geçen yılki -hele senin şiirinin de basıldığı- gazeteden istedim; bu kez, oraya, resitale getirmelerini rica ettim. Sanırım, senin şiirini okumam ve okutmam olası orada bir daha. Ben yeni bir şiir yazdım bu kez okumak için. Şimdi İv. Kolarov çevirmekte. Şiir şöyle: "Yıldızlara şarkı".

Ne zaman doğmuşlardır kimbilir
ölmemiş ama daha hiç biri
ölüm bir dünyalık yerçekimi şimdilik
evren mezarlık falan değildir
ve hiçbir yıldızda mezar yok desem
belki şaşacaksınız.

Var mı sizin de bir yıldızınız
ve yıldız indirdiğiniz sevdalandıkça
ışıyabiliyor musunuz hele yıldızca
örnek tutuyor musunuz kardeşlikte yıldızları
yıldızlarca yaşıyacaksınız.

Yıldızlar hiç de suskun değildir
yıldızların göksel dilidir
şiir
ve yıldızlar yalnız ozanların tapulu malı
her düşte değdikçe başınız yıldızlara
yıldızca'ya ulaşacaksınız.

İyi bakın düşen yıldıza
düşmek göreceli iş
düşmek varsa yıldız gibi düşeceksiniz
bir iz bırakaraktan ardınızda düştükçe
kalımsızlık duvarını o zaman aşacaksınız.

[1] Mücadelede düşenlerin anıldığı 2 Haziran günü, Belogradçik kasabasındaki gözlemevi damından şairlerin şiir okuma etkinliği. İlki, "Yıldızlar Benim" adını taşıyan ilk kitabından dolayı Lubomir Levçev'e adanmıştı ve Fahri Erdinç'le birlikte, o sırada Bulgaristan'da bulunan konuk şairlerden biri olarak Kemal Özer de katılmıştı.

- Şiir demişken, bir de son zamanlardaki ürünlerden acı-buruk bir şey daha sunayım: "Doruk".

Belki Tirol'lü
belki Nepal'li bu görünü
belki de pastelin İstanbullusu
deniz mi göl mü ne
önemli değil nerelidir görünen su
ve nereden bu resim.

Şu dağ var ya
sudaki yansı
karlı doruğu dipte
işte o benim Everest'im.

- Belki yeri burasıdır söylemenin (daha önceki bir mesajımda Yoana (Kuçuradi) ile gönderdiğimde- yazmadıysam eğer). Bilesin: Artık o görev çevirilerinden azatlandım. Böylece, iki aydır "tam emekli"yim. Kavgasız, sabırla, pamukla aldım bu azatlığı. Ama bu vedalaşmanın, yukarıki şiirin bir yere kadar deyimlediği, buruk tadı kaldı içimde, burkuluşu kaldı.

- Haziran'da, sempozyumda ne yazık ki buluşamıyacağız. Eylül sonunu iple çekeceğiz artık. Çevirmenler sempozyumuna (Burhan) Arpad ile (Erdal) Alova'yı çağrılamayı kararlaştırmışlar. Henüz kendilerinden "okey" de almış değiller. Dün akşam konuştuk Spasova'yla (selâmları var!). "Biri çok ihtiyar, biri çok genç, ne yapacağız?" demeye getirdi. Ben de ikisiyle de çalışamıyacağımı söyledim. Ve Haziran sempozyumuna ilişkin ümit defterini kapadım. En azından telefonla, bunu İnce'ye de böylece bildiriver.

- (Metin) Eloğlu'na selâmlarımı iletiver. Dargın değilim kendisine, ama sıtkım sıyrıldı nedense Nur'u bırakmasından sonra. Adam, yapay kaçan söyleşileriyle, şiiri gibi, kendi kendini de soyutluyor. Yabancılaştık nerdeyse. Yıllardır, bana mektup yazdığını yazıyor şuna buna, oysa ben mektubunu falan almıyorum. Bu kez gerçekten adresimi almışsa senden ve gerçekten yazarsa, şeytanın bacağını kırar, yine yanıtlamaya çalışırım. Yoksa, temelde, yine de seviyorum onu. Sağolsun. Verimli olsun. Az içsin.

- Asım'a (Bezirci) selâm ve sevgi ve de saygı. Eleştiri ve fikir yazılarını kitaplaştıracak bir yayınevi bulamadım. Sanat yapıtlarına ilgi ve plânlama olanağı sağlıyamazken, eleştiri yazılarına hiç kulak asan yok. Güleç yüzle iriden iriden vaadediyorlar, sonra az iş görüyor,

atlatıyorlar... Asım'a ve (A.) Kadir'e başlarındaki sıkıntının tezinden savulmasını dilemekten başka ne diyebilirim.

- Narodna Kultura'nın 82 plânında İnce'nin şiir derlemesinin yer aldığını yazmıştım sana. Kendisini sevindirmişsin bu haberle. İyi. Çeviri işini Mehmet Karahüseyinov çoktan tamamlamış. Benden yayınevindeki redaktör (Gülçin Çeşmeciyeva'nın yerine gelen kadın: Rozi Samuilova) İnce'nin şiiri hakkında birkaç değerlendirme cümlesi istedi kimden olursa olsun. Sarıldım *Sosyalist Kültür Ansiklopedisi*'ne, Aziz'in (Nesin) yıllıklarına ve İnce'nin kendi kitaplarının arkasındaki sunu yazılarına; bir sayfalık bir şeyler süzüp aktardım ve götürüp verdim. Bu boşluğu da böylece doldurdular.

Şimdi senin kitap 83 plânına kesinlikle oturdu. Ve çeviri işini bu Rozi hanımın -kocasıyle beraber- üstlendiklerini öğrendim. Yani Eylül'de, kendileriyle, bu işi somut olarak konuşacak ve bir yere kadar -soruları veya zorlukları varsa- birlikte çalışma olanağı bulacaksın. (Sen şimdiden, kendi şiirin hakkında, değerleme ve eleştiri yargılarından -ad ve kaynak göstererek- özetler hazırla ve gelirken getir.)

- *Panorama*'nın çıkıp çıkmadığını bilmiyorum. Gece İvan'ı (Kolarov) aradım. Yoktu evinde. Banki'de olmalı (bir villa kiraladı orada). Bugün de Cumartesi, yer bakır gök demir. Seni *Panorama* ile sevindiremiyeceğim, ne yazık. Sabret. Bundan sonraki ilk fırsatta, gereğini yaparız.

- Helvayı, hemen açarak, Türker'i konukladığımız sofraya koyduk. Ustasına ve gönderene hayır-dua ettik. Fıstıkları katık edeceğiz. Teşekkürler.

- Arkadaşlara mesajlar ilişik.

- Türker yeterince yüklüymüş kendisi. Peşinen sınırladı bir şeyler gönderme isteğimi. Sadece bir konyak göndermek istediğimi söyledim. Kabul etti. Demek ki:

- Konyak sizin. Küçük mastikanın biri sizin. Ve kahve paketinin biri sizin.

- İkinci kahve paketi Sennur'ların.

- Küçük öteki mastika, "Feniks" sigarası ve çikolata, Ataol'un evine, selâm, sevgi ve tez günde selâmet dilekleriyle.

Hepimiz, hepinizi kucaklıyoruz, öpüyoruz.

Şu küçük selâm ve mesajlan iletiver:

- Zihni'ye (Anadol): Tuğrul (Deliorman) hakkındaki yazısını elbette gördük o zaman. Sağolsun. Oğlu (Kemal) Anadol'a, aralarındaki görüş ayrılıklarını unutarak, bu zorlu dönemde en büyük yakınlığı göstersin. Benim de duygu ortaklığımı bildirsin.

- Nurer'e (Uğurlu): Gönderdiği kitaba teşekkürler. Daha nice kitaplara! Ailece, yaşamında ve işinde selâmet, başarı ve mutluluk dileklerimle.

- İlhan Berk'e: Çok, ama çok okşanıyorum beni unutmadığını gördükçe, selâmlarını ve kitaplarını aldıkça. *Bir Uzun Adam*'ı okumaya başladım bile. Kendisini kucaklarım, öperim.

- Neşe'ye: Beni bu kadar sevindiren güzel ve dost haberler içinde ondan da iki satır yazı olsaydı, dünyalar benim olurdu. Fahrettin'den (Çevirgen) hâlâ ses yok. Beni sevemedi galiba, diyorum artık. Bunca susku başkaca nasıl yorumlanabilir? Bana, katlanmak düşüyor.

4

Sof. 7 Haziran 1982

Sevgili Kemal,

İşte Levçev'le merhaba! (Rumen birtürlü yolculanamadı; "şimdi sırası değil" düşüncesiyle yine engel çıkardılar!)

Halim Uğurlu dostumuzun (sevdim bu çelebi ve zorlu ozanı) gelmesi iyi bir fırsat oldu. Ben de, aylardır süren ve beni bir hayli zorlıyan Levçev ek çalışmalarını hızlandırmak vesilesi buldum. Ve çok şükür kotarabildim.

Bunlar Levçev'in *Alıntı* (yahut *Kesit*) - 1980; *Çıkaş* - 1976; *Sihirli Sözler* - 1981 adlı kitaplarından benim seçtiklerim. Kendisinden de onay aldığım şiirler. Hepsi 17 şiir. Senin de ek çalışmalarınla, ikinci baskıyı istenilen düzeye çıkarabilecek şiirler olduğunu sanıyorum bunların. Hayırlısı olsun.

Ayrıntılara değineyim:

- Çevirmenler sempozyumu dün Varna'da başladı. Haberi televizyondan izledim. Bugünlerde ve saatlerde, anılarda, seninle oralardayım. (Burhan Arpad gelmiş; herhalde dönüşünde bir merhaba diyeceğiz.)

- Cagarov'a, kapağı bir pusulayla ulaştırdım ve henüz kendisini görmedim.

- İsa'ya (Çelik) ayrı mesaj ekli. Önemli. Tezinden iletiver.

- Bana bir *Haydut Otu* gönder veya gelirken getir, e mi.

- Füruzan'ın *47'liler*'i için Narodna Kultura Yayınevi benden kanaat istedi. Beş sayfa yazıp verdim -romanı bir ayda okuduktan sonra- ve basılmasını önerdim. Perspektif plânına ilke olarak alınacak. Ancak, çevirisine aday olan -şimdiden- Stefka Pırvanova ile ortak bir önerimiz var yazara: Kitabı ağırlaştıran ve eksikliği süje hattının gelişme-

sini aksatmıyacak olan öyle ayrıntılar var ki -yer, ortam, durum betimlemeleri, doğa betimlemeleri, ön plâna getirdiği genç militan kişilerin kökenleri, bunların en yakın aile kişileri, bunların tutumları vb. gibi- sırf Bulgarca çevirisi bakımından bunların yer yer ve dediğim gibi sakatlamadan ve boşluklar yaratmadan kısaltılması maksada uygun görünüyor. Kendisi böyle -toplamı 150 sayfa olabilecek- bir kısaltmayı ilke olarak kabullenirse, bana ve Pırvanova'ya bu yetkiyi verirse (ya da buraya bir vesileyle gelmesi mümkün olursa, bu işi beraber yapabilirsek), çok iyi olacak hem kendisi için, hem Bulgar okuyucusunun çağdaş edebiyatımızdan ve bu denli önemli bir sorun üzerinde yeni bir kitap kazanması bakımından.

Bu işi lütfen konuş kendisiyle ve olumlu yanıt almaya çalış. Bu kısaltmayı ben de önerdim yayınevine. Onlar da -her şeyden önce kağıt tasarrufu gerekliği açısından- maksada uygun buluyorlar. Ama, malûm, kendi olurunu almadan, virgülüne dokunmaya hakkımız yok ve olamaz.

- Haydi, İsa için ekliyorum dediğim mesajı da buraya yazıvereyim:

Türker'in dönüşünden sonra Spasova'nın ve dış ilişkiler sekreteri Milkov'un sesi çıktı. Gittim, konuştum. Milkov, yazarların fotoğraflarının sergilenmesi işini hemen Levçev'le konuşmuş. Düşündükleri iki nokta var: Birincisi, bu fotoğrafların niteliği, sanat düzeyi hakkında bir fikir edinmek istiyorlar önce. İsa'nın sanatından kuşku değil bu, bir kriteryum sorunu. Bu değerlemeyi, orada, kültür ataşesiyle sağlamak ve buraya bildirmek olabilir. Ataşe bakar, değerlendirir veya bu işi uzmanına yaptırır ve kanısını buraya bildirir... İkincisi, İsa'nın, bu fotoğrafları ve sergisi için ne kadar telif hakkı istiyeceğini (öyle ya, belki boyumuzu, olanaklarımızı aşabilecek bir miktar istiyebilir, diyorlar) ve ödemenin nasıl yapılmasını yeğliyeceğini bilmek istiyorlar peşinen.

Bu iş bir ön yazışma gerektiriyor. "Biz oraya yazarız" dediler. Yazdılar mı, sorun İsa'ya ulaştı mı artık, bilmiyorum. Hazırlıklı olsun, bu soruları yanıtlama bakımından. Enerjik davransın. Yanıt bir an önce buraya ulaştırılsın. Bence, kendisinin Birlik'le direkt yazışması daha uygun olur, ya da ataşenin aracılığıyla yapılır bu iş. Vakit var.

Benim gönlümü bu işin ille olmasını istiyor. İnşallah, olur. Kendisine selâm ve sevgiler.

- Zar-zor, Bulgarca antolojiden üç kitap daha bulduın: Birini Metin Eloğlu'na, birini S(abahattin) Kudret'e, birini de Türker'e (Acaroğlu) imzaladım. İletmesi için Halim'e (Uğurlu) verdim. Senin için de, daha öte araştırma yaparak, birkaç tane daha alıp saklıyacağım. Daha isteklileri olduğunu biliyorum.

- *Panorama*'nın K. Özer'li ve İnce'li sayısı çıktı. İki tane aldım, gönderiyorum. İv. Kolarov'tan selâmlar. Özdemir'inkini selâmlarımla birlikte ulaştırıver.

Evcek selâm ve sevgiler. Hepimiz hepinizi kucaklarız. Mesaj bu kez içkisiz ve kahvesiz oldu, kusura bakmayın. Öperim.

5

Sofya, 24 Temmuz 1982

Sevgili Kemal,

Nikolay Uzunov'la gönderdiklerini (mektubun, ek'i, İsa'nın ve Uğurlu'nun mektupları, Cagarov'un kitapları) aldım. Torbaya sarıp sarmaladığınız künye, fotoğraflar, limon kolonyası ve leblebi arasında, senin "katıyorum" dediğin "tatlı cinsinden bir şeyler" çıkmadı. Bayram ziyaretini yine yaptın say kendini, ama şekerlemesiz, tatlı tatlı konuştuk yalnız. (Ben Uzunov'a "tatlı cinsinden şeyler"i sormadım elbette. Her şeyden önce senin niyetlenip de katamadığını, aceleye geldiğini düşünüyorum.) Bu ayrıntılar üzerinde bu kadar satır yazmak da değmez, ama gelip giden aracılığıyle alışverişlerde bu tür doğrulamaları gereksiz saymıyorum.

Önce Paruşev öyküsü. Adam gelmiş. Bana telefon etmedi, kimse de geldiğini söylemedi. Senin mektubundan sonra ilgilendim de öğrendim geldiğini ve apar-topar denize gittiğini. Henüz dönmemiş. Bu arada kendisine verilen 5 kitaptan kaçını Cagarov'a ulaştırdı, ulaştırdı mı genellikle, bilmiyorum. Demem o ki, Paruşev'le ayaküstü çırpıştırıp gönderdiğini söylediğin pusulayı henüz almış değilim.

Ben bu 10 kitabın ikisini Stefka'ya ve radyo redaksiyonuna verdim. Olayı hemen Kültür programında değerlendirdik. Bir kitabı Telif Hakları Ajansı müdürüne ayırdım (çeviriyi orası yaptırdı ve ödediydi bana), ama henüz veremedim. Bir kitabı *Lit-Front* dış şubesine bıraktım. Ve on satırlık bir enformasyon hazırladık Denkov'la beraber, kitabın çıktığına ve iyi yankılar uyandırdığına dair. Cagarov'u birkaç gündür arıyorum. Çok meşgul. Yazlık iznini de almak üzereymiş. Kendisine ayırdığım beş kitabı, kısa bir açıklama ve senin önsözünden yer yer alıntı çevirilerle (karınla beraber hazırladık kabataslak) ve kitaba giren şiirlerin Bulgarca başlıklarını da koyarak, bu sabah Devlet Konseyi mektup bürosuna bıraktım. Sevinecek elbet. Önümüzdeki günlerde kendisinin beni arayacağını umuyorum. (İş o ki, yazarlar kulübüne bazı akşamlar uğradığını bildiğim halde, gidip

oralarda yolunu gözliyecek, sürüklenecek vakit bulamıyorum.)

İsa'nın işini, dış ilişkiler sekreteriyle dün konuştum. Paruşev'in henüz kendisine hiç bir şey söylemediğini, daha görüşmediklerini anladım. Bu bir. İkincisi, İsa'nın "ne verirlerse versinler, kendileri bilir" havalı yanıtını Milkov pek beğenmedi. "Somut olarak 'şu kadar isterim' deseydi daha iyi olurdu" dedi. Kalite yoklaması konusunda niyetleri başkaymış. İki ay önceki son gelişinde, meğer, Aziz Nesin, İstanbul'a döner dönmez iki-üç Bulgar yazarı çağrılamaya söz vermiş. Beklemişler. Bir şey çıkmamış. Köln'deki toplantıya da gitmemiş, orada da görüşememişler, ne oldu o çağrılama sözün diye soramamışlar. Senin anlıyacağın, bu gerçekleşmiyen çağrıyla İstanbul'a birkaç Bulgar yazarı göndereceklerini ve fotoğrafların kalitesini de onlarla yoklatmayı düşünmüşlermiş. Böylece suya düşmüş her şey. Ve, evet, konsolosluğa resmi bir şey de yazmamışlar henüz. Ben, Paruşev'in burada olduğunu, deniz dönüşü mutlaka görüşüp bu işin de adını koymalarını tavsiye ettim. Yine de, Paruşev'i görebilirsem, onu da Milkov'un üstüne sürüp, işi görüşmelerini sağlamaya çalışacağım. İnşallah, Paruşev, habersiz sıvışıp dönmez. Sözün kısası, Paruşev buradan hangi sonuçla dönerse dönsün, İsa'ya onun peşini bırakmamak düşüyor.

Şükran'ın önerisi de öyle. O da Paruşev'i görsün. Konuşsun, uygun ve olur görürse, Paruşev yazıp sorsun buraya, Birlik'e, "Birisi gelemiyecek, onun yerine bir başkasını -filancayı- önerebilir miyiz" diye. Anlıyorsun değil mi, böyle bir şeyi önermek bana düşmez, sözüm yerde kalırsa ağırıma gider.

Edit'e (Tasnadi) mektubunu gönderdim. Zaten geçenlerde bir kart almıştım ondan, yanıtlamam gerekiyordu, senin mektubun tezinden davranma vesilesi oldu.

Cumhuriyet'te romanını izliyeceğim. Ve babanın son iş rubasını bir korkuluğa giydireceği yeri kollıyacağım. İyi yankılar alman doğal. Ama elbette şiire devam.

Cagarov'un kitabına ek çevirilerden (7 şiirdi galiba) ancak ikisi girebilmiş. "Emeğime acıdım" diyemem. (Bana bir şey ödeyen de olmadı ek çevirilerden ötürü.) Ek'lerden artanların, eski çevirilerden sakınca düşüncesiyle alakonanlarla birlikte, ileride, koşullar elverince, bir ikinci baskıda gün ışığına çıkabileceğini ümit ediyorum. Kitap genellikle hoşuna gitti. İsa da başarılı.

Sen Eylül sonunda gelirken, sizin yayınevinden veya Adam'dan, Peyu Yavorov için, Vladimir Başev için birer mektup düşünsen, iyi olur. Telif Hakları'na böyle birer mektup sunabilirsek, gelecek yıl bu ozanları da dilimize kazandırabiliriz.

Çetin'in (Altan) "Bir Avuç Bok"u hakkında benden fikir istiyor Narodna Kultura. Bunu daha önce de yazmıştım galiba sana. Kitabı okumadan fikrimi söyliyemem. *Bir Avuç Gökyüzü*'nden bir tane bulabilirsen, canlı ulakla gönder veya gelirken kendin getir, olur mu?

Panorama'da, İvan'la başvurduk, telif haklarınızı yazdırdık. Geldiğinizde paranız olacak. V. Golev, senin materyali Eylül sayısına koyduklarını söyledi (dergi birkaç ay önceden hazırlanıyor, biliyorsun). Demek ki, *Eylül* dergisinden de para alabileceksin. Ve demek ki, artık, bu kez, Günseli ve Simge'den daha kabarık bir siparişler listesiyle gelebilirsin!

Evcek en iyi dileklerle kucaklarım, öperim, kardeşim.

Sizin

Fahrettin'den (Çevirgen) yakında ayrıntılı mektup ve bazı emanetler bekliyorum. Telefon etti. Susku duvarını aştık. Kadri de bir uzun suskudan sonra tekrar yazmaya başladı. Sağlığı bozuk epey, böbreklerinden zoru var, ama balığa devam ediyor.

Mektubu canlı ulakla gönderiyorum. Oradan postalanacak.

Not: Elen iyice. İş sorunu çözüm yoluna girer gibi. Selâmını ilettim. Sana uzun yazmış geçenlerde. Yanıt beklediğini söyledi.

6

22 Ağustos 1982, Sofya

Sevgili Kemal,

Bu kez yararlandığım "canlı ulak", on yıl önce buradan göçmüş, bu kez yakınlarına ziyarete gelmiş, ilerici bir adam. Sofya'da beni de görmeyi arzuladığını bildirdi. Önerisini kabul ettim. Görüştük. Memnun oldum. Bu mesajımı iletmeyi kabul etti. İşte şimdi (bugün Pazar, treni akşama saat sekizde) mektupları vermek üzere gara gitmeye hazırlanıyorum.

Nikolay Uzunov'un getirdiğinden önceki acele mektubunu, Paruşev, bana, ancak denizden dönüşünde, Ağustos'un ilk günlerinde verebildi. Adnan ve Sennur'dan da mektuplar ve kitaplar getirdi.

Onunla iki sorunu eni-konu konuşabildik. 1) Şükran'ın veya bir başkasının ek olarak çağrılanması işi. 2) İsa'nın sorunu.

Her ikisi için, dış ilişkiler sekreterimiz Milkov'la görüşmesini salık verdim ve sağladım. Sonuç şu: 1) Çağrılananlar sayısını arttırmaya

gerek görmediklerini söylemiş Milkov. 2) İsa işini de bir yere kadar hale yola koymuşlar.

Bunları (8 Ağustos'ta buradan yolculandığı için) artık size anlatmış olmalı Paruşev. Kendisinden, sana, ancak bir mastika iletmesini rica edebildim.

Daha önce gönderdiğim mesajlardaki notlarım, ricalarım bir yana, bu kez söyliyebileceğim yeni bir şey yok. Yayınevi ile senin şiir kitabına girecek şiirlerin seçimi işi üzerinde danışmalar çizgisindeyim. Redaktör hanım (seçimi üstlenmişti, benden ek kitaplar istemişti, ben de son listeyi bir de bana göstermelerini rica etmiştim) yıllık izninden yeni döndü, bugünlerde beni arıyacağını sanıyorum.

Ağustos'un başında Ankara'dan bir canlı ulak'la Fahrettin ve İstanbul'dan Neşe, ayrıntılı mektupları ve nice armağanlarıyle bizleri çok sevindirdiler. Aynı ulakla Neşe'yi yanıtladım. Fahrettin'e henüz yazamadım.

İsa'ya selâm ve sevgi. Paruşev'in peşini bırakmasın. O iş olacak, olmalı.

Neşe'ye selâmlar iletiver. İlişik mektubu Adnan'a ulaştır lütfen. Evcek selâm. Hepimiz hepinizi kucaklarız. Bu kez yalnız Günseli'ye konyak gönderebiliyorum. Öperim.

Mektubumu getiren Hasan kardeşimiz, bundan böyle, Bulgarcadan yapacağımız çalışmalarda, senin için, orijinale başvurmak gerektikçe, iyi bir yardımcı olabilecek. Bu konuyu da konuştuk kendisiyle. İstekli göründü.

Not: Bana bir tane de *Kardeş Evi* getir, olur mu, gelirken.

7

Sof. 29 Ekim 1982

Sevgili Kemal'im,

13 Ekim günlü Budapeşte'li mektubunu aldım. İyi konukluk, atılan çalışma adımları ve sözleştiğiniz olanaklar hep sevindirici. Bir sosyalist ülkede görmenin seni her bakımdan daha da zenginleştirdiğini düşünüyor ve seviniyorum.

Artık hemen hemen iki haftadır tekrar evindesin; evcil havanı ve tempono yenileyebildiğini sanıyorum çabucak. Anlattığın gibi, o çocuk kitapları uğraşına ilişkin çalışmalarına koyulabildiysen yeniden, ne mutlu.

Aziz Nesin'i bugüne dek görebildiğinden kuşkuluyum. Zira senin Budapeşte dönüşü günlerinde, o Moskova üzerinden Vietnam'a uçtu. Moskova'dan, Fethi Savaşçı ile selâm göndermiş, *Bulgar Edebiyat Sözlüğü* ciltlerini unutmasınlar" demiş. (Savaşçı, 15 gün konuklanmış R. Fiş'in yardımıyle orada; dönüşü Sofya üzerinden yaptı. Biz de birkaç gün konukladık kendisini burada ve 22 Ekim'de yerine uğurladık. "Hacı" oldu yani Savaşçı da, çok memnun, çok kanatlı.)

Özdemir'in üç mektubunu aldım ikişer-üçer gün arayla Atina'dan. Aynı hezeyan. Mektubun biri (ikincisi) Aziz Nesin'e yazdığı protesto kalaylamasının kopyası. Tümünü okuyamadım bile. Sıktı. Mektupları özür dilemelerle ve yer yer onu-bunu (Levçev'i) kınamalarla dolu. Bana sitemleri de devam ediyor (Paris'e gitmesini ne yapıp yapıp sağlamalıymışım; sıkı tutsaymışım işi, başarabil. mişim!)

Mektuplarına yanıt vermek gönlümden geçmiyor hiç, elim de değecek gibi değil. Selâmlarını ilet yalnız ilk fırsatta, mektuplarını aldığımı bildir. Ve gönderdiğim encik-boncuk kutusu ile konyağı vermeye veya göndermeye çalış ona. Biliyorsun, Oktay'a bir bülücin ve bana kolonya getirmişti. Bu hediyelerinin altında kalmak istemem doğal olarak. Buradan hareketinde de, o ters havası içinde, böyle bir revanş yapmayı uygun bulmadım, uyarına getiremedim. Şimdi, böylece, senin de yardımınla, bu mânevi borcun altından kalkmış olacağım.

Sana bu kez bu mektuptan başka bir şey gönderemiyorum. Ve her zamanki gibi, angaryalar yüklüyorum.

Rumen'in hanımının yolculandığını Sof. Pres'e söylemedim (Rumen arzu etmedi bunu). Ama birkaç gündür, İsmail "bir canlı ulak olanağı yok mu?" deyip duruyordu. Var, dedim. Ve emanetleri aldım. Fotoğraflar senin (öteki fotoğraf kurumları muhabirlerinin çektiklerinden bunları derletebilmiş). Küçük kitap paketi, sanırım, Yazko'ya iletilecek, ya da senin, içine bakmadım. Büyük paket, edebiyat sözlükleri, Aziz Nesin'e iletilecek.

Sen de, hanımla, angaryamız olarak not ettiğin kitaplardan bazılarını, en önemlilerini, en önce gerekli olanları, daha doğrusu bugünlerde sağlayabildiklerini gönderebilirsin. (Benim için kitap harcamalarını not et. Hesapla. Bildir. Bir gün Fahrettin'e yazarım. Sana tutarını gönderir. Dostluk ilişkisi ve alışverişi sınırını aşan harcamaları, daha gerilerden hesaplıyarak, herhalde yaz bir kenara. İstersen, peyderpey harcamalarının tutarını, burada leva karşılığı olarak, bendeki paralarına katarım, gelecekte yararlanman için.)

Şimdi en önemli yeni ricamıza gelelim. Ricamız, diyorum. Bu dediklerimi Rumen'le ikimizin ricası say. Geçen yıl da söz vermiştim kendisine: "Hanımın İstanbul'a gittiğinde, hele Ankara'ya uğrarsa,

para yardımı yapabiliriz bir yere kadar," demiştim. Ankara'ya gitmesi olmıyacakmış bu kez. Aziz'in konuğu gibi bir şey daha çok. Grupça, bir turist grupu içinde geliyor galiba kadın, otobüsle. Diyeceğim, Aziz ne kadar yardım eder, bilmem. Ama Rumen sıkılıyor, minnet altında kalmamak için. Oradaki olanakları ne olursa olsun, biz, kendi yönümüzden, Rumen'in hanımına 10 bin lira kadar yardım edelim, diyorum. Karşılığını, dediğim gibi, burada senin hesabına katabiliriz. Böylece, kadın, herhalde, rahatça bir "kapalıçarşı ziyareti" yapabilir. Yok, eğer, son ay epeyce harcamalara battığın için, bu yardımı yapmak sana ağır gelecekse, ricamı H. Uğurlu'ya aktar aynı koşullarla, o versin lütfen. Kendisinden yanıt beklediğim için son mektubuma, şimdi ayrıca yazmıyorum. Selâm ve sevgilerimi iletirsin.

Biz, evcek, iki haftadır epey bunaldık. Oktay'ın üniversite işinde bir pürüz çıktı. Onu da aşmaya çalışıyoruz günlerdir. Koşuşmalarım, sıkıntım çok. Ama yakında bu problemi de düze çıkarabileceğimi sanıyorum.

Süleyman geldi Sviştov'tan dün aksam. İki gün kalacak. Seni konuştuk uzun uzun. Özür diliyor tekrar buluşamadığınızdan ötürü. Senin Karacan'dan ayrıldığın günlere rastlamış. Demirtaş'la görüşebilmiş ancak tekrar. Türkiye ziyaretinden çok memnun Süleyman. İzlenimleri çok. (Senin *Güldeki Şafak*'ı okurken, bazı notlar almış. "Aman, gönder onları bana" dedim. İlk fırsatta gönderecek. Ben de sana ileteceğim. Genişletme çalışmalarını yaparken, Süleyman gibi anlayışlı bir dostun notlarından ve tavsiyelerinden yararlanmayı olası görüyorum.)

Petko resital kitabını sağlayamadı. Vidin sekreterinden istedim mektupla. Bekliyorum.

Turhan telefon etti. Özdemir'le yaptığı mülâkat ora gazetesinde çıkmış. Gazete gönderecek. İleride aktarırım. Senin bıraktığın, ve benim, fotoğrafını da katarak gönderdiğim materyal de yakında çıkacakmış. Gönderecek.

Şimdilik bu kadar Kemal'ciğim. Evcek, üçümüz üçünüzü sevgiyle kucaklarız. Seni ayrıca öpüyorum, canım dostum, kardeşim.

Not:

- Özdemir'den şiir çevirisi istemedim. Kendisi, aynı istek ve iştahla olmasa da, yükümlendiği işi yapacağını söyledi. Bakalım.
- Köpeğimizden acıyla ayrıldık. İyi bakmayı üstlenen bir aileye verdik. Tarifsiz bir tedirginliğim var bu yüzden. Karıma söyliyemiyorum.
- *Okyanus*'u sağlayıp da Panışev'le gönderebilirsen, iyi olur. Beni herhalde aramasını tembihle.

8

Sof. 4 Aralık 1982

Sevgili Kemal,

Önce, P dostumuzla gönderdiğin 30 Ekim günlü mektupla ilgili döküm: (Değinmeler sırasıyle.)

- Budapeşte'den gönderdiğin A. Kadir ve Durbaş'la ilgili gerekçe yazıları geldi. Ahmet Aliyev'in girişiminde Durbaş'ı kabul ettiremedik şimdilik. Lirizme daha açık birinin üçüncü olması istenmiş. Bu nedenle, biri de kadın olsun diye, bu üçlü kitap Erhan, Uyaroğlu ve T. İldeniz'den oluşacak. Bu elbette henüz tasarı. (Ama sen yine de, Durbaş'ın son kitabını da göndermeyi ihmal etme.)

- A. Kadir'in kitaplarını ve gerekçe yazısını, vakitlice Rangel'e verdim. Hemen çalışmaya koyuldu. Dostumuzun şiiri, Rangel'in aradığına denk düştü. Sardı onu. Seçimini yaptı. İlk kabataslak çevirilerini (anlam çevirileri) yaptı. Böylece, orijinali ve anlam çevirisiyle işi yayınevindeki sorumluya sunacak hale getirdi. Anlam çevirilerini beraberce okuduk. Bu yoklama benim yönümden olumlu sonuç verdi. Rangel ciddi çalışıyor.

- Okyanus'lar selâmetle geldi. Yerine verildi. İlk mektupta 8 cilt diyorsun. Ek'le birlikte 10 cilt geldi. Tutarı 10 bini aştı sanıyorum. Dolayısıyle, farkı bildirirsen, ek para alıp senin hesabına yatıracağım. Hanım kızımızdan yerden göğe teşekkürler. "Bir fakirin zenginlemesi gibi oldu bu sözlüğü edinmek benim için" diyor. (Pars, kendisi de buradaymış Bilimler Akademisi'nin çağrılısı olarak. Duydum. Ama görüşmedim.)

- Arkadaşları abone yazdırma işini çözdüğün iyi. Ama bir yanlışlık var: Halicov'u *Yazko Edebiyat*'a abone etmek istiyorduk, Çeviri'ye değil. *Çeviri*'ye abone olmak istiyen Ahmet. O memnun. 2400 liranın karşılığı 48 levayı ondan aldım, hesabına yatırdım. Ama Dinçer Halicov'tan para almadım henüz. Ve düzeltmeye çalışacağımızı söyledim. Lütfen bir düzeltme başvurusu yap. Onu *Y. Edebiyat*'a abone yapsınlar mümkünse. Ederi de bildir, ona göre ödesin adam. İkisinin de selâm ve teşekkürleri.

- Sofya toplantılarıyle ilgili yazını, dergiden pek az kısaltma ile alıp, radyoda kültür ve sanat programında geçirdik. Ben okudum programda. İyi oturdu. Eline sağlık.

Varna'da, İnce'nin mülâkatından sonra, senin materyalin de basılmış. Kolyo'yu ikidir görüyorum. "Turhan'a söyle, her ikisini göndersin, arkadaşlara aktarayım" dedim. Hamhum dedi. Hâlâ gelmedi.

Geçen gün de İvan telefon etti: *Prostor* dergisinde, *Panorama*'da ancak birkaçını verebildiği Varna şiirlerinin tümü çıkmış. Sayı saklamış senin için İvan. Yakında görüşeceğiz. Alacağım. İlk fırsatta, ötekilerle birlikte yollarım.

- 100 soruda kitaplarını aldım. Masonluk kitabını da.

Tek ciltlik *Sovyet Ansiklopedik Sözlüğü* işini henüz çözemedik. Cambazov ilgilenemedi, ben daldım, şimdi döküm yaparken aydım, kusur benimdir, Cambazov'a söylemesine söyledim de, izlemeyi, sonuçlandırmayı yapamadım işte. Gereğini yapacağım.

Böylece her iki mektubunun da dökümünü yapmış oldum.

x

Seni "Toprak" ödülünle kutlarım. Ben de gönendim. Toprak dostum olduğu için de ayrıca sımsıcak oldu içim. Daha nice ödüllere Kemal! Beklediğin, yoldaki kitapların ve yeni baskılarla da sana daha büyük başarılar dilerim.

Naci ile konuştuk geçenlerde. Yine bildiğin minval üzere yakındı biraz. Ben de, yine, çevirildiği zaman düzyazılaşan şiirlerden kaçmasını, yenilerini seçmesini salık verdim. (İnce'nin kitabı bugüne dek gün ışığına çıkmadı. Bekliyoruz.)

Ben artık ilk ağızda, Oktay'a türkçe öğretmek için istediğim ders kitaplarını bekliyorum: Alfabe, birkaç da ilkokul okuma kitabı. Ve buna ilişkin bir-iki pratik kılavuzu varsa.. Daha öte göndereceğini umduğum kitaplar, âşık edebiyatı ile ilgili olanlar, hukuk terimleri sözlüğü ve ötekiler. (Halil Recebov için Şinasi ve Ali Suavi'ye ilişkin kitaplar istemiştik; bunlardan vazgeçiyoruz henüz sağlamadıysan. Çünkü Halil artık o yazısını bitirdi.)

Bende pek yenilik yok. Ekim'in başında, Moskova'dan Münih'e dönüş yolunca Savaşçı uğradı buraya. Konukladım birkaç gün. Senin anlıyacağın Savaşçı da "hacı" oldu. Mutlu. Radi yardım etti.

Bugünlerde Batı Berlin'den Y. Ziya Bahadınlı geldi. İsmail'lere konuk. Ben de birkaç gün ayırdım ona. Dertlice. Yılbaşından sonra orada barınma ve çalışma olanağı yok. Yer demir, gök bakır.

A. Nesin Moskova'da hastanede, dediler. Telgraf çektik buradan. Bir yanıt, bir yankı yok daha. Kalp kriziymiş Moskova'da Vietnam dönüşü başına gelen, sonra atlatmış bunu yattığı sürece, ama bir de böbreklerinde bir şeyler bulmuşlar, yatması uzayabilir demişlerdi. Derken, son haberler altüst etti bizi. Bu yargılama işi. Aziz bu durumda ne eder, ne karar verir, bakalım.

Yılbaşı yaklaşıyor. Bir daha yazsam da, o vakte kadar eline ulaşır

ını, allah bilir. En iyisi şimdiden sarmaşalım. Yeni yılın hepimiz için, memleketimiz ve halkımız için daha yüzgüldürücü sonuçlar getirmesini, suların daha bir ışımasını dileyelim.

Neşe'ye bir telefon ediver. Bizi pek ihmal ettiler gibime geliyor. Onların da başlarını kaşıyacak vakitleri yok herhalde. Ama bir gerçek var bizim ilişkilerimiz bakımından: Aranmaya, aranmakla okşanmaya daha çok benim ihtiyacım var.

Bir canlı ulak olursa, elbette bir şeyler gönderirim. Kolluyorum.

Mektubu nasıl keseceğimi de bilemiyorum. Haydi sarmaşalım iki gözüm. Sağ ol, sağlıklı ol, başarılı ol, mutlu ol, e mi. Öperim.

Sizin

Masonluk kitabını ilk fırsatta okudum. Temelli karıştı kafam, bir şey anladıysam arap olayım. Soysal'ın kitabını da gönder.

Not:

- "Canlı ulak" derken, birkaç günlüğüne buraya gelmiş Oktay (Akbal), (Recep) Bilginer ve (Hüsamettin) Bozok telefon ettiler. Ayaküstü, giderayak. Plovdiv'e hareket ediyoruz, yarın sabah ver elini İstanbul, dediler. Buluşmak nasip olmadı.

Hüsamettin (Bozok), oradan, birinizden adresimi edinemediğinden söz etti. Velhasıl bu fırsatı kullanamadım.

- Elen'in babası çok ağır hasta. Ümitsiz. Ana-kız perişan. Selâmları var sadece.

- Momçilov uğradı bana. Adnan'ın bir mektubunu getirdi çok gecikmeyle. Gereğini yapacağım. Kendisiyle, Ataol'un *Mustafa Suphi Destanı* işini de konuştum. Gecikme ve sürünceme hep Momçilov'tan geliyor. Bunu gidermenin çarelerini düşündük.

1982

Kemal Özer

1

İstanbul, 13 Mayıs 1982

Sevgili ağabey,

Altı aya yakındır haberlerini, notlarını, mektuplarını alıyorum. Bir türlü karşılık veremiyorum. Çünkü gidenleri bir türlü yakalayamıyorum. Oysa sen hiçbirisini kaçırmıyorsun.

Önce en iyisinden başlayayım, sağlığım şu son günlerde iyiden iyiye düzeldi. Nerdeyse eski durumuma dönüyorum. Her şeye karşı iğretileşen yaklaşımım yeniden heyecan ve umut kazanıyor.

Bunda en büyük etkenin iş durumuyla ilgili olduğunu söylemeliyim. Aslında yayınevinden ayrılanlar çorap söküğü gibi ardı ardına geldi bütün kış. Ve hemen her ayrılanın yükü bana bindi. Hatta (sana yazamadığım şu aylar içinde) beni işe alan ozan arkadaşım Ülkü Tamer bile ayrılma kararını bildirdi. Haziran başında yıllık izne çıkıyor, Temmuz başında da geri dönmeyecek. Demek şurada iki hafta kaldı. Gitme kararıyla birlikte beni kendi yerine önerdi. O olmuş gözüyle bakıyor ama ben gerçekleşmeden bir şey diyemiyorum. Gerçekleşirse yayınevinin yöneticisi olacağım. Mayıs başından beri de *Sanat Olayı*'nın yazı işleri müdürü oldum. Dergiyi yönetmeyi sürdüreceğim.

Yorgunluklarım gün günden arttı ama özellikle dergi yönetimi beni yeniden canlandırdı. Ay başından beri kendimi bu işe iyice vermiş durumdayım. Tad almaya da başlıyorum ufak ufak.

Dergiye yeni bir yüz, yeni bir yön verme tasarıları içindeyim. Birlikte çalışacağım bir takım oluşturma kararındayım. Bunun girişimle-

rine çoktan başladım ve hızlandırdım. Yaşadığımız koşullar içinde en yaraşığını yapmak, aşkolsun dedirtmek amacım. Başka türlüsü de olabilir mi? (*Yeni a Dergisi*'nde yaptığımız gibi)

Bekleyen çalışmaların çetinliği, yılgınlaştıracağına şevklendiriyor beni. İyileştiğimi oradan anlıyorum.

Şu son aylarda sevindiren şeyler olmadı değil. Örneğin son kitaplarım kısa sürede tükendi. İyi eleştiriler aldı. Ev halkının (özellikle annemin) sağlık durumu yolunda. Tasarılar, taslaklar yapmaya başladım yeniden. Ama bu dergi şevki bambaşka.

İyi haberlerimin başında Cagarov serüveni de geliyor. Kitabın kapağı şu anda elimde. Dünden beri. Dün gece yemekte karşıma koyup içkimi öyle yudumladım. Yakında içi de dizilip basılacak. Haziran başlarında en geç elimizde olacak.

Ortak tasarılardan Elenkov'a başlayamadım daha. Acelesi olmaması da ağırlaştırıyor beni. Turhan'ın ve Tsonev'in çevirileri elime geçti. Her ikisindeki çalışmaların da gerçekten çok başarılı. Kutlarım. Herhangi bir katkım olacağını sanmıyorum. Herhalde Adnan istemişti. Benim o konuda haberim yoktu. Kendisine ileteceğim.

Adnan'la Sennur 15 gündür burada yoktular. Bir çağrıyla İtalya'ya gittiler. Arada Sofya'da inmeyi düşündüler ama nedense olmamış.

Arkadaşlardan haberler verirken Ataol'u başa alayım. Durumunu biliyorsun. Hâlâ değişen bir şey yok. Yayıneviyle ilişkisini kesmediler. O dönene kadar başka bir arkadaş ilgileniyor o işle. Biz Levçev'i kotarana kadar herhalde durum da aydınlanır.

Özdemir emekli oldu. İstanbul'a yerleşme niyetinde. Birkaç kez İstanbul'a geldi. Birlikte olduk. Kulaklarını çınlattık. Kitabının oradaki durumunu benden öğrendi. Çok sevindi elbet. Gelişmeler ne gösterir bilmem, ama aynı yayınevinde bir araya gelmemiz, benimle birlikte çalışması olası. Sağlığı ve neşesi yerinde. Eylül'deki toplantıya çağrılmış olmaktan mutlu. Şimdiden heyecanını duyuyor. Hatta Haziran için de çağrı bekliyor. (Sahi, şu âna kadar bir haber çıkmadı. Bugün Paruşev'le konuştuk. Bir araştırayım dedi. Olursa gelebilir miyim bilmiyorum. Haziran'ın 13'üyle 20'si arasında Hollanda'da bir şiir şenliğine çağrılmam sözkonusu. Aynı günlere rastlama olasılığı beni korkutuyor.)

Eloğlu'yla bugün telefonla konuştuk. Seni sordu. Nedense senin ona kırgın olduğunu sanıyor. Selâmları var. Benden adresini alıp yazacak.

Asım da uğradı bugün. Sana yazacağını söyleyince, orada kitaplanacak yazılarının ne olduğunu sormamı söyledi ve selâmlarını iletti.

Başı sıkkın. Bir hafta önce Brecht'ten A. Kadir'le çevirdikleri kitabı[1] toplattılar. Oysa beşinci kez basılıyordu. Üstelik mahkemeye de verdiler.

Neşe'ye bugün haber verdim. Yazıp yarın bana getirsin de sana göndereyim diye. Herhalde ondan gelen mektubu da ekleyeceğim zarfa.

Gönderdiğin kahvelere, içkiye ve çikolataya çok teşekkür. Onları yerken ve içerken hep seni, oraları, oralı günleri anıyoruz Günseli'yle. Konyak kokusunun çağrışım gücü tüm içkileri bastırıyor. Nedense ilk gezinizin izlenimleri hep üste çıkıyor konyak içerken.

Şimdi düşünüyorum da inanamıyorum. Tam bir yıl olacak dört gün sonra son buluşmamız. Bütün kış azar azar kullandığımı anılar. Gezi görüntüleri. Eylül'e kadar da daha aylar var. 80 Haziran'ında Varna'da uzun boylu konuştuğumuz gibi neler birikti kimbilir.

Panorama dergisinin Mayıs sayısında sanırım Kolarov'un çevirileri çıktı. Demirtaş öyle demişti. Acaroğlu'yla gönderirsen sevinirim. Acaroğlu'dan *Sanat Olayı* dergisinde çevirmen olarak yararlanmak istiyorum. Haber niteliğinde bir şeyler gönderirseniz kullanırız. Cambazov'a da yazmak istiyorum. Dergi alamadığından yakınıyor çünkü.

Yeniden buluşabilme heyecanıyla seni kucaklar öperim. Ev halkına hepimizden sevgiler, selâmlar.

2

İstanbul, 14 Temmuz 1982

Sevgili ağabey,

Ne çok sesin var, nereden sesleneceğini önceden kestirmek mümkün değil. Bu sabah da erkenden bir otel odasından gelip buldu beni. Nikolay Uzunov donuna bürünerek. Ardından koşturan bir ses. Çağrısına kapılmamak olanaklı mı? Koştum tabii. Karşılaştığımızda anlatacaktır, satırlarını aldım, daralmış dünyam genişledi. Temmuz güneşinin omuzlarıma çöken buğusu bir anda ağdı, rahat soluklanmaya başladım. İsteği dileği nedir, sordum. Hiçbir dilekte bulunmadı. Halim'e (Uğurlu) yazdığını ve de gönderdiğin şişeyi aldım, Cağaloğlu'na döndüm. Kendisini buldum, verdim. O dahi adımla ve gönderdiğinle

---

[1] Asım Bezirci'yle A. Kadir'in Brecht'in şiirlerinden çevirdikleri, mahkemeye verilen "Halkın Ekmeği" adlı şiir kitabı.

ışıdı. Seni konuşur ve seninle paylaşık anılarımızı görüşür olduk. Ve de yarına, otele gidip bırakınak üzere aramızda anlaştık. Ben bu satırları, o leblebi ve kolonya isteklerini ve dahi fotoğraflarınızı, çiziktireceği satırları..

Ayakların hâlâ yere basmadığı ve de gönderdiğin mastikayı içip havalara ağdığım için bu satırları balkonda, gecenin süzülüp gelen taşra gürültülerini kulak ardı ederek ve lâcivert boşlukta seninle, sözlerinle, görüntünle bir olarak yazıyorum.

Son olarak Paruşev'le ayaküstü çiziktirdiğim iki üç satır göndermiştim, almışsındır. Cagarov'un kitabından vermeleri ve Paruşev'in oralara ulaştırması için girişimde bulunmuştum Yazko katında. Bayramoğlu'na gidip tatilden döndükten sonra öğrendim ki ancak 5 kitap vermişler Paruşev'e. Sana bir tanesi bile düşmemiş, hatta uzaktan bile görmemiş olabilirsin. Böyle düşünerek 10 tane gönderiyorum. Tatarlı mı olur, Pırvanova mı olur, gerekli gördüklerine dağıtasın diye. Eylül sonunda ben yine getiririm. Paruşev'le bir haber uçurursun değil mi?

Cagarov'a kitabın serüveniyle ilgili şunları söyleyebilirsin: Çeviriler buraya ulaştıktan sonra Levçev'le birlikte onu da ele aldık. Levçev'in hemen arkasından çevirileri tamamlayıp yayınevine teslim ettik. Orada uzun süre bekledi. Yayını için Habora katında yaptığımız uyarılar sonuç vermedi. Tam yoluna girdiği sırada Türkiye'deki koşullar değişti. Şiirlerin yeniden elden geçirilmesi gerekti. (Bu arada kimi çevirileri dergilerde yayınlattık). Eldeki çeviriler elenince sayıları azaldı, ek gerekti. Yayıncı aramamız da sözkonusu oldu. Çünkü Habora, yayınlarını kesti. Yazko üyeliğimden yararlanarak benim kontenjanımdan yayınlanmasını önerdim. Senin üye olmadığını öne sürerek kabul etmediler. Bir süre sonra, benzer durumda (biri üye, biri değil) iki çevirmenin kitabını yayınladıkları için örnek gösterip yine öneride bulundum. Kabul edildi. Ama adım önce yazılmak ve senden hak istemediğini bildirir bir kağıt getirmek koşuluyla. O kağıdı sağladık senden, ad yazma konusundaki öneriyi sana danışarak kabul ettik. Böylece gerçekleşme aşamasına ulaştık. Ek çalışmayı yapmamız da epey zaman aldı. Ve işte Haziran ortalarında satışa sunabildik. Ol hikâyet de böylece özetlenebilir.

Paruşev'le görüştünüzse söylemiştir, İsa'nın yanıt yazabilmesi için oradan resmi yazının gelmesi gerekiyor. Bugüne kadar gelmedi. Gelirken ilgilenir de kendisi getirir mi, yoksa sen bir anımsatır da araştırmasını sağlar mısın? Kafamın bir yanında, bu yazışmanın gecikmesinden doğan tedirginlik kıpırdayıp duruyor.

Levçev'in çeviriler elime ulaştı. İlk okumayı da yaptım. Ama çalış-

maya girişemedim. Daha önce yazdığım gibi, 11-21 Haziran arasında Hollanda'ya gidip geldim. Rotterdam Şiir Şenliği'ne katıldım. Doğrusu benim için dünyaya açılan bir pencere gibiydi bu gezi. Doğasıyla ve yapılarıyla çok değişik, çok çarpıcı geldi bu ülke. Balkanlar dışında Avrupa'ya ilk çıkışım olduğu için çok değişik izlenimler aldım. Döndükten sonra 10 gün Bayramoğlu'nda denizli bir dinlenme yaptım. Temmuz başından beri işimdeyim.

Hollanda'da iyi ilişkiler kurdum. İnsanlar tanıdım. Oradaki Türk işçilerinin sorunlarını öğrendim. Bir yükümlülük edindim ister istemez. Şimdi o ipeğin kozasını örmek üzereyim. İstanbul radyosunda konuştum, Gösteri dergisine yazdım. Konuyla ilgili bir dizi yazı yaymlayacağım *Cumhuriyet*'te. Bu arada şiire dönüşecek izlenimlerim de var. Önümüzdeki aylarda dergilerde sergilemek istiyorum.

Hafta başında çocuk romanım *Cumhuriyet*'te yayınlanmaya başladı. Babamı ve çocukluğumu odak alan, hani seninle Varna'da konuştuğumuz roman. Çok iyi yankılar alıyorum okuyanlardan. Hepsiyle okşanıyorum. Kimisi o kadar ileri gidiyor ki düzyazıyı sürdür şiiri bırak demelere vardırıyor sözü.

Bütün bunların yanısıra işyerindeki yeni konumum bence yeterli açıklığa kavuşmuş değil. Ülkü Tamer'in gidişinden sonra bir yeniden kuruluş sözkonusu. Bu kuruluşta gerçek yerimi bir an önce almak istiyorum. Dergi tasarıma dört elle sarılınam bu yerin belirlenmesine bağlı, o yüzden tedirginim. Kimbilir sen belki de bu satırları okuduğunda her şey belirlenmiş olur.

Özdemir'le bugün birlikteydik. Senin kulaklarını da çınlattık. Yeni bir şiir kitabı hazırlamış. Eylül'ü, buluşacağımız günleri iple çekiyor. Fransa'daki kitabının yayınlandığına ilişkin haber almış. Sevinç içinde. Sofya'dan hangi ülkelere gideceğini kuruyor durmadan. İnsanların düşler kurması ne güzeldir. İnsanlar düş kurarken ne güzeldir.

Ben de bir süredir bir gezi düşü içindeyim. Geçen yıldan beri Macar Türkolog Edit Tasnadi ile yazışıyoruz. Beni Macaristan'a çağırdı. Önceleri olasılık görmedim. Zamanla ısındım bu tasarıya. Düş kurmaya başladım birkaç aydır. Tasarım Sofya'dan oralara yürümek. Ne var ki yazışmamız kesildi bu ara. Bugün yarın bekliyorum, yanıt gelmedi. Sana küçük bir not göndersem, adresine oradan postalar mısın?

Tüm arkadaşların selâmları, sevgileri var. Biz de evcek sağlık, mutluluk, çalışmalarında verim diliyoruz sana ve tüm Erdinçlere. Yeniden kucaklıyor, özlemle öpüyorum.

3

İstanbul, 30 Ekim 1982

Sevgili ağabey,

Budapeşte'den yazmıştım, eline geçmiştir herhalde. Umarım A. Kadir ve Durbaş için yazdıklarım[2] yeterli oldu ve işe yaradı. Çünkü buraya dönünce ilk işim onlarla ilgili eksikleri gidermek oldu. Kadir ağabey bütün kitaplarını ve son şiirlerini yolladı. Rangel'e selâmlarımızla birlikte iletirsin. Durbaş'ın kitaplarını da, kendi askerde olduğu için karısı buldu buluşturdu. Onu da Ahmet Aliyev'e başarı dilekleri ve selâmlarımızla iletirsin. Senin istediklerinden ilk ağızda 100 soruda kitaplarını yolluyorum. *Okyanus*'un da haberini. *Okyanus* takımını (8 cilt) yüzde 50 indirimle 9 bin TL'ye aldım. Şu anda elimde, evimde bulunuyor. İlgili hanıma böylece bildir. Paruşev'e öneremedim bile. Çünkü epeyce ağır. Ama başka gidenlerle belki parça parça göndereceğim. Aziz beyle görüşemedim. Çünkü ben döndüğümde o Vietnam'a gitmişti. Dönmesini bekliyorum.

Dönüşünde beni bekleyen en önemli sürpriz kitabımın Ö. F. Toprak Şiir Ödülü'nü kazanmış olmasıydı. Zaten tükenmişti. Şimdi 2. basımı yapıldı. Aybaşında satışa çıkıyor. *Seçmeler* kitabımın ikinci basımı da yapıldı. O da Kasım ayı içinde satışa çıkacak. *Trenler Ne Güzeldir* kitabı başka bir yayınevinde yıl sonundan önce satışa çıkmış olacak. Ben şimdi *Araya Giren Görüntüler*'i basıma hazırlıyorum. Yeni yılın ilk aylarında o da gün yüzü görecek sanırım. Demek ki yayın işleri yolunda.

Dinçer Halicov ve Ahmet Aliyev'i *Yazko Çeviri*'ye abone yazdırdım. Yeni yılda gönderilmeye başlanıyor. 2400'er liradan 4800 TL tuttu bu iki abone. Kendilerine böylece duyurursun. Buradaki kayıtlarda senin adın *Çeviri* listesinde de görünüyor. Oysa sen gelmediğini söylemiştin. Acaba ben mi yanlış anımsıyorum?

Sofya toplantısıyla ilgili oldukça geniş bir yazı yazdım ve *Gösteri*'ye verdim. Kasım sayısında çıkmış olacak. Ne yazık ki bu postayla gönderemiyorum. Macaristan gezisiyle ilgili de Aralık sayısına yazacağım.

Mehmet Çavuş'la[3] bir daha görüştüm geçen gün. Hâlâ işsiz. Aziz

---

Rangel Stamenov A. Kadir'in, Ahmet Aliyev ise Refik Durbaş'ın şiirlerini çevirmek üzere yayınevine öneride bulunmak için Kemal Özer'in bu şairleri değerlendirmesi istenmişti. O da, gezi için gittiği Budapeşte'den yazıp göndermişti.

[3] *Mehmet Çavuş*: Bulgaristan Türklerinden. Ailesiyle birlikte Türkiye'ye göç ettirilmiş, Fahri Erdinç kendisine yardım etmesini Kemal Özer'den istemişti.

beyin söz verdiğini söyledim. Sevindi. Şimdi o iş için de Aziz beyin dönüşünü bekliyoruz.

Adnan'lar hâlâ yolculanmak konusunda bir karar veremediler. Cambazov'a bildirecekler.

Benim bir arkadaş adına ricam şu: Sovyet kitapları mağazasından sen mi, Cambazov mu biriniz uğrayıp da tek ciltlik *Sovyet Ansiklopedik Sözlük*'ünü alabilir misiniz? Bulur da alırsanız benim bıraktığım paradan, ya da abone alacaklarından harcayın. Göndermesini Cambazov'dan rica ediyorum, ne zaman uygun olursa.

Sağlık durumumuz evcek iyi. Hatta ben ilaçları kestim döndükten birkaç gün sonra. Psikolojik sağlığım, son bir yıldır belki de en iyi durumda. İş durumunda bir değişiklik yok. Sözünü ettiğim yeni haftalık dergi, yayına başlayınca orada çalışmaya başlamam hâlâ sözkonusu.

Halim Uğurlu'yla kulaklarını çınlattık. Yetiştirebilirsen Paruşev'in dönüşünde yazmanı bekliyorum. Sevgi ve özlemle kucaklar, öperim. Hepimizden hepinize sevgiler, selâmlar.

4

İstanbul, 2 Kasım 1982

Sevgili ağabey,

Bugün eline ulaşabileceğini düşündüğüm son mektubu sen belki de okumadan ben yenisini yazmak için masa başındayım. Ne mutlu bana!

Budapeşte gezisi için söylediklerin gerçekten öyle. Orada da bir yetkilinin dediği gibi ilk izlenimlere ben ayrı bir değer veriyorum. Nitekim Macaristan hakkında birtakım "ilk izlenimler" edindim. Aralık sayısında bunları sıcağı sıcağına *Gösteri*'ye yazmak istiyorum. İlk elde söylemek istediğim şu: Bulgaristan'dan daha liberal bir uygulama ve daha yüksek bir yaşam düzeyi gördüm. İnsanlar, başka insanlara karşı (bu arada Türklere karşı) daha rahat ve sevecen. Orta Asya komşuluğu ya da akrabalığına bizden daha çok ve daha ciddi bir değer veriyorlar. Son Buda valisi Abdurrahman Arnavut Abdi Paşa'nın gömüt taşına yazdıkları "Kahraman bir düşmandı" sözleri beni ayrıca düşündürdü. Her şeyden önce tarih karşısında "kompleksiz" olduklarını düşündüm. Sonra ekonomik çingenelikleri de yok. Ülkeye giren "turist"e dolar bozdurmayı beş yıl önce bırakmışlar. Ve 10 milyon Macarın yarısı her yıl dışarıya "turist" olarak gide-

biliyor. İzlenimlerim arasında, Edit'le gittiğimiz karakolda onun evinde kaldığını için çıkış belgeme not düşerlerken gösterdikleri meraksızlık da bulunuyor.

Eve döndükten sonra bayağı bir aydınlık içre kaldım. Çevremi, sorunlarımı, çalışmalarımı bu aydınlıkta görür oldum. İş konusunda acele etmiyorum. Haftalık sanat gazetesine Doğan Hızlan çağırdığı için girmişim gözüyle bakmıyorum. Ona kalırsa bu iş olmuş bitmiştir. Ama ben gözümle gördükten sonra karar vereceğim. Çalışma yeri düzenlemesi sona ermediğinden gazete yayını ertelenmiş bulunuyor. Bu hafta olmazsa gelecek hafta bir sonuca varacağım.

Sana sözünü ettiğim çocuk kitapları çalışmasına başladım. İlk olarak üç ciltlik *Üç Silâhşörler* tezgâhta.

Kovaçev'in hanımı Pazar akşamı gelmiş İstanbul'a. Beni aramış telefonla. Bağlantı kuramamış. Çünkü bizim telefon 4-5 gündür, benzeri görülmemiş bir yanlışlıkla, başka bir numaraya bağlanmış bulunuyordu. Bizim numarayı çevirenler hiç ilgisiz bir eve bağlanıyorlardı. O yüzden bana ulaşamadı kadıncağız. Sonunda Demirtaş'ın evine telefon edebilmiş. O da dün akşam bana bildirdi. Aziz yurtdışında olduğundan biz bu sabah Naime'yi de sağlayarak otele gittik. Hem alışveriş yapmalarını, hem de Ayasofya ve Topkapı Sarayı'nı dolaşmalarını sağladık. Kapalıçarşı'da tanıdığım kuyumcu, Topkapı Sarayı'nda yazar arkadaşımız Güngör Dilmen'in eşi işe yaradı. Saray salı günleri kapalıydı. Ama hem bizi içeri aldı o hanım, hem de Harem bölümünü gezdirerek geniş bilgi verdi. Senin deyiminle bayan Kovaçeva ve hanım arkadaşı kanatlıydı akşam ayrılırken. Ne yazık ki yarın öğleyin dönüyorlar. Daha başka bir katkımız olamayacak. Pazar akşamı geldiklerinde haberimiz olsaydı, dünü de birlikte geçirir, daha çok yer görmelerini sağlardık.

Mektupta yazdığın üzere hanıma maddi yardım sağlamaya çalıştık. Ben 11.000 TL verdim, Demirtaş daha çok. Hanım defterine kaydetti. Sanıyorum hoşnut edebildik.

Sizlerin Kovaçeva'yla gönderdiklerinizden bir bölüğü elime geçti. Ötekileri Demirtaş başka bir yere bırakmış, yarın oradan alacağım. O yüzden elime gelenlerin tam bir dökümünü yapamıyorum şu anda. Ama hepsinin gereğini yapacağım doğaldır.

Şu anda elimde bulunanlar senin ve Rumen'in mektuplarınızla benim oradaki büyük boy fotoğraflarım. Fotoğraflar için Cambazov'a teşekkürlerimi iletirsin, olur mu? *Gösteri* dergisinin Kasım sayısında onları kullanamamış oldum, ama başka bir fırsat çıkar herhalde.

Döndükten sonra Özdemir'le birlikte olduk bir gün. Sana yazdığı gibi bana da kendi haklılığını kabul ettirmeye çalışıyor sürekli. Hep

aynı sözler ve savlar beni de sıktı. Herhangi bir tartışmaya girmedim. Mektup yazınca dediklerini bildireceğim ona. İstanbul'a geldiğinde de gönderdiklerini veririm.

İlk ağızda sağlayabildiklerimi Paruşev'le gönderdim. Onun için bu kez pek bir şey yok. Vakit de yok. Ama en önemlisi *Okyanus*ları gönderebilmem. Hanım götürmeyi kabul etti. Yarın sabah bu mektupla birlikte *Okyanus* kutusunu oteline bırakacağım. Bu arada fırsat bulur da Cağaloğlu'na uğrayabilirsem, istenen kitaplardan bir şeyler ekleyebilirim bunlara. Ad veremiyorum şu anda.

Mehmet Çavuş'la dönüşte iki kez buluştuk. Yazko'daki arkadaşlara tanıştırdım onu. Yazko yayını kitaplarla dergiler sağlandı kendisine. Hem *Çeviri*'ye hem *Felsefe*'ye çeviriler yapması önerildi. Bundan sonrası kendi çabasına ve başarısına kalmış. Aziz'in verdiği sözü de ilettim. Aziz döndüğü zaman tanıştıracağım ikisini. Artık aralarında anlaşırlar. (Çavuş'u üzen bir olay olmuş ben yokken. Mehmed Kemal'i aramış gazetede. O da serüvenini öğrenince 'demek ki sen faşistsin' demiş adama.)

Süleyman Hâfızov'un *Güldeki Şafak* için notlarını merak ediyorum. Çavuş'a da verdim kitabı. Belki onun da söyleyecekleri olur. Dediğin gibi ikisi de bana yararlı olabilir.

Neşe'ye gönderdiklerini kendi elimle götürdüm, çalışma yerinde verdim. Selâm ve sevgileri var. Bir kahve içimi oturup konuştuk, kulaklarını çınlattık.

Kitap harcamalarına gelince, abone giderlerini geçen mektupta yazmıştım. *Okyanus*'u da yazdım. Bir de Bn. Kovaçeva'ya verdiğim 11 bin TL var. Şimdilik bu kadar. Sana iki kitap göndermiştim. Onlar sınırı aşmıyor. Daha önceden sarkan bir hesabımız yok seninle. Bu kez de olacağını sanmıyorum.

Resital kitabını[4] bekliyorum. Başka yayın olursa bu ara, onları da bulup saklarsan sevinirim.

Evcek hepimizden hepinize sevgiler, selâmlar. Özlemle kucaklar, öperim.

[4] Belogradçik kasabası gözlemevinde 2 Haziran günü yapılan, Kemal Özer ve Fahri Erdinç'in de katıldığı şiir okuma etkinliği için yayınlanan kitap.

1983

Fahri Erdinç

1

Sofya 2 Ocak 1983

Sevgili Kemal,

83'lü ilk ınektubumu sana yazıyorum. Bileydim, daha önce otururdum yazmaya. Dünden beri iyi haberler birbirini izledi: Önce, Sof. Pres'ten, Adnan'la Sennur'un Ocak sonunda beş günlüğüne geleceklerinin öğrenildiğini bildirdiler. Kendileriyle meşgul olmayı üstlenmemi şimdiden rica ettiler. "Başüstüne!" dedim. Dün akşam, ikinci haberi Rumen telefonla söyledi: Barışçılar yönetimini serbest bırakmışlar. Ataol da yeni yılda evine dönmüş. Doğrusu ya, doğum günüm için bundan daha iyi bir hediye-müjde bekliyemezdim.

Evet, 1 Ocak doğum günüm, bildiğin gibi. Kotsev'ler bizdeydiler dün. Diğer eş-dost da telefon ettiler. Benim hesabımca 65'i, hanımın hesabınca 66'yı bitirdim. Çok şükür, sağlıkça da pek şikâyetim yok. Ne ki, ilâçları kesemiyorum.

Tam yeni yıla karşı, ilk kutlama kartı senden geldi. Şimdi senin de sevdiğin sözcüğümü kullanmadan edemiyeceğim: Çok okşandık! Sağolun. Hepimiz için sevecen olsun 1983.

İki gündür kucaklaştığımız, en azından seslerini duyduğumuz dostlar arasında bir Elen'ler yok. Dertleri başlarından aşkın. Babası "iyi olunamıyacak" hastalıktan gidip gider. Gece-gündüz, iki kadın hastaneye taşınıp, başucunda bekleşiyorlar. 82 onları güldürmedi; 83 ağlatacağa benziyor. (Sen henüz kendilerine bir şey yazma. Durumun bilinmesini de istemiyorlar; duygu ortaklığı, acıyı bölüşme yakınlıkları da ters geliyor onlara anlaşılan. Bana her

defasında "Aman, en yakınlarınıza da bildirme durumu" diyorlar.)

Yeni yıla yaklaşırken, Rangel'le çalışmayı bitirdik. 75 kadar şiir seçti. Kendi başına ilk çevirilerini (anlam çevirilerini) yaptı. Peyderpey getirdi. Birer birer karşılaştırdık. Yanıldığı yerleri düzelttik. Bu beyaz çevirileri yüzde 99 tamlığa vardırdık. Böylece, onun şiirleme çalışmalarını yapacağı taban hazırlanmış oldu. Memnunuz. Bir yandan, bu çevirilerin böylece birer nüshasını da ekliyerek, senin verdiğin biyo-bibliografik tanıtma notlarıyle birlikte, öneriyi de sundu yayınevine... Rangel bugün telefon etti. Senden kutlama kartı aldığını söyledi. Mutlu. Selâmlar gönderiyor sana ve A. Kadir'e, sağlık ve başarılar diliyor.

- Senin şiirler üzerindeki çalışmasını tamamladı Naci. Yılbaşından önce birkaç kez telefon etti. Bazı şeyler danıştı. Artık çevirileri kıvamına getirdiğini, güçlükleri aştığını, sonuçtan hoşnut olduğunu söyledi. Yani çeviriler, redaksiyona, mukavele gereğince vaktinde verilmiş bulunuyor. Hayırlısı olsun. (İnce'nin kitabı çıktı. 50 sayı aldık, sakladık.)

- Adnan'ların gelişinden yararlanarak sağlamanı rica edeceğim birkaç şey daha var:

1) Üç Çiçek Yayınevi, *Yürü Bre Hızır Paşa* adlı bir kitapta toplamış yaşayan halk ozanlarını. Bu kitaptan iki tane (Biri, diğer halk şiiri kitapları istediğim heveskâr arkadaş için)

2) İlk ağızda beklediğim kitaplar: Oktay için Türkçe öğrenimi ders kitapları. Öteki arkadaş için halk edebiyatı ders kitabı ve bulabileceğin diğer yardımcı kitaplar. Öğretmen kızımız için *Hukuk Terimleri Sözlüğü*.

3) Aziz Nesin bana 82 yıllığını gönderecekti Vakıf'ın. (İki kitaptan oluşuyor). Verirse, Adnan'la gönderebilirsin.

4) Bana *Çeviri*'nin 9. sayısı geldi. Ama arada 6., 7. ve 8. gelmedi. Bu üç sayıyı Adnan'ın tekmillemesini rica ediyorum.

5) Bir de Neşe'ye seslen lütfen. Oktay'ı sevindirecek büyük bir armağanları olacaktı. Hazırsa, onu da Adnan'la bekliyeceğiz.

(Dinçer Halicov'un *Çeviri*'ye değil, *Yazko-Edebiyat*'a aboneliği işini de düzelttin sanıyorum.)

Şimdilik bu kadar. Burada, bizim kubbede kalan, dost dost diye yankılanan bir çağrışmadır. Dostça kucaklarım, öperim kardeşim. Size evcek sağlık ve selâmet dileriz.

Sizin

Not:

- Nikolay Tsonev'in bileziğini yaptırıp gönderebilir misin?

- Onu tanıtan çalışmamız Yazko'da artık sıraya giremez mi?

- *Gösteri*'deki yazını radyoda biraz kısaltarak okuduk.

- *Gösteri*'nin son sayısında mı, M(ehmed) Kemal'in şiiri ve bir fotoğrafı çıkmış (Yazko'da F[ikret] Otyam sözünü ediyor, bu fotoğrafı beğenmemiş!) Bence, fotoğrafın kabahati yoktur, M. Kemal'in beğenilecek yanı kalmamıştır herhalde. Ama neyse. Diyeceğim, sen o dergiden bir sayı yolla. Senin bu dergiye girme işin ne oldu? Artık başladın mı?

- Gönderiyorum: Sana bir mastika ve bir konyak. Neşe'ye bir konyak ve iki çikolata.

2

Sofya, 5 Ocak 1983

Sevgili Kemal'im, merhaba!

Yeni yılın ilk mektubu değil bu yazdığım. İkincisi. Ama birincisini de sana yazdım. Evvelki gün postaladım. Yakında alacaksın.

Bugün (Çarşamba) öğleden sonra uykudan uyandırdı beni Kotsev'in çalışma arkadaşı Mitov, saat 15 sularında. "Yarın sabah çok erken İstanbul'a hareket ediyoruz, arabayla, ne varsa ver, götüreyim." dedi. Bende uyku sersemliğinden başka bir şey yoktu o anda. Düşünürüm, dedim. Telefonu kapadım. Sonra kendime gelmeye çalışarak toparlandım. Düşündüm. Ve işte makine başına geçtim.

Şimdi saat 15.30. Çalışma saatleri bitmeden, 17.30'da falan Kotsev'in yanına koşacağım (yolcu arkadaşıyle sabahleyin erkenden buluşacaklarmış). Bu mektubu, ve oracıkta almayı düşündüğüm birkaç şişeyi bırakacağım. (Konyak, mastika.)

Prostori dergisinde (sayfa 100-101) "Varna'da Kendimle Konuşuyorum"un tümü var İvan'ın (Kolarov) çevirisiyle. Gazete (*Prolet* - Varna) İnce için. Turhan'la (Rasiyev) konuşması var. Aktarırsın. Turhan telefon etti, seninle konuşması da, yine bu gazetede çıkmak üzereymiş.

Tek ciltlik *Sovyet Ansiklopedik Sözlüğü* işini İsmail (Cambazov) üstlenmişti. Birkaç defa yoklamış. Tükenmiş mi bilmem, bulamamış. "Yine yoklayın" demişler.

Öteki haberler önceki mektubumda.

Bütün dostlardan selâmlar, sevgiler.

Biz, üçümüz, hepinizi kucaklarız, en iyi dileklerimizi sunarız.

- Önceki mektupta da yazdım: Neşe'ye telefon ediver. Yılbaşında ses-

leri çıkmadı, yazmadılar, bugüne dek bir şey gelmedi ne kendisinden, ne babasından. Oktay için bir büyük hediyeleri olacaktı. Hazırsa, bu fırsatı kullanabilirsiniz. En azından mektup yazsın Neşe. Öperim.

- Lira'ya ihtiyacı varmış arkadaşın. Bak, sor, isterse ver, ben burada karşılığını öderim.

- Adnan'lara selâm ve sevgiler. Kendilerini bekliyoruz.

3

Sof. 25 Şubat 1983

Kemal,

İşte benim '81 ve '82 ürünlerimden örnekler.

Bir-ikisini (örneğin kardan adamlı üç şiiri demet olarak) Yazko'ya, ikisini *Yaşam İçin Şiir*'e verebilirsin. Senin sayfalarında görünmemin olanağı varsa, ikisi de sizde çıksın.

İşte böyle. En iyi dostlar, en iyi yazgılar arasında önce şiir.

Gözlerini öperim.

Not:

- *Enver Gökçe'ye Şiir*'de "ozanımın hali memleketin halidir" dizesi sakınca doğurabilecek gibi görünürse, çıkarılabilir, ya da "hapisten çıkanların halidir" gibi bir değişiklik yapılabilir.

- İki de hikâye gönderiyorum: Biri size, biri Yazko'ya. Seçimi sen yap. Bunlar tezgâhtan yeni çıkmış, dumanı üstünde iki hikâye.

Marko Gançev, sizi tanıştırmıştım, en iyi satirik'lerden. İşte Nikolay Tsonev'in, Turhan'ın şiirleri gibi, Marko'yu da sunuyorum. *Yazko Çeviri*'de bunları yayınlamaya niyetleri var mı? Adnan'lara selâmlar.

29 Cuna, akşam.

Kemal,

Bugün İsmail çağırdı ve gönderdiğim büyük boyutlu resimleri de verdi. Pusulası da ilişik. Demek ki, bunları Yazko'ya ulaştırmak sana düşüyor. Ve yine demek oluyor ki, küçük kitap paketi Yazko'ya değil, sana.

Rumen'den bugün öğrendiğime göre, hanımı, bir turist grupu içinde üç günlüğüne geliyor. Aziz bey de haberliymiş. Ama sen yardım işinde elini tez tutmaya çalış e mi.

İki ayağın bir pabuca girecek ama, topallamamaya çalış. Ve kusura bakma. Rica ettiğimiz kitaplardan ne gönderebilirsen, hanım ne taşıyabilirse, bizi sevindirecektir.

Mektubunu, iyi haberlerini bekliyorum. Tekrar öpüyorum.

Not:

Az daha unutuyordum: Süleyman, O. Kemal'in *Vukuat Var*'ını çevirmek istiyor. Bir yayınevine öneride bulundu. Olumlu karşılandı. Ama eleştirisel inceleme istemişler. Sözün kısası, bir *Vukuat Var* kitabı, bir de *Hanımın Çiftliği* gerekli. Rumen'in hanımı ile göndermeye çalış, olur mu? Bu da Süleyman'ın ricası.

4

Sof. 12 Mart 1983

Sevgili Kemal,

İki aydır hep hikâye havasındayım. Yeni bir Bulgarca hikâye kitabı hazırlıyorum. Ben yazıyorum, Süleyman çeviriyor. Artık bu türde, önereceğim bu 20 hikâyelik kitapla, hepsi 145 hikâye oluyor yazdıklarımın. Az da değil, diyorum.

Yeni ürünlerden üç öykü daha katıyorum işte zarfa: "Bir Taksi Şoförü", "Tank", "Safra".

Orada, şimdi hangisi geçer, hangisi uygun görülür, bilmiyorum, bu sizin işiniz. Bakın. Önceki pusulada dediğim gibi, hangisini nasıl istersen, öyle değerlendir.

Not:

Ahmet Aliyev'in seçici ve çevirici olacağı şiir kitabının Narodna Kultura'da plânlanması kesinleşti. Senin kitaptan sonra, İsmail Uyaroğlu, Refik Durbaş ve Ahmet Erhan üçlüsünün bir derlemesi olacak bu. (Türkan İldeniz'den vazgeçirebildik!)

Ahmet'e her üçünün tüm kitapları gerekli (Refik'in yalnız en yeni kitabı eksik). En iyisi, ötekiler, bütün kitaplarından Ahmet için birer takım hazırlasınlar, bir canlı ulakla gönder. Adreslerini de istiyor Ahmet. Aboneliğe teşekkür ediyor. Selâm ve saygıları var.

5

6 Nisan 1983

Sevgili Kemal,

Ensonu Paruşev'le bugün telefonla bağlantıya girebildim ve emaneti yarın bir yere bırakmakta anlaştık.

Emanette şunlar var:

- Aziz'e ilâçlar ve mektuplar (iki mektup).
- Senin için, şiirlerim, hikâyelerim, ve Nâzım kitabının son biçimi. Kemal Sülker'e ver Nâzım'ı, lütfen eskisini yoketsin, ve bunu zulaya yerleştirsin. Gün ola, hayrola.

Önceki pusulalarımda dediğim gibi, benim şiirleri ve öyküleri değerlendirmek, uygun olanlara, geçebilecek olanlara yer bulmak senin işin. Sen nasıl uygun bulursan.. Sizde, *Varlık*'ta çıkmak isterdim arasıra. Vaktiyle Yaşar Nabi rahmetli, sakıncalı görmüştü bunu, Tatarlı'ya söylemişmiş bir buluşmalarında. Neyse, sen havayı bu kez ayrıca yoklarsın.

En içten dileğim, bu kez yolladıklarımın hepsini bir kez senin okuman.

Ben, biliyorsun, çalışmadığım gün yok. Ama seni, sizi, orayı, çalışmalarınızı düşünmediğim gün de yok. Sığınıklığımın hiçbir döneminde, son zamanlardaki kadar beraber olamamıştım sizinle, orayla. Tek sözle mutlu, her şeye karşın, mutlu bir hava içindeyim.

Bu yeni hikâyeleri de katacağım yeni bir Bulgarca kitaba hazırlanıyorum. 10 yeni hikâyeyi Süleyman ve Stefka çeviriyorlar şimdi.

Nâzım basılıyor.

Mayıs sonunda mı, Haziran'da mı, Kadri gelecek, kalan biricik kızkardeşim Melâhat'ın dişçi oğlu ve hanımıyle birlikte. Kadri'ye iş gereği İstanbul'a gittiğinde, sana uğramasını söyledim, yazdım. Son not ettirdiğim kitap ve malzeme ihtiyaçlarımı o vakte kadar ne ölçüde sağlıyabilirsen, vakitlice Kadri'ye verebilirsin. O getirecek.

Varlık-Nisan bugün geldi. Sevindim. Sağol. Dilerim, bu yenilikle, özlediğin çalışma havasını ve çevresini bulmuş ol. Daha öte başarılar dilerim. Üçümüz, sizleri kucaklar, öperiz. Oktay Türkçede ilerliyor. Ben bir yandan köyde villayı meydana getirmeye çalışıyorum. Hoşça kal. Yaz, uzun yaz, olanağını bulursan.

Sizin

6

Sof. 3 Temmuz 83

Sevgili Kemal,

Sana böylece bir kez daha seslenme olanağını, genç arkadaşlara borçluyum. Epey dara geldi, ama sana bir şişecikle olsun merhaba diyebilmek de büyük bir hoşnutluk veriyor bana.

Birikim çok olunca, insan neresinden başlıyacağını bilemiyor ve sözcük bulmakta da güçlük çekiyor. Öyle bir durumdayım şimdi.

En çok belbüken senin suskunun uzaması. Öyle gerekiyor, başka türlü olanmıyor da ondan. Anlıyorum. Çok da meşgulsün, ama "böyle de olmaz ki", bu kadar da susulmaz ki...

İki hafta önce Elen'e salık verdim sana yazmasını. Balel'in özetli *Peygamber Çiçeği* çevirisi için, benden biyo-bibliografik bilgi istedi. Verdim. Bir de ödül işini sordu. Evvelki yıl mıydı, Mustafa'nın hangi ödülü kazandığını birtürlü anımsıyamadık. Elimizdeki kaynaklar (yıllıklar) da bizi bu konuda aydınlatamadı. Diyeceğim, bu nedenle, sana yazıp sormasını önerdim Elen'e. Yazdı herhalde. Şimdiye kadar yanıt veremediysen, bu kez, bana yazarsan eğer, herhalde bildir bu ödül işini, olur mu?

Tatarlı hocayla geçenlerde iyice atıştık. Elinde birkaç sayı *Felsefe Yazıları* bulunduğunu öğrendim. Ve bizim felsefeci arkadaşın yardımına koşabilmek için (onun gereksindiğini söylemeden), istedim. İpe un serdi. Pimpirikli sakıncalardan söz etti. Ben de kızdım, verdim veriştirdim. Kendisinde yatan (batan) bir sürü kitabım var; hepsini tezelden geri istedim. Ve "ilişiği kesiyoruz" dedim.

Kuzum, şu *Felsefe Yazıları*'nı (ki altıncı sayı yeni çıktı sanıyorum, *Somut*'ta okudum) bir takım halinde bizim kıza veriver sağlıyabilirsen arkadaşlardan. Çok istiyor felsefeci. Yine aynı konu ve sorun: Varoluşçuluk ve yapısalcılık konularında yararlanabileceği yazı arayacak bu sayılarda. (Afşar'ın yardımıyle, bu konularda yararlı olabilecek kitap veya materyal istemiştim daha önce. Gereğini herhalde düşündünüz, ama göndermne olanağı bulamadınız sanıyorum. Bir de bizim Kadri yazdı İzmir'den, "Enistem, Kemal beyden Ankara'ya alınış bazı emanetleri" diyor. Bu "emanetler" arasında mı acaba sözkonusu materyaller de? Bunlar arasında, halk edebiyatı, âşık edebiyatı materyalleri de var mı?) Ankara'dan bir şey almadım daha. Fahrettin'den ses çıkmıyor. Neşe'den de.

Yapısalcılık konusunda *Vakıf 83*' yıllığındaki ödüller konusundaki yazında bir de Ayşegül Yüksel'in *Yapısalcılık ve Bir Uygulama*'sına

rastladım. Bu kitapları da edinmemizi sağlayabilir misin?

Redaktör hanım senin şiirler çevirisinin devreye girdiğini söyledi geçen ay. Şimdi yıllık izinde kendisi. Naci'nin çevirilerini başarılı sayıyorlar. Bu kadar öğrenebildim ağzından. Daha somut bir şey söyliyemiyorum. Son zamanlarda Naci'yi de görmedim.

Senin *Araya Giren Görüntüler*'i bekliyorum postadan. Gönderdin herhalde diye ümitle bekliyorum. Ama gecikti. Belki de "aradaki görünmezler"den birinin eline geçti. Bakalım. Ümidi kesmedim. Sennur'un *Sesimi Arıyorum*'unu benden düpedüz yürüttüler. Bir kitap daha isteyiver benim için lütfen.

Kuzum, daha kırkına varmamış bir genç doktor dostun var taşrada. Bura Türklerinin en uyanıklarından biri. Bulunmaz ilâçlar bakımından benim kurtarıcım. Okumaya meraklı. En büyük yoksunluğu da gazete ve dergi. Bu adama (İsmet Kapitanov - Ul. "Dimitır Blagoev" 33, Tervel Bulgaristan) lütfen *Varlık* gönder, aynı zamanda Somut gönderilmesini de sağlamaya çalış, olur mu?

İşte sana bir sürü angarya. Neylersin, "deveciyle işi olan, kapısını geniş açmalı" diyorlar. Benim mektuplu konukluğun böyle işte, boyuna zahmetler yüklüyorum. Dahası da var: Tek damla limon kolonyam kalmadı. Yanında biraz da leblebi olursa, Günseli yengemiz de o kaybettiğim gibi bir tesbih daha bulursa... Arada uzayan suskuyu unuturum, yine buluşmuş, günlerce söyleşmiş kadar oluruz, gibime geliyor.

Böylece, bu duygularla, hepimiz hepinizi kucaklar, en iyi dileklerle öperiz.

İlâçları yine dostunuza (Vakıf) ulaştırıver.[1] Selâm ve sevgiyle.

Elen'den de selâm ve sevgiler; yüzüğünü bekliyor.

7

Sof. 11 Ağustos 83

Sevgili Kemal'im,

Bugün Mustafa Balel'in mektubu geldi Bükreş'ten. "16 Ağustos sabahı geliyorum; akşamına da İstanbul'a doğru yolculanacağım," diyor. Yani o gün beraber olacağız.

O güne kadar, gün be gün, sana yazmaya karar verdim. Ve makine başına geçtim.

[1] Aziz Nesin ve Nesin Vakfı kastediliyor.

İşte *birinci mektup*:

Bundan önceki canlı ulak, dönüşünde, evet görüştük, emaneti verdim, ertesi gün için sözleştik, aradın, ama bir daha eviyle ya da işiyle bağlantı kurmak mümkün olmadı, dedi. Mustafa'dan da, Bükreş'e geçişinde görüşemedik, ben köydeydim, senin dinlenmeye gittiğini öğrendim,

Şimdi Acaroğlu geliyor güya. Güya diyorum, çünkü kesin bir şey bilmiyorum. Ama, hazret belki bir şeyler getirir senden diye de umutluyum. Bakalım.

Düşünüyorum da, geçen sonbaharda gittiğinizden beri yazmadın bana. Yazamadın mı yalnız? Sakıncalar bu kadara kadar da gerginleştirdi mi durumu? Hele hele, ilkbaharda Paruşev'le gönderdiğim birkaç şiir, birkaç yeni öykü ne oldu diye meraktayım. Yoksa onları almış değil misin? Öyle ya, işin sakınca yanı elde bir, ama bunlar hakkında senin elbette bir diyeceğin olmalıydı. Okuyabildiysen..

Senin susku uzadıkça, benim yakam daralıyor. Deklârasyonların, "ilânı aşk"ların ötesinde, dostluğunla gönül zengini olduğumu, mektuplarının bende bir gereksinim haline geldiğini bir daha mı vurgulamalıyım? Yoksa, suskuya susku deyip, bağrıma taş mı basmalıyım?

83 yılı bugüne kadarki bölümüyle yüzümüzü güldürmedi bizim ailece. Oradaki insanların için söylüyorum bu "ailece"yi. Kendisinden büyük olanları da, küçük olanları da, öksüz koyup gitti bizim Fahrettin. Aziz'in bir mektubunun kenarındaki çıtlatmasından öğrendim Fahrettin'in 2 Haziran'da öldüğünü. O mektubu aldığım gün Ankara'ya telefon edip, artık oraya yerleştiğini öğrendiğim Neşe'ye başsağlığı diledim. Yazacağını vaadetti. Hâlâ mektubu yok. Bekliyorum. Kadri de ayrıntılı yazacağını söylüyordu üç haberli son mektubunda. Ondan da bir şey almadım henüz. Ayrıntıları bilmiyorum. Tek sözle, mânevi bir destekliği varmış adamın içimin bir yerinde. Bu dayanak, bu destek, ansızın benden alınıvermiş gibi, sendeledim. Daha ziyade oradaki insanlarımı düşünerek. Özdemir'in, burada, üçümüz arasında, usuldan 'yellenir' gibi, rahmetlinin mason olduğunu söylemesi bile, beni gerek o anda, gerekse daha sonra, pek bağlamamıştı. Masonluğu -yardımınla- okuduktan ve de kafam daha da karıştıktan sonra bile, içimde adamın çehresi değişmedi. Sınıf bilinciyle de düşündüm, kişisel ilişkimiz, akrabalığımız açısından da baktım, yine yadırgayamadın adamı, olduğu gibi kabul etmiştim bir kere, bende nasılsa, öylece kaldıydı. Şimdi yalnız arısı kaldı.

İkinci mektup / 12 Ağustos

Benim Nâzım'ın Bulgarcası bu yıl sonuna kadar çıkmalıydı. Yayınevi, plân sıkışıklığı ve olanaksızlık yüzünden, 30 kadar tasarı kitapla birlikte benimkini de gelecek yılın başlarına erteledi. Sağlık olsun, dedik. Moskova'da *İnastrannıa Literatura* (Yabancı Edebiyat) dergisi, Haziran sayısında Nâzım kitabını tanıttı ve 20 sayfa kadar parçalar verdi.

En son yenilerle birlikte bir Öyküler Seçkisi'nin 85 plânına alınması için bir yayınevi ile görüşme halindeyim.

Şiire gelince, her günüm şiir. Şiirsiz günü yaşamadığım gün sayıyorum.

Şimdi düşlediğim şey, köyde, hazırlamaya çalıştığım köşeyi artık temel döşeme betonunu döktük, hazır villâyı taşıtıp kurdurması kaldı- bir an önce tamamlayıp, *Acı Lokma* ile *Kardeş Evi*'ni üçliyecek olan kitabıma başlamak...

Yazarlar Birliği'nde, benim gibi yabancı "nazar boncuğu" olarak bir de çingene ozanımız vardı biricik üye: Usin Kerim (Hüseyin Kerim). Bizim Neyzen'in midesini tepen "tıp", bir sinirsel hastalık tedavisi sürecinde, onun da belinden aşağısını teperek, adamı kötürüm etmişti. Son yıllarda koltuk değnekliydi. Topallıyordu. Ama adam şiirinde hiç topallamadı. Derken, geçen ay o da ölüverdi taşrada. Yankılar bir ölüm duyurusundan ibaret kaldı diyebilirim. Bir vefakâr karısı vardı: Üçüncü koltuk değneği. İki eli böğründe gördüm. Tuttum bir ağıt yazdım Hüseyin'e. Çingeneliği mi, çingenelik konusundaki tutum mu, nedir, anlamak zor, bizim ağıdın ne Türkçesi, ne İvan'lı çevirisi çıkamadı bir yerde. Ağıt şöyle:

"Bir Hüseyin Kerim vardı / çingene kardeşlerimin en akı / içi-dışı güzeli / her şeyden önce ve sonra şair / değme öfkeli / değme iyi.

Oturttu en soylu tahtına abece'yi / ak devrimi yazdı / güzelledi güzellikleri / yerden yere vurdu / paralı ve silâhlı beyliği. /

Öksüz büyüdük ya, diyordu / şu kadehten elimizi çekemediğimiz / sırf aç-susuz gitmekten korku / ve bu anlamda öyle de gitti / ağzında en acı biberin tadı / sırtında hep o ateşten gömleği. /

Ve ne mi kaldı bizim Hüseyin Kerim'den / bir yazı makinesi / bir eşek yükü şiir / iki de koltuk değneği."

Ne geçiyor aklımdan şu anda, biliyor musun, Kemal? Şair oldum olalı, nice ağıtlar yazdım: Nâzım'a, Sabiha Sertel'e, Fatma Yalçı'ya, Orhan Veli'ye, burada öğretmen Nida ve Turgut dostla-

rıma, anama, bacılarıma, daha ne bileyim.. çok. Evet, bir gün benim için ağıt yazan olur mu ve kim yazar diye geçiyor şimdi aklımdan. Tuhaf. Sen yazar mısın? İnanıyorum, yazarsın, ama çok meşgul olduğun bir zamana rastlamazsa...

Üçüncü mektup / 12 Ağustos - akşam

Senden bana gönderilecek şeylerin bazılarını, göndermek üzere, rahmetlinin Ankara'ya aldırdığı sözkonusuydu Kadri'nin bir mektubunda. Ben de bunu geçen mektubumda sormuştum. Yine soruyorum: Ne olacak şimdi? Neşe'nin Ankara telefonu: 26 13 92. Uygun bulursan, sen sor kendisine, gerçekten var mı böyle bir şey, ne düşünüyor, ne zaman, nasıl, bu türlü ilgilenmeye değer mi, kitap mı, mektup mu, daha iyisini sen bilirsin..

Öteki biriken ricalarıma gelince, kafamı ne kadar zorlasam, bunları toparlıyamam şimdi. Şu var ki, felsefeci dostumuzun gözleri yolda. Aşık edebiyatı ile ilgilenen köylü dostumun da.. ve benim de...

Burada, bir yanlışı, önemli bir işi düzeltelim: Rica etmiştim geçen defa, Tervel kentinde bir doktor dostuma *Varlık* gönder diye. Ricamı geri alıyorum. Sakıncalıymış. Gönderme ona e mi. Örneğin, Vera'ya gönder. Yararlı olur. Hep benden alıp alıp da okuyor. Ziya'ya gönder örneğin. O da yoksun bundan.

Dördüncü mektup / 13 Ağustos

Özür dilerim, geçenki mektubumda, *Araya Giren Görüntüler*'den ötürü seni kutlamayı akıl edemedim. Daha nicelerine! Dilerim, bu da ödüllensin.

Bravo be Kemal, sen bu arada bana imzalı bir *Görüntüler* göndermeyi bile ihmal ettin! Söylüyorum, ama belki gönderdin de, elime geçmedi, olur a..

Sennur'un son kitabını benden "yürüttükleri"ni söylemiştim. İsteyiverdin mi bir tane daha benim için? Mustafa onlardan lokum ve şeker getirdi. Sağolsunlar. Biz de böylece bizim lokumu övme ve diğer her lokumdan üstünlüğünü kanıtlama olanağı bulduk (Nâzım'la Ekber'in baklava çekişmesi gibi). Kendilerine teşekkürlerimizi, sevgi ve selâmlarımızı iletiver lütfen.

Beşinci mektup / 16 Ağustos

İşte böyle Kemal. Kesmek zorundayım artık. Bugün Mustafa ile be-

raberiz. Öğleyin, radyoya falan uğradıktan sonra bize geldik. Akşama da Elen'lerde olacağız. Ve gece yolcu edeceğiz Mustafa'yı.

Dün, Acaroğlu'nun da çağrılı olduğunu söylediğim Bulgar dili ve edebiyatı semineri başladı. Gazetede Türkiye'den de temsilci bulunduğunu ve bir tebliği olacağını okudum. Ama isim yok. Yani Acaroğlu'ysa eğer gerçekten gelen, adam daha seslenmedi. Sinamekidir, olur da seslenmez de. Bakalım dedim ya..

Size, Adnan'lara birer elma rakısı gönderiyoruz yalnız. Biz bu elma rakısına son zamanlarda pek dadandık. Belki siz de beğenirsiniz.

Eh, haydi hepiniz sarmaşalım. Hepinize hepimizden selâm ve sevgi. Öperim.

Sizin

8

Sof. 15 Aralık 1983

Sevgili Kemal,

Sulhi'ye (Dölek) yazdığım mektubu ağırlaştırmamak için böyle bir ince kağıt seçtim.

Epey birikim var yazılacak. Bizim kızın yolculanmasını beklemekten bıktım. Katık edegeldiğim sabrım da tükendi. Birtürlü yolculanmaya davranamadılar. İşlem tamamlanmıyormuş. Belki yılbaşından sonra, deyip duruyor. Neyse. Selâmları var.

Gelelim diyeceklerime: (Sıra gözetmiyeceğim.)

- Evtimov'un şiirleri işini tekmilledim. Kovaçeva -sanırım- dergi adresine postaladı. Kendisi bir 'tanıtına yazısı' yazdı. Onu da çevirdim. Şiirler 7 tane. Sen belki 5'i ile yetinirsin. Seçersin. "Sezi" şiirini seçersen eğer, bu başlığı 'Toprak Kokusu' olarak değiştirebilirsin. (Kendisinin çok selâmları var. Sayfalanınca çok sevinecek. Bekliyor.) (Bu şiirleri belki daha alınadın. Her olasılığı düşünerek, canlı ulak olsaydı, birer kopyasını da ben gönderecektim. Ama yok. Olanak çıkıverirse, böyle yapacağım.)

- Evtimov demişken: Beni, "Çocuk Kitapları Redaksiyonu" ile temasa getirdi, kendisi aradan çekilerek. Redaksiyonun sorumlusu olan hanım bir ozan arkadaşının (yaşlılardan) kızı. Ama üç aydır izinde. Dönmesini bekliyorum. Gidip soracağım, senin *Tatil Köyünden Öyküler*'in yazgısını. Hemen yılbaşından sonra.

- Sevov'la konuştuk geçen ay. Çok yazıklandı. Birlikte olduğumuz

günlerde kendisi Yunanistan'dayınış. Para işi sözkonusu hani. "Burada olsaydım, yapardım hemen. Dergiden Sofya'nın telefonuna cevap veren kız durumu bilmiyor. Ağzına yüzüne bulaştırmış. Kemal'in iki sayıdan telif hakkı var. Ben şimdiden kotaracağını, merak etmesin, bir dahaki gelişinde hazır olacak." dedi. Onun da firede firede selâmları.

- Naci, *Güney* dergisinde senin dört Bulgarca şiirini yayınlattı. Kitabının öncüsü bu şiirler. Dergiden, senin için bir tane aldım. Saklıyorum. Naci de çok yazıklandı görüşemediğinize. "Telefon etseydiniz, oralardan koşargelirdim" dedi. Selâmları.

Elenkov'tan bir kitap hazırlığı üzerindeyim şimdi. (Seyyit) Nezir'in düşündüğü kitap. "Köprü"yü koyacağız, bir. "Granitovo"yu koyacağız, iki. 15 kadar da, kendisinden aldığım üç kitabından, şiir seçeceğim. Ama bu seçim çok uğraştırıyor beni. Adamın hemen anlaşılıveren, kendini hemen veren, hemen sarıveren şiirini mumla ara. Arıyorum işte usanmadan. Yılbaşından sonra da çalışmaya başlıyorum.

- Nezir'in, benim aldığım mektuplardan alıntıları kitapla-ma düşüncesi, bir ön hazırlığa giriştikten sonra, beni epeyce sardı. Olacak. Son yirmi yıldan, çoğu dostların -kimilerini henüz tanımıyorum giderek- yüzlerce mektubu yığılı dosyalarda. Bir harman. Bu harmanı ayıklama, sıralama, seçki işini kabataslak yaptım gibi. Her dostu ayrı dosyaladım şimdi. Alıntılarda, sanatsal ilişkilerimize, sorunlarımıza ilişkin değinmelerin ağır basmasını gözettim. Her dostu, bu zaman dilimi içinde (60'lı ve 70'li yıllar), alıntılamaya değer bulduğum mektuplarını zaman sırasına koyarak, vermek istiyorum. Tertip şöyle: Önce dostun adı. Alıntılanan mektubun yazıldığı yer ve günlem. Altında imzası. Sonra aynı tertipte sıradaki diğer mektup vb. (Yaşar Nabi de, 70'lerin başında çıktığını zannettiğim *Dost Mektuplar*'da böyle sıralamış olsa gerek. O kitap yok elimde. Yalnız *Türk Dili* dergisinin "Mektup özel sayısı" var (1974).

Şunu söyliyeyim: Böyle bir kitap, hem dostlarının kişiliklerini, hem güncel ortak sorunlarımızı ve bunlara ilişkin düşüncelerinizi, hem de -benim için önemli- benim yazgımı yansıtacak bir yerde. Böyle bir kitap, bir de Nâzım'ın mektuplarının paralelinde görünür. Eğer, benim dostlara mektuplarım da, kendilerinin seçkileriyle, bir gün kitaplanabilirse elbette...

Bu kitaba *Yazışmalarda Bir Yazgı* adını vermeyi öneresim geliyor. Bilmem. Herhalde, bunu düşünmeye vakit var daha.

Şimdilik, seçtiğim alıntıları daktilo etmek belimi büküyor. Ama olsun, bir ayımı da alsa, yılbaşından sonra, bir yandan da bu işi

kotaracağım. (Nezir'e selâmlar. Danış bakalım, ne diyecek. Uygun mu buraya kadarki hazırlığım? Öğren. Bir mektup uçurmaya çalış.)

- Ve üç önemli rica: 1) Felsefeci dostumuz için: *Felsefe Yazıları* dergisi. Mümkünse, takım. Ve bundan böyle, adresine, devamlı sayı almak istiyor. Ederi ödenecek. (Adresi: Halil Recebov: J.K.Mladost-1. Bl. 90, Vh. 2, Etaj VII. Ap. 37. Sofia-Bulgaria.)

2) Radyodan Ahmet'in ricası: R. Durbaş'tan elinde eksik kitaplar: *Kuş Tufanı*, *Hücremde Ayışığı*, *Denizler Sincabı*, *Kırmızı Kanatlı Kartal*. / Ahmet Erhan'dan: Yayınlanmış tüm kitapları./ İ. Uyaroğlu'dan da yayınlanmış tüm kitapları.

3) Para, banka ve kredi konulu ekonomi kitapları. En önemli birkaçı yeterli. Bu bağlamda, bulabilirsen bir de şu kitap gerekli: "Faik Y. Başbuğ Mustafa Koç, *Kara Para*, Tekin Yayınevi, 1980."

Hadi kucaklaşalım. Yeni yılınız evcek kutlu olsun. Sağlıkla, mutlulukla, başarılarla daha nice yıllara!

Ha, unutacaktım: Bu yılın son işi olarak, bir yeni kitapçık hazırladım: *Eskiler Alıyorum*. 40 şiirden oluşuyor bu. Her birinde, mantık sürçmeli, öğüdü eskimiş, eksik, yanlış, yıkıcı olan bazı atasözlerini çürütüyorum. Tekmilledim. Beni bu işe yönelten nedenleri ve bu konuda yıllardır süren çalışmalarımı sergileyen bir öyküleme ile birlikte, T. Sait Halman'a gönderdim. Bir önsöz yazsın diye. Söz vermişti. Bakalım. Tek sözle, bu da Nezir'e sunabileceğimiz bir kitap olabilir ilerde.

İşte böyle. Öperim. Özlemle.

Not: Bir canlı ulak olursa, Oktay'ı bir bülücinle sevindirmeni istiyor gönlüm. Bel dolaşımı No: 29 - 32 (ya da 34).

1983

Kemal Özer

1

İstanbul, 27 Nisan 1983

Sevgili ağabey,

İşte aylar sonra oturdum makine başına. Mektupların sıraya dizili önümde. Hepsine tek tek göz atarak yazmaya çalışacağım. Çünkü nereden başlayacağımı pek kestiremiyorum.

Mektupların dedim, en son dün Paruşev'le gönderdiklerini aldım. Öyküler, şiirler, anı kitabı elyazınasıyla birlikte 25 Şubat, 12 Mart, 6 Nisan günlü mektubun, mektupların, bir de Marko Gançev çevirileri, topluca elime geçti. Daha önce Kadri'den ve enişteden telefonla haberini almış, hazırlığa girişmiştim zaten. Toparlayabildiklerimi öbür gün Neşe'ye ulaştıracağım. O da Ankara'ya götürecek, Kadri'ye iletmek üzere.

Önce Mitov'la başlamalıyım. Sana ne anlattılar bilmiyorum. Ama benim anlatacaklarım şöyle: Otelden aradılar. Gidip kendilerini buldum. Çevirmensiz anlaşmaya çalıştık. Onlara para getireceğimi söyledim, anlatabildiğim kadar. Ama o günün Cumartesi olduğunu, bankaların kapalı olduğunu, Cağaloğlu'nda bir yerden para bulursam getirebileceğimi açıklayamadım. Haklı olarak beni beklediler. Sanki atlatmış gibi oldum. Oysa durum bu. Sen Kotsev aracılığıyla, gecikmiş de olsa, kendilerine böyle anlat. Hakkında yanlış düşünmelerini istemem.

Budapeşte'den döndükten sonra sağlık durumunda birden düzelme olduğunu yazmış mıydım? İlâçları bir anda bıraktığımı? O gün bugündür kullanmıyorum. Epey bir süre kendimi çok iyi duyuyor-

dum. Mart başında annemin sağlık durumuyla birlikte benimki de, eskisi oranında olmasa da, arasıra teklemeye başladı. Yine de o ilâçları almıyorum.

Kış boyunca annemin sağlığı, olabildiğince iyiydi. Mart başında yeniden bozuldu. Kötü günler geçirmeye başladık. Parkinson ve damar sertliği öyle garip bir hastalık ki, bir günü bir gününe uyumuyor. Yılda birkaç kez koyu bunalım dönemlerine giriyor. Sonra bakıyorsun, artık iyileşmeyecek dediğin anda, yeniden sağalıyor. Ne var ki Mart'tan sonra öyle olmayacak gibi göründü. Hızla kötüledi. Yürüyemez, konuşamaz, yiyemez hale geldi. Belleği bozuldu. Saçma sapan konuşur oldu. Anımsama bozuklukları çoğaldı. Karım bebek gibi ağzına beslemeye başladı. Oturaklı iskemle aldık. Çişini oraya oturtup ettiriyoruz. İşin kötüsü, doktorlar yapacağımız bir şey kalmadı deyip görmeye bile gelmek istemediler. İlâçlarını arttırmamızı söylediler yalnızca. Daha öte yapacak bir şey yok dediler. Şu birkaç gündür, çizdiğim görüntüde küçük bir gelişme oldu. Belleği yine yerinde değil, ama biraz yürüyebiliyor. Yüznumaraya kadar gidebiliyor. Arasıra kendi kendine yemek de yiyebiliyor. Bakalım bundan sonraki gelişme ne olacak!

Günseli'nin durumunu, yukarıda çizdiğim görüntüden biraz çıkarmak olanaklı herhalde. Çok yoruluyor. Kişisel yaşantısı, dışarı çıkına olanağı çok kısıtlı. Halit Ziya'nın "Mahalleye Mevkuf" öyküsünde olduğu gibi, "hastaya mevkuf" sürdürüyor yaşamını. Rahatlatınak için elimden geleni yapacağım, ama fazla bir şey de gelmiyor elimden. Evde bulunduğum günler, onun dışarı çıkmasını, hiç değilse annesine, kardeşine kadar gitmesini sağlamaya çalışıyorum. Güzel havalarda birlikte dolaşmak en büyük düşümüzdü kış boyunca. Ama bundan sonra nasıl gerçekleştiririz, bakalım. Benim her gün bir iş yerine bağımlı olmamam, haftanın kimi günlerinde evde bulunmam bir şans. Ne var ki bu şanstan şimdilik pek yararlanamıyoruz.

Simge, okul yaşamını sürdürüyor. Yapılan değişikliklerle yükü bu yıl arttı. Ek sınavlar koydular. Aralık ve Ocak ve Şubat aylarında arka arkaya, hiç hesapta olmayan sınavlara girdi. Neyse ki çoğunda başarılı oldu. Üstelik yüksek notlar aldı.

Nişanlısı Ocak sonunda askerlik görevini bitirip geldi. Birkaç aylık bir iş arama döneminden sonra (iş, aslanın ağzında) bir yolunu bulup *Günaydın* gazetesine girdi. Üzüm üzüme bakarak kararıdığı gibi, o da bana baka baka düzeltmen oldu. Evet, gazetedeki görevi, benim 25 yıl önceki görevim gibi, düzeltmenlik. Ancak koskoca gazetede ne sendika var, ne toplu sözleşme. Patron ne derse o oluyor. En az ücret, biliyorsun, son yasaya göre 16.500 TL. Çocuğu 17 bine aldılar. Kesil-

dikten sonra 11 bin dolayında bir para alır. Sendika ve toplu sözleşme olmasın diye 12 aylık da ikramiye veriyorlar, göz boyamak için. Anlayacağın ayda net 22 bin dolayında bir para geçecek eline. Bu parayla evlenmeleri olanaksız. Ev kiraları bile bu paranın üstünde. Simge de okulu bitirip bir iş bulursa, o da o kadar bir para alabilir. Belki ikisinin ücretiyle..

Gelelim şimdi de benim durumuma. Evde çalışıyordun bildiğin gibi. Her ay bir cilt çocuk klâsiğini yeniden yazıyorum. (Son iki aydır aksattım). *Varlık*'tan Ocak sonunda dolaylı bir öneri aldım.[1] Fazla para vermiyorlardı, iş durumum çözüme kavuşmuyordu. Ama yine de kabul ettim. Üç nedenden. Birincisi, ben kabul etmesem dergi bir soyutçunun, bireycinin elinde kalacaktı. İkincisi, benden dergi konusunda beklentiler vardı. Benim de yarım kalmış hazırlığım vardı. Kendimi sınamak, hem kendi gözünde, hem kamuoyunun gözünde başarılı olmak zorundaydım. Üçüncüsü, *Varlık*'ta başarılı olursam, bu benim ileride yapacağım işlerde bir çeşit başarı belgesi, bonservis olacaktı. Yatırım yapacaktım yani.

Üç nedenden kabul ettim. Ama isteklerimi, özellikle dergiyi yönetime biçimimi kabul etmeleri koşuluyla. Anlaşmamız şöyle: Derginin yayın çizgisi, oluşturulması, yazı seçimi tümüyle benim elimde. Tek söz sahibi benim. Buna karşılık, gelişme oldukça, sağlanan fazlalık yine dergiye kullanılacak, yayınevine dönmeyecek. Nereye mi? Ücretlere örneğin. Benim ücretime, yazı ücretlerine yansıyacak. Derginin sayfası artacak, baskı tekniği güzelleşecek. Klişesi, reklâm masrafı vb.

Tutumunun özünü, dergiye vereceğim demokrat-ilerici çizgi oluşturuyor. Bir *Yeni a Dergisi* olamayacağının, olması gerekmediğinin bilincindeyim. (Ya da bir *Sanat Emeği*, bir *Militan* vb.) İlk iş, çevresine toplanan yılların kalıklarını temizlemekti. Bunları temizlemek zor olmadı. İkincisi, tasarlanmış sayılar hazırlamaktı. Dört aylık uygulamada bunu bir ölçüde gerçekleştirdim. Nitekim batmak üzere olan *Varlık*, dört aydır tırmanışa geçti. Olumlu mektuplar, yankılar alıyorum sürekli. Hem okurdan, hem yazar-çizer takımından. Satışında da sürekli artış oluyor. Kısacası hoşnutum ilk aşamada. (Şubat, Mart sayılarını gönderiyorum. Şubat sayısında nasıl bir dergi yapmak istediğimi yazdım, okuyacaksın.) Geceleri uykularım kaçıyor, gün 24 saat dergi düşünüyor, dergi tasarlıyorum, ama değmiyor diyemem kısacası. İzlenimlerini, bu arada önerilerini elbet bekliyorum. Yarar-

[1] Yaşar Nabi Nayır'ın ölümünden sonra *Varlık* dergisinin yönetimi için Kemal Özer'e yapılan öneri kastediliyor.

lanmaya hazırım.

Yaratıcı etkinliğimden de hoşnutum. *Araya Giren Görüntüler* kitabını bütünledim. 60 şiir, bir de öndeyişten oluştu. Şu an dizildi, basılmak üzere. Yazko'dan çektim, *Varlık* şiir dizisinden çıkacak. Birkaç gün daha vakit olsaydı, onu da ulaştırabilecektim. Bir hafta-on gün sonra postayla ya da Parışev'le göndermeyi deneyeceğim. Onun dışında *Trenler Ne Güzeldir* çocuk romanım başka bir yayınevinden basıldı. Eline geçince onu da göndereceğim. Yazko'da yayınlanan iki kitabım yeni baskılar yaptı. Çekoslovakya'da *Dünya Edebiyatı* dergisinde 8 şiirlik bir derleme yaptılar. İzin için başvuru yapıldı. Başka bir kaynaktan, şu âna kadar doğrulatamadığım bir haber aldım. Yine Çekoslovakya'da şiirlerimden bir derlemenin kitap olarak basılması söz konusuymuş. Narodna Kultura'dan konsolosluk kanalıyla bir sözleşme daha geldi. İmzaladım. 1983'te çıkacağı belirtiliyor kitabın. Fiyatı bile belli, 0.33 leva. Adı *Yaşadığımız Günlerin Şiirleri* olacak, içinde 50 şiir yer alıyor. (Bir haber var mı gerçekten? Beni kısa sürede sevindirebilecek misin?) *Cumhuriyet*'te Sofia Pres kaynaklı haber de basıldı.

Tezgâhta *Haziran Kavşağı* adlı yeni şiir kitabım bulunuyor artık. Önce dergilerde yayınlayacağım yeni şiirleri. Gelecek yıl da kitap olarak. Bu arada önümüzdeki yaz iki çocuk romanı daha yazmak istiyorum. Dergide yazmayı düşündüğüm yazılar var. Kafa olarak doluyum anlayacağın. Ama vakit ve güç olarak ne yaparım bilinmez.

Yeri gelmişken, Levçev'den yeni derlemeyi önümüzdeki güz *Varlık* şiir dizisinden çıkarmayı düşündüğümü de belirteyim. Edit'le başlattığımız Macar şiirinden çeviriler bir yandan ilerliyor. Edit 5 Mayıs akşamı İstanbul'da olacak. O gece bizde kalacak. Eskişehir'de bir seminere çağrılı. Yazık ki biz konuklatmaya hazır olduğumuz halde birkaç gün fazla kalamıyor.

Bu yıl dış geziyle ilgili şu güne dek bir gelişme, bir ışık olmadı. Macar Pen Kulüp yetkilisinin önümüzdeki Eylül-Ekim için bir sözü vardı. Ama gerçekleşir mi bilmiyorum. Gerçekleşirse birkaç gün sizlerde kalmak isterim. Gün ola diyelim.

Yazko'da gelişmeler oldu. Ben yedekten yönetim kuruluna girdim Şubat'ta. Haftalık *Yazko-Somut*'un çıkması hoşnutsuzluklara neden oldu. (*Yazko-Somut* sana ulaşıyor mu?) Üst üste iki genel kurul yapıldı. Yönetim kurulu değişti. Adnan ve Kemal Sülker gibi üç yıldır değişmeyen üyeler yeniden seçilmedi. Genel Müdür Mustafa Kemal Ağaoğlu da büyük gürültülerle görevden uzaklaştırıldı. Ben kısa süreli üyeliğim sırasında ne başarı, ne başarısızlık payım olmadan aklandım. Yeni seçimde de Can Yücel'le birlikte yedek üye oldum. Önü-

müzdeki aylarda Yazko'nun dipten doruğa elden geçirileceği bir dönem başlayacak. Bu sarsıntıyı atlatırsa daha gürbüzleşerek sürdürecek yolunu.

Ataol dergide beni destekliyor. İçerden çıktıktan sonra oldukça okşandı. Lotus ödülü dolayısıyla genişçe yayın yapıldı. Şiirlerinden seçmeler büyük bir cilt olarak basıldı. Sağlığı ne yazık ki o kadar iyi değil. Sağ gözü görüş gücünü yüzde 50 yitirmiş durumda. Sol gözüne de sıçramasından korkuluyor. Geçirdiği streslerin neden olduğunu söylemiş doktorlar. İlâçlardan şu güne dek görünür bir yarar sağlanamadı. Kortizonlu ilaçlar kullanma yüzünden yazamıyor da. Zihninde dağılma oluyor, yoğunlaşamıyor bir şey yazmak için.

Özdemir bildiğin Özdemir. *Varlık* için 5-6 yazı hazırladı. Mayıs'tan başlayarak sırayla koyacağım. Hakkının yendiği görüşünde. Yazılarda kurdunu dökecek. Ama doyum sağlayacak mı bu ona? Göreceğiz. Yazko'dan yeni kitabı çıkıyor. Ritsos çevirileri için *Varlık*'la anlaşmasını sağladım. Güz sonunda yayınlanacak. Belçika'da uluslararası bir şiir ödülü jürisine üye seçildi. Fransa'dan yaz sonunda çağrı aldı. Oradan Belçika'ya geçecek. Amerika'da şiirleri kitap olarak basılıyor. Yazko genel kurulu dolayısıyla geçen hafta İstanbul'daydı. Oğlunun okulu bitene kadar İstanbul'a yerleşmekten vazgeçti. Sana yazacak, enişte aracılığıyla iletecek.

Aziz beyin sağlık durumu ameliyat gerektiriyor. Amerika'da kalbe giden damarların değiştirilmesi sözkonusu. Pahalı bir ameliyat. Beşaltı milyon gideri var. Daha önemlisi dâvadan dolayı yurtdışına çıkmasına izin verilir mi, bellisiz. Gönderdiğin ilaç ve mektupları birkaç gün içinde ona ulaştıracağım.

Mehmet Çavuş'un durumunda iyiye gidiş yok. Morali adamakıllı bozulmuş. Biraz da dik kafalı ve geçimsiz bir adam galiba. Aziz beyin Vakıf'ta vermek istediği işi, "Beni çoban yapmak istiyor" diye kabul etmedi. Hâlâ yazarlıkla ve çevirmenlikle geçinebileceğini sanıyor. Şiirlerinin burada geçmesi zor. Çevirsin diye verdiğim Rusça ve Bulgarca metinleri (dergi için) moralim bozuk diye çevirmedi. Bulduğu başka işleri de küçümsüyor, tanıştığı kimselerle geçinemiyor. Sana yazması için haber verdim. Cuma'ya kadar bir şeyler getirirse ekleyeceğim bu toplama. (Yazko'ya verdiği çeviriler Mayıs'ta çıkıyor, ama o Yazko'ya da darılmıştı son gördüğümde).

İsa Çelik, Karacan Yayınları'nda benim aracı olduğum ansiklopedi işinde çalışmasını sürdürüyor. Ayrıca stüdyosu var. Bulgaristan izlenimlerinin fotoğraflarını sergileme işi güze kaldı. Ayrıca sana ya da Cambazov'a yazacak ve bana yetiştirecek. Orada ayrıntılı bilgi verir sanırım.

Halim Uğurlu'yla arasıra görüşüyoruz. Varlık için şiir getirdi. Sana yazması için haber saldım. Bakalım getirecek mi? Getirirse ekleyeceğim.

"Tek sözle mutlu, her şeye karşın, mutlu bir hava içindeyim" diyorsun ya, evcek çok sevindik buna. Öykü çalışmaların, Nâzım'ın basılıyor olması, Oktay'ın Türkçe öğrenmesi, hepsi, hepsi sevindirici. Villanı günün birinde elbet görürüz. Güle güle otur deriz.

Şimdi biraz sorular sorayım. Levçev'den ne haber? Ne yılbaşında kutlamama yanıt verdi, ne Mart başında martenitza gönderdi. Alıştığımız için garipsiyorum. Yoksa Özdemir'in ileri geri davranışları adamın kulağına gitti de burkuldu mu? Benim kitaba önsöz yazmasını anımsatmaktan vazgeçmiş durumdayım. Değerli bir şey olurdu, söz de vermişti, ama geciktiririz o yazıyı elinden almaya çalışırsak. Üstelik kapısında nöbet tutup jandarmalığına soyunmak gerek. Daha gecikmesin diyorum.

İvan Kolarov dostumuzdan haber yazmamışsın. Ne yapar? İyi midir? *Prostori*'deki çevirileri için kendisine teşekkür ettiğimi ilet lütfen. Yeri gelmişken, Marko Gançev'in onun eline su dökemeyeceği kanısındayım. Tsonev ve Turhan'ın da. Tanışıklığımızdan mıdır nedir onun satiri bana çok daha artistik görünüyor. Kendisine ve eşine selâm ederim.

Ziya Yamaç'tan da yazmamışsın. Ama sağlığı yerinde anlaşılan. Paruşev'in getirdiği son paketi açarken, rastlantı bu ya, Kurdakul yine yanımdaydı. Ben senin notlarını okurken o durmadan ölen kalan var mı diye soruyordu. Her vakit olduğu gibi yine burkuldum. Nedense en çok Ziya Yamaç'ı anıştırdığını düşündüm. Hanımı hastaydı, nasıl oldu? Yamaçlara benden ve karımdan selâm ve sevgiler iletiver.

Elen'den kötü haberi aldık. Daha önce Habora söylemişti, biliyorduk. Ama okuyunca bir tuhaf olduk. Bizim evdeki hayali gözümüzün önünde canlandı. Mitko şurada oturmuştu, şöyle yapmıştı diye diye.. Onlara yazdığım başsağlığı mektubunu ekliyorum. Daha önce yazdığım postada yittiği için canlı ulak bekledim yazmak için.

Emilia nasıl? Ninesi hastaydı. Bağlantımız koptu. Eskiden ne güzel yazışıyorduk. Yılbaşı kartını aldım yalnız. Selâmlarımı söylersin, yeniden yazışmaya başlayalım dileğimi de.

Rangel'le A. Kadir çalışmalarında yeni gelişmeler var mı? Daha önce yazdıklarını Kadir ağabeye ilettim. Çok sevindi. Yeni haberlerini bekliyoruz.

Ahmet Aliyev'in üçlü kitabında R. Durbaş'a dönülmesi iyi olmuş. İldeniz, daha önce de yazdığım gibi, gereksiz ve anlamsızdı. Yalnız anlayamadığım, o üç arkadaşın kitaplarını göndermiştim, niye yeni-

den istiyor. Yanlışlıkla Rangel'e mi verildi yoksa? Bir de aklıma takılan: Aliyev, şiir çevirisinde yetkin bir arkadaş mı? Daha önce hiç duymamıştım.

Caınbazov'a *Varlık* ulaşıyor mu? Adını adresini vermiştim. Bir takım dergi de onun için koyacağım. Selâmlarımı söyle. Ayın biçimde Stefka'ya, Vera'ya, Tatarlı'ya, Naci'ye, Süleyman'a da selâmlar. Şu anda aklıma gelmeyen, tek tek sayamadığım tüm tanıdıklara..

Süleyman benim gezi kitabımla ilgili düşüncelerini yazacaktı, sen de iletecektin, ne oldu?

Yazko Çeviri göndermiştim, Kolyo'ya verilmek üzere. Acaba ulaştı mı?

Turhan'ın Varna'daki gazetede röportajı yayınlandı mı? Bana ulaştırabilir misin?

Niyazi'den birkaç hafta önce mektup aldım. *Yaşam İçin Şiir* [2]göndertiyorum ona. Esinlenmiş, kendi şiirlerinden yollamış. Kırcali'ye yazarsan, ona ve Durhan'a selâmlarımı iletirsin. Yeni kitabımdan onlara da ulaştırmaya çalışacağım. Doktor Abdurrahmanov'dan ne haber?

Yazdıkça anlıyorum, ne çok tanıdığım varmış oralarda. Nice olduklarını sormak için bile kağıtlar yetmiyor. Ne mutlu bana. Tanıdıklar çoğaldıkça insanın kucağı da genişliyor, yüreği de. Sarmaya ve sevmeye dar geliyor çünkü olanı.

Sevgili ağabey, öykülerini ve şiirlerini sıcağı sıcağına okudum. Yayınlanma açısından şu günlere uygun değil pek. "Anahtar" ile "Haceli'nin Sineması" olabilir de öbürleri için diyorum. Adnan'a da aktaracağım. Belki o bir seçim yapar. Ben bir süre *Varlık* için düşünemiyorum. Çünkü birtakım mektuplar aldım. Gözdağı dolu. Tökezlememi bekliyorlar. Çivilemek için. Bir kez çivilenince de soruşturma hazır. Şimdilik çok usturuplu davranmalıyım.

İstekler hakkında bilgi vereyim şimdi de. Tsonev için gümüş künye ısmarladım. 7000 TL ödüyorum. Cuma günü alacağım. Satıcının kartını da mektuba ekleyeceğim. Gerekirse göstermen için.

Yapısalcılık ve varoluşçuluk konusunda birer kitap aldım. Yazko yayını. (İndirimli 180 TL ödedim). Onlarda kaynakçalar da var. İlgilenen kişi yararlanabilir. Başka kitap ya da yazılar bulursam, son güne dek, eklemeye çalışacağım.

Üç Çiçek Yayınevi'nden gördüğün *Yürü Bre Hızır Paşa*'dan iki tane sağladım. Para almadılar. İneğini satıp kitabını bastıran genç ozan

[2] Oktay Akıncı'nın yayınladığı şiir dergisi.

arkadaşın[3] yayınevi.

Bulabildiğim öteki kitapların tam listesini ayrıca ekleyeceğim.

İşte böyle ağabey. Özlem gidermek için ne kadar uzatsam özlemim o kadar artıyor.

Beba'ya saygılar, Oktay'a sevgiler, seni özlemle öpüyorum.

Günseli'nin ve Simge'nin hepinize sevgileri, selâmları.

[3] Dedesinin kendisine verdiği danayı satıp ilk şiir kitabını bastıran Adnan Özer.

1984

Fahri Erdinç

1

1 Mart 84

En son diyeceklerim:

Dosyaların her birinde ayrı bir açıklama mektubu var. Geri kalan diyeceklerimi şöyle sıralayabilirim:

- Levçev'in senin kitabın için önsöz yazması işi henüz kendisine söylenmemiş. Roziye ile iki konuşma yaptım. Yayınevinin şiir bölümüyle konuşmaya ve bana durumu bildirmeye söz verdi. Bekliyorum. Naci memuriyetle taşrada. Levçev'i yakalamak zor. *Kurşun Asker*'i[1] bile şahsan veremedim. Kanaldan gönderdiklerini alıp almadığını öğrenemedim. (Ben alamadım daha). Bendeki iki kitaptan birini sekreterine bıraktım. *Lit-Front*'a duyuru yazıp verdim. Levçev'le konuşmak için sıraya girdim. Önünüzdeki hafta buluşuruz inşallah. Diyeceğim, önsöz işini[2] arada, kendim söyleyeceğim, hatırlatıp tekrar rica edeceğim. Ancak yayınevinden çevirinin bir nüshasını alıp adama götürmek ister. Bu işler izleme istiyor, a kardeşim. Ben bu kez bu işi nasıl atladım, aklım ermiyor. Levçev'in verdiği söz o sofrada kalmış meğer.

Ben Ocak ayında Roziye ile telefonla konuşmuş, senin kitabın tam ne zaman çıkacağını sorup öğrenmenesini rica etmiştim. Niyetim, keza,

---

[1] Lubomir Levçev'den Türkçeye Fahri Erdinç'le Kemal Özer'in çevirdiği ve DE Yayınevi'nin yayınladığı şiir kitabı.

[2] Kemal Özer'in Bulgarcaya çevrilip yayınlanacak şiir kitabına, Lubomir Levçev'in yazacağı önsöz kastediliyor.

vaat edilen ara ziyaret için başvurmaktı. Rozi, sonucu bildirirken, Haziran sonuna doğru çıkacakmış, dedi. O da kesin değilmiş hani. Bu durumda güzün toplantıdan evvel bir kez gelmen, verdikleri sözü tutsalar bile, uygun ve mümkün olur mu? sorusu doğuyor. Bu sallantılı durumda bir başvuru yapmadın. Kitabın çıkması Temmuzu-Ağustosu bulursa, tamam, senin geleceğin günlerde dumanı üstünde olur daha.. Giderek, bakalım, önsöz işini nasıl çözeriz. Dilerim, Levçev sürüncemede bırakmasın, onun yüzünden de bir gecikmeye yol açmasın...

- Senin *Tatil Köyünden Öyküler* işini araştırdım. Evtimov beni Bölüm Yönetmeni'ne yönelttiydi. Kadın (bir yazar arkadaşının kızı) birkaç aydır yoktu. Nihayet buldum. Görevinde yeni. Birinci konuşmamızda süre istedi durumu incelemek için. İkinci konuşmamızda şu bilgiyi verdi: İki yıl -daha fazla- önce birkaç öykü çevrilip verilmiş örnek olarak. Ve dosya öylece dolapta kalmış, "dürten" olmadığı için. Kendisi de, yeni yönetici olduğu için, bu "bakaya" işe henüz el atmamış.

Elen'in telefonunu verdim. Temasa gelmelerini sağladım. Daha ötesi yapılacak. Kadın tezelden eldeki öyküleri okudu. Öyküleri de, çevirileri de beğendi. İşi daha öte sürdürmeyi vaat etti. İşin arkasında Evtimov'un destekçi olduğunu da özellikle söyledim kendisine. Verdiği -kesin olmayan- söz şu: 1985 sonunda, bilemedin, 86'da çıkması sağlanabilir kitabın. Hayırlısı. Peşini bırakmam artık.

- Elen demişken: Telefon ettiğim halde geçen hafta, daha gelip mektubunu almadı. Efendim, geçen ay, babasının ölüm yıldönümü geçince, evlendi artık kızınız. Kocası, kendisinden bir-iki yaş büyük bir ressam. İyi adama benziyor. Adaylık döneminde Elen benim fikrimi sordu. Birkaç kez konuk geldiler bize. İzlenimlerim iyi. Ressamlığı da göz dolduruyor adamın. Yaraştılar birbirlerine hani. Nikâhlarında bulunduk ayın başında. Tek sözle, Elen mutlu şimdi, amnesi de.. Selâmları çok...

- Daha senin sonbaharda buradan ayrıldığın gün, trene yetiştirilemeyip de sonradan bana verilen kitaplar (Birlik'ten verilen, İngilizce, Fransızca vb..) hâlâ duruyor paketiyle. Gönderemedim. Ağırca. Geleceğin zamana kadar bekletip, yarıyacak olanları senin seçmen en iyisi gibime geliyor. Acele edersen, bundan sonraki "canlı ulak" fırsatında gereğini düşünürüm.

- Son konu, beni en çok düşündüren, üzen konu yine: Neşe'nin havasını öğrenmek. Yazmadı hâlâ. Kadri düğümü çözüldü. Fahrettin'in ölümünden sonra altı mektup yazmış oysa. Hiç birini almadım. "İyi saatte olsunlar"la yollar kesilmişti anlaşılan. Yılbaşında bir kart çıka-

geldi Kadri'den, hanımından. Yanıtladım, yazdım ve azçok durumu açıklamaya çalıştım. Kadri yanıtladı hemen. Ve ötesi eskisi gibi yürüdü. Ama bir aydır yanıt veremediin son mektubuna. Demem o ki, Neşe'den hiç söz etmiyor o da yazdıklarında. "Ankara'nın susması"nı anlamak ve çözmek sana kalıyor yine. Çok iyi olurdu bir vesileyle, hele bugünlerde, bir Ankara'ya uzanman. Sana bu emanetleri getiren Ani Mihaylova da oradayken, uygun bir gelişmesi olabilirdi temasınızın. Ben her olasılığı düşünerek Ani'ye de verdim Neşe'nin telefonunu ve adresini. Ama "ille git, yeğenimi gör" diyemedim.

İşte şimdilik bu kadar, iki gözüm. Evcek hepimiz hepinizi kucaklarız. Seni özlemle öperim.

2

Sofya, 17 Mart 1984

Sevgili Kemal,

Arada söylenecek bazı şeyler biriktiği için yazıyorum.

- Önsöz işini bir yere kadar yönlendirdim. Redaksiyonu ayarlamak gerekti önce. "Şiirsel Globus" dizisinde çıkacak ya kitap, bu dizideki kitaplara önsöz koymazlarmış, arka kapakta birkaç satırlık not ve bir resimle yetinilirmiş. Özdemir'in kitabı gibi. Demek ki, bir istisna gerekli. Bölüm yönetmeniyle konuştum. "Bir çare buluruz" dedi. Naci'den bir nüshasını istedim çevirinin. Beklemedi çok şükür, derli-toplu bir nüsha verdi. Bunu alıp Levçev'e götürdüm. Ve verdiği sözü hatırlatarak, bir notla sekreterine bıraktım. Elenkov'la da görüştüm ve ondan da Levçev'i bu konuda rahat bırakmamasını rica ettim.

- Elenkov çok ekşandı artık çevirileri sana ulaştırdığımı söylediğim zaman. Teşekkürler ediyor. Bu konudaki konuşmamız iyi bir vesile oldu. Şimdi, Haziran'da yine bir çevirmenler semineri sözkonusu. Oradan kimleri (iki kişi) çağrılamanın doğru olacağını sordu. Hemen seni ve Nezir'i söyledim. "Bak, birinin yayıncı olması, hem de Levçev'in kitabını basanın olması çok isabetli olur" dedi. Nezir'in yayınevi adresini verdim. Evet, bu böyle: İkiniz çağrılanacaksınız.

Bizim "çifte kişilikli" dostumuzdan[3] mektup aldım, Özdemir'in geçen sonbaharda olduğu yerden.[4] "Bir süredir buradayım" diyor. En

[3] Barış Derneği dâvasında yargılanırken yurt dışına çıkıp Paris'e yerleşen Ataol Behramoğlu, sakıncalı olur kaygısıyla üstü örtülü anılmak isteniyor.

[4] Paris, yine aynı kaygıyla, Özdemir İnce üzerinden vurgulanıyor.

yakın dostların ötesinde, duyurmıyacağız durumu. Destanın çevirisiyle ilgilenmemi istiyor. Buraya doğru kanat kıpırdatıyor. Elenkov'la görüştüm. Onu çağrılamak (sonbaharda bile) artık problem yaratabilir kanısında Elenkov. Paçayı sıyırabilmiş olması sevindirici, ama problem yaratması sakıncası önemli. Destan çevirisine gelince, şimdi Momçilov'u ve Karaangov'u yönlendirmeye çalışıyorum bir yandan. Her şey olduğu yerde kalmış çünkü..

- Dora kızımızdan mektuplar alıyorum. Benim için yine İsoket sağlıyormuş biraz. Bu ilâç çok önemli benim için. Onunla irtibata girsen de, Ani kızın dönüşünden yararlansan, göndermek için. Zira Dora'ya da "canlı ulak" gerekli.

- Radi, Bedrettin'i bitirdi çoktan. Yayınevi'yle kâğıt yetersizliğinden doğan hacim anlaşmazlığı çözülemiyor. 27 forma olan elyazmasını 20 formaya indirmeli, "şimdi yatırdım koca şeyhi, kesiyorum" diyor son mektubunda. Bedrettin, burada da, Rusçası kadar çıkabilecek Bulgarca tıpatıp, ne eksik, ne fazla. Radi'ye yazdım: 27 formalık bütünsel biçimiyle bu kitabı ancak Türkiye'de gün ışığına çıkarabileceğimizi önerdim. Çevirisini kim yapar ilerde, kim basabilir, burasını sen düşün. Radi'ye, yakın gelecekte, elyazmasından bir nüshayı senin adresine göndermesini salık verdim.

Sofya-Pres'e senin son mektubundaki haberlerin hepsini söyledim. İsmail, oradan, beriye, bizim mahalle yolundaki bölüme aktarıldı ve galiba görevi bir basamak daha büyüdü. Ötede, sizin canip işlerin yönetmeni yeni -Solakov, sorumlu referent de Kovaçeva artık. Yaçev de aynı yerde bir başka göreve geçirilmiş. Diyeceğim, Kovaçeva'yla daha enikonu görüşemedik, bu reorganizasyondan göz açamıyorlar henüz. Arada sordum yalnız, Nezir'in gönderdiği mektupları. Biri alınmış mektubun, ama hangisi, iyi anlıyamadım. Yakında bana telefon edecek, buluşup konuşacağız Kovaçeva'yla. Şimdilik bir "Smolyan kenti" materyali gönderdiklerini söyledi size. İyi materyaldir o. Ben çevirmiştim geçenlerde.

- Ben, buralı gülmece ve yergi yazarlarını "beşlemek" için, en ustaları dediğim Radoy Ralin'den çevirilere girişmek üzereyim. Rica ettim İvan Kolarov'tan, seçmeyi o yapacak Radoy'dan. Yine 7-8 şiir ve 8-10 dörtlük olacak hepsi. Ötesi, gülmece ve yergi üstüne bir-iki sayfalık bir yazı. Ve biyografik not.

- *Varlık* geldi. Evtimov Mart sayısında da yok. Artık pek geciktirmesen iyi olur.

Yazko ne oldu? Bana gelmiyor Aralık ayından beri. Kime geliyor, onu da bilemiyorum.

Çok özledim seni. Mektubunu dört gözle bekliyorum. Öperim. Ev

halkına hepimizden selâm ve sevgi.

3

Sofya, 15 Nisan 1984

Kemalciğim,

Ani kız Nisan'ın ikisinde işbaşı yaptı. Telefonunu dört gözle bekledim onun. Netekim aynı gün seslendi. İstanbul'dan ayrılmadan, seninle bağlantı kuramadığını, eve telefon ettiğini, Günseli'den (belki) senin Ankara'ya gittiğini öğrendiğini söyledi. Ben de "Eh, demek ki Kemal Ankara'ya gitti, bizimkilerle görüştü ve valizi de alıp döndü.." diye geçirdim.

Aynı günlerde bir mektubun çıkar gelir diye bekledim. 4 Nisan'da geleneksel Nisan Edebiyat Tartışmaları'mız vardı. Birkaç gün boyunca Park Otel'de Elenkov'la da, Levçev'le de sık sık görüştük. Levçev, gereken işi daha önce yapıp önüne koyduğun için, hiç aykırı çekinedi, her defasında "Olacak, yakında yazacağım önsözü" dedi. Tartışmalar'ın bittiği günden beri, sekreterini rahat bırakmıyorum ama, henüz bir sonuç alamadım. Keşki alsaydım da, seni de şimdi sevindirseydim. Ne var ki, ben bu işi artık kotarılmış sayıyorum.

Elenkov, isimlerinizi verdiğini, sizlere çağrı ve bilet gönderileceğini söyledi. Bu bakımdan da içim rahat.

Sofya-Pres'ten, Nezir'in gönderdiği mektupları almadıklarını söylediler. En son, evvelki gün onların yanındaydım. En iyisi, Nezir'in mektupları kendi eliyle getirmesi. Zaten bu mektubu özellikle bunu vurgulamak için yazıyorum. Ben artık Botev'i çevirme havasına ve hazırlığına girdim bile...

Haziran'da buluşmamıza kadar belki bir daha yazamam. Bu arada senden bir iki ricam olacak: 1) Sofya-Pres'ten, Bulgar kadın şairleri çevirilerimizin ve Dora Gabe'nin *Bekle Güneş*'inin neden geciktiğini ve perspektiflerin ne olduğunu soruyorlar. Lütfen Sennur'la konuş, öğreniver. 2) Aziz'e söyle veya yaz kendisine, soruver, Gabrovo-Gülmece ve Yergi Evi Müdürlüğü, resmi bir yazı ile kendisinden biyo-bibliyografik bilgi ve veriler istemiş, göndermiş mi Aziz, gönderecek mi, bekleniyor, tekrar rica ediliyor.

Kendisinden mektup aldığımı yazdığım dostumuza da epey gecikmeyle geçenlerde yanıt verdim. Destanının çevirisi işini tezgâhlamaya çalışıyorum. Olacak. Ama buralara çağrılanmasına yanaşmaya niyetleri yok görünüyor.

Gelirken benim öteki ricalarımı, Halil'in ricasını unutma. Bir küçük limon kolonyası da getir yine, e mi.

Evcek evinize selâm ve sevgi. Kucaklarım, öperim.

Sizin

Dora'ya, olanağını bulursan, şunu söyle: İsviçre'den bir mektup aldım. Gereğini hemen yaptım. Müsterih olsun.

Not:

- Evtimov sayfasını bekliyoruz.
- Tekin Yayınevi'nin *Kara Para* kitabını lütfen tekrarla. Gönderdiğin kayboldu. Aynı adam bir-iki tane de yeni banka-kredi-ekonomi konulu kitap rica ediyor.

4

Sofya, 15 Mayıs 1984

Sevgili Kemal,

İşte İsmail'in yerine gelen arkadaşımız Solakov getiriyor mektubumu. İstanbul'a yolculanacağını geç öğrendim. Bu angaryamı seve seve kabul etti. Görüşeceksiniz herhalde. İnsanın kolayca ısınıverdiği bir adam. Vaktiyle Ankara'da görev yapmış bir süre. Bu kez, burada, Sof.Pres'te onunla işimiz olacak.

Bildirmek istediğim şu: Çağrılarınız gönderildi oraya, konsolosluğa. Arayın. Ve buraya "okey" yanıtınızı göndertin. 1 veya 2 Haziran günü sizi bekliyoruz. Aynı gün Varna'ya uçacağız. Seminer iki hafta sürecek: Birinci haftası Varna'da, bildiğine yaklaşık bir programla geçecek; ikinci haftası Sofya'da "Bulgar Tiyatrosu Gösterileri" günlerine katılım olacak.

Levçev'in ve Elenkov'un selâmları var. Evvelki gün konuştum kendileriyle en son. Levçev, hâlâ sözünü tutamadığı için özür diledi ve... bir kez daha söz verdi. Bakalım.

Naci'nin de selâmları var. Senin *Araya Giren*..'den beş şiir seçtim; Nezir'in *İzleri Var*'dan üç şiir.. Geçen defa İvan Kolarov'a yaptırdığınız işi, çeviri işini, bu kez, senin şiirine artık alışkınlığı var diye Naci'ye çevirtiyorum. Önerdim. Kabul etti. Ay sonuna kadar yapacak hepsini. Böylece, gerektiği yerde -seminer günlerinde- şiir de okuyabileceksiniz, çevirileri de hazır olacak paralelinde. Bunlardan en iyilerini, gazeteye de verebileceğiz.

Varlık Mayıs sayısı gelmedi daha. Her ay ilk günlerde çıkar gelirdi.

Bu kez epey endişelendim. Dün Naci'ye sordum telefonla. O da alınmış henüz. Gecikme mi? Her olasılığa karşı, sen gelirken, üç sayı al yanına bizim için. Ve artık özel sayfasını yapmışsan, üçüncüsü de Evtimov için.

Ötesi, açtım kollarını, bekliyorum iki gözüm. Özlemle. Seni de, Nezir'i de kucaklarım.

Sizin

Not:

- N. Tsonev bekliyor. Ne beklediğini biliyorsun.

- Frankfurt'tan değerli bir Türkolog Wolfgang Riemann şimdi orada. Mayıs sonuna kadar kalacak. Hüsam'la temasta. Bağlantı kurabilirsen konuş, lütfen. Benden yardım istedi Suat Derviş konulu tez'i için. Elimden geleni yaptım. Yazıştık. Batı Almanya'da benden de bazı öyküler çevirip yayınlatmasını sen rica edebilirsen kendisinden, iyi olur. Bunu önermek bana uygun gelmiyor.

5

Sofya, 1 Temmuz 1984, Pazar

Sevgili Kemal,

Ancak bugün sana bir şey gönderebilecek, bir şeyler diyebilecek durumna gelebildim. İyi şey dost dosta bir emek ve ürün dökümü yapabilmek. Bu iç rahatlığıyla oturdum yazmaya.

İşte Dimitır Tanev'in L. Elenkov'un şiirini tanıtan yazısı. Tam istediğim gibi değil, bu adam da eleştirmene özgü terminoloji bolluğuna sürüklenmiş bir yerde. Ben de bir yerde sadeleştirerek çevirmeye çalıştım. Ne kadar başarılı oldum, bilemiyorum. Her şeyden önce, adamın sözünü tutması ve beni arayıp materyali vermesi hoşuma gitti. Ben de, ilk ağızda, iki gün uğraşmayla çeviriyi başardım. İkincisi, adam bu sunu ve değerlemeyle, gerçekte hakkını vererek Elenkov'un şiirini -bence- iyi tanıtmış ve bir yere kadar da beni bu şiir konusunda kuşkulu durumna iten sorulara, Elenkov'u "anlaşılmaz" gösteren kurgu ve biçem özelliklerine yanıt ve açıklık getirmiş oluyor. Bu bakımdan yerden göğe memnunum.

Böylece "yükte hafif" üçüncü nüshayı iletiyorum sana. Elen yolculanırsa, bu materyalin birinci nüshasını da gönderirim diğer öteberi arasında. (Elen'ler pasaport almışlar; şimdi Türkiye ve Yunan vizeleri bekliyeceklerini -10 veya 20 gün kadar- söylediler. Türkiye vizesi gecikirse, yalnız Yunanistan'a gitmeyi de düşünüyorlar; böyle

olursa, ben ha deyince bir şey gönderemiyeceğim.)

Çalışma dökümü şöyle senin yolculanmandan beri:

- Radoy Ralin'i tamamiyle hazırladım.

- Levçev'in önsözünü, notlarıyle birlikte yayınevine vakitlice ulaştırdını. Gançeva ve Şarlancieva gereğini yaptılar, yapıyorlar. (Naci henüz dönmedi, ya da döndü de henüz haberleşemedik. Levçev'in çeviri hakkındaki olumlu yargılarıyle onu da sevindirmek istiyorum.)

- Haytov henüz seslenmedi. Kovaçeva *Dikenli Gül* eski çevirisinin değersiz olduğunu, ama yenisini yaptırma yönüne gitmeyi de düşünmediklerini söyledi. Kitap, daha çok 70'li yıllar başlangıcı verilerine dayanılarak yazıldığı için, birçok bakımdan eskimiş, böylece orada çıkarılmasının anlamı yokmuş... Bu durumda adamın yeni öykülerinden bir bölümünü kitaplamak kalıyor. Bu konuda da Sof. Pres yapıcı bir öneri getirir tutumda görünmedi bana. Bakalım, önce Haytov'la konuşacağım. Ama henüz fırsat bulup da adamı ben arayamadım.

- Şimdi, sıraya göre, Kotsev'in bir öyküsünü çeviriyorum. Bir de onu tanıtma materyali hazırlıyacağız, bir ya da birbuçuk sayfa.

- Sulhi'nin (Dölek) postaladığı *Korugan* geldi. Rumen'le gereğini yapacağız yakında.

- Elen'in *Bülten* için çevireceği romancık niye gecikti? Dinlenmeye gitmeden önce bulup da postalıyamadığını sanıyorum. Bekliyorum.

Turhan'ın (Rasiyev) soruları çantamda kalmış, sana vermeyi unutmuşum. Artık materyal gönderirken onu da katarım. Bu zarf epey şişti.

- Vaptsarov'tan şiirleri seçme işini bitirdim. 31-32 şiir seçtim. (Seçkide ölçüm şu: Yerel, tarihsel, ulusal, coğrafyasal sorun ve motiflerle, konularla bağlı olmıyan, işçi sınıfı, devrim ve enternasyonalizmle ilişkili, insanlık genelinde ve lirik şiirleri...)

Ve bugün çeviriye başlıyorum. Programım öyle ki, her gün bir-iki şiir çevirerek, Temmuz sonuna kadar bu işi de sonuçlandıracağım.

Başka diyeceğim yok. Kesiyorum. Elin değerse, sen de yaz, varsa bir döküm ver, sevinirim.

Pek yenilik yok bizde. Ağustos başında büyük oğlumuz gelecek takımca. O vakte kadar ben işlerimi toparlamaya çalışmalıyım. Radi yazdı geçenlerde. Moskova'da kitabım çıkınak üzereymiş. Bu "üzere" çok uzadı, ya da bana öyle geliyor. Sanki ilk kitabım çıkacakmış gibi sabırsızlanıyorum.

Kotsev'ten, İsmail'den, Stefka'dan, öteki tüm dostlardan selâm ve sevgiler. (Rangel hâlâ uğrayıp da emanetleri almadı. Kır işlerinden, belki de memuriyet vb. gibi koşuşmalardan göz açamıyor olmalı.

Yakında herhalde sesi çıkar.)

İşte böyle. Evcek, sizin hane halkını kucaklarız. Öperiz. (Oktay sınavlarını başarıyla bitirdi, bizi sevindirdi.)

Sizin

Not:
Dergi gelmiyor.
(Erem) Melike'ye (Roman) mektup yazdım.
Sevov ve Marusya (gelin)[5] çevirilerini şimdilik erteliyorum.

6

Sofya, 10 Temmuz 1984

Sevgili Kemal,

Yarın Elen'ler yolculanıyorlar Yunanistan'a. Ben de, göndereceğim şeyler artık hazır olduğu için, hemen mektup yazmaya oturdum sinyali alınca.

Niyetleri Türkiye vizesini Yunanistan'da sağlamak. Pahalı gelmezse, çok bekletmezse, vizeyi oradan alarak gelecekler İstanbul'a. Bu takdirde bir hafta-on gün içinde bu emanetler sana ulaşmış olacak. Değilse, vize alamayıp da Yunanistan'dan dönmeleri gerekirse, bunları sana Yunanistan'dan postalıyacaklar taahhütlü olarak. Böyle anlaştık. Bende başka nüsha da bulunduğu için, böyle bir çözümden korkmadım.

Önce döküm: Bu dosyada önce Radoy var, 7 şiiri, 10 dörtlüğü, biyografik bilgi ve gülmece üstüne yazısı'yle. Adama saygım, dediğim gibi, çok arttı; gülmece ve yerginin gerçekten üstadı. İkinci materyal Kotsev:[6] Biyo-bibliografik not ve bir öykü -"Zornitsa". (Kendisi eşiyle birlikte Moskova'ya gittiler birkaç gün önce konukluğa. Ay sonuna kadar. Radi'ye de konuk olacak. Senin gösterdiğin dikkat ve inceliğe çok teşekkür ediyor ve dergide çıkmayı dört gözle bekliyor. Çok kanatlandı. Bu duyguları iyi tanıdığın için sevgi ve saygıyla karşılıyorum. Sen gittiğinden beri ve senin bu düşünceni kendisine söyledi-

[5] Todor Jivkov'un gelini, kendisinden bir çeviri yapılması sözkonusu olmuştu.

[6] Fahri Erdinç, iki arkadaşıyla birlikte Bulgaristan'a geçtiğinde, onları sınırda sorgulayan subay Kotsev, sonradan yaşadıklarını öyküler halinde yazıp yayınlamış, bu öykülerden birine Fahri Erdinç'in çevirisiyle *Varlık* dergisinde yer verilmişti.

ğimden beri, beni bir gün bile rahat bırakmadı: "Yaptın mı biyografik notu, şöyle de dedin mi, böyle de anlattın mı, öyküyü ne zaman çevireceksin? vb. vb. sorularla başımın etini yedi! Şimdi burada olmasını ve telefonu açıp da kendisine "İşte bitirdim, her şey hazır, gönderiyorum dostumuza" diyebilmeyi çok isterdim, ama yok, eksikliğini de hissetmediğimi söyliyemem. Diyeceğim, bak, gereğini yap, Eylül sayınızda mı, en geç Ekim'de mi olur, gelirken Kotsev çıkışlı sayı çantanda olsun. Aman, "amanı, sen bilirsin.")

Gabrovo'da, Gülmece ve Yergi Evi'nde bizi karşılıyan ve iyiliğini gördüğümüz Veneta hanım -selâmları var- birkaç defadır telefonla arıyor beni. Yaşar Kemal'den ilginç bir-iki gülmece ve yergi öyküsü istiyor. "Yahu, etme, o adamın öyle öyküsü yoktur" demekten kendimi alamadım ilk kez. Deşeledi. Son Rusça kitabının önsözünde, "Gerçek Serkisof", "Yolda" ve "Hançer" adlı öykülerinin tam alaçehov, katkısız, doğal gülmece öyküleri olduğu yazılıymış. İşte bu öyküleri edinmek istiyorlar Gülmece Evi'nin çıkaracağı bir antoloji (ya da seçki) için. Ben de, en son, "Rusça kitap aramaya ve Rusça'dan çeviriye gitmektense, işi kaynağından yoklarım, elde edebilirsek bunları, orijinalinden çevirirriz" dedim. Sen buradayken Yaşar'ın adresini vaadetmiştin birine, kim olduğunu unuttum. Bize de gerekli şimdi adresi. Görürsen söyle kendisine, değilse -olanağı varsa- yaz ona, bu öyküleri iste, amacımızı anlatarak, selâmlarını da iletiver. Vakitlice çözebilirsen bu işi, bana yaz (çünkü o kız rahat veresi değil), değilse gelirken sonuçla gelmeye bak, e mi.

Dosyada bir de Turhan'ın soruları var. Burada unutulan. O da buradaydı, bizdeydi geçenlerde. Yanıtlarını ümitle bekliyor. (Ben unuttuğunu söylemedim.)

Son diyeceğim şu şimdilik: Vaptsarov iyi gidiyor. Mutlu, ama çok mutlu olduğum bir çalışma içindeyim. Adamı yeniden keşfeder gibi, bir ucundan, bir yanıyla Nâzım'ı yeniden bulur gibi, daha bir severek, şaşakalarak, gönenerek çalışıyorum. Ayın sonunda çevirileri gönderme çaresi arıyacağım. Onun için de önsöz gerekecek mi? (Unutma: Yazarlar Birliği'nin önünde, Evtimov'un yanında rastladığımız adam -konuştuğum adam-, Blagoevgrad'da yerel gazetenin redaktörüydü. Bizden, senden daha doğrusu, Vaptsarov'un Türkiye'de ne kadar bilindiği, nasıl karşılandığı, ne ölçüde tutulduğu (şiirinin), nelerinin yayınlandığı konusunda bir "tanıtma yazısı" istemişti. Biz de söz vermiştik. Böyle bir yazı da senin "borçların" arasında. Hiç değilse, tam hazırlığıyle gel bunun. Burada Bulgarcasını yaptıralım birine, olsun bitsin.

Dergi, bugün ayın 10'u, yine gelmedi, ne oluyor anlıyamıyorum.

Vaadetttiğin roman, o kızın romanı, hâlâ çıkmadı postadan.

Burada, beş çağrılı arkadaşa, ikisinin gelemeyişi halinde, ek olarak iki isim daha istediler: Sovyet arkadaşların da tavsiyesiyle A. Çalışlar ve B. Yıldız üzerinde karar kıldık. Her ikisi hakkında yarımşar sayfalık tanıtma notu istediler. Yapıp verdim. Bilesin. İnce'ye bir sinyal ver, okey göndersin buraya, geleceğine dair.

Son söz: Senin "muhalefet cephesi"nin bir şey demeye hakkı olmasa gerek artık: Kitabın önsözüyle birlikte yürüyor, basımda! Hayırlısı!

Üçümüz hepinizi kucaklarız, öperiz.

7

(Bu mektup aynı zamanda Seyyit Nezir'e)

Sofya, 5 Ağustos 1984

Sevgili Kemal,

Bugün bitirdim. Demek ki, 35 gün sürdü bu çeviri işi. Seve seve, kendimi ezmeden çalıştım. Sonuçtan da kendi payıma memnunum. Geçen defa, "adamı yeniden keşfedercesine çalışıyorum" demiştim. Öyle gerçekten.

Zamanı içinde değerlendirirsek, bu şiirlerin içeriği üstüne bir şeyler söylemek için zorlanmak gereksiz olur. Benim, biçimde en çok çeviri açısından birkaç diyeceğim var yalnız:

- Serbest koşuk görünüşü içinde bizim hece şiiri tekniğini uygulayarak çalıştım. Vaptsarov'ta biçim, hele uyaklar yardımıyle yapılanma, içerikle bütünleşen bir öğe. Ben bu uyaklı yapı gerekliğini, toplu -bütünlüklü veya kırık dizelerle açılımlı dörtlüklerin ikinci ve dördüncü dizeleri sonlarında realize etmeye, -yer yer tam uyaklar, yer yer yarım uyaklarla, çoğu yerde de sesli benzeşmeleriyle- çalıştım. Bunda aşırı bir titizlik göstermekten de kaçındım. Giderek, hece şiirimiz tekniğini uygulamakla beraber, gerekli oldukça, kaçınamadıkça, dizelerde hece sayısı birliği gözetmenin de pek üstüne düşmedim.

Böylece, şiirler, çeviri olarak, çözüklük, dağınıklık, yavanlık, düzyazılık'tan bir yerde kurtuluyor, ılımlı bir şiirsellik kazanıyor. Bana öyle geliyor ki, senin yapacağın işlemede, katkıda, bu uyaklama dozunu -ille olmasın diye, ne gereği var diye, kasten- azaltmaya gidersen, çeviriler çözülmeye ve giderek dökülmeye kadar varır, ya da yalnız anlam çevirisi düzeyinde kalır.

- Vaptsarov "İnsana Şarkı", "Balıkçı Yaşamı", "İnanç", vb. gibi şiir-

lerinde, anlatısıyle -biçemi'yle- yer yer Nâzım ustanıza yaklaşıyor.* Bu şiirleri çevirirken, Nâzım'ın *İnsan Manzaraları*'ndan parçalar okuyormuşum gibi, yazıyormuşum gibi izlenimlerin hoşnutluğu içinde çalıştım. Yalnız bu şiirlerden yola çıkarak değil, seçtiğim şu 30 şiirin tümünden çıkarak söyliyebilirim ki, Nâzım'ın, daha 50'li yıllarda, Vaptsarov'un Rusça'dan okuduğu birkaç şiirinden başka benim o zamanki çevirilerimle de birkaç şiirini okuduktan sonra, "Bu benim kardeşim!" diyerek duygusunu ve yargısını belirtivermesi, boşuna değil. Bunu bu kez anladım.

Vaptsarov'un sağlığında yayınlanmış bir tek kitabı var: Motor Şarkıları. Çevirilerin sonunda "İçindekiler"de belirttiğim gibi, *Motor Şarkıları*'nın "İnsana Şarkılar", "Yurda Şarkılar", "Şarkılar" ve "Bir Ülkeye Şarkılar" başlıkları altında dört bölümü var. Ben bu bölümlerden gördüğünüz şiirleri seçtim. Ötekiler, hemen hemen ikinci yarı, Vaptasarov'un, sağlığında yayınlamadığı, kitap halinde çıkmamış, ölümünden sonra bir araya getirilen ve *Motor Şarkıları*'na "Antoloji" başlığı altında eklenerek yayınlanan (defalarca) şiirler; bu şiirlerden benim seçtiklerim. Bu nedenle bizim bu kitabımıza "Seçilmiş Şiirler" alt başlığını koydum. Ana başlığı, kitabın adını, burada 1958'de ve 1979'da yapılan baskılarında olduğu gibi *Motor Şarkıları* olarak bıraktım.**

Çeviride, şairin söylediğini Türkçemizle yeniden söylerken, bizim deyiş biçimimizi, anlatı doğallığını gözetmeye çok dikkat etmemin yanısıra, sözcüksel çeviriden kaçınmanın ve yer yer içeriğin, anlamın dayattığı bir zorunlukla, arasıra, yorumlu söylemekten, anlatıda bir-iki sözcüklü bir dolgu yapmaktan, açıklayıcı bir katkıda bulunmaktan kendimi alamadım. Örneğin, "Sinema" şiirinin girişinde "Krum'un atlısı'nı avucumda sıka sıka terlettim" diyor. Evet, sinemaya girecek, dışarının kalabalığını, gürültüsünü söyliyerek başlıyor şiire; sonra Krum'un atlısı simgesi geliyor. Doğrusu ya, kestiremedim, sezmeye çalıştığın gibi çevirseydim, hataya da düşecekmişim. Bizim İvan'a sordum, diğer soracaklarıma bunu da kattım, senin anlıyacağın. Öyle ilginç bir şey öğretti ki bana! "Bulgar olmıyanlar elbette bilemezler bunu", dedi. "Adam, o yıllarda -40'ların başları- sinemaya girecek. Nikel parayı, o zamanki beş levalığı, avucunda tutuyor, sıkıyor ve paranın bir yüzündeki Krum Han atlısı'nın terle-

---

Bu yaklaşmayı yakalamak, korumak ve yansıtmak için çok çaba harcadım; bunu benim gibi başkaları da hissetsinler, kokusunu alsınlar, bu özdeşleşmeyi, bu şiir kardeşleşmesini görsünler istedim. - Fahri Erdinç'in notu.

** Çocuk şiirleri de içinde, şiirlerinin tümü 60. - Fahri Erdinç'in notu.

diğini söylüyor." Evet, böylece ayağım suya erdikten sonra, benim için, artık, dizeler arasına "paranın bir yüzünde" diye bir dolgu yapmaktan başka çare kalmadı. Öyle ya, dipnot vermektense, böylesini yeğledim.

50'li yıllarda yaptığım devrimci şairler çevirileri içinde Vaptsarov'un beş şiiri yer alıyor. İki baskısı var o çevirilerin. Zor buldum ikincisini (benimkiler elimden çıkmış, ve dönmemiş!). Diyeceğim, o eski çevirileri, diliyle de, tekniği ile de beğenemedim. Baştanbaşa işledim, hemen hemen yeniden çevirdim. Bununla, her işimde olduğu gibi, bunda da "kolayına kaçma"dan sakındığımı söylemek istiyorum.

Ve böylece meydana getirdiğim işin tümüne bakıyorum da, bana bu çalışma olanağını verdiğiniz için, Nezir'e ve sana bir daha teşekkür ediyorum.

Gelelim diğer önemli bir soruna: Böyle bir kitap elbette sunu yazısı ister. Biyobibliografik iki kısa yazı ekliyorum mektubuma. Sen, bu ikisinden de yararlanarak, bildiklerini ve bu çeviriler üzerinde çalışırken doğacak izlenim notlarını da katarak -eleştirmen yazısından çok farklı- (Levçev'in senin şiirlere önsözü tipinden) çok iyi bir sunu yazısı yazabilirsin. Yoksa, zora gelirse, kalırsa, Vaptsarov'un 79 yılı baskısında Hristo Radevski'nin bir sunu yazısı var (10 sayfa tutar), onu çevirmek düşer bana. Şimdi epey yorgunum. Ne diyeceğinizi de kestiremediğim için, şimdiden, kendiliğimden böyle bir çalışmaya soyunmayı göze alamadım.

Vaptsarov'un aynı baskıdaki fotoğrafını kestim, ekliyorum, yararlanırsınız diye.

Böylece Vaptsarov'u kitaplamak için bir eksiğimiz kalmıyor sanıyorum. Artık gayret size kalıyor.

Senin gittiğinden beri, gönderdiklerimin özetle dökümü şöyle:

- Elenkov'un önsözünü gönderdim (postayla).
- Radoy Ralin'i ve Kotsev'in öyküsünü gönderdim (Elen Yunanistan'dan postaladı -vize gecikmesi ve belki olanaksızlığı yüzünden geziye Türkiye'yi katmadılar, geçenlerde Yunanistan'dan döndüler).

Yeni haberler olarak kısaca söyliyeceklerim da şunlar:

- Nezval işini Bulgarcadan yapabileceğiz. Vityu Rakovski ile görüştüm. Eylül'de bana materyal verecek,
- Marko Gançev çevirilerimi buldum dosyalarının arasında. Merak edilecek bir şey kalmadı (Adnan verdi mi?).

Latife Tekin'in romanı postayla geldi. Elen'e verdim. Gereğini yapmaya başlıyor.

- Senin için Kiril ve Metodiy Nişanı önerisi yapıldı (materyal istedi-

ler benden senin hakkında, hem de genişçe, yapıp verdim.)

- *Panorama*'nın yeni sayısında, A. Kadir -fotoğrafı, biyografik bilgi ve 7 şiiriyle- çıktı. Rangel sevinçli. Selâmları var. Böyle bir çıkış, Eylül-Ekim'de *Eylül* dergisinde de olacak.

- Ekim için belki Ataol'un da çağrılanması mümkün olacak. Sağlamaya çalışıyorum.

- Gelirken, üç baş enginar, bir Kırkağaç kavunu getir, lütfen. Bu, eşdost angaryası... Hepimizden hepinize selâm ve sevgiler. Sizleri kucaklarım.

İstirahatlar zamanı. Kimse kolay bulunmuyor. Radyo'ya, Sof. Pres'e tembihlemiştim çoktan, Türkiye'ye bir giden olursa, haber versinler diye. Ses seda yok. Yaradana sığınıp postalıyorum işte çevirileri. Böyle 15'er sayfa zarflıyarak, taahhütlü olarak göndereceğim hepsini beş postada. Hayırlısı! Sonunu alınca, beni meraktan kurtarırsın sanıyorum.

8

Sofya, 1 Eylül 1984

Sevgili Kemal, kardeşim,

Susku, çok uzadı, bayağı karanlıkta kaldım bu kadar zamandır, sabrımı yitirdim, bunaldım. Sakıncadır, düşüncedir, hepsine aklımı eriyor da, bu kadar susmayı sadece böyle nedenlere bağlamak beni birtürlü kandırmıyor bazan. Bunların ötesi, olsa olsa "işinin başından aşkınlığı" olabilir, diyorum. Ama insan yine de ferahlatıcı bir merhaba demenin fırsatını ve biçimini bulabilir gibime geliyor. Daha öte bekleme dayanısını da bu umutta buluyorum.

Ne var ki, görüyorsun, gerekli oldukça, alınganlıkta ileri gitmeden, sana tekrar yazmaktan geri durmuyorum.

Ağustosun başında, sana, Vaptsarov materyalini parça parça postaladıktan sonra, Halman'ın mektubunu aldım. Atalarsözü şiirlerime yazdığı önsözün bir nüshasını göndermiş. (Sana da gönderdiğini söylüyor mektubunda. Değiştirilmesini istiyeceğim yerleri varsa, sana ya da kendisine bildirmemi rica ediyor).

Değiştirilmesini istiyeceğim yerler değil, kısaltılmasını istiyeceğim bir-iki değinme var. Birincisi, önsözün 3. sayfasında, ortada, şu cümleyi çıkaralım: ("Taş yerinde ağırdır" sözüne ben hiç bir vakit inanamamışımdır. Bir kayayı yeryüzünde nereye götürürseniz, götürün, ağırlığı değişmez ki...) Bu atasözüne bu açıdan hücumda yüzde yüz

haklı olmayabiliriz gibime geliyor. Karacaoğlan'ın da şiirinde kullandığı bu söz, taşın fiziksel ağırlığından önce, kişinin kendi yerindeyurdunda saygılanma ve değerlendirilme ağırlığını sözkonusu ediyor. İkincisi, 5. sayfada, ortadan sonra gelen şu cümleyi çıkaralım: ("Eski düşman dost olmaz" lâfına da inanmayın: Benim hayatta rastladığım en çirkin ittifaklardan bazıları, eski düşmanların biraraya gelmesi, menfaat çevresinde birleşmeleriyle gerçekleşmişti.)

Bunların dışında, önsöz, benim için çok değerli, şiirlerimin tezini iyice destekleyici, bilimsel, dolgun bir nitelik taşıyor. Eline sağlık Talat'ın (Halınan). Verdiği yeni örnekler, bunların çoğu, beni yeni şiirlere götürdü: 14 şiir daha yazdım. Bunlardan, "Beş parmağın beşi bir değil", evvelce gönderdiklerin arasındaki 7 numaralı şiirin işlenmişi, yeni varyantı. Bunu, yenisini, onun yerine koyuver lütfen. Ötekileri, 13 yeni şiiri, ilk sözcüklerindeki harf sırasına göre metnin bütününe yerleştir ve yeniden numarala baştan sona.

Böylece 53 oluyor şiirlerin hepsi. Ve artık bitmişi bu. İkisi-üçü, sakınca kaygısıyle çıkarılırsa, hiç olmazsa 50'si kalır diye düşünüyorum. Resimlenmesi senin araştıracağın olanaklara bağlı. Elbette resimlenmesi iyi olur. Bu konu bu kadar

Unutmadan ekliyeyim: Atasözleri kitabının adı şöyle olsun: *Atasözlerine Hodri.*

Şimdi başka ayrıntılara geçiyorum:

- Vaptsarov'ta, sayfa 5, "ANT" başlıklı şiirde "cüruf" sözcüğü kullandım. Bunu "dışık", "kömür dışığı" olarak düzeltebilirsin.

- Elen, Latife'nin (Tekin) romanını çok tutmadı. Yine de çevirecek kısaltmayla *Bülten* için. Ama, aynı zamanda "N. Kultura"ya önerebileceği bir başka roman istiyor. Gelirken getir.

- Ataol'un çağrılanmasını olduramıyorum. (Baykurt'u düşünüyorlar.)

- Bekir Yıldız gelecekse -ki hâlâ okey dememiş-, tezinden iki küçücük öyküsünü göndersin bana.

Senin Sovyetlere çağrılanman işini Radi orada koydu. Olumlu karşılamışlar öneriyi. (Kendisi şimdi bir aylığına Batı Almanya'ya gitti. Orada Türk işçileri konusunu inceliyecek. Bu konuda kitap yazmaya soyunuyor.)

- Benim Nâzım metninin 135. sayfasında, 17. satırda bir düzeltme gerekli: "filika aygıtıyle" sözcükleri yerine mataforayla sözcüğünü koyuver.

- Dedim, yine diyorum: *Varlık* gelmiyor. Ağustos sayısını Stefka'da gördüm. Kalçev mülâkatı bekliyor.

İşte böyle. Hepimizden hepinize selâm ve sevgi. Kucaklarım.

Yaşar Kemal için bir şey sormuştum. O da yanıtsız kaldı. Gabrovo'dan beni sıkıştırıp duruyorlar telefonla.

9

Sofya, 8 Eylül 1984

Sevgili Kemal,

Birkaç gün önce yazdım sana, yeni atasözü şiirlerimi gönderdim. Bir de ek yapmıştım, Varlık hâlâ gelmiyor diye. Ama bir veya iki gün sonra *Varlık* / Eylül çıkageldi... Demek ki, bozukluk ordaymış, ve durum ancak şimdi düzeliyor. Sayı, hep o eski bildik ve dost sıcaklığıyle sevindirdi beni. Radoy'u yayınlaman iyi oldu. Kendisi Varna'da dinleniyor; henüz söyleyip de onu da sevindiremedim. Ama biliyorum, çok hoşnut olacak. Vesela Kovaçeva'nın mektubunu gösterdim kendisine. Bir kopya çıkarttırdı ve alakoydu. Teşekkür ve selâmlar ediyor.

Bu durumda benim yalnız Temmuz sayısı eksiğim kalıyor. Onu da gelirken getirirsin, sanıyorum.

Elenkov'la konuştum geçen hafta. Dinlenmeden yeni dönmüştü. Seni andık. Vaptsarov'u tekmilleyip çoktan gönderdiğimi söyledim. Her hangi bir biçimde ve miktarda bir ödeme için henüz formül düşünemiyor, ve yılbaşına kadar da bir şey yapabileceği yok. Senin Kiril ve Metodiy işinin en geç gelecek Mayıs'a kadar sonuç vereceğini söyledi. Keza selâmları var.

Telif Hakları Ajansı'ndan sonuç aldım: Angelov benimle Botev mukavelesi yapmaya razı oldu ve yapılması için sekreteri hanıma talimat verdi benim önümde. 9 Eylül bayramı günlerinden sonra yapacağız. Yani kolları sıvayıp Botev'e başlıyorum; onlar yılbaşına kadar süre verecekler, ama ben bir an önce bitirip, geldiğinde sana vermek istiyorum çevirileri. Bak artık, "DE"nin mi, öteki yayınevinin mi aday olacağını sen ayarlamaya çalış.

Bu kadarla kesiyorum. Ve son şiirlerimden birini ekliyorum, elinin altında bulunsun diye.

İşte böyle. Özlemle öperim.

Sizin

Radoy'u ve arkadaşlarını kitaplama işi olacak mı?
Simge'nin düğünü oldu mu?

10

Sofya, 30 Eylül 1984

Sevgili Kemal,

Dolaşıp vaktinde elime geçen mektubun 2 Eylül'lü. Ben de bari Eylül içinde yanıtlayabilmiş olmak için, elimi tez tutarak, bugün yazabiliyorum işte.

"Hikâye"yi genelde biliyordum zaten (adam Avrupa'nın omuz başından birkaç kez telefon etmişti), ayrıntıları da senden öğrendim. Eylül içinde yazamadım. İki nedenle. Birincisi, adam rahat bırakmadı (ayın ilk yarısında burada bir gazeteciler seminerindeydi; çocuğu da alıp gelmiş; ayın 18'inde öteye döndüler; randevu istedi benden, verdim, buluştuk, konuştuk; bende, geldiğiniz zaman paylaşacağımız ve üzerinde düşüneceğimiz enformasyon çok..). İkinci nedeni de, Botev'ten baş kaldıramadım.

Seni hemen rahatlatayım: Adamla "bozuşmadan" bitirdik uzun görüşmemizi. Botev'i de, şimdiye kadar hiç bir ozanı çevirmede (Elenkov dahil) zorlanmadığım kadar zorlanarak, çok şükür ve gönlümün istediği gibi bitirebildim. Sen gelinceye kadar daktilo işini bitirmeye çalışacağım.

"Hikâye" üstüne daha fazla "yârenliğe" girmiyorum burada. Zaten söyliyebileceğim şeylerin çoğu mektupluk değil. Şimdilik diyebileceğim şu: Hakkınızda hayırlısı olsun. İnsanın yaşamında böyle bir devrim yapabilmesi kolay iş değil. Halini, halinizi, vaktiyle benzeri durumlar yaşadığım için, biliyor ve anlıyorum. Merak etme, bana "Bir tek dua hakkın var kabul olunacak" deseler, kendimi bırakır, sizin selâmetiniz için dua ederim. İyi mi?

Ben bu mektupta, daha çok, gelmenizden önce son diyeceklerimi sıralamaya çalışacağım:

- Birim Yayınları'na teşekkürler. Sana, Botev'i ve sonra Yavorov'u da basacaklarına dair Telif Hakları Ajansı için mektup versinler. Botev ummadıkları kadar iyi olacak her bakımdan, yerinde bir çaba ürünü olacak. Bana, şimdiden, hesap-kitap dışı bir ödül, bir arkadaş yardımı olarak, Oktay'a kışlık bir kürk almaya yetecek kadar para verebilirlerse, elimi yüzüme alarak söylüyorum, iyi olur. Oktay 48 beden giyiyor. Kürk, tam palto boyu değil, ceket boyu kısa da değil, üç çeyrek boy olacak. Cepleri dıştan, malûm. Genç işi, iyi kaliteli bir şey seçmeye bakın. Ve sizin giysinizmiş gibi getirin. Bu işi başarabilirsen, çok iyi olacak. Bu da aman'lı iş yani. Bak, Birim'den para çıkmazsa, belki Nezir yardımcı olabilir biraz. Ne bileyim, kırıp sarmaya

çalış işte. Oldu olmadı, sen omuz verirsen birazına, burada karşılığını düşünürüz.

- Elen bir oğlan doğurdu: Nikola! (Hepsinin selâmları!)

- Burada eline harçlık geçmesini istiyorsan, Vaptsarov yazısını, *Horizont*'a yanıtlarını, Turhan'a yanıtlarını unutma. Toplantıdan sonra Bansko'ya da gidilecek.

- İnce'ye telefon edebilirsen, şunları söyle: Neşe'ler, evi kiraya vererek oradan ayrılmışlar. Daha önce bulup aldıysa valizi, ne âlâ. Değilse, yeni adreslerini, evden telefona yanıt verenlerden sorup öğrenmeye çalışsın. Ve bu kez limon kolonyasını bana İnce getirsin.

- Kadri gelecek İzmir'den sana, benim için bir şeyler vermek üzere belki. Ona hemen yaz ve yeni durumda seni nerde ve nasıl bulabileceğini söyle (Adresi: Kadri Eşrefpaşa cad. 558 Sokak No: 6/3 Eşrefpaşa / İzmir.)

- Turhan Eylül'ün ortasına doğru bir folklor grupuyle oraya yolculandı. Seni evden aramayı aklına koymuş, telefonunu istedi, vermedim, "çalışmıyor" falan dedim, seni dergiden aramasını salık verdim. Ne yaptı, nasıl ettiniz, bilmem.

- Kovaçev bir telefon konuşmamızda, iki kutu tahan helvası rica etti. Elçiye zeval yok, söylüyorum işte. Mümkünse.

Şimdilik bu kadar. Seni, ve artık sizi, dört gözle bekliyoruz. Hacı bekler gibi hani. Bugünlerde gelecek olan *Varlık*'ta Kotsev'in işini görebileceğim diye şimdiden seviniyorum. İvan'ı da herhalde yakında basabilirsin. Kotsev'ten de, İvan'dan da selâm ve sevgiler. Ben burada "hikâye" konusunda daha kimseye çıt demedim, renk vermedim. Siz, gelmenizde ne yapacaksınız, legal bir görünümde mi, yoksa ayrı mı görüneceksiniz çevrede, bilmiyorum. Ama bana sorarsanız, ikinci varyantı yeğliyorum.

Hepimizden ikinize selâm ve sevgi. Haydi kucaklaşalım. Özlemle.

İvan *Emek Şiirleri Antolojisi* için Türk şiiri örnekleri isteğini tekrarladı. Bak, davranabilirsen, gereğini yapmayacaksın. Notlarını aç, bu konuyu bulacaksın.

Aziz'den, gelemiyeceğine göre, toplantıya sembolik bir mesaj istediler. Yazdım kendisine, sana vermesini rica ettim. Bak, hal diliyle söyle de, sana, gelecek grupun başkanlığı, temsilciliği için vekalet versin.

"Birim" benim atasözlerini üstlenebilir mi? Konuştun mu?

11

Sofya, 4 Kasım, Pazar / '84

Sevgili Kemal,

Birkaç gündür Stefka'nın dalına bindim: Senin Vaptsarov yazının (konuşmanın) çevirisini almalıyım kendisinden, Vaptsarov özel sayısına girmek üzere Minkov'a vermeliyim. Ayrıca, Özdemir'in *Genç Şairler*'deki önsözünü çevirmesini istedim. Onu da gazeteye vermeliyiz, biliyorsun. Bu arada, benden, evde aldığın biyografini (iki sayfalık, Bulgarca) geri istedim. "Ben bilmiyorum" dedi. Sende kalmış olması olasıymış. Bildir bana nerede kaldığını, sendeyse gerçekten, gönder.

Yarın Karaslavov'la görüşeceğim: Şiirler verecek.

Lit. Front'ta (1 Kasım sayısı) Uzunov'la senin ve Özdemir'in bir fotoğrafınız yer alıyor -ötekiler arasında. Blagoevgrad-Bansko günlerinde senin de bir konuşma yaptığın yazılı haberde. Sayıyı senin için sakladım.

Botev çevirisinde alliteration (aynı dizede sözcüklerin belirli ses veya hecelerle başlaması veya bunları içermesi stilistik -biçem- özelliği) örnekleri: "Hacı Dimitır" şiirinde altıncı dörtlük (e seslileri tekrarları); sonra okurken burada dikkatini çektiğim dizeler: "Kız sen kızgın tavada kızarıp da piş", "Dillerde türkülenir türlü türküsü", "Çalıp çırpan alçak çorbacı", "Kara Bulut" ve "Levski'nin Asılması" şiirlerinde karga'lı dizeler vb...

Ve işte *Edebiyat Sözlüğü*'nden çıkardığım Botev maddesi materyali. Pek az özetledim. Yaşamı, kişiliği, sanatı ve davası konusunda yeterince aydınlatabilecek seni.

Evet, bundan ötesi sana, size kalıyor.

Telif Hakları'ndan, Birim'in çeviriyi kabul ettiğini, onayladığını, kitaplama sürecine başlandığını bildiren bir mektup istediler. Bunu gönderirken, gelecek yıl Peyu Yavorov'u da kitaplıyabileceğini bildirirse, iyi olur. Yılbaşından sonra, Yavorov'a ve ayrıca benim yardımım olarak Nezval'e tutunmak istiyorum.

Günlerim zehir zakkum: Yoklamayı yapan doktor, Emilia aracılığıyla, bir an önce bıçaklı gereğinin yapılmasında ısrar etti. Yarın (Pazartesi) pasaportunu alacağız yengenin. 9 Kasım günü Hristo'nun yanına yolcu. Bekliyorlar. Hemen gereği yoluna girilecek. İnşallah geç kalmamışızdır! Gelecek ay da ben gideceğim oralara. Yılbaşından sonra beraber döneceğiz. Her şey gönlümüzce olursa elbette.

Sen nasıl buldun bıraktıklarını dönüşünde? Yaz, kısadan, elin de-

ğerse.

Curcuna[7] memnun oldu mu? Gelişme nasıl?

İkimiz ikinizi kucaklarız. Sağlıklı ve mutlu olun, canım kardeşim.

Sizin

12

Sofya, 25 Kasım 1984

Sevgili Kemal,

Beni merakta bırakmana alıştım da, seni merakta bırakmaya alışamadım daha. Yine yazıyorum işte.

Yengen ayın 9'undan beri Hristo'nun yanında. Orada yeniden muayeneler yapıldı. Karar: Çok acele ve bıçağı gerektirecek bir şey yok. Yangılanına var gerçi, ama önce bunu tedaviyle gidermeyi düşünüyorlarmış. Ayın 27'sinde orada kadın kliniğine yatacak.

Ben de 9 Aralık'ta oraya gidiyorum. Her şeyim hazır. Yalnız işlerimi toparlamaya ve sıraya koymaya çalışıyorum.

Sırada Vladimir Sivintila'nın şiir çevirisi yazısı var. Kısaltarak çevireceğim. Ve sana Ocak'ta gönderebileceğim. Yani oralardan döndükten sonra (Yengenle Ocak ortasına doğru dönmeyi düşünüyoruz.)

İkinci sırada Karaslavov'un şiirleri. Aldım kendisinden. Çalışıyorum.

Üçüncü iş herhalde Jotev olacak.

Levçev'le henüz görüşemedik. Ama gitmeden görüşmeye çalışacağım.

Öteden adam telefon etti yine. Seni sordu. Hanımın gelip gelmediğini sordu. Söyledim. Bana bir diyeceğiniz var mı? dedi. "Senin ümit ettiğin gibi serüvene benzemiyor durum. Kemal ayrılmış bile. Hanım çalışıyor. Yaşamlarını düzenine koymaya çalışıyorlar. Sana düşen, ancak direnmeden, bu işi kültürlüce çözmektir.." dedim. Ve kestim.

Hanımın buradan aldığım belgesini Konsolosluk Şubesi'nde onaylama işlemine koyamadın. Hangi makam ve neresi için geçerli olacağı kaydı yeterli değil, sanki Bulgaristan için verilmiş gibi, dediler. Tekrar liseye gitmek, bunun "İstanbul'da Tercüme Bürosu veya Eğitim Müdürlüğü için geçerli" olduğu kaydını koydurmak gerekiyor. Yaparlar mı, kuşkuluyum. Önce bir sorayım dedim: Herhalde gereksinme varsa buna, yapturayım. Bana hemen yaz.

Benden bir yazı istediler: "Ulusal Demokratik Edebiyatınız". Uzun

[7] Erdinç'in Georgina Özer'i anarken ses benzerliğiyle yaptığı sözcük oyunu.

bir yazı ya da etüd olmıyacak. Kısa keseceğim. Ama elimde *Kültür Ansiklopedisi*'nden başka kaynak yok. Daha pratik ve kestirme kaynak gösterebilir misin bana? Belki bu konuya eğilmiş bir kitap, yazı, konuşma vb... Sen olsan, nasıl kurarsın bu yazıyı? Kimleri bu konuda değinme ve değerlendirme konusu yapmalıyız? Bu yardımı ihmal etme. Tezinden bekliyorum.

Önemli not: Botev çevirilerinde "Neden Değilim?" başlıklı şiirde üçüncü dörtlüğün dördüncü dizesindeki "çar Radana" a'sız, "çar Radan" olacak. Herhalde düzeltiver.

Kucaklarım sizi.

Not: İki ciltlik *Sözlük*'ü ve bir Osmanlı tarihini unutma. Evden öteberini aldın mı? Bulgaristan kitabına başlıyor musun?

Adres:
DDR
7024 Leipzig
Volksgarten str. 51 12/1
Fahri Erdintsch

1984

Kemal Özer

1

İstanbul, 10. II. 84

Sevgili ağabey,

İşte aylardan sonra fırsat çıktı ve yazıyorum. O kadar çok yazacak şey var ki kafamda, hangi birinden başlayacağım ve hangisini unutmadan yazacağım?

15 Aralık günlü mektubunu aldım. Döndüğümden beri Elen'in gelmesini bekliyoruz. Şunu alacağız, bunu alacağız, şunu yazıp da göndereceğiz hesabı içinde.. Yılbaşından sonra bu yolculuk gerçekleşir umudundaydın mektubunda. Ben de bekledim. Bir kuru mektuptan başka bir şey alamadık kendisinden. Herhalde yolculanma işi yattı.

Biliyorsun, üstüme aldığım şeyleri gerçekleştirme savaşı önemli benim için. Dergi çıkarmayı üstlendiysem, onun altından kalkmalıyım. Söz verdiysem, sözümde durmalıyım. Görünürde bu yakınlar bir derdim yok. Ama alttan alta kemiren rahatsızlıklar sürüyor. Masamın başucunda listeler asılı, yapacağım işleri gösteren. Karınca duası gibi. Bakınca gözlerim kararıyor. O kadar çok. Sana yazacaklarım da öyle. Ve her zaman olduğu gibi süre kısa. Birkaç saat içinde bu mektubu yetiştirmeliyim.

Önce yüzakımdan söz edeyim. Levçev'in şiirleri üzerindeki çalışmaları zamanında bitirdim. Yayınevi de sözünde durdu. Kitap çıktı. Konsolosluk kanalıyla Levçev'e ve sana gönderildi. Ama eline geçmeyeceğini varsayarak ben de birkaç tane gönderiyorum. *Haydut Otu* gibi değil, bu kitap baskısıyla, düzeniyle beni doyurdu. Okuyucu önünde de başarılı olacağına inanıyorum. Ayrıca bu konuda olumlu

belirtiler var. Birçok tanıtım yazısı çıktı, daha da çıkacak. Sanıyorum başına koyduğum yazı da, tanıtıcı yazı da doyurucu oldu.

Yeri gelmişken ekleyeyim. Birkaç aydır, genç oyuncuların çabasıyla benim *Kimlikleriniz Lütfen* kitabından bir şiir-drama gösterisi sahneye kondu.[1] Üsküdar'da bir tiyatroda. Duygu Eğitimi başlığı altında çeşitli sanatlar hem tanıtılıyor, hem sunuluyor. Ben de Pazartesi akşamları saat altıda başlayan bu gösterilerde sahneye çıkıyorum. Şiir üzerine bir konuşma yapıyorum, şiirlerimi okuyorum. Okurlarla tartışıyorum. Sonra da şiir-drama gösterisi sunuluyor. Arada kitap imzalıyorum. Gösteride ana şiir "Bir Yanın Göçebe Bir Yanın Çağdaş" olduğu için Levçev'in adı ve şiirinden bir bölüm de sahneye çıkmış oluyor. Anımsayacaksın, o şiirin içinde Levçev'den bir alıntı vardır. O da okunuyor. Böylece okurlara Levçev'i tanıtma olanağı da doğuyor. *Kurşun Asker*'i ikimiz adına oradaki genç okurlara her hafta imzalıyorum. Özel söyleşilerde nasıl bir ozan olduğunu anlatıyorum. Çok beğeniyor genç okurlar. Kitabı alanlardan ertesi hafta gelip teşekkür edenler, ne iyi ettiniz de bize böyle bir ozanı tanıttınız diyenler oluyor. Sana da söylenmiş olan bu sözleri işte iletiyorum. Elinize sağlık dileklerini...

Varlık dergisinin gidişinden de hoşnutum. Sahipleriyle bir sorunum olmadı şu güne kadar. Yalnız Prof. Toktamış Ateş'in "Yaratma Özgürlüğü" yazısından ötürü sıkıyönetimde dâva açıldı. Tek derdimiz o. Dün ilk duruşması yapıldı. Bakalım n'olacak? Bunun dışında tam bir yılı dolduran etkinliğimiz olumlu karşılandı. Derginin satışında ve saygınlığında gözle görünür bir yükseliş oldu.

Dergiden açılmışken, Cambazov'a söyleyebilirsin, *Bulgaristan Mektubu* konusunda istediğim türde yazılardan bir teki elime geçti. Ocak sayısında kullandım. Başka gönderildi mi bilmiyorum, ama elime geçmedi. Bu konuda düşüncelerimi Gülçin Çeşmeciyeva'ya bugün bir kez daha anlatacağım. Evtimov'la ilgili hazırlığınız da elime geçti. Yakında onu da değerlendireceğim. Bunlar posta yoluyla gelmiyor ne yazık ki!

Seyyit Nezir'e oradaki konuşmalarımızı anlattım. Sofya Pres'in isteklerini de. Konsolosluk kanalıyla bildirdi yayınlayacağı şeyleri. Herhalde şu anda Cambazov'a ulaşmıştır. Sen gördüğünde böylece aktarabilirsin.

Nezir'den söz açılmışken, bir noktaya değineyim. Mektup alıntıları konusunda ortada bir yanlış anlama var. Mektup alıntılarını isteyen o değildi, bizim Adnan'dı. *Yazko Edebiyat*'ta yayınlıyor, görüyorsun-

---

[1] Üsküdar Bizim Tiyatro'da Kemal Özer'in *Kimlikleriniz Lütfen* kitabındaki şiirlerinden yapılan drama gösterisi.

dur. Orada yayınlamak için istemişti. Senin hazırladığın toplam da ileride bir gün elbet değerlenir. Bu vesileyle aradan çıkmış, bir yana konmuş olur.

1984 içinde bütün şiirlerin bir kitap halinde Erdal Öz'ün yayınlarında çıkacak.[2] Şimdi onu hazırlıyorum. 1984 için bir sürü çalışma taslağı var elimde, ama hangisi olur belli değil.

Benim Bulgarca şiir kitabı konusunda bir haber var mı? Levçev önsöz yazdı mı, bildirmemişsin mektubunda. Bugüne kadar bir gelişme olduysa, örneğin kitap çıktıysa, Özdemir gibi benim adıma bir miktar kitap alıp sakla, olur mu? *Tatil Köyünden Öyküler* kitabı için redaksiyondan ne dediler, onu da merak ediyorum.

Elenkov'un şiirlerini bekliyorum. Granitovo'yu düşündüğüne göre o şiirleri de elden geçirip hazırlamalıyım. Başucumdaki listeye bir satır daha eklendi işte.

Şimdi de başarısızlıklarıma geleyim. Geçim durumum iyiye gitmiyor ne yazık ki. Geziden döndükten sonraki günlerde fiyatlar yeni bir hızla alıp başını gitti. Annemin ölümünden sonraki veraset işlemlerini yaparken vergiler de belimizi iyice büktü. Üstelik çocuk klâsikleri işinden yayınevi vazgeçti, hatta onlara borçlu kaldım. Yazko'nun parasal durumu hızla kötüye gitti. Bir kuruş alamadığımız gibi "iflas"ın eşiğine geldi. Erol Toy, yöneticilikte hiç başarılı olamadı. Üstelik 1984 içinde Simge'nin evlenmesi gündemde. Onun harcamaları için para gerekli. İşte bu karamsar tablo içinde sana verdiğim sözleri de tutamamanın sıkıntısı içindeyim. Ne Ankara'ya, ne İzmir'e gidip de gerekli görüşmeleri yapamadım.

Ahmet Aliyev'in yılbaşında kartını almıştım. Yazamadım, görürsen teşekkür ve iyi dileklerimi söyleyiver. Dinçer Halicov'a da. Refik'in toplu şiirleri çıkıyor. Onu gönderecek. Ahmet Erhan'a adresini vermiştim. Göndermiş olmalı. Uyaroğlu'nun kitaplarını ben ulaştırmıştım, niye istiyor, anlayamadım. Recebov'un isteğini yapıyorum, ama yukarıda anlattığım durumdan dolayı gönderirler mi, bilmiyorum. *Kara Para*'ya gelince bugün bulursam, alıp Gülçin'e aktaracağım.

Yazmayı sürdürecek vakit kalmadı yine. Burada kesmeli ve Gülçin'e yetişmeliyim. 1984'te yazarlar toplantısı olacak mı, görüşecek miyiz yine? Sabırsızlıkla bekliyorum. Özlemle seni kucaklarım. Hepimizden sevgiler, selâmlar.

Bütün dostlara selâmlar.

---

[2] Kemal Özer'in şiirlerinden Can Yayınları'nda "Çağdaş ve Boyun Eğmeyen" adıyla 1985'te yapılan toplu basım.

1985

Fahri Erdinç

1

Leipzig, 8 Ocak 1985

Sevgili Kemal,

85'li ilk mektubumu sana yazıyorum. Kutlu olsun 85 yılınız. Size önce yasal bir evlilik ve mutluluk getirsin.

Sofya'dan yazdığım son mektuba yanıtın beni buralarda bulur sanıyordum. Ümidim boşa çıktı; bugüne kadar senden bir şey yok! Haliniz nicedir? Ada'ya mı yerleştiniz? Curcuna'nın iş durumu ne oldu? Ötede boşanma işi yoluna girmekte mi? (Adam, Aralık başında Sofya'ya bir daha telefon etmişti. Kendisine itidal ve kültürlü davranış salık vermiştim.)

Burada, bir aydır, bir yandan işlerime devam ettim: Karaslavov'tan beş şiir çevirdim! Sofya'ya dönünce, biyografik materyali de hazırlayıp göndereceğim. İvan'la (Kolarov) çalışacağımız şiir kitabıma hazırlandım: Yeni 50 şiir olacak. Çoğu gözümü-gönlümü dolduran iyi şiirler de yazdım burada.

Dönüşte, ilk fırsatta Yavorov'a başlıyacağım sanıyorum. İnşallah, senin kitabını, benim Nâzım'ı çıkmış bulurum. Beraberce seviniriz.

Ben, buradan, bir ara, 4 günlüğüne Moskova'ya gidip döndüm. İki romanım birarada çıktı orada. Radi ile aynı sevinci ortaklaştığımız birkaç mutlu gün geçirdik. Bu arada senin oraya çağrılanman işini sonuçlandırdık: Karar çıktı. 85'in ilk aylarında çağrılacaksın. Sana önce hangi ayda gitmeyi yeğliyeceğin sorulacak. "Çıkabilir mi?", "Pasaportu var mı?", "Sakınca endişesi sözkonusu mu?" gibi şeyler sordular bana. Hepsine olumlu yanıt verdim. Düşünde ve işinde hazırlanmaya bak.

Yengene gelince: Birkaç gün sonra (11 Ocak) ameliyat olacak: Rahimi alacaklar. Şimdiye kadarki tedavi iyi sonuç verdiyse de, ınarazın ileride de görünebileceği yuvayı profilaktik düşünceyle şimdiden gidermeyi kararlaştırdılar. Nekaheti birkaç hafta sürecek. Ben yalnız dönüyorum; o artık Şubat'ta dönecek. Hayırlısı olsun.

Kadri buraya yazdı. Emanetlerini bekliyor. Gecikmişsin göndermekte.

Bana artık Sofya'ya yaz Kemal. Ayrıntılı mektup bekliyorum. Kitaplar, Elenkov, Vaptsarov, Botev, nasıl gidiyor? Bir kıpırtı var mı?

Radi'ye mutlaka düzenli *Varlık* ulaştırmanın gereğini yapıver lütfen.

İşte böyle.

İkimiz ikinizi en iyi dileklerle kucaklıyoruz. Seni özlemle öperim, canım kardeşim.

Sizin

2

Sof. 28 Şubat 1985

Sevgili Kemal,

3 Şubat günlü mektubunu çok zor bekliyebildim.

Enikonu yanıt vermeyi erteliyorum şimdilik.

Yüreğime sular serptin, deyip keseceğim.

Yengen iyileşti. Toparlanabilmiş sayılmaz daha. 23 Şubat'ta döndü Almanya'dan. Yalnızlık çok ezdi, bunalttı beni. Çok şükür, gözümüzü açtık.

Kitabın yolda. Kapımızın eşiğine gelmiş olmalı artık. Belki de yarın kapımızı çalar. Beni çok sevindiren mektubun gibi.

Telif Ajansı'na "Birim" mutlaka bir mektup yazsın Botev'i basacağına dair; ya da bunu, üstlenebilecek bir yayınevi yapsın. Böyle bir mektup dayanağı olmadan, burası, bana çeviri ücretimin ötesini ödeyemiyor. Boyumu aşan harcamalar beni yıprattı. Paraya en çok gereksinim duyduğum bir dönemi yaşıyorum. Aman'ı bilirsin.

Slav Karaslavov'u, biyo-bibliografik notu, fotoğrafı ve altı şiiriyle gönderiyorum. Geciktim, kusura bakma. Sen bari gecikme, bekliyor. Seni bekliyor, Bulgaristan kitabını bekliyor.

Moskova'ya gitmeyi tavsatma sakın. Dönüşünü Sofya üzerinden yapmaya, yaptırmaya çalış. Bu vesileyle bir kez daha görüşmüş oluruz.

Kadri, Leipzig'e yazdığı mektupta, emanetleri hâlâ almadığını, sana ınektup yazdığını filân söylüyordu. Şu işi düzelt, daha fazla başımı

ağrıtmasın.

İşte böyle. Ben, yengen, seni, Curcuna'yı öperiz, en iyi dilekler sunarız.

Yakında uzunca yazarım.

Sizin

Nikolay Tsonev'ten selâmlar. Çok güzel yeni şiirler verdi bana. İleride onu da bir sayfalamak üzere hazırlık yapacağım.

3

Sofya, 26 Nisan 1985

Sevgili Kemal,

Bulgarca kitabın *Morskiyat Jıtvar* bu ayın başında çıktı basımdan.[1] Ancak kitap pazarında görünmesi bugüne kadar geciktiği için, sana yazmakta acele etmedim. Yazarken, iki de kitap postalamayı düşündüm. Bunu ancak bugün yapabiliyorum.

Kutlu olsun, iki gözüm. Daha, kardeş toplumcu şiirlerle omuz öpüşecek nice kitaplara! İlk yankıları bile aldım birkaç dosttan: "Önsözün yargılarını tamamen haklı çıkaran bir şiir.." diyorlar.

Yayınevi'nden, senin hakkın olan birkaç kitabı da kendileri postalıyacaklarını söylediler. Ancak Roziye'ye telefonla *Varlık* adresini yazdırdım ve bu adrese postalanınasını rica ettim.

Senin kitabı birkaç haftadır ararken, uğradığım her kitapçıda, şiir kitapları raflarında Özdemir'in çeviri bakımından "şanssız" kitabının demet demet yattığını gördüm. İçim cızz, dedi. Seninki böyle "yatmaz" inşallah. Yarın öbürgün ayrı ayrı kitapçılardan 30 kadar kitap alacağım senin için, geldiğinde eşe-dosta imzalaman için elinde bulunsun diye.

"Birim"den Botev için bura Telif Hakları Ajansı'na her hangi bir mektup gelmedi. Bekliyorlar doğrusu. Vaptsarov için de ses-seda yok. "DE"nin[2] ağır alması, beni Elenkov'ın karşısında epey zor duruma düşürdü; öyle ya, geçen sonbaharda çok kesin konuştuk, çıktı, çıkıyor dedik nerdeyse adama. Şimdi omuzlarınızı kaldırınaktan başka

[1] Kemal Özer'in Bulgarcaya çevrilen ve Narodna Kultura yayınevinden çıkan şiir kitabı, "Deniz Orakçısı"

[2] Seyit Nezir, DE Yayınevi'ni Memet Fuat'tan satın aldıktan sonra, yapacağı yayınlar arasında Bulgar şiirine de yer vermek istiyordu.

bir şey yapamıyoruz. Ben, son defa, Nisan başındaki geleneksel Tartışına Günleri'mizde görüştüğümüzde, gecikmeyi "güncel durum"a bağladım, "Bu hava içinde daha da gecikecek belki, hem yalnız seninki değil.." dedim.

Ben bu ortak kitaplarımızın yazgısı konusunda "çanağımızda balımız olsun" avuntusundan kaynaklanan bir iyimserlik içindeyim. Onlara gerçekten bir arı işçiliğiyle emek verdim. Sen de emek verdin ve vereceksin. Elbette bu balın arısı ergeç -nerden olursa olsun- gelecek.

Bu perspektif yaklaşımla, Telif Hakları, benim Yavorov'a soyunmama da yol verdi geçen hafta. Yavorov seçkisi ve çeviri işi benim '86 yılki çalışmamın ikinci yarısını oluşturacak. Birinci yarısı, artık İvan Kolarov'la başlıyoruz, birkaç yıldır biriken şiirlerimden 50 kadarını Bulgarca kitaplıyacağız ortak çalışmayla. Yazarlar Yayınevi'nin '86 plânındayız bu şiirlerle. Son öykülerimle de Plovdiv Yayınevi'nin 86 plânındayım.

Nâzım'ın, en sevdiğim, en güvendiğim, ama en şanssız ve öksüz ve sahipsiz kitabım, Şubat başında ikinci düzeltmeler geçerken, "güncel durum" ilişkili bir düşünce, kitaplanma sürecini -geçici olarak- aksattı. Usta'nın 51 ve 57 ziyaretleri ve ahali arasındaki eylemleriyle ilgili iki epizot (toplam 14 sayfa) yeni duruma,[3] bunu yaratan düşünce ve gerekçelere belki de ters düşebileceği için, "burada bir durulacak" denildi. Gereğinin düşünülmesi, çözüm getirilmesi, iki aydır uzadı. Galiba, bu iki epizot kitaptan çıkarılmak üzere bir çözüm önerilecek. Özcesi, Nâzım'ın çıkması bir-iki ay daha uzayacak. (Üstadın Bulgarca 4 cildi -Seçilmiş şiirleri; piyesleri-yazıları; *İnsan Manzaraları*; *Yaşamak Güzel Şey Kardeşim* romanı- yılbaşından beri arka arkaya çıktı. Pazarda iyi gidiyor.) (Nâzım kitabım işini, sırf bana karşı bir işlemmiş gibi anlaşılmasın diye, saklı tutmam iyi olur. Durum, yanlış anlaşılmasına elverişli çünkü..)

Şimdi somut olarak diyeceklerimi özetliyeyim:

- "Birim"in veya bir başka yayınevinin, "Botev"i, -olanağının bulunacağı ilk fırsatta- kitaplıyacağına dair bir mektubu hâlâ gerekli ve önemli. Telif Ajansı şimdi yer değiştirdi; mektup ataşelik eliyle veya benim aracılığımla da gönderilebilir. Fransızca veya İngilizce olabilir. Böyle bir mektup, aynı işin Yavorov için üstlenildiğini de içerirse, çok daha iyi olur. (Geçen gün Kalçev'in *Yeni Kentte İki Kişi*'sinin ne

[3] Bulgaristan'da Türklere, adlarını ve kimliklerini değiştirme konusunda uygulanan yaptırımlar kastediliyor. Fahri Erdinç'in Nâzım'la ilgili anıları, bu uygulamayla çelişik bulunan kimi bölümlerinden arındırılmak istenmiş, yazarının kabul etmemesi üzerine Bulgarca çevirisi yayınlanmamıştı.

olacağını da sordular.)

- Elen Latife Tekin'in kitabını tamamladı ve dergiye (*Bülten*) teslim etti çoktan. Çevirisini de, kitabı da beğeniyorlar. Sıraya girdi. Ancak, bizim kız, daha elverişli ve yaraşık bir roman daha önermeni ve göndermeni bekliyor.

- *Korugan*'ı Gençlik Yayınevi'ne önerdik. Plâna alınması dahaca kesinleşmiş değil.

- Levçev'le dahaca eni-konu oturup konuşamadık. Bu gereksinim iyice olgunlaştı. Hep gözlerimizle buluşup selâmlaşıyor, gözlerimizle sarmaşıp geçiyoruz. "Uğra herhalde" diyor her seferinde, uğradığım veya telefonla soruşturduğum zaman da, hep "meşgul" taşına çarpıyorum. Ya izleyici değilim eskisi gibi, ya da belirli nedenlerle kaçmaktan kovalamaya vaktim kalmıyor.

- Köye çekileceğim Mayıs'ta bir süre. "Göğe çekileceğim" anlama bunu. Ufak-tefek ilişkiler ve yükümlerden, günü kurtarma koşuşmalarından bıktım. Yalnız şiirlerimle ve Yavorov'la uğraşacağım bir elyak çekme fırsatı olacak bu. Sağlıkça da o kadar gereksinir oldum ki bunu, sorma. Yengen için de geçerli bu dediklerim.

- Ellis telefon etti. Yeni bir apartınana taşınmışlar. Curcuna'nın tanıdığı bir aile geçecekmiş sizin oradan. Adresinizi istedi. Varlık telefonunu ve adresini verdim.

İkimiz ikinizi sevgi ve özlemle kucaklarız. Eşin-dostun hepsinden selâm ve sevgiler.

Not: Bir *Osmanlı Tarihi* ricam vardı, gündeme alırsan ve iletebilirsen iyi olur.

4

Sof. 9 Mayıs 1985

Sevgili Kemal,

İşte, mektubumla birlikte postalayacağımı yazdığım iki kitabını, böylece, kaçınılmaz nedenlerle yaklaşık iki hafta arayla postalıyabiliyorum. İçkapakta, fotoğrafından sonra gelen sunu yazısının (Yayınevi'nin) çevirisi şu: "Kemal Özer-*Deniz Orakçısı*. Kendisini bütünüyle sosyal adalet savaşımına hasreden değerli ozan Kemal Özer'in devrimsel yaratıcılığını Türk eleştirmenleri 'Türk şiirinde yeni bir dönemin müjdecisi' olarak değerlendiriyorlar. Ozan, bu devrimsel şiirini yaparken, plâkat gibi ses getirmekten, öğretili olmaktan korkmadan çalışıyor, sözünün herkese ulaşabilmesi için konuşma dilinin bütün

çeşitlemelerinden yararlanıyor. Özer, savaşımın ince ruhlu, bir o kadar da öfkeli sözcüsü, öğütçüsüdür; şiirleri olağan ve yenik insanlara, sosyal bakımdan zayıf olanlara yöneltilmiştir, o insanlara yaşamlarının gerçeklerini göstermeyi, bu gerçeklere doğru hedefler, yollar çizmeyi üstlenmektedir."

Kitabın, bu diziden yayınların en dörtbaşı mâmurlarından biri olmuş. Tekrar kutlarım.

Sen, bu kitaba alınan şiirlerinin hangileri olduğunu biliyorsun, anımsıyorsun, ya da sende yazılıdır sanıyorum ve şiir başlıklarını Türkçe işaretlemeye girişmiyorum. Gerekliyse, yaz, ileride yaparım. Karaslavov sayfası çok mu gecikecek? Yavorov'a başladım. Levçev'in 50. yaşı kutlandı. Selâm ve sevgiler gönderiyor.

A. Kadir'e çok yanıyorum. Rangel'le çalışmaya devam ediyoruz. Daha A. Kadir'in plâna alınmasını kesinlikle sağlıyamadık. Selâmları var.

Varlık geliyor, sağol.

Kadri hâlâ senden emanetleri beklediğini yazıyor yine. Beni kurtaramadın bu dertten. Öperim.

5

Sof. 30 Ekim 85

Sevgili Kemal,

Sana uyarak ben de susuyorum ve içim içimi yiyor ya, zorunluluk beni yine kısaca yazmaya iteledi.

Elen'e yine *Bülten* için çevirebileceği uygun bir roman gönder, bir.

Benim için de Y. Kemal'in *Demirciler Çarşısı Cinayeti* ve *Yusufçuk Yusuf* romanları (veya *Akçasazın Ağaları* adı altında ikisi bir arada kitaplanmış olarak) çok gerekli. Bulabilirsen, birarada kitaplanmış olanı gönder. Olanağını bulamazsan, ayrı ayrı da olabilir (bu ayrı ayrı ve birarada kitaplanmışlığı B. Necatigil'in sözlüğünden öğreniyorum, sen de bakıver). Ve iki elin kanda olsa, tez davran, e mi.

Yılın sonuna doğru Yavorov'u bitireceğim. Ötekiler, orada, çook sular aktığı için, epeyce yosun tutmuş olmalı artık. Hayırlısı, diyelim.

Bu ara, bu susku, çok acı, üzücü ama, ne yapalım, kaçınılmaz, bekliyeceğiz.

Ayakta olmaya çalışıyoruz. Size en iyi sağlık ve mutluluk dilekleriyle, selâmlar, sevgiler.

Varlık Ekim sayısı gelmedi.

1985

Kemal Özer

1

İstanbul, 3 Şubat 1985

Sevgili ağabey,

Mektuplarını aldım. Bugüne kadar yazamayışımın nedenlerini kestirebiliyorsundur sanırım. Anlatmaya nereden başlasam..

Önce Beba'nın sağlık durumundan başlayayım. Şu günlerde çoktan ameliyat olmuştur ve inşallah sağlığına kavuşmuştur. Sofya'ya da dönmüştür belki. Sonucu bana hemen yaz, olur mu? İkimiz de bütün yüreğimizle ona sağlık diliyoruz.

Sağlık, dedim de, biz çok şükür iyiyiz. Georgina birkaç kez boğaz oldu, öksürdü. Benim arasıra çarpıntım oluyor, bir de basur kanaması oldu şu birkaç gündür. Onun dışında sağlığınız sorun çıkarmıyor. Ve ben, sağlıklı olmaya eskisinden daha çok değer ve önem veriyorum. Çünkü mutlu olmak, mutlu etmek istiyorum. Başarılı yapıtlar, olumlu işler yapmak istiyorum. Bütün bunların sağlıklı olmayan insanın altından kalkacağı işler olmadığını biliyorum. Kafa sağlığı için gerekli hepsinden önemlisi. Kafası, psikolojisi yerinde olmadı mı verim de düşüyor, yaşamdan alınan tad da. Hele bizler gibi ölçülü, tartılı sanat yapmak, sağduyulu yaşamak isteğinde olanlar için. Tek sözle tutarlılığın ilk sırada yer aldığı bir yaşam için.

Öte yandan, elli yaşında elde edilmiş yeni bir şans için sağlıklı olmamaya hakkımız yok diye düşünüyorum. Beni seven Georgina gibi bir insanı mutlu etmemeye hakkım yok çünkü. Ona karşı duyduğum sorumluluğun ilginç bir yanı bence bu. Ahlâk, düşünce, davranış vb. bakımından nasıl sorumluysam sağlıklı olmakla da sorumluyum. Her

zaman duyarlı, her zaman yaratıcı olmak için.

Birbirimizi her geçen gün biraz daha fazla seviyoruz ve ikimiz de birbiriniz için yaratıldığınızı düşünüyoruz. Hani insan, karşılaştığı, yaşadığı bir şey için "böylesi olamaz" der ya, çok seyrek olarak. İşte öyle diyoruz biz de.

Sorunlara gelince, ben sizlerden ayrıldığım gün duruşma olmuş ve karar alınmış. Ertesi gün öğrendim ki 31 Ekim'de boşanmışsın. Tabii evi, paraları, eşyaları bırakmıştım daha önce. Döner dönmez Ada'ya taşınacaktık biliyorsun. Tatlı bir sürprizle karşılaştın. Kent içinde başka bir evleri varmış patronların. Ada uzak olacak diye orayı düşünmüşler. Kasım başında oraya taşındık. Daha doğrusu birkaç bavul eşyamızı götürdük. Hemen alınması gereken şeyleri aldık. Yatak, ocak vb. gibi. O gün bugündür oradayız. Öteki kimi eşyalar da imece yoluyla sağlandı. (Georgina'ya aldıklarım üstüne uydu ve çok beğendi).

Georgina'nın çalışma ve oturma izinleri alındı. İki yerde çalışıyor. Ben de *Varlık*'tan başka, haftada iki gün bir başka yayınevine redaksiyon yapıyorum. Borçlarımızın bir bölümünü ödedik. En büyük iyiliği Erdal (Öz) yaptı. Benim bütün kitaplarım bir cilt olarak Mart ya da Nisan'da onun yayınlarında çıkacak. Buna karşılık alacağım parayı senet olarak hemen verdi. Ben de borcumun en büyük bölümünü onunla kapattım.

Ortak kitaplarınız konusunda şunları diyeceğim. Vaptsarov'u Seyyit basacak. Benim çalışmamın bitmesini bekliyor. Elenkov'u basmaktan vazgeçti, ben de başka bir yayınevine sundum. Beğendiler, Eylül-Aralık döneminde kesinlikle basacaklar. Birim yayıncılık şimdilik iyi durumda değil. Botev işi sallantıda. Onu ya orada, ya başka bir yerde pazarlamak gerekecek yeniden. Şimdilik somut bir adım yok. Beş Yergici için de şu an somut bir adım atabilmiş değilim. Gün doğmadan neler doğar diyeceğiz onlar için.

Karaslavov'un hazırlığının ilk bölümü *Varlık*'ta olacağı için kolay. Belki *Düşün* dergisinde de kimi şiirlerini yayınlarız. Kitap, daha sonra düşüneceğimiz iş. Ben sevda şiirleri yazmayı sürdürüyorum. Ama öteki çalışmaların hiçbirine başlayamadım. Çünkü haftada iki yere dört gün gitmek ve evde de redaksiyon yapmaktan vakit kalmıyor. Şimdilik başka çarem de yok. En son şiirlerim, toplu basmın en sonunda ayrı bir kitap olarak yer alacak. (Bu arada eski evden kitaplarını, masamı, makineni vb. getirttim).

Georgina'nın kocası, anlaşma önerisine yanaşmadı. Boşanmam diyor. Boşanma için öne sürülenleri de reddediyor. Bizim avukat, 28 gün mehil vermeyi, sonra dâva açmayı önerdi. Anlaşmaya yanaşmazsa, anlaşma için önerilen ev, araba vb. gibi şeyleri geri çekeceğiz ve

bir daha kesinlikle önermeyeceğiz. Dâvayı da açacağız. Sanırım Şubat sonunda bu gerçekleşecek. Ondan sonra ne kadar sürer, bilinmez. Beklemekten başka yapılacak bir şey yok. (Artık beklememiz eskisi gibi güç değil).

En önemli sorun bu. İkinci sorunumuz Mayıs'a kadar kiralık ev bulmak. Çünkü şu anda oturduğunuz o aya kadar verildi. Artık aramaya başladık. Önümüzdeki günlerde bulursak daha rahat olacağız. Telefonu oraya aktaracağım ve bir yaşama plânı yapabileceğiz. (Emekliliğini daha bağlamadı, bağlanınca biraz daha rahatlayacağız).

Oradaki kitabımdan haber var mı? Çıktığını duyarsam gerçekten sevinebilecek miyim artık, bilmiyorum. Belçika'dan da şu âna dek bir haber gelmedi. Hollanda'daki arkadaş[1] o işle ilgileniyor. Biliyorsun, ressam ve çevirmen bu arkadaş. Resimleriyle ilgili şiirler yazmayı önerdi, birlikte Hollanda'da yayınlatmak üzere. Kabul ettim. Şimdi önümde o iş de var.

Yeni 50 şiirlik kitabına da, Moskova'da iki romanın bir arada çıkışına da çok sevindik. Çağrılarına işi için teşekkürler. Belki Macaristan ve hatta Belçika'ya da çağrılma olasılığı var. Nasıl eder de giderim, şimdi bilmiyorum. Düşünmüyorum da. Hele bir gelsin, ondan sonra. Düşlenecek vaktim yok.

Mektubu bitirirken ikimiz de sağlıklı, başarılı bir yeni yıl diliyoruz. Selâm ve sevgilerimizle..

[1] Rotterdam'da yaşayan, şiir çevirileri de yapan Türk ressamı Esma Yiğitoğlu.

1986

Fahri Erdinç

1

Sof. 3 Şubat 1986

Sevgili Curcuna, sevgili Kemal,

Mektuplarınızı yalnız okudum değil, katık ede ede bigüzel yedim içtim de. Sizin geçtiğiniz ve Budapeşte'den seslendiğiniz günlerde, ben Almanya'da, Berlin'de, Potsdam'da -S. Ali'nin Almanya'da öğrenciyken gezip tozduğu yerlerde- iyi-kötü günler geçirdim. Sabahattin'in pansiyon oturduğu evi aradım. Havel ırmağında yüzümü yudum.

Aralık'ın 22'sinde bir döndüm ki Sofya'ya, bizim ev, bir tek Yordanka'lı olsa da, konuk şenliği dolu! Mektuplarınızla sizler de gelmişsiniz. Karımın postadan biriktirdiği, masama yığdığı konuklar için de önce sizleri kucakladım. Bana rüzgârımızı, kokularımızı getirdiniz. Sağolun, varolun.

Ve mutlu olun, bir yastıkta kocayın, efendim! Bir ara "Londralı" olduğunuzu da, mektuplarınızı okuduğumdan birkaç gün sonra, herhalde yılbaşından 4-5 gün önce, burada, radyoda öğrendim. Ahmet sordu: "Ağabey, dün akşam Londra'dan Kemal konuştu, dinledin mi?" Bizdeki dergiciliğin çilesinden söz etmişsin. Doğal olarak, arkasından gerekli veya gereksiz "merak" sorusu geldi. Ama ben daha, o zamandan beri Levçev'le bile oturup da, "halikeyfiyet budur, budur" diyemedim. Bu 85'i biz sersem-sepet yaşadık, neye uğradığımızı şaşırdık mı diyeyim, iki yanımıza bakınamadık. 85, benim yıllarımın, şu dışarlıklı yıllarımın, sonuncuların belki, hem çabucak, hem de zor zoruna geçeni, delip de geçeni oldu. Neylersin. Hayıflanmalarına ben de katılıyorum elbette. Bekliyeceğiz.

Ne diyordum? Kutluyordum, kutsuyordum galiba sizi mutluluğunuzla. Evet, demişim diyeceğimi: "Bir yastıkta kocayın"dan daha Türkçe ne diyebilirim başka?

Sizler de yazı masamda, camın altındasınız. Bu camın altında tüm dostlar -ölüler ve diriler- bana bakıp duruyorlar. Yalnız Curcuna bakmıyor gözlerime, çünkü -Varna resimlerimizden kesmişim onu camın altına koymak için- doktor Mehmet'e bir şeyler anlatırken çekmişiz, gözleri başka yerde Özer hanımın!

(Kâğıdın yukarısına baktım, Levçev gözüme ilişti, sözün yarısını yine atlamışım!) Yakında, sözleştik, bir akşam buluşup, dışarıda ve onların evinde, birkaç saat beraber olacağız, ve enine boyuna konuşacağız. Kulaklarınız pek çok çınlarsa yakınlarda bir akşam, belle bu dediğimi, Levçev'le beraberiz demektir o saatlerde... Ama daha görüşmemiş olsak da, yeni yıla merdiven dayadığımız günlerde, merdivenlerde ayaküstü rastlaştığımızda, senden de selâm ilettim kendisine, ve sana iletilecek selâmlar da yüklendim.

Merdivenli lâf edince iki satır önce, ötesini de yine böylece söyliyeyim: Ben artık 70'ime merdiven dayadım! Kayıtlara göre 87 Ocağı başında 70 yaşında olacağım. Şimdiden kolları sıvamalı, Aziz'e, Vakıf Yıllığı için mektup yazmalı. İlk fırsatta bu borcu eda edeceğim. Şimdilerde, Yazarlar Yayınevi sıkıştırıyor: Benden iki cilt plânlamışlar yuvarlak yaşdönümüm için. Birinci ciltte *Acı Lokma*'yı tekrarlıyacağız. İkinci ciltte (ciltler 15'er forma) seçilmiş öyküler olacak. Hazırlanıyorum. Hiç olmazsa, öykülerin 5-6'sı yeni olsun diyorum. Çalışıyorum.

Nikolay Tsonev'le, yeni şiirlerimden 40 şiirlik bir kitap oluşturduk. Ve Yazarlar Yayınevi'ne yılbaşından önce teslim ettik. Yani o da yolda. Nikolay da, İvan da (bu kez beni Nikolay'a kendisi bıraktı), yeni bir ileri adım diyorlar yeni şiirlerime..

Nâzımlı kitabım burada çıkamıyacak. Ters düştük. Bura ziyaretlerine ilişkin, aksiyonuna ilişkin epizotlar ters geldi. Ben de onları çıkarmaya veya retuşlamaya yanaşmadım. "Çanağında balım olsun" dedim ve burkuluşumu yendim. (Orada bu kitabımla ilgilenilmesi, beni okşar elbette. Son düzeltmeleri sana not ettirmiştim. Gereğini yapmayı unutma. Radi de Rusça çıkması için bir şeyler düşünüyor. Bakalım.)

Artık mektup uzadı. İşi telgrafa çevirip bitirelim: *Akçasazın Ağaları* bana Süleyman için gerekli. Çevirilmesi ve çevirinin ondan istenmesi sözkonusu. Bir an önce elimize geçse de, adam bir yandan kolları sıvasa... Yaşar yayımlayıncaya kadar, bir başkasından emaneten alıp göndermeyi düşünsen, iyi olur.

Elen, gönderdiğin romanı alınış. Gereğini yapmaya hazırlanıyor. İyiler, selâmlar.

Yavorov çevirimi yedi aylık bir çalışmayla bitirdim. En çok bu zorladı beni. Sonuçtan memnunum. İlk fırsatta göndermeye çalışacağım sana.

Yazıverin eliniz değdikçe, mektupsuz bırakmayın bu ağabeyi. Havam, suyum, güneşim, ekmeğim dost mektupları. Hele sizinki!

Limon kolonyasına teşekkürler. Bu apayrı bir yârenlik konusu ama, iki çift söz edecek yerim de kalmadı. Artık günün birinde elime geçip de süründükten sonra yaparız bu yârenliği. Çağrıştırmaları çok senin anlıyacağın bu limonun bende. Şiir bile yazasım geliyor. Anla..

Curcuna'nın Türkçesine maşallahlar! Yakında bana da sana da öğretmenlik yapabilecek herhalde.

İkinizi de -üç olmayı düşünüyor musunuz?- özlemlerle, sevgilerle, her ikimiz kucaklarız, öperiz.

Sizin

2

Sofya, 4 Mart 1986

Sevgili Kemal, merhaba!

Önce, *Varlık*'ın gelmediğini söylemeliyim. Yılbaşından önce gönderdiğin Aralık sayısıyla kaldık. Yeni yıldan bir şey yok. Elen de öyle, ben de. Nedeni sizdense, yoklayıver.

Elen demişken, yeni roman için *Bülten*'den "çevir de getir" buyruğu almış bulunuyor, geçen gün sevinçli haber olarak bunu telefonla bildirdi, ben de sana bildiriyorum.

Yavorov'u gönderdim. Yakında alırsın. Yığıyoruz işte. Senin katkın için elin ne zaman değer, olanak ne zaman doğar, bilemem. Ataol'a yazdım. Hem yazın gönderdiği kitapları için teşekkür ettim, hem de yığılıp duran seninle ortak kitaplarımızın bazıları için oralarda olanak bulup bulamıyacağını sordum. Burada bana çeviriyi yaptıran Telif Hakları Müdürlüğü de böyle bir olanaktan umutlu. Bekliyoruz.

Akçasazın Ağaları kitabını bekliyoruz. Bir kolayını bulup gönderseydin artık, çok iyi olurdu.

İki öykü gönderiyorum. Biri Erdal'da (Öz) yatan çocuklu öykülerime katılsa iyi olur ("Para Delisi"). Öteki, "Verem İlâcı"nı sen dergide yayımlamaya bak. Benim imzamla çıkması şart değil. Ama önce bir oku.

İşte bu kadar şimdilik. Arasıra öksürmeye çalış. Evcek seni ve Curcuna'yı kucaklarız. Selâm ve sevgiler.

Sizin

İsa Çelik -selâmlar- birkaç tane yapıversin benim fotoğraflarımın en iyilerinden. Tezinden ama. 70. yaşdönümüm için gerekli.

3

Sofya, 7 Mart 1986

Sevgili Kemal,

Dün *Varlık* çıkageldi. Mart sayısı. Demek ki alamadığım sayılar yalnız Ocak ve Şubat. Sadece bu düzeltmeyi yapmak için yazıyorum tekrar. Bir de dün sabahki en yeni şiirimi gönderiyorum. Bunu Nisan sayısına koyabilirsin (Fahir Erinç).

Sevgiler.

Not: Dora'ya selâmlarımı bildir lütfen. Yine biraz "isoket" gönderemez mi?

4

Sofya, 20 Nisan 1986

Sevgili Kemal,

Bizim Kadri sıkıntıda. Mektupları hep acı-buruk. Ağır bir ameliyat geçirdi. Eski karısı, çocuk için bakım parasını artırma dâvası açmış. Adamın emekli aylığı zaten güdük. Bugün balık mevsimine hazırlanmak için kayığını kalafatlama harcamalarını bile göze alamıyor.

Özcesi, ben kardeşime 50 bin lira kadar bir yardımda bulunmak istiyorum. Bu artık zorunlu ve kaçınılmaz oldu.

Ali'nin Biri romanının ikinci baskı yaptığını öğrendim. Belki de, bu böyle değil de, artan tiraj "ikinci baskı" diye sürülüyor. Bilmiyorum. Ama bizim ahbaptan para istemenez; istense de verebileceğini sanmıyorum.

Çeviri işlerimize tutulmak üzere, benim payım, senin payın demeden, bir formül ve olanak bulunarak, bu yardımın hiç olmazsa şimdilik yarısını Nezir dostumuzun bizden esirgemiyeceğini umuyorum. Gereğini düşün lütfen, olanağını bulabilirsen, kendi kesenden bile

olsa, razıyım -iyi günler ileridedir, bir yeni gelişinizde bu kadarını karşılığını burada da ödeyebilirim-, Kadri'nin adresi aşağıda, gönderiver de, benim "ağırlıklı" bir ağabey olduğumu kanıtlamama yardım et.

Bizde yenilik yok. Evcek iyiceyiz. 70. yaşdönümümün hazırlığı üzerindeyim hep. N. Tsonev'in çevirisiyle yeni şiir kitabım yolda. Batı Almanya'da bir öykü kitabının çıkmasını (Fethi) Savaşçı sağlamaya çalışıyor. Orada tek tek öykü ve şiirlerim de çıkmaya başladı.

Sen Yavorov'u aldın mı? Ben Nezval'e hazırlanıyorum bir yandan.

Elen için yeni bir kitap düşün. Yılbaşında gönderdiğini şimdi çeviriyor.

Varlık yine aksadı; Nisan sayısı gelmedi.

Beni yanıtsız bırakma.

Her ikinizi kucaklarım. Dostlardan selâmlar.

Sizin

Mehmet Kadri E.
558 Sokak No: 6 2/3
Eşrefpaşa Cad.
Eşrefpaşa-İzmir

5

Sofya, 21 Mayıs 86

Sevgili Kemal,

1 Haziran'da Çevirmenler Semineri açılacak. Çağrılı olduğunu söylediler. Gelecek misin? Sordular bana. Gelirsen, seninle çalışabileceğimi söyledim. Paris'ten geleceğini bildiren İnce'ye bir Fransızca çevirinen bulmalarını önerdim.

Eski ricalarımı tekrarlıyayım: Yılbaşından beri *Varlık* almadım. Doktor hanımdan benim için İsoket iste. İsa benimkilerden birkaç büyük fotoğrafı yapıversin.

Seni bekliyorum. Evcek selâm ve sevgiler. Öperim. O Ermeni kuyumcuya uğrasan, iyi olur. Belki bir şey verir. İşte böyle...

6

30 Temmuz 1986, Sofya

Sevgili Özer'ler,

Güzel şeyiniş iyi dostlardan mektup almak. Bunu epeydir özlemişim meğer. Tadı damağımda hep. Yine de dönüp dönüp okudum.

Hanım arkadaş, göndermeyi üstlendiği ve "Rahatça yaz" dediği için, işte bir hafta geçmeden oturdum yazıyorum.

Önce, o sayım-döküm eksiğini tamalıyalım: Senin toplu şiirlerini de o zaman elbette aldım. Kutlu olsun. Daha nicelerine.

Levçev'le artık sahiden görüşeceğiz. Jübilemin "sathı maili"ne girmekte olduğumuz için, görüşmeyi kendisi istemiş. Artık buluştuğumuzda gerekeni gerektiği kadar söyliyeceğim (Belçikalı yayıncının atladığını da elbet).

- Haziran-başı semineri için çağrı almadığına hayret ettim. Oysa "Özdemir'le ikisini çağırdık, Özdemir Paris'ten geliyor; Kemal'den henüz yanıt yok, bekliyoruz" demişlerdi. Bu işin yoklamasını henüz yapamadım. Demek, bu yıl herhangi bir çıkış niyetiniz olmadığına göre, sonbahardaki uluslararası toplantıya çağrılmandan yana değilsin. Buna Özdemir gönüllü olduğunu bu kez buradan ayrılmadan söylemiş. Onu çağıracakları belli. Dönüşünde Paris'ten yazdı: "Eylül'de yurda döneceğim." diyor.

- Jübile kitaplarım (iki cilt birincisi *Acı Lokma*, ikincisi seçilmiş öyküler) artık basıma verildi. Yılbaşı dolayında çıkacak. Nikolay'la kotardığımız şiirlerim de yine Yazarlar'ın Yayınevinde basılacak, ciltlerden sonra, 87 içinde. Plovdiv Yayınevi'nde bir öyküler kitabım var yolda. Batı Berlin'de de, dostlar, biri öykü seçmeleri, biri de şiirler olmak üzere iki kitabımı basacaklar jübileme doğru. Şiirler çok acıburuk, dişli ve atak ve epeyce de öğretili, şiirle uğraşan genç kuşaklar için; bu nedenle bir başka isimle çıkacak... İşte sana jübileme ilişkin çalışma raporu kısadan.

Bu bağlamda şunu da söyliyeyim: Savaşçı, kitapladığım mektupları, aldığım mektuplardan seçmeleri de (*Mektuplar Köprüsü*) yine Batı Berlin'de yayımlamayı öneriyor; bunu da, *Atasözlerine Hodri*'yi de (Halınan'ın önsözüyle) yayınlatabilecek, "Kemal, orada elyazmaları daha da yatacağına, bunları bana gönderemez mi?" diyor son mektubunda. Ben bu zahmeti sana bırakmadan, yakında, elimdeki son nüshaları doğrudan ona ulaştırmayı düşünüyorum. Bunu senin de onaylıyacağını sanıyorum. Ortak çevirileriniz artık ne zaman günışığına çıkar, bunu zamana bırakmaktan başka çare yok.

Yaşar'ın kitabı için artık çabalaına. Kitabı bura yayınevi resmen istedi, oradan gönderdiler. Ve çeviriyi Süleyman (Hâfızov) sürdürüyor.

- Aslan ağzındaki para işi seni üzmesin. Ama şunu ekliyeyim: Kadri bu sıra sana yazdığım günlerdekinden çok daha sıkıntılı durumda. Bir çare bulabilirsen, çok, ama çok iyi olur.

İsoket'lere candan teşekkürler. Vaktinde geldi. Epey süre benim için kurtarıcı olacak. (Doktor kızımıza yazacağım.)

- Bugünlerde (Peter) Yuhasz gelmeli. Denizde dinlenecek. Bu kez gönderebilir mi onunla kolonyayı bizim kız, bilemiyorum. Kulağım kirişte. Olmazsa, korkum yok; sen durumu kurtardın. Sağol. Çoktandır özlemiştim limonu. Sizin kokunuz yerine her sabah kullanıyorum, içim açılıyor.

- İstediğim birkaç fotoğraf, yakınlarda gereğini sağlayıp da ulaştırabilirsen, çok işe yarıyacak. Klişe için yarayışlı olsun. Çok büyük tutmasına gerek yok. Kartpostal büyüklüğünde birkaç poz yeter. Yok, ayrıca, benim için, büyük ustalığına yaraşık bir düzenleme yapmayı düşünebilirse, bu beni çok sevindirir.

- Elen'den, annesinden selâm ve sevgiler. Sizi kutluyorlar. İyiler, diyebilirim. Yeni kitabı göndermenin çaresini düşün. Elimize geçince, hemen başlıyacak. Size mutluluklar diliyorlar.

Benim rapor ve sayım-dökün bu kadar şimdilik. Müsterih ol, örgütlü-örgütsüz yalanımız yok, ve olmıyacak. Seninle, Curcuna'yla, kıvanç duyuyoruz, çalışmalarınıza ve başarılarınıza seviniyoruz.

Evcek iyiceyiz. Köye gidip geliyoruz sık sık. Ağustos'ta büyük oğlunuz gelecek ailece öteden. Oktay iyi, çalışıyor ve hariçten devam ediyor öğrenimine.

Not: Derginin aksamasına üzülüyorum. Ama elimden bir şey gelmiyor. Mart'ta mı, Nisan'da mı, bir öykü göndermiştim. Gereğini öylece yapabildin mi, yani dergide göründük mü, bilmiyorum. Ne yapalım, görünmesek de olur. Batı'da dostların çıkardığı *Yazın* dergisinde görünüyorun arada bir. Elinize geçiyor mu?

Aziz'den (Nesin) bir haber alamıyorun, daha doğrusu, gönderdiğini öğrendiğim birkaç mektubu elime geçmedi. Ele geçmeyen mektuplardan, zarfı pullayan "suret"ler sorumlu olmak gerek. O. Veli geliyor dilime: "Bu devran böyle gitmiyecek, ve pireler filleri yenecek".

Biz, güzel aşk şiirlerimizi yazmaya devam edelim, en insancıl, en yürek dolusu, sevi'yi bütün türleri ve yönleriyle kapsayan şiirleri..

Doğruya, iyiye, güzel olan her şeye sahip çıkma anlamında, özgürlüğü çarpıtan her şeyden kurtuluşun, kurtarmanın ve kurtulmanın

bilincine çıkma anlamındaki sevgi şiirlerine devanı...

Nasıl söyliyeyim, en çok bu kez, bizi arayışınız, dostluğunuz, candanlığınız, bu seferki mektubunuz mutlu etti bizi. Bu mutluluğu kimbilir ne kadar süre katık edeceğiz.

İkimiz ikinizi kucaklarız, öperiz.

Sizin

Not: Aziz'e 70. yaşdönümümün mektubunu hazırlıyorum. Söyleyiver. Bu yılın kitabına girse, olur. Gerçekte ben de biraz erken davranıyorum, bizim rahmetli Ziya'nın (Yamaç) yaptığı gibi...

- Bitamam aldığım öteki armağanlarınıza da teşekkürler.

1986

Kemal Özer

1

İstanbul, 11 Temmuz 86

Sevgili ağabey,

Aylardan sonra işte sesleniyorum. Bu mektubu aldığın zaman bizden ayrıntılı haberleri canlı tanığın ağzından duyma olanağı da bulacaksın. Onun için kısa yazıyorum. Yılbaşından bu yana 5 mektubunu, bir de kartını aldım. Yavorov çevirileri de ulaştı.

Buna karşılık yılbaşından önce Budapeşte'den postaladığım benim toplu şiirler kitabının eline ulaşıp ulaşmadığını yazmadın.

Mektupla birlikte sana limon kolonyası, fıstık, incir kurusu, çay, tesbih, ilâçları (isoketler) gönderiyorum. Onlar da bizden bir şeyler anlatacaktır sanırım.

Yaşar'ın (Kemal) o iki kitabı daha çıkmadı. Kimsede de bulamıyorum, çünkü burada onu okuyan birini bulmak aslında çok güç. Elen'in istediği türde bir roman var elimde. Ama taşımak isterlerse vereceğim.

Yapamadığın şeylerin en üzücüsü, İzmir'e gönderecek parayı hâlâ bulamayışım. Yolculuğumuz bütün biriktirebildiğimizi süpürdüğü gibi bir sürü de borca soktu. Anlayacağın maddi soluğunuz adamakıllı dar. Fiyatlarsa durmadan yükseliyor. Benim emekli aylığı ev kirasına bile yetmiyor. Bu arada Attila Jozsef çevirisi çıkmak üzere. Ondan bir şeyler alabilirsem göndereceğim. Ama para aslan ağzında.

Ali'nin Biri için duyduklarını doğru olmasa gerek. Çünkü o yayınevi 6 yıldır kitap yayınlanmıyor.

Burada hazır bulunan çevirilerin kısa sürede gün ışığına çıkacağına

inanmıyorum.

İsa Çelik'e fotoğraf için söyledim. Onurla, dedi. Ama şimdilerde sürekli iş gezisinde, Anadolu'da.

Levçev'le konuşmadınsa artık konuşman gereksiz. Çünkü karım yurttaş olmak için başvurdu. Herhangi bir sorunumuz kalmıyor. Yalnız, bilmesinde yarar var. O Belçikalı yayıncı, benim kitabı yayınlamak için verdiği sözü tutmadı.

Kitap deyince, Halman şiirlerimi çeviriyor. Amerika'da yayınlamaya çalışacak. Birer kitaplık çeviri de Hollanda'da ve Çekoslovakya'da hazırlanıyor. 20 kadar şiirim Macarcaya çevrildi. Budapeşte radyosu 20 dakikalık bir program yayınladı benimle ilgili. Röportajım verildi ve şiirlerim okundu.

Şimdilerde yalnız aşk şiirleri yazıyorum. Bütüncül yeni bir çalışmaya girmedim.

Senin 70 yaş hazırlıklarına, yeni ürünlerine çok seviniyorum. Nâzımlı kitabının geri çekilmesinde üzülmekten çok seni alkışlıyorum. Daha önce, yazmaya karar verip de yazmaktan vazgeçtiğin üçüncü roman için verdiğin kararı şimdi çok daha iyi anlıyorum. Psikolojimi şöyle özetleyebilirim: Yalan korkunç bir şey, ama örgütlü yalan en korkuncu.

Dora artık Londra'da yaşıyor. Adresi şu: Dr. Dora Kohen Kalkan, 6 A Flower Lane, Mill Hill NW7, London.

Gittiğimizde görüşemedik. Çünkü adresini bilmiyordum. O, sonradan, *Cumhuriyet*'te evlenme haberimiz çıkınca öğrenmiş. Beni aramış. Bulamayınca buraya yazdı. Böylece adresini öğrenmiş oldum. Yanıtladım. Yeni bir haber alamadım.

Elen'e ayrıca yazamıyorum. Kusuruma bakmasın. İyi mi? Bebeği büyüyor mu? Mutlu mu? Çalışmaya başladı mı?

Tek tek saymak istemiyorum. Bütün tanıdıkları, dostları sormak geçiyor içimden. Hepsini çok özledim. Biliyorum onlar da beni özlemiştir.

Edit birkaç günlüğüne buradaydı. Bizde kaldı. Kolonyayı Juhasz'a yetiştirememiş. Neyse şimdi alacaksın herhalde.

Olağanüstü bir şey olmazsa 86'da yurtdışına çıkmayacağız. (Seminer için çağrı almadım, alsam da gitmezdim). Gezi hevesimi 87'ye erteleyeceğim artık.

Burada bütün tanıdıklar iyi. İkimiz, 70 yaşını şimdiden kutlayarak nice nice yıllara diyoruz. Seni özlemle, sevgiyle, saygıyla kucaklıyoruz. Hane halkına, tüm dostlara sevgiler, selâmlar.

Derginin aksaması bizden değil.

Apolonia Cumhuriyeti*

(Sozopol üstüne güzellemeler)

Ozan Recep Küpçü'nün anısına

İLK İZLENİM

Sozopol iki şak bölük
arşipele benzer bir burunun ucunda
öyle iri bir midye ki
güneşle denizin avucunda
Bizans esner gibi çatlayıp açılmış dersin
ve içinde yüzyıllar yıllanmış Apolonia
yüzyıllar yıllanmış inci
Sozopol'a ben altınışında geldim işte Recep
geldim büyüterek bir oğulcuk gibi içimde
şiirinde herkesle paylaştığın damla sevinci.

Sozopol'da neler yok
bizim selvilere benzer ağaçlar mı
iğdeler mi yol boylarında
avlularda incirler narlar asmalar mı
eski kentte yeniyi yadırgamıyorsun
yeni kentte eskiyi
renklerin uyumsuz cümbüşünde galiba asıl güzelliği
ve sıralamak gerekse ille bunları
önce deniz mavisi
masmavi gözü evrenin
sonra yâr dudağınca nar çiçeği.

Balıkçılık bir yana
her kentteki gibi Sozopol'un da işi
gündüze uzar gibi insanların mutlu düşü
gülüşleriydi en çok ilgimi çeken
insanoğlunun bu en olgun yeınişi.

---

* Fahri Erdinç'in mektuplarda adı sık anılan ve önemli olduğu vurgulanan şiiri.

ÇAĞRIŞIMLAR

Ben zaten ne zaman gelsem bu Karadeniz'e
burnum hep havada olur
ve burun kanatlarım kıpır kıpır
çıvgın beygirler gibi
büyüdüğünden filan değil Recep
hep bildiğin kadar yine burnum
ama ben uçuk mavi çevrenin ötesinde
bizim mavileri de kokluyorum
İstanbul gözlü mavileri
mine çiçeklerine zambaklara leylaklara
manolyalara ferik elmasına falan uzanıyorum
hem burun değil radar sanki meret
aldığım kokularda neler yok daha
ceviz iyodu incir südü kavuniçi biçilmiş çayır
bir de anam kokulu bacım
medet bre medet
hani ya inan ki Recep
sözgelişi dalıversem şurdan balıklama bir
Kilyos'un oralardan çıktığımın resmidir
dir ama
sen benim bu sözüme de bir cızık çek
göçmenlik icad olunmasaymış keşki
özlemde kanat oluyor her çağrışım adama.

İLK TANIŞLAR

Sozopol'da üç ilginç adam görüp tanıyacaksın
yeldeğirmenlerine koşmadan önce
koşmadan Fenike batığı gemi demirlerine
daha müzesine falan da girmeden
ve eski kahvesine de oturmadan
ve istavrit kızartması da yemeden giderek
ilk ilginç adam
biricik faytoncusu kentin
öteki içi-dışı kızıl Toni
üçüncüsü de akbaş ressam Hristopulos.

FAYTONCU

Eskiden denizciymiş
günün birinde
dört tekerleğe bindirmiş kayığını
yani kürekten kamçıya geçmiş
doru beygirleri zarplı mı zarplı maşallah
boyunlarında dörder parmak dizi boncuk
ve de zilli
faytonun körüğünde sakız gibi bir tente
kendi şapkasında da sütbeyaz kılıf
bu kaptan şapkası sola yıkık biraz da.
Söğmezmiş bu adam faytoncu gibi
ama bigüzel içermiş
ne yandan baksan bir eski afili
ve kış yaz gece gündüz eksik değil dudağından
bir sap ebruli karanfili.
Bindin mi arabasına ilk sözü hep o
dul olurmuş karısı balıkçının
bir de arabacının
ama zanaat bulunmuş işte n'apsın
bir tur atınca faytonuyla asfaltlarca
kırk yıllık bildik gibi artık ahbapsın.

(Ek yazı:
Daha bu şiirim çıkmadan gün ışığına
aldığım haber acı.
Güpegündüz
düşüvermiş kapradan beygirlerin ardına
bizim arabacı
ve hayvanlar birden çıvarak
istiyerek ya da istemiyerek çiğneyivermişler.
Ve sağ tekerlekler geçmiş üzerinden
ölüsünün
kırbacının
ve son karanfili kalmış asfaltta...)

KIZIL TONİ

Üniformasız
ınakinelitüfek taşırcasına omuzu düşük
boyun damarları birer sülük
yürüyüşü yampiri biraz
efemsi de
başında bir Fransız beresi
ve iki kaşı ortasında kızıl yıldız
gömleği mendili çorapları tüm kırmızı
kolunda bir kırmızı pazıbent
ve göğsünde sayısız rozet
seyreyle gözüm artık
işte sana kırmızının canlı vitrini
kırmızıya vurgun Toni'yi seyret...

Toni'nin her günü bayram
her günü kırmızının töreni
Afrodit'in ilk gülü bu kırmızıda
güneşin en şahane çiçeği bu
ve her şafakta gülüşü yeni.

Nedir Toni'de bu kırmızı çakıntı
ona neden bütün gün Rus marşları söyletir
bunlar Sozopol'da bir bilınece
ama ne olursa olsun nedeni
Sozopol'un mavisinde en kırmızı noktadır Toni
ve kırmızıya böylesi vurgunluğun
çılgıncası bile akıllı bence.

SEKSENLİK MARİNİST

Eski kentte
postaneyle eczaneyi geçip de
saptınız mı sola
gözünüz aydın efendim
ilk köşe deniz ressamı Hristopulos'un evi.

Daha kapıyı çalmadan buyur ediyorlar konuğu
Rumca gibi peltek bir Bulgarcayla
– Buyurun girin, hoşgeldiniz!

Galeriye benzer bir sofa
trabzanlı merdivenler
basamakları tertemiz fırçalanmış
ve ikinci kat
artık üstadın deniz atelyesindesiniz.

Verandadan deniz görünüyor
kayalıkların ötesinden
ama içerde dört duvar da fırdolayı deniz
sehpa deniz
tuval deniz
palet deniz
tablolarda hem aynı hem yüzbir çeşit mavi
düpedüz maviler cennetindesiniz.

Bir bakıyorsunuz
sabahıdır denizin
gün doğuyor
bir bakıyorsunuz
gecesi
ay batıyor
yazı başka kışı başka
imbatta meltemde her dem güzel
sonra sütliman sususş
sonra köpükten tolgalı bir kükreyiş
öyle bir şaşkınlık içindeyim ki sorma
hepsinde bir başka mavili meneviş.

– Anlat allahaşkına üstad, dedim,
bir giz yoksa bunda anlat ne olur
nedir bu akıl almaz iş?
Evet resme bakmak da bir sanat
ve anlamak resim dilini
ve yorumlamak
ve doğrusunu istersen
ben bunların üçünde de yayayım.

– Bak kardeşim, dedi akbaşlı üstad,
bilmem ki nasıl anlatayım
'ruhun gözü' dediği var ya Mikel Anj'ın
o gözle bakacaksın denize aşkla

ben elimi borulayıp eski kaptanlar gibi
her mevsim her saat ve her dakika
ona hep avcı gözüyle bakarım
deyim uygunsa
ve o bir anlık parıltıyı yakaların
o ışını yakaların suya vurdukta
ve o çakımlı yansıyı
rengin çılgınlığını yahut
ya da o yakut yakamozu
her renge dönüşen mavi danteli yakalarım kısası
ötesi artık boyanın fırçanın işi
ve o işi istesem de anlatamam.

... Avladığı mavileri gösterdi artık üstad
tablolar çekerek duvara dayalı bir istiften
seyreyle sen artık gözüm
mavilerden mavi beğen
baktın mı şöyle biraz kırparak gözlerini
kimi tablo Bursa peşkiri kadarcık ipek
kimi kuş bezekli bir Simav kilimi
ensonu yine tutamadım dilimi
ve sordum
– Ne kadar zaman alıyor bunların bir tanesi
bir oturuşta bir solukta mı kotarılıyor
bir saatte falan oluyor mu ki üstad?

Hristopulos alnına kaldırdı gözlüklerini gözleri masmaviydi
– Benim en küçük tablom elli yıl sürüyor
dedi
ve bu bilgece yanıt
bana elbette yetti.

Baktım
elleri dizlerindeydi
çilli çilli mavi mavi damar damardı
elleri el eden emektir diyesiydi
bu ellerde biraz bizim Nâzım da vardı
bu eller öpülesiydi.

Ve biliyorum ki Recep
sen bu evi bu ustayı bu denizi gördün

ve yumduğun gözlerinde sen
bu mavilerden de bir parçacık götürdün
her şeyiyle çürür elbet toprakta yılı geçen adam
ama gözlerinde götürdüğün o mavi var ya
o mavinin çürüdüğünü sanmam.

SOZOPOL'DA NE VAR NE YOK

Baktım
bir senin gözlerinle
bir kendi gözlerimle baktım Recep
bir de Hristopulos'un ve Toni'nin gözleriyle
mavi gördüm Sozopol'u hep.

Burada özgürlük dediğin
elle tutulur gözle görülür türden
yiyinti içinti giyinti bol
bereket herhalde bire yüzden
yerlisi turisti karmakarışık
caddeler otomobil sergisi
kızlar akla zarar bir güzellik revüsü
dillerin anlaşılmıyanı yok
gülüşlerin Bulgarcası Türkçesi Fransızcası hep bir.

Sozopol'un var'ları bunlar
yok'larına gelince
şu paranın yetmediği yalan azizim önce
yetmiyen bir şey varsa romantizmdir burada
gide gide azalan romantizm
bir de öpüşler yetmiyor oldum bittim.

Sozopol'un bir eksiği daha var ki tuhaf
cezaevi yok kentin öteden beri
mahkemesi kapalı
ve yargıcı tam aylıkla emekli
geceleri kapısını kilitlemiyor millet
hanidir görülmemiş suç işliyen tek kişi
kimi avukatlar artık balıkçılığa vurmuş
sanırım yakında milisin de kalmaz burada işi.
Şimdilik yalnız bir Mitko'nun peşindeymiş milis
Mitko dediğin bir balıkçı torunu sekiz yaşında

ve çatal sapanla martı vuran bir afacan.
Dedesidir
denizde bir gün Mayıs lodosuna çatınış
denizdir
şişen cesedi üçüncü gün kıyıya atmış
ve bakmışlar ki martılar yemiş dedenin gözlerini
ve Mitkodur
bu yüzden işte martılara düşman mı düşman.

Geziyorum böylece Recep Szopol'da
bu var'larla esrik
bu yok'larla sersem
-aklımda Ege ve bizim Bodrum-
şurda bir de Halikarnas Balıkçısı'na rastlayıversem
elinde belki bir turunç fidanıyle
o zaman düğmesiz bir ak gömlek bulun siz bana
sevincimden deli olurum.

SİZİN EVDE RECEP

Bir gün
Burgaz'a gidip
"İzgrev" semtini bulup
onbirinci blokta beşinci kata çıkıp
sizin eve de uğradık Recep.

Daha zile uzanırken çarpıldık
ölümünün birinci yılı gelip geçmiş
duyuru yapışıktı kapıda
ve duyurunun altında
ozan dostlarından birçoğunu adları...
Ve öyle geldi ki bana
yarı profil fotoğrafında
pos bıyıklarınla
biraz da yan bakıyordun yaradana.
Karın açtı kapıyı bize
öğretmen Cemile bacım
iki oğlun da arkasındaydı
gözlerinde bir damla doluksadı yalnız kadının
Temmuz sıcağında boynu bükük papatyaydı.

Oturduk.
Senden söyleştik elbet
ve bıraktığın şiirlerden.
Çok hoşnut ozan dostlarının ilgisinden Cemile
sensizlikten başka bir şeyden yakınmadı
günler geçiyormuş geçmesine ama
geçerken deliyormuş
o da öğrenmiş Bulgaristan gibi bir ana olaraktan
genç ozan yitirmenin acısını
çocuklarına bağlanan paradan söz etti bir ara
az geliyormuş.

VE OZANLI HABERLER

Önce Slavço Çernişev'i gördüm Sozopol'da
hep o kahvede
ve çenesi avucunda
yine o köşesindeydi
elleri bakışı gülüşü sıcak
şiiri de sıcak.
Deniz ozanları şenliğinde yılın
bir sen yoktun yalnız yoklamada
birtürlü içime sindiremedim
Receptir
nerdeyse gelir ille dediler
ozandır
bizim tüfeğin demirinden
ölmekle gitmez ki zaten dedim.

Dünya yazarları geldiler bu yaz Sofya'ya
aylardan Haziranı
-ozanlar çoğunluktaydı-
barış kaygısı her konuşmada leitmotifti
ve şiir lokomotifti.
Ritsos hastalanmış zorluca
gelemedi
barış şiirli bir mesaj göndermiş yalnız.

Nisan kuşağından Andrey de hastalanınasın mı bu yıl
aylardır göründüğü yok
yahu bu enfarktüs ozanlardan ne ister?

Neyse çok şükür iyileşmiş artık Andrey
bir de Hüseyin Kerim iyileşiverse
atıverse o koltuk değneklerini bir
dünyalar benim olur.

Dışardan haberlere gelince Recep
İspanya'da ensonu sular ışıdı biraz
-salt benim ülkemde yasak hâlâ parti-
vermek istediğim müjde bambaşka
otuz sekiz yıllık sürgünden sonra
öteygün döndü artık Madrit'e
ozan kardeşimiz Rafaelo Alberti.

Ne ki Afrika'da silâhlar susmadı daha
Angola kurtuluşun tamamını arıyor
kabuk bağlamadı daha yaralar
Agostino biraz da şiirle yara sarıyor.

Ve beni sorarsan Recep
yürek hep böyle hasta ve deli
ilâçların yoksa da özlem gidereni
en yamanı nitromint
-bulanın yapanın elleri dert görmesin-
bir de karımın alnımdaki şifalı eli.

VE DİLEĞİM

Gelecek yıl mı
yılın birinde mi olur artık
bir kez daha gelmek buralara dileğim.
Yine koşayım yeldeğirmenlerine
Fenikeli bir gemi demirinde resim çektireyim
narlar çatlamış olsun kahkaha gibi
incirlerin balı dudağından aktı akacak
asmalarda salkımlar kehribar sarısı
kavaklar pamukladı pamuklıyacak...
Çınlasın Toni'nin Rus marşlarıyle yine liman
Slavço şiir yazıyor olsun eski kahvede
bizim Orhan Veli'ye biraz daha benzesin
bana Mitko'nun artık martı öldürmediğini söylesin
bundan böyle milisin de işi kalmadı desin

ve Hristkopulos doksanına falan varmış olsun ama
hâlâ deniz çiziyor olsun
ve onbinlere vardırmak tabloları niyeti...

Ve ben artık kendimi tutamadan bağırayım şöyle gönlümce:
– Nerdesin ey koca apostol Levski
gerçekleşiyor işte düş'ün
işte kutsal ve temiz cumhuriyetten köşe
işte Apolonia Cumhuriyeti!...

Evet
yılın birinde ben buralara yine geleyim
ve gitmek olursa o zamana kadar
İstanbul'a doğru falan hani
bari buracıktan gidivereyim.

FAHRİ ERDİNÇ

Sozopol, Sofya, Banki, 1977

Tuğrul Deliorman'ın cenazesinde Fahri Erdinç'in yaptığı konuşma

Tuğrul Deliorman'ın yaslı ailesi,
Yoldaşlar,
Tuğrul Deliorman'ı sevenler ve sayanlar,
Bayanlar ve baylar!

Cenaze törenlerinde, dinsel gelenek üzre yapılanlarda, öteden beri alışageldiğimiz bir yargı tekrarlanır: İnsanoğlu kalımsızdır, denilir. Bu dünya iki kapılıdır; birinden girilir, ötekinden çıkılır. Ve daha ötesi, bu dünya yalandır, denilir.

Cenaze törenlerinde, dünyayı gerçekçi olarak algılayanların bu dünyayı terkedenlerle vedalaştıkları böyle dünyasal ve çağcıl gelenek üzere yapılanlarda ise, yine öteden beri alışageldiğimiz bir yargı tekrarlanır: İnsanoğlu ölümsüzdür.

Doğa yasasına meydan okuma değildir bu. Ölümsüzlük, ama dünyanın iki kapısı arasındaki uzun veya kısa, yeterli veya yetersiz ömrü, bunun bilinçli yaşam süresini, yurduna, ulusuna, insanlığa yararlı hizmetle; aydınlığın, doğrunun, güzelin hizmetinde görevle, bu adanmışlığın gerektirdiği ahlâksal ve emeksel kahramanlıkla doldurabilmiş olma anlamında, o ömrü yaşanası denilmeye yaraşık biçimde anlamlandırma anlamında ölümsüzlük. Yani yaşamın kendi ölümsüzlüğü genelde. Ve özelde, bu ölümsüzlükle kaynaşmak. Bu ölümsüzlükten bir parça olmak.

Dünyayı terketme kapısında vedalaşmaya geldiğimiz Mehmet Tuğrul Deliorman, işte bu ölümsüzlükten bir parça olabilerek ikinci kapıya varanlardan. Razgrad'da, 26 Mayıs 1916'da bir zanaatçının oğlu olarak birinci kapıdan giren çocuğun üzerinde, imrenilir titizlikte bir kendi kendini yetiştirme çalışmasıyla, bilinçli yaşamı boyunca süren yapıcı bir işçilikle, 14 yaşında Türkiye'de Balıkesir ilinde öğretmen okulu öğrenciliğinden öğretmen Tuğrul Deliorman'ı yetiştiren, sonra gazeteci Tuğrul Deliorman'ı yetiştiren, sonra bu genci kurtuluşçu düşünden oluşan bir idealin peşinde tekrar Bulgaristan'a geçiren ve 50'li yıllarda hukuk öğrenimi yoluyla kendi düşün yapısında devrimci militan Deliorman'ı hazırlayan, sonra da çeşitli hizmet ve savaşım kesimlerinde bu militan kişiliği eylemde pekiştiren Deliorman... Onun ölümsüzlüğü işte bu kendi kendini yetiştirme işçiliğinden, bundaki isabetten, bundaki soyluluktan, bundaki başarısından kaynaklanıyor. Özetle söylersek, bakışı keskin ve gerçekçi, eli sert, dili kunt gazeteci; varlığının tümü ve sözün tam anlamıyla inanmış bir Marksist-Leninist, ateşli yurtsever, doğrucu, eleştirisel, ödünsüz, sevecenlikte çifte yürekli, nefretinde inatçı, şaşmaz sınıfsal sezgi ve dengeli bir örnek komünistti o...

Çalışmalarında hiçbir zaman işin ucuz ün verenine, hafifine kaçmadı; hep

yükün ağdırdığı, hep boyunduruğun en çok gıcırdadığı, hep zelvenin en çok acıttığı yerlere koşuldu. Ta son dakikasına kadar. İşte onun şaşırtıcı yanı budur. Bu yanı iyi anlaşılmadıkça, bazı değer yargılarının haksızlığına uğradıkça, acı çekti; ama susmadan, direşerek çekti acıyı. Ve sonra daha nice acıları bal eyledi.

Tuğrul Deliorman'ı tek sözle ve zorlu bir ozanımızın deyimiyle, katkısız bir namus işçisi olarak tanımlayabiliriz.

Bu işçi, karınca çabalı, anca örgütlü ömürlük bir didinmeyle, düzara ürünler verdi. Yığınlara bilinç götürme hizmetinde yazılar verdi, Marksizmi ve sosyalizm kuruluşu deneyini Türkçeyle tanıtma işlevli özgün ve çeviri nice emek ürünleri verdi.

İşçinin çokluk avuçları nasırlı olur; onun dirsekleri nasır tuttu, parmaklarını kalem nasırlan sardı.

Birazcık da kişisel konuşmama izin verirseniz, şunu derim: Kurtuluşçu-devrimci yolu seçmişliğimizden kaynaklanan bir yazgı ortaklığımız var onunla. Biz, bu anlamda, bir sacayak gibiyiz. Kırk yıl, elli yıl boyu, öğrencilik-arkadaşlık, yoldaşlık, dostluk dile kolay ve dostlar başına. 1949 Eylülünde, üçümüz, yüzümüzü günebakan gibi güneşe, Bulgaristan sosyalizmine döndüğümüz zaman, bir sınır taşının omuzunda şöyle sözleştiydik: Artık hep anca beraber, kanca beraber olacağız!

Olduk da. Pek az ayrı düştüğümüz, görev gereği yer değiştirdiğimiz yıllar bir yana, hep anca ve kanca beraber olduk. Deliorman'ın bu sözü tutmadığını hiç görmediydik.

Görmediydik, diyorum. Bugün görüyoruz çünkü. Sözünü ilk kez tutmuyor Tuğrul Deliorman: Bizi ikicik bırakıp, tekbaşına gidiyor, epey acele, epey vakitsiz.

Hiç istenmeyen yolculuk, kapısında "uğurlar olsun" denemeyen biricik yolculuk bu.

Bizim Tuğrul Deliormanımız, arkasında, kayan bir yıldız gibi iz bırakarak gidiyor.

Bu durumda bizden sabır istiyorsa, dayanı istiyorsa, Türkiye'nin büyük oğullarından biri olarak yitirilmiş bir yiğidin ardından erkekçe ağlama tesellisini de yasak ediyorsa bize, doğrusu ya, çok istiyor, elimizden gelemeyecek olanı istiyor bizden.

Biz hiç unutmayasıya yanıyoruz ve yanacağız onun ardından.

Ancak, hepiniz adına, yaslı yakınlan ve çocuklan adına söz vererek bitiriyorum sözlerimi: Ölümsüzlük unutulmamaktır; kişinin, yaptıklan ve yarattıklarıyla yüreklerde, belleklerde yaşaması demektir bir bakıma.

Seni ölmemiş gibi yaşatacağız Tuğrul!

Parlak bir anı bıraktın bize; bu anıyı daima canlı tutacağız.

Rahat uyu, Türkiye'nin aydın geleceğini yaratmaya adanmışlığın zorlu militanı, zorlu komünist, zorlu dost Tuğrul Deliorman!

22 Temmuz 1980 Salı, saat 14.30.

Yaşamöyküsü

1 Ocak 1917'de Akhisar'da doğdu. Babası öğretmendi. Annesi, Erdinç'i dünyaya getirdikten bir yıl sonra veremden öldü. Sonradan, bu kaybın, anasızlığın bilincine varmak, üvey analı kalabalık bir aile ortamında büyümek, çocukluk uykularının çoğunu alan tütüncülük çilesi ve giderek bir yıl da tenekeci çıraklığı, ilkokul öğrencisi Erdinç'i biraz vaktinden önce olgunlaştırdı ve yaşamla daha yakından tanıştırdı.

1930'da Balıkesir Öğretmen Okuluna girdi. 1936-37 ders yılında Afyon'un Sandıklı ilçesinin Ürküt köyünde öğretmenliğe başladı. Buradaki üç çalışma yılı, mesleksel uğraşların dışında, köyü kasıp kavuran bir gerici hocayla savaşım içinde geçti.

Erdinç, 1938-39 ders yılında baba mesleğini bırakarak, yarışma sınavını kazandığı Ankara Devlet Konservatuvarı tiyatro bölümünde öğrenci oldu. Burada öğretim üyesi olan Sabahattin Ali ile tanıştı. Aynı yıl yazmaya başladığı ilk öykülerinde, onun öğütlerinden çok yararlandı.

Erdinç, Konservatuvardaki katı yönetime ve bazı ayrıcalıklara itirazları yüzünden, biraz da geçim sıkıntılarının zorlamasıyla, buradaki öğrenimini bırakmak zorunda kaldı. Yeniden mesleğine döndü. Ama arada yedek subaylığını yaptıktan sonra, 1943'te mesleğinden büsbütün ayrıldı. Bir süre yapı yerlerinde, (taşeron kâtibi ve puvantör olarak) çalıştı.

Böylece, daha ilk yazı denemelerinde toplumun tabanındaki insanların yazgısını konu edinen Erdinç, onları köyde, kışlada ve şehirde, iş yaşamında yakından tanımış oluyor, gözlem ve izlenimlerini arttırıyordu.

1946'da Ankara'da bir yapı yerinden, sınavını kazandığı devlet radyosuna geçti. Temsil kolunda üç yıl çalıştı. Radyo oyunları yazdı. Bu arada *Şen Olasın Halep Şehri* (İstanbul-1945) adlı şiir kitabının ardından *Seçilmiş Hikâyeler Dergisi* (1948, sayı 8,) onun öyküleri için bir özel sayısı yayınladı.

Başkentte sol tanınan ilerici sanatçıların çevresinde görünmesiyle, bazı dergilerde yayınladığı hikâyeleriyle zamanın tutucu-gerici çevrelerinin dikkatini çeken Erdinç, 1947'de kendisini devlet başkanına dille hakaret etmiş durumuna düşüren bir çatışma yüzünden tutuklandı ve aklanmayla sonuçlanan yargılaması boyunca (birkaç ay) cezaevinde kaldı. Ankara cezaevinde yazgılarını konu edindiği insanların kimilerini daha yakından tanıma fırsatını buldu. Bazı komünistlerle de ilkönce burada ilişki kurdu.

Cezaevinden çıktıktan sonra da Erdinç dirlik bulamadı. Uyumsuz bir aile yaşamı da bunalımını arttırıyordu. Bunalımlar içindeyken, 1948'de çok sevdiği Sabahattin Ali'nin Bulgaristan sınırında öldürülmesi Erdinç'i büyük acılara boğ-

du. Bu acı olay bir yandan da onu esinledi. 1949 Eylülünde, iki arkadaşıyla birlikte, gizlice Bulgaristan'a geçti.

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti yetkilileri, Erdinç'e de, iki yazgı arkadaşıyla birlikte, politik göçmen olarak sığınma hakkı verdiler (1949 Ekim). Böylece, onun, yurdu dışında ölümüne kadar süren göçmenlik dönemi başladı.

Erdinç, dil öğrendiği sürece üniversal mağazasında veznedar olarak çalıştı (1950-51). Bir yandan Marksist derneğe ve bir yıllık parti gece okuluna devam etti. Türkçe popüler-politik yayımlar redaktörü olarak BKP Yayınevi'nde (1953-58) çalışma yaşamını sürdürdü.

1957'de Türkiye Komünist Partisi'nin yurtdışı yetkilileriyle ilişki kurabildi. Artık parti çizgisinde çalışmaya geçmek üzere 1958 Martında Bulgaristan'dan ayrıldı. 20 Mart 1958'de TKP üyeliğine alındı.

Böylece başlayan parti çalışması 13 yıl sürdü. 1969'da bir kalp krizi geçiren Erdinç, daha ılımlı çalışma zorunluğuyla, 1971 yılı başında tekrar Bulgaristan'a dönüp yerleşti. Parti çalışmasına katkısını buradan sürdürmeye başladı.

Yazınsal çalışmasına yeterli ölçüde Bulgarca, pratik olarak da Almanca ve Rusça öğrendi. 1965'te Bulgaristan vatandaşlığına, 1973'te Bulgaristan Yazarlar Birliği üyeliğine alındı.

Evli ve üç çocuk babası olan Erdinç, 1986'da Sofya'da öldü.

Türkiye'de yayınlanan kitapları:
Şen Olasın Halep Şehri (şiir, 1945)
Diriler Mezarlığı (öyküler, Hür Yayınevi, 1969)
Türkiye Hikâyeleri (öyküler, Koza Yayınevi, 1976)
Acı Lokma (roman, Güney Yayınlan, 1977)
Alinin Biri (roman, Habora Kitabevi, 1979)
Kardeş Evi (roman, Habora Kitabevi, 1980)
Kalkın Nâzım'a Gidelim (anı, Varlık Yayınevi, 1987)

Bulgaristan'da yayınlanan kitapları:
Akrepler (öyküler, BKP Yayınevi, 1952)
Türkiye'de Çocuklar (inceleme, Narodna Mladej Yayınevi, 1951)
Göç (piyes, BKP Yayınevi, 1952)
Âsi (öyküler, Narodna Prosveta Yayınevi, 1955)
İşte Böyle (şiirler, Narodna Prosveta Yayınevi, 1956)
Ali'nin Biri (roman, Narodna Prosveta Yayınevi, 1958)
Memleketimi Anlatıyorum (öyküler, Narodna Prosveta Yayınevi, 1960)
Acı Lokma (roman, Narodna Prosveta Yayınevi, 1961)
Diriler Mezarlığı (öyküler, Narodna Prosveta Yayınevi, 1964)
Kore Nire (roman, Narodna Prosveta Yayınevi, 1966)
Canlı Barikat (öyküler, Narodna Prosveta Yayınevi, 1973)

Mektuplarda adı geçen edebiyatçı pasaportu:

Л И Т Е Р А Т У Р Е Н

ПАСПОРТ
„ЗНАМЕ НА МИРА“

L I T T E R A I R E

PASSEPORT
DRAPEAU DE LA PAIX

СОФИЯ
1980

Adları sık anılan bazı yakınlar:

Dora Kohen Kalkan: Altan Yalçın'ın eşi
Fahrettin Çevirgen: Fahri Erdinç'in kızkardeşinin kocası, enişte
Georgina Özer: Kemal Özer'in eşi (Fahri Erdinç "Curcuna" olarak anıyor).
Günseli: Kemal Özer'in ilk eşi
Hristo: Fahri Erdinç'in kendi nüfusuna geçirdiği, eşinin eski evliliğinden oğlu.
Oktay: Fahri Erdinç'in Bulgar eşinden olan oğlu
Kadri: Fahri Erdinç'in Türkiye'deki kardeşi
Korman: Fahri Erdinç'in Türkiye'deki oğlu
Simge: Günseli-Kemal Özer'in kızları
Ümit: Mustafa Balel'in eşi
Yordanka Stefanova: Fahri Erdinç'in eşinin evlenmeden önceki adı

İSİM DİZİNİ

Abasıyanık, Sait Faik, 16, 162, 228
Abdurrahmanov, Mehmet, 294, 302, 351
Acaroğlu, Türker, 30, 134, 147, 157, 198, 204, 208, 288, 305, 308, 310, 323, 339, 342
Ağaoğlu, Adalet, 229
Ağaoğlu, Mustafa Kemal, 275, 348
Ahıskalı, Yusuf, 241
Akbal, Oktay, 43, 69, 70, 102, 194, 203, 284, 319
Akçam, Dursun, 229
Akıncı, Oktay, 351
Aksal, Sabahattin Kudret, 310
Aksın, Can, 77, 182
Ali Suavi, 318
Ali, Sabahattin, 389, 413
Aliyev, Ahmet, 317, 326, 335, 350, 351, 377
Allende, Salvador, 12
Alova, Erdal, 258, 307
Altan, Çetin, 31, 51, 313
Altınkaynak, Hikmet, 28, 37, 48, 179, 216
Amaç, Faik Muzaffer, 142
Anadol, Kemal, 308
Anadol, Zihni, 97, 264, 308
Anday, Melih Cevdet, 51, 52, 65, 119, 150, 156, 188
Andriç, İvo, 259
Arat, Reşit Rahmeti, 148, 184, 201
Arif, Ahmed, 74
Arpad, Burhan, 33, 244, 307, 309
Asenov, Dragomir, 243, 244
Asılyazıcı, Hayati, 36, 37, 50, 52
Atanasov, Gerço, 125, 238, 239, 268, 269, 282, 285, 288, 293
Atatürk, Mustafa Kemal, 59, 134, 142, 147, 158, 185, 234, 275
Ateş, Toktamış, 376
Aydemir, Aydın, 302
Bahadınlı, Yusuf Ziya, 23, 26, 27, 42, 43, 60, 69, 89, 90, 108, 118, 120, 125, 139, 318
Baklacı(yev), Salih, 55, 147, 198, 209, 235, 236, 240
Balel, Mustafa, 10, 13, 16, 17, 20, 23, 26, 27, 28, 32, 42, 43, 47, 53, 55, 60, 62, 63, 70, 71, 79, 88, 89, 92, 96, 99, 107, 108, 111, 116, 118, 123, 134, 158, 159, 164, 185, 198, 201, 229, 304, 337, 338, 339, 341, 342
Banguoğlu, Tahsin, 133, 148, 184, 201
Başbuğ, Faik Y., 344
Başev, Vladimir, 231, 260, 312
Baykurt, Fakir, 16, 229, 367
Bayramov, Sabahattin, 169
Behram, Nihat, 299
Behramoğlu, Ataol, 32, 33, 52, 55, 65, 103, 108, 162, 177, 178, 195, 216, 219, 229, 239, 243, 244, 245, 246, 247, 251, 266, 270, 271, 275, 282, 285, 289, 294, 299, 302, 303, 308, 319, 322, 331, 349, 355, 366, 367, 391
Berk, İlhan, 309
Berov, Rusi, 17, 141, 152, 164, 192, 196, 205, 209
Bezirci, Asım, 9, 12, 17, 19, 25, 29, 30, 46, 48, 51, 95, 103, 109, 117, 125, 140, 193, 195, 233, 234, 235, 244, 248, 262, 265, 270, 280, 283, 288, 307, 308, 322, 323
Bilginer, Recep, 284, 319
Birsel, Salah, 299
Bojilov, Bojidar, 53, 80, 81, 133,

136, 196, 205, 280, 282
Bojkov, 27, 73
Boratav, Pertev Naili, 108, 173, 219
Botev, Hristo, 189, 206, 306, 357, 368, 369, 371, 373, 380, 381, 382, 386
Boz(opulos), Yorgo, 239
Bozok, Hüsamettin, 319
Brecht, Bertolt, 276, 323
Bulut, Abdülkadir, 28, 48
Buyrukçu, Muzaffer, 11, 46, 215, 229
Cagarov, Georgi, 67, 76, 79, 82, 86, 92, 123, 152, 156, 157, 159, 176, 186, 197, 199, 204, 207, 212, 218, 220, 231, 252, 253, 257, 259, 260, 261, 269, 275, 286, 287, 288, 295, 299, 301, 302, 305, 309, 311, 312, 322, 324
Cambazov, İsmail, 16, 28, 38, 39, 40, 42, 48, 53, 59, 63, 73, 83, 102, 116, 118, 121, 140, 144, 145, 149, 150, 152, 154, 157, 160, 162, 163, 185, 196, 197, 199, 200, 204, 205, 210, 222, 226, 227, 238, 251, 252, 262, 268, 269, 276, 280, 296, 299, 301, 302, 318, 323, 327, 328, 333, 349, 351, 376
Canberk, Eray, 41, 126, 160, 185
Cem, İsmail, 23, 47, 154
Cemgil, Adnan, 51
Cevat, Macit, 18, 22, 139
Ceyhun, Demirtaş, 17, 19, 23, 43, 56, 62, 69, 72, 73, 77, 79, 87, 88, 91, 94, 95, 97, 99, 104, 107, 109, 118, 128, 129, 130, 131, 133, 142, 143, 148, 150, 155, 161, 162, 165, 166, 167, 168, 169, 179, 185, 187, 193, 194, 195, 197, 198, 201, 205, 206, 207, 210, 211, 214, 215, 216, 219, 221, 229, 243, 244, 245, 250, 251, 252, 259, 261, 262, 268, 271, 274, 316, 323, 328
Cumalı, Necati, 239, 240, 241
Çalışlar, Aziz, 269, 363
Çavuş, Mehmet, 326, 329, 349
Çelik, İsa, 17, 88, 247, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 288, 291, 292, 293, 299, 300, 301, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 324, 349, 392, 393, 398
Çelik, Naci, 11, 29, 47, 55
Çerkezova, Marina Markova, 217
Çeşmeciyeva, Gülçin, 11, 12, 196, 205, 308, 376, 377
Çetinkaya, Hikmet, 131, 234, 258, 294
Çobanov, Aleksandr, 61, 62, 63, 196
Damar, Arif, 242, 244, 246, 247, 264, 268, 289
Daskalov, Stoyan, 9, 16, 23, 32, 42, 43, 60, 62, 70, 89, 92, 107, 108, 124, 134, 146, 158, 185, 196, 197, 198, 201, 205
Daskalova, Liana, 9, 11, 54, 81, 82
Daskalovlar, 16, 27, 48, 63, 70, 71, 88, 89, 118, 159, 199, 201, 271
Deliorman, Tuğrul, 131, 132, 155, 156, 240, 241, 268, 271, 308, 411, 412
Derviş, Suat, 359
Dikov, Milko, 181, 196
Dilmen, Güngör, 328
Dimitrov, Straşimir, 159, 200
Din, Rid, 12
Dinamo, Hasan İzzettin, 87
Dizdaroğlu, Hikmet, 133, 148, 184, 201
Doğan, Mehmet H., 46, 52
Donev, Geo, 168, 213
Dölek, Sulhi, 342, 360
Duran Suzan, 184, 201

Duran, Suzan, 149
Ecevit, Bülent, 28, 78, 85, 118
Ediskun, Haydar, 133
Elenkov, Lıçezar, 60, 61, 62, 70, 72, 73, 74, 75, 78, 79, 80, 82, 84, 85, 90, 102, 105, 106, 107, 117, 118, 131, 144, 145, 151, 152, 155, 158, 163, 166, 167, 168, 177, 181, 196, 197, 199, 205, 210, 213, 238, 239, 241, 242, 244, 247, 252, 271, 274, 288, 290, 299, 303, 305, 322, 343, 355, 356, 357, 358, 359, 365, 368, 369, 377, 380, 381, 386
Eloğlu, Metin, 17, 18, 27, 31, 33, 41, 43, 51, 52, 89, 91, 97, 112, 135, 139, 147, 175, 307, 310, 322
Emre, Ahmet Cevat, 133, 184
Engin, Arın (Saffet), 134, 185
Erbil, Leylâ, 91, 108, 117, 120, 229
Erenus, Bilgesu, 59
Erenus, Müştak, 243
Erenuslar, 239, 243, 245, 270, 289
Ergün, Mehmet, 21, 28, 111, 233, 257, 261, 264, 266, 268, 271
Erhan, Ahmet, 317, 335, 344, 377
Erhat, Azra, 78, 82
Erkal, Genco, 59
Ermiş, Mehmet Ali, 29
Evtimov, Evtim, 84, 196, 205, 238, 253, 276, 282, 283, 299, 342, 354, 356, 358, 359, 362, 376
Feonova, Vera, 140
Ferhadov, Naci, 11, 79, 99, 107, 112, 169, 179, 198, 221, 253, 256, 257, 261, 265, 301, 318, 332, 338, 343, 351, 353, 355, 358, 359, 360
Fiş, Radi, 9, 10, 69, 73, 76, 92, 104, 140, 156, 168, 169, 173, 219, 265, 270, 289, 315, 318, 356, 360, 361, 367, 379, 380, 390
Fuat, Memet, 52, 182, 272, 274, 381
Füruzan, 205, 227, 228, 229, 233, 261, 309
Gabe, Dora, 102, 357
Gançev, Marko, 334, 345, 350, 365
Gançeva, Vera, 231, 233, 235, 239, 260, 264, 265, 296, 360
Gencan, Tahir Nejat, 129, 148, 184, 201, 301
Germanov, A., 81
Gezen, Müjdat, 187
Giray, Fethi, 135
Golev, Vladimir, 238, 252, 268, 269, 280, 281, 282, 283, 293, 299, 313
Gökalp, Ziya, 142
Gökçe, Enver, 40, 42, 55, 66, 67, 70, 73, 74, 78, 91, 105, 111, 112, 142, 145, 169, 193, 222, 233, 334
Güney, Yılmaz, 20, 299
Günyol, Vedat, 224
Gürpınar, Hüseyin Rahmi, 16
Gürses, Fulya, 170, 171, 172, 173, 209, 215, 216, 217, 218
Habora, Bülent, 40, 55, 56, 58, 67, 79, 80, 81, 84, 86, 94, 96, 97, 99, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 133, 135, 137, 140, 144, 146, 147, 150, 151, 154, 155, 156, 160, 161, 164, 166, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 175, 176, 178, 187, 191, 193, 194, 198, 200, 201, 202, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 215, 216, 217, 219, 221, 222, 223, 227, 230, 231, 233, 236, 240, 246, 253, 254, 256, 257, 259, 260, 264, 268, 269, 272, 275, 289, 290, 324, 350, 414
Hacınikolov, Vesselin, 217

Hâfızov, Süleyman, 150, 316, 329, 335, 336, 351, 390, 395
Halicov, Dinçer, 317, 326, 332, 377
Halman, Talat Sait, 344, 366, 367, 394, 398
Hançerlioğlu, Orhan, 142
Hançev, Veselin, 231, 260
Hasanov, Durhan, 222, 253, 256, 261, 265, 351
Haytov, Nikolay, 221, 252, 281, 282, 293, 299, 360
Hızlan, Doğan, 180, 204, 272, 275, 328
Hilâv, Selâhattin, 142
Hrebicek, Ludek, 110
Hristozov, Nikolay, 108, 125
Hüseyin(ov), Niyazi, 99, 128, 141, 169, 193, 198, 211, 214, 222, 351
Ilgaz, Rıfat, 19, 294
İldeniz, Türkan, 317, 335, 350
İleri, Selim, 275
İlieva, Zdravka, 222, 230
İnan, Afet, 142
İnce, Özdemir, 73, 102, 104, 151, 152, 153, 154, 157, 159, 161, 163, 164, 165, 167, 179, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 204, 222, 231, 233, 243, 244, 248, 251, 254, 266, 271, 275, 285, 294, 296, 299, 300, 302, 307, 308, 311, 315, 316, 317, 318, 322, 325, 328, 332, 333, 339, 349, 350, 355, 363, 370, 371, 377, 381, 393, 394
İsmailov, Yakup, 10
İvanov, Trayan, 150, 151, 166, 168, 231
Jivkov, Todor, 252
Jozsef, Attila, 397
Juhasz, Peter, 274, 275, 398
K., Tarık Dursun, 11, 17, 19, 23, 26, 28, 29, 45, 55, 67, 68, 72, 76, 92, 96, 97, 98, 101, 103, 117, 123, 145, 186, 229
Kabaağaçlı, Cevat Şakir (Halikarnas Balıkçısı), 78, 406
Kadir, A., 16, 19, 40, 58, 67, 68, 75, 76, 79, 80, 82, 84, 85, 86, 87, 92, 96, 106, 107, 108, 112, 117, 163, 171, 210, 217, 218, 233, 259, 262, 265, 266, 274, 277, 280, 283, 299, 302, 317, 323, 326, 332, 350, 366, 384
Kalçev, Kamen, 16, 27, 42, 43, 44, 48, 57, 60, 61, 62, 69, 73, 74, 105, 117, 118, 132, 158, 159, 160, 165, 168, 181, 196, 197, 204, 205, 367, 382
Kanık, Orhan Veli, 156, 340, 395, 408
Kansu, Ceyhun Atuf, 135
Kapitanov, İsmet, 338
Karaangov, Peter, 239, 246, 294, 356
Karadeniz, Engin, 205
Karahüseyin(ov), Hasan, 13, 53, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 155, 159, 168, 196, 204, 205, 206, 214, 243, 252, 266, 301
Karahüseyin(ov), Mehmet, 308
Karanfilov, Efrem, 158, 159, 219
Karaslavov, Georgi, 16, 27, 150, 196, 197, 205, 225, 226, 371, 372, 379, 380, 384, 386
Kemal, Mehmed, 28, 52, 73, 89, 108, 118, 139, 194, 200, 294, 329, 333
Kemal, Orhan, 46, 162, 228, 234, 239, 265, 274, 335
Kemal, Yaşar, 228, 244, 247, 362, 368, 384, 390, 395, 397
Kerim, Hüseyin (Usin), 340, 408
Kıyafet, Hasan, 108, 116, 117, 118, 120, 288, 302
Kirçeva, Elen, 13, 15, 18, 20, 24, 27,

30, 32, 43, 53, 54, 56, 58, 59, 61, 62, 63, 69, 75, 79, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 93, 97, 99, 101, 102, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 115, 116, 117, 127, 128, 129, 133, 136, 137, 138, 140, 142, 144, 145, 146, 151, 159, 165, 166, 168, 170, 173, 177, 178, 179, 182, 184, 185, 192, 196, 197, 200, 201, 206, 207, 208, 209, 215, 217, 219, 220, 223, 224, 234, 238, 239, 240, 245, 246, 247, 252, 253, 254, 256, 257, 264, 267, 268, 270, 271, 276, 280, 282, 285, 286, 288, 289, 295, 301, 304, 313, 319, 331, 337, 338, 342, 350, 354, 359, 360, 361, 365, 367, 370, 375, 383, 384, 391, 393, 395, 397, 398
Kisyova, Lüba, 141
Kleinmichel, Sigrid, 228
Kocagöz, Samim, 178, 228
Koç, Mustafa, 344
Kolarov, İvan, 70, 78, 86, 87, 90, 233, 240, 243, 248, 249, 250, 269, 272, 274, 276, 280, 281, 282, 288, 290, 295, 299, 300, 301, 305, 306, 308, 311, 313, 318, 323, 333, 340, 350, 356, 358, 364, 370, 379, 382, 390
Konstantinov, Argir, 70, 259
Korcan, Kerim, 11, 90, 109, 110
Kotsev, 111, 155, 159, 163, 221, 238, 280, 331, 333, 345, 360, 361, 362, 365, 370
Kovaçev, R., 286, 290, 294, 295, 301, 328, 370
Kovaçeva, Vesela, 302, 328, 329, 342, 356, 360, 368
Krstev, Valentin, 177
Kuçuradi, Yoana, 307
Kudar, Hasan, 78, 242, 271
Kurdakul, Necdet, 104
Kurdakul, Şükran, 17, 19, 22, 28, 40, 42, 44, 48, 54, 56, 57, 58, 60, 63, 68, 69, 89, 91, 96, 104, 108, 110, 111, 117, 124, 131, 132, 155, 169, 172, 173, 179, 182, 183, 184, 190, 194, 195, 207, 217, 218, 219, 232, 233, 235, 236, 240, 244, 257, 258, 260, 265, 283, 300, 302, 312, 313, 350
Kutlar, Onat, 17, 18, 21, 29, 45, 46, 112, 228, 282, 293
Külebi, Cahit, 147, 198
Küpçü, Recep, 79, 107, 133, 169, 198, 399, 400, 404, 405, 406, 407, 408
Küyel, Mübahat, 168
Levçev, Lubomir, 38, 41, 53, 55, 58, 61, 62, 64, 65, 67, 71, 72, 76, 82, 86, 92, 101, 102, 103, 106, 107, 109, 112, 117, 118, 123, 145, 146, 149, 152, 156, 157, 158, 159, 164, 166, 168, 171, 172, 173, 176, 177, 179, 181, 186, 189, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 204, 205, 207, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 221, 222, 223, 225, 230, 231, 233, 235, 253, 254, 255, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 268, 271, 291, 295, 298, 301, 303, 305, 306, 309, 310, 315, 322, 324, 348, 350, 353, 354, 355, 357, 358, 360, 365, 372, 375, 376, 377, 383, 384, 389, 390, 394, 398
Livaneli, Zülfü, 95
Lorca, Frederico, Garcia, 66
Lütfiyev, Ünal, 171, 172, 199
Mahmudov, Basri, 251, 252, 253, 256
Mahmudov, Hüseyin, 226

Markovski, Venko, 252
Melike, Erem, 361
Melikov, Tevfik, 215, 280
Menderes, Adnan, 182
Mihaylova, Ani, 355
Milev, Geo, 65, 77, 105, 189
Miraç, Yaşar, 300
Mollov, Rıza, 27, 69, 127, 156, 219
Momçilov, 319, 356
Mutluay, Rauf, 12, 29, 46, 52, 98, 206, 207
Naci, Fethi, 52
Nasiboğlu, Vasıf, 9, 10, 16
Nayır, Yaşar Nabi, 336, 343, 347
Necatigil, Behçet, 187, 207, 226, 244, 294, 384
Nekrasov, 78, 86
Nenova, Svetla, 69, 96, 128
Neruda, Pablo, 65, 66, 67, 78, 142, 193, 219
Nesin, Aziz, 31, 33, 34, 35, 36, 42, 50, 51, 52, 54, 57, 72, 79, 95, 108, 109, 124, 155, 161, 162, 166, 167, 169, 177, 190, 195, 203, 204, 205, 207, 226, 228, 229, 244, 251, 269, 274, 286, 295, 308, 312, 315, 316, 318, 326, 327, 328, 329, 332, 334, 336, 338, 339, 349, 357, 370, 390, 395, 396
Neşev, Neşo, 72, 76, 82, 86, 96, 99, 103, 109, 118, 120, 125, 128, 134
Nezir, Seyyit, 343, 344, 355, 356, 357, 358, 359, 363, 365, 369, 376, 381, 386, 392
Neznakomov, Petır, 117, 130, 181, 196
Nezval, Vitezslav, 365, 371, 393
Nikolov, Strahil, 42, 60, 61, 62, 63, 69, 70, 118, 130, 196, 226, 286
Nusret, Bezmi, 44
Oğuzcan, Ümit Yaşar, 53
Oral, Tan, 144, 222
Otaran, Salih, 138, 139
Otyam, Fikret, 333
Öz, Erdal, 19, 139, 215, 229, 377, 386, 391
Özakın, Aysel, 43, 56, 91, 159, 165, 168, 205, 214, 224, 238, 282, 284, 285
Özer, Adnan, 352
Özkırımlı, Atilla, 44, 69, 73, 76, 104
Özyalçıner, Adnan, 28, 40, 43, 54, 55, 61, 63, 68, 73, 79, 87, 90, 91, 93, 94, 97, 101, 110, 117, 121, 122, 123, 124, 128, 132, 134, 136, 137, 139, 156, 161, 162, 166, 168, 171, 172, 173, 174, 182, 185, 186, 191, 195, 198, 199, 202, 204, 213, 215, 216, 218, 219, 227, 229, 233, 234, 235, 236, 239, 240, 243, 244, 245, 247, 250, 257, 259, 261, 265, 266, 270, 271, 274, 279, 280, 289, 290, 300, 302, 313, 314, 319, 322, 327, 331, 332, 334, 342, 348, 351, 365, 376
Paruşev, Paraşkev, 13, 59, 70, 91, 92, 95, 98, 102, 103, 116, 118, 125, 128, 129, 144, 157, 159, 163, 167, 173, 181, 182, 185, 186, 187, 188, 190, 192, 196, 197, 199, 204, 205, 210, 216, 218, 220, 233, 242, 249, 250, 253, 259, 260, 261, 262, 265, 266, 284, 287, 292, 293, 295, 296, 299, 303, 304, 311, 312, 313, 314, 316, 322, 324, 326, 327, 329, 336, 339, 345, 348, 350
Pavlov, Pavel, 17, 20
Pazarlı, Osman, 142
Penev, Penü, 84
Petrova, Svoboda, 167, 228

Pırvanova, Stefka, 58, 74, 78, 92, 118, 157, 178, 179, 196, 205, 221, 222, 226, 230, 234, 242, 245, 252, 255, 257, 261, 301, 309, 310, 311, 324, 336, 351, 360, 367, 371
Popov, Vasil, 239
Püsküllüoğlu, Ali, 201, 287
Radevski, Hristo, 365
Rakovski, Vityu, 365
Ralin, Radoy, 356, 360, 361, 365, 368
Ran, Nâzım Hikmet, 8, 13, 15, 16, 19, 22, 23, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 58, 59, 67, 68, 70, 74, 76, 77, 95, 102, 104, 108, 125, 138, 140, 153, 154, 155, 160, 162, 164, 170, 188, 189, 190, 195, 196, 212, 226, 227, 234, 239, 242, 243, 244, 246, 269, 280, 283, 284, 285, 288, 289, 301, 336, 340, 341, 343, 350, 362, 364, 367, 379, 382, 404, 414
Rasimov, Hüseyin, 140
Rasiyev, Turhan, 85, 96, 99, 145, 198, 242, 246, 280, 283, 285, 316, 317, 322, 333, 334, 350, 351, 360, 362, 370
Recebov, Halil, 141, 142, 143, 149, 150, 158, 165, 168, 170, 173, 179, 185, 193, 198, 201, 205, 208, 209, 217, 234, 304, 318, 344, 358, 377
Riemann, Wolfgang, 359
Ritsos, Yannis, 153, 300, 349, 407
Sabuncu, Başar, 59
Samuilova, Rozi(ye), 308, 353, 381
Sander, Mithat Sadullah, 133, 184
Savaşçı, Fethi, 48, 146, 147, 149, 150, 151, 155, 158, 159, 163, 194, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 234, 315, 318, 393, 394
Say, Ahmet, 102, 104
Say, Hayriye, 68, 97, 128
Sayar, Vecdi, 29, 45
Saydan, Ahmet, 225
Selimoğlu, Zeyyat, 229
Semerciyeva, Vera, 147, 149, 196, 198, 205, 221, 224, 255, 295
Sencer, Muzaffer, 142
Sertel, Sabiha, 340
Sertel, Zekeriya, 33, 34, 35, 36, 50, 95, 108, 124, 125
Sevov, Kolyo, 85, 238, 242, 245, 246, 269, 271, 274, 299, 317, 342, 351, 361
Sezer, Sennur, 28, 61, 70, 73, 74, 78, 79, 87, 90, 93, 97, 105, 121, 132, 139, 145, 157, 163, 171, 186, 229, 234, 236, 270, 274, 289, 300, 308, 313, 322, 331, 338, 341, 357
Simonov, Konstantin, 192
Simyonov, Emil, 246
Sivintila, Vladimir, 372
Slavkova, Emilia, 170, 196, 197, 208, 209, 220, 222, 256, 257, 264, 272, 301, 350, 371
Smimenski, Hristo, 65
Solakov, 356, 358
Soysal, Sevgi, 224, 228, 319
Sönmez, Tekin, 91, 93, 95, 124, 132, 133, 173, 183, 184, 196, 219, 258, 300
Stamenov, Rangel, 281, 285, 286, 317, 326, 332, 350, 351, 360, 366, 384
Stanev, Emelyan, 137, 145
Su, Ruhi, 70, 102
Suçkov, Boris, 178
Sülker, Kemal, 47, 51, 280, 284, 336, 348
Şarlancieva, 360
Şengil, Salim, 26, 68, 98, 123

Şeref, Muvaffak, 51
Şinasi, 318
Şopkin, Matey, 84, 125
Tahir, Kemal, 228
Tamer, Ülkü, 256, 258, 274, 294, 299, 321, 325
Tanev, Dimitır, 359
Tasnadi, Edit, 295, 312, 325, 328, 348, 398
Tatarlı, İbrahim, 16, 17, 19, 27, 30, 46, 48, 52, 59, 63, 83, 96, 102, 104, 118, 132, 135, 140, 141, 147, 160, 196, 199, 204, 205, 210, 219, 224, 226, 238, 239, 246, 247, 252, 255, 268, 269, 285, 324, 336, 337, 351
Tekin, Latife, 365, 367, 383
Tevfik Fikret, 290
Timuçin, Afşar, 41, 48, 76, 95, 104, 122, 126, 136, 159, 160, 173, 180, 182, 185, 201, 205, 257, 304, 337
Titze, Andreas, 234
Todorov, Angel, 84, 90
Toprak, Ömer Faruk, 17, 18, 19, 81, 139, 209, 318, 326
Toy, Erol, 37, 377
Tsonev, Nikolay, 56, 58, 70, 74, 78, 86, 322, 332, 334, 350, 351, 359, 381, 390, 393
Tunçay, Mete, 142
Turan, Hamit, 245, 271
Türkali, Vedat, 82, 83, 178, 195
Uğurlu, Halim, 309, 310, 316, 323, 327, 350
Uğurlu, Nurer, 11, 17, 18, 23, 27, 29, 30, 33, 37, 41, 43, 47, 55, 60, 68, 89, 108, 120, 212, 215, 275, 309
Uşaklıgil, Halit Ziya, 346
Uyaroğlu, İsmail, 317, 335, 344, 377
Uysal, Sermet Sami, 243
Uzunov, Nikolay, 311, 313, 323, 371
Ülken, Hilmi Ziya, 170, 208
Üstün, Nevzat, 265
Vaptsarov, Nikola Yonkov, 65, 67, 162, 163, 186, 187, 189, 210, 222, 252, 254, 255, 276, 360, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 370, 371, 380, 381, 386
Vejinov, Pavel, 299
Yalçı, Fatma, 340
Yalçın, Altan, 22, 24, 25, 29, 31, 32, 39, 40, 42, 43, 46, 50, 53, 55, 56, 57, 60, 62, 69, 74, 82, 83, 85, 87, 88, 94, 98, 102, 103, 106, 110, 112, 117, 128, 139, 140, 210
Yamaç, Ziya, 132, 155, 221, 222, 224, 233, 240, 255, 257, 260, 268, 279, 289, 299, 301, 341, 350, 396
Yavorov, Peyu, 231, 248, 259, 302, 312, 369, 371, 379, 382, 383, 384, 391, 393, 397
Yel, Esen, 160, 211
Yıldız, Bekir, 54, 228, 363, 367
Yılmaer, Naime, 30, 73, 116, 157, 204, 282, 288, 328
Yiğitoğlu, Esma, 387
Yuhasz, Peter, 395
Yurttaş, Hüseyin, 290
Yücel, Can, 48, 108, 348
Yüksel, Ayşegül, 337
Zarev, Panteley, 99, 125, 132, 167, 177
Zekeriya, Ahmet, 201
Zekeriya, Necati, 123

1949 yılında Bulgaristan'a göç eden, 1958 yılında Türkiye Komünist Partisi (TKP) üyeliğine kabul edilen, parti çalışmalarını Bulgaristan dışında sürdürdükten sonra 1971 yılında bu ülkeye dönen şair, yazar ve çevirmen Fahri Erdinç ile Kemal Özer'in birbirlerine yazdıkları mektuplar, 1976-86 döneminin sanatsal ve siyasal gündemlerine ışık tutuyor.

1970'li yıllarda Türkiyeli yazar ve sanatçılar ile sosyalist ülkelerin yazar ve sanatçıları arasında daha sıkı bağlar kurulmuş ve karşılıklı ziyaretler yoğunluk kazanmıştı. Erdinç ile Özer, mektuplarında, hem bu ilişkiler hem de Bulgar ve Türk yazar, şair ve sanatçılar hakkındaki değerlendirmelerini paylaşıyorlar.

O yıllarda Bulgaristan'a kimler gitmişti? Bulgar yazar ve sanatçılar ile ne tür ilişkiler kurulmuştu? Fahri Erdinç'in çalışmaları Türkiye'de neden yayımlanamamıştı? Kemal Özer'in sosyalist ülkelerle ilgili izlenimleri nelerdi? Aziz Nesin'in Nâzım Hikmet hakkında yazdıkları Erdinç ile Özer'i neden rahatsız etmişti? Özdemir İnce, TKP üyesi Erdinç'ten hangi konuda yardım istemişti? Türkiye Yazarlar Sendikası'nın 1979 yılındaki genel kurulunda ne tür bir saflaşma yaşanmıştı?..

Fahri Erdinç ile Kemal Özer'in mektupları, bir dönemin çok bilinmeyen gerçeklerini gündeme taşıyor...

ISBN 975-8271-91-1
9 789758 271917